

ספר

תוספת אהל

בירור סוגיות בשולחן ערוך ונושאי כליו

הלכות איסור והיתר
(בשר בחלב ותערובות)

חיברתיו בעזרת החונן לאדם דעת

שמואל אליקים קדר

מהדורה שלישית: תשס"ט

לעילוי נשמתו של המחבר

הרב שמואל אליקים קדר זצ"ל

כ"ה בתמוז תשי"ג – י"ז בתשרי תשס"ז

מהדורה זו יוצאת לאור לאחר פטירתו של המחבר. הוא הספיק להתקין אותה לקראת הבאתה לדפוס, והיא יוצאת לאור כפי שעיצבה, ועל פי הנחיותיו.

יהי רצון שיהיה הלימוד בספר לעילוי נשמתו, ויהיו שפתיו דובבות מקבר. כשם שזכה בחייו להאיר עיניהם של תלמידי חכמים כן תוסיף תורתו להאיר.

©

כל הזכויות שמורות
עפרה ד"נ מזרח בנימין 90627

נודה לכל מי שיעמידנו על שגיאות בספר. טלפון לפניות: 050-4584770

לוחות: "פרנק" ירושלים
הדפסה: כריכיית לייך – מישור אדומים

ספרי המחבר

שבת

שו"ת "היכל שלמה" הלכות שבת
תשובות לשאלות שנשאלו במבחני ההסמכה
לרבנות

"הלכה שנונה" א: שבת עיון

"הלכה שנונה" ב: שבת בקיאות

"תוספת אהל" הלכות שבת ח"א
בירור סוגיות בשו"ע ונושאי כליו

"תוספת אהל" הלכות שבת ח"ב
קובץ הערות על "משנה ברורה" הל' שבת
(בעיקר על סימני העיון של מבחני ההסמכה)

"הלכה סדורה" הלכות שבת
חוברת טבלאות צבעונית לסידור ההלכה
והשיטות

"אהלי שלמה" חלק א

ביאור שיטות הראשונים, ורש"י בפרט –
סוגיות מוקצה (הספר זכה בפרס ירושלים
לספרות תורנית)

"אהלי שלמה" חלק ב

כנ"ל: כללי מלאכות שבת והשבותין

נדה

שו"ת "היכל שלמה" הלכות נדה
תשובות לשאלות שנשאלו במבחני ההסמכה
לרבנות

"הלכה שנונה" הלכות נדה

"תוספת אהל" הלכות נדה

בירור סוגיות בשו"ע ונושאי כליו

"הלכה סדורה" הלכות נדה

חוברת טבלאות צבעונית לסידור ההלכה
והשיטות

איסור והיתר

שו"ת "היכל שלמה" איסור והיתר
"הלכה שנונה" איסור והיתר
"תוספת אהל" הלכות איסור והיתר

מקוואות

שו"ת "היכל שלמה" מקוואות
עם "הלכה שנונה"

אבלות

שו"ת "היכל שלמה" אבלות
עם "הלכה שנונה"

עירובין

שו"ת "היכל שלמה" עירובין
עם "הלכה שנונה"

תפילה ביכנ"ס וברכות

"הלכה שנונה" תפילה ביכ"ס וברכות
עם שו"ת "היכל שלמה"

תורת אהל

"תורת אהל": (מהלך פרשני המעמיד את
החלק הסיפורי של התורה והנביאים כמבוא
לתורה שבעל פה, עפ"י פשטי המקראות ולאור
חז"ל)

כרך א (חלק א – תורה): מתורת אדם הראשון
לתורת בני נח; תורת אבות; מהשגחה נסתרת
להתגלות בסיני; מתורת אבות לתורה מסיני;
תורת אבות ותורה מסיני חוברות
כרך ב (המשך חלק א): מהשגחה ניסית במדבר
להשגחה נסתרת בארץ; תורת היחיד;
המועדים
תחילת חלק ב (נביאים): מיהושע עד שמואל

אתר סמיכה – ספריית טובו אהליך: www.semicha.org

קטלוג עם דוגמאות, תיקונים, שו"ת חדשות, טפסי מבחנים של הרה"ר, ועוד
(מתעדכן שלוש פעמים בשנה: כסליו, אייר, אלול).

לרכישת ספרים: 050-4584770

הקדמה

אודה לה' אשר שם חלקי מיושבי בית המדרש וזיכני ללמוד וללמד בשימוש חכמים בדיבוק חברים ובפלפול התלמידים, ואשר זיכני בספר זה. ספר זה הינו חלק נוסף מספרי "תוספת אהל" שמטרתו ללבן סוגיות מרכזיות בשו"ע החל בגמרא ושיטות הראשונים, וכלה בדברי הפוסקים. מטרת כל סימן לבאר את העניין המתחדש בו, אולם עד לנקודת החידוש, מתבארות השיטות השונות הנדרשות לכל מעיין באשר הוא. בכל סימן הקדמה וסיכום כדי לאפשר ללומד ראייה מיידית של תורף הדברים. כל סימן מהווה יחידה בפני עצמה. מספור הסימנים עפ"י סדר השו"ע.

קראתיו "תוספת אהל", שכן הוא כתוספת ל"אהלי שלמה" – תוספת כפשוטו ותוספת לעיקר. גם מרמז על שיטת התוספות שעליה מיוסדים דברי הראשונים והפוסקים (ולאפוקי משיטת רש"י, כמבואר בהקדמה לספרי "אהלי שלמה").

ספר זה מצטרף לספרים שזיכני הקב"ה להפיץ ברבים, וברוך ה' שהתקבלו בברכה ע"י לומדי התורה. בספרים הראשונים הסכמות מאת הראשון לציון הגאון מוהר"ר מרדכי אליהו שליט"א, והגאון מוהר"ר שלמה פיישר שליט"א.

תודה מקרב לב לכל תלמידי היקרים בכולל מר"ץ במבשרת ירושלים, ובכולל "יום טוב" במצפה יריחו, אשר האירו עיני שלא אכשל בדבר הלכה. ייתן ה' ויוסיפו לעלות במעלות התורה והיראה.

אחזור על ברכותי להורי היקרים אבי מורי ר' מרדכי קדר ואמי מורתי מרת אסתר, וכמו"כ חמי ר' יצחק אלידר וחמותי מרת אסתר – יאריך ה' שנותיהם בנעימים וברוב בריאות וטובה וירונו נחת מכל יו"ח. ומנשים באהל תבורך רעייתי מירה העומדת לימיני ואשר תפילתה תפילתי, שלא תמוש התורה הזו מפינו ומפי זרענו עד עולם.

תוכן העניינים

סימן פז סעיף ד: בגדרי איסור מראית עין..... יז

(א) הקדמה: מראית עין בדם. (ב) מראית עין בעוף בחלב שקדים. [א] הרמ"א: לא גזרו מ"ע בדרבנן. [ב] ש"ך: גזרו מ"ע אף בדרבנן. [ג] ט"ז: להחמיר לכתחילה. [ג] מ"ע בבישול בשר בחלב אשה או בחלב טמאה. (ד) שיטות נוספות לביאור מתי גוזרין משום מ"ע. [א] פרי חדש. [ב] כרתי ופלתי. (ה) גזירת מראית עין בדבר השכיח. [א] יחווה דעת התיר אכילת חלב סנטטי רק אחר בשר ולא יחד. [ב] קמח מצה. [ג] יביע אומר אוסר בפאה אף שמצוי. [ד] אגרות משה מתיר פאה וגילוח במכונה. [ה] מנחת שלמה מתיר בפאה ואוסר בנעלי דמוי עור ביוה"כ. [ו] ציץ אליעזר מתיר ממטרה בשבת. [ז] והייתם נקיים מה' ומישראל. (ז) סיכום.

סימן פז סעיף ט: שיטות הראשונים וההלכה בדין חלב הנמצא

בקיבה כז

(א) סוגיות הגמרא. (ב) שיטת הרי"ף והרמב"ם. (ב) שיטת ר"ת. (ג) שיטת רש"י. (ד) הכרעת הפוסקים.

סימן פח סעיף ב: בדין היכר בכב"ח ובנדה..... לג

(א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ' ושתי השיטות בטור. (ג) הזיקה שבין היכר בבשר בחלב להיכר בנדה. (ד) בגדרי השינוי. [א] היכר שאינו גבוה. [ב] אחרים יושבים עמה. [ג] הסברא להקל בספקות.

סימן פט סעיף א: האם צחצוח שינים מקצר המתנה בין בשר

לחלב לט

(א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמרא, פרש"י והרמב"ם, ופסק השו"ע. (ג) שיטת הרמב"ם. [א] האפשרות לנקר שינים קודם שש שעות. [ב] בשר שבין השניים לאחר שש שעות. (ד) שיטת רש"י. (ה) להלכה. (ו) סיכום.

סימן צא סעיף ב: האפשרות לשימוש בכלי איסור בצונן..... מט

(א) הקדמה. (ב) פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב לאור דבריו בתורת חטאת ובדרכי משה. [א] פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב. [ב] מקורות הרמ"א כמבואר בתורת חטאת ובדרכי משה. (ג) שיטת הש"ך. [א] דחיית הש"ך את דברי הרמ"א, והאפשרות ליישבם. [ב]

שיטת הש"ך. ג] סיכום העולה מדברי הש"ך והמתחדש בביאור הרמ"א. ד) שיטת הט"ז.
ה) סיכום העולה להלכה בדעת הרמ"א.

סימן צא סע' ג: בגדרי דאורייתא בכישול כב"ח..... ס

א) הקדמה. ב) מליחה וכבישה. ג) מעושן והמבושל בחמי טבריה. ד) בישול כמאכל בן דרוסאי. ה) כלי ראשון שאינו על האש. ו) עירוי מכלי ראשון. ז) צלי כב"ח. ח) טיגון. ט) בישול אחר בישול. י) סיכום.

סימן צא סעיף ד: בגדרי תתאה גבר..... ע

א) הקדמה. ב) עירוי לח רותח מכ"ר על יבש. ג) עירוי לח רותח מכ"ר על לח צונן מועט. ד) בשר רותח שנפל לרוטב צונן. ה) גדרים נוספים בדין תתאה גבר. ו) סיכום.

סימן צב סעיף ב: בדין חתיכת בשר שנפל עליה חלב..... עט

א) הקדמה. ב) סוגיית הגמרא ודברי התוס' ג) הסתירה בטור ובשו"ע והתירושים לישבה ד) בחינת ג' התירושים א] תירוץ הדרכי משה. ב] תירוץ הרש"ל. ג] תירוץ הש"ך. ה) העולה להלכה מהש"ך ו) סיכום

סימן צב סעיף ד: אפשר לסוחטו וחנ"ן..... פח

א) הקדמה ב) סוגיית הגמ' ופרש"י ג) מחלוקת ר"ת ור' אפרים גבי חנ"ן בשאר איסורים ופסיקת השו"ע והרמ"א ד) מחלוקת הטור והרשב"א בשיטת ר' אפרים גבי החתיכה עצמה והסתירה בשו"ע ה) להבנת שורש מחלוקת הטור והרשב"א א] הטור כרש"י שאפשר לסוחטו מותר מחייב שאין חנ"ן ואף החתיכה חוזרת להיתרה. ב] טענת הב"ח שלדעת ר' אפרים אפשר לסוחטו אסור ולכן החתיכה עצמה לעולם אסורה אע"ג שאין חנ"ן בשאר איסורים. ג] מפורש ברשב"א שלר' אפרים בשאר איסורין אפשר לסוחטו מותר. ד] בחי' הרשב"א לשון ר' אפרים שלא היתה מצויה בידי הראשונים. ה] הרשב"א עצמו הקשה על ר' אפרים את קושיית הטור. ו] הרשב"א מקבל את שיטת הרמב"ן ולא את ר' אפרים. ז] מכוח הסתירה ברא"ש יש להוכיח שהטור הרא"ש והתוס' הבינו שלר' אפרים אפשר לסוחטו מותר בשאר איסורים, ודלא כב"ח. ח] מוכח שלפני התוס' הרא"ש והטור לא היתה לשון ר' אפרים שבחי' הרשב"א. ט] אין לקבל את הבנת הדרישה בטור. י] ביור דברי הגר"א. יא] במאירי מפורש שבשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה אסורה לעולם, אך אין חנ"ן. ו) סיכום

סימן צג סעיף א: שיטת הרשב"א שבישול ירקות בקדרה

כהגעלתה ק

(א) הקדמה. (ב) לשון הרשב"א. (ג) שיטת הב"י. (ד) שיטת הט"ז. (ה) שיטת נקודות הכסף. (ו) שיטת חו"ד. (ז) הכרעה בשיטת הרשב"א כביאור המחודש בט"ז. (ח) דחיית הראיות שהובאו באחרונים נגד הרשב"א לאור המתחדש. (ט) האפשרות לסמוך על הרשב"א בצירופי הלכה. (י) סיכום.

סימן צד סעיף א: בגדר חם מקצתו חם כולו קי

(א) הקדמה. (ב) סי' צד סע' א: התוחב כף חולבת בקדרה של בשר. (ג) סי' קכא סע' ו: הכשרת כלי שנשתמש רק בקצתו. (ד) סי' צב סע' ה: טיפה שנפלה על קדרה. (ה) או"ח סי' תנא סע' יב: הכשרת ידות הכלים. [א] האם הרמ"א מתיר טבילת מקצת הכלי אף לכתחילה. [ב] מה מתירה הגעלת מקצת הכלי. [ג] השתמש בלא להגעיל את המקצת שלא השתמש בו. [ד] בגדר ידות הכלים. [ה] פסק המשנה ברורה. (ו) סיכום.

סימן צה סעיף ב: נ"ט בר נ"ט דהיתרא שנגרם קכז

(א) הקדמה. (ב) סיכום סימן צה סע' א-ב: דגים שעלו בקערה. (ג) סיכום סי' צה סע' ג: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת. (ד) שיטת השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה בדין קדרה חדשה שתחבו בה ב' כפות. [א] ב"י ודרכי משה. [ב] שו"ע ורמ"א. [ג] ביאור הט"ז בס"ק ו וס"ק ט ובדף אחרון. [ד] שיטת הש"ך בביאור השו"ע והרמ"א. [ה] המתחדש להלכה בדעת הרמ"א. (ה) הש"ך דוחה את פסיקת השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה [א] השו"ע והרמ"א לא כיונו יפה [ב] העתקת לשון הגהת סמ"ק, וביאורה. [ג] פסיקת השו"ע לאסור לבשל בה בשר סותרת לשיטתו בסי' צה סע' א שהתיר דגים שנתבשלו בקדרה לאוכלם בכותח, ולשיטתו שם בסע' ג גבי הדחת כלים. [ד] בהגעלת כלים בפסח התיר השו"ע נ"ט בר נ"ט אפי' לכתחילה. [ה] מדוע ר"פ התיר לבשל בקדרה רק כמין הכף האחרון. [ו] ר"פ התיר אפי' אם הכף השניה נתחבה תוך מע"ל. [ז] לפני השו"ע היה דפוס מוטעה של סמ"ק. [ח] יש להקל בזה אפי' לשיטת הרמ"א שאוסר דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאוכלם בכותח, משתי סיבות. [ט] עוד לבירור מה מתיר סמ"ק. [י] הש"ך בקונטרס אחרון דוחה את הט"ז דף אחרון. (ו) סיכום: העולה להלכה לאור דברי הפוסקים. [א] לשיטת השו"ע. [ב] בשיטת הרמ"א.

סימן צה סעיף ג: גרימת נ"ט בר נ"ט קנ

(א) הקדמה. (ב) שיטות הראשונים ופסיקת השו"ע והרמ"א בדין נ"ט בר נ"ט. (ג) גרימת נ"ט בר נ"ט לשו"ע. [א] שיטות האוסרים והמתירים. [ב] שורש המחלוקת. (ד) גרימת נ"ט בר נ"ט לרמ"א. [א] בישול דגים בקדירה של בשר על מנת ליתנם בקערה של

חלב. ב] נתינת דגים בקערה של בשר על מנת לאוכלם בכוחה. ג] בישול דגים בקדרה של בשר שאינה ב"י ע"מ לאוכלן בכוחה. ה) גרימת נ"ט בר נ"ט בהדחת כלים. א] בדעת השו"ע. ב] בדעת הרמ"א. ו] סיכום.

סימן צה סעיף ד: בדין הדחת כלי בשר וחלב במדיח כלים..... קסד

א) הקדמה. ב) תיאור טכני של המדיח. ג) העתקה מתוך מאמרו של הרב ישראל רוזן שליט"א בתחומין כרך י'. א] פסיקת הגר"ע יוסף שליט"א. ב] דחיית הפסיקה הנ"ל. ג] סיכום תשובות הרב פיינשטיין זצ"ל. ד] סיכומי של הרב רוזן. ד) הקושי בפסיקת הרב רוזן. ה) דחיית השגת הרב רוזן על ילקוט יוסף אוצר דינים. א] פסיקת ילקוט יוסף וביאורה בהערתו. ב] תמיהה על תמיהת הרב רוזן. ו] השגה על דברי ילקוט יוסף חלק עשירי (איסור והיתר ח"ג). ז) הנראה לענ"ד להשיב על השגות הרב רוזן הנובעות מאגרות משה. א] פגימה ע"י בורית. ב] האם המדיח שלנו כלי ראשון או כלי שני. ג] התמעטות המים. ד] הצורך בהגעלה בין בשר וחלב. ה] חשש תורת כל אחד בידו. ו] החובה לנקות את המסנן אחר ההדחה. ז] החשש להתזת בעין לדפנות ולבליעתם. ח] הצורך בהחלפת מגשים. ט] כלים שהודחו יחד. י] הערה בעניין מבנה המדיח. ח) סיכום.

סימן צו סעיף א: שיטת רש"י בדין דגים שעלו בקערה וצנון

שחתכו בסכין..... קפג

א) הקדמה. ב) דגים שעלו בקערה. ג) צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר. ד) חורפיה דחילתית. ה) השוחט בסכין של עכו"ם. ו) קילחי דליפתא, ושיעור האיסור בצנון. ז) סיכום.

סימן צו סעיף ב: שיטת הטור והב"י בדין דגים שעלו בקערה

וצנון שחתכו בסכין..... קצד

א) הקדמה. ב) מוסכם על הראשונים שהמתיר דגים שנתבשלו אוסר רק בסכין עם שמנונית, ודברי השו"ע צריכים בירור. ג) אין סתירה בב"י למה שמוסכם בראשונים. ד) בירור דברי הטור לאור דברי הראשונים. א] הקושי בדברי הטור. ב] מוכח ברא"ש שספר התרומה אסר בסכין של נכרי נקיה. ג] פשוט ברא"ש שטעם שני של רש"י עולה רק לדעת האוסרים דגים שנתבשלו. ד] מתחדש שלדעת הרא"ש והטור סתם סכין יש בה ספק שמנונית אפי' מקונחת. ה] ביאור דברי הטור בסי' צו. ו] ביאור דברי הטור בסי' צד. ה) סיכום.

סימן צו סעיף ג: שיטת השו"ע והרמ"א בדין דגים שעלו בקערה

וצננון שחתכו בסכין..... רן

א) הקדמה. ב) סוגית הגמ' ופירוש רש"י והראשונים. ג) שו"ע סי' צו סע' א. א
א) הבנת הש"ך הט"ז והגר"א והקושי בדבריהם. ב) קושיית פר"ח. ג) ביאור מחודש בשו"ע.
ד) שו"ע סי' צו סע' ג. ה) שו"ע סי' צו סע' ה. ו) שו"ע סימן קג סע' ה. ז) שו"ע סי' קג סע' ו. ח) שו"ע סי' י סע' א. ט) שו"ע סי' צד סע' ז. י) שו"ע סי' קכא סע' ז (נעיצה קינוח והדחה). א) סי' קכא סע' ז. ב) שו"ע סי' י סע' א. ג) שו"ע סי' י סע' ג. יא) לפמ"ג דוחקא דסכינא מפליטה אפי' באינו חריף, וביאור סי' פט סע' ג. יב) שיטת הרמ"א. יג) סיכום.

סימן צו סע' א: בדין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול..... רכח

א) הקדמה. ב) חו"ד בסי' צה ורע"א בדו"ח: לא הוי נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. ג) משב"ז מבאר את הרשב"א באופן שיש נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. ד) בסימן צו מתברר שדעת הש"ך והט"ז כחו"ד, ופלתי כפמ"ג. ה) בגדר נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. ו) דחיית הראיות של בית אפרים החולק על חו"ד. ז) להלכה בדין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. א) לפוסקים כרמ"א ראוי להחמיר כש"ך וט"ז דאין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. ב) לשיטת השו"ע. ח) בדבר שאינו זב. ט) הנחת בורקס ע"ג מיחם, וחימום חלה ע"ג כלי שיש בו בשר. י) סיכום.

סימן צח סעיף א: בגדרי טעם כעיקר ונ"ט בר נ"ט..... רלח

א) הקדמה. ב) סוגיית הגמ' ושיטות הראשונים בדין טעם כעיקר בשאר איסורין. ג) טעם כעיקר בבשר וחלב. ד) האם טעם הבלוע בקדרה בכלל מחלוקת טעם כעיקר. ה) טעם כעיקר בלא ספק. ו) אם טעם הבלוע בקדרה בכלל טעם כעיקר, מדוע הותר נ"ט בר נ"ט. א) שיטת רש"י ותוס'. ב) שיטת הרמב"ן. ג) שיטת הרשב"א. ד) שיטת ספר התרומה והר"ן. ז) סיכום ופסיקת השו"ע והרמ"א.

סימן צח סעיף ב: לביאור פסיקת רש"י דמין במינו במשהו..... רנב

א) הקדמה. ב) מחלוקת ר' יהודה וחכמים ופסיקת רש"י בחולין דף קט א. ג) המקומות בהם רש"י מזכיר את פסיקתו. ד) יישוב קושיות התוספות על רש"י. ה) דחיית הכרח הראיות שהביאו תוס' להוכיח שהלכה כחכמים. ו) סיכום.

סימן צח סעיף ג: בדין ספק מחמת חסרון ידיעה.....רס

א) הקדמה. ב) יו"ד סי' צח סע' ג: ספק בשיעור ששים. א] טור ב"י שו"ע. ב] מחלוקת הט"ז ונקוה"כ. ג) סי' פא סע' ב: ספק ספיקא בסירכא. ד) סי' נג סע' ד, וסי' קי סע' ט: עוף שנשמט גפרו. א] פסיקת השו"ע והרמ"א. ב] החילוק בין ס"ס בסירכא לס"ס שנשמט הגף עפ"י הב"ח בהבנת הרמ"א. ג] חילוק הב"ח אינו עולה עם המפורש בדרכי משה ויש לחלק באופן אחר כעולה ממנחת יעקב ופמ"ג. ד] שיטת הש"ך ברמ"א. ה] שיטת הט"ז ברמ"א. ו] שיטת השו"ע. ה) סימן עה סע' ב: עצם הקולית שניתק. ו) סי' קצ סע' מו: ספק בנתכבס הבגד. ז) אה"ע סי' קנה סע' כב: להחמיר שלא תמאן. ח) או"ח סי' רסא סע' א: ספק בין השמשות. ט) ספק ספקא במראות. א] האפשרות לדון כל מראה דם כספק שמא אינו מד' דמים. ב] האפשרות להקל מטעם ס"ס במראה הנמצא בבדיקה ואינו גדול מגריס ואינו נראה כדם ממש. י) התייחסות למחלוקת הפוסקים כספק חסרון חכמה. יא) סיכום.

סימן צט סעיף ה: אכילת מוצר המכיל ג'לטיין.....רפא

א) הקדמה. ב) סי' פז סע' י: העמדה בעור קיבה יבש כעץ. א] רע"א מתיר להעמיד בעור קיבה יבש כעץ בפחות משישים. ב] נוב"י מחלק בין עור קיבה שאינו אסור לבין שאר איסורין, אך יש שאינם מחלקים. ג] אף המתירין בשאר איסורין כשנעשה כעץ, אפשר שאוסרין כשחזר להיות ראוי. ד] האפשרות להקל מטעם פנים חדשות באו לכאן. ג) סי' צט סע' א-ב: עצמות איסור מצטרפות להיתר. א] טור ב"י שו"ע רמב"ם. ב] שו"ת אחיעזר והרב אברמסקי: עצמות יבשות ודאי מותרות. ג] בשו"ת יביע אומר דוחה את הגר"א קוטלר האוסר משום אחשביה. ד] יש המתירין אף בעורות. ד) האפשרות לאכול מוצר שיש בו ג'לטיין אף לדעת האוסרים לערבו. ה) סיכום.

סימן צט סעיף ו: בדין "סוכר חלבי".....רצב

א) הקדמה. ב) היתר אכילה בקדירה חלבית אחר אכילת בשר. ג) מותר להכין תה עם "סוכר חלבי" אע"ג שרצונו לשתותו יחד עם בשר. ד) אין לשיין עיסה בחלב. ה) סי' צה סע' ה: אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח. ו) האם יש מקום להחמיר שלא מן הדין. ז) רע"א מתיר מעיקר הדין לערב חלב פחות משישים בבשר. ח) שלא להחמיר במקום שהתירו. ט) סיכום.

סימן ק סעיף א: שיטת רי"ף ורש"י בדין בריה וחתיכה הראויה להתכבד.....רצט

סימן קא סעיף ג: בדין חתיכה הראויה להתכבד שאינה מבושלת..... שא
(א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ', טור ב"י ופסיקת השו"ע. (ג) הסתירות בשו"ע והאפשרויות השונות לתרצן. א] מנחת כהן ופרי חדש: השו"ע פוסק כרשב"א המיקל בחתיכה גדולה ומחמיר בחיה. ב] יב"א עפ"י פוסקים: הלכה כסתמת השו"ע. ג] חיזוק לשיטת יב"א לאור המתחדש שהרשב"א מיקל בחתיכה שאינה מבושלת. ד] סיכום.

סימן קב סעיף ג: כלי של חלב שנתערב בכלים של בשר..... שח
(א) הקדמה. (ב) דחיית הרא"ה את הרשב"א ותשובת הרשב"א במשמרת הבית. א] לשון הרא"ה ומשמרת הבית. ב] בירור טענת הרשב"א שאין צריך להסיר איסור הניכר. ג] בירור טענת הרשב"א שאין לחשוש לטעם הנפלט מהכלי. ד] הבנת מהריב"ל שהרשב"א אסר קצרת חלב שנתערבה בקצרות בשר, ודחיית דבריו ע"י הב"ח והש"ך. ג] דחיית המהרי"ל את הרשב"א דהגעלה הוצאה מועטת. ד] חידושו של הש"ך להשהות את הכלים שלא יהיו בני יומן. א] שיטת הש"ך המחייב לשהות והתומכים בדבריו. ב] רע"א: אף כשאינו ב"י מותר רק משום ביטול ולכן אין צריך לשהות. ג] פ"ת עפ"י נו"ב: אין מתירין לשימוש שרוצה להשתמש היום בכלי. ה] החולקים על הרשב"א ומתירין בלא טעם של הוצאות. א] רש"ל: הכלי מתבטל משום שההיתר לא בא ממילא מכח זמן. ב] רמ"א: לא הוי דבר שיש לו מתירין דטעמא בעלמא הוא. ו] חומרת הב"ח להסיר כלי אחד. ז] חומרת הט"ז להגעיל הכל אף דהוי דבר שאין לו מתירין. ח] סיכום.

סימן קג סעיף א: ביטול בריה שטעמה פגום..... שכב
(א) הקדמה. (ב) פלתי סי' ק ס"ק ב: סומכין על הסוברים שבריה בטילה. ג] פלתי סי' ק ס"ק ד: תולעים הגדלים בפירות בטלים כי קודם שפירשו היו מותרים. ד] ב"ח: תולעים קטנים ודאי לא פירשו. ה] משכנות יעקב: בריה קטנה שאינה ניכרת בטילה. ו] ערוה"ש: בריה מאוסה שנפשו של אדם קצה ממנה, בטילה כשאי אפשר למוצאה. א] לדעת ערוה"ש השו"ע והרמ"א מסכימים שבריה מאוסה בטילה. ב] דחיית הכרח ראיותיו של ערוה"ש. ז] חידושו של ערוה"ש אינו סותר מקומות אחרים בשו"ע ורמ"א. א] השו"ע בסי' ק סע' ד אוסר בג' תולעים כי הוחזק בשלימות. ב] השו"ע בסי' ט פד סע' ט אסר בעבר ובישל כשאין ס"ס משום שהמבטל איסור לכתחילה נאסרת עליו התערובת. ח] נראה שיש מקום להתיר תבשיל שבריה נתערבה בו רק בצירוף ספק שמא נתרסק בבישול, ואף זה אינו מוכרח. ט] שיטת הט"ז: אפשר להשתמש בקמח בלא לבדוק. י] סיכום.

סימן קג סעיף ז: בדין נ"ט בר נ"ט דאיסורא..... שמ

(א) הקדמה. (ב) ביאור הגהות סמ"ק דבקדירה של איסור מונין מעת לעת מבישול שני משום שחתיכה נעשית נבילה. (ג) השו"ע מונה מבישול ראשון לשיטתו שאין חנ"ן בשאר איסורין. (ד) ביאור הש"ך דלכ"ע מונין מבישול שני דנ"ט בר נ"ט אסור בשאר איסורין, וממילא סתירה בפסיקת השו"ע. (ה) האפשרויות השונות ליישב את השו"ע ודחייתן. (ו) שתי אפשרויות ליישוב הב"י והשו"ע א' נ"ט בר נ"ט בשאר איסורים מותר כדיעבד. ב' השו"ע מתיר כדיעבד נ"ט בר נ"ט דאיסורא רק בכעין המובא בסמ"ק. (ז) להלכה לאור הבנת הטור. (ח) סיכום.

סימן קח סעיף ב: בגדרי זיעה בקדירה ובתנור אפיה..... שנב

(א) הקדמה. (ב) שו"ע סי' צב סע' ב: כיסה קדירה אחר שטיפת חלב נפלה על חתיכה שבתוכה. (ג) רמ"א סי' צב סע' ז: טיפה הנופלת ע"ג כיסוי. (ד) רמ"א סי' צג סע' א: הכיסוי כקדירה עצמה. (ה) שו"ע סימן צב סע' ח: מחבת של חלב שתחת קדירה של בשר. (ו) רמ"א סי' צב סע' ח: בשר התלוי מעל קדירה. (ז) שו"ע סי' קכג סע' כד: אגוא"ה ארדיינט"י. (ח) רמ"א סי' קח סע' א: אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת. (ט) שו"ע ורמ"א סי' קח סע' ב: שתי קדירות מגולות בתנור קטן וסתום. (י) האפשרות לבשל בשר אחר חלב בתנור שלנו. א' בתנור עם תא אחד. ב' בתנור עם שני תאים. יא' בדין מיקרוגל. יב' סיכום.

סימן קט סעיף א: בדין ביטול יבש ביבש מין בשאינו מינו

כשודאי ירגיש טעם האיסור..... שעב

(א) הקדמה. (ב) יבש ביבש מין במינו. א' סוגיית הגמ' ופסיקת הראשונים כמובא בב"י. ב' רא"ש: האיסור נהפך להיות היתר. ג' הרשב"א: אסור לאוכלן יחד או לבשלן יחד. (ג) יבש ביבש מין בשאינו מינו. א' טור: לכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה. ב' התרומה: צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם. ג' ביאור מחודש ברשב"א לאור דברי הט"ז וחוו"ד, וביאור שיטת הרא"ש במין בשאינו מינו. (ד) שיטות השו"ע והרמ"א. (ה) בירור בשיטת הש"ך. (ו) סיכום.

סימן קט סעיף ב: בדין ביטול יבש ביבש מין באינו מינו כשעלול

להרגיש טעם האיסור..... שפג

(א) הקדמה. (ב) פרי חדש: אין ביטול לאיסור שירגיש טעמו בפיו. (ג) פמ"ג: מוכח מהשו"ע הרמ"א והש"ך דלא כפרי חדש, אך הלכה כפרי חדש. א' שו"ע סי' סט סע' יד. ב' שו"ע סי' קה סע' ט. ג' שו"ע סי' קא סע' ב. ד' שו"ע סי' קב סע' ג. ה' שו"ע סי' קז סע' א. ו' פמ"ג מסכים להלכה עם פרי"ח. (ד) חוו"ד מבאר סברת החולקים על

פר"ח, אך פוסק כפר"ח. ה) כרו"פ: רק במקום שאי אפשר לברר ע"י קפילא בטל אע"ג שיחוש בטעם האיסור. ו) סיכום.

סימן קי סעיף א: בגדרי חתיכה הראויה להתכבד ודבר חשוב.....שצג
א) הקדמה. ב) סוגיית הגמ' בדין דבר חשוב וחהר"ל, ופסיקת ההלכה.
ג) הזהות שבין חהר"ל ודבר חשוב בדברי הראשונים. ד) פסיקת השו"ע
והרמ"א האם דבר חשוב בטל בשאינו מינו. א] הסתירה ברמ"א. ב] ש"ך: בריה
וחהר"ל ודבר חשוב אינם בטלים באינו מינו אף לשו"ע. ג] הגר"א: חהר"ל ודבר חשוב בטלים
באינו מינו לשו"ע. ד] מנחת כהן: דבר חשוב בטל לשו"ע ולרמ"א, אבל לא חהר"ל! ה] פר"ח
ופמ"ג: כש"ך. ה) כבש בצמרו ותרגולת בנוצתה לשו"ע ולרמ"א. ו) סיכום.

סימן קכ סעיף ז: בדין טבילת קומקום חשמלי מפלסטיק וטוסטר
מצופה טפולין.....תד

סיכום בטבלאות של המאמרים הנ"ל.....תיג

סימן פז סעיף ד

בגדרי איסור מראית עין

א) הקדמה: מראית עין בדם. (ב) מראית עין בעוף בחלב שקדים. א[הרמ"א: לא גזרו מ"ע בדרבנן. ב] ש"ך: גזרו מ"ע אף בדרבנן. ג] ט"ז: להחמיר לכתחילה. ג] מ"ע בבישול בשר בחלב אשה או בחלב טמאה. ד] שיטות נוספות לביאור מתי גוזרין משום מ"ע. א[פרי חדש. ב] כרתי ופלתי. ה] גזירת מראית עין בדבר השכית. א[יחווה דעת התיר אכילת חלב סינטטי רק אחר בשר ולא יחד. ב] קמח מצה. ג] יביע אומר אוסר בפאה אף שמצוי. ד] אגרות משה מתיר פאה וגילוח במכונה. ה] מנחת שלמה מתיר בפאה ואוסר בנעלי דמוי עור ביוה"כ. ו] ציץ אליעזר מתיר ממטרה בשבת. ו] והייתם נקיים מה' ומישראל. ז] סיכום.

א

הקדמה: מראית עין בדם

בכריתות דף כא ב: אמר רב דם דגים שכנסו אסור, מיתבי דם דגים ודם חגבים מותר אפי' לכתחלה, כי תניא ההיא מתניתא דאית ביה קשקשים, כי קאמר רב אסור דלית ביה קשקשים. וכן פסק השו"ע בסי' סו סע' ט: דם דגים אע"פ שהוא מותר אם קבצו בכלי אסור משום מראית העין, לפיכך אם ניכר שהוא של דגים כגון שיש בו קשקשים מותר. עוד בכריתות שם, ובכתובות דף סא: תניא: דם שעל גבי ככר – גוררו ואוכלו, שבין השיניים – מוצצו ואינו חושש. ופירש רש"י, דם שע"ג ככר, כגון שנשכו וניכר בו דם השיניים גוררו, ושל בין השיניים מוצצו דהא ליכא דחזי ליה. וכן פסק השו"ע בסי' סו סע' י: דם אדם אם פירש ממנו אסור משום מראית העין, לפיכך אם נשך הככר בשיניו ויצא דם משיניו ע"ג ככר צריך לגררו, אבל שבין השיניים מוצצו. ראשונים ואחרונים נדרשו לבירור גדרי איסור מראית עין בדברים שלא נזכרו בתלמוד. להלן יובאו השיטות השונות, ותוצע מסקנה לדינא.

ב

מראית עין בעוף בחלב שקדים

א. הרמ"א: לא גזרו מ"ע בדרבנן

ז"ל תורת חטאת סי' סב סע' ח: דם דגים אמרי' בכריתות אע"פ שהוא מותר, אם קבצו בכלי אסור משום מראית עין, ולכן אם ניכר בו שהוא מן הדגים כגון שיש בו קשקשים מותר. ויש רוצים ללמוד מכאן ואוסרים לאכול בשר עוף בחלב שקדים אא"כ הניחו מן

השקדים בקערה שניכר שחלב שקדים הוא משום מראית עין. ולא ראיתי נוהגין כן, ואין ראייה מדם שהוא בכרת ויש לחוש למראית עין, משא"כ בבשר עוף בחלב שהוא דרבנן ואפי' בבשר בהמה אין איסור אלא דרך בישול דוקא ולכך לא חששו למ"ע, וראיה לדברי דהא מותר לבשל בחלב בהמה טמאה ולא חששו למראית עין. ואפי' לדברי הרשב"א דכתב בתשובה דאסיר לבשל בשר בחלב אשה משום מראית עין, י"ל היינו דוקא בבישול אבל בלא בישול רק באכילה דאינו רק דרבנן פשיטא דאין לחוש, וגם דברי הרשב"א תמוהים דהא לא חששו גבי חלב בהמה טמאה.

הרמ"א בסע' ג, כתב: ונהגו לעשות חלב משקדים ומניחים בה בשר עוף, הואיל ואינו רק מדרבנן. אבל בשר בהמה, יש להניח אצל החלב שקדים, משום מראית העין, כמו שנתבאר לעיל סימן סו לענין דם. מבואר ברמ"א דאין לחשוש למראית עין במקום שיחשדו בו שעובר על איסור דרבנן. וכן כתב הרמ"א בסע' ד שמוותר לבשל עוף בחלב אשה.

ב. ש"ך: גזרו מ"ע אף בדרבנן

הש"ך בס"ק ו, כתב שהרמ"א לשיטתו (וכן מוכח מת"ח) מתיר לאכול בשר בהמה בחלב שקדים בלא שקדים, אם הבשר לא בושל עם החלב, שהרי החשד כאן רק שאוכל בשר בהמה עם חלב בלא בישול דאסור רק מדרבנן (וראה ש"ך ס"ק ז שחולק על הרמ"א ולהבנתו לעולם אין איסור מ"ע בשעת הבישול אפי' כשהחשד הוא בדאורייתא, אלא רק בשעת האכילה). אבל הש"ך אחז לדינא בשיטת מהרש"ל שהצריך שקדים אף בעוף, לפי שאף במידי דרבנן חיישינן למראית עין כדמוכח ממה שאמרו שבהמה לא תצא בשבת בזוג אע"פ שהוא פקוק משום דמחזי כמאן דאזיל לחינגא, ופירש"י לשוק למכור, והיינו מראית עין, ואיסור מקח וממכר מדרבנן (לדעת הש"ך בבשר עוף בחלב יש סברא נוספת לאסור שלא יחשבו שמותר כשיטת ר' יוסי הגלילי. וראה ש"ך ס"ק ד שלדעת מהרש"ל וב"ח יש לחוש שבשר עוף בחלב מהתורה) [א]. הב"ח (ס"ס סו) כתב: ולי נראה דברי מהרש"ל עיקר, שאף באיסור דרבנן חיישינן למראית העין בפרהסיא, אלא שלענין לאסור אף בצינעא לא אסרו אלא באיסור דאורייתא.

הש"ך לשיטתו חלק בס"ק ח, גם על דברי הרמ"א שמותר לבשל בשר עוף בחלב אשה. נראה שהש"ך אוסר לאכול בשר עוף בחלב שקדים או בחלב אשה אפי' הוא צונן, שהרי אסרו משום מ"ע גם במקום שיחשדוהו שעובר על איסור דרבנן.

א. הש"ך ציין לשו"ת באר שבע סי' יז שאסר עוף בחלב שקדים. ראה שם בשו"ת שכתב שהגמרא מלאה על כל גדותיה מחשש מראית העין אפילו באיסור דרבנן כמו באיסור דאורייתא, רק שלא גזרו לאסור אפילו בחדרי חדרים אלא דוקא באיסור דאורייתא. והאריך לבאר דאדרבה הרבה יותר יש לחוש משום מראית עין גבי בשר עוף בחלב בשביל שהוא רק דרבנן, ע"ש.

ג. ט"ז : להחמיר לכתחילה

הט"ז בס"ק ד, כתב שאף שדברי הרמ"א נכונים וכבר נתפשט המנהג כן, מכל מקום נראה שיש להניח לכתחילה שקדים אם יש לו דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן. הט"ז מדקדק ברמ"א שאפי' בשר בהמה שנתבשל בחלב שקדים מותר באכילה כדיעבד אם אין לו שקדים (לביאור לשון הט"ז ראה בהערה בשו"ת היכל שלמה).

ג

מ"ע בבישול בשר בחלב אשה או בחלב טמאה

השו"ע בסע' ד, כתב עפ"י הרשב"א: אסור לבשל בחלב אשה, מפני מראית העין. ואם נפל לתוך התבשיל, בטל, ואין צריך שיעור. והוסיף הרמ"א: ונראה לפי זה, דכל שכן דאסור לבשל לכתחילה בחלב טמאה, או בשר טמא בחלב טהור ודוקא בשר בהמה, אבל בעוף, דרבנן, אין לחוש. מבואר שהרמ"א לשיטתו בסע' ג שאין לחוש למראית עין במקום שיחשדו בו שעובר על איסור דרבנן.

שיטת הרמ"א בסעיפים ג' וד' מיוסדת על המתחדש ברשב"א לאסור בישול בשר בהמה בחלב אשה, אבל בתורת חטאת (ראה שפתי דעת ס"ק ו) תמה הרמ"א על הרשב"א שחשש למראית עין בחלב אשה ולא חשש למראית עין בחלב טמאה, וכתב שלולי דבריו היה מתיר בישול בשר בהמה בחלב שקדים או בחלב אשה כדרך שהתירו בחלב טמאה, ואין לאסור משום מראית עין אלא דם דגים הכנוס בכוס משום איסור כרת.

הש"ך בס"ק ז, כתב שלדברי הרמ"א יש לבאר דמה שסתמו להתיר בשר בחלב טמאה (וכן השו"ע בסע' ג) הוא רק במקום שאין חוששין למראית עין כגון שעושה לרפואה. אלא שהש"ך חולק על הרמ"א לפי שיותר נראה לו שסתמת הראשונים בזה מלמדת שכלל לא גזרו מראית עין על בישול גרידא בלא אכילה, דאפשר שמבשל לרפואה וכדו' (ואף בישול בשר בהמה בחלב שקדים מותר בלא שקדים, ורק בשעת אכילת התבשיל צריך לתת שקדים, וכבר כתבו מפרשי הש"ך שודאי אין הדבר עולה עם הרמ"א שאסר מ"ע בבהמה טמאה עפ"י הבנתו את הרשב"א, ולשון הש"ך מגומגם, שפ"ד), ומה שאסר המחבר (עפ"י הרשב"א) לבשל בחלב אשה כוונתו לאיסור אכילת התבשיל. עוד הוסיף דאפשר שבשר טמאה או חלב טמאה ניכר לעין ולכן לא גזרו בזה, אך סיים שהעיקר כפירושו הראשון (שלא גזרו בבישול).

הט"ז בס"ק ה, כתב אף הוא דלולי הרמ"א אפשר לחלק בין דבר שאסור באכילה שלא גזרו מראית עין על בישולו, לבין דבר שמותר באכילה שגזרו בו (לפ"ז משמע שהמבשל בשר בהמה בחלב שקדים צריך שקדים בשעת הבישול, ודלא כש"ך).

נראה שלפני הרמ"א הש"ך והט"ז לא היתה תשובת הרשב"א במלואה אלא ראו את המובא בב"י. הרשב"א בתשובה כתב במפורש: ומה שהוציאו בשר בהמה טהורה בהדי חלב טמאה, ובשר טמאה בהדי חלב טהורה, לא דברו אלא בחיוב אכילתו ובשולו, שאין באלו חיוב כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, אבל באיסור מראית העין לא דברו

(וכבר עמד על כך רע"א בס"ק ח והחיד"א במחב"ר סי' פז סק"ח). לפ"ז שוב אין מקום לקושיית תורת חטאת על הרשב"א, ואפשר שאכן אם אסרו בחלב אשה כ"ש שאסרו בחלב טמאה כמבואר ברמ"א לדעת הרשב"א, ומה שהראשונים לא דנו בזה הוא מהטעם המובא בתירוץ הראשון של הש"ך, כנ"ל [ב]. מסתבר שמעתה שוב אי אפשר לקבל את חידושם של הש"ך (שאינן מראית עין בבישול) ושל הט"ז (שאינן מראית עין בבישול טמאה), שהרי ודאי היו חוזרים מדבריהם ומקבלים את המפורש ברשב"א. וראה באר היטב ס"ק ז, שהרמ"א ודאי אוסר מראית עין אף בדרבנן ולא היקל בעוף אלא בבישול אך לא באכילה, ובזה ביקש ליישב את הרמ"א מפני קושיית הש"ך והט"ז, ע"ש.

ד

שיטות נוספות לביאור מתי גוזרין משום מ"ע

א. פרי חדש

פר"ח בס"ק ז, דחה את תירוץ הש"ך והט"ז וקיבל לדינא את הרמ"א, וכתב: ול"נ עיקר כדברי ההגה להקל, דאף מה שאסר הרשב"א לבשל בשר בחלב אשה מפני מראית העין הוא חידוש והבו דלא לסיף עלה, שאינן לנו לגזור ולאסור מדעתנו מפני מראית העין זולתי במה שנתבאר בתלמוד וכו', ואם באנו להוסיף מדעתנו יש לנו לאסור הרבה כיוצא באלו וכ"כ התוספות בר"פ כ"ה דאין לדמות גזרות חכמים זו לזו אלא במקומות שהש"ס מדמה וכו'. סוף דבר שדעתי להתיר אף לכתחילה לבשל מה שמותר מן הדין, ולא חיישינן למראית העין, אלא שכבר הורה זקן לאיסור, וראוי לשמוע אליו זולתי במידי דלא אסיר אלא מדרבנן שיש להקל בפשיטות וכפסק ההגה (נראה שבזה ביקש לתרץ את קושיית הש"ך על הרמ"א דמצינו מראית עין אף באיסור דרבנן, והיינו שלדעת הרמ"א אף שמצינו אין לנו לגזור בזה מדעתנו, ורק באיסור תורה ראוי להחמיר ולגזור).

ב. כרתי ופלתי

כרו"פ כתב בס"ק ז שאכן אין לאסור בחלב שקדים כלל אפי' לא בשר בהמה. לדבריו חששו למראית עין רק בדם דגים שהוא דם גמור, ובחלב אשה שהוא חלב גמור, רק

ב. ז"ל שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רנו: עוד שאלת: בשר בחלב אשה, מהו? כיון שחלב האשה אחר שפירש, מותר, א"כ אין בזה איסור כלל, וכמו שהוציאו מגדי חלב בהמה טמאה בהדי בשר בהמה טהורה, וחלב בהמה טהורה בהדי בשר בהמה טמאה, שאין בהם שום איסור, לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים, או: אסור משום מראית העין, כמו שחששו בדם דגים, בזמן שאין בו קשקשים. תשובה: מסתברא, שאסור לבשלו, כל שכן, לאכלו, כל שנכר בו, מאותה דם דגים, ומדם שעל גבי הככר, שאמרו: שיגרדו. ומה שהוציאו בשר בהמה טהורה בהדי חלב טמאה, ובשר טמאה בהדי חלב טהורה, לא דברו אלא בחיוב אכילתו ובשולו, שאין באלו חיוב כלל, לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, אבל באיסור מראית העין, לא דברו. עכ"ל.

שהתורה התיירה, אבל בחלב שקדים שאין חלב כלל אלא מין פרי רק שמראהו כעין חלב וקראהו בלשון מושאל חלב, אין לחוש כלל למראית עין כדרך שלא אסרו ליתן יין אדום לתבשיל. ובס"ק ח הוסיף: בישול בחלב שקדים שכיח, ולא יבואו לטעות, כדרך שבמקומו של ר' יוסי הגלילי בישלו בשר עוף בחלב ולא חששו למראית עין (אף דבשר עוף מחלף בבשר בהמה וכדאיתא לענין העלאה בשולחן), לדבריו גזרו בדם דגים שכנסו בכלי דלא שכיח, וכן חלב אשה הכנוס בכלי לא שכיח כ"כ.

ה

גזירת מראית עין בדבר השכיח

א. יחוה דעת התיר אכילת חלב סינטטי רק אחר בשר ולא יחד

בשו"ת יחוה דעת ח"ג סי' נט, וכן ביביע אומר ח"ו סי' ח, דן בשתיית חלב סינטטי מיד לאחר ארוחה בשרית. לדבריו פשוט שיש להתיר זאת לדברי האומרים (הרמ"א והאוחזים בשיטתו) שאין לחוש למראית עין באיסור דרבנן, דהלא אכילת חלב אחר בשר אסורה רק מדרבנן. לדבריו אפשר לצרף לכך שתי סברות נוספות שהובאו בכרתי ופלתי כנ"ל (וראה שם ביחוה דעת שציין לפוסקים נוספים): אין לחוש בחלב שקדים כלל כיון שאינו אלא מי פירות, ואין לחוש בדבר המצוי שהכל יודעים שאינו חלב ממש. אעפ"כ לא הקל ביחוה דעת וביביע אומר לאכול את הבשר יחד עם החלב הסינטטי שהרי הכל אסרו בשר המבושל בחלב שקדים אם לא שיניח שקדים, אע"פ שהרמ"א כתב שנהגו לבשל בחלב שקדים [ג].

ב. קמח מצה

ביביע אומר שם הוסיף: ובוזה ניחא שפיר מה שנתפשט המנהג להשתמש בפסח בקמח מצה אפויה לטיגון ולבישול ולא חששו למראית העין שיחשבו שהוא קמח חטה. וכבר ידוע מ"ש הכנה"ג א"ח (סי' תסא), שפעם אחת לקחה אשת חבר מצה וטחנה אותה לקמח והטיחה בה את הדגים לטגנם, ושכנתה אשת ע"ה חשבה שהוא קמח ממש, והלכה וטיגנה עם קמח, וכאשר נשמעו הדברים לחכמי העיר גזרו שלא יעשו עוד כן מפני מראית העין. ע"ש. והפרי חדש שם חלק עליו שאין לנו לגזור גזרות

ג. ביביע אומר שם אות ה, כתב: ויש להוסיף סניף להתיר ע"פ מ"ש הרא"ש (פ"ט דנדה סי' ז) דהא דתנן השייריים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים משום מראית העין, דדמו לצמר או לפשתן, מ"מ האידנא מצויים בגדי משי בינינו והכל מכירין בהן ואין לחוש למראית העין, ומותר לתפור משי בבגד צמר. ע"ש. וכ"פ הטוש"ע (סי' רחצ). וה"נ מאחר שנתפשט הדבר והכל יודעים שמצוי חלב צמחוני לא חיישינן למראית העין, ולא דמי לחלב אשה דלא שכיח. עכ"ל. ודבריו צ"ע שהרי מפורש שם ברא"ש שטעם הדבר דכיון שהוא מצוי הכל מכירים בו, היינו שיודעים לזהותו. וראה ב"ח שכתב שבאשכנז אין מצוי כ"כ ולכן אין מכירין בו, ואעפ"כ ביקש להתיר משום שהחשד בזה הוא באיסור דרבנן ולובשים אותו תחת הבגד והוי בצנעה, כדרך שהתירו בחדרי חדרים.

מדעתינו. והוסיף: והאידינא פשט המנהג להתיר בזה, ופוק חזי מאי עמא דבר, וה"ט מפני שנתפרסם הדבר מאד, ומוכרים בחנויות קמח ממצה אפויה לשם כך, והכל יודעים שאינו קמח ממש, ומש"ה משרא שרי. עכ"ל. נראה שבקמח מצה יש טעם נוסף להקל לפי שהוא ניכר לפי טחינתו הגסה וצבעו השחור מעט.

ג. יביע אומר אוסר בפאה אף שמצוי

ביביע אומר חלק ה, אה"ע סימן ה, אסר פאה נוכרית, לדבריו: מאחר שרוב הפוסקים אוסרים הדבר בהחלט, אין אנו צריכים לחוש לעצמנו יותר ויותר מענין הוצאת לעז על הראשונים, ובפרט שהוא קול ושוברו בצדו, שבדורות הראשונים הפאות הנכריות היו ניכרות מאד לעין, ולא היה בהן חשש למראית העין שידמו לשערות טבעיות, ואילו הפאות הנכריות שנתחדשו בזה"ז, לא רק שהן דומות לשערות הטבעיות, אלא גם עולות עליהן ביופין ובטיבן ובמראיתן, עד שאף הפרוצות משתמשות בהן לנוי וליופי, ומכיון שאין שום היכר בין פאות אלו לשערות הטבעיות, הא ודאי שיש לחשוש בהן משום מראית העין, שיחשבו אותן לפרוצות ההולכות בגילוי שערות ראשן ברה"ר. עוד הביא ממהרי"ל דיסקין: אף מי שהתיר לא התיר אלא דוקא בגוונא שהפאה ניכרת לכל שלא נעשית משערותיה של האשה עצמה, אבל בלא"ה ודאי דאסור, משום מראית העין, כדקי"ל לאסור בדם דגים ובכ"ד, וכ"ש לענין איסור ערוה שהוא מחשש הרהור. וגם בלא"ה י"ל דהתם רק בחצר אמרו, אבל ברה"ר מנ"ל להתיר, עכ"ד.

ד. אגרות משה מתיר פאה וגילוח במכונה

באג"מ חלק אה"ע ב סימן יב כתב: הנכון לע"ד אף שאיכא מאן דחושש לאסור פאה נכרית משום מראית עין, עיין בעטרת זקנים או"ח סימן ע"ה, מ"מ רוב רבותינו וגם מאלו שסומכין עיקרי ההוראה עליהם מתירים, והם הרמ"א שם ובסימן ש"ג בד"מ והמג"א והפמ"ג, וכן משמע גם מהגר"א שסובר כן שלא אסרו בזה משום מראית העין. וכמעט שמוכרח מהגמ' פ' במה אשה שאם איירי דיוצאה בפאה נכרית דוקא במכוסה לא היה שייך לומר דעל שערות זקנה לילדה נחוש למחכו עלה. והטעם פשוט שכיון שלא מצינו בגמ' שאסרו אין למילף ממקומות אחרים שאסרו משום מראית עין, דאין למילף חדא מאידך, ולכן נאמר איסור מראית עין ביחוד בכל דבר שאסרו. ובפאה נכרית ודאי הא אין למילף, חדא דאין זה איסור לאו אלא איסור עשה דעל האשה להיות צנועה ולכסות ראשה ואין למילף ממה שאסרו בשבת ועוד איסורי לאוין. ועוד משום שברוב הפעמים ניכר שהשערות הם מפאה נכרית, ואף אם אינו ניכר לאנשים שאין מסתכלין כ"כ בנשים עד שיכירו, מ"מ לנשים ודאי ניכר ברובא ורובא ואולי גם כולן ניכרות, ולכן בשביל מה שנזדמן לפעמים רחוקות שלא ניכר לא אסרו. וכעין ראייה לזה מהא שמותר להתגלח הזקן במספרים כעין תער ולא אסרו משום מראית העין אף ששם הוא מאיסורי לאוין וגם הם חמש לאוין אלמא דלא בכל דבר אסרו. ואולי הוא נמי משום דברוב הפעמים ניכר להרגילים להתגלח שאינו גלוח דתער, לא אסרו בשביל פעמים

רחוקים שלא ניכר, ואף שהם מצוים גם בין אנשים שאין מתגלחין שהם אין מכירין כ"כ מ"מ כיון שלהמתגלחים הוא ניכר כבר הוא כידוע זה לכל דחברך חבא אית ליה וידעו הכל שפלוגי מתגלח במספרים ובסם וכדומה ולא בתער. וא"כ כ"ש באשה שעיקר היא נמצאת בין הנשים שהן מכירות שהיא פאה נכרית שאין לאסור בשביל שיטעו אנשים שאין מכירין זה דנחשב כידוע גם להם. ואף אם היא אשה שמלאכתה בין אנשים נמי כיון שעכ"פ ניכר לנשים אין לאסור, וממילא אין לאסור גם כשלא ניכר לפעמים, אף אם היה זה מאיסורי לאוין, וכ"ש שהוא רק מאיסורי עשה שאפשר שליכא כלל איסור מראית עין בזה.

ויש עוד טעם גדול במה שלא אסרו בפאה נכרית, דכיון דידוע לכל שיש ללבוש פאה נכרית שתהיה נדמית כשערות האשה עצמה אין לאסור, דמה"ת (דמהיכא תיתי) יחשדוה הרואים מרחוק ואלו שאין מסתכלין כ"כ בנשים שהשער הנראה הוא משערות האשה עצמה, כיון שהיא מוחזקת לאשה כשרה ויודעין שמקרוב ודאי מכירין שאינן שערותיה והרואים אותה בקרוב ומסתכלין הרי ברוב הפעמים יכירו שהיא פאה נכרית. ואין לומר שבמדינתנו זו בזה"ז שנתפרצה שרוב נשים בעוה"ר אין מכסות ראשן שלכן יאמרו גם עליה שהיא מהפרוצות בזה, שלכן אף שלא אסרי רבנן אנן יש לאסור, חדא דאנן אין מחדשין איסור מה שלא אסרו מתחלה בגמ' והגאונים, ועוד הא א"א לחוש שיצא קלקול מזה דלהמכירין אותה לא יהיה שום חשד כיון שידעין שהיא אשה כשרה, ולהאין מכירין אותה ויאמרו שגם היא מהפרוצות בזה הרי לא ילמדו ממנה יותר משאר הפרוצות שהן הרבה בעוה"ר, ולא מצינו שאסרו בכה"ג. וטעם זה הוא גם על מה שלא אסרו לגלח במספרים כעין תער ובסם שנמי כיון שידוע שאפשר לגלח כעין תער בדבר המותר לא יחשדוהו, ואף שנתפרץ בעוה"ר שהרבה מגלחין בתער מ"מ אין לאסור עתה מה שלא אסרו מתחלה, וגם להמכירין אותו לא יהיה שום חשד כיון שהוא בחזקת כשרות ולהאין מכירין לא יצא מזה שום קלקול בזה שיחשבו עליו שגם הוא מהעבריינים יותר ממה שנמצאים שאר העבריינים. ולכן לדינא אין כתר"ה יכול למחות ביד אשתו הרבנית החשובה מללבש פאה נכרית, שאף אם כתר"ה רוצה להחמיר אינו יכול להטיל חומרותיו עליה שזהו רק דין שלה, וכיון שהיא עושה כדין שהוא כרוב הפוסקים ושגם נראה כמותם, אינו יכול להחמיר עליה אף אם לא תכסה כלל הפאה נכרית, וכ"ש כשרוצה להלביש כובע עליה שיכסה רוב מהפאה נכרית שאין לכתר"ה להקפיד כלל. ואם כתר"ה הוא מהנוהגין להתגלח בסם ומספרים כעין תער ולא חש על עצמו למראית עין שהוא רק מטעמים שבארתי ודאי לא שייך שיחמיר עליה בפאה נכרית שהרי הוא כסותר הנהגת עצמו שאותן הטעמים איכא בזה עוד מכ"ש כדבארתי. עכ"ל. נראה שאג"מ לא חשש להרהור עבירה כיון שהמכירין יודעים שהיא בכיסוי ראש, ושאינם מכירים הרי רבות הן ההולכות בלי כיסוי ושוב אין בזה חשש שיבוא לידי הרהור והוי כאותם מקומות שנהגו שלא לכסות (וערוה"ש אף התיר לקרוא כנגדן).

ה. מנחת שלמה מתיר בפאה ואוסר בנעלי דמוי עור ביוה"כ

במנחת שלמה תנינא (ב-ג) סימן נג, כתב: נשאלתי אם מותר ללבוש ביוה"כ פ נעלים של "קורפס" אשר במראיתם הם דומים ממש לנעלים של עור, וכן חולה שמותר לנעול נעלים של עור אם צריך עכ"פ לחוש למראית עין כיון דלא מינכר שהוא חולה ברגליו. ונלענ"ד דמראית עין הנזכר בש"ס היינו בדבר המותר ורק מפני שנראה כעושה איסור לכן אסור, וכידוע מאכילת דם דגים או חלב שקדים עם בשר, וכיון שכן בנעלי "קורפס" כיון שנראין כנעלים של עור נראה דהרי זה דומה לכל הדברים שאסרו חכמים מפני מראית עין. ומה שנתפשט ההיתר של פאה נכרית חושבני שסומכין ע"ז שרוב אנשים יודעים בזה להבחין, אף שהרבה פעמים אני אינני יודע להבדיל, וכיון שגם לענין מנעל ביוה"כ נזכר בגמ' יומא דף ע"ח ע"ב הענין של מראית עין וכן גם ברא"ש שם בפ"ח ה"ז ובקרבן נתנאל אות ז' עיי"ש, לכן נלענ"ד דאסור (לרוב הפוסקים ארבעת העינויים של יוה"כ הנוספים על אכילה ושתייה, הינם מדרבנן, אך לשאלתות הינם מהתורה).

ו. ציץ אליעזר מתיר ממטרה בשבת

בשו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן לא, דן בממטרות הפועלות מערב שבת: ראשית שם ברחיים של מים ישנו משמיע קול של ממש, שכל מי שעובר בקרבת מה למקום שומע ומבחיין מיד בקול האיסור שהוא קול הטחנה, ולכן הואיל וישנו אוושה מילתא אסרו משום מראית עין מכיון דאיכא זילותא דשבתא, וזהו כוונת הרמ"א במה שכותב ברחים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול וכמו שמבאר המשנ"ב בס"ק מ"ח שהכוונה בכל כיוצא בזה המשמיע קול דאוושה מילתא ואיכא זילותא דשבתא, ומשא"כ בכגון נידוננו שהממטרות אינן משמיעות שום קול ענות גבורה ולכל היותר משמיעות רק קול ענות חלושה, ואין הבחנה יתירה של שמיעת קול איסור לכן בכגון דא יש מקום לומר דלא נקרא אוושה מילתא שחכמים אסרוהו, וממילא אין גם איסור של מראית עין, דלא אסרו כי אם כשנוסף לנראין יש גם נשמעין, ומשא"כ כשהוא רק בגדר של נראין ולא נשמעין, וזהו גם טעם ההיתר שנוהגים להשתמש במאור החשמל בשבת החוזר ונדלק ע"י כוון שעון אוטומטי מע"ש, וכן לכבות ע"י שעון אוטומטי, ולא חששו למראית עין של הרואים, והיינו מכיון שזה רק בגדר של נראה ולא נשמע, ואין האוושה מילתא.

עוד הוסיף: וגם בזה יש להסביר שזהו גם טעם ההיתר של השימוש בחשמל בשבת ע"י שעון אוטומטי המדליק ומכבה כנ"ל, והיינו מכיון שכולם יודעים שא"א כליל שבת בלי מאור ולכן כולם ידונו לכף זכות שבטח סודר מראש באופן המותר. וליתר תוקף היות וענין הממטרות הוא אינו דבר השווה לכל נפש כמאור החשמל לכן מן הטוב והמועיל לסדר שבעל הגינה ידביק פתקה ע"י השער ויהא כתוב בה שהממטרות בפעולתן ע"י כוון מע"ש. עכ"ל. נראה שהאפשרות להדביק פתק אינה על דעת רע"א בסוף סי

סו [ד]. עוד נראה שבדברי ציץ אליעזר מעורבים שני דינים איסור מראית עין, וחשש לחשד, כדלקמן.

ו

והייתם נקיים מה' ומישראל

אף אם נקבל את הסברא שאין לנו להוסיף איסורי מראית עין במקום שלא מצאנו שחז"ל גזרו, יש מקום להזהר להיות נקי מישראל, כנלמד מדברי משה לבני גד ובני ראובן (במדבר פרק לב כב): ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשבו והייתם נקיים מה' ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחזה לפני ה'. ושנינו במסכת שקלים פרק ג משנה ב: אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא בתפילין ולא בקמיע שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר (במדבר ל"ב) והייתם נקיים מה' ומישראל ואומר (משלי ג') ומצא חן ושכל טוב בעיני א-להים ואדם.

וביאר באג"מ (חלק או"ח ב סי' מ) שמראית עין וחשש לחשד, שני עניינים הם, וז"ל: דהיכא דאמר משום מראית עין הוא כדי שלא ילמדו ממנו לזלזל באיסור ההוא [ה] (או

ד. דהנה שם דקדק רע"א שהותר דם עם קשקשים דוקא אם כך מעורב בו, אבל להניח קשקשים אצל הדם לא שריא. רע"א הוסיף שאין זה כרמ"א המתיר להניח שקדים. וראה ב"ועלהו לא יבול" [186] (מהדרכתיו של הגרש"י אויערבאך זצ"ל), שיש לפסוק כרע"א מלבד במקום שמפורש ברמ"א להקל, שאם נבוא להקל בכל מראית עין עפ"י היסוד שמחדש הרמ"א כבר נבטל את כל האיסורים שהם משום מראית עין כי בכל מקום נשים שלטים.

ה. אג"מ דקדק שהגדרה זו עולה עם רש"י בע"ז דף יא ב ד"ה בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום, שפירש (בעניין איסור הליכה בדרך המיוחדת לע"ז) מפני החשד שנראה כמהלך לע"ז. היינו שלא יבואו ללמוד ממנו ללכת לע"ז כי לא נחשדו ישראל בזה (ולכן אין זה עניין מראית העין), מ"מ יחשדו בו שהוא עובד ע"ז. לכאורה קשה על דבריו מרש"י שם בע"ז דף יב א, בד"ה כל מקום שאסרו חכמים: דבר המותר, ואסרוהו מפני מראית העין, שהרואהו חושדו בדבר עבירה. ונראה שאג"מ יבאר שהכונה שהרואה חושד בו שעובר וממילא יבוא הרואה לזלזל בדבר.

ויש לדון אם הגדרה זו של האג"מ מקובלת. ראה אג"מ אה"ע א סימן לה, שכתב: וגם אולי טעם הבה"ג שאיסור מראית עין הוא איסור שיש לאסור בלא גזירה מיוחדת כדבארתי לעיל מצד הקרא דוהייתם נקיים מה' ומישראל. ובשו"ת דברי יציב חלק יו"ד סימן מו ד"ה והנה שם, כתב: והך מראית עין אי משום חשדא הוא, כפירש"י בע"ז י"ב ע"א בד"ה כל מקום, ושאר ראשונים, והוא משום והייתם נקיים מה' ומישראל, למה לא נאמר דהוא כולל כל המצוות, וכמו לפני עור. והארכנו כבר בכללא דמראית עין וחשדא אי כחדא נינהו וכפשטות דברי רש"י הנ"ל, [ענין ישראל סבא גליון כ"ו עמ' ט, וגליון מ"א עמ' רל"א – רל"ב, יהי אור (תשל"ג) עמ' ל"ד]. אמנם

שילמדו ממעשיו להתיר האסור, אג"מ או"ח ד סי' פב), והיכא דאמר מפני החשד הוא באופן שאין לחוש שילמדו ממנו לזלזל באיסורין שמ"מ אסור מפני שאסור לאדם להביא שיחשדוהו אף שלא יבא מזה קלקול לאחרים, והוא נלמד מקרא דוהייתם נקיים מה' ומישראל כדתנן בשקלים פ"ג מ"ב וממצות פאה בשבת דף כ"ג (והוא מדאורייתא, אג"מ או"ח ד' סי' פב).

בשו"ת חתם סופר (חלק ו – ליקוטים סימן נט) כתב: כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים מה' ומישראל וב' חובות אלו נקיות מה' יתב' והנקיות מישראל עמו הם שני ורכבי' צמדים על גבנו, ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון, היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות ונושאים ונותנים מוזרים בלבנה [1], ועונשו יותר קשה מאד מאד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו, והוא מש"ס ס"פ יה"כ בענין חלול ה' דאין לו כפרה כלל ר"ל, ושיעור חלול ה' כגון רב דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר, ובעו"ה שכיח בדברי הבריות: למדן כזה יעשה דבר זה, והוא שגור בפיהם וכו' ואני הרהרתי כמה פעמים אם אפשר שקיים אדם בעולם מקרא זה על מתכונתו ואולי על זה כייל שלמה המלך ע"ה כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז כ) רצונו לומר שאפי' בעשייתו כל טוב א"א שלא יחטא עכ"פ באופן השני הנ"ל ביציאת ידי הבריות.

ז

סיכום

מצאנו בגמ' איסור מראית עין בדם שכנסו. הרמ"א בתורת חטאת סבור שדוקא באיסור כרת גזרו, אבל קיבל את חומרת הרשב"א בחלב אשה, והקל במקום שחושדים שעובר על איסור דרבנן. הש"ך כתב שאף באיסור דרבנן אסור (אך בבישול לא גזרו אפי' בחשד דאורייתא). הט"ז כתב שלכתחילה להחמיר אפי' בדרבנן. לדעת פר"ח כלל אין לגזור בדברים חדשים שלא נזכרו בתלמוד, ואילו לכרתי ופלתי אין גוזרין בדבר המצוי.

רשיי עצמו בחולין מ"א ע"ב ד"ה לשם עולה וכו' הרואה אומר וכו' וקדשים בחוץ מותר, ובכריתות דף כ"א ע"ב ד"ה שכנסו וכו' והרואה אומר מותר לאכול דם עיי"ש, וזה הוי כלפני עור שמכשיל הרואים שיחשבו שמותר לעשות כן. עכ"ל. ז"ל שו"ת יביע אומר חלק ח – או"ח סימן כח ד"ה י ומעתה: אולם אפילו להרא"ש והטור דברבים ליכא חשדא, בנ"ד יש להחמיר, לפי מ"ש בשו"ת זכר יהוסף (סימן פה אות ב) ד"ה ומה, שדוקא בחשדא דאיכא משום והייתם נקיים, שלא יחשדוהו שעושה איסור, בזה ליכא חשדא ברבים, אבל במקבלי קיבולת דאיכא משום מראית העין, שאם יעשה בפרהסיא בקבלנות ילמדו ממעשיו להתיר גם בשכירי יום, בזה אדרבה יש להחמיר יותר בשל רבים, שמא ילמדו מהם להקל גם בשכירות. ע"ש.

ו. ראה סוטה דף ו ב גבי גדר סוטה שמדברות בה הטוות בלבנה.

ביביע אומר אסר בפאה נוכרית משום מראית עין, כיון שאינו ניכר ואפשר לבוא לידי הרהור ואפשר שאף מעיקרא לא התירו אפי' בניכר. אבל באג"מ הקל בזה ובגילוח בכל עניין כיון שאין לחדש איסור מראית עין, ועוד שהכל יודעים שמותר וממילא לא יחשדו. במנחת שלמה סבור שהקלו בפאה נכרית כיון שסומכין שרוב בני אדם יודעים להבחין. ובציץ אליעזר הקל בשעון שבת כיון שהכל יודעים שא"א בליל שבת בלי מאור ולכן כולם ידונו לכף זכות שבטח סודר מראש באופן המותר.

נראה שלמעשה נזהרו חכמים מלגזור בדברים החדשים, וממילא כשהתחדש דבר ועדיין לא היה מצוי, יש מעטים שגזרו משום מראית עין, ויש שנזהרו בעצמם מטעם והייתם נקיים מה' ומישראל, אך ככל שנעשה הדבר מצוי כך חששו פחות ופחות למראית עין, וכשנתרבו "פורצי הגדר" אפי' נקיי הדעת חזרו להקל. נראה שעל דרך זו יש להבין את ההיתר בפאה נוכרית בגילוח ובשעון שבת. והדבר מלמד שראוי לחכמים להמנע עד כמה שאפשר מלגזור איסור מראית עין וכדברי פר"ח, כיון שבסופו של דבר יהיה הדבר מצוי וניכר לכל ותבטל הגזרה. יחד עם זאת ראוי לכל ת"ח שיכלכל את מעשיו באופן שיהיה נקי מה' ומישראל.

סימן פז סעיף ט

שיטות הראשונים וההלכה בדין חלב הנמצא בקיבה

- (א) סוגיות הגמרא. (ב) שיטת הרי"ף והרמב"ם. (ב) שיטת ר"ת. (ג) שיטת רש"י. (ד) הכרעת הפוסקים.

א

סוגיות הגמרא

בחולין דף קטז א מתני' קבת עובד כוכבים ושל נבלה – הרי זו אסורה. המעמיד בעור של קבה כשרה אם יש בנותן טעם הרי זו אסורה. כשרה שינקה מן הטרפה – קבתה אסורה, טרפה שינקה מן הכשרה – קבתה מותרת, מפני שכנוס במעיה. ובגמ': כשרה שינקה מן הטרפה [וכו']. והא קתני רישא קבת עובד כוכבים ושל נבלה – הרי זו אסורה! וכו' אלא אמר רב יצחק אמר רבי יוחנן: לא קשיא, כאן – קודם חזרה, כאן – לאחר חזרה, ומשנה לא זזה ממקומה. והלכתא: אין מעמידין בעור קבת נבלה, אבל מעמידין בקבת נבלה ובקבת שחיטת עובד כוכבים, (ובקבת כשרה שינקה מן הטרפה, וכ"ש בקבת טרפה שינקה מן הכשרה, מ"ט – חלב המכונס בה, פירשא בעלמא הוא).

ובדף קט ב: תניא כלישנא קמא דרב: כחל שבשלו בחלבו – מותר, קבה שבשלה בחלבה – אסור, ומה הפרש בין זה לזה – זה וקנה] כנוס במעיו וּמְשַׁלֵּא מַדְלֵי הַנְּהִמָּה חֶלֶב הוּא, וזה אין כנוס במעיו וכחל אינו כנוס במעיו שלא ילא מדלי הנהמה בחייה ולא נאסף, אלא מוצלע בצדק הוא ולא צא לכלל חלב ומיהו לכתחלה צעי קריעה מדרבנן.

בע"ז דף כט ב במשנה מתבאר עניין החזרה: אמר ר' יהודה: שאל ר' ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך, אמר לו: מפני מה אסרו גבינות עובדי כוכבים? אמר לו: מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה. אמר לו: והלא קיבת עולה חמורה מקיבת נבילה, אמרו כהן שדעתו יפה [שלאו קץ ומלאם נה] שורפה חיה [וגומעה] וכו', אמר לו: מפני שמעמידין אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים וכו' [שנעשו לה תקרובת וגבי עבודת כוכבים אפי' פרס אסור דניחא ליה בנפחיה קיראה יפה כלאמרינן בגמרא].

ב

שיטת הרי"ף והרמב"ם

הרי"ף בביאורו לסוגיא בדף קטז (דף מג א מדפי הרי"ף) גרס כמובא בסוגריים: והלכתא אין מעמידין בעור קיבת נבלה אבל בקיבת נבלה ובקיבת שחיטת עובד כוכבים ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה מעמידין וכל שכן בקיבת טרפה שינקה מן הכשרה, מאי טעמא דחלב המכונס בעור קיבה פירשא בעלמא הוא. עכ"ל. עפ"ז ביאר הרי"ף (דף לח ב, מדפי הרי"ף) דהא דקתני (דף קט) קיבה שבשלה בחלבה אסורה, קודם חזרה הוה, אבל האידנא הא איפסיקא הילכתא בהדיא דמעמידין בקיבת הנבלה דפירשא בעלמא הוא כדבעינן למימר קמן. **וכן פסק הרמב"ם** (הלכות מאכלות אסורות פרק ט הט"ו): קיבה שבשלה בחלב שבה מותרת שאינו חלב אלא הרי הוא כטנופת שהרי ישתנה במעים.

הרמב"ן ביאר בחידושו על דף קטז ב: הא דאמרינן והלכתא מעמידין בקיבת נבלה ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה קשיא לן טובא, שהרי סיפא דמתניתין לאחר חזרה ואעפ"כ אסורה. ומתוך הדוחק יש לי לומר שזה שאמרו ר' יצחק ור' יוחנן לא קשיא כאן קודם חזרה כאן לאחר חזרה, הכי פירושו: קיבת נכרי ושל נבלה הרי זו אסורה, וכשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה, שתיהן קודם חזרה, שהחלב שבתוך הקיבה אם בא ממקום אסור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, ואם הוא במקום אסור נותנין עליו חומרי מקום שבא לשם דאי שרית ליה אתי למיכל מיניה. וסיפא דקתני: וטרפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת לאחר חזרה, ופי' מפני שכנוס במעיה שאינו מגופה אלא ממקום אחר בא והוי עכול ופרשא, והוא הדין לכשרה שינקה מן הטרפה. ואפשר דחד תנא תני לתרוייהו והכי קתני, זו משנה ראשונה בית דין של אחריהם אמרו טרפה שינקה מן הכשרה מותרת מפני שכנוס במעיה ואין זה מקומה אלא ממקום אחר בא ומשינקה זו נעשה עכול במעיה ופרשא בעלמא, ואין צריך לומר כשרה שינקה מן הטרפה שמוותרת למשנה אחרונה דהא הוי עכול ופרשא, וקא משמע לן רבותא דאפי' טרפה שינקה מן הכשרה דאיכא למגזר דכיון דאיכא אינשי דאכלי ליה אתי למיכל מן הטרפה גופה, לא גזרינן. ובירושלמי במסכת עבודה זרה יש כעין ראיה וכו'. אבל לפי הגמרא שלנו הפי' שפירשנו עיקר ונכון לפי דברי הגאונים, ולא נתברר לי אם הגרסא הזאת עיקר בספרים או מלשון בעלי הלכות ראשונות הוא. ושוב מצאתי בנוסחאות בדוקות שאינו עיקר גמרא

אלא לשון מר רב יהודאי גאון הנכתב בהם בכמה מקומות, ונראין דברי רש"י ז"ל מדבריו. עכ"ל הרמב"ן.

הר"ן על הרי"ף שם כתב שמה שכתב הרמב"ן לישב את הרי"ף, אינו מחזור כלל [א]. אלא עיקרן של דברים שלשון זה אינו מעיקר גמרא אלא תוספת ראשונים פוסקי הלכות, והסכים להלכה עם שיטת רש"י (כדרך שהרמב"ן הסכים לרש"י למסקנתו וכנ"ל). אף הרא"ה דחה את דברי הרי"ף והרמב"ם.

ב

שיטת ר"ת

התוס' בדף קטז ב ד"ה הכי גרסינן, מקיימים את גרסת הרי"ף והרמב"ם, אך מקשים (כקושיית הרמב"ן לעיל): לכאורה לגירסא זו קשיא מתני' דתנא כשרה שינקה מן הטרפה קבתה אסורה וכן ברייתא דלעיל בפירקין (דף קט:): קבה שבשלה בחלבה אסורה (ומפורש בגמ' לכאורה שסיפא דמתניתין אחר חזרה). ואומר ר"ת דהני מילי חלב צלול שבתוך הקבה דלא חשוב פירשא, אבל הקרוש שבתוך הקבה חשוב פירשא ואותו הקרוש לפי דבריו אפילו נמלח בתוך הקבה מותר [ב].

א. כך הר"ן בקוצר לשונו. ובפרי"ח ס"ק כב, ביאר את הקושיות: דאם כן למה הפסיק התנא בין דין קיבת נבלה לדין כשרה שינקה מן הטרפה דין המעמיד בעור קיבת נבלה, בשלמא לרש"י ניחא משום דתני כל מה שנאמר במשנה ראשונה והדר תני משנה אחרונה, אלא להרמב"ן קשיא. ועוד לערביניהו וליתניניהו: קיבת נבלה וכשרה שינקה מן הטרפה אסורה. ועוד אורחיה דתנא דבההוא דינא גופיה דתני משנה ראשונה תני נמי משנה אחרונה, וא"כ הו"ל למתני בכשרה שינקה מן הטרפה שקיבתה מותרת דומיא דרישא דאיסורא. ועוד, דלשמעינן רבותא דאפי' כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה מותרת, וכ"ש בקיבת טרפה שינקה מן הכשרה. וראה עוד שם מה שהוסיף להקשות.

ב. בע"ז דף לה א תוד"ה חדא: תימה לפי מה שפר"ת סוף כל הבשר (חולין דף קטז ב) שיש חילוק בחלב הקיבה שאותו שהוא קרוש לא נאסר מעולם אף קודם חזרה דפירשא בעלמא הוא שאינו ראוי אלא להעמידה, אבל חלב הצלול שאינו ראוי להעמידה כלל מתחלה היו מחשבין חלב גמור וחזרו בהם מתוך קושיא דקיבת העולה דשורפה חיה אע"פ שא"א שלא יתערב מחלב הצלול עם הקרוש וכו'. עכ"ל. והקשה מהר"ם מלובלין שם בע"ז: צ"ע בדברי התוס' הללו דשם בתוס' (בחולין) משמע דאפילו למשנה אחרונה אסור חלב הצלול, מכלל דלמשנה ראשונה דהיינו קודם חזרה אסור אפילו הקרוש. עכ"ל. ובמטה יהונתן (ילקוט מפרשים) הכריח בר"ת (בלא התייחסות לקושיית מהר"ם מלובלין) דבקרוב בין קודם חזרה ובין לאחר חזרה מותר דנחשב כפירשא, אבל ההבדל בין קודם לחזרה לאחר חזרה היינו בצלול, דקודם חזרה היה ס"ל דהוי כגופה של בהמה ואם כן בטרפה שינקה מן הכשרה נמי אסור דהוי כגופה, אבל אחר חזרה ס"ל דלא הוי כגופה של בהמה. לדברי מטה יהונתן זהו כוונת התוס' בע"ז, ושכן הבין השו"ע בסי' פא בדעת ר"ת.

הרמב"ן בחידושו (דף קטז ב), כתב שאין חילוקו של ר"ת עולה עם שיטת הרי"ף שהרי הרי"ף כתב במפורש גבי קיבה שבשלה בחלבה (קט ב) דלאחר חזרה מותרת שחלב המכונס בקיבה פרשא בעלמא הוא. ע"כ. ונראה שזו אף דעת הרמב"ם, שכתב: הרי הוא כטנופת שהרי ישתנה במעים, היינו שאע"ג שעתה אין החלב טנופת, שהרי מבשל בו את הקיבה, מ"מ עתיד הוא להשתנות (אילו היה נשאר בקבה) [ג].

הרשב"א בתורת הבית דף פה ב, הביא את שיטת הגאונים ואת תירוצו הדחוק של הרמב"ן המיישב דבריהם, והוסיף: ונראין דברי ר"ת המחלק בין צלול לקרוש. ומה שהגמ' לא חילקה בזה משום שהדבר פשוט דאורחא דמילתא דאין מעמידין בחלב צלול אלא בקרוש. אלא שקשה קצת מדקתני קיבת העולה כהן שדעתו יפה שורפה חיה ואילו בקרוש הול"ל אוכלה חיה שאין שורפה אלא לשון גמיעה ואינו נופל אלא בדבר הצלול. עכ"ל.

רש"ל בים של שלמה סע' קז, דחה את פירוש ר"ת: דלפי פי' ר"ת אי אפשר דתלמודא לא הוי מקשה לה ומשני, או ה"ל לפרש מתניתין דקתני כשרה שינקה מן הטריפה קבתה אסורה, לא שנו אלא בחלב צלול, אבל בקרוש פירשא בעלמא הוא. ע"כ. נראה שהרשב"א השגיח בקושיא זו וכתב שהדבר פשוט דאורחא דמילתא דאין מעמידין בחלב צלול, כנ"ל. עוד הוסיף רש"ל: גם בלא זה קולא גדולה להקל ולהתיר קרוש, כי מי יודע מהו שיעור הקרישה. אפשר אפילו לסברתו דוקא כשהוא קרוש ואין בו שום לחלוחית חלב היא דחשיביה כפירשא, והעיקר כרש"י. עכ"ל. (וראה תוס' ע"ז דף לה א ד"ה חדא, דר"ת מתיר בקרוש אע"פ שאי אפשר שלא יתערב הצלול עם הקרוש).

אף פר"ח ס"ק כב, הרבה להקשות על ר"ת, ובאחרונה כתב: ועוד, דקשיא לן דשמואל אדשמואל ולא משני' דהא דקתני קיבת נבלה אסור היינו בצלול ושמואל מיירי בקרוש שהרי אין דרך להעמיד אלא בקרוש.

ג. אבל ראה ב"י שביאר בדעת הרי"ף: ונראה שהוא מפרש דכי אמרינן פירשא בעלמא הוא, היינו לומר דנפק ליה מתורת אוכל וחשיב כפרש וטנופת, וכן פסק הרמב"ם. עכ"ל והביאו הש"ך. ההבנה הנ"ל ברמב"ם תתרץ קושיית פרי חדש על הרמב"ם. דהנה בין שאר קושיותיו כתב פר"ח ס"ק כב: ועוד דגרסינן בתוספתא דטהרות ופסקה הרמב"ם בפ"א מה' טומאת אוכלין: חשב על החלב שבקיבה הרי זה מתטמא טומאת אוכלין, אלמא דאוכל הויא דאי הויא פירשא הול"ל דבטלה דעתו. עכ"ל. ולהאמור לעיל ודאי ראוי הוא לאכילה ומטמא טומאת אוכל ע"י מחשבה, רק ששם טינופת עליו מפני שעתיד להשתנות במעים (היינו בקבה הקרויה מעים, כמובא לעיל בגמ': מפני שכנוס במעיה). מסתבר שר"ת מפרש שצלול אינו כפירשא, דאין להתיר על שם העתיד.

ג

שיטת רש"י

רש"י לא גרס את גירסת הרי"ף. רש"י בביאורו למשנה בדף קטז ב ד"ה הרי זו אסורה, כתב: וחלב הנמצא קרוש בעור הקבה שמולחין אותה בעורה בין שנותנין עמו חלב אחר ובין שמולחין אותה עמה נראה בעיני איסור גמור כבשר בחלב ממש וכו'. ואני הייתי נוהג היתר עד הנה, ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר, וטועה הייתי בכך שהייתי סבור כדאמרינן בע"ז (דף כט): גבי קבת עולה כהן שדעתו יפה שורפה חיה שמע מינה פירשא בעלמא היא ולא מיתסרא. ולא היא, חלב גמור הוא, מדתנא במתניתין: כשרה שינקה מן הטרפה קבתה אסורה, שמע מינה חלב הוא. ותניא נמי: קבה שבשלה בחלבה אסורה.

וקבת עולה דשריא, משום דלאו גופה היא, אלא שינקתו מאמו והוה ליה כנוס במעיה כנתון בקערה, ומותר כדתניא טרפה שינקה מן הכשרה קבתה מותרת מפני שכנוס במעיה. ודמייתי ראייה במסכת ע"ז מינה דאיסורי הנאה שרי פירשיהו וגבי עגלי עבודת כוכבים דאסור פירשיהו מדקתני קבת עגלי עבודת כוכבים אסירא, לאו משום דקבה פירשא חשיב לה לענין עיכול דתיהוי כפירשא למפקע שם חלב מינה, אלא הכי מייתי ראייה מינה מדאסור קבת עבודת כוכבים ש"מ פירשא אסור דהא קבתה נמי לאו גופה היא ומיתסר משום דניחא ליה בנפח כשהבהמה נראית שמנה ויפה לעבודה זרה וה"ה לשאר הפרש ומדשרי לה גבי עולה ש"מ לא מיתסר אלא גופה אבל פירשא שרי כי האי גוונא דאין קדושה חלה אלא על הראוי ממנה למזבח מידי דהוי אעור של עולה שהוא מתחלק לכהנים כן מצאתי בנימוקי רבינו שלמה ברבי מאיר. עכ"ל רש"י.

לפרש"י מתפרשת המשנה למסקנת הגמ' שהרישא קודם חזרה, כדלקמן (ראה פר"ח): "מפני שכנוס במעיה" (ולא מפני שהוא פירשא), כלומר לא כמו שהיו סבורין מתחלה דקיבה הואי כגופה של בהמה ולפיכך אמרו קיבת נבלה אסורה, אלא דין הקיבה כמקום שינק, ולפיכך כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה לפי שהקיבה מחלב טרפה הוי, וטרפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת מפני שכנוס במעיה כמונח בכלי והקיבה בא מחלב כשרה.

הרשב"א בתורת הבית (שם כנ"ל), אחר הביאו את שיטת הרי"ף ור"ת, ציין לרש"י שאוסר בכל עניין ומחק את גירסת הספרים. הרשב"א למסקנה מצייין רק את שיטת הגאונים ור"ת וכן בתורת הבית הקצר השמיט את דברי רש"י. נראה שטעמו של הרשב"א משום שלהבנתו רש"י מחק את גירסת הספרים. אולם להאמור לעיל ברמב"ן, אדרבא גירסת הרי"ף היא לשון בעל הלכות פסוקות ואינה עיקר הגמ'. והר"ן אף הוסיף שמצא בקצת נוסחאות גירסה מפורשת כפרש"י: הלכתא אין מעמידין בעור קיבה אלא בקיבת נבלה ובקיבת טרפה שינקה מן הכשרה ולא בקיבת כשרה שינקה מן הטרפה. אף הריטב"א בחידושו החזיק בשיטת רש"י.

ד

הכרעת הפוסקים

הב"י, אחר הביאו את השיטות הנ"ל, כתב: ולעניין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן דבין קרוש בין צלול פירשא בעלמא הוא, וכך נהגו. השו"ע פסק כרי"ף והרמב"ם, והרמ"א פסק כר"ת. הש"ך בס"ק כה, והט"ז בס"ק ז, ציינו לרש"ל הפוסק כרש"י.

פר"ח ס"ק כב, האריך לדחות את האפשרות שהעלה הרמב"ן ליישב בדוחק את הרי"ף וכנ"ל, ואף דחה את פירוש ר"ת כעין דרך שדחאו הרש"ל. עוד הוסיף פר"ח: ומ"ש הב"י בסי' זה ובסי' פ"א שנהגו כהרי"ף והרמב"ם, לדעתי הוא בלא דקדוק, שמה שנהגו העולם הוא להעמיד בקיבה בין בקרוש ובין בצלול ואף בנבלות וטרפות, וזהו מוסכם לכ"ע אף לשיטת רש"י מטעם דכתיבנא מפני שממקום אחר באת, אבל להעמיד בקיבת כשרה שינקה מן הטרפה היא מילתא דלא שכחתא ולא שייך בזה מנהג, ואם אירע בדרך מקרה הורו מקצת חכמים ע"פ שיטת הרי"ף אין זה מנהג. ואם כונתו לומר שנהגו לבשל קיבה בחלבה ע"פ שיטת הרי"ף והרמב"ם, מנהג זה לא היה ולא נברא, וכבר דקדקנו אחר זה ולא נשמע זה בשום מקום, ומעתה אין לזוז מכל מ"ש מיוסדת על דין האמת והצדק. עכ"ל. יש להעיר שודאי מנהג קדום היה כמו הרי"ף כפי שרש"י כתב בפירושו למשנה שאף הוא היה סבור כן בתחילה, ובודאי יש שנהגו כהרמב"ם (וביותר, אחר שהרשב"א לא החזיק בשיטת רש"י). רק רצונו לומר שאחר דברי הראשונים הנ"ל נזהרו העולם מלהקל כשיטת הרי"ף והרמב"ם.

ואם במנהג עסקינן, הרי שראוי לציין למנהג שהביאו התוס' בחולין דף קטז ב ד"ה כאן לאחר חזרה, וז"ל: ולפי זה שריא קבת נבלה, אלא עכשיו נהגו העולם הדבר לאיסור, ואין להקל ליקח קבת עובד כוכבים, ובדיעבד מותר דאפילו לכתחלה שרי היכא דידעינן שלא נמלחה בעורה, אם לא שמכוער הדבר הואיל והחזיקו בו איסור, ומיהו היכא דנמלחה הקבה בעורה אסורה ודאי משום בשר בחלב. עכ"ל. מבואר אפוא שהעולם נהגו להחמיר אפי' יותר מרש"י ולאסור קבת נבלה וקבת טרפה שינקה מן הכשרה דמכוער הדבר. וכך הובא להלכה בסי' פא סע' ו ברמ"א שיש לאסור בזה אפי' בקרוש (על אף שלדעת הרמ"א קרוש הוא פירשא בעלמא ומותר לבשל בו בשר, כנ"ל) משום מראית העין דנראה כאוכלין טריפות.

פר"ח, אחר שפסק כרש"י, הוסיף שלוקה על אכילה ובישול כשאר בשר בחלב, משום דחלב גמור הוא (כך לשון רש"י). אבל בית מאיר השיג עליו: איני יודע ליישב איך אפשר שיהיה בגדר חלב דקרא ממש אם צריך לכל הפחות מחשבה למיחשב אוכל (היינו עפ"י האמור בתוספתא דטהרות ופסקה הרמב"ם בפ"א מה' טומאת אוכלין: חשב על החלב שבקיבה הרי זה מתטמא טומאת אוכלין. כשיטת בית מאיר נמצא בבאר היטב סוף

סי' צ בערוה"ש ובחינוך במצוה קיג). המבקש אפוא להקל כשו"ע ולכשל בשר בחלב קבה אפי' צולל, יכול לסמוך על הסוברים שאף לרש"י אין זה אלא איסור דרבנן. למעשה, בחוברת הכשרות של תנובה משנת תשנ"ז נכתב: תהליך הגיבון של כל הגבינות נעשה בעזרת אנזים שהופק בעבר מקיבות בעלי חיים – דבר שכמובן גרר אחריו בעיות כשרות בגבינות בכלל, ובגבינות קשות (צהובות) בפרט, מכיון שתעשיית האנזים בעולם מתבססת על קיבות משחיטה שאיננה כשרה, בשעה שלהלכה הותר רק השימוש בקיבות כשרות לצורך העמדת גבינות (סוף סימן פז). מזה שנים רבות אין במחלבות תנובה וכנראה גם לא במחלבות אחרות בארץ – כל שימוש ברנט המופק מהחי, וגם בכך יש שיפור משמעותי בכשרות לעומת העבר, וכיום שוב לא נזקקים להיתרים של שעת הדחק בהם שקלו וטררו פוסקי זמנינו (ראה ב"משיב מלחמה" ח"ב קנא, וביביע אומר ח"ה יו"ד יא, ה, ובמה שהסיקו שם לגבי שימוש ברנט המופק מקיבות לא כשרות, וראה מה שכתב בענין במנחת יצחק ח"ז סימן נח אפילו לגבי שימוש ברנט המופק מקיבות כשרות).

האנזים המהווה תחליף לרנט מופק כיום במספר מפעלים גדולים וחשובים בעולם באופן סינטטי, בעזרת טכנולוגיות מתקדמות ומשוכללות מבקטריות המפרישות אנזים באיכות מקבילה, ולעיתים גם באיכות טובה יותר מאנזים המופק מקיבות העגלים. יש להדגיש שרנט המופק מקיבות נבילות עדיין משמש לצורך ייצור גבינות בארצות רבות בעולם, ובמיוחד בארצות המתמחות בייצור גבינות משובחות. עכ"ל.

נמצא שבארצנו אה"ק, אין מגבנים לא בחלב הקיבה ולא בעור הקיבה ושוב אין לכל הדיון הנ"ל נפק"מ. ובגבינות נכרי גזרו שמא העמידום בקיבת נבילה (שו"ע סי' קטו סע' ב) ואף במקום שברור שמעמידין אותה בהיתר יש האוסרים כיון שמדובר בגזירה כללית וכן נפסק בשו"ע שם.

סימן פח סעיף ב

בדין היכר בכב"ח ובנדה

- (א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ' ושתי השיטות בטור.
 (ג) הזיקה שבין היכר בבשר בחלב להיכר בנדה. (ד) בגדרי השינוי. [א] היכר שאינו גבוה. [ב] אחרים יושבים עמהם.
 [ג] הסברא להקל בספקות.

א

הקדמה

ז"ל השו"ע בסע' ב: הא דאסור להעלותו על השלחן, דווקא בשני בני אדם המכירים זה את זה, אפילו הם מקפידים זה על זה, אבל אכסנאים, שאין מכירין זה את זה, מותר. ואפילו המכירים, אם עשו שום היכר, כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו, או אפילו

אוכלים על מפה אחת ונותנים ביניהם פת להיכר, מותר. דין היכר באכילה על שולחן אחד נמצא אף בסי' קצה גבי בעל האוכל עם אשתו נדה, ואף שם הותר עם היכר. יבואר להלן שהראשונים הסוברים שאין היכר מועיל בבב"ח סוברים שהוא הדין בנדה, מאידך גיסא לשיטת ההלכה דמהני היכר בבב"ח ובנדה, יש לדון האם גדרי ההיכר הנדרשים בבב"ח שוים לגדרי ההיכר בנדה, ולבסוף תובא הסברא להכריע בספקות לקולא.

ב

סוגיית הגמ' ושתי השיטות בטור

בחולין דף קז ב: תנן: רשב"ג אומר שני אכסנאין אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין וְשִׂאֲכַל זֶה מִשָּׁל חֲבִירוֹ. ובגמ': אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל: לא שנו – אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה – אסור וְשִׂאֲכַל זֶה מִשָּׁל חֲבִירוֹ. תניא נמי הכי, רבן שמעון בן גמליאל אומר: ב' אכסנאים שנתארחו לפונדק אחד, זה בא מן הצפון וזה בא מן הדרום, זה בא בחתיכתו, וזה בא בגבינתו – אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה ואין חוששין, ולא אסרו אלא בתפיסה אחת [וכך אחר]. תפיסה אחת סלקא דעתך? והא כלל שלחן שאוכל עליו נמי אסור אלא: כעין תפיסה אחת.

התוס' בד"ה כעין תפיסה אחת – ואם יש דבר מפסיק לא הוי כעין תפיסה אחת כההיא דמסכת ע"ז בפרק רבי ישמעאל (דף נ.). גבי אבני מרקוליס דאמר כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות והיכי דמי כגון דאיכא גובה ביני וביני [א]. ולפיכך נוהגין עכשיו כשזה אוכל בשר וזה אוכל גבינה על שלחן אחד מניחין לחם או קנקן או שאר כלים להפסיק בינתיים או אוכל על מפה אחרת דהוי כעין שתי תפיסות. וי"מ דלא אסרו אלא בתפיסה אחת כלומר שהן בהוצאה אחת כגון אחים שקנו אתרוג בתפיסת הבית דיש נוחלין (ב"ב קלז ב) ופריך תפיסה אחת ס"ד מה לי בהוצאה אחת ומה לי בשתי הוצאות אם מכירין זה את זה ומשני כעין תפיסה אחת דהיינו שמכירין זה את זה. ולפי' זה לא איירי כלל שיהא מותר לאכול על שלחן אחד בשביל הפסק שבינתיים. עכ"ל. נראה שרש"י ור' גרשום כהיש מפרשים שבתוס', לפי שלא הזכירו היכר כלל, ומסקנת הגמ':

א. בע"ז דף נ א: אמר מר: בידוע שנשרו ממנו – דברי הכל אסורות. ורמינהי: אבנים שנשרו מן המרקוליס, נראות עמו – אסורות, שאין נראות עמו – מותרות, ור' ישמעאל אומר: שלש – אסורות, שתיים – מותרות! אמר רבא: לא תימא שנשרו, אלא אימא שנמצאו. וסבר ר' ישמעאל שתיים מותרות? והתניא, ר' ישמעאל אומר: שתיים בתפיסה לו – אסורות, שלש אפילו מרוחקות – אסורות! אמר רבא, לא קשיא: כאן בתפיסה אחת, כאן בשתי תפיסות, וה"ד? דאיכא גובה ביני וביני (ופרש"י בד"ה דאיכא גובהה: תל מפסיק בינם למרקוליס דהוו להו כמרוחקות דליכא למימר מיניה נפלו הלכך לר' ישמעאל שתיים מותרות אבל ג' אסורות דעושין מרקוליס קטן בצד מרקוליס גדול).

כעין תפיסה אחת, היינו שמכירין זה את זה, כמבואר בר' גרשום. אבל הריטב"א למד בפשטות שרש"י כתירוץ הראשון של התוס' [ב].

הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כא: שני אכסנאין שאינם מכירין זה את זה אוכלין על שלחן אחד, זה בשר בהמה וזה גבינה, מפני שאין זה גס לכו בזה כדי שיאכל עמו. הב"י בסי' קעג כתב שהרמב"ם סובר כשיטה שניה בתוס' ולכן לא הזכיר היתר ע"י הפסק, וכן משמעות הרי"ף.

הטור סתם כשיטה הראשונה בתוס' והביא את השיטה השניה כ"א (ובסי' קעג סתם רק כשיטה הראשונה). להלכה פסק השו"ע כשיטה הראשונה בתוס' לפי שכך נוהגים העולם, ראה ב"י סי' קעג (ולא נקט עפ"י הכלל דהלכה כרי"ף ורמב"ם), וכן הסכימו כל הפוסקים.

ג

הזיקה שבין היכר בבשר בחלב להיכר בנדה

בשבת דף יג א: איבעיא להו: נדה, מהו שתישן עם בעלה היא בבגדה והוא בבגדו? אמר רב יוסף, תא שמע: העוף עולה עם הגבינה על השלחן ואינו נאכל, דברי בית שמאי. בית הלל אומר: לא עולה ולא נאכל. שאני התם דליכא דיעות וְשני בני אדם שזיכיו זה לזה, וה"ה נמי דמזי לזנוי לזנוי לזנוי להיכר ומיהו לעדיפא נקט דלפי' דיעות ליכא. הכי נמי מסתברא, דהיכא דאיכא דיעות שאני, דקתני סיפא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: שני אכסניי אוכלין על שלחן אחד, זה אוכל בשר וזה אוכל גבינה – ואין חוששין. – ולא אתמר עלה, אמר רב חנין בר אמי אמר שמואל: לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה – אסורים. והני נמי – מכירין זה את זה נינהו – הכי השתא! התם – דיעות איכא, שינוי ליכא וְשאוכלים זדך לזנוי. הכא – איכא דיעות, ואיכא שינוי. תא שמע: לא יאכל הזב עם הזבה משום הרגל עבירה. – הכי נמי: דיעות – איכא, שינוי ליכא. תא שמע: (יחזקאל יח) ואל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב, מקיש אשה נדה לאשת רעהו. מה אשת רעהו – הוא בבגדו והיא בבגדה אסור, אף אשתו נדה – הוא בבגדו והיא בבגדה אסור. שמע מינה. ופליגא דרבי פדת, דאמר רבי פדת: לא אסרה תורה אלא קורבה של

ב. ז"ל ספר האורה (המיוחס לבית מדרשו של רש"י) חלק א [קין הלכות בשר בחלב ד"ה כל הבשר: רבי אינו מניח לאכול בשר וגבינה על השלחן, ואפילו לאותן שאין מופלגין ממנו בהוצאה, ואפילו הוא יושב בראשו של שלחן, אלא אם כן נוטל את המפה על ברכיו ואוכל לעצמו, או לעשות מחיצה בין הקערות בינו לבין האוכלים, והביא ראייה מהא דשני אכסנאין זה בא מן הצפון וכו' ותני עלה לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה וכו'. עכ"ל. משמע שאינו מתיר ע"י היכר (כגון שכל אחד אוכל על מפה שלו), והתיר רק באופן שממש אינם חשובים כאוכלים יחד.

גלוי עריות בלבד, שנאמר (ויקרא יח): איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה.

הגר"א בס"ק ב ביאר: לפירוש שני בתוס' לא מועיל היכר. וכ"פ בהגהות מרדכי פרק קמא דשבת דאסור, וכתב אע"ג דאמרינן בפרק קמא דשבת דף יג א, הכי השתא התם דעות איכא שינוי ליכא, משמע דהיכא דאיכא שינוי מותר, ההיא דחויא היא, דלא תפשוט מינה, אבל למסקנא הא אמרינן תא שמע אל ההרים לא כו' ואיכא למימר דהכי נמי באכילה. מספר ראבי"ה עכ"ל שם. ובהלכות נדה סי' קצה סע' ג כתב הגר"א שלפירוש השני של התוס' לא מועיל היכר אף בנדה, ושכן כתב בהגהות מרדכי שם וחכמי נרבונא אוסרין לנדה לאכול בשלחן בעלה ודרשינן אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך והכי איתא בשאלתות דרב אחאי אשה נדה אסורה למיכל על פתורא דגברא כדתנן לא יאכל וכו'.

אבל לפירוש הראשון של התוס' צריך לבאר עפ"י ר"ת שם בשבת בתוס' ד"ה ופליגא דר' פדת, דמוכח דבבשר וחלב על כרחך מותר בשינוי, דאם לא כן לא מוכח דפליגא, והוא הדין לאכול עם הנדה דדמי לבשר בחלב כמ"ש בגמ' שם ולא דמי לשכיבה דאסור מן התורה משום לא תקרבו וכמ"ש שם שלא נשא פנים לתורה וכו'. ע"כ מהגר"א [ג]. נמצא ששיטת השו"ע כפירוש הראשון של התוס', ועל כן התיר שינוי בבב"ח והתיר שינוי באכילה עם הנדה (בסי' קצה סע' ג), אך אסר שם בסע' ו שכיבה הוא בבגדו והיא בבגדה.

לאור דברי הגר"א על הזיקה שבין בב"ח לנדה, יש לדון בשיטת הרמב"ם. דהנה הובא לעיל שהרמב"ם כשיטת היש מפרשים בתוס' דלא מהני היכר בבב"ח, אולם בהלכות נדה לכאורה התיר ע"י היכר דז"ל בהל' איסורי ביאה פי"א הי"ט: כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ מהרחצת פניו ידיו ורגליו ומזיגת הכוס והצעת המטה בפניו, גזירה שמא יבוא לדבר עבירה, ומפני זה לא תאכל עמו בקערה אחת ולא יגע בבשרה מפני הרגל עבירה וכו' (ראב"ד: ולא יאכל עמה בקערה אחת, א"א אנו נוהגים אפילו על שלחן אחד וכן כתב רב אחא ז"ל). וכן הוא בהלכות טומאת אוכלין פט"ז הי"א: ולא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה שמא יבעול. מבואר לכאורה שלרמב"ם מהני היכר, והיינו שמשנים ואינם אוכלים מקערה אחת. וכך פסק הרמ"א שאין צריך שינוי אם רגילין לאכול בקערה ועתה אינם אוכלים בקערה אחת. אולם נראה דאפשר שהרמב"ם סבור שכמו שבבב"ח לא מהני היכר אף בנדה לא מהני, ומה שהתיר על שלחן אחד בלא היכר הוא משום שלדבריו אין בזה כל איסור (לפי שאינו

ג. היינו שלדעת החולקים על ר' פדת מהני שינוי בבב"ח ובאכילה עם הנדה, אך לא בשכיבה משום שאיסור קירבה מן התורה, ור' פדת סבור שאין איסור זה מהתורה וממילא מהני שינוי הוא בבגדו והיא בבגדה, ולכן מהני אף בבב"ח ובאכילה עם נדה.

מביא לידי הרגל עבירה) וכעולה מהבנת הראב"ד את הרמב"ם, וממילא לא נדרשים לשינוי (ואין זה כרמ"א המצריך שינוי כשאוכלים על שלחן אחד לרגילים לאכול בשתי קערות).

ד

בגדרי השינוי

א. היכר שאינו גבוה

בשבט הלוי (סי' קצה סע' ג אות ג, בהתייחסותו לדברי השו"ע: לא יאכל עמה על השלחן אא"כ יש שום שינוי וכו'): משמע דסגי בשינוי כל שהוא. אמנם לכאורה כיון דמדמים לבשר בחלב ושם צ"ל דבר הניכר וגבוה קצת כקנקן ולחם ומנורה, ה"נ יצטרכו דבר גבוה וניכר. ובאמת אף דמסתבר לדמות, אך מנהג העולם להניח אפילו טבעת וכד' ומחשיבים להיכר אם הוא דבר הניכר לשניהם, וכן משמע סתימת הפוסקים. [ואולי טעם הקולא משום דחלוק מבשר בחלב, ששם איסור אכילה יחד הוא מעיקר הדין, אך כאן דעת הרמב"ם פי"א מאסו"ב הי"ח, דאין איסור. ואף דאפשר שהש"ך בס"ק ה שכתב דומיא דסי' פ"ח כולל גם שיהיה דבר גבוה קצת, אך נראה דסתימת האחרונים שלא הזכירו כן להדיא גם כאן, משמע דסגי גם בשאר היכר אם אינו רגיל להיות מונח שם]. עכ"ל.

ושמא יש להוסיף שאף לדעת הש"ך שהיכר בנדה דומיא דהיכר בבב"ח, יש להתיר בטבעת בין בנדה ובין בבב"ח, לפי שאף בבב"ח אין צורך בהיכר גבוה. דהנה מקור הדין להצריך היכר גבוה, באיסור והיתר בסי' מ סע' יג, וז"ל: וכתב עוד בסמ"ק וכן פירש"י שני בני אדם המכירים זה את זה הוי כעין תפיסה אחת ואסור לאכול יחד בשלחן אחד, אחד גבינה ואחד בשר אם לא שישומו היכר ביניהם שמא ישכחו ויאכלו (מכאן והלאה אינו לשון הסמ"ק) כן מוכח בעבודה זרה פרק ר"י גבי אבני מרקוליס שתפיסה הוי כשאין דבר גבוה מפסיק. וכ' הרמב"ם פ"ט דא"מ אפי' בשר חיה או עוף צריך שיהא ההיכר שביניהם דבר שאין אוכלין ממנו וקצת גבוה כגון קערה או קנקן, וכתב בא"ז ר"פ גיה"נ וצריך נמי מפה בפני זה ומפה בפני זה, עכ"ל או"ה. דבריו צריכים בירור. דהנה אין הכרח ללמוד ממרקוליס, שכן שם צריך להיות גבוה כדי שנדע שלא נתגלגלו האבנים, אבל בבב"ח אנו צריכים היכר ותו לא, שהרי גם קנקן גבוה קצת אינו יכול למנוע מהאחד להושיט ידו לקחת מהשני. ומה שהביא לכאורה מהרמב"ם, ודאי אינו מהרמב"ם שהרי הרמב"ם לא הזכיר כלל ענין היכר כנ"ל. פשוט אפוא שצריכה להיות נקודה לפני המילה "צריך". בדרכי משה הביא את דברי האיסור והיתר, אך במקום: כגון קערה, כתב: כגון מנורה. מעתה אפשר לדקדק שהרמ"א במתכוון לא הזכיר את דברי האיסור והיתר: "קצת גבוה", רק כתב: אבל אם נתנו ביניהם כלי ששותין ממנו, ובלאו הכי אין דרכו להיות על השלחן, הוי היכר אעפ"י ששותין מן הכלי, וכל שכן אם נתנו שם מנורה,

או שאר דברים שעל השלחן, דהוי היכר. ואף הש"ך לא הזכיר "קצת גבוה", רק סתם שצריך להיות היכר, מלבד הט"ז בס"ק ד שהביא את דברי האו"ה.

ב. אחרים יושבים עמהם

בפ"ת ס"ק ד כתב: ועיין בתשובת משאת בנימין סימן קיב, באמצע התשובה דמשמע שם דאם גם אחרים אוכלים על שלחן זה מותר אף בלא היכר, דזה עדיף מאם עשו שום היכר, ע"ש. ע"כ. הרשב"א במשמרת הבית בריש שער הפרישה דחה את האפשרות להקל לאכול עם הנדה כשיש עמהם אחרים (אפי' יושבים ביניהם): דמה מהני דאיכא אחרים, דמ"מ ליכא היכר, ומי יעכב אם ירצו לאכול מקערה אחת, דהאחרים לא יזכרום, שהרי אינם יודעים שהיא נדה. אבל מהר"י קשטרו (הביאו ברכי יוסף) פסק שאם אוכלים הבעל ואשתו עם אחרים אין צריך היכר, וסמכו עליו הפוסקים בשעת הצורך בצירוף שיטת הרמב"ם שאינו מצריך היכר כשאוכלים בשתי קערות, ראה שבט הלוי ס"ק ח (עמ' רנח) ד"ה ולמעשה, ובטהרת הבית סי' יב סוף סע' יד.

בילקוט יוסף (עמ' שמד) דן האם בבב"ח אף הרשב"א יודה דמהני אחרים, שהרי הם יודעים שהאחד אוכל בשר והשני חלב, אך מאידך גיסא אפשר שאף המתירין בנדה יסברו דהא דמהני אחרים בנדה היינו משום שכשיש אחרים לא יבואו לידי הרגל עבירה, מה שאין כן בבב"ח דמה שייך שיתבייש מלבוא לידי הרגל עבירה (ונראה פשוט דמיירי באחרים שאינם אוכלים לא בשר ולא חלב, דאם לא כן הם בכלל האיסור). וראה שם שצ"ן לספר מטה ראובן שהעיר על הפתחי תשובה שחיפש במשאת בנימין ולא מצא שדיבר בבב"ח כלל, רק לענין נדה.

ג. הסברא להקל בספקות

נראה שהדעת נוטה להקל בכל ספק בדין זה, ואפשר שאף מטעם זה פסק השו"ע כאן להקל ע"י היכר כנגד הרי"ף והרמב"ם כנ"ל. דהנה גזירה זו שלא להעלות בשר (אפי' עוף) וחלב בשני בני אדם המכירים זה את זה, רחוקה עד מאוד: א) אפי' אם יאכל בשר וחלב יחד אין זה איסור תורה, שהרי אינו בדרך בישול, ובבשר עוף לעולם אפי' בבישול אינו מהתורה. ב) קרוב לוודאי שחברו יזכיר לו [ד]. ג) רחוק ביותר שאדם יפשוט ידו

ד. ראה ילקוט יוסף עמ' שמה בשם שו"ת מטה ראובן שלא אסרו לאכול על שלחן אחד אלא דוקא אם אחד אוכל בשר והשני גבינה ויש על השלחן עוד בשר או גבינה, אבל בלא זה מסתמא יזכיר האחד לחברו כדרך שהתירו לשנים לקרוא לאור הנר בשבת. אכן בילקוט יוסף שם כתב שמסתימת הפוסקים לא משמע כן, ואין ללמוד מנר כי שם התירו רק בדבר מצוה, ראה מ"ב סי' רעה ס"ק ו שזהו דוקא למ"א, אבל ראה שם שמהט"ז משמע שחולק על זה. עוד הביא שם משו"ת מחנה יהודה דלא חשיב כשנים הקוראים לאור הנר כיון דכל אחד אוכל מכלי שלו והוי כעסוקים בבי' ענינים, וכמבואר שם בשו"ע שאסור. וצ"ע דאפשר דלא דמי.

לקחת מצלחת חברו בלא לבקש את רשותו [ה]. ד) רובא דעלמא אניני דעת ומקפידים שלא לאכול ממאכל שאכלו חבריהם, וכבר נזכר הדבר בחז"ל. נראה אפוא, שחכמים החמירו בשני אכסנאין המכירין זה את זה, אע"פ שהחשש רחוק כ"כ, משום שאפשר בקל לעשות היכר, והיינו כל היכר. ובימינו שרוב רובו של העולם איסטניס ואף חושש להעברת מחלות דרך הרוק (דבר שהתגלה רק בדורות האחרונים), רחוק עוד יותר שירצה האחד לאכול מצלחת חברו [ו], ויש מקום להקל בכל מחלוקת בזה (מלבד הכלל דספיקא דרבנן לקולא), ולהתיר ע"י כל היכר ולסמוך בכל מחלוקת על המקילין, אם לא במקום שהאחד אוכל בשר ולידו צלחת מרכזית של בשר שאינו אוכל ממנה ישירות רק מעביר ממנה לצלחתו. ועדיין יש לומר שבמקום שאפשר בקל להניח היכר גבוה, ראוי להחמיר (ראה רמ"א סי' שיט סע' ו), ומהיות טוב אל תקרא רע. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן פט סעיף א

האם צחצוח שינים מקצר המתנה בין בשר לחלב

(א) הקדמה. ב) סוגיית הגמרא, פרש"י והרמב"ם, ופסק

השו"ע. ג) שיטת הרמב"ם. א] האפשרות לנקר שינים קודם

ה. בטעם האיסור כתבו הראשונים: רש"י: שיאכל זה משל חברו. פיה"מ לרמב"ם שם: שיושיט ידו למה שאכל חברו. רע"ב שם: שמא יטול ויאכל. אבל הר"ן כתב: שמא יתן אחד לחבירו ויפשע ויאכל, וצ"ע, דאם ברשיעי עסקינן הרי יכול לעבור בהדיא. ובתוה"ב שם: שמא ישכחו ויתנו זה לזה.

ו. נדרים דף מט ב: רבי יוסי ורבי יהודה, חד אכיל דייסא באצבעתיה וחד אכיל בהוצא. אי"ל דאכיל בהוצא לדאכיל באצבעתיה: עד מתי אתה מאכילני צואתך! אמר ליה דאכיל באצבעתיה לדאכיל בהוצא: עד מתי אתה מאכילני רוקך! תמיד דף כז ב: כשאתה שותה מים – שפוך מהן ואח"כ תן לתלמידך. כדתניא: לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו אלא אם כן שפך מהן, ומעשה באחד ששתה מים ולא שפך מהן, ונתן לתלמידו, ואותו תלמיד איסטניס היה, ולא רצה לשתות – ומת בצמא. באותה שעה אמרו: לא ישתה אדם מים ויתן לתלמידו – אא"כ שפך מהן. רש"י: כלומר הא דבעינן שטיפה לאחר שתיה, ה"מ ביין שאינך יכול לשפוך ממנו ותעביר הרוק בשפיכה משום בזיון אוכלין, אבל במים שאין כאן בזיון שפוך מהן וטוב לעשות יותר. ואחר כך תן לתלמידך – שפוך מהן תחלה, קא סלקא דעתך הואיל ותלמידו הוא לא אנינא דעתיה, קמ"ל. ובתוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ה הלכה ט: לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחבירו לפי שאין דעת בריות שוות.

שש שעות. ב] בשר שבין השניים לאחר שש שעות. ד) שיטת רש"י. ה) להלכה. ו) סיכום.

א

הקדמה

ז"ל הטור בתחילת הסימן: אכל בשר לא שנא בהמה חיה ועוף לא יאכל גבינה אחריו עד שישא כשיעור שמזמן סעודת הבוקר עד סעודת הערב שהוא ו' שעות. ואפי' אם שהה כשיעור אם יש בשר בין השינים צריך להסירו. ובתוך הזמן אפילו אין בשר בין השינים אסור לפי שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך. ולפי זה הטעם אם לא אכלו אלא שלעסו לתינוק א"צ להמתין דכיון שלא אכלו אינו מוציא טעם. והרמב"ם נתן טעם לשהייה משום בשר שבין השינים, ולפי דבריו לאחר ששהה כשיעור מותר אפילו נשאר בשר בין השינים והלועס לתינוק צריך להמתין, וטוב לאחוז בחומרי ב' הטעמים. להלן יתברר שאפשר שבין לרמב"ם ובין לרש"י אפשר להסיר בשר שבין השיניים ע"י ניקור, ומאידך גיסא לשיטת רש"י דחיישינן שהבשר מוציא שומן ומושך טעם עד זמן ארוך אין לחשוש יותר משעה, ועל כן יש מקום להקל בשעת הצורך ע"י צחצוח [א] ובצירופי ספיקות.

ב

סוגיית הגמרא, פרש"י והרמב"ם, ופסק השו"ע

בחולין דף קה א: בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: כמה ישהה בין בשר לגבינה? א"ל: ולא כלום! איני, והא אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה [מסוס דכסר מו"א סומן והוא נדבק צפה ומאליך צטעמון], גבינה – מותר לאכול בשר! אלא, כמה ישהה בין גבינה לבשר? א"ל: ולא כלום! גופא, אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה, גבינה – מותר לאכול בשר. אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא: בשר שבין השינים מהו? קרי עליה: (במדבר יא) "הבשר עודנו בין שיניהם". אמר מר עוקבא: אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא – כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא – בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא – אכילנא. רמב"ם פ"ט הכ"ח כתב: מי שאכל בשר בתחלה בין בשר בהמה בין בשר עוף לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה אחרת והוא כמו שש שעות מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינות. ז"ל השו"ע: אכל בשר, אפילו של חיה ועוף, לא יאכל גבינה אחריו עד שיששה שש שעות. ואפילו אם שהה כשיעור, אם יש בשר בין השינים, צריך להסירו. והלועס לתינוק, צריך להמתין.

א. יש לדון האם צחצוח כראוי ייחשב כניקור, או דוקא חוט דנטאלי. מסתבר שהפוסקים שדיברו על ניקור התכוונו לקיסם, וזה דומה למברשת שיניים.

ג

שיטת הרמב"ם

א. האפשרות לנקר שיניים קודם שש שעות

רש"ל דוחה את שיטת הרמב"ם, וז"ל: וקשה לי לפי דברי הרמב"ם, דעיקר טעמא דבעי שהייה זמן סעודה משום בשר שבין השיניים הוא, אם כן מאי פריך בשר שבין השיניים מהו. ועוד קשה אמאי הצרכו חכמים להמתין זמן סעודה, ולא אמרו שצריך שינקר את שיניו בטוב וכמו שאמרו בבשר אחר גבינה דסגי בקינוח ולא חשו שלא יקנח בטוב. גם כן קשה לדבריו, בבשר אחר גבינה נמי ליחוש לגבינה שבין השיניים. אלא שנ"ל דדוקא גבי בשר שמצינו קרא הוא דאמרינן הכי, ולא גבי גבינה, וכל זה איננו שוה לי.

אלא נראה בודאי מה דבעי תלמודא בשר שבין השיניים סתמא מהו, משמע כל זמן שהוא בין השיניים, והוא בעין, ויש לו צורת בשר, ואע"ג דקרא דכתיב הבשר עודנו בין שיניהם לא איירי בו אחר זמן, מ"מ לק"מ, דלא קפיד תלמודא בשיעורא אלא אייתי ראייה דאיכרי בשר וכו', ואם כן אין חילוק בין תוך הזמן לאחר זמן וכן פי' הרא"ש (סי' ה) להדיא, דלאחר זמן הוא דקבעי. ותמה אני על הטור שלא הביא מסקנת אביו הרא"ש, ואם כן לפי הא, שפיר מה דצריך להמתין עד זמן סעודה, משום שהבשר נותן טעם עד זמן סעודה, ואם כן דינא שהלועס לתינוק אין צריך להמתין זמן סעודה, אלא בקינוח והדחה סגי וכו'. מבואר שרש"ל דוחה את שיטת הרמב"ם מההלכה, שכן להבנתו אינה עולה עם פשט הסוגיא, ועם כך שטעמו של הרמב"ם מחייב לומר דמהני ניקור בין השיניים ולא נמצא כן בגמ'. על כן פסק הרש"ל שאין לחוש לבשר בין השיניים (כשאינו מרגיש שיש לו, וכשמרגיש יכול לנקר ואף חייב לנקר אחר ו"ש) וממילא הלועס לתינוק אין צריך להמתין (וכן פסק לדינא בתחילת דבריו בדין), כי לא אכל את הבשר ואין טעם נמשך כמובא בטור [ב].

הב"ח ביאר את דברי הטור, וקיים את שיטת הרמב"ם בפשט הסוגיא, מתוך ההנחה שלשיטת הרמב"ם אכן לא יועיל ניקור תוך שש שעות, וז"ל: וז"ל הרא"ש בשר בין השיניים מהו, כלומר מי הוי כמעוכל כיון דנשתהה כל כך עד זמן סעודה אחרת ואינו צריך להסירו קרי עליה הבשר עודנו בין שיניהם, אלמא כל זמן שהוא בין השיניים שם בשר עליו, ואסור לאכול גבינה עד שיסירו משם, עכ"ל. פירוש דבריו, דהך בעיא לאו מקמי דשהה כשיעור קמיבעיא ליה, דהא אפילו ליכא בשר בין השיניים אסור לאכול גבינה מפני שמוציא שומן לפירוש רש"י, אלא בעל כרחך בשכבר שהה כשיעור קמיבעיא ליה, אי חשיב כמעוכל וא"צ להסירו, ופשיט ליה דשם בשר עליו כל זמן שהוא בין שיניו, ואפילו שהה יותר מכשיעור אסור לאכול גבינה עד שיסירו משם. ונתבארו

ב. בילקוט יוסף עמי' שעג-שעד כתב שרש"ל דחה סברת הטור בדעת הרמב"ם. ולהאמור כאן רש"ל כלל לא מקבל את החשש לבשר בין השיניים המובא ברמב"ם.

דברי רבינו דלטעם הראשון דפירוש רש"י לא היה צריך להמתין שש שעות בשביל בשר שבין השינים דיכול לסמוך על ניקור הבשר שבין השינים, אלא לפי שמוציא שומן וכו' צריך להמתין שש שעות, ומכל מקום ודאי אפילו שהה שש שעות או יותר צריך לנקר ולהסיר הבשר שבין השינים דלא חשיב כמעוכל ושם בשר עליו. וכשלעסו לתינוק אין צריך להמתין דכיון שלא אכלו אינו מושך טעם בפיו זמן ארוך וסגי בהסרת הבשר שבין השינים דיש לסמוך על הניקור.

אבל לטעם השני כתב הרמב"ם דשהיית שש שעות משום בשר שבין השינים דאין לסמוך על הניקור והסרתו מבין השינים דשמא לא ינקר יפה, דלפי זה גם בלעסו לתינוק צריך לשהות כשיעור כיון דאין סומכין על הניקור, אבל בשהה כשיעור שוב אין צריך לנקר כלל ולהסירו דכבר חשוב כמעוכל לאחר ששהה כשיעור. ויש להקשות להרמב"ם מאי קמיבעיא ליה בשר שבין השינים מהו, הלא עיקר הטעם דצריך לשהות כשיעור לא הוי אלא משום בשר שבין השינים שלא יאכל עמו גבינה עד שיתעכל כשיעור השהייה דשש שעות. וי"ל, דקא מיבעיא ליה אם יש לסמוך על ניקור הבשר שבין השינים שלא יהא צריך להמתין שש שעות, וקרי עליה הבשר עודנו בין שיניהם, כלומר אין לסמוך על הניקור והסרת הבשר מבין שיניו כי עדיין אני קורא עליו המקרא הזה הבשר עודנו בין שיניהם, דאף לאחר הניקור עודנו בין שיניהם, הילכך אין לסמוך על הניקור. ומכאן הוציא הרמב"ם את פסק דינו דצריך לשהות כשיעור משום בשר שבין השינים ואין לסמוך על הניקור כל עיקר עד שיששה שש שעות ואז אין צריך ניקור. עכ"ל הב"ח.

ערוה"ש בסע' ג, הביא את ביאור הסוגיא עפ"י הרמב"ם לשיטת הב"ח, אבל בסע' ד, דחה את דברי מפרשי הטור וביאר את הסוגיא באופן שלרמב"ם מהני ניקור תוך שש שעות. וז"ל: אבל דוחק גדול הוא זה, דלמה לא יועיל ניקור, ולמה יש לחשוש שמא לא ינקר יפה, וגם מלשון הרמב"ם עצמו לא משמע כן, שהרי כתב בספ"ט, וז"ל: מי שאכל בשר וכו' לא יאכל אחריו חלב עד שיהיה ביניהן כדי שיעור סעודה והוא כמו ו' שעות מפני הבשר של בין השינים שאינו סר בקינוח עכ"ל. ואי ס"ד דגם בניקור אינו סר, הו"ל לומר שאינו סר בקינוח ולא בניקור, אלא ודאי דבניקור סר, וזה ששאלו בגמ' בשר שבין השינים מהו, נ"ל שיפרש הרמב"ם דבתמיה שאל, כלומר כיון דעיקר האיסור הוא מפני בשר שבשינים לזה שאלו מהו, כלומר איזה חשיבות יש בו שבשבילו נצטרך להמתין ו' שעות, וזהו כאומרו מה הוא, כלומר מה חשיבותו, והשיב לו מקרא דהבשר עודנו בין שיניהם שהתורה קראתו בשר. ומיהו לדינא לא נ"מ מידי, דאנן קיי"ל לעיקר כדעיה ראשונה שהיא דעת רש"י ותוס' ורוב הפוסקים, ורק לחומרא קיי"ל כהרמב"ם לעניין דאם לעס לתינוק שצריך ג"כ להמתין ו' שעות מפני הבשר שבין השינים, ולפי מה שבארנו אם ניקר הבשר שבין השינים א"צ להמתין ו' שעות גם לדעת הרמב"ם בלעס לתינוק. עכ"ל. ערוה"ש הוסיף שעל דרך זו יש לבאר את כוונת השו"ע ומה שהצריך המתנה בלועס לתינוק הוא דוקא כשלא ניקר, הגם שמשטחיות לשונו לא משמע כן.

כבר המאירי ביאר את הסוגיא כעין ערוה"ש, וז"ל: והדר אמר רב חסדא אכל בשר אסור לאכול גבינה, וסתם אמרה אפי' בעוף ואף בקנוח, ורב אחא שאלו: בשר שבין השנים מהו, ומתוך כבודו לא רצה להקשות לו אלא דרך שאלה כלומר שהקנוח ודאי מעביר הוא שמנינות הנדבק בחיך, ונמצא שאין עוד לחוש אלא לבשר שבין השנים שאינו סר בקנוח, ובשר זה מי מיקרי בשר. והשיבו שבודאי נקרא הוא בשר, ומתוך כך צריך לשהות, ולא מצינו בשהייה זו פחות משיעור שבין סעודה לסעודה, והוא שש שעות או קרוב לזה שבשיעור זה נתעכל אף במקומו ואינו קרוי עוד בשר. נמצא שאף לפירוש המאירי אין הגמ' אומרת דלא פלוג, ואין הכרח לאסור ניקור קודם ו' שעות (ומה שחייבו המתנה הוא מפני שבסתמא אין העולם מתאמץ לנקר), ואילו אחר ו' שעות אין צריך לנקר כלל.

ב. בשר שבין השניים לאחר שש שעות

פשוט בטור ובב"ח בדעת הרמב"ם וכן הוא בפרישה, דבשר שבין השניים אחר ו"ש חשיב כמעוכל, ורק לשיטת רש"י נדרשים להסיר בשר זה (וכן הוא במשב"ז ס"ק א), וכן עולה מהמאירי וערוה"ש הנ"ל. אבל החיד"א בברכי יוסף (שיורי ברכה אות ב. הובא בילקוט יוסף עמ' שעג): מנא ליה לרבינו הטור לומר כן בדעת הרמב"ם, והרי הרב העיטור סבר כהרמב"ם דהטעם הוא משום בשר שבין השניים, ואפילו הכי כתב דאם חושש שיש בשר בין שיניו אף אחר ששהה שש שעות צריך להסירו, וכמו שכתב הרשב"א בשמו [ג].

אף הפר"ח בס"ק ב, דחה את דברי הטור, וביאר שלשיטת הרמב"ם אנו אוסרים משום בשר שבין השניים עד שש שעות דמסתמא מה שנשאר בין השניים יוצא לחוץ מעט מעט ומסירו, ואחר שיעור זה לא חיישינן שנשאר בשר בשניים, ואת"ל שנשאר לא חיישינן שיצא חוצה לפיו בעוד שאוכל גבינה, ונשאל רב חסדא על הבשר הנמצא בשניים אחר שש שעות אם עדיין שם בשר עליו, והשיב דמיקרי בשר. פר"ח ציין שאף הרא"ש למד כן

ג. ז"ל ח"י הרשב"א דף קה ד"ה נמצא פסק שכתב: צריך לשהות לפחות מעת לעת והוא שיעור שש שעות כמו שכתבו הרמב"ם ז"ל והרב בעל העיטור ז"ל, ולא יספיק תוך זמן זה קינוח ונט"י לפי שאין הבשר של בין השניים ושל בין החניכיים מתעכל בפחות מכן, ובשר של בין השניים בשר הוא דכתיב הבשר עודנו בין שיניהם, ונראין דברי הרב העיטור זצ"ל שכתב: ואם חושש בשר בין שיניו ואפי' שהה צריך להוציא. ע"כ. בעל העיטור שער ראשון הכשר הבשר (יג ע"ב), אחר הביאו את דברי הגמרא דבשר עודנו בין שיניהם, כתב: והלכתא אפילו שהה אם חושש ובשר בין השניים צריך להוציאה. מבואר שבין הרשב"א ובין בעל העיטור לא רמזו על טעם בשר כי אם על בשר שבין השניים, ואעפ"כ הבינו שאף אחר שש שעות צריך להוציא בשר הנמצא בין השניים.

(היינו שפר"ח מעמיד את הרא"ש בשיטת הרמב"ם, ודלא כרש"ל לעיל שביארו בשיטת רש"י).

אכן באורחות חיים חלק ב עמוד 335 כתב שהר' יהונתן חלק על העיטור, וכתב דמשש שעות ואילך חשבינן ליה כמעוכל ולא חשיב בשר כלל וכן נראה דעת הרשב"א ז"ל. מבואר דס"ל כהטור, וצ"ע במה שכתב בדעת הרשב"א לאור האמור לעיל בדעתו.

ד

שיטת רש"י

כנ"ל הטור כתב, שלשיטה ראשונה אין צריך להמתין שש שעות אחר לעיסה לתינוק, כיון שלא בלע את הבשר אין הבשר מושך טעם, משא"כ לרמב"ם יש לחוש לבשר בין השיניים. אבל הלבוש, הביאו הש"ך ס"ק ב, כתב שאף הלועס לתינוק נשאר טעם בפיו (וראה שם שנשאר בצ"ע בדברי הלבוש כי דבריו קשים מרישא לסיפא, ואכמ"ל). וכבר קדמו איסור והיתר שכתב בס"י ו סע' ז: וכתב ביו"ד (הטור) אבל באותה סעודה אפילו לא יהא דבר בין שיניו אסור, כדפרש"י, לפי שהבשר מוציא שומן והלכך הלועס בשר לתינוק אפילו לא אכלו צריך גם כן להמתין עד סעודה אחריתי עכ"ל, והכי נהגינן [ד].

אפשר שאכן הטור נזהר בלשונו, ולא כתב שהשיטה הראשונה היא שיטת רש"י, דבאמת בפשט רש"י לא משמע שהבשר מוציא שומן מהקיבה, רק חוששין מהשומן היוצא בלעיסה ונדבק היטב בפה, שהרי רש"י כתב: משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו, ע"כ. לפ"ז לטעמו של רש"י ודאי יש לחוש אף בלעיסה לקטן כמו שמפורש באיסור והיתר. נראה שהגר"א עמד על דקדוק זה וייחס את השיטה הראשונה לטור ולא לרש"י, ראה גר"א ס"ק ג וס"ק יד, ואף הש"ך לא הזכיר שזו שיטת רש"י. ומ"מ הב"ח ועוד רבים כתבו שהשיטה הראשונה בטור היא שיטת רש"י.

אכן נראה שהטור ביקש להכריח את ביאורו ברש"י, שכן אם נפרש את רש"י כפשוטו, יקשה מדוע לא הזכירה הגמ' את האפשרות להסיר את טעם הבשר ע"י קינוח והדחה.

ד. במנחת יעקב כלל עו ס"ק א, כתב שלאיסור והיתר נודמנה גירסא אחרת בטור ומה שכתב בשמו שלרש"י צריך להמתין בלועס לתינוק, אינו כגרסא שלפנינו וכן הוא במהרי"ל בדיני בשר וחלב שכתב גם כן כלשון העט"ז. והוסיף המנחת יעקב: ועי"ל דגם הטי"ד לא קאמר רק דלטעם זה אי"צ להמתין שש שעות לפי שאינו מושך טעם כל כך, אבל מ"מ צריכין להמתין כפי המנהג שעה אחת כיון דמ"מ מושך טעם קצת וזה כוונת הלבוש ומהרי"ל שם (וצ"ע דהא האיסור והיתר כתב: צריך גם כן להמתין עד סעודה אחריתי, אלמא דין הטעם שבפה כדין הטעם הנמשך מהקיבה שצריך סעודה אחריתי).

ומה שביאר ר"ת דרב חסדא מתיר ע"י קינוח והדחה אינו אליבא דרש"י וכבר כתב כן הריטב"א [ה].

בין כך ובין כך נראה לפרש ברש"י שהטעם בפה ואף הטעם הנמשך מהקיבה אינו יותר משעה אחת ובשר בין השיניים ניתן לניקור. דהנה השו"ע באו"ח סי' קפד סעיף ה כתב: עד אימתי יכול לברך, עד שיתעכל המזון שבמעיו, וכמה שיעורו, כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי, כנתעכל לגמרי דיינינן ליה. וכתב המ"א בס"ק ט: עד שיתעכל – ובאבודרהם כתוב ושיעור עיכול באכילה מועטת הוא כדי הילוך ד' מילין והוא שעה וחומש, והוא כפי התו', דלפירש"י הוי באכילה מרובה ד' מילין ובאכילה מועטת הוי פחות, ובאמת כל הפוסקים לא חילקו בין רב למעט דס"ל דזהו איתמר אליבא דר"ל אבל אנן קי"ל כר"י, ונ"ל דהאי עיכול תחלת עיכול הוא דסוף עיכול הוי עכ"פ ו' שעות כמ"ש צ"ה פ' משפטים. לפ"ז ס"ל לרש"י דודאי אחר שעה וחומש שמתחיל להיות רעב שוב אין חוששים לטעם העולה מהקיבה כי כבר נתעכל, ואף טעם הבשר בפה נשטף ומתעכל ע"י הרוק, ומכאן מנהג העולם להמתין שעה (ולא דקדקו שעה וחומש שכן לרש"י באכילה מועטת צריך פחות משעה וחומש, ושעה אחת קבועה היא מיצוע שבין אורך השעות הזמניות שבמשך השנה) [1]. אבל על כך שאל רב אחא בר יוסף לרב חסדא: בשר שבין

ה. דהנה ר"ת (דף קד ב תד"ה עוף. וכן בה"ג, וכן פסק באו"ז ח"א סי' תס), כתב: דאכל בשר אסור לאכול גבינה, היינו בלא נטילה וקינוח אבל בנטילה וקינוח שרי, אכל גבינה מותר לאכול בשר אף בלא נטילה וקינוח, ומר עוקבא דלא אכיל עד סעודה אחריתי היינו בלא נטילה וקינוח, אי נמי מחמיר על עצמו היה. אבל רש"י בדף קה א ד"ה אין קינוח פה, כתב: להכשיר לאכול בשר אחר גבינה. ומוכח אפוא שמצריך קינוח אחר גבינה ושוב אין זה כפירוש ר"ת. מיהו רש"י בד"ה אפיקורן, כתב: בלא קינוח הפה. שאם אכל זה ובקש לאכול זה אין צריך ליטול ידיו ולקנח (ומשמע בין גבינה קודם בשר ובין בשר קודם גבינה) והוסיף: אבל בבשר בהמה בעי קינוח כדלקמן שלא יהא נדבק כלום מן הראשון בחניכיו (ומשמע גם כאן בין גבינה תחילה ובין בשר תחילה). עכ"ל. ואפשר שצריך לדחוק שכונת רש"י לבשר אחר גבינה דוקא. ובדף קג ב, בביאורו למשנה פרש"י בד"ה ואסור להעלות: דילמא אתי למיכלינהו כי הדדי דקא נגעי ובלעי מהדדי ואע"ג שמותר לאכול בשר אחר גבינה כדאמרינן בגמרא. משמע שגבינה אחר בשר אסור (אבל אפשר שבקינוח והדחה מהני) וצ"ע.

ו. ראה זר זהב על או"ה סי' מ ס"ק ב. וראה ש"ך ס"ק ז דהממתין שעה אין צריך קינוח והדחה (והיינו משום שנתעכל הטעם), ולאפוקי מהט"ז ס"ק ב שכתב דדדבר פשוט הוא דמי שנוהג להמתין רק שעה אחת צריך גם כן לקינוח והדחה.

ראה כרתי שהמקור לשעה מובא במ"א אור"ח סי' קפד ס"ק ט, שתחילת עיכול לערך שעה וחומש, וסוף עיכול שש שעות. אבל בדרכי משה אות ה הביא מהראשונים כלשון הזו: רבים נוהגים להקל, ועושין להם פשרה מדעתם להמתין שעה אחת אחר

השינים מהו? כלומר, האם נחשוש שמא אין עיכול הרוק פועל עליו בזמן קצר שכזה כיון שהוא עדין בעין, ועל כך השיב לו קרי עליה: (במדבר יא) "הבשר עודנו בין שיניהם". היינו דאין הרוק מעכלו בזמן קצר וממילא צריך לנקרו. ובא מר עוקבא והקפיד מסעודה לסעודה שהוא משך שש שעות דבזה ודאי מתעכל אף הבשר שבין השיניים ושוב אינו נחשב לבשר, ודוקא כשלא ניקר, או אפשר שהחמיר על עצמו אפי' אם ניקר. והיותר נראה, דכיון שנקט בסתם לשון מסעודה לסעודה בלא לנקוט זמן (וכדברי התוס' בדף קה א ד"ה לסעודה דלא פלוג ואפי' בסילק ובירך) משמע שכל שרעב ותאב לסעודה אחרת, כבר נתעכל האוכל וכנ"ל, וחומרנו של מר עוקבא, דלא תימא דהמתנת שעה אחת מהני אפי' בתוך אותה סעודה, קמ"ל שאין להקל אלא רק בסילק השולחן ובירך ובהמתין שעה. ומ"מ צריך לנקר בשר שבין השיניים, וכבר פשוט בב"ח שלטעמו של רש"י מהני ניקור אפי' בתוך שש, וכן מפורש באו"ה הנ"ל שהצריך בלועס לתינוק להמתין מסעודה לסעודה בגלל טעם הפה, ולא הזכיר חשש בשר בין השיניים, שכן אפשר לנקרו.

ועולים הדברים עם כך שלא מצאנו בראשונים המתנת שש שעות בהקשר לטעמו של רש"י, רק בהקשר לטעם הרמב"ם שיש לחוש לבשר בין השינים [ז]. ומה שדחה רש"ל את שיטת התוס' והכריח שש שעות בגלל הרי"ף ור"ח, צ"ע [ח]. ואף עולה הדבר עם

סעודת בשר וסלקו וברכו ואז אוכלין גבינה, אע"ג דלא אשכחן טעמא ורמזו לשיעור זה, מכל מקום מי ימחה בידיהם הואיל והתוס' והראב"י מתירין.

ז. הרשב"א בחידושו דף קה וכנ"ל, וכן בעל העיטור. באורחות חיים עמוד 335, כתב: ואחר שום בשר אפילו אחר עוף לא יאכל גבינה או חלב עד שישהה שש שעות לפי שהבשר שבין השיניים אינו סר בקינות הפה ועוד שהבשר מוציא שומן ונדבק בפה ומאריך בטעמו. עכ"ל. לפ"ז לכאורה יש שש שעות גם מחשש למוציא שומן, אך אין הכרח, דאפשר שכתב כן רק משום שממילא יש שש שעות בגלל הרמב"ם ולכן הקדים טעם הרמב"ם. ואין זה ככרתי ופלתי שביאר שהמחלוקת בין שעה לשש שעות היא בין ההולכים אחר תחילת עיכול לבין ההולכים אחר סוף עיכול. דלמתבאר כאן המחלוקת היא בין המצריכים עיכול בשר שבין השיניים שהוא נמשך שש שעות כיון שנעשה רק ע"י רוק, לבין המצריכים עיכול הקיבה דסגי בזה בשעה ועיכול טעם הפה ע"י הרוק דאף בזה סגי שעה.

ח. דהנה רש"ל הקשה על התוס' מדוע לא החמירו שש שעות כדברי ר"ח ורי"ף, וז"ל: ואיני יודע למה תפסו להקל להתיר בסילק ובירך אפי' מיד, שמן הדין היה לנו להמתין מעת לעת, וכ"כ ר"ח ז"ל, ולא מצינו מי שהתיר לאכול גבינה אחר בשר בפחות מעת לעת, אלא מר עוקבא דאכל בשר בסעודה אחת ובסעודה אחרת גבינה וכו' ודומה לזה כתב הרי"ף וכו', וא"כ למה לנו להקל כ"כ, שלא להמתין לכל הפחות השיעור כמ"ש הרמב"ם. עכ"ל. ודבריו צ"ע דהלא הרי"ף והר"ח סתמו להמתין מסעודה לסעודה שעל פי רוב זה באמת כשש שעות, רק לא פלוג רבנן והתירו אף אם במקרה יושב לסעודה אחרת קודם לכן. והמעין בר"ח (שהובא בחיד' הרשב"א) וברי"ף יראה שעיקר עניינם

הכתוב בספר האורה (המיוחס לבית מדרשו של רש"י) חלק א [קין] הלכות בשר בחלב ד"ה כל הבשר: אכל גבינה מותר לאכול בשר בקנוח הפה, אכל בשר אסור לאכול גבינה, אלא אם כן שהה שיעור סעודה אחריתי. ושם בחלק ב [קנן] דין נקיות הבשר ד"ה וזה תיקון: והאוכל בשר אסור לאכול חלב או גבינה באותה סעודה.

מעשה אפשר שרש"י יודה לרמב"ם שהמציאות מלמדת שבשר שבין השיניים אחר ששעות הרי הוא כמעוכל ואין צריך לנקרו (אף שהגמ' לא דנה בזה לשיטת רש"י וכנ"ל). וכבר הובא לעיל שהחיד"א והפר"ח ביארו את בעל העיטור והרא"ש שהצריכו ניקור בשר אחר ששעות, דוקא לשיטת הרמב"ם, וממילא שוב אין מקור להכריח זאת ברש"י.

נמצא דלשיטת רש"י יש לחוש לטעם הבשר הנדבק בפה או הנמשך מהקיבה כשעה שזהו זמן העיכול, ומדברי מר עוקבא למדים שראוי לסמוך על זמן המתנה זה רק כשיושב לסעודה אחרת היינו שסילק השולחן ובירך ולא באותה סעודה. ואם מוצא בשר בין השיניים צריך לנקרו, אבל אחר ששעות אפשר שהבשר מתעכל ע"י הרוק שבפה, ושוב א"צ לנקרו.

ה

להלכה

אחר שהתבאר שרש"ל פסק כנגד הרמב"ם והתיר ניקור אף בתוך ו' שעות, וערוה"ש פירש שאף לרמב"ם מהני ניקור תוך ו"ש (וכן במאירי), ואחר שהתבאר שלשיטת רש"י די בשעה כדי ששוב לא נצטרך לחוש לטעם הנמשך מהקיבה או הנדבק בפה ובשר שבין השיניים ניתן להסרה בניקור, יש מקום לכאורה להקל בשעת הצורך (כגון סעודת מצוה) ע"י צחצוח שיניים (ואולי עדיף ע"י משחה להוסיף ולסלק גם טעם הנדבק בפה למי שחושש שהוא נמשך יותר משעה), וכן נמצא במפורש בכלבו.

דהנה בכלבו בסימן קו ד"ה ואחר בשר, כתוב: ואחר בשר אפילו אחר בשר עוף לא יאכל גבינה או חלב עד שיששה ביניהן שיעור סעודה אחרת והוא כמו שיעור ששה שעות לפי שהבשר שבין השיניים אינו סר בקנוח, ועוד שהבשר מוציא שומן ונדבק בפה ומאריך בטעמו, ואם חושש בפיו בשר בין השיניים אפילו אחר ששה שעות נראה מדברי בעל העיטור ז"ל דעדיין חשוב כבשר ואסור לאכול גבינה או חלב, וה"ר יונתן ז"ל כתב דמשש שעות ואילך חשבינן ליה כמעוכל ולא חשיב בשר כלל, ויש נמנעים מלאכול גבינה בסעודת מנחה של עצרת לפי שהאריכו בתפלה עד חצי היום או קרוב לו ומשם ועד סעודת המנחה ליכא שיעור ששה שעות, ויש שאין חוששין לזה כיון שהוא תאב

לאפוקי מההבנה שע"י קנוח הפה ונטילת ידים מותר אפי' באותה סעודה כעולה כביכול מדברי רב נחמן: אבל בין תבשיל לגבינה חובה. אכן ר"ח ורי"ף הזכירו שיעור שבין סעודה לסעודה, ולא דברו בלא פלוג, ומכאן מתאפשרת סברת הרש"ל.

לאכול כבר נתעכל הבשר, אך כיון שעיקר השהיה בשביל בשר שבין השינים ראוי למי שאינו נמנע מהגבינה באותה סעודה לחצות שיניו ולהוציא הבשר קודם שיאכל הגבינה, ואף על פי כן בזמן אחר אין ראוי לסמוך על חציית שיניו אלא בשהות כשיעור, ויש נמנעין לאכול מעת לעת. עכ"ל. אפשר שהפוסקים לא הזכירו את הכלבו כי חששו פן עמי ארצות יפרצו גדר, ואף חששו שלא יקפידו כראוי בניקור. נראה שעם המצאת מברשת השיניים יש מקום לחזור ולסמוך על האמור בכלבו.

למעשה, היות והטור כתב שאף לחוששים לטעם צריך להמתין ו"ש ומאיך גיסא לא התיר ע"י ניקור לשיטת הרמב"ם, ושזו אף משמעות השו"ע, נראה שאין להקל בזה. אולם נראה שבצירוף ספיקות דלקמן יש מקום להוסיף אף את המתחדש לעיל.

בילקוט יוסף עמ' שפה ציין שאביו מיקל בשעת הצורך בחמש שעות ומחצה [ט]. והוסיף וציין למי שכתב בשם הרב אלישיב שמעיקר הדין די בחמש וקצת (ראה כרתי ופלתי סוף ס"ק ג שכתב: אולי אפשר לפי דעת הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ג ה"א) והטור (בחור"מ ס"ס ה)), משמע דת"ח שעה שביעית אוכלים, רק מתחילים סוף שש, ואם כן אם אוכלים שביעית ולערב בגמר שש הרי כאן רק ה' שעות, אבל זה דוחק וכו'. עכ"ל). וכבר כתב המאירי במגן אבות (סי' ט עמ' מח) שאם עברו חמש או שש שעות שהוא שיעור בין סעודה לסעודה וכו'.

עוד ראה שם בילקוט יוסף בעמ' שצח סע' כב שהתיר עפ"י הח"א לחולה קצת לאכול גבינה אחר שעה מאכילת הבשר, ואם יכול יחצוץ את שיניו כדי שלא יהיה בשר בין שיניו. וכעין זה התיר למעוברת שמצטערת, לילדת כל ל' ולמניקה הצריכה לחלב.

היוצאים ביד רמ"א, יכולים לצרף את האמור בחי' רע"א ס"ק ב, ולהקל בשעת הצורך אפי' שלא לצורך סעודת מצוה. דהנה הרמ"א בסוף סע' א כתב: ויש אומרים דאין צריכין להמתין שש שעות, רק מיד אם סילק ובירך ברכת המזון, מותר על ידי קנוח והדחה (תוס' ומרדכי פכ"ה והגהות אשיר"י והג"ה מיימוני פ"ט דמ"א וראבי"ה). אבל בסוף הסעיף

ט. ז"ל יביע אומר חלק א יו"ד סימן ד (יג): ולולא דמסתפינא הוה אמינא שאם חסר משש שעות פחות מחצי שעה מותר אף לגדולים, שהרי כתב הרמב"ם כמו שש שעות. וכ"ה בס' ארחות חיים ח"ב (עמוד שלה). ובכל בו (סי' קו). ובזמנים הראשונים לא היה מורה שעות מצוי, ובדאי שהיו מקילים באומדנא. וידוע דכל תוך חצי שעה חשיב סמוך, וכמ"ש רשב"ם פסחים (קז:), אבל יותר מזה חשיב כמופלג, ולכן הי"נ יש להקל בתוך חצי שעה הסמוכה לשש שעות. ובנ"ד לא שייך לומר כמ"ש בכתובות (קד) כל שיעורי חכמים כן הוא, שהרי לא נזכר בגמ' אלא מסעודתא לסעודתא, ועכ"פ בבשר עוף יש להקל בזה, וביחוד כשיש צורך קצת, ויש מקום להתלות בזה בדברי המאירי הנ"ל. וכו' ומיהו למעשה יש להחמיר בזה. וכמ"ש רבינו ירוחם אות כח דבעינן שיששה לכל הפחות שש שעות. ע"ש. ומיהו המיקל בזה בשעת הדחק יש לו על מה שיסמוך. הנלע"ד כתבתי. וה' יאיר עינינו בתורתו אמן. עכ"ל.

הוסיף הרמ"א: ויש מדקדקים להמתין שש שעות אחר אכילת בשר לגבינה וכן נכון לעשות. ודקדק רע"א: אפשר דדייק בזה דלאחר אכילה הוא דמחמירין אבל אחר לעיסה בלאו הכי יש מתירין לגמרי אין ממתינים שש שעות. ע"כ. לפ"ז יש מקום לדקדק שאף אחר אכילת שומן או תבשיל של בשר אין המדקדקים מחמירים בשש שעות (וזהו שכתב הרמ"א: אכילת בשר). ואף שהפמ"ג במשב"ז ס"ק א, החמיר אף יותר, וכתב: ודע דאם לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן לכאורה לכל הפירושים אין צריך להמתין, דמושך ליכא כיון דלא אכל, ובין שינים ליכא, מכל מקום יש להחמיר להמתין שש שעות משום לא פלוג וישראל קדושים ואין לפרוץ גדר (הגהות מהרש"ק: טעימה בלשון ללא לעיסה ופלט מיד אין צריך להמתין לכו"ע). מ"מ נראה שבשעת הצורך אכן יש מקום לסמוך על דקדוקו של רע"א ולהקל כדבריו בצירוף צחצוח שיניים להסרת הבשר. וכן נראה שיש מקום להקל באופן זה בשעות זמניות כפי שהקל פר"ח אע"ג שבמשב"ז ס"ק א דחאו.

ו

סיכום

התבאר שיש המפרשים שלטעמו של הרמב"ם דחיישינן לבשר שבין השינים, אפשר להקל בניקור אפי' תוך שש, והיינו ע"י צחצוח שיניים. התחדש שלטעמו של רש"י דחיישינן לטעם הנמשך היוצא מהבשר (מהקיבה או הנדבק בפה) אין לחוש יותר משעה, וזהו המקור למנהג המובא ברמ"א. לכאורה אפשר היה להקל בזה בשעת הצורך (כגון סעודת מצוה) כדרך שהקל בכלבו, אך למעשה אחר פסיקת הטור והשו"ע, נראה שאין להקל בזה אלא במקום שיש ספיקות, ובודאי אפשר להקל בזה לדעת הרמ"א שאפשר שכלל לא החמיר בשש שעות אלא רק במקום שהכל אוסרים וכדקדוקו של רע"א בלשון הרמ"א. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צא סעיף ב

האפשרות לשימוש בכלי איסור בצונן

א) הקדמה. (ב) פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב לאור דבריו בתורת חטאת ובדרכי משה. א] פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב. ב] מקורות הרמ"א כמבואר בתורת חטאת ובדרכי משה. **ג) שיטת הש"ך.** א] דחיית הש"ך את דברי הרמ"א, והאפשרות ליישבם. ב] שיטת הש"ך. ג] סיכום העולה מדברי הש"ך והמתחדש בביאור הרמ"א. **ד) שיטת הט"ז.** ה) סיכום העולה להלכה **בדעת הרמ"א.**

א

הקדמה

ז"ל השו"ע בסימן קה סע' יג: מלח או תבלין שהם בקערה של בשר, מותר ליתנם בחלב. הגה: וה"ה אם היו בכלי איסור, דמאחר שהם יבשים אינן בולעים מן הכלי, רק שהכלי הוא נקי ואין איסור דבוק בו, והמחמיר לכתחלה, תבא עליו ברכה. להלן נתברר האפשרות להשתמש בכלי איסור בצונן לאור דברי השו"ע והרמ"א במספר מקומות, ובפרט בסי' צא סע' ב. מתוך כך יתחדש שיש לקיים את דברי הרמ"א בסי' צב סע' ב כפשטם ואין להתיר שימוש קבע בכלי איסור אלא אם הכלי בלע בצונן ומשתמשים בו עתה בצונן יבש, וכל זה דלא כש"ך שביקש לדחות את דברי הרמ"א בסי' צא על אף שמקבל את דברי הרמ"א שאין להתיר שימוש קבע בכלי שהשתמש בו בחמין, ואף לא כט"ז שביקש להגיה ברמ"א.

ב

פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב לאור דבריו בתורת חטאת ובדרכי משה

א. פסיקת הרמ"א בסי' צא סע' ב

בחולין דף קז ב, תנן: צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת ובלבד שלא יהו נוגעים זה בזה. ובגמרא וכי נגע זה בזה מאי הוי, צונן בצונן הוא, אמר אביי נהי דקליפה לא בעי הדחה מי לא בעי. עפ"ז פסק השו"ע בסע' א: בשר וגבינה שנגעו זה בזה, מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן. ומותר לצור אותם במטפחת אחת, ולא חיישינן שמא יגעו זה בזה.

השו"ע בסע' ב פסק עפ"י בעל העיטור המובא בטור: כל מידי דבעי הדחה, כגון להניח בשר היתר צונן בקערה של איסור צונן, אסור לכתחלה, דילמא אכיל בלא הדחה. ודוקא מבושל, דלאו אורחיה בהדחה, אבל מידי דאורחיה בהדחה, כגון בשר חי וכיוצא בו, שרי לכתחלה. הגה: ודוקא דבר שיש בו לחלוחית קצת, אבל דבר יבש, ממש, אם לא בלע הכלי רק בצונן, מותר להניח בו דבר יבש בלא הדחה כלל (ד"ע). וע"ל סימן קכ"ב (וראה בהגהות והערות שנראה שצ"ל: סי' קכא סע' ה).

ב. מקורות הרמ"א כמבואר בתורת חטאת ובדרכי משה

בתורת חטאת כלל י"ז דין ב, כתב: עוד כתב בש"ד ומעשים בכל יום שנותנין מלח לקערה חולבת יבישה ומולחין בו בשר או איפכא, ודבר זה אפילו לכתחלה שרי כמו שמשמע מדברי השערים דכתב דכן הוא מעשים בכל יום וכן כתב הב"י דלכתחלה שרי וכן הוא משמעות הרא"ש והמרדכי. וכ"כ בארחות חיים (שכתב כן בשם הרא"ה ומביאו ב"י בס"ס ק"ה) דכלים של עכו"ם שהודחו יפה מותר ליתן בהן תבלין או בצל או שאר דברים חריפים שאינו מוציא דבר קשה יבש ביבש. ודלא כאו"ה דכתב כלל ג' דלכתחילה יש לזוהר דלמא הוה שומן בקערה, דלהא לא חיישינן, מיהו אם היה שם שומן אסור, וכתבו תוס' וסמ"ג והמחמיר בכל זה תבא עליו ברכה וע"ל כלל נו ונח דין ה.

עכ"ל. כנ"ל השו"ע בס' קה סע' יג, פסק כשערי דורא וכארחות חיים, והרמ"א הוסיף שהמחמיר כאו"ה תע"ב.

ובדין ג: כתב הרשב"א בתשובה והביאו הב"י דמותר למלוח בכלי של עכו"ם שמכניסין בו יין לקיום, דמלח אינו מפליט מה שבכלי וכו' ודלא כאו"ה דכתב דבכלי שאינו מנוקב אסור, ודבריו אינם נראין, אלא דמלח אינו מפליט כלל מה שבעץ ושבתכת או חרס וכן משמעות כל הפוסקים.

בדין ד: אמנם הטור י"ד סי' צ"א בשם בעל העיטור, כתב דכל מידי דבעי הדחה כגון בשר צונן בקערה של איסור צונן, אסור לכתחלה דלמא אכיל בלא הדחה ודוקא בשר מבושל דלאו אורחיה בהדחה אבל מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחלה, עכ"ל בעל העיטור. ומשמע דתבלין וכיוצא בהן דאין דרכן להדיח אסור ליתן בכלי איסור. אך יש לחלק דכלי איסור שמשמשין בו בחמין אסור להשתמש בו היתר צונן וכ"כ הטור י"ד בהדיא בסימן קכ"א, אמנם אם נשתמשו בו איסור צונן מותר להשתמש בו היתר צונן לכתחלה, ולכן התיר הרשב"א למלוח בשר בכלי של יין נסך אפילו לכתחלה, וכן מצינו בכלי חמץ שמותר להשתמש בו מצה ומיירי בכה"ג כדאיתא בש"ס והביאו הט"ח סי' תנ"א, וכן משמע בי"ד סי' ס"ט. אי נמי יש לחלק בין אם רחץ הכלי תחילה היטב או לא רחצו, דאם רחצו תחילה היטב ודאי שרי כמ"ש בי"ד סי' קכ"ב. ומ"מ נ"ל דלכתחילה יש להחמיר בכל ענין, ובדיעבד שרי בכל ענין ושעת הדחק כגון שנתאכסן בבית עכו"ם בדיעבד שרי. עכ"ל.

בדרכי משה סי' צא אות א בהתייחסותו לבעל העיטור המובא בטור, כתב: ויש להקשות דהא אמרינן פרק כל שעה כלי שנשתמש בו חמץ (וי"ג: צונן) משתמש בו מצה וכ"כ הטור אור"ח סי' תנא, אם כן שמע מינה דמותר להשתמש בצונן בכלי איסור אע"ג דלא ידיחו לבסוף. ולכן נ"ל דלא אסרו להשתמש בו אלא בשר וכיוצא בו דאית ביה לחלוותי אבל דבר יבש כגון מצה בכלי חמץ שרי וצ"ע, ואפשר לחלק בין חמץ לשאר איסורין, ועוד נראה דיש לחלק בין דבר שבלע איסור בחמין אז אסור להשתמש בו צונן כדאיתא לקמן סימן קכא (ד"מ אות ד) אבל דבר שמשמשין בו איסור צונן מותר להניח בו היתר צונן דומיא דחמץ ומצה, וזה התירוץ נ"ל עיקר ועיין לעיל סי' ס"ט דמותר לאכול צונן בלא הדחה בכלי שמולחין בו. עכ"ל.

כמובא לעיל, הרמ"א פסק שאין היתר להשתמש בכלי של איסור אלא בשני תנאים: הכלי בלע רק בצונן, ומותר להניח בו רק יבש (או דבר לח דבעי הדחה כבשר חי). מסקנה זו ודאי אינה סותרת את העולה מדברי תורת חטאת דלכתחילה יש להחמיר בכל ענין, ואת העולה משני תירוצי הדרכי משה (נראה שהרמ"א הכריע מספק להחמיר כשני התירוצים). נראה שיש להוסיף תנאי נוסף: שהכלי רחוף היטב, שהרי בדרכי משה חשב לכתחלה לשני התירוצים שהביא שם.

ג

שיטת הש"ך

א. דחיית הש"ך את דברי הרמ"א, והאפשרות ליישבם

הש"ך בס"ק ג אחר הביאו את דברי הרמ"א בת"ח ודרכי משה כמקור לדברי הרמ"א, כתב: כל דבריו מתחילתן ועד סופן אינם מובנים לי (ואף פר"ח ס"ק ג כתב על דברי הרמ"א שהם מבוזים מלבו ומסברתו בלי עיון וחפוש בדברי הראשונים), וז"ל הש"ך (עם חלוקת דבריו לסעיפים):

א) מה שכתב (ת"ח דין ד) אך יש לחלק כו' וכ"כ הטי"ד בסי' קכ"א כו', לא ירדתי לסוף דעתו כי לא נמצא שם כן, ואדרבה משמע שם בהדיא איפכא שכ' הטור שם וז"ל: כלים שנשתמשו בהם בחמין כגון קדרות ויורות מגעילין ומטבילין והן מותרים. וכתב רשב"ם דוקא מגעילין ואח"כ מטבילין אבל אם הטבילין תחילה הוי כטובל ושרץ בידו. אבל ר"י כתב שיכול להטבילין תחילה ואם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן יכול להטבילו ולהשתמש בו צונן וכשירצה להשתמש בו חמין יגעילו ויספיק לו טבילה שהטבילו כבר עכ"ל. וכ"כ הרא"ש בסוף עבודת כוכבים. עכ"ל הש"ך.

צ"ע, דהלא לשיטת רשב"ם אין להטביל קודם הגעלה, וממילא מוכח שאינו מתיר להשתמש בהם אפי' בצונן. ונראה שמכאן המקור לדברי המרדכי שהביא שם דרכי משה ד, דכל הכלים שתשמישן בחמין אסור להשתמש בהן בצונן בלא הגעלה גזירה שמא ישתמש בהן בחמין, וכן פסק שם הרמ"א בסע' ה. ז"ל השו"ע שם: אם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש. וכתב הרמ"א: אבל מותר להשתמש בו צונן, אפילו לכתחלה, ע"י הדחה ושפשוף היטב. וכ"ש בכלי שצריך הגעלה. ודוקא בדרך עראי, כגון שהוא בבית העובד כוכבים או בדיעבד, אבל אם רוצה להשתמש בו בקבע, יש מחמירים ואומרים דאפילו להשתמש בו צונן צריך הגעלה או ליבון, גזירה שמא ישתמש בו חמין (מרדכי ורוקח). והכי נוהגין. פשוט אפוא שהרמ"א כאן בסי' צא מבקש להתיר לכתחלה ובדרך קבע (כעולה מסתימתו, וכעולה מכך שצ"י לסי' קכא) ועל כן התיר רק בתנאים הנ"ל. לפ"ז סבור הרמ"א שאין מחלוקת בין א"ח לבעל העיטור ושניהם מדברים בכלי שבלע בצונן ומבקשים להשתמש בו שימוש של קבע, ומודה בעל העיטור שדבר יבש כתבלין מותר דלא דמי לבשר מבושל שיש בו לחלוחית. אם לא נעמיד את הרמ"א כאן בסי' צא בקבע, הרי שהוא סותר את אשר פסק במפורש בסי' קכא וכפי שטוען הש"ך בסוף דבריו כאן בס"ק ג. ובאמת שהעמדה זו מפורשת בדרכי משה הנ"ל, שהרי כתב: ועוד נראה דיש לחלק בין דבר שבלע איסור בחמין אז אסור להשתמש בו צונן כדאיתא לקמן סימן קכא (ד"מ אות ד), אבל דבר שמשמשין בו איסור צונן מותר להניח בו היתר צונן דומיא דחמין ומצה עכ"ל. מבואר שברישא אוסר שימוש בקבע בדבר שבלע איסור בחמין, וממילא בסיפא מתיר לקבע יבש בכלי שהשתמשו בו בצונן. דיוק זה מפורש אף בת"ח דין ד כנ"ל (בתוספת ביאור בסוגריים): אך יש לחלק דכלי איסור שמשמשין בו בחמין אסור

להשתמש בו היתר צונן וכ"כ הטור י"ד בהדיא בסימן קכ"א (היינו לקבע), אמנם אם נשתמשו בו איסור צונן מותר להשתמש בו היתר צונן לכתחלה (אפי' לקבע).

אכן אפשר שהש"ך לא פירש כן, דלפ"ז מתחדש שלא גזרו שמא ישתמש בחמין אע"ג שאם ישתמש הרי שתפלט הבליעה שבכלי (שנבלעה בצונן) לתוך התבשיל, ועוד, מדוע אם כן נאסור שימוש בלח צונן. מיהו נראה שהרמ"א ס"ל דלא גזרו כולי האי, הן משום שכלי שבלע בצונן מסתמא דרך שימוש בצונן ולא בחמין, והן משום שבשימוש קבע ודאי כבר נפגם האיסור (ולא אסרו בזה אלא גזרה אטו כלי בן יומו, וממילא אף כשבלע בחמין זוהי גזירה לגזירה), והן משום שאפשר שאין בליעה בצונן אלא כקליפה ומסתמא יש ששים בתבשיל כנגד האיסור (ויתבאר להלן). ובאשר ללח, אפשר שאסרו הן משום שמא ישהה מעת לעת ויכבש (חשש זה מובא ביש"ש פ"ח סי' מו בדבר צלול), והן משום חשש לשמנונית כמובא לעיל בתורת חטאת דין ב בשם או"ה שחשש לזה במלח (והיינו משום מליחותו דוקא וממילא אפשר שהוא הדין בכל לח). אין כאן המקום לדון בדברי חו"ד בסי' צא ס"ק ד שהעמיד כאן את דברי הרמ"א בעראי ובהדחה בעלמא, ע"ש.

ב ומה שכתב ולכן התיר הרשב"א כו' אינו ענין לכאן דבלא"ה שפיר התיר הרשב"א דהא בשר חי דרכו להדיח, ואי משום שמלחו, האי מליחה לאו כלום היא כמ"ש הרשב"א שם כמה טעמים והביאו ב"י בסוף סי' ק"ה ע"ש. עכ"ל הש"ך.

אף כאן צ"ע, דהלא כוונת דרכי משה לומר שהרשב"א התיר רק בכלי שדרכו להשתמש בצונן (שמכניסין בו יין!), ואף שהרשב"א התיר לח, זהו דוקא במידי דבעי הדחה שדינו שווה ליבש המותר אף בלא הדחה, וכן פסק הרמ"א (והיינו אפי' לקבע וכנ"ל). ובעניין המלח, הלא מפורש שם בתורת חטאת דין ג, כדברי הש"ך דאכן מליחה לאו כלום היא ואין המלח מפליט, ודלא כאו"ה שנחלקו עליו כל הפוסקים.

ג מה שכתב: וכן מצינו בכלי חמץ כו' כדאיתא בש"ס כ' [נ"ל: כלל] אינו מוסכם אליבא דכ"ע, אלא דעת הרי"ף בפ' כל שעה דאפילו לא נבלע אלא ע"י בית שאור וחרוסת אסור להשתמש בו מצה צונן (וזה חמור מדין הרמ"א), והוא דעת הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים וכמבואר בב"י בא"ח שם והרשב"א בחדושו פכ"ה הביא ראיה מדברי רי"ף והרמב"ן אלו ומביאו ב"י בסימן ס"ט. אכן דעת הרא"ש פ' כל שעה והטא"ח שם שבבית שאור וחרוסת מותר להשתמש בהם מצה צונן (אבל גם לדבריהם אין זה מבואר בש"ס רק שהם גורסים כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה חוץ מבית שאור וחרוסת ומפרשים מותר להשתמש בהם מצה בחמין אבל צונן סוכרים מסברא דאפילו בית שאור וחרוסת מותר כמבואר שם ע"ש [א]. ומשמע לדעתם דה"ה

א. דהנה בפסחים דף ל ב: אמר שמואל: כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ צונן – משתמש בהן מצה, חוץ מן בית שאור הואיל שחימוצו קשה. וכתב הרא"ש: ונראה דלא גרסינן

אם נבלע חמץ בחמין דמותר להשתמש בהן מצה בצונן דמה לי נבלע ע"י צונן או ע"י חמין ואדרבה הרא"ש שם הביא מחלוקת הפוסקים דיש סוברים דלביית שאור וחרוסת אפי' הגעלה לא מהני אע"ג דלשאר כלים שנשתמשו בהם בחמין פשיטא דלכ"ע מהני הגעלה ואע"ג דבש"ס במסכת עבודת כוכבים (דף ל"ד ע"א) מחלק זה תשמישו בחמין וזה תשמישו בצונן היינו להשתמש בהן היתר חמין או כבוש וכיוצא בו אבל נשתמש בהן היתר צונן פשיטא דאין חילוק וכן מבואר בר"ן בפ' כל שעה דאפי' נשתמש בהן חמץ בחמין מותר להשתמש בהם מצה בצונן וכן משמע בהדיא בסה"ת ובש"ד סי' פ"ה ובסמ"ג לאוין קמ"א (דנ"ב ע"ב) שהביאו ראייה לכלים שנתבשל בהם בב"ח שמותר להשתמש בצונן מחבית של יין נסך שמותר להשתמש בהן והכי משמע להדיא מדברי הרשב"א בחידושו שם דאפילו אם נשתמש בכלי דבר איסור בחמין מותר לאכול בו אח"כ צונן לח בלא הדחה כלל לא הכלי ולא המאכל אלא שמקנח הכלי, ע"ש. עכ"ל הש"ך.

נראה שאף כאן כוונת הרמ"א ללמוד מדברי הטור להתיר אפי' בקבע וכעולה מסתימתו. דהנה ז"ל שו"ע שם (כפסיקת הטור והרא"ש): כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמין חוץ מבית שאור ובית חרוסת שאעפ"י שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בחמין אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה מותר, אבל אסור ללוש בהם וכל זה בלא הגעלה וכו'. ע"כ. מבואר שברישא מתיר בכלי שהשתמש בצונן (אך לא בלע בצונן, ראה מ"ב ס"ק קכד ושעה"צ ס"ק קסג) אפי' חמין ופשוט שאפי' לקבע. אבל בבית שאור שבלע בצונן סבור הרמ"א שמותר ביבש אפי' לקבע (ולכן לא הגיה על השו"ע, אע"ג שאפשר שהשו"ע יתיר אף כשבלע בחם כטענת הש"ך), ואע"ג שהיה מקום לכאורה לגזור שמא יבוא ללוש דבזה אסרו (אבל שמא יבוא לבשל לא חיישינן כיון שאין דרכו בזה וכו"ל), מ"מ כיון דמירי בדלא שהה שם שיעור מעת לעת (ראה שעה"צ ס"ק קסג) לא החמירו כולי האי. אכן אין זה עולה עם המ"ב שם ס"ק קכח שכתב דההיתר בבית שאור הוא רק בדרך עראי. המ"ב הביא ראייה מהרמ"א שם בסע' א' שכתב: כל כלי הצריך לבון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר (מרדכי ר"פ כ"ש ועי' ביו"ד סי' קכא), וכתב שם המ"ב בס"ק ט"ז שכונת הרמ"א בציינו לסי' קכא ללמדנו שבדרך עראי מותר בצונן. אכן לדברינו יש לחלק בין כלי שבלע בחם לכלי שבלע בצונן, וכו"ל. למעשה אפשר שמשום חומר חמץ מסכים הרמ"א שאין להשתמש באופן קבע בכלים שבלעו איסור אפי' בצונן, והדבר כלול בסיום דברי השו"ע בסע' כב: והאינא נהגו עלמא דלא

בצונן (היינו שאין גורסים: משתמש בהם מצה בצונן) אלא אפי' בחמין מותר להשתמש בהן במצה, כיון שכל השנה לא נשתמש בהן חמץ כי אם בצונן לא בלע ומותר להשתמש בהן מצה אפי' בחמין.

לאשתמושי בפסחא במאני דפחרא עתיקי (פי' כלי חרס ישנים). וביאר המ"ב בס"ק קלג דהיינו אפי' בצונן ואפי' בשאר כלים שאינם בית שאור ונשתמש בהם חמץ רק בצונן.

ד) ומ"ש [בתורת חטאת שם] וכן משמע בי"ד סי' ס"ט. אמת שמדברי הטור שם משמע להדיא דאם מלח בשר בקערה שאינה מנוקבת דמותר לאכול בה אח"כ צונן וא"צ להדיח לא הקערה ולא המאכל, אבל הי"א שהביא הטור שם שהסכים עמהם הם הרשב"א וסייעתו שהביא בב"י שם דס"ל בהדיא דאפילו נשתמש בקערה איסור רותח הדין כן וא"כ הדרא קושיא לדוכתא שהרי הרשב"א פסק בתה"א והקצר כבעל העיטור ומביאו ב"י (גם מ"ש וכן משמע בי"ד סי' קכ"ב צ"ע). עכ"ל הש"ך.

אכן בדרכי משה הנ"ל, אחר שחילק בין כלי שהשתמש בו בחם לבין כלי שהשתמש בו צונן, כתב: וזה התירוץ נ"ל עיקר, ועיין לעיל סי' ס"ט דמותר לאכול צונן בלא הדחה בכלי שמולחין בו. עכ"ל. ולפ"ז אכן מסכים הרמ"א לש"ך, אלא שהרמ"א סיים: ומ"מ נ"ל דלכתחילה יש להחמיר בכל ענין. וכוונתו להחמיר כאו"ה (שהובא שם בת"ח דין ב) דלכתחילה יש לזיזהר דלמא הוה שומן בקערה וסיים שם ת"ח: וכתבו תוס' וסמ"ג והמחמיר בכל זה תבא עליו ברכה. זהו שהשו"ע בסי' סט סע' טז כתב: ויש אומרים שאפי' בצונן אסור להשתמש בו בלא הדחה, ואם נשתמש בו בלא הדחה, ידיח מה שנשתמש בו, ועל כך הגיה הרמ"א: אבל מותר לחזור ולמלוח בה בשר וכו' (עפ"י איסור והיתר), משמע שאין הרמ"א מתיר לכתחילה אפי' ע"י הדחה, אלא בדבר שדרך להדיחו כבשר [ב]. ומה שהקשה הש"ך דדברי הרשב"א סתרי אהדדי, ודאי אינו קשה לדרכי משה שהחמיר, וממילא הוכרח לפרש את דברי בעל העיטור באופן אחר.

ב. דהנה הש"ך שם בס"ק סז הקשה: כיון דאין מליחה לכלים להפליט ע"י מליחה, כ"ש שמותר להשתמש בו צונן, וא"כ אמאי כתב הרב האי דינא אחר הי"א שכתב המתבר. ונראה דשאני בשר כמ"ש הט"ו ר"ס צ"א דבשר חי וכיוצא בו דאורחיה בהדחה (כלומר קודם שיתנו בקדרה וע"ל סי' ע"י ס"ק י"ג) מותר להניח בכלי של איסור ולא אמרינן כיון דבעי הדחה דילמא מישתלי ואכיל בלא הדחה כיון דאורחיה בהדחה אבל שאר דברים אפילו צוננים אסור להשתמש בקערה זו שמלחו בה בשר דכיון דבעי הדחה אח"כ אם נשתמש בהן חיישינן דילמא ישכח מלהדיח וכמ"ש הט"ו שם (ועי' בסי' צ"א ס"ק ב') ולא בא הר"ב לאשמועינן דמותר לחזור ולמלוח בה אלא דלא הוי מליח כרותח ואדלעיל קאי וא"ש בזה דלא תקשי ממ"ש הרב בסי' ק"ה סי"ב דאסור למלוח לכתחלה גבינות בדפוסי העובדי כוכבים ע"ש. עכ"ל. הש"ך מבאר את הרמ"א לאור שיטתו של הש"ך דבעל העיטור דיבר בכלי שלא הודח כראוי ועל כן התירו להשתמש בו רק בדבר דבעי הדחה. אולם כבר התבאר לעיל שאין זו דרכו של הרמ"א ואין להתיר כלל בכלי שלא הודח. על כן יש לפרש שהרמ"א כתב דבריו כאן אחר הי"א להודיע שאף אם הודח מותר לכתחילה להשתמש בו רק למליחת בשר שדרכו בהדחה, ולפ"ז הרמ"א לשיטתו בסי' צא. וזהו שאסר לכתחילה בגבינה בסי' קה סע' יב, לפי שגבינה לא בעי הדחה.

ב. שיטת הש"ך (אף כאן חולק לפיסקאות להקלת העיון).

א) אבל באמת נ"ל דמה שכ' הא"ח כלים של עובד כוכבים שהודחו יפה, היינו דידעינן שהודחו יפה כגון שהדיחם ישראל עכשיו, ואין ר"ל דדוקא הדחה בעינן דהא הא"ח כ"כ בשם הרא"ה והרא"ה ס"ל בספר בדק הבית דף ע"ג שהקנוח יפה הוא בכ"מ כהדחה ע"ש (וע"ל סי' י' ס"ק ט"ז), ובעה"ע מיירי בלא קנוח דודאי אם קינח הכלי בענין שאין בו שמנונית כלל אין סברא כלל להצריכו הדחה דהא לא נגע באיסור ומה שבלע בו אינו מפליט בצונן. עכ"ל הש"ך.

חילוק זה כבר כתבו ת"ח דין ד כנ"ל, וז"ל: אי נמי יש לחלק בין אם רחץ הכלי תחילה היטב או לא רחצו, דאם רחצו תחילה היטב ודאי שרי כמ"ש בי"ד סי' קכ"ב. אלא שכתב: מ"מ נ"ל דלכתחילה יש להחמיר בכל ענין, והיינו אף בצונן משום או"ה וכנ"ל, והיינו אפי' נשתמש בכלי רק בצונן גזירה אטו שמנונית. ועל כן לא התיר הרמ"א אלא ביבש, הגם שהסכים שם שמעיקר הדין אין לחשוש לשמנונית אם לא שרואים אותה ודלא כאו"ה. וכבר הסכים רע"א בס"ק ג שאפשר להעמיד את בעל העיטור בכלי נקי.

ב) ומהרש"ל פכ"ה ס"ס ע' כתב ומ"ש הרשב"א דסגי במלח בקער' בקנוח יפה, כבר כתב הטור בשם בעה"ע דאסור בלא הדחה עכ"ל. ותמיה לי דהרי הרשב"א גופיה פסק כבעה"ע, ועוד שהרי הטור גופיה בסי' ס"ט הביא דעת הרשב"א, א"ו כדפי'.

ג) ובהכי ניחא מ"ש הטור לקמן סימן צ"ד ס"ג דקדרה שנתבשל בה בשר בחלב מותר לתת בה פירות או צונן דמשמע אפי' צונן לח, וכ"כ בי" שם ומשמע אפילו דבר שאין דרכו להדיח דומיא דפירות, אלא דהתם מיירי שמקנחה היטב בתחלה, ומ"ש התוספות והמרדכי פא"ט דדבר לח אסור להשתמש בהן אפשר דמיירי בלא קנוח א"נ והוא העיקר דס"ל דכלי חרס שאני דגם הרשב"א מודה בכלי חרס וכמבואר שם ע"ש והט"ו אזלי לטעמייהו דס"ל בא"ח שם דאפילו בכלי חרס מותר להשתמש בהן צונן ע"ש כן נ"ל להשוות הפוסקים יחד. עכ"ל הש"ך.

נראה שאפשר לקבל בזה את דברי הש"ך דהכא מיירי בעראי ולכן הסכים הרמ"א עם סתימת השו"ע בסי' צד סע' ג (שהיא כלשון הטור הנ"ל) דמותר בצונן (ואפי' לח), אע"ג שהכלי בלע בחם, אבל בקבע יש לגזור שמא יחזור ויבשל בחמין.

ד) ומ"ש הארחות חיים שאינו מוציא דבר קשה יבש ביבש היינו לאפוקי תבלין ושאר דברים החריפים לחים וע"ל סימן קכ"א ס"ק ט' (צ"ל: י'), אבל אה"נ שאינה מוציאה דבר קשה אפילו לח. עכ"ל הש"ך.

הרמ"א יכול לקבל את פירוש הש"ך אם נעמיד את דברי הארחות חיים בעראי וכדברי הש"ך, אך הרמ"א העמיד בכלי שבלע צונן (וכ"כ גם רע"א סי' צא ס"ק ד), והיינו בקבע ודוקא ביבש. בין כך ובין כך, הרמ"א בסי' קה סע' יג, הוסיף שהמחמיר תע"ב והיינו

אפי' ביבש אלא שנראה דזהו דוקא במלח ותבלין, שדוקא בהם יש לחשוש לשמנונית בקערה, כנ"ל בתורת חטאת כלל יז דין ב בשם אר"ה).

ה) מיהו כל זה בדרך עראי אבל אם בא להשתמש בהן דרך קבע אפילו צונן אסור גזירה שמא ישתמש בהן חמין, וכמ"ש הרב בהג"ה סימן קכ"א ס"ה. עכ"ל הש"ך.

כאמור, אף הרמ"א מסכים שבדרך עראי מותר להשתמש אפי' לח צונן אפי' בכלי שבלע בחם (וכפי שכתב בת"ח הנ"ל: ובדיעבד שרי בכל עניין), ולא בא הרמ"א לאסור בסי' צא סע' ב אלא בדרך קבע. ויש לדון מה מתיר הש"ך בקבע, ויתבאר להלן.

ג. סיכום העולה מדברי הש"ך והמתחדש בביאור הרמ"א

נמצא דכל מה שהאריך הש"ך לדחות את דברי הרמ"א, ואף לטעון שסותר את דברי עצמו בסי' קכא, אינו אלא משום שהבין שהרמ"א מצריך אפי' בדרך עראי את שני התנאים (בלע בצונן ומשתמש ביבש צונן). מסתבר שהש"ך מבין שהגזירה האוסרת להשתמש בקבע בכלי שבלע איסור, כוללת אף כלי שבלע בצונן ורוצים להשתמש בו ביבש. נראה שלטענת הש"ך גם אין לחלק בין לח ליבש בכלי נקי, וממילא אם מתירין יבש בכלי שבלע צונן אפי' באופן קבוע, הרי שאפשר להקל אף בלח, ועל כן לא רצה הש"ך להעמיד את הרמ"א בסי' צא לקבע. נראה שהרמ"א מחמיר לכתחלה שלא להשתמש בכלי שלא הודח אפי' אם לא בלע בחם וכמפורש בארחות חיים: שהודחו יפה, וממילא אינו יכול לפרש כש"ך שבעל העיטור מיירי בעראי ובכלי שלא הודח ולא קונח, דבוה סבור הרמ"א שאין להתיר אלא בדיעבד. וראה בחי' רע"א סי' צא ס"ק ג, המקיים את דברי הט"ז המעמיד את בעל העיטור בכלי נקי דאילו אינו נקי מהאיסור ודאי בכל גוונא יש לאסור, כדברי הט"ז.

ד

שיטת הט"ז (בחלוקה לפסקאות להקלת העיון)

אחר הביאו את דברי דרכי משה ותורת חטאת, כתב הט"ז בס"ק ג:

א) נראה לי שהוא אינו מדוקדק דודאי גם הטור מיירי כאן שהכלי נקי דלא חש אלא לאיסור בלוע דאילו אינו נקי מהאיסור ודאי בכל גוונא יש לאסור. והחילוק שכתב תחלה בין נשתמש בו תחלה בצונן או בחמין הוא נכון וברור כמו שהביא מכמה דוכתי וכאן מיירי הטור שנשתמשו בו איסור בחמין שהרי נקט קערה של איסור ותשמישה ע"י עירוי מרותח כלי ראשון. עכ"ל הט"ז.

התברר לעיל שהרמ"א כאן מתיר לכתחלה בדרך קבע, וודאי מעמיד בכלי שהודח יפה וכדברי הט"ז. אך מה שהעמיד את דברי הטור בנשתמש בחמין אינו על דעת הרמ"א כאן שכתב במפורש להתיר רק בצונן שכן לקבע אין להתיר בכלי שהשתמש בו בחמין בשום אופן.

ב) ונתבאר מכל זה דכי נשתמש בו איסור צונן מותר להניח בו ביבש חם כמו שזכרנו בכלי חמץ שאם נשתמשו בו בצונן מותר להניח בו אפילו מצה בתמין ואם כן קל וחומר הוא דמותר להשתמש צונן לח דטפי גרע יבש חם מצונן לח כמ"ש באר"ח סי' תנא וכהיא דרשב"א שזכרנו במולח בכלי שהיה בו יין נסך והיינו תשמיש לח. עכ"ל הט"ז.

ראה רע"א ס"ק ד, שהוכיח מדרכי משה ותורת חטאת שהרמ"א ודאי אוסר חם בכלי שבלע בצונן. ובאמת צ"ע בראית הט"ז ממצה, דשם הותר חמין בכלי שהשתמשו בו בצונן אך לא בלע בצונן כנ"ל. אכן הט"ז לשיטתו בסי' קה ס"ק א שאין בליעה בכבוש אלא כדי קליפה, ועל כן יש להתיר בדיעבד כשבישלו בו דמסתמא יש ששים (ראה הגהת הט"ז) ונלמד מהרשב"א גבי חבית שבלעה י"נ וכמובא שם. אך צריך בירור כיצד התיר כאן לכתחילה ביבש חם הבולע כדי קליפה מהכלי (וכבר הוקשה כן לחו"ד ס"ק ד). וראה משב"ז סי' קה ס"ק א שבת"ח כלל פ"ה דין א סבור כאו"ה שכלי שבלע בכבישה אוסר לגמרי, והביאו הש"ך בסי' צח ס"ק יג, והיינו דלא כט"ז (ומה שהקל הרשב"א ביי"ג, זה משום שטעמו מוקלש ע"י מילוי ועירוי, ראה סי' קלה ש"ך ס"ק לג, ואין ללמוד לשאר איסורין). לפ"ז חוזרת ומתעוררת השאלה כיצד אפוא, הקל הרמ"א (לפי המתחדש לעיל) להשתמש בקבע בכלי שבלע בצונן ולא חיישינן שמא יבוא לבשל. נראה דס"ל לרמ"א שכלי מתכות ודאי אינם בולעים בצונן יותר מכדי קליפה, ראה ת"ח כלל לג דין ג, וכן באיסור והיתר כמובא בט"ז סי' קה ס"ק ג. וכן כלי זכוכית אינם בולעים, ראה מנחת יעקב כלל פה אות יב ובמשב"ז סי' קה ס"ק א. אכן בכלי חרס סבור הרמ"א שבולעים בצונן אלא שס"ל לרמ"א דלענין הגזירה שמא יבוא להשתמש בחם או בכבוש אפשר לסמוך על הרשב"א שהבליעה בכלי רק כדי קליפה וכשיטת הט"ז, דאם לא נסמוך בזה על הרשב"א הרי שהכלי יאסר שהרי אין לכלי חרס תקנה (דכל מה שגזרו בכלי מתכות אינו אלא כדי לזרז את האדם להגעיל כליו מיד). ראייה לסברא זו מצאנו בסי' קכא ה, ברמ"א שכתב עפ"י או"ה: ואפי' כלים שתשמישן בצונן אם יש לחוש שחממו בו יין כגון כלי כסף נוהגין להגעיל ואין לשנות וכו', וכלי חרס שנשתמשו בו בצונן, מאחר דאי אפשר בהגעלה, מיקרי דיעבד וסגי ליה במריקה ושטיפה היטב (שם), ומותר ליתן בו אח"כ אפילו דברים חריפים כחומץ וכיוצא בו, וכ"ש דברים קשים כתבלין וכיוצא בהן. ועיין לעיל סימן צ"א. עכ"ל. לכאורה כוונתו דוקא בדרך עראי, דהלא בדרך קבע התרנו רק דברים יבשים בכלי שבלע בצונן. אכן מקור דבריו באיסור והיתר (ראה ש"ך שם ס"ק טו), שכתב: מיהו בכלי דלאו בר הגעלה כגון כוסות של חרס ששתה בהן עובד כוכבים מותר לישראל לקנות ולשתות בו ע"י הדחה כו' וכ"ש כלי זכוכית ששתה בהן העובד כוכבים כמה ימים דשרי לישראל לקנותו ממנו להדיחו ולהטבילו כו' ודוקא כלי משתאות. עכ"ל. מבואר שיותר אפי' לכתחילה ואפי' לקבע, דלמה יקנה כלי זה מהעכו"ם אם אסור להשתמש בו קבע. אכן אפשר להעמיד דמירי רק בכלים שיש ספק אם בלעו בצונן, ראה ש"ך ס"ק יג, אבל ודאי בלעו אסור להשתמש בהם צונן לקבע. מיהו נראה שבאיסור והיתר שהוא מקור דברי הרמ"א וכמובא בדרכי

משה, אין לזה הכרח דלא הזכיר אלא חשש בליעה בחמין. נראה על כן שהאו"ה בכלי מתכות לשיטתו ודאי לא חשש לבליעה בצונן שהרי אינו בולע אלא כדי קליפה, ואף לא חשש לודאי בליעה בצונן בכלי חרס כי אף אם יבוא להשתמש בו בחמין או בכבישה לא יאסר המאכל להכלי אינו בן יומו, וממילא בצירוף שיטת הרשב"א (וצירוף שאינו בן יומו) שאינו בולע אלא כדי קליפה יש להתיר להשהות כלי זה לשימוש קבוע בצונן אפי' לח.

עוד מתברר שיש ללמוד מכלי חרס שדינו כבדיעבד להתיר בעראי אפי' חריף לח אפי' בכלי שהשתמש בו בחמין ומורק ונשטף, כמבואר בדרכי משה ולדחות את הגהת הש"ך שם ס"ק י (דהש"ך ביאר את הארחות חיים לשיטתו ולא לשיטת הרמ"א כנ"ל).

ג) ובהג"ה זאת משמע דאף ביבש בעינן שיהיה תשמישה תחלה בצונן ואז מותר בצונן דוקא, והוא תמוה מאד, דכבר נתבאר שאינו כן. עכ"ל הט"ז. כאמור התבאר דלדעת הרמ"א בדרך קבע אינו כן, וממילא אינו תמוה כלל.

ד) בר מן דין לשון הג"ה זאת תמוה שכתב מותר להניח בו דבר יבש וכו' הוא לשון מיותר שכבר זכרו בתחלה ונראה שיש כאן טעות סופר, וצ"ל: אבל דבר יבש ממש או אם לא בלע הכלי רק בצונן מותר להניח בו דבר לח בלא הדחה ויבואר דבריו דקאי על מ"ש הש"ע בקערה של איסור צונן והיינו שנשתמשו בו בחמין כמו שזכרתי לעיל, וע"ז אמר בדבדבר יבש מותר להשתמש בו בלא הדחה, וכן אם לא השתמשו בו איסור תחלה רק בצונן מותר אח"כ בלא הדחה אפילו בדבר לח כנלע"ד. והלבוש לא זכר ג"כ רק יבש לחוד דסגי בזה. עכ"ל הט"ז.

לאור האמור לעיל אין לתקן את גירסת הרמ"א. אדרבה, כוונת הרמ"א לחזור ולהדגיש דאין להתיר בזה אלא ביבש. ותימה על הט"ז שלא זכר את דברי הרמ"א באר"ח סי' תנא סע' א האוסר להשתמש בכלי שהשתמשו בו בחם, ואף לא את דברי הרמ"א בסי' קכא שאין להתיר בכלי שנשתמש בו בחם אלא בדרך עראי.

ה

סיכום העולה להלכה בדעת הרמ"א

לכתחילה ובקבע התחדש בדעת הרמ"א שמותר להשתמש בכלי שבלע בצונן ועתה רוצה להשתמש בו ביבש צונן (ובמלח ותבלין המחמיר תע"ב), ובתנאי שהכלי מורק ונשטף, ואף מותר להשתמש בו בלח דבעי הדחה כבשר שנמלח, ובכלי חרס שבלע בצונן ומורק ונשטף (דחשיב כדיעבד דאי אפשר להגעילו) מותר אף בלח צונן ואפילו דברים חריפים כחומץ. נראה שהש"ך אוסר להשתמש בקבע אפי' ביבש שמא יבשל בכלי, וכן כתב במנחת יעקב כלל יז אות יא.

לכתחילה בעראי שאין לו כלי אחר, מותר אפי' בכלי שבלע בחמין ואפי' אם לא הודח ושופשף היטב, אפי' בצונן לח (ולזה מסכימים אף הש"ך והט"ז), ואם הודח ושופשף

היטב מותר אף בצונן חריף (ודלא כש"ך בסי' קכא ס"ק י שהוצרך להגיה בדרכי משה ואסר בצונן חריף). וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צא סע' ג

בגדרי דאורייתא בבישול בב"ח

(א) הקדמה. (ב) מליחה וכבישה. (ג) מעושן והמבושל
 בחמי טבריה. (ד) בישול כמאכל בן דרוסאי. (ה) כלי
 ראשון שאינו על האש. (ו) עירווי מכלי ראשון. (ז) צלי
 בב"ח. (ח) טיגון. (ט) בישול אחר בישול. (י) סיכום.

א

הקדמה

חכמים הרחיבו את גדרי הבשר את גדרי החלב ואת גדרי הבישול. נפק"מ בין איסור תורה לאיסור דרבנן: איסור דרבנן מותר בהנאה (רמ"א סי' פז סע' א), מותר להרבות כדי לבטל איסור דרבנן אם נפל מעצמו להיתר ואין בהיתר כדי לבטלו (שו"ע סי' צט סע' ו, והרמ"א אוסר). יש המבטלים איסור דרבנן ברוב ואינם מצריכים בששים (ב"י בסי' צב סע' ג ד"ה כתבו בהגהות אשר"י. אבל בסוף סימן צט כתב הב"י דהרמב"ם בפט"ו מה' מאכלות אסורות הלכה יז מצריך ששים, וכן עולה מדברי הרמ"א בסי' צח סע' ח). בספק דרבנן אזלינן לקולא.

בשר וחלב שאין בהם איסור תורה הינם בקצרה (כמבואר בסי' פז): בשר עוף, עור, גידים, עצמות, שליא, עיקרי קרניים, טלפיים. מי חלב, חלב מתה, חלב זכר, חלב אשה משום מראית עין. להלן יתבררו גדרי הבישול שחייבים עליו מהתורה מתוך בירור הזיקה שבין בישול בשבת לבישול בב"ח. בירור זה הינו פתח להבין גדר בישול בבכ"ח במים חמים שהוחמו בדוד שמש ובישול במיקרוגל.

ב

מליחה וכבישה

בשר בחלב שאינו בדרך בישול אסור מדרבנן, ואפי' נמלחו יחד או נכבשו (ראה סי' צא סע' ח שלכן מותרין בהנאה), אע"ג שבשאר איסורין כבישה ומליחה אסורין מהתורה. כבישה ומליחה אינן דרך בישול אף לעניין שבת, ראה אור"ח סי' שכא סע' א-ב, אך רבנן אסרו משום שדומה למעבד (שיטת רש"י) או שדומה למבשל (רמב"ם).

ג

מעושן והמבושל בחמי טבריה

שו"ע סי' פז סע' ו (עפ"י רמב"ם פ"ט ה"ו ממאכלות אסורין): המעושן, והמבושל בחמי טבריה, אין לוקין עליו. וכתב הרב המגיד שהמעושן הוא בעיא בירושלמי נדרים פ"ו

ה"א, ולא איפשיטא וספיקא דאורייתא לחומרא. ומבושל בחמי טבריה נראה שם שהוא שוה למעושן, ולגבי שבת (דף מ ב) המבשל בחמי טבריה פטור. וכתב הלחם משנה דהוקשה לרב המגיד למה המבשל בחמי טבריה אינו לוקה כיון דהוא מבשל, ותירץ דכיון דגבי שבת פטור, אם כן אין לנו לומר כאן דלקי. מבואר שהרמב"ם אסר זאת כספק תורה. אבל הגר"א בס"ק יג כתב: ירושלמי פ"ו דנדרים: רבנן דקסרין שאלון מעושן מהו שיהא בו משום תבשילי שבת, מהו שיהא בו משום בשר בחלב, אבל בפ"ז דשבת (הלכה ב) שם: הצולה והמטגן השולק והמעשן כולהו משום מבשל, וא"כ ה"ה לענין בב"ח. פר"ח (ס"ק ב). עכ"ל הגר"א. לפ"ז פוסק פר"ח שהמעשן חייב בשבת (ודלא כרמב"ם) וממילא בבשר בחלב. ובאשר לחמי טבריה כתב פר"ח שם שבירושלמי זו מחלוקת אמוראים ולכן פסק הרמב"ם דאינו לוקה מספק, אבל בש"ס דילן בפ' כירה אסיקנא דהמבשל בחמי טבריה בשבת לא מחייב משום מבשל וה"ה לענין בישול בשר בחלב דלא אסיר מן התורה [א]. מבואר שאף בענין מעושן והמבושל בחמי טבריה דרך בישול בב"ח כדרך בישול בשבת.

ד

בישול כמאכל בן דרוסאי

פמ"ג סי' סח משב"ז ס"ק ט, בביאורו לדין כלי ראשון שעומד אצל האש, כתב: כלי ראשון שעומד אצל האש ויד סולדת בו מבשל בכולו לגמרי, ולענין שבת חייב חטאת ולשאר איסורים מבשל בכולו כל הדברים אף בשר שור וכדומה. ולענין בשר בחלב להיות אסור בהנאה. ואי נפל חתיכת בשר ליורה על גבי האש וסלקוהו מיד בענין דודאי לא נתבשל המאכל שליש בישולו כמאכל בן דרוסאי, עיין פרי חדש סי' פז ס"ק ג דאין איסור מן התורה כדמסקי בחולין דף קח ב באיזו בישול אמר כדרך שאחרים אוכלין והיינו כמאכל בן דרוסאי, ושרי בהנאה. ולפי דבריו אסור באכילה מדרבנן. עכ"ל. אף בהלכות שבת מבואר שאין בישול בפחות ממאב"ד, ראה שבת דף כ א: כדי שיצולו מבעו"י כמאכל בן דרוסאי. וכן: כל שהוא כמאב"ד אין בו משום בישולי עכו"ם. וכן מפורש חיוב בישול במאב"ד במנחות דף נו א, וכן הובא ברמב"ם הל' שבת פ"ט ה"ה, ובאו"ח סי' שיח מ"ב ס"ק א.

ה

כלי ראשון שאינו על האש

בשבת דף לח ב תנן: אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרין, ורבי יוסי מתיר. ולא יטמיננה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה. ובגמרא: איבעיא להו: גלגל מאי? – אמר רב יוסף: גלגל – חייב חטאת. אמר מר בריה דרבינא:

א. ראה פר"ח שם ס"ק ג דלרמב"ם האוסר מספק אסור בהנאה, משא"כ לשיטתו חמי טבריה אינם בכלל ספקא דאורייתא ועל כן מותרים בהנאה.

אף אנן נמי תנינא: כל שבא בחמין מלפני השבת – שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת – מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח ישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. – שמע מינה. ובהמשך הגמ' מבואר דגזרינן תולדות החמה אטו תולדות האור. משמע שתולדות האור דאורייתא (דאם לא כן תולדות חמה הוי גזירה לגזירה) וכן מחייבים בכלי ראשון, שהרי רבינא אמר: אף אנן נמי תנינא והיינו שמחייבים בקוליאס האיספנין אפי' בהדחה ובשאר הדברים בשריה בכלי ראשון.

אבל בירושלמי שבת פ"ג ה"ה: רבי יצחק בר גופתה בעי קומי רבי מנא עשה כן [אם עירה] בשבת חייב משום מבשל עשה כן בבשר בחלב חייב משום מבשל אמר ליה כיי [כי האי] דאמר רבי זעירא איזהו חלוט ברור כל שהאור מהלך תחתיו וכאן [וכאן] איזהו תבשיל ברור כל שהאור מהלך תחתיו. מבואר בירושלמי שאין חיוב בשבת ובב"ח אלא בכלי העומד על האש.

הר"ן בחי' על שבת דף מב ב, גבי מתני': אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי (וכן הוא בר"ן בדף כ א מדפי הרי"ף) ציין לירושלמי הנ"ל, וכתב: אלמא לא סבירא להו לבני מערבא דעירו דכלי ראשון מבשל, אדרבה מקילי טפי מגמרא דילן דלדידהו לית להו בישול אלא כשהאור מהלך תחתיו. ע"כ. מבואר אפוא שלדעת הר"ן יש מחלוקת בבלי ירושלמי אם כלי ראשון מבשל מהתורה. בשירורי קרבן לירושלמי הנ"ל (נדפס בסוף המסכת), השיג על הר"ן וכתב דאפשר ששאלת רב יוסף גלגל מהו, היינו כשהאור מהלך תחת המיחם, אכן ממה שהביא מר בריה דרבינא ראיא מהא דתנינא כל שבא בחמין וכו', משמע לכאורה שחייב, אלא שלפ"ד קשה לר' זעירא בירושלמי, ועל כרחך יפרש משנה זו דלאו לענין חיוב חטאת איתמר אלא לענין איסור דרבנן, וצ"ע. ע"כ מתוך שירורי קרבן.

פמ"ג (יו"ד סי' סח משב"ז ס"ק ט ד"ה הדין השני פסקה: ולפ"ז), כתב דאין ראיא מהמשנה דכל שבא בחמין וכו', דחייב, דהא קוליאס האספנין אף בכלי שני אם הדיח חייב חטאת כיון דדק ורך הוא הדחתו הוה גמר מלאכתו, והיינו משום מכה בפטיש ולא משום בישול. וראה עוד שם בפמ"ג דפשוט שאף הר"ן מודה שאף לירושלמי יש איסור דרבנן בכ"ר שאינו על האש, ודחה בזה את קושיית שירורי קרבן.

אבל בה"ל סי' שיח סע' ד ד"ה והדחתן וכו', דחה את דברי הפמ"ג, וז"ל: אבל באמת לא נהירא דבר זה כלל וכבר תפש עליו בא"ר דברש"י ורמב"ם מבואר להדיא דחיובו הוא משום בישול, ור"ל שאמאי לא חייבוהו שם משום מכה בפטיש א"ו דבאלו הענינים לא שייך מכה בפטיש וממילא דבצונן דלא שייך בו משום בישול מותר. וכדברי הרמב"ם ורש"י מוכח להדיא בדף ל"ט ע"א בגמרא דאמר שם רב יוסף גלגל הביצה חייב חטאת וע"ז אמר מר בריה דרבינא אף אנן נמי תנינא כל שבא וכו' חוץ מקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן אלמא דבזה חיובא נמי משום מבשל וממילא דוקא בחמין. עכ"ל הבה"ל.

הגר"א מפרש שאין הירושלמי חולק על הבבלי, ואף הוא מודה דחייב בכ"ר, ראה גר"א יו"ד סי' קה ס"ק יג הגורס בירושלמי: שהיה האור מהלך תחתיו, היינו שאף לירושלמי חייב בתולדות האור בין בשבת בין בבב"ח.

בחולין דף קג ב תנן: כל הבשר אסור לבשל בחלב – חוץ מבשר דגים וחגבים. ואסור להעלות עם הגבינה על השלחן – חוץ מבשר דגים וחגבים. ובדף קד א: אמר רב יוסף: שמע מינה בשר עוף בחלב דאורייתא, דאי סלקא דעתך דרבנן, אכילה גופה גזירה, ואנן נגזר העלאה אטו אכילה! ומנא תימרא דלא גזרינן גזירה לגזירה – דתנן: חלת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן, וניתנת לכל כהן שירצה. אמר ליה אביי: בשלמא אי אשמועינן חלת חוצה לארץ בארץ, דאיכא למיגזר משום חלת הארץ דאורייתא ולא גזרינן – איכא למשמע מינה, אלא חו"ל משום דליכא למיגזר הוא, אבל הכא – אי שרית ליה לאסוקי עוף וגבינה אתי לאסוקי בשר וגבינה, ומיכל בשר בחלב דאורייתא. מתקיף לה רב ששת: סוף סוף, צונן בצונן הוא! אמר אביי: גזירה שמא יעלה באילפס רותח, סוף סוף כלי שני הוא, וכלי שני אינו מבשל! אלא: גזירה שמא יעלה באילפס ראשון [ופרשי: דה"ל בישול]. ע"כ.

מבואר דכ"ר מבשל מהתורה וכן הוא בחי' הריטב"א לחולין ריש פרק ח. אבל בפמ"ג שם כתב דאפשר לדחות דמיירי באלפס רותח ובעודו על האור ישכח ויתן גבינה לתוכו אי שרית ליה להעלות בשר וגבינה על שולחן. ע"כ. ופשוט שזהו דוחק. כרתי ופלתי סי' פח סק"א מפרש את מסקנת הסוגיא באופן שאין איסור תורה בכ"ר. דהנה השו"ע בסי' פח סע' א כתב כלשון הרמב"ם: אפילו בשר חיה ועוף אסור להעלותו על שולחן שאוכל עליו גבינה שלא יבא לאכלם יחד, וכתב כרו"פ: ואע"ג דבגמ' נאמר שמא יעלה באלפס רותח כלי ראשון, י"ל דרמב"ם ס"ל דכל זה לרב יוסף דדייק עוף בחלב דאורייתא דאם לא כן הוי גזרה לגזרה דאינו אסור מהתורה רק דרך בישול ולכך הוצרך לומר דיעלה באלפס וכו', אבל לפי מה דקיי"ל כאביי דעוף בחלב מדרבנן ומ"מ גזרינן גזירה לגזרה אם כן אצ"ל דחששו לאלפס רק פשוט דיאכלנו יחד ואי דהוי דרבנן מה בכך אף לאיסור דרבנן חששו וגזרו הרחקה טפי (היינו אפי' בעוף). לפ"ז שוב אין מקור מוכרח שאילפס ראשון אסור מהתורה.

אף רש"י מפרש שמסקנת הגמ': באילפס ראשון, נאמרה לשיטת רב יוסף. דהנה אחר שאביי תירץ: אבל הכא אי שרית ליה לאסוקי עוף וגבינה אתי לאסוקי בשר וגבינה ומיכל בשר בחלב דאורייתא הקשה רב ששת: סוף סוף צונן בצונן הוא, ועל כך השיב אביי גזירה שמא יעלה באילפס וכו'. פשט הגמ' שקושיית רב ששת מוסבת על דברי אביי ורצונו להקשות שיש כאן גזירה לגזירה, ועל כך משיב אביי דלא היא. אולם רש"י בד"ה מתקיף לה רב ששת, פירש: אפילו את"ל בשר עוף בחלב דאורייתא עדיין משכחת לה גזירה לגזירה וכו', מבואר שקושיית רב ששת דוקא לרב יוסף שאמר על המשנה: שמע מינה בשר עוף בחלב דאורייתא, ולא על אביי, כיון שלשיטת אביי נראה פשוט

שאם גזרנו גזירה לגזירה אפשר אף לגזור גזירה לגזירה. ומה שאביי משיב: גזירה שמא יעלה באילפס, היינו לרב יוסף.

אם נקבל את דקדוקו של כרתי ופלתי בדעת הרמב"ם דאין בישול מהתורה בכב"ח בכ"ר, נראה שהרמב"ם לשיטתו. דהנה האג"ט במלאכת בישול ס"ק כג כתב שברמב"ם משמע דאין איסור תורה בכ"ר שכן דין נתינת תבלין לתוך הקדרה כתבו הרמב"ם בפכ"ב בין השבותים וכתבו בלשון איסור ולא שחייב. ועולים אפוא הדברים עם מה שהרמב"ם כתב שאסור להעלות בשר וגבינה על שולחן אחד כדי "שלא יבא לאכלם יחד", ואף עולים הדברים עם הבנת המ"מ שהרמב"ם מדמה מעושן ומבושל בחמי טבריא לדין שבת כמובא בירושלמי וכו"ל.

אף הרמב"ן בחידושויו לע"ז דף עד ב כתב במפורש כירושלמי: למדנו לדברי הכל שאין בישול גמור אלא באור מהלך תחתיו (היינו בין בשבת בין בכב"ח) תדע דהא איתמר התם בדין (שבת דף מב ב), מלח אינה כתבלין ובכלי ראשון נמי לא בשלא, וה"ה לבשרא כדאיתמר עלה צריכא מילחא בשולא כבשרא דתורא, אלמא אין בישול ברור אלא באור מהלך תחתיו ואפי' לתבלין, ולדברים הקשים בבשול אפי' לכתחילה מותר דלאו בישול הוא כלל, ונראה שלא הוזכרו אלא בדבר הנאכל כמות שהוא חי כגון תבלין ומלח וכיוצא בהן, אבל דבר שאין נאכל כמות שהוא חי אין בו כלל משום בישול אלא באור מהלך תחתיו. עכ"ל הרמב"ן [ב]. וכעין דברים אלו בחי' הרשב"א בע"ז שם. אבל בתורת הבית בית ג' שער ג אחר הביאו דברי הרמב"ן כתב: ומכל מקום הלכה למעשה צריך ליזהר כדברי רש"י ז"ל ורבנו תם ז"ל (שעירווי ככ"ר) ולהם אנו שומעין וכל שכן להחמיר באיסורין של תורה.

למעשה כתב האג"ט שם: אך משמעות הש"ס וכל הפוסקים דכ"ר הוי בישול גמור לחייב חטאת וכן הלכה. עכ"ל. וכן כתב פמ"ג שם ביו"ד בסוף דבריו: העולה מזה לדין כלי ראשון שהוסר מאש מבשל מן התורה ובבשר בחלב אסור בהנאה ושבת חייב, וספיקו דבר תורה [ג]. רע"א בסימן צא ס"ק יב, כתב: בשר שור שנפל לתוך חלב שהעבירו מהאור י"ל למה דפסק בשו"ע אור"ח סי' שיח ס"ט דאפילו בכלי ראשון לא בשלה, אם כן אף דבלע ופלט מכל מקום הוי רק כמו כבישה ומותר בהנאה. נמצא שאף בדין כ"ר לא מצאנו ראשונים ואחרונים שחילקו בין שבת לכב"ח.

ב. אין התייחסות של הרמב"ן לסוגיית גלגל מאי, ולשמא יעלה באילפס ראשון.

ג. נראה שאף שהפמ"ג כתב שבשר שנפל לקדרה שעל האש אין בישול פחות ממאב"ד, מ"מ יודה שכדי קליפה נתבשל אלא שאם אין שיעור בקליפה לא יתחייב.

ו

עירו מכלי ראשון

בשבת דף קמה ב: תנן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין אותו בחמין בשבת וכו'. ובתוס' בדף לט א ד"ה כל שבא בחמין, כתבו דרשב"א מפרש שמדיחין בכ"ר כי עירו אינו מבשל, אבל ר"ת מפרש דעירו ככ"ר ומדיחין היינו בכ"ש.

אג"ט סקל"א סיכם את השיטות בדין עירו מכ"ר: תוס' שבת מב ב ד"ה אבל, בשם ר"י וכן ר"ן בשם ר"ת – מבשל הכל. תוס' זבחים צה ב בשם ר"ת וכן רא"ש בשם ר"ת ותוס' שם – מבשל רק כדי קליפה. רשב"ם (כך צ"ל גם בתוס' בדף לט הנ"ל) – אינו מבשל כלל וככלי שני.

הסוברים שעירו כלי ראשון ככלי שני, מביאים ראייה מפשט המשנה בשבת דף קמה ב: כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקוליס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. וכתבו התוס' בדף לט א ד"ה כל, דלרשב"א הסובר דעירו ככלי שני אתי שפיר הא דאין שורין אותו בכלי ראשון אבל מדיחין אותו מכלי ראשון. ובתוס' שבת דף מב ב ד"ה אבל נותן, מובא שרבינו שמואל מביא ראייה דעירו ככלי שני, מהא דקי"ל תתאה גבר. אבל ר"י סובר דעירו ככלי ראשון ומביא ראייה מזבחים (דף צה ב): ת"ר "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר" (ויקרא ו) – אין לי אלא שבישל בו, עירה לתוכו רותח, מניין? תלמוד לומר "בו". ופרש"י: מדסמך "ישבר" אצל "בו", ולא כתב: אם בכלי חרס תבושל ישבר, למידרש – אם נבלע בו מ"מ ישבר. ובתוס' בזבחים שם ד"ה עירה, כתבו שראיה זו ניתנת להדחות, שהרי הגמ' ראתה בזה בליעה ולא בישול. התוס' שם בזבחים מוסיפים שרבינו שמואל היה מביא ראייה שעירו ככלי שני מהא דתנן בפרק כירה: האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, דמשמע הא לערות מהם על תבלין שרי. אבל ר"ת דחה ראייה זו, דאדרבה יש לדקדק מהסיפא של המשנה: אבל נותן לתוך הקערה, הא לערות מאילפס על התבלין אסור. התוס' הנ"ל בשבת דף מב ב, כתבו שנראה דעירו לא הוי ככלי ראשון ולא ככלי שני, אלא מבשל כדי קליפה, דהא קי"ל כשמואל דאמר תתאה גבר, ומבואר בגמ' בפסחים (דף עו א) שצריך לקלוף.

השו"ע פסק באו"ח סי' שיח סע' י': אסור ליתן תבלין בקערה ולערוט עליהן מכלי ראשון. וביו"ד סי' צא סע' ד: חלב רותח שנפל על בשר צונן או בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן קולף הבשר, ושאר הבשר מותר. הש"ך בסימן צא ס"ק ז בביאורו לחובת הקילוף בעירו, כתב: משום דכאן דהתחתון הוא צונן הוא מקרר העליון אלא דאדמיקר ליה בלע פורתא לכך צריך קליפה ועי' בסי' ק"ה ס"ג עוד מדיני תתאה גבר גם נתבאר שם דאפי' נפל החלב רותח על בשר צונן ע"י עירו שלא נפסק הקלוח סגי בקליפה וכן אפילו נפסק הקלוח בעי קליפה וע"ש. וכתב בשפתי דעת ס"ק ז: וראוי שתדע דעירו שלא נפסק הקלוח מספק אמרינן מבשל כדי קליפה בבשר בחלב ובשבת, ואם נפסק הקלוח

אין מבשל רק מפליט ומבליע כדי קליפה, וגם זה רק חומרא בעלמא מדרבנן. ובמשב"ז ס"ק ה הוסיף על כך: ואם כן בספק אי נפל חם לתוך צונן יש להקל דהוה ספיקא באיסור דרבנן ולקולא באם הקליפה הפסד קצת. ע"כ. וראה פרטים נוספים בגדרי עירווי בפמ"ג סי' סח במשב"ז ס"ק ט הדין הג' ד"ה ויש לחקור [ד], והתבאר בהרחבה במאמר להלן סימן צא סעיף ד.

ז

צלי בב"ח

בחולין דף צו ב: אמר שמואל לא שנו אלא שנתבשל בה אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. ופסק השו"ע בסי' קה סע' ד: כמה דברים אמורים, כשנפל לתוך התבשיל, מפני שהרוטב מוליך פליטת האיסור ומערבו בכל התבשיל. אבל איסור, בין חם בין קר, שנפל על הצלי שאצל האש, אינו אוסר אלא כדי נטילה, שהוא כעובי רוחב אצבע (וראה ב"י שהראשונים נסתפקו בין כדי קליפה לכדי נטילה).

ז"ל פר"ח סי' פז ס"ק ב: וצלי בכלל בישול, דכתיב בפ' ראה גבי פסח "ובשלת ואכלת" וכן "ויבשלו את הפסח" (בדה"י ב לה יג), ואף בלשון ברייתא נמצא כך דקתני הלב קורעו לאחר בישולו ומותר כדאיתא בפ' כל הבשר ובפסחים בר"פ כיצד צולין, והיינו לאחר צלייתו. אבל מצאתי להר"ן בסוף פרק כל הבשר (דף מג א מדפי הרי"ף ד"ה תנן) דבצלי שנאסר כדי קליפה [ה], לא אמרינן חנ"נ משום דמבשר בחלב למדנו ואין בבשר

ד. ז"ל: ויש לחקור עירווי שלא נפסק הקילוח מבשל כדי קליפה, אם הוא דוקא על דבר גוש אבל כשהתחתון מים וכדומה אין כח בעליון לבשל כלל שמיד מתערב עם מים תחתונים או לא שנהא, ואם תמצוי לומר לא שנהא אם דוקא שהם שוים אבל כשהתחתונים רבים לא. וראה שם שדקדק בתוסי' שם דף מב א דתתאה גבר הוא שוה בשוה, לא כשתחתון מרובה וצונן דאז אין אוסר כדי קליפה, וכן להיפוך כשהעליון מרובה אפשר דאוסר. אמנם הרי"ן שם (דף כ א מדפי הרי"ף ד"ה הראשון), לא חילק בין מרובין למעוטין אלא חילק בין אם התחתון דבר יבש או מים, דאפילו אי עירווי ככלי ראשון הני מילי אתבלין שהקילוח מכה עליו בכח מה שאין כן מים במים מתערבין ואין כח לבשל (ראה בה"ל סי' שיח סע' יב ד"ה והוא שלא יהיו בכ"ר, שסומך על שיטת הרי"ן בצירוף לח שנצטנן כדי לא למחות ביד אחרים) ולענין דינא אומר שאין חילוק בין שניהן משקה או שניהן אוכלין או אחד משקה ואחד אוכל תתאה גבר ואם התחתון חם אוסר כולו לדידן אף בכחוש ואם תחתון קר ולא נפסק הקילוח מבשל כדי קליפה ולא יותר וכו' והמתבאר שם (בסי' שיח) מבית יוסף דהטור כרש"י ואין חילוק בין תחתונים מרובים או לא וגם בשו"ע שם סע' יא כתב סתמא. עכ"ל. דברים אלו התבררו להלן במאמר סימן צא סעיף ד.

ה. ראה ר"ן לד ב ד"ה וירך שנצלה: אע"ג דאמרינן סתמא קולף ואוכל עד שמגיע לגיד כדי קליפה צריך לשייר או כדי נטילת מקום שהוא יותר מעט מקליפה.

בחלב קליפה מן התורה דרך בישול אסרה תורה. עכ"ל הר"ן [ו]. אלמא דצלי לא אסיר מן התורה. אלא שיש לדחות דהתם בצלי דעלמא קמיירי אבל בצלי דבשר בחלב אוסר כל החתיכה וכמו שכתבתי לקמן בסי' צב ס"ק ג לדעת הרשב"א, וא"כ שפיר כתב הר"ן דאין בבב"ח קליפה מן התורה. ואת"ל כפשט דברי הר"ן מ"מ ל"נ עיקר כדכתיבנא. ותדע דהא למאי דק"ל דערוי אוסר כ"ק משמע ודאי דאסי' מן התורה, דהא ק"ל נמי דמבשל נמי כ"ק ודרך בישול מקרי אף שאינו אוסר אלא כ"ק. עכ"ל פר"ח. נראה דאף שפשוט לר"ן שחייבין על צליה בשבת, מ"מ לעניין בב"ח אין זה דרך בישול כיון שלא נאסר אלא כדי קליפה, והוא הדין שבאופן זה אין בישול בשבת, וכבר מפורש בר"ן שאין עירווי מבשל בשבת, ראה ח"י הר"ן על שבת דף מב ב, (וכן הוא בר"ן בדף כ א מדפי הר"ף), שאין הלכה כר"ת, ועירווי כ"ר לא מיקרי בישול מהתורה, וכנ"ל.

להלכה כבר הובא לעיל שהסכימו הפוסקים שעירווי מבשל כדי קליפה וחשיב בישול מהתורה, בין לעניין שבת ובין לעניין בשר בחלב, וממילא מתקיימים דברי פר"ח שבב"ח בצליה נאסר מהתורה ודלא כר"ן. ועדיין יש לדון בצליה לאור האמור בעניין טיגון וכדלקמן.

ח

טיגון

בסנהדרין דף ד א: מתקיף לה רב אחא בר יעקב: מי איכא דלית ליה יש אם למקרא ונתר קרייה אזלינן, דהא עיקר? והתניא (שמות כג) בחלב אמו יכול בחלב, אמרת: יש אם למקרא וליכא מאן דפליג, דאי פליגי בשר בחלב מנא לן דאסורי? אלא: דכולי עלמא יש אם למקרא וכו' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא: אמר קרא (שמות כג) לא תבשל גדי, דרך בישול אסרה תורה וק"ל לכול כמים, ואיכא זישול, אכל ק"ל אינו זישול אלא טיגון. ובתוס' שם ד"ה דרך בישול אסרה תורה – ובחלב אינו בישול אלא טיגון כדפירש בקונטרס והאי דקרי לצלי קדר בישול בפרק כל שעה (פסחים דף מא. ושם), שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ"מ. חו"ד ס"ק א כתב דמוכח מרש"י ותוס', דטיגון וממילא הוא הדין בצלי, אינו אסור אלא מדרבנן. לדבריו אף הר"ן אווזו בשיטת רש"י ותוס' שהרי כתב שצלי מדרבנן.

אבל פר"ח ס"ק ב דחה ראייה זו: דה"ק דאי אמרת בשלמא דהוי חלב שהוא צלול היינו דנקט קרא לא תבשל משום דעיקר בישול דכתיב בקרא הכי משתמע אע"פ דגם צלי נכלל במילת בישול, אלא אי אמרת דחלב דקרא היינו תרבא לא הו"ל למנקט לישנא דבישול דטפי משתמע מיניה חלב צלול מתרבא אבל אנה"נ דטיגון וצלי נכללין תחת בישול. אף כרו"פ ס"ק ב, דחה את הראיה מהגמ': אני אומר להיפוך, הא תנא דברייתא מייתי ליה לראיה דיש אם למקרא מדלא אמרינן בחלב בצירי וקאמר הגמרא דהך תנא דס"ל יש

ו. הר"ן ביקש לבאר בכך מדוע אין אומרים שהקליפה שנאסרה משום בב"ח ונעשתה נבלה, תאסור בפליטתה את חברתה עד שתאסר כל החתיכה.

אם למסורת ס"ל דרך בישול אסרה תורה, ולפ"ז הך תנא דברייתא דמביא ראייה לאם למקרא מהך ש"מ דלא ס"ל להך דחיה דרך בישול אסרה התורה, וס"ל פי' דרך טיגון בכלל בישול ובהא נחלקו הנך תנאי, ואם כן אנן דקיי"ל אם למקרא אמרינן כפשטא דברייתא דאף דרך טיגון בכלל בישול ולא אמרינן חלב דאם למקרא וכמעט נהפך הוא דיש ראייה משם דטיגון וה"ה צלי בכלל בישול. עכ"ל.

מעתה שוב אין הכרח לתלות ברש"י דטיגון אינו דרך בישול, כדרך שכתב חו"ד, אלא אדרבא יש לקבל את אשר דקדק חו"ד עצמו ברש"י בזבחים דף צה ב ד"ה תלאו, דאכן יש בישול בצלי, דרש"י פירש: תלאו לשפוד של חטאת לצלותו באויר תנור וכו', מוכח דצלי בכלל בישול, דהא שם גם כן נאמר אשר תבושל בו אלמא דבמקום דכתיב בישול צלי בכלל וכו', ע"כ מהחו"ד. ואפשר שאף את התוס' בסנהדרין יש לפרש רק לשיטת האומר אם למסורת ולא להלכה, ראה חו"ד מה שדן בשיטתם. ואף מה שכתב חו"ד שדעת הר"ן כרש"י ותוס', אינו ברור, שהרי הר"ן כלל לא פירש את הסוגיא בסנהדרין כרש"י ותוס', ראה בחידושי הר"ן, ואף מה שאמר גבי צלי אינו משום שצלי אינו כדרך בישול, אלא משום שאין צלי בולע חלב שנפל עליו אלא כדי קליפה ואין בכדי קליפה משום בישול בין בשבת בין בבב"ח וכדין עירווי וכנ"ל. נמצא אפוא שאפשר לקיים את כל האמור לעיל שאין לחלק בין בישול בשבת לבב"ח, ולכך הסכים הגר"א בסי' פז ס"ק יג שציין לפר"ח שציין לירושלמי בפרק ז דשבת: הצולה והמטגן והשולק והמעשן כולהו משום מבשל. ואף בהגהות רע"א סי' פז ס"ק א ציין לפר"ח שמסיק דצלי הוי מדאורייתא וכן עירווי.

במשב"ז ס"ק א הביא מסולת למנחה (בעל מנחת יעקב על תורת חטאת, והוא גם בעל תורת השלמים בנדה) שכתב בכלל פה דין ג, דצלי חשיב בישול מהתורה כפר"ח, אך טיגון אינו בכלל בישול כדמוכח מרש"י ותוס' בסנהדרין וכנ"ל. לדבריו צלי קדר גם כן אינו בכלל בישול כעולה מהתוס'. במשב"ז פסק כסולת למנחה בהפסד מרובה (הביאו פת"ש סי' פז ס"ק ג, היינו לעניין הנאה שהרי איסור דרבנן ככל אופן יש). לדברי משב"ז אין לקבל את דברי כרו"פ שדחה את הראיה מהסוגיא בסנהדרין, שכן לדין קיי"ל יש אם למסורת, ודלא ככרו"פ שכתב דלהלכה קיי"ל יש אם למקרא, ראה שם בפמ"ג. הבנת סולת למנחה ומשב"ז שצלי חשיב בישול מהתורה אך לא טיגון וצלי קדר, אינה עולה עם הסברא הפשוטה שבפר"ח ובחו"ד שהסבור שטיגון אינו דרך בישול בבב"ח ודאי מסכים שהוא הדין בצלי. ומ"מ מצאנו לכאורה שהפמ"ג מסכים שיש לחלק בין שבת לבב"ח לעניין טיגון. אכן בהמשך דבריו במשב"ז שם בד"ה ובמבושל בחמי טבריא, כתב: והנה אף שאין לדמות שבת לבשר בחלב, דלענין שבת לאו מלאכה הוה ולענין בשר בחלב אפשר בישול מיקרי, או להיפוך דבשבת הוה מלאכה ובשר בחלב לא הוה בכלל בישול, אמנם מדברי המ"מ משמע דמשוה בשר בחלב לשבת, ולפ"ז הוא הדין מטגן דחייב בשר בחלב מן התורה כמו בשבת, אמנם לפי מה שכתבתי צ"ע. עכ"ל.

אכן במאירי בחולין דף קח א, מפורש שאין דרך בישול בשר בחלב בצלי ובטיגון, וז"ל: אין לוקין בבשול בשר בחלב אלא בבשול של כלי ראשון (וכן כתב המאירי גבי שבת, בשבת דף קמה ב) כמו שביארנו אבל כלי שני אינו מבשל וכן אינו לוקה בצלייה בשפוד וכיוצא בזה. הטיגון באלפס, חכמי התוספות פירשו שהוא נקרא בשול ממה שאמרו בפרק זה שמא יעלה באלפס רותח. וגדולי הרבנים פירשו במסכת סנהדרין שדרך בשול אסרה תורה ולא דרך טגון ואף לאכילה לא נאסר מן התורה אלא דרך בשול על הדרכים שביארנו, לכך הוציאו בלשון בשול לומר שאין לוקין על אכילתו אלא דרך בשול, וכן היא שיטתנו ומה שהביאו ראייה מאלפס כבר ביארנו לשיטתנו [ז], ומ"מ מדברי סופרים איסור אכילתו בכל פנים אפי' צונן בצונן ואפי' זה אחר זה על הדרך שביארנו. עכ"ל ובסנהדרין דף ד ב, כתב המאירי: בשול בשר בחלב לא נאסר מן התורה אלא דרך בשול והוא שמבשלו עם חלב צלול כעין מים, אבל אם צלה את הבשר והיה מפטמו בחלב אין זה אסור בשול מן התורה, וכן אם בשלו בחלב שנתחבץ, וכן אם טגנו באלפס עם חלב מעט כעין שעושין בשמן, ויש חולקין בטגון באלפס וכבר כתבנוה במסכת חולין פרק כל הבשר. מבואר שלדעת המאירי ודאי אין איסור בב"ח בצלי, ואפשר שמקבל את סברת הר"ן [ח], ומ"מ כתב שדעתו שאין בטיגון משום בב"ח וממילא נראה פשוט שהוא הדין בצלי ושוב אין צריך לומר שמחוייב לסברת הר"ן. מפורש אפוא שלדעת המאירי יש חילוק בין איסור בישול בשבת שעניינו להכשיר אוכל לאכילה וודאי כולל צליה וטיגון, לבין בב"ח שהתורה אסרה רק בדרך בישול ואין צליה וטיגון בכלל זה. וראה ילקוט יוסף עמוד קכו שהקל בצלי שבלע חלב ואין ששים כנגדו, לדונן כאיסור דרבנן בצירוף סברת האומרים שאין איסור בישול מן התורה בכלוע.

ט

בישול אחר בישול

בחינושי רע"א בס"ק א נלמד משערי דורא שבשר שבושל בחלב מותר לחזור ולבשלו, אבל המבשל בשר מבושל עם חלב מבושל, חייב (כמבואר במשב"ז בס"ק קה ס"ק ב).

ז. המאירי שם דף קג ב, ביאר: שמא יעלם באלפס ראשון רותח, והוא כעין מרחשת שהוא דרך בשול ואף היא קרויה אלפס שאף הקערה קרויה כן לפעמים כמו שביארנו במסכת יום טוב בענין אלפסין עירניות.

ח. הובא לעיל ששיטת הר"ן מיוסדת על כך שעירוי אינו ככלי ראשון כי אין בישול מהתורה במקום שאוסרים רק כדי קליפה, ואכן ראה מאירי שבת דף מב א שכתב: אם נתן מתחילה תבלין בקערה ועירה עליהן התבשיל מכלי ראשון הרי זה מבשל עירו ככלי ראשון הוא ומ"מ מגדוליהם באו אחריהם והתירו ובירושלמי אמרו בהדיא עירו אינו ככלי ראשון.

,

סיכום

התבאר שהן בשבת והן בבב"ח חייבים רק בדרך בישול. יש שהבינו שיש ללמוד משבת לבב"ח ולהיפך וכן מפורש בירושלמי. מוסכם על הכל שלא מצאנו חילוק בין שבת לבב"ח במליחה וכבישה (שאינם דרך בישול). במעושה ומבושל בחמי טבריא הרמב"ם מסופק בין בשבת בין בבב"ח, והגר"א הסכים עם פר"ח שמעושה דרך בישול, וחמי טבריא לא. פחות ממאב"ד אינו כמבושל הן בשבת והן בבב"ח. בכ"ר ובעירווי מכ"ר נחלקו הראשונים אך מוסכם שאין לחלק בין שבת לבב"ח. ובאשר לצלי הר"ן פוטר בבב"ח כי אין דרך בישול מהתורה בין בשבת בין בבב"ח בכדי קליפה, ולפר"ח חייב. אכן בטיגון למדו חו"ד וסולת למנחה שאין זה דרך בישול בבב"ח אע"ג שלעניין שבת ודאי חייב, וחו"ד למד מכאן אף לעניין צלי. אבל פר"ח נאמן לשיטתו שאף בטיגון חייב וכן פסק הגר"א, ולשיטתם לא מצאנו כל חילוק בין שבת לבב"ח.

מעתה המבקש לדון בגדר בישול באמצעות מים חמים מדוד שמש, ובאמצעות מיקרוגל (בישול ע"י קרינה הנבלעת בנוזל או בשומן שבתוך התבשיל ומחממת אותו, והנוזל הפנימי החם מחמם את החלק המוצק, שאינו בולע את הקרינה), מחוייב לברר מה גדר בישול זה בשבת (ראה תוספת אהל הלכות שבת סי' שיח סע' ג), ומתוך כך ילמד לעניין בב"ח לאותם המדמים דינים אלו לכל דבר (גר"א פר"ח), אבל לסוברים שטיגון אינו דרך בישול בב"ח, אפשר שאף אם יש בישול בשבת במקרוגל ובמים שהוחמו בדוד שמש, אין בזה משום בישול בב"ח. ראה ילקוט יוסף עמ' קסג ועמ' קסז.

סימן צא סעיף ד

בגדרי תתאה גבר

(א הקדמה. ב) עירוי לח רותח מכ"ר על יבש. ג) עירוי לח רותח מכ"ר על לח צונן מועט. ד) בשר רותח שנפל לרוטב צונן. ה) גדרים נוספים בדין תתאה גבר. ו) סיכום.

א

הקדמה

להלן תובא מחלוקת הראשונים בגדר תתאה גבר בעירווי לח רותח מכ"ר על לח צונן מועט, הן לעניין שבת והן לעניין בב"ח. הפמ"ג בסי' סח פסק עפ"י המ"א דאף באופן זה אמרינן תתאה גבר ואף אין צריך ס' כנגד קליפה כיון שמתערבין. יתבאר להלן שדברי פמ"ג צ"ע לאור פשט דברי המ"א ולאור דברי הפמ"ג עצמו באורח חיים. הפמ"ג שם תמה על המ"א שכתב שבשר רותח שנפל לחלב צונן מבשל כדי קליפה. להלן תתברר שיטת המ"א בזה, ובכלל זה תירוצו לדברי הרמ"א כאן בסי' צא סע' ד שבדיעבד אינו מצריך ס' כנגד הקליפה. אגב כך יובאו לבסוף עוד מגדרי תתאה גבר כמובא באחרונים.

ב

עירווי לח רותח מכ"ר על יבש

בפסחים דף עה ב: איתמר חם לתוך חם וצפר רותח לתוך חם רותח, או אחד של איסור ואחד של היסור דברי הכל אסור (וצלע היסור מאיסור), צונן לתוך צונן דברי הכל מותר. חם לתוך צונן וצונן לתוך חם רב אמר עילאה גבר והעליון נטחן ושמואל אמר תתאה גבר וואע"ג להילכתא כרז צאיסורי צהא הלכתא כשמואל דהא תניא תרתי מתני' כוותיה כלקמן. תניא כוותיה דשמואל: חם לתוך חם – אסור, וכן צונן שנתן לתוך חם – אסור. חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן – מדיח. חם לתוך צונן מדיח? ! כיון דחם הוא, אדמיקר ליה וקודם שיטנו. אבל ט"ז לא ס"ק ו הניא מאיסור והיסור ומרכי: שמכניז עליון אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי! אלא אימא: חם לתוך צונן – קולף, צונן לתוך צונן – מדיח. וכן הסכימו כל הראשונים והאחרונים שהלכה כשמואל.

הראשונים נחלקו בדין עירווי כ"ר, ומתוך כך בביאור סוגיא זו. הש"ך בסי' קה ס"ק ה סיכם את השיטות: לדעת רשב"ם שהביאו התוס' פ' דם חטאת (דף צה ע"א) ופ' כירה (דף מ"ב ע"ב) והרא"ש והר"ן לשם ומרדכי והגה"א סוף עבודת כוכבים וסה"ת – עירווי ככלי שני ואינו מבשל כמו כלי שני, ומ"מ עירווי כ"ר מבליע כדי קליפה כגון אם עירה איסור רותח על היתר או חלב על גבי בשר אוסר כדי קליפה. ודעת ר"ת שהביאו כל הנך פוסקים לשם – עירווי מבליע ומבשל כדי קליפה כמו כלי ראשון [א].

הסוברים שעירווי כלי ראשון ככלי שני, מביאים ראיה מפשט המשנה בשבת דף קמה ב: כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. וכתבו התוס' בדף לט א ד"ה כל, דלרשב"א [צ"ל: רשב"ם] הסובר דעירווי ככלי שני אתי שפיר הא דאין שורין אותו בכלי ראשון אבל מדיחין אותו בכלי ראשון. אבל ר"ת המפרש דעירווי ככ"ר צריך לדחוק ולפרש שמדיחין היינו בכ"ש, דאפילו בכלי שני אין שורין דהואיל דהמים חמין מיחזי כמבשל (ואע"ג דתנן לקמן בדף מב ב: אבל נותן לתוך הקערה או לתוך התמחוי – היינו דוקא תבלין שהן עשוין למתק את הקדירה ולא מיחזי כמבשל) אי נמי הוא הדין שורין אותו כיון דאיירי בכלי שני והא דנקט מדיחין לאשמעינן דאפילו הדחה הוא גמר מלאכה במליח הישן וקולייס האיספנין. וכתוס' שבת דף מב ב ד"ה אבל נותן, מובא שרבינו שמואל מביא ראיה דעירווי ככלי שני, מהא דקי"ל תתאה גבר. לשיטה זו מהסוגיא הנ"ל בפסחים למדים שעירווי מבליע כדי קליפה. אבל לשיטת ר"ת אין לחלק בין בישול להבלעה. עוד מבואר בתוס' שרבינו שמואל היה מביא ראיה שעירווי ככלי שני מהא דתנן בפרק כירה: האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, דמשמע הא לערות מהם על תבלין שרי. אבל ר"ת דחה

א. בתוס' שבת מב ב ד"ה אבל, בשם ר"י וכן ר"ן בשם ר"ת משמע שעירווי מבשל הכל.

ראיה זו, דאדרבה יש לדקדק מהסיפא של המשנה: אבל נותן לתוך הקערה, הא לערות מאילפס על התבלין אסור.

השו"ע פסק באו"ח סי' שיח סע' י': אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון. וביו"ד סי' צא סע' ד: חלב רותח שנפל על בשר צונן או בשר רותח שנפל לתוך חלב צונן קולף הבשר, ושאר הבשר מותר. הש"ך בסימן צא ס"ק ז בביאורו לחובת הקילוף בעירוי, כתב: משום דכאן דהתחתון הוא צונן הוא מקרר העליון אלא דאדמיקר ליה בלע פורתא לכך צריך קליפה, ועי' בסי' ק"ה ס"ג עוד מדיני תתאה גבר, גם נתבאר שם דאפי' נפל החלב רותח על בשר צונן ע"י עירוי שלא נפסק הקלוח סגי בקליפה וכן אפילו נפסק הקלוח בעי קליפה וע"ש. וכתב בשפתי דעת ס"ק ז: וראוי שתדע דעירוי שלא נפסק הקלוח מספק אמרינן מבשל כדי קליפה בבשר בחלב ובשבת (מקור דבריו בש"ך סי' קה ס"ק ה, וכן ראה ברמ"א בסי' צב סע' ז, ומקור דבריו בתוס' בזבחים דף צה ב ד"ה עירה), ואם נפסק הקלוח אין מבשל רק מפליט ומבליע כדי קליפה (חזו"א יו"ד סי' ט אות ה: אין לזה מקור), וגם זה רק חומרא בעלמא מדרבנן. ובמשב"ז ס"ק ה הוסיף על כך: ואם כן בספק אי נפל חם לתוך צונן יש להקל דהוה ספיקא באיסור דרבנן ולקולא באם הקליפה הפסד קצת. ע"כ.

ג

עירוי לח רותח מכ"ר על לח צונן מועט

בשבת דף מב א: תנו רבנן: נותן אדם חמין לתוך הצונן ונקסכו תתאה גבא, ואין החמין מרחיחין את הטונן אלא מפשירין, ולא הצונן לתוך החמין ושהתחונים מרחיחים את העליונים, לתתאה גבא, דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים: בין חמין לתוך הצונן, ובין צונן לתוך החמין מותר. במה דברים אמורים – בכוס ולשתייה קטני לה, ולא ניחא ליה שיחמומו הרבה, ועוד: דכלי שני האלו, אבל באמבטי – חמין לתוך הצונן, ולא צונן לתוך החמין.

תוד"ה נותן אדם חמין לתוך צונן: אפי' בכלי ראשון דחמין לתוך צונן אינו מבשל כמו שאפרש ולא צונן לתוך חמין אפילו בכלי שני דגזרי ב"ש כלי שני אטו כלי ראשון וב"ה דפליגי ושרו צונן לתוך חמין היינו דוקא בכלי שני כדקתני בד"א בכוס משמע דבכלי ראשון מודו ב"ה, ולא משום דסברה הך ברייתא דתתאה גבר כדפירש בקונטרס, דאם כן יקשה מהכא למ"ד עילאה גבר, ולמאן דאמר תתאה גבר נמי הא מבשל כדי קליפה, כמו שאפרש לקמן בע"ה. אלא נראה כמו שאומר ר"ת דחמין לתוך צונן משמע שהצונן של מטה מרובים שדרך ליתן המועט במרובה ולכך אין מבשלים החמין המועטים כלל לפי שמתערבין בצונן המרובין ומתבטל חמימותן ולא צונן לתוך חמין שהחמין של

מטה מרובין ומתערבין בהן הצוננין המועטין ומתבשלין [ב]. מבואר שלדעת התוס' אם מערים חמין מרובין על צונן מועט הצוננין מתבשלים, אך אם הצונן מרובה אין חוששין אפי' לכדי קליפה כי מתערבים.

אבל התוס' בפסחים דף מ ב ד"ה האילפס, פירשו דהא דאמרינן בפרק כירה (שבת דף מב א) דשרי חם לתוך צונן, יש לומר כיון שאינו מבשל אלא כדי קליפה הואיל והצונן של מטה מים שהוא דבר המתערב אינו יכול להתבשל מחמת צנינות המים אבל דבר שאינו מתערב לא. וכן כתב הר"ן בשבת דף כ מדפי הרי"ף. והרשב"א בחידושיו לשבת דף מב כתב במפורש שבאופן זה שמתערבים מותר אפי' לצונן מועט.

פמ"ג בסי' סח במשב"ז ס"ק ט הדין הג' ד"ה ויש לחקור, דקדק מהתוס' הנ"ל דתתאה גבר האוסר כדי קליפה הוא רק כשתתאה ועילאה שוים, אך מדברי תוס' בפסחים והר"ן הנ"ל מוכח שבדברים המתערבים כמים במים אין המים העליונים (עירו מ"כ"ר) מבשלים כדי קליפה אפי' כשהם מרובים, ורק בעירו על דבר יבש כתבלין שהקילוה מכה עליו בכח מבשל כדי קליפה. **פמ"ג הוסיף** שקושיות התוס' על רש"י אינן קשות, דמה שהקשו דאם כן יקשה מהכא למ"ד עילאה גבר, אינו קשה דבלאו הכי בפסחים: תניא כוותיה דשמואל דתתאה גבר ומאי שנא מהא ברייתא. ומה שהקשו דעל כל פנים כדי קליפה מבשל, יש לומר דיש חילוק דחם לצונן תתאה גבר ואדמיקר בלע אמרו לא מבשל, והתוס' לשיטת ר"ת אזלי דסובר דאין חילוק בין בלוע לבישול. וראה מגיני שלמה דאפשר שרש"י כרשב"א (וראה עוד בפני יהושע). נמצא דג' שיטות הן: לתוס' בשבת עירו מים חמים על צונן מרובה אינו מבשל אפי' לא כדי קליפה. לדעת התוס' בפסחים והר"ן עירו מים חמים אפי' על צונן מועט אינו מבשל כדי קליפה. ואילו מסתימת רש"י אפשר ללמוד שאין בישול כדי קליפה אפי' שהתחתון מועט ואפי' שהתחתון יבש, דלא אמרו בפסחים כדי קליפה אלא לעניין בליעה כמו כן אינו מחלק בין צונן מרובה למועט (ושמא אף יחמיר בצונן מרובה לכ"ר כדרך שלמד הב"י ברמב"ם).

השו"ע באו"ח סי' שיח סע' יא פסק: אמבטי (פי' כלי שרוחץ בו) של מרחץ שהיא מלאה מים חמין (אע"פ שהיא כלי שני) (תוספות ורא"ש וטור) אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה. אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן. ובסעיף יב: מיחם שפינה ממנו מים חמין, מותר ליתן לתוכו מים צונן (מרובים) כדי להפשיר, ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן, או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שמחממן הרבה. הגה: ואם המים מרובים כל כך שא"א שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן, אפילו בכלי ראשון שרי רק שלא יהיה על האש (טור).

ב. ערוה"ש סי' צא ס"ק יא: ק"ק לי על דבריהם דהא גם בהך דתתאה גבר הוא לשון זה חם לתוך צונן וכו', וצ"ל דבנתינת אדם שייך לומר דמשמע כן ולא בנפילה מאליו או דרך בלשון ברייתא כן הוא וצ"ע ודו"ק. עכ"ל ערוה"ש.

ז"ל המג"א ס"ק לה (על סעיף יא: אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן): ואפי' מכ"ר מותר לערות לתוך מים צוננים דהתחתון גובר על העליון ומצננו [טור] ואע"ג דאסור לערות על תבלין כמ"ש בס"י דהוי ככ"ר הכא שאני שמתערבין החמין עם הצוננים ומתבטל חמימותן כיון שהצוננין מרובין ועיין בתוס' שבת דמ"ב ר"ן ותו' פסחים דף מ' ע"ב. ונ"ל דאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה וכ"מ בי"ד סי' צ"א ס"ד ובגמרא פסחים דף ע"ו. עכ"ל.

וכן פסק מ"ב שם ס"ק פב (על דברי השו"ע בסע' יב: ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן, או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שמחממין הרבה): דאם החמין הם בכלי ראשון אסור לצוק בתוכם מים צוננים וה"ה דאסור לערות מהם לתוך מים צוננים מועטים שיתבשלו על ידם. ובביאור הלכה שם ד"ה והוא שלא יהיו בכלי ראשון, כתב: עיין מ"ב דחמין לתוך צונן בעינין ג"כ שיהיו מרובים כ"כ המ"א והפמ"ג, ומשמע ממ"א דגם דעת הטור הוא כן [וכדעת התוספות שכתבו כן בהדיא ד"ה נותן ע"ש במסקנת דבריהם]. והט"ז כתב דדעת הטור להקל בחמין לתוך צונן אפילו בצונן מועטים, אך הרמב"ם מחמיר בזה, ע"ש. ועיין בספר בית מאיר שהאריך בזה הרבה ומסיק דדעת הטור להקל וכן הוא ג"כ דעת הרשב"א והר"ן וטעמם דזה לא חשיב עירוי כיון שמתערבין זה בזה וממילא חשיב החמין שנשפך לתוך הצונן ככלי שני ואין יכול הצונן המועט להתבשל ע"י החמין, ומ"מ מסיק דלדינא אין להקל בזה נגד דעת התוספות דנוגע באיסור דאורייתא. וז"ל: לכן נלענ"ד לדינא כמו המורגל האידנא שעושים משקה שקורין פאנ"ש דהיינו שסוחטין מבע"י לימוני"ס הרבה למימהן ומערבין לתוכו צוק"ר ומשקה [שקורין ארא"ק] וכיום שבת או בליל שבת מעריץ על תערובות זה מים חמין הרבה שנתבשלו בשבת בהיתר בעניותנו בודאי צריכים לחוש לדעת התוספות ולאסור מכלי ראשון א"כ אין היד סולדת במ כי הוא נוגע באיסור דאורייתא דמבשל בשבת אך בדיעבד נראה לענ"ד דיש לסמוך על הרשב"א והר"ן שמתירין להדיא ועל משמעות פשוטות לשון הרמב"ם וטור שחמין לתוך צונן שרי אפילו בחמין מרובין אף שסברת טעמם קשה עלינו להשיג. ומה שנוהגין נמי הכי במשקה קאפ"ע או טיי"א שמבשלין קודם שבת מעט מים עם קאפ"ע וטיי"א באופן שהוא חזק מאד בטעמו וכיום השבת מעריץ עליהם מים חמין הרבה שנתבשלו בהיתר בזה יש עוד סעד להתיר מטעם היש מקילין המבואר בסט"ו והוא דעת הרשב"א ודעמיה דס"ל דאף בלח שנצטנן אין בישול אחר בישול וכו' ע"ש לכן אין למחות ביד אחרים העושים אבל לעצמו כל בעל נפש יחוש אף בזה שלא לערות מכלי ראשון כ"ז שהיד סולדת בו עכ"ל. וכן דעת הגר"א ג"כ משמע שחושש לדעת התוספות הנ"ל. עכ"ל בה"ל.

פמ"ג א"א סי' שיח ס"ק לה, למד מהנפסק במ"א בהלכות שבת להלכות בב"ח: ונפקא מינה באיסורין בבב"ח שעירה רוטב בשר צלול חם לתוך חלב רב צונן אע"פ שמתערבים יפה ונאסרו באכילה, שרי בהנאה דלאו דרך בישול הוא.

מעשה צ"ע בדברי פמ"ג בסי' סח משב"ז ס"ק ט, שכתב שם בדין הג' ד"ה ונוראות נפלאתי, על המ"א הנ"ל, וז"ל: הנה מה שכתב (המ"א) כר"ן ותוספות פסחים, שפיר, דקשיא בלא נפסק קילוח מבשל לדין, על כן תירץ כתוספות פסחים ור"ן, לא כתוספות שבת, דהמחבר לא חילק בין מרובין למועטין. עכ"ל. וראה גם קודם לכן דמשמע שהפמ"ג סבור שיש לפסוק כר"ן. ודבריו צ"ע דהלא המ"א במפורש כתב שדוקא במרובין מותר, וכן הבין הפמ"ג בהלכות שבת את המ"א. נראה על כן דלא כפמ"ג בסי' סח, ויש לפרש שהמ"א ציין לתוס' בשבת כמקור לכך שמותר דוקא על צונן מרובה וציין לתוס' בפסחים ולר"ן כמקור לטור שסתם להתיר אף במועטין כיון שמתערבין וכמצויין במ"א בתחילת דבריו [ג]. ואכן צריך בירור מדוע לדעת הפמ"ג בסי' סח אנו פוסקים לחומרא כר"ת שעירווי על יבש מבשל כדי קליפה וכמוסכם אף על הפמ"ג כנ"ל, ומאידך גיסא לעניין עירווי לח רותח על צונן מועט לא נחשוש לשיטת ר"ת. ונראה שהפמ"ג הבין שבנידון זה אנו מקילים כי אף התוס' בפסחים הר"ן והרשב"א מקילין, בנוסף לרשב"ם הסובר דלעולם עירווי כ"ר ככ"ש. למעשה צ"ע אם אפשר להקל כפמ"ג אחר שטעה במ"א ולא דקדק שהתיר רק על צונן מרובה, וביותר שכך מפורש גם בפמ"ג אשל אברהם.

ד

בשר רותח שנפל לרוטב צונן

המ"א שם בהלכות שבת סיים: ונ"ל דאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה וכ"מ בי"ד סי' צ"א ס"ד ובגמרא פסחים דף ע"ו. פמ"ג ביו"ד סי' סח משב"ז ס"ק ט ד"ה ונוראות נפלאתי, תמה על המ"א: לא ידענא מהו, דאנן – אדמיקר בלע קיימא לן, לא מבשל כדי קליפה, כמבואר, ואין חילוק בין תחתון משקה או לאו, ומה שכתב ראייה מסימן צא לא הבינותי דאדמיקר בלע אמרינן לא מבשל, באופן שלמדין מכאן דעירווי שלא נפסק הקילוח מבשל כדי קליפה מספק, ומשום הכי פסק המחבר באור"ח סי' שיח סע' י אסור לערות יע"ש, ואין חילוק, ומים עם מים אין מבשל אבל מבליע כדי קליפה וכדאמרן. עכ"ל. מבואר שהפמ"ג תמה על המ"א הסובר שבשר רותח שנפל ללח צונן מבשל כדי קליפה. נראה שפמ"ג מביין דחשיב כעירווי שנפסק הקילוח וממילא אינו מבשל רק מבליע (ונפק"מ לאיסור הנאה).

ובאמת צ"ע על תמיהתו של הפמ"ג, דהלא המ"א פוסק עפ"י ראשונים שאפי' גוש שניתן בכלי שני מבשל, וכל שכן שמבשל בעירווי. דהנה בסי' צד סע' ז, כתב השו"ע: בשר רותח שחתכו בסכין חולבת כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים. וכתב הרמ"א:

ג. ושמה להבנת המ"א אין בסתימת התוס' והר"ן לשלול שנתכנוו שהיתר מתערבבין הוא כשהצונן מרובה, ודלא כרשב"א שכתב במפורש אפי' בצונן מועט. וז"ל בית מאיר בשבת סי' שיח סע' יא: והמ"א כנראה הבין מתוס' פסחים דאפילו לשטתם בשבת הקשו דליתסר מכח ערוי ולהכי כתב ס"ק לה: ואע"ג וכו'. וראה עוד במחצה"ש.

וכל זה בבשר רותח בכלי ראשון ואז אם הסכין בן יומו ואין ששים בבשר נגד הסכין הכל אסור ואף הסכין צריך הגעלה, אבל אם הוא כלי שני הבשר צריך קליפה והסכין נעיצה בקרקע. הט"ז בס"ק יד, תמה על הרמ"א שלא הביא את האיסור והיתר שכתב: בדבר יבש ליכא דפנות המקררות ומבשל מיהא כל זמן שהיד סולדת בו, ואם אין ששים הבשר אסור אפי' בהנאה, ובכלי שני איכא דופני הכלי שמצננות אותו כל שעה, ואע"ג דאין כאן גם דופני הכלי ראשון שמחזיק לו החמימות זמן ארוך, מכל מקום מיבלע מיהא בלע [מידי דהוי אעירו שחשב לחומרא ככלי ראשון אע"פ שאין לשם ג"כ דופני הכלין וכו'. וכך הם דברי רש"ל דכל דבר שהוא גוש כל זמן שהיד סולדת בו עומד בחמימותו ומפליט ומבליע שפיר. הט"ז למסקנה כתב: ולפי הנראה לע"ד יש להחמיר במקום שיש דוחקא דסכינא, אבל באין דוחקא דסכינא כההיא דתחב כף שזכר רש"ל בזה יש להקל כדעת רמ"א. והש"ך בס"ק ל הביא גם כן דעת איסור והיתר ורש"ל וציין למה שכתב בס"י קה ס"ק ח, ושם השאיר הדבר בצ"ע. וראה משב"ז על הט"ז הנ"ל דאפשר שאף האיסור והיתר לא אמר כן אלא לעניין מבליע ומפליט ולא לעניין בישול ומותר בהנאה. וכן מפורש במנחת יעקב, הובא משב"ז שם ובחור"ד ס"ק טו. ע"ש. וראה שם בפמ"ג דאף אם נקבל את האיסור והיתר כפשוטו דגוש בכלי שני מבשל זהו דוקא ע"י דוחקא דסכינא. ובא"ט פסק שדין גוש דווקא בצלי ולא במבושל. אבל המ"א בס"י שיח ס"ק מה כתב עפ"י הפוסקים ביו"ד דדבר שהוא גוש אפי' בכ"ש מבשל וכ"ש צלי (הביאו המ"ב בס"י שיח ס"ק מה). מסתבר אפוא שהמ"א חשב לפשט האיסור והיתר דגוש בכלי שני מבשל, ומדוע אפוא התבטא הפמ"ג על המ"א בלשון הקשה: נוראות נפלאתי.

יתר על כן, יש מקום לדון שאף אם גוש בכלי שני אינו מבשל, מ"מ גוש רותח שנפל לכלי שני מבשל כדי קליפה. דהנה ז"ל חזו"א יו"ד סי' ט אות ז: ונראה מדבריו ז"ל (של הפמ"ג) דהא דכתבו תוס' פסחים והר"ן דבלח אינו מבשל היינו כל שהלח צונן אף דהחם גוש, וזה אינו, דכל שאחד מהן גוש מבשל כדי קליפה ואף אם הצונן דלמטה לח כל שנפל לתוכו חם גוש מבשל כדי קליפה מן הלח, וכן בבשר חם לתוך חלב צונן מבשל כדי קליפה למאי דקיי"ל כר"ת דכדי קליפה מבשל. ע"כ. נראה אפוא שהמ"א בס"ק לה במתכוין לא ציין לסי' צד (שם מתבאר דין בישול גוש בכלי שני) אלא דוקא לסי' צא (שם מתבאר דין בשר רותח שנפל לחלב צונן). וראה עוד בנשמת אדם כלל כ ס"ק ג, שאף הוא חילק בין גוש בכ"ש דאינו מבשל בגלל הדפנות המצננות אותו, לבין גוש קודם שהגיע לכ"ש. אכן בית מאיר בסוף סי' שיח סע' יא כתב על המ"א שהצריך קליפה, וז"ל: הנה מדמה זה לעירווי, ולי נראה דזה אינו אלא ערוי שנפסק הקילוח דלכ"ע אינו מבשל אלא שבולע כדי קליפה, ותדע שהרי איתא בפסחים דף ע"ז דבשר רותח שנפל לתוך חלב צונן קולף ופסק שם ר"ת דהחלב א"צ ס' נגד הקליפה משום דלא אפשר בקליפה וזה ניחא אם הקליפה אינה נאסר אלא מכח בליעה בלא בישול דנמצא אף הקליפה גופה אינה אסורה אלא מדרבנן דדוקא דרך בישול אסרה תורה, אבל אם הקליפה ד"ת אסורה מה לי אם אפשר או לא אפשר ופשיטא דצריך ס' נגדה, והרי ר"ת

הוא הסובר דערוי מבשל כדי קליפה אלא ודאי משום דזה אינו אלא ערוי שנפסק הקלוה דלכ"ע אינו מבשל. עכ"ל הבית מאיר. וזו אפוא אף שיטת הפמ"ג.

ועדיין צריך בירור. דהנה הרמ"א בסי' צא סע' ד, כתב (עפ"י איסור והיתר): במקום שהבשר צריך קליפה, אם לא קלפוהו ובשלו כן, מותר בדיעבד. אולם הט"ז בס"ק ז (וכן רש"ל), החמיר כריב"א שצריך שיהא בחלב ששים נגד הקליפה, ועל כן אסר אף בדיעבד אם לא קלפו את הבשר. לדברי הט"ז אף הרמ"א בסי' סט סע' טז ובסי' צח סע' ד, פסק כריב"א בניגוד למה שפסק כאן. אף הש"ך בס"ק ח, הוכיח שבכל מקום שאסרו את הקליפה צריך ששים כנגדה, ואף הרמ"א עצמו כתב כן בסי' צח סע' ד, ועל כן דחק בכוונת הרמ"א דמיירי הכא דהבשר נבלל באופן שלא שייך בו קליפה, ועל כן מותר בדיעבד דומיא דהחלב (וראיה לכך שהרמ"א לא אמר שמכל מקום צריך לקלף את הבשר). אבל המ"א באור"ח סי' תסז ס"ק לג, תירץ את הסתירה ברמ"א באופן מחודש. לדבריו: [הרמ"א הקלן] דוקא בדין תתאה גבר שאינו אלא חומרא בעלמא, דהא מתחילה אמרי' בגמ' דא"צ קליפה אלא דחיישינן שמא בלע פורתא לכן אין הקליפה אוסרת החתיכה, אבל במקום שצריך קליפה מדינא אם נתבשלה בלא קליפה אוסרת החתיכה, ובהכי מסולקים כל תלונות האחרונים על הרמ"א וכ"מ בדרישה. עכ"ל (וראה מחצה"ש מה שדחק בהבנת המ"א את הגמ'). פמ"ג בשפ"ד סימן קה ס"ק ה, הביא את המ"א לראיה שעירוי שנפסק הקלוה וודאי אינו מבשל אלא אפילו מבליע ומפליט הוה רק חומרא בעלמא מדרבנן לא מן התורה כמ"ש ברמ"א או"ח סימן תס"ז אות לג דאדמיקר אי אפשר דלא בלע פורתא. ע"כ (אבל בעירוי שלא נפסק הקלוה לחומרא קיי"ל דמבשל כדי קליפה מחמת ספק, כמבואר שם). מבואר שפמ"ג מעמיד דין בשר רותח שנפל לחלב צונן ככל עירוי שנפסק הקלוה וכנ"ל. אולם לפ"ז יש סתירה בין מה שכתב המ"א בסי' שיח ס"ק לה שמוכח מסי' צא סע' ד שבשר רותח שנפל לרוטב צונן מבשל כדי קליפה, לבין דבריו בסי' תסז דתתאה גבר אינו אלא חומרא בעלמא. לכאורה אפשר לומר דמה שכתב המ"א בסי' שיח שהבשר מבשל, כוונתו שכשם שמבליע ומפליט באופן זה אינו אלא חומרא בעלמא, כך גם מה שאמר שמבשל (לענין שבת ואיסור הנאה בבב"ח) אינו אלא חומרא בעלמא. ואם כן לא לחינם תמה הפמ"ג דלעיל על המ"א, דבאמת די אם נאמר שמבליע ומפליט לחומרא ומנ"ל לחדש שגם מבשל לחומרא. מיהו יותר נראה שהמ"א בסי' תסז תירץ רק לשיטת הרמ"א, אבל אנו חוששים לדברי איסור והיתר שכלי שני מבשל וכ"ש בשר רותח שנפל לחלב צונן, וממילא אין לומדין את סוגיית הגמ' גבי תתאה גבר כחומרא בעלמא, ואף לומדים מבליעה ופליטה לבישול (ועל כן לשיטת המ"א עצמו אף בדיעבד צריך ס' נגד הקליפה בבשר רותח שנפל לחלב צונן). ביאור זה אף יסיר את קושיית הבית מאיר על המ"א שנזכרה לעיל.

המ"ב בסי' שיח ס"ק עח הביא את דברי המ"א, וז"ל: וליתן בשר רותח לתוך רוטב צונן אסור דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה. ובשעה"צ ס"ק קח כתב: ומ"מ לענין

דיעבד נראה דאין לאסור הרוטב דיש לסמוך איש מקילין לקמן בסט"ו דס"ל דאין בישול אחר בישול אפילו בנצטנן ובפרט שבעצם דין זה מפקפקין הבית מאיר והנשמת אדם. המ"ב לא כתב שאף למ"א אין זה אלא חומרא בעלמא כעולה מדברי המ"א בסי' תסז וכנ"ל, ואפשר אפוא שמסכים שהמ"א בסי' תסז אמר דבריו רק לשיטת הרמ"א, וכנ"ל.

ה

גדרים נוספים בדין תתאה גבר

ערוה"ש סי' צא ס"ק יא למד שדין תתאה גבר נאמר רק בכמות שווה של בשר וחלב כדרך שאמרו התוס' בשבת דף מב גבי חמין לתוך צונן.

פמ"ג משב"ז סי' צא ס"ק ה, דן בכמה חקירות בדין תתאה גבר: (א) אם שניהם דברים גושיים (ב) אם יש חילוק בין מונחים זה על זה או זה אצל זה. (ג) אם יש חילוק בין עדיין עומד על האש או הוסר מהאש. (ד) אם הא דאדמיקר בלע ובעי קליפה אם הוא מן התורה או רק חומרא בעלמא מדרבנן. (ה) אם הא דתתאה גבר דוקא כשהתחונן קר לגמרי, הא אם חם אלא שאין יד סולדת בו מכלי ראשון מי אמרינן דמיקר לעליון או לאו. (ו) אם נפל מחום כלי ראשון לחום כלי שני שיד סולדת בו אם שייך דין תתאה גבר או לאו כיון שהתחונן חם שיד סולדת לא שייך דמקרר לעליון ואוסר כולו. ועל החקירה האחרונה כתב שם בד"ה ומה שחקרנו: אף שהתחונן חם שיד סולדת בו הוה כלי שני ושייך ביה תתאה גבר (ואין בישול אלא כדי קליפה). וזה דלא כמו שכתב המנחת יעקב כלל צא אות א דכשהתחונן חם שיד סולדת בו בכלי שני לא שייך תתאה (ויש בישול גמור). דברי הפמ"ג כאן עולים עם מה שחידש הפמ"ג בסי' שיח דלשיטת המחבר שיש בישול אחר בישול בלח שנצטנן כל שאינו י"ס, הוא הדין בכלי שני אפי' י"ס בו דדינו כצונן גמור.

ו

סיכום

כל הפוסקים חששו שעירוי לח רותח מכ"ר על יבש מבשל כדי קליפה. המ"א ובעקבותיו המ"ב פסקו שיש לחוש לבישול גם על לח צונן מועט כשיטת התוס' בשבת, אך הפמ"ג ביו"ד היקל בזה כשיטת התוס' בפסחים וכו"ן, משום שמתערבין, אלא שנראה שאין לסמוך על כך כיון שטעה בדברי המ"א שכתב במפורש שרק בצונן מרובה. הפמ"ג תמה על המ"א שכתב שבשר רותח שנפל לחלב צונן מבשל כדי קליפה, שכן לדברי הפמ"ג יש לדון זאת כעירוי שנפסק הקילוח ואין כאן אלא בליעה בלבד בלא בישול, ונפק"מ לאיסור הנאה. התבאר שהמ"א סבור שגוש מבשל אפי' בכלי שני והחזו"א סבור שבשר רותח שנפל לחלב צונן מבשל בנפילתו כדי קליפה אפי' למי שסבור שגוש בכלי שני אינו מבשל, ושוב אין לתמוה על המ"א.

המ"א בסי' תסז ביאר שהרמ"א בסי' צא סע' ד סבור שאם נפל בשר רותח לחלב צונן מותר בדיעבד אף אם אין ס' כנגד הקליפה, כי באופן זה אין הבליעה כדי קליפה אלא

חומרא בעלמא. לפ"ז לכאורה המ"א סותר את אשר פסק בענין הגוש דחשיב ככלי ראשון. תורף שהמ"א אמר כן לשיטת הרמ"א הסבור שגוש בכלי שני ככלי שני.

סימן צב סעיף ב

בדין חתיכת בשר שנפל עליה חלב

**(א הקדמה. ב) סוגיית הגמרא ודברי התוס' (ג) הסתירה
בטור ובשו"ע והתירוצים לישיבה ד) בחינת ג' התירוצים
א) תירוץ הדרכי משה. ב) תירוץ הרש"ל. ג) תירוץ הש"ך.
ה) העולה להלכה מהש"ך ו) סיכום**

א

הקדמה

בטור ובשו"ע בסי' צב סע' ב, נפסק עפ"י הראשונים דחלב שנפל על חתיכה בקדירה אוסר את כל החתיכה אם אין בה ששים ואינה בתוך הרוטב (אך אינו אוסר את החתיכות האחרות). אבל בסי' קה סע' ד, פסקו הטור והשו"ע שאיסור שנפל על היתר שבקדירה אוסר רק כדי נטילה. להלן תתבררנה השיטות השונות ליישב את הסתירה כמובא באחרונים והנפק"מ ביניהם, ומתוך כך יתבררו דברי הש"ך ס"ק ג שכתב בסיכום דבריו: וקצתני כיון דאנן משערים לעולם בששים, באופן ששוב לא יוקשה מה שהקשה עליו רע"א, ותתברר ההלכה למעשה בזה עפ"י הש"ך. יש לשים לב שהדיון סובב סביב מידת ההתפשטות של הבליעה לחומרא ולקולא, היינו האם הבליעה נשארת רק בכדי נטילה, או שמא מתפשטת לכל החתיכה (ואז אין צריך כדי נטילה או חוששים שמא נשאר בכדי נטילה), או שמא מתפשטת אף לחתיכות האחרות (והן נאסרות אם אין בהם ששים, או שמצטרפות יחד עם החתיכה עצמה לששים לבטל את האיסור, ואז אפי' החתיכה עצמה מותרת).

ב

סוגיית הגמרא ודברי התוס'

בחולין דף קח א, תנן: טיפת חלב שנפלה על החתיכה [בתוך הקדירה על אחת מן החתיכות ולא הגיס את הקדירה ולא נחלק טעם הטיפה אלא לאותה חתיכה בלבד], אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה – אסור וכלומר שאין באותה חתיכה לבדה ששים לבטל הטיפה מיד נאסרת החתיכה ובשאר חתיכות דקדירה לא איירי תנא דמתני' ובגמרא פליגי בה אם חוזרת אותה חתיכה ואוסרתה או לאו. ניער את הקדרה והגיס בה מיד קודם שקבלה החתיכה טעם מן הטיפה להשחא נתערבה הטיפה בכולן, אם יש בה בנותן טעם באותה קדרה – אסור וכלומר אין כח בטיפה לאסור כולן אלא"כ יש בנ"ט ליתן בכל הקדרה].

ובתוס' ד"ה טיפת חלב: טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר אם יש בנותן טעם באותה חתיכה – נאסרת כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב איירי כדאמרינן בפ' גיד הנשה (לעיל דף צו ב) ולכך משערינן באותה חתיכה לבטל הטיפה ולא בשאר חתיכות משום דחלב מפעפע על כל החתיכה ואין מפעפע מחתיכה לחברתה אלא ע"י נייעור וכסוי כדאמרינן בגמ': אילימא לא נייער כלל אמאי כל החתיכות אסורות מיבלע בלע מפלט לא פליט [א]. **מבואר בתוס'** שחלב הנופל על חתיכה שמחוץ לרוטב מתפשט בכל החתיכה אך לא לחתיכות אחרות אע"ג שהחתיכה עצמה נעשית נבלה [ב].

ג

הסתירה בטור ובשו"ע והתירוצים לישבה

הטור בסימן צב, כתב: טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר שבקדרה אם יש בה ס' לבטל החלב מותרת ואם לאו אסורה (ומשמע דכל החתיכה אסורה כפשט התוס') ואין השאר שבקדרה מצטרף עמה לבטל החלב ופר"י דוקא שכל החתיכה חוץ לרוטב כגון שהחתיכה שתחתיה קצתה חוץ לרוטב וזו מונחת עליה דכולה חוץ לרוטב. אבל בסי' קה כתב: וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב ולא נייער הקדרה ולא כיסה אותה אינו אוסר אלא כדי נטילה. לביאור הסתירה כתב בדרכי משה שם באות ו: אפשר דלעיל מיירי באיסור המפעפע כמו טיפת חלב שנפלה על החתיכה והוי כמו חלב שמן (הרמ"א מדייק את תירוצו מהמשך דברי הטור שם בסי' קה: במה דברים אמורים בירך עם גידו וכיוצא בו דבר כחוש שאין בו כח לפעפע בכל החתיכה, אבל גדי שמן שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מראש אזנו שכיון שהוא שמן מפעפע בכולו). ובדרישה בסי' צב ס"ק ב כתב: ונראה שיש לחלק בין טיפת חלב שהוא צלול ומתפשט בקל בכל החתיכה, ובין איסור שהוא גוש, וכן חילק הרש"ל. הסתירה הנ"ל בטור קיימת אף בשו"ע בין סי' צב סע' ב, שכתב: אם יש בחתיכה מטעמת חלב נאסרה אותה חתיכה [ג], לבין סי' קה סע' ד. וממילא נדרשים לתירוצים הנ"ל ליישבה.

א. היינו בדף קח ב: אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה – בשלא נייער ושלא כסה, ודברי חכמים – בשנייער וכסה. מאי לא נייער ולא כסה? אילימא לא נייער – כלל, ולא כסה – כלל, מבלע בלע [ההיא חתיכה] מפלט לא פלט [נלחחות את טעם החלב שחלצ נגגה של חתיכה הוה]! ואלא, לא נייער – בתחלה אלא בסוף, ולא כסה – בתחלה אלא בסוף, אמאי, הא בלע והא פלט! קסבר: אפשר לסוחטו – אסור.

ב. ראה ש"ך סי' קה סע' יז שאפשר שלמסקנת הסוגיא דאפשר לסוחטו אסור וחני"נ, אף החתיכות האחרות הנוגעות בחתיכה שנעשתה נבלה אסורות, וכעולה מראשונים אחרים.

ג. ואכמ"ל במחלוקת ש"ך וט"ז אם השו"ע פסק כר"י או כרש"י, כיון שהנידון כאן בחתיכה שמחוץ לרוטב ובזה הכל מודים שהיא נאסרת כולה אך לא הנוגעות בה. ראה סי' קה סע' ד שהשו"ע הביא את שתי השיטות, ומשמע שאינו מכריע, ואפשר שבסי' צב

הש"ך בסי' צב ס"ק ג, הביא ג' תירוצים לקושיא הנ"ל, וז"ל: אפשר דשאני חלב דהוי איסור שמן שהרי יש בה שמנונית של חמאה ונבלע בכל החתיכה כדאיתא בש"ס פג"ה ומוסכם מכל הפוסקים לקמן סי' ק"ה ס"ה דאיסור שמן מפעפע בכל החתיכה וכן תירץ בד"מ סימן ק"ה. אי נמי יש לחלק כמ"ש הר"ן ס"פ כ"ה וז"ל ה"מ בחום של צלי וכיוצא בו אבל חתיכה זו כיון שעומדת בקדירה מתוך שיש בה הבל ולחלוחית החלב מתפשט בכולה אע"פ שהיא חוץ לרוטב עכ"ל ע"ש ולקמן סי' ק"ה אע"ג דמיירי נמי בקדירה י"ל דהתם מיירי באיסור גוש דאינו צלול דודאי אינו מתפשט בכל החתיכה אלא ע"י רוטב וכן חילק מהרש"ל ומביאו הדרישה. הש"ך הביא תירוץ שלישי (שכבר כתבו הב"ח): ע"ל דכאן מיירי שחתיכת הבשר הוא שמן כמ"ש הטור והמחבר בסי' קה סע' ה.

ד

בחינת ג' התירוצים

א. תירוץ הדרכי משה

הש"ך הקשה על תירוץ הדרכי משה: דמשמע מדברי הרשב"א בתה"א (דף צט ב) והר"ן שם דחלב לא חשיב איסור שמן ע"ש, והכי מוכח נמי מדברי הטור סי' ק"ה ס"ז דפסקו דאיסור כחוש אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב ואיסור שמן מפעפע כהרשב"א, והרשב"א יליף לה מחלב דהכא דאינו מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אלמא דס"ל דחלב איסור כחוש הוא. ע"כ. מבואר שלטענת הש"ך אם נאמר שחלב הינו איסור שמן ולכן מפעפע בכל החתיכה, יסתור הדבר את הנפסק בסי' קה סע' ז שאיסור שמן מפעפע מחתיכה לחתיכה, ומדוע אפוא לא אסרו כאן את החתיכות הנוגעות [ד]. אולם אם חלב הינו איסור כחוש כהוכחת הש"ך, מדוע אפוא, החתיכה כולה אסורה, והלא איסור כחוש אינו אוסר אלא כדי נטילה. אף הט"ז בס"ק ג עמד על הסתירה בין העולה מסי' צב ס"ק ב שחלב שמן ומפעפע, לבין העולה מסי' קה סע' ז דחלב לא מפעפע, וכבר הקשה כן בט"ז סי' פז ס"ק י, וסיים שם: וצ"ע רב ליישב זה.

פר"ח בסי' צב ס"ק ג, הוכיח מהרשב"א שחלב מוגדר כדבר ביניים הן ככחוש והן כשמן. דהנה ז"ל תורת הבית (בית ד' שער א. דף צט): ושמענין נמי מהכא דאפילו היתה מקצת החתיכה בתוך הרוטב ונפל על מקצתה שהוא חוץ לרוטב חלב או דם או אחד מן

סע' ב הביא את שיטת הרמב"ם משום שלא רצה להכריע במחלוקת ר"י ורש"י, ודברי הרמב"ם יכולים לעלות לשתי השיטות.

ד. בארוך מש"ך ד"ה ומ"מ אין דרכו של הרב, החזיק דוקא בתירוץ זה של הדרכי משה וכתב: ואע"ג שמדברי הרשב"א שהבאתי למעלה משמע דחלב לא הוה איסור שמן, מ"מ הטור והמחבר לא ס"ל הכי. עכ"ל. נראה שכשכתב את הש"ך השגיח בקושי העולה מסי' קה סע' ז שדברי הטור והשו"ע מיוסדים על הרשב"א הסובר שחלב איסור כחוש וממילא תירוץ הדרכי משה מוקשה.

האיסורין שאין מפעפעין אין אומרין שאותו רוטב שהוא בקצה האחד מוליך ומערב מה שבלעה החתיכה בקצה האחר שאינו בתוך הרוטב דאם לא כן אפילו לא ניער יפה ולא כיסה יפה למה נאסרה החתיכה הראשונה ולמה אוסרת כל השאר דאדרבה היה לנו לצרף הרוטב עם החתיכה בתחילת נפילתה ותבטל הטיפה בס' שהרי הרוטב מערב את הכל ומוליך את החלב בכל והכל מצטרף לבטלה, אלא ודאי שמעינן דאין חתיכה שנאסרה מחמת בליעת איסור אוסרת חתיכת היתר שאצלה ואפילו שתיהן חמות ואפילו במה שאמרו חתיכה עצמה נעשת נבלה כבשר בחלב וכל שכן בשאר האיסורין וכו', ומכל מקום נראה ודאי שאם החתיכה בלועה מאיסור מפעפע כגון שבלע מחלב שמן כחלב של כליות או שבלעה שומן נבלה וכיוצא בזה שהיא אוסרת שאר החתיכות בין בצלי בין שנפלו זו לתוך זו ביבש ושתיהן חמות, וכו'. עכ"ל. מבואר ברשב"א שסתם חלב הינו איסור כחוש שאינו מפעפע מחתיכה לחתיכה (אע"ג שהחתיכה נעשת נבלה) וכנ"ל בש"ך.

אבל בהמשך דבריו כתב בתורת הבית (שם דף קיא): יש איסור שאינו צריך אלא כדי קליפה והם כל האיסורין שאין מפעפעין ושנתערב עם ההיתר בצלי או במליחה או אפילו בקדירה והוא שלא כיסה אותן הרוטב אלא עומד למעלה מן הרוטב ושלא ניער ולא כיסה וכמו שכתבנו למעלה. והקשה עליו הרא"ה בבדק הבית שם: מה שכתב שכן הדין באיסור שנפל על גבי חתיכה ולא כיסה אותה הרוטב אלא עומדת למעלה מן הרוטב ולא ניער ולא כיסה ע"כ, ואינו נכון דחתיכה כיוצא בזה אעפ"י שאין משערין האיסור במה שבקדרה משום דלא ניער ולא כיסה אבל מכל מקום בדידה משערין בכולה חתיכה ואם יש בה ששים בכדי האיסור הכל מותר ואם לאו אותה חתיכה כולה אסורה ואין משערין בזה ואין דנין בה בכדי קליפה ולא בנטילת מקום וכמו שביארנו למעלה. והשיב לו הרשב"א במשמרת הבית וז"ל: טעות גמורה, שכל שלא ניער וכיסה ואין רוטב מכסה אותה הרי זה כצלי וכל שאינו מפעפע אינו אוסר אלא כדי קליפה ואין הבל הקדרה כרוטב לערב, שאם כן לא ניער ולא כיסה אינו מעלה ולא מוריד ובכלל קדרה משערין, וזה פשוט, אלא שמביאתו לכלל טעות זה משנה טיפת חלב שנפלה ע"ג חתיכה דקתני אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה ניער את הקדירה אם יש בה בנותן טעם באותה קדירה והוא סבור שחלב אינו מפעפע ואפילו הכי קתני אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה כלומר כל החתיכה אסורה. וזה טעות בידו, שהחלב מפעפע והכי נמי מוכח וכו'. עכ"ל.

נמצא לכאורה שדברי הרשב"א סותרים זה לזה דמחד גיסא כתב שחלב אינו מפעפע ולכן אינו עובר מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, ואילו מאידך גיסא כתב שחלב מפעפע בכל החתיכה ואינו כשאר איסורים שאינם מפעפעים ואוסרים רק כדי קליפה. ותירץ פרי"ח שם שחלב מפעפע קצת להתפשט בכל החתיכה אבל אין לו פעפוע גדול כשומן נבלה להתפשט גם בשאר החתיכות. ובסיכום דבריו כתב: ולכן העיקר כמ"ש בדעת הרשב"א והמחבר דצלי וחתיכה חוץ לרוטב שוין ואם הוא דם וכיוצא שאינו מפעפע כלל סגי

בנטילת מקום ואם הוא חלב שמפעפע קצת החתיכה שבו נפל האיסור כולה אסורה, אבל אין מפעפע מחתיכה לחתיכה, ואם הוא איסור שמן אף מחתיכה לחתיכה מפעפע. נמצא אפוא שלפי פר"ח דברי הטור והשו"ע מדוקדקים. בסי' צב סעי' ב החתיכה נאסרת כולה ואין מפעפע מחתיכה לחתיכה, לפי שמדובר בחלב ורק לו יש את התכונה המיוחדת הזו. אבל באשר לכל שאר האיסורים פסקו הטור והשו"ע שאיסור כחוש אוסר כדי נטילה, ואיסור שמן אוסר את כל החתיכה ואף מפעפע מחתיכה לחתיכה.

אולם פלתי סי' צב ס"ק ד, כתב שאין בדברי פר"ח ליישב את השו"ע. דהנה השו"ע בסי' קה סעי' ה, כתב שכל דבר שיש לו פעפוע (היינו שהוא שמן) שנפל למקום ידוע מהחתיכה בצלי אף על פי שיש בחתיכה ס' לבטל האיסור צריך נטילת מקום (שמא לא פעפע). לפ"ז בחלב שהוא מפעפע רק קצת דאינו כ"כ שמן ודאי אף כשיש ששים בחתיכה צריך גם נטילת מקום. ועל כן כתב פלתי שמחוייבים לומר בדעת השו"ע דודאי תרתי בעינין: כיון דיש בו הבל הקדרה (לאפוקי מצלי) כמ"ש הר"ן וגם החלב קצת שמן, מבליע בכל החתיכה ואין מצריכים כדי נטילה מספק. ונפק"מ בזה לענין צלי, דלפר"ח פשוט שחלב מפעפע בכל החתיכה אף בצלי דצלי והבל הקדרה דין אחד להם כמפורש ברשב"א (וכן מפורש בתירוץ הראשון בש"ך גבי צלי שאצל האש), ואילו לדעת פלתי בדעת השו"ע חלב שנפל על צלי צריך ס' שמא פעפע בכלו, וצריך נטילה שמא לא פעפע, ומדוקדק הדבר ממה שכתב כאן השו"ע בסי' צב סעי' ב: נפל חלב לתוך קדירה של בשר (ולא לצלי).

ב. תירוץ הרש"ל

התירוץ השני אף הוא טעון בירור. דהנה ז"ל הדרישה ס"ק ב: ונראה שיש לחלק בין טיפת חלב שהוא צלול ומתפשט בקל בכל החתיכה ובין איסור שהוא גוש וכן תירץ מור"ש (הרש"ל) באוה"ש וכו' ומור"ש ז"ל אסר כל החתיכה בכל ענין אפילו באיסור גוש ובלא רוטב וכו' וזה לשון מורי ורבי (היינו רש"ל) אף שבצלי אינו אוסר המחבר אלא כדי נטילה שהרי אפילו עירוי דם רותח על הצלי אינו אוסר אלא כדי נטילה (סי' עו) מ"מ חתיכה שנתבשלה רכה לבלעו והטיפה נכנסת שפיר כולה עכ"ל, והחילוק שבין צלי ומבושל כתבו גם כן בב"י סי' צא וכו'. עכ"ל דרישה. מבואר שרש"ל מחלק בדעת הטור בין צלי לבין חתיכה שנתבשלה כעולה מדבריו שדם שנפל על הצלי צריך כדי נטילה, ואילו בטיפת חלב שנפלה על החתיכה נאסרת כולה, ועוד יש חילוק שאפי' חתיכה שנתבשלה אינה נאסרת כולה אם נפל עליה איסור גוש ולא צלול כטיפת חלב. למעשה רש"ל חולק ואינו מחלק בין צלול לגוש ובין צלי למבושל.

החילוק בין צלי לחתיכה שנתבשלה מקורו בר"ן אולם החילוק בין צלול לגוש בחתיכה שנתבשלה אין לו מקור וכבר עמד על כך פרי חדש. לטענת פר"ח: בודאי לדעת הר"ן אף באיסור גוש ההבל מוליך הפליטה בכל החתיכה דומיא דרוטב שמוליך בכל

הקדרה. וראה שם בסוף דבריו שכתב שדברי הרא"ה והר"ן נראין עיקר לאסור בחתיכה שחוץ לרוטב ואפילו באיסור גוש. וראה בארוך מש"ך ד"ה ומ"מ אין דרכו של הרב, שכתב על תירוץ הרש"ל: ולפ"ד אין צורך לכל זה. עכ"ל. וראה שקודם לכן כתב: ונמצא לפ"ז שדעת כל הפוסקים דחתיכה שנתבשלה והיא חמה שוה לצלי בכל עניין (כעולה מתירוץ דרכי משה). ונראה שמתעם זה לא הסכים הש"ך שם עם הרש"ל.

ג. תירוץ הש"ך

בתירוץ השלישי כתב הש"ך דבסי' צב מיירי בבשר שמן. אף תירוץ זה מחייב אוקימתא שאין לה רמז, וראה בארוך מש"ך ד"ה שוב תירוץ הב"ח, שהביא תירוץ זה בשם הב"ח, וכתב על כך הש"ך: ופשטא דמילתא לא משמע הכי. לתירוץ זה צריך לומר שאף שהבשר שמן והאיסור מפעפע בו, מ"מ אינו עובר מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, ראה חו"ד ביאורים ס"ק ג.

ה

העולה להלכה מהש"ך

מהפירוש הראשון עולה שרק דבר שמן ואפי' בצלי אוסר את כל החתיכה (ולביאור הפלתי, רק בהבל קדירה), ואילו לפירוש השני כל דבר צלול בהבל קדירה אוסר את כל החתיכה, ולפירוש השלישי הכל תלוי בחתיכה שנפל עליה האיסור אם היא דבר שמן מפעפע בכלול, ואם היא דבר כחוש רק כדי נטילה ואפי' אם נפל חלב [ה]. הש"ך בסוף דבריו, כתב: וכאן קצרתי כיון דאנן (לשיטת הרמ"א בסי' קה סע' ה) משערין לעולם בששים (דאין אנו בקיאין בין כחוש לשמן). לטענת הש"ך אין אפוא נפק"מ מעשית לחילוקים בין התירוצים.

אולם רע"א הקשה על כך, וז"ל (להקלת העיון חולקו דבריו לפיסקאות):

1א) לענ"ד אי משום הא לא איריא דמכל מקום כשיש בכל הקדירה ששים נגד הטפה לשתרי גם אותה החתיכה בנטילה ממה נפשך אם הוא שמן מצטרף הכל לבטל ואם הוא כחוש סגי בנטילה.

2א) גם, אף דאיכא ששים בחתיכה עצמה תצטרך נטילה דהא מדינא לא צריך רק נטילה ולא מהני ששים ואם כן עדיין צריכים להנך תירוצים דהבל הקדירה וצלול מתפשט בכל החתיכה.

ה. בבדי השולחן ס"ק כא כתב שלפירוש הראשון גבינה שנפלה על בשר אוסרת את כולו כחלב שהוא קצת שמן, אבל לפירוש השני הגבינה אוסרת רק כדי נטילה כדין גוש וכן משמע בחו"ד סי' צב חידושים ס"ק ד אות ב. וצריך בירור אם אכן אפשר שלפירוש הראשון גבינה אוסרת את כל החתיכה, לאור פירוש האחרונים על דברי השו"ע שמקורם ברשב"א בסי' קה סע' ז: או בשר בחלב, ע"ש בט"ז וש"ך, ואכמ"ל.

11) ועדיין נפקא מינה לדינא דמטעם אין אנו בקיאים בעינין גם כן נטילת מקום ואילו הכא בדינא דטפת חלב דבדאיכא ששים באותה חתיכה אין צריך נטילת מקום [ולתירוץ של דרכי משה והוא מדברי הרשב"א במשמרת הבית (דף קיא) צ"ל דלענין זה מהני גם כן הבל הקדירה דלא בעי נטילת מקום עיין בפלתין] וצריכים לדון אם הוא על ידי צלול והבל הקדירה או מטעם דהחלב הוי קצת שמן.

12) וביותר קשה לי על הש"ך דמה בכך דאנן משערים לעולם בששים דהטעם משום דאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן דמכל מקום מהני שארי החתיכות לבטל דלא עדיף מצלי לקמן (סימן קה סעיף ה) [1]. ואם כן הא (דאמרינן) [דאסרינן] הכא בכל ענין החתיכה היינו משום דהאיסור כחוש ואינו מתפשט לשארי חתיכות וחתיכה נשארה באיסורה משום הבל הקדירה ודו"ק. עכ"ל.

בבדי השולחן ביאורים ד"ה אם אין בה וכו', העיר שהחל מהמילים: ועדין נ"מ לדינא, הוא כפל הענין שהזכיר בתחילת דבריו, ושנראה שנפלה טעות בהעתקת הדברים. ע"כ. נראה שאכן יש כאן שתי מהדורות ופיסקה 1א מקבילה לפיסקה 2, ופיסקה 2א לפיסקה 1ב, ואפשר לעמוד על כוונת רע"א ביתר ברור מתוך השוואת הפיסקאות.

מבואר שלרע"א שתי קושיות על הש"ך. בקושיא ראשונה (1א וב) מחייב רע"א את הש"ך לפרש מדוע כאן גבי טיפת חלב שנפלה על הבשר אין אפשרות להתיר ממה נפשך כמו בסי' קה (ולכן צריך להכריע בין התירוצים). קושיא זו מיוסדת על כך שדבר שמן מפעפע ובטל. אלא שקושיא זו צ"ע, דהלא לדעת הש"ך אין דבר שמן מתבטל בחתיכות. דהנה השו"ע בסי' קה סע' ז, כתב: אבל בלעה מן הדברים המפעפים בטבען כגון שומן אוסרת חברתה בין בצלי בין בנוגעת זו בזו חס בחם וכו' ויוצא מחתיכה לחתיכה. וראה שם ט"ז ס"ק כב שתמה על השו"ע שבסע' ז הביא דעת הרשב"א שדבר שמן מפעפע מחתיכה לחתיכה, ואילו בסע' ט גבי מליחה כתב: ולענין שאר חתיכות שנמלחו יחד אם אין בכל אחת מהם בפני עצמה ששים לבטל החלב אסורות ואין מצטרפין יחד לבטל החלב, והיינו כמהר"ם שפסק שאין מפעפע מחתיכה לחתיכה. ובנקודה"כ ס"ק ז כתב שהשו"ע פסק בסע' ז רק לחומרא דמפעפע מחתיכה לחתיכה, ולכן אם אין ששים בכל חתיכה היא נאסרת שמא לא התפשט הכל בשוה כמו בבישול (ראה משב"ז סוף ס"ק כב, וכן משב"ז ס"ק טו). לפ"ז יפרש הש"ך שאף הרמ"א פסק לקולא דוקא במליחה (ז"ל הרמ"א שם בסע' ט: דאם איכא ששים בין הכל ביחד נגד כל החתיכה שהחלב דבוק בה אז הכל שרי), וכמבואר בדברי הרמ"א: יש לסמוך בכי האי גוונא אדברי המקילין וסבירא להו דאינו אוסר במליחה רק כדי קליפה כדי שלא נצטרך לשער בין איסור שמן לכחוש. פשוט אפוא שלדעת הש"ך לדידן אין בשום איסור שנפל על חתיכה אפשרות להתיר מטעם ממה נפשך את החתיכה ע"י נטילה אם יש ס' בכל החתיכות, שכן אין

1. כך במהדורת מכון ירושלים, ובדפוס הרגיל: סעי' י. ובבדי השולחן תיקון לסעי' ט, ולעני"ד צ"ל סעי' ז כדלהלן.

החתיכות מצטרפות לקולא אפי' באיסור שמן, ומאידך גיסא מספק שמן אנו חוששים שהאיסור התפשט בכל החתיכה ולא סגי בנטילה. נראה אפוא שלפני רע"א לא היה נקודה"כ הנ"ל (ומ"מ בשו"ת רע"א ציין במספר מקומות לנקודה"כ, ראה פרוייקט השו"ת: נקה"כ, נקודות הכסף), וסמך על פר"ח ומנחת כהן שביארו שהשו"ע פסק בצלי כרשב"א אפי' לקולא, ראה שם משב"ז ס"ק כב [ז].

עפ"ז מיושבת קושיא נוספת של רע"א על הש"ך. דהנה הרמ"א כאן כתב: וכן אם לא ניער כלל לא בתחילה ולא בסוף ולא כיסה כלל אם יש ששים בקדירה נגד טיפת חלב שנפל אינו אסור רק החתיכה לבד ושאר הקדירה מותר. והקשה הש"ך בס"ק ו: תימה

ז. בבדי השולחן ד"ה ואם אין בה וכו', כתב: והקשה עליו רעק"א דלפי מה דקיי"ל לקמן בסימן קה סעי' ט ברמ"א דכל החתיכות מצטרפים לששים לבטל האיסור שנצלה עמהם, ומשם דתפסינן בודאי דאם האיסור שמן הוא מפעפע בכל החתיכות ואינו נשאר בחתיכה שאצלו, ודלא כדעת המחבר שם שכתב לאסור כל חתיכה שנגע בה אא"כ יש ששים באותה החתיכה עצמה כי לדעת המחבר לא הוכרע שהשמן מפעפע אף מחתיכה לחתיכה דשמא אינו מפעפע וכדעת המהר"ם שבמרדכי המובא בב"י שם ולחומרא חישינן לדיעה זו. ובהמשך דבריו הקשה בדי השולחן: ולכאורה קשה על מה שהעתיק רע"א מסימן קה דמצרפים כל החתיכות לבטל האיסור דהרמ"א כתב שם כן במליחה ויהיב שם טעמא מפני שיש מקילין לומר דבמליחה אף האיסור השמן אוסר רק כדי קליפה וא"כ בצלי דליכא למאן דסבר הכי היה נראה שיש להחמיר שלא לצרף כל החתיכות לבטל האיסור אלא בעינן למיחש שמא השמן מפעפע רק בכל אותה חתיכה אבל לא מחתיכה לחתיכה, אמנם כנראה שרעק"א סמך בזה על משמעות התו"ח בכלל לז דין א, דאף בצלי הוא כן לצרף כל החתיכות וכדביאר שם במנחת יעקב דתפסינן לעיקר כדעת הפוסקים דמפעפע מחתיכה לחתיכה בצלי וכו'. עכ"ל בדי השולחן. ובאמת שצ"ע בדברי מנחת יעקב. דהנה בתורת חטאת שם (בסוף דין א) כתב: וע"ל גבי מליחה אי בעינן בכל חתיכה בפני עצמה ששים. עכ"ל. ופשט דבריו, דודאי בצלי אין אומרים סברא זו, ורק במליחה יש להקל מהמפורש בתורת חטאת כלל לת דין ג' דרבים המקילין להקל במליחה אף בשמן דאינו אוסר רק כדי קליפה. אבל מנחת יעקב, כתב: משמע דדעת הרב ששוה בזה מליחה לצלי (וכן משמע בטי"ז סי' קה ס"ק כב ובנקה"כ שם) וצ"ע כיון שעיקר הכרעת הרב להקל לקמן כלל לת דין ג' במליחה מטעם דרבים המקילין להקל במליחה אף בשמן דאינו אוסר רק כדי קליפה א"כ בצלי דאין לצדד להקל מטעם זה מניין לנו להקל נגד דעת המרדכי שכתב להדיא דאין חלב מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, משמע להדיא דאפילו בצלי מיירי, ואפשר לומר דהא דהצריך הרב לקמן לצדד להקל מטעם דרבים המקילין היינו דוקא גבי מליחה שאין לו כח לפעפע כל כך משא"כ בצלי דעדיף לענין פיעפוע ומ"ש ס"ק ד' אף בלאו האי טעמא יש להקל ולצרף הכל כמו בבישול. עכ"ל מנחת יעקב. כאמור אין בדבריו הכרח, ובודאי אין בזה כדי להקשות על הש"ך. ומה שכתב שנקה"כ משווה מליחה לצלי זהו דוקא בדעת השו"ע אבל פשוט שבדעת הרמ"א אין הש"ך משווה כנ"ל.

דכשאינ ששים בקדירה נמי יהא מותר כיון שלא ניער כלל ולא נתן טעם אלא באותה חתיכה עצמה כדאינתא בש"ס ופוסקים וכו'. ונ"ל הא דבעי ששים בקדירה היינו אי מקצתה בתוך הרוטב וכו'. עכ"ל. והקשה רע"א ס"ק ג על תמיהת הש"ך וז"ל: לענ"ד הא הרמ"א פסק לקמן דאפילו בצלי אוסר כל החתיכות דאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן ואם כן ממילא הכא באם אין בכל הקדירה ששים נגד הטפה אסור הכל. עכ"ל. ונראה לאור הנ"ל שלדעת הש"ך בטיפת חלב שנפלה על חתיכה שבתוך קדירה שמעל הרוטב מפורש בגמ' ובראשונים שאינה מתפשטת לכל החתיכות, ולכן אין לאסור שאר החתיכות אפי' לדעת הרמ"א (בסי' קה סע' ז) שאסר דוקא בשאר איסורין ולא בטיפת חלב. וראה באה"ג ס"ק ו והגר"א ס"ק ט שהסכימו עם הש"ך שאין לאסור את שאר החתיכות ועל כן תיקנו את גירסת הרמ"א (כל אחד באופן אחר). ובאמת יש לשאול לרע"א אין הרמ"א מצריך כאן כדי נטילה כמו בצלי.

ובאשר לקושיא ב' של רע"א (א2 וב1, היינו שמחוייבים לבאר מדוע לא הצריכו בטיפת חלב כדי נטילה בנוסף לששים), נראה שלדעת הש"ך, אין הכי נמי, כיון שאין בידינו להכריע בין השיטות (לאור כל העיון דלעיל), כוונתו שעלינו להחמיר בכל עניין ע"י נטילה וששים, מלבד בחלב שנפל לחתיכה בקדרה, שע"י הבל הקדרה נבלע בכל החתיכה (לפי ששמן קצת וצלול) וא"צ נטילה, ואינו אוסר את החתיכות האחרות כדין כחוש, וכעולה מכל הראשונים וכסתימת הגמ', ואין לנו ללמוד מכאן להקל בשום מקרה ששונה ממצייאות זו, ובכך מדוקדקים ביותר דברי השו"ע. אין מסקנה זו עולה עם המסקנות לדינא שכתב החו"ד (חידושים סע' ד אותיות א-ב) כעולה לדבריו מדברי האחרונים. לדברי חו"ד הלכה כרש"ל שבכל צלול מבליע בכל החתיכה אפילו באיסור כחוש ולא צריך נטילה, ומאידך גיסא באיסור גוש צריך נטילה אף שאין ס' בחתיכה.

ו

סיכום

בסי' צב סע' ב נפסק עפ"י הראשונים דחלב שנפל על חתיכה בקדירה אוסר את כל החתיכה אם אין בה ששים ואינה בתוך הרוטב. אבל בסי' קה סע' ד, פסקו הטור והשו"ע שאיסור שנפל על היתר שבקדירה אוסר רק כדי נטילה. הש"ך בסי' צב ס"ק ג הביא שלשה תירוצים שיש ביניהם נפק"מ לדינא, אולם בסוף דבריו כתב: קצרתי כיון דאנן משערים לעולם בששים. רע"א הקשה על הש"ך שתי קושיות, וכדי ליישבן התברר שלדעת הש"ך לעולם אין אומרים שאיסור אפי' ודאי שמן מפעפע מחתיכה לחתיכה לקולא (היינו כדי לבטל את האיסור ולהתיר אף את החתיכה שעליה נפל האיסור) מלבד במליחה לדעת הרמ"א, ומאידך גיסא בכל איסור שנפל על חתיכה צריך ס' בחתיכה כדי לבטלו וכמו כן צריך להסיר כדי נטילה, מלבד במקרה אחד: חלב שנפל על חתיכה בקדרה מחוץ לרוטב, שבמקרה זה ברי לנו שהבל הקדרה מבליע את החלב בכל החתיכה (כי חלב קצת שמן) וסגי בששים בלא נטילה (כי אין חוששים לספק כחוש), ואין

החתיכה אוסרת את שאר החתיכות (כי אין חוששים לספק שמן). וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צב סעיף ד אפשר לסוחטו וחנ"ן

א) הקדמה ב) סוגית הגמ' ופרש"י ג) מחלוקת ר"ת ור' אפרים גבי חנ"ן בשאר איסורים ופסיקת השו"ע והרמ"א ד) מחלוקת הטור והרשב"א בשיטת ר' אפרים גבי החתיכה עצמה והסתירה בשו"ע ה) להבנת שורש מחלוקת הטור והרשב"א א) הטור כרש"י שאפשר לסוחטו מותר מחייב שאין חנ"ן ואף החתיכה חוזרת להיתרה. ב) טענת הב"ח שלדעת ר' אפרים אפשר לסוחטו אסור ולכן החתיכה עצמה לעולם אסורה אע"ג שאין חנ"ן בשאר איסורים. ג) מפורש ברשב"א שלר' אפרים בשאר איסורין אפשר לסוחטו מותר. ד) בחי' הרשב"א לשון ר' אפרים שלא היתה מצויה בידי הראשונים. ה) הרשב"א עצמו הקשה על ר' אפרים את קושיית הטור. ו) הרשב"א מקבל את שיטת הרמב"ן ולא את ר' אפרים. ז) מכוח הסתירה ברא"ש יש להוכיח שהטור הרא"ש והתוס' הבינו שלר' אפרים אפשר לסוחטו מותר בשאר איסורים, ודלא כב"ח. ח) מוכח שלפני התוס' הרא"ש והטור לא היתה לשון ר' אפרים שבחי' הרשב"א. ט) אין לקבל את הבנת הדרישה בטור. י) בירור דברי הגר"א. יא) במאירי מפורש שבשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה אסורה לעולם, אך אין חנ"ן. ו) סיכום

א

הקדמה

ראשונים ואחרונים ביררו את הקשר בין אפשר לסוחטו אסור או מותר לחנ"ן בבב"ח ובשאר איסורים, ואת הקשר של שני הגורמים הנ"ל ביחס לאפשרות שאף אם אין חנ"ן מ"מ החתיכה עצמה נשאת באיסורה אע"פ שהאיסור התבטל בין כל שאר החתיכות. עיקר דיון זה דוקא בשיטת ר' אפרים המחלק בין בב"ח לשאר איסורים. להלן תתברר מחלוקת הטור והרשב"א בשיטת ר' אפרים אם החתיכה עצמה נשאת באיסורה, ויתברר שודאי ר' אפרים אוסר את החתיכה, אולם האחרונים שביארו טעמו משום שאפשר לסוחטו אסור אף בשאר איסורים למרות שאין חנ"ן, לא השגיחו במפורש בר' אפרים, ואף לא השגיחו שיש מן הראשונים שלא ראו את ר' אפרים בלשונו שלו כמובא ברשב"א ומתוך כך טעו בדבריו. לעיון זה אין נפק"מ לדינא שכן השו"ע בסי' קו סע' א פסק

כרשב"א שאף בשאר איסורין החתיכה אינה חוזרת להיתרה, ויש לקבל פסק זה אע"פ שיתברר להלן שאין דעתו של הרשב"א נוחה מסברת הב"י בטעם האיסור. ופשיטא שאין בזה נפק"מ לרמ"א אשר פסק דלא כר' אפרים והסכים שחנ"ן אף בשאר איסורים.

ב

סוגית הגמ' ופרש"י

בחולין דף קח א, תנן: טיפת חלב שנפלה על החתיכה, אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה – אסור. ובגמ': אמר רב: כיון שנתן טעם בחתיכה – חתיכה עצמה נעשית נבלה והא דתנן במתניחין אם יש בנותן טעם באותה חתיכה לאסור את כל הקדרה לכיון דנאסרה החתיכה היא ענמה כולה נעשית איסור, ואוסרת כל החתיכות כולן ואפילו יש בהן כדי לבטל החתיכה כולה נאסרות כולן ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה... כמאן? כרבי יהודה, דאמר מין במינו לא בטיל... ומאי קסבר ורב, באפשר לסוחטו באיסור שנבלע בהיתר ונתן בו טעם ואסרו וחזר וניטל היתר הזה עם היתר אחר שאפשר האיסור הנבלע בזה ליסחט ממנו וליחלק בהיתר האחרון ואין בו כשיעור לאסור את האחרון אי קסבר אפשר לסוחטו מותר והתר גם הראשון מפני שנפלט האיסור ממנו ולכתחלה הוא לאסור שאין מצטלן איסור לכתחלה ומייהו דיעבד שרי לאכול אף הראשון חתיכה אמאי נעשית נבלה? והא אפשר היא ליסחט ממנה וליחלק לאחריים שלא קבלו ממנו כלום ואין לנו לאסור עד שיתן החלב טעם בכולו דליכא למימר אפשר ליסחט מזה וליבלע בזה, שהרי כולן שוין בטעמו ואיזה היתר ואיזה תאסור אלא קסבר אפשר לסוחטו אסור ומשנאסרה החתיכה שוב אין לה היתר בסחיטה ואשמעינן אף היתר שבה נעשה איסור להיות כאן שיעור גדול לאסור אחריים הרבהו. דאיתמר, רב ורבי חנינא ורבי יוחנן דאמרי: אפשר לסוחטו – אסור, שמואל ורבי שמעון בר רבי וריש לקיש דאמרי: אפשר לסוחטו – מותר ואף הראשון שנאסרו. וסבר רב אפשר לסוחטו אסור? ! והאיתמר וכו'.

רוב הראשונים פסקו כמ"ד אפשר לסוחטו אסור, ועל כן כשנאסרה החתיכה מחמת החלב שבלעה שוב אין לה היתר בסחיטה, ואשמעינן רב דאף היתר שבה נעשה איסור [א], ואם בשלה עם אחרות צריך ששים לבטל את כל החתיכה ולא רק את האיסור שבלעה (מלבד הראב"ד, ואפשר שאף הרי"ף, פסק שחתיכה נעשית נבלה רק לר' יהודה דמחמיר במין במינו אבל לדידן דקיימא לן מין במינו בטל אין אומריין כן). וכן פסק השו"ע בסי' צב סע' ג: ואם יש ברוטב ובשאר החתיכות ששים כנגד החתיכה – הרוטב ושאר החתיכות מותרים, ואת החתיכה משליך. ואם אינו מכירה כל החתיכות אסורות,

א. כך עפ"י רש"י, אבל הטור כתב: היכא שנאסרה החתיכה מחמת החלב נעשית כל החתיכה איסור ואם בישלה עם אחרות צריך סי' לבטל כולה אע"פ שאפשר ליסחט החלב הבלוע בה וליבטל בס' בשאר החתיכות אפי' הכי הכל אסור שכבר נעשית החתיכה כולה איסור. עכ"ל. משמע שכיון שהחתיכה נאסרה אפשר לסוחטו אסור, ואילו להאמור לעיל משמע שכיון שאפשר לסוחטו אסור מחדש רב שהחתיכה נעשית נבלה כי אף היתר שבה נעשה איסור.

אם חתיכת האיסור ראויה להתכבד (דקי"ל לקמן ר"ס קא דחתיכה הראויה להתכבד אינה בטלה אפי' באלף).

ג

מחלוקת ר"ת ור' אפרים גבי חנ"ן בשאר איסורים ופסיקת השו"ע והרמ"א

ז"ל הטור בסי' צב: ופסק ה"ר אפרים דלא אמרינן אפשר לסוחטו אסור אלא בבשר בחלב אבל בשאר איסורין כגון כזית חלב שנבלע בחתיכה ואין בה ס' לבטלו ונאסרה ואח"כ בשלה עם האחרות אין צריך אלא ס' כדי כזית הראשון ואז אפי' החתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת, ור"ת פסק דאף בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור וכו', וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת ה"ר אפרים. ע"כ. מחלוקת ר' אפרים ור"ת מובאת בתוס' בחולין דף ק א ד"ה בשקדם. ושם התבאר שלשיטת ר' אפרים אין חנ"ן בשאר איסורים כי בשר וחלב כל חד באפיה נפשיה שרי וכי איתנהו בהדי הדדי אסור הלכך הבשר עצמו נעשה איסור, משא"כ בשאר איסורים. וביאר הט"ז בס"ק ט, דבבשר וחלב אין האיסור ניכר רק שהתורה אסרה את התערובת משא"כ בשאר איסורים התורה אסרה את האיסור והוא נשאר בעינו גם אם נתערב ולא שייך לומר חתיכה נעשית איסור.

השו"ע בסע' ד פסק כר' אפרים (וכן פסקו הרמב"ם המ"א פ"ט ה"א כמבואר במ"מ שם. רא"ש ראה ב"י בסי' צב, אך ראה ש"ך סי' צד ס"ק כב מה שכתב בשם מעדני מלך אלא שדחאו. רשב"א בתורת האדם ובחידושי. רמב"ן בתשובה כמובא בב"י בסי' צב), והרמ"א כתב שהמנהג פשוט כאומרים שבכל האיסורים חתיכה נעשית נבילה (ר"ת סמ"ג סמ"ק ומרדכי). פ"ח בסי' קו פסק כרמ"א עפ"י המפורש בירושלמי שאפשר לסוחטו אסור אף בשאר איסורים. וראה ש"ך ס"ק יב וט"ז ס"ק יא, שכתבו עפ"י הר"ן דבשאר איסורים אינו אלא מדרבנן [ב]. אבל רע"א ס"ק ח, כתב שמדוקדק בתוס' דאיסורו מהתורה. פמ"ג שפ"ד ס"ק יב ציין אף הוא לסוברים שהאיסור מהתורה, אך כתב שלדינא קימ"ל דאיסורו מדרבנן.

ד

מחלוקת הטור והרשב"א בשיטת ר' אפרים גבי החתיכה עצמה והסתירה בשו"ע

הטור בסימן קו כתב: כתב הרשב"א אע"פ שאין חתיכה שבלעה איסור נעשית נבילה ואינה אוסרת אלא לפי חשבון האיסור שבה, אעפ"כ כשנופלת לקדרה שיש בה ששים לבטל איסור הבלוע שבה אין החתיכה חוזרת לקדמותה להיתרה לפי שאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי ואינו נבלל לתוך ההיתר שבקדרה, משא"כ בדבר הנבלל ונימוח שאם

ב. הר"ן (הביאו הב"י) כתב שנראה לו דחתיכה עצמה נעשית נבלה בבשר בחלב מדאורייתא לפי שבשעת התערובת הוא שמתחדש האיסור ונעשה כל אחד עצמו של איסור, ובשאר איסורין אינו אלא מדבריהם שראוי להשוות אותם לבשר בחלב.

נפל דם וכיצא בו לתוך רוטב של היתר ואסרו מחמת מיעוטו וחזר ונתרבה הרוטב של היתר עד שיהא בין כולו ס' לבטל הדם כולו מותר שהכל נבלל ונתערב האיסור בתוך ההיתר. ואיני מבין דבריו דכיון שהכל מצטרף לבטלו ע"כ הטעם מתבלבל בכולו וכיון שמתבלבל בכולו א"כ נתבטל. עכ"ל. הב"י בס"י קו תמה על הטור: ואני אומר שאיני מבין דברי רבינו שכתב דכיון שהכל מצטרף לבטלו ע"כ הטעם מתבלבל בכולו כלומר כל טעם האיסור הבלוע בחתיכה זו מתבלבל בכל החתיכות דמנין לו להכריח כן וכו' הילכך ודאי דברי הרשב"א עיקר ודברים אלו לא מפי עצמו אמרן אלא מפי רבינו אפרים וכמ"ש בחדושו פרק כ"ה (קח ב ד"ה קסבר אפשר) וטעמא דמילתא משמע בתורת הבית הארוך (ב"ד ש"א ח א) דהיינו משום דכיון דחתיכה זו נאסרה א"א לה לחזור להיתרה אא"כ יהיה ברור לנו שיצא איסור זה ממנה ונתפשט בה ובכל החתיכות בשוה וכו' [ב]. ותימה על הב"י שבס"י צב הביא את הרשב"א האוסר את החתיכה עצמה ולא תמה על הטור החולק עליו.

השו"ע בס"י קו סע' א, פסק כרשב"א שאין אומרים חנ"ן בשאר איסורים אבל החתיכה עצמה אינה חוזרת להיות מותרת לפי שהאיסור שבה אינו נפלט ממנה לגמרי, אבל בס"י צב פסק כטור שאף החתיכה עצמה מותרת, וכבר העיר בזה הרמ"א שם בס"י קו. הט"ז בס"י צב ס"ק י, כתב שהאמת כנפסק בס"י קו. הש"ך בס"י קו ס"ק ב, ביאר שהשו"ע בס"י קו פסק כרשב"א דאפילו לר' אפרים דלא אמרינן חנ"ן בשאר איסורים, אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה לעולם אסורה. ובס"י צב ס"ק יא ביאר הש"ך שהשו"ע בס"י צב כתב שהחתיכה עצמה מותרת רק כשאין מכירה, דאז היא בטלה ברוב חתיכות ומותר לאכול את כולם ואין צריך להשליך אחת מהן (כמבואר בר"ס קט), ולאפוקי מבשר בחלב שחתיכה הראוייה להתכבד אינה בטילה אפי' באלף. באר הגולה בס"י קו ס"ק ג, כתב שהשו"ע חזר בו, והוסיף לתרץ שבס"י צב כתב השו"ע שהחתיכה חוזרת להיות מותרת מדין תורה כיון דאינה בנותן טעם, ובס"י קו אסורה מדרבנן, ונפקא מינה

ב. וראה בשפ"ד ס"י צב ס"ק יא שמהרשב"א בתורת הבית משמע שהחתיכה נשארת באיסורה כי מסתמא לא נפלט הטעם, ומשמע שאפשר להתירה ע"י קפילא, וכעין זה בתשו' הרשב"א ס"י תצה, אבל בתורת הבית הקצר משמע שלעולם נשארת באיסורה. שפ"ד סיים דנקטינן כתורת הבית הקצר שהוא נכתב באחרונה (במשמרת הבית דף ט א בראש העמוד, ביאר מדוע: כיון שנאסרה שוב אינה חוזרת להכשירה, דודאי נאסרה, וכשנפלה בקדרה אחרת אין אנו יודעין שנשחט ממנה כל האיסור ומספק אין אנו מתירין, שאפילו בכחל דרבנן אמרו כן. ותדע לך עוד שאם אין אתה אומר כן אף חתיכת נבלה ממש אינה חוזרת ואוסרת בקדרה אחרת, דהא קיי"ל דכשנפלה תחלה בקדרה ראשונה בכולה משערינן, דאי מאי דנפקא מינה לא ידעינן, ואמאי אסרה קדרה [שניה] וכו'). וראה עוד ש"ך ס"י סט ס"ק מב גבי נאמנות נכרי באיתחזק איסורא.

לענין ספק. הגר"א כדרכו לפרש את דברי השו"ע כפשטם על סתירותיהם [ג], פירש (בסי' צב ס"ק טז) שהשו"ע בסי' צב פסק כטור וכאותם ראשונים הסוברים דלא אמרינן אפשר לסוחטו אסור בשאר איסורים, אבל בסי' קו פסק דהחתיכה אסורה עפ"י הר"ן דאפשר לסוחטו אסור אף בכל איסורין [ד].

ה

להבנת שורש מחלוקת הטור והרשב"א

א. הטור כרש"י שאפשר לסוחטו מותר מחייב שאין חנ"ן ואף החתיכה חוזרת להיתרה

להבנת שורש מחלוקת הטור והרשב"א יש לעמוד על השיטות השונות בראשונים באשר לזיקה שבין הפסיקה אם אפשר לסוחטו אסור או מותר לבין הפסיקה אם חתיכה עצמה נעשית נבלה, והאפשרות שהחתיכה הראשונה תחזור להיתרה. הובא לעיל פרש"י ובו פשוט שלמ"ד אפשר לסוחטו מותר, החתיכה חוזרת להיתרה וממילא אין דין חנ"ן, ואילו למ"ד אפשר לסוחטו אסור החתיכה אינה חוזרת להיתרה וממילא יש חנ"ן, ואין חילוק בזה בין בב"ח לשאר איסורין (שהרי רש"י כתב את ביאורו ביחס לאיסור שנבלע בהיתר אע"ג שהסוגיא עוסקת בבב"ח). זו אף שיטת התוס' בדף קח א ד"ה אפשר, ושיטת ר"ת (דף ק א ד"ה שקדם) דאף בשאר איסורים אפשר לסוחטו אסור וממילא חנ"ן. פשוט אפוא לטור שאם אין אומרים חנ"ן בשאר איסורים נובע הדבר מכך שאפשר לסוחטו מותר, וזה עצמו מחייב שאפי' החתיכה עצמה חוזרת להיתרה.

ב. טענת הב"ח שלדעת ר' אפרים אפשר לסוחטו אסור ולכן החתיכה עצמה לעולם אסורה אע"ג שאין חנ"ן בשאר איסורים

הב"ח בסי' צב תמה על הטור: נראה מדברי רבינו דחתיכה עצמה נעשית נבילה ואפשר לסוחטו אסור הכל ענין אחד, וכיון דבשאר איסורין לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה א"כ אפילו החתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת. ותימה גדולה הלא התוספות בפרק גיד הנשה (דף ק א) בד"ה כשקדם כתבו להדיא לדעת ה"ר אפרים דלא אסר אלא חתיכה ראשונה וכו', וכ"כ הסמ"ג דאותה חתיכה לעולם אסורה דהלכה רווחת שאפשר

ג. כמפורש בדבריו באו"ח סי' תצח סע' ד, וז"ל: ואף שהשו"ע סותר למה שאמר בסי' תקטו אין בזה כלום כידוע. וביאר דמשק אליעזר: דכך דרך השו"ע לפעמים מביא איזה תשובה אף דאינו פוסק כוותיה. וראה להלן בספר זה בסימן צה סעיף ב בהערה בהרחבה בענין זה, וכן ראה ב"תוספת אהל" הלכות שבת ח"ב בהערה על המ"ב בסי' שיח ס"ק סב, דוגמאות רבות בהלכות שבת.

ד. וראה שם בגר"א ס"ק ד שבסי' צב "נמשך" השו"ע אחר לשון הטור, ומשמע שלא התכוון לפסוק כן, וממילא אין סתירה. ראוי לשים לב שהב"י בסי' צב כלל לא דן במחלוקת הטור עם הרשב"א, ועל כן אפשר שאכן הסתפק בהעתקת לשון הטור, והמתין לכירור העניין בסי' קו.

לסוחטו אסור, וכ"כ בספר התרומה סימן נ"ב והמרדכי פרק כל הבשר, וכ"כ הרא"ש סוף פרק גיד הנשה (סי' לח) לדעת ה"ר אפרים וז"ל: אבל איסור הנבלע בהיתר ואוסרו בנתינת טעם לא נאסר חתיכת היתר אלא מטעם האיסור הנבלע בתוכה ואי אפשר ליפרד ממנה הילכך לא בעינן ששים אלא לבטל האיסור הנבלע בתוכה וכו'. וכתב עוד סוף הפרק (שם) וז"ל: ואע"ג דהיינו דוקא לענין שלא תאסור אותה חתיכה האחרות אבל היא עצמה כיון דנאסרה אסורה לעולם למ"ד אפשר לסוחטו אסור וכו'. הנה להדיא מדבריו דלר' אפרים נמי אף בשאר איסורין אותה חתיכה אסורה לעולם. ונראה דרבינו נמשך אחר דברי הרא"ש שכתב בפרק כ"ה (סי' כב) אפלוגתא דרב ושמואל בדין אפשר לסוחטו, וז"ל: והלכתא כרב לגבי שמואל באסורין וכרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, הילכך קיימא לן אפשר לסוחטו אסור, ולדברי רבינו אפרים זצ"ל (לעיל פ"ז סימן לח) לא נחלקו אלא בבשר בחלב שתערובתן אוסרתן ונעשה שם אחד של איסור אבל שאר איסורים לא. עכ"ל. אלמא להדיא דרצ"ל דלא נחלקו בין אפשר לסוחטו אלא בבשר וחלב אבל בשאר איסורין לא נחלקו דרב נמי ס"ל אפשר לסוחטו מותר. וכ"כ בסימן קו והשיג על דברי הרשב"א ע"ש. גם הבית יוסף נמשך כאן אחר דעת רבינו וכו' ויש לתמוה דבסימן קו פסק בשו"ע סע' א כדעת הרשב"א דהחתיכה עצמה אסורה אף בשאר איסורין, נראה שחזר בו ממ"ש כאן וכך הוא העיקר דהחתיכה עצמה אסורה אפילו בשאר איסורין לדברי הכל. עכ"ל.

מבואר בכ"ח שדעת הראשונים שאף שר' אפרים סבור שאין חנ"ן בשאר איסורים, מ"מ אפשר לסוחטו אסור וממילא החתיכה עצמה נשארת באיסורה. אף הש"ך בסי' קו ס"ק ב כתב שהרשב"א בתורת הבית כתב דאפילו לרבינו אפרים וסיעתו דלא אמרינן חנ"ן בשאר איסורים אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה לעולם אסורה.

ג. מפורש ברשב"א שלר' אפרים בשאר איסורין אפשר לסוחטו מותר

ב"ח לא ראה את המפורש ברשב"א. דהנה הרשב"א (בתורת הבית כמוכא בב"י בסי' צב) ביאר את ר' אפרים דלא כטור, וז"ל: נ"ל עיקרן של דברים אלו מ"ש ה"ר אפרים שלא אמרו אפשר לסוחטו אסור אלא בבשר בחלב בלבד ומן הטעם שאמרנו שהכל חזר כגוף אחד של איסור, אבל לא בשאר האיסורין, דמאיזה טעם יאסור כשיעור כולה, והלא מה שהיא פולטת אינו פליטת האיסור, ומכל מקום מודה הרב ז"ל בחתיכה שנבלעה מאיסור ואח"כ נפלה אותה חתיכה לקדרה שיש בה כדי ששים לבטלה [ה] אפ"ה היא עצמה אסורה ובזמן שמכירה זורקה ואוכל השאר לפי שהיא כבר נאסרה והאיסור הנבלע בתוכה אינו יוצא ומתערב עם הרוטב והחתיכות שבקדרה. ע"כ. הרשב"א פסק כר' אפרים.

ה. היינו לבטל את האיסור שבה, אך א"צ לבטל אותה, ויותר טוב אם היה כתוב: לבטלו, היינו את האיסור.

פשוט ברשב"א שר' אפרים סבור שאפשר לסוחטו אסור רק בבב"ח, אבל לא בשאר איסורין, וממילא אין חנ"ן בשאר איסורים. וכך כתב גם במשמרת הבית שם: וי"ל בשאר האיסורין דאפשר לסוחטו מותר אפילו למאן דלית ליה בבשר בחלב, וזהו דעת רבנו אפרים ז"ל. עכ"ל. ואין לקבל אפוא את דברי הב"ח והש"ך הנ"ל שר' אפרים מודה שאפשר לסוחטו אסור בשאר איסורין ולכן אין החתיכה חוזרת להיתרה אע"ג שאין חנ"ן לאסור שאר החתיכות. ומה שכתב הרשב"א שלר' אפרים אין החתיכה חוזרת להיתרה (אע"ג דאפשר לסוחטו מותר בשאר איסורין), יתבאר עפ"י הב"י בס"י קו סע"א, שאע"פ שהבלוע נפלט מהחתיכה ושוב אין בה טעם איסור, מ"מ נשארת באיסורה עד שלא ישאר בה מהאיסור כלל, כיון שכבר נאסרה, וראה שפ"ד סי' קו ס"ק ב, שזהו דבר שאינו במציאות שיפלט כל האיסור. ועדיין תמיהת הטור על הרשב"א בעינה עומדת, מניין לו לרשב"א שר' אפרים סבור שאין החתיכה חוזרת להיתרה.

ד. בח"י הרשב"א לשון ר' אפרים שלא היתה מצויה בידי הראשונים

נראה שאכן לפני הרשב"א עמדו דבריו המפורשים של ר' אפרים, וכפי שכבר עמד על כך הב"י בס"י קו וכנ"ל. דהנה הרשב"א בחידושיו בדף קח ב ד"ה קסבר, כתב: וכל הענין הזה אינו קשה כלל לפי סברת הרב רבינו אפרים ז"ל שכתב שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב לבד אבל בשאר האיסורין לא, וזה לשונו שמצאתי בתוספות: שמעתי וראיתי וכו' אבל דבר איסור שנבלע בחתיכה ונתן בה טעם אי אפשר לשאר החתיכות הבאות אחר כך להצטרף עם חתיכה ראשונה שנאסרה להתירה משום דכבר נבלע. אע"ג דאיכא למ"ד אפשר לסוחטו מותר, הא לא שייך אלא בבשר בחלב אבל בשאר איסורין לא, הלכך אין להתיר חתיכה ראשונה שבלעה איסור ויש בה טעם איסור, ואפ"ה הא ודאי פשיטא דאינה נעשית נבילה לאסור שאר חתיכות משום מין במינו דאין טעם היתר שבה נעשה נבילה, דנהי דהיא עצמה אסורה ואין חתיכות אחרות מצטרפין לבטל האיסור שבה, מיהא היא עצמה אינה אוסרת האחרות, ובכל איסורים לא אשכחן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר ובנבלה שנתנה טעם בחתיכה מפני שהן מינה. וההיא פלוגתא דאפשר לסוחטו כך אני מפרש דלא שייך אלא בבשר בחלב, ומאן דס"ל אפשר לסוחטו אסור אם נפלה טפת חלב על חתיכה ונתנת טעם בחתיכה כל מה שנסחט מן החתיכה אפילו טעם בשר אסור הוא והוי מין במינו בחתיכות אחרות הואיל והבשר עצמו נאסר, ולא דמי לשאר איסורין כדפרישית, ומ"ד אפשר לסוחטו מותר ס"ל מה שנסחט מן החתיכה טעם בבשר מותר הוא ואינו אסור אלא טעם חלב שבתוכה אם תפלוט טעם חלב בחתיכות אחרות ולא הוה מין במינו, אבל טעם בשר של חתיכה אינו אסור ואינו אוסר בשאר החתיכות כדאמרינן נמי בשאר איסורין, ולא שאני ליה בין בשר בחלב לשאר איסורין כי היכי דבשאר איסורי לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה ה"נ בבשר בחלב דמה שנסחט מן ההיתר אינו אסור, והיינו אפשר לסוחטו מותר. ע"כ (לשון ר' אפרים כמצוטט ברשב"א). מפורש אפוא שר' אפרים עצמו כותב שהחתיכה עצמה אינה חוזרת להיתרה, ודלא כהבנת הטור בר' אפרים. ואף פשוט שר'

אפרים סבור שבשאר איסורין אפשר לסוחטו מותר כהבנת הרשב"א בתורת הבית ובמשמרת הבית וכנ"ל (ולא כב"ח). וכך יש לפרש את דברי ר' אפרים (הפירוש בסוגריים): אע"ג דאיכא למ"ד אפשר לסוחטו מותר (וממילא לשיטה זו אין החתיכה נעשית נבלה ואף היה מקום להתיר את החתיכה עצמה), הא לא שייך אלא בבשר בחלב (שלמ"ד אפשר לסוחטו מותר אף החתיכה עצמה מותרת) אבל בשאר איסורין לא (היינו אפי' למ"ד אפשר לסוחטו מותר, החתיכה עצמה אסורה כיון שבלעה איסור), הלכך אין להתיר חתיכה ראשונה שבלעה איסור ויש בה טעם איסור. עכ"ל.

ה. הרשב"א עצמו הקשה על ר' אפרים את קושיית הטור

אכן הרשב"א הקשה על ר' אפרים: ומיהו מה שכתב הרב ז"ל דאפילו בשאר איסורין כגון דם שנבלע בחתיכה ואסרהו אם רבה עליו היתר לבסוף שאין החתיכה עצמה מותרת ואף על פי שהוא ז"ל פי' דמ"ד אפשר לסוחטו מותר להתיר גם החתיכה שנאסרה קאי, ואמרו ז"ל דלא אמרינן הכי אלא בבשר בחלב, לא הבנתי טעם דבריו בזה לפי מה שהוא מפרש אפשר לסוחטו מותר אף החתיכה עצמה. עכ"ל. מבואר שהרשב"א מתקשה מדוע אם הכל מודים שבשאר איסורים אפשר לסוחטו מותר, אין החתיכה עצמה מותרת כדרך שהאומר בבשר בחלב אפשר לסוחטו מותר אף החתיכה עצמה מותרת. נמצא שאין דעת הרשב"א נוחה מפירוש הב"י מדוע ר' אפרים סבור שאין החתיכה חוזרת להיתרה אע"ג שאפשר לסוחטו בשאר איסורין מותר, ואדרבה הרשב"א סבור כטור שהסברא מחייבת שאם אין חנ"ן הרי שאפשר לסוחטו מותר ועל כרחך צריכה החתיכה לחזור להיתרה.

ו. הרשב"א מקבל את שיטת הרמב"ן ולא את ר' אפרים

למסקנה לא נחה דעתו של הרשב"א משיטת ר' אפרים אלא רק משיטת הרמב"ן, וז"ל הרשב"א בהמשך דבריו: אבל ראיתי לרמב"ן ז"ל שפי' פלוגתא דאפשר לסוחטו שאין ההקפדה להתיר החתיכה או לאוסרה, אלא דמ"ד אפשר לסוחטו אסור קסבר דאפילו אפשר לך לסחוט כל האיסור שבו לגמרי אפי"ה כבר נעשית כל הבשר שבו איסור גמור וה"ל כשאר איסור במינו במשהו וכן החלב במינו, לפי ששניהם נאסרו לגמרי ולוקה על חצי זית מזה ועל חצי זית מזה, ומ"ד מותר קסבר בשר שבו היתר גמור הוא ואינו אוסר בשר אחר במינו וגם החלב שבו היתר גמור הוא ואינו אוסר חלב אחר במינו, ומכל מקום אפשר ששניהם ס"ל דחתיכה עצמה אסורה לעולם וכן לשאר האיסורין הנבלעים בחתיכה. והטעם לזה כמו שכתב ה"ר אפרים ז"ל, ונכון הוא. נמצא שלדעת הרמב"ן לכ"ע (בין למ"ד אפשר לסוחטו מותר בין למ"ד אסור) חתיכה עצמה נשארת באיסורה בין בבב"ח בין בשאר איסורים. לפ"ז הרמב"ן מקבל מחד גיסא את דברי ר' אפרים שאין חנ"ן בשאר איסורים כי אפשר לסוחטו מותר, אך מאידך גיסא מפרש שאף למ"ד אפשר לסוחטו מותר החתיכה עצמה נשארת לעולם באיסורה אף בבב"ח ואין זה כר' אפרים שחילק בין בב"ח לשאר איסורין. נראה שהרשב"א קיבל את שיטת הרמב"ן, לפי שסברת

הב"י ליישב את ר' אפרים קשה בעיניו. ושמא שיטת הרמב"ן הינה פירוש בתוך דברי ר' אפרים [1].

ז. מכוח הסתירה ברא"ש יש להוכיח שהטור הרא"ש והתוס' הבינו שלר' אפרים אפשר לסוחטו מותר בשאר איסורים, ודלא כב"ח

מעשה יש להוכיח, שהסתירה לכאורה בדעת הרא"ש שהובאה בב"ח, היא המפתח להבנת הטור שר' אפרים סובר שבשאר איסורים אפשר לסוחטו מותר ועל כן החתיכה עצמה חוזרת להיתרה וממילא אין כאן חנ"ן. נראה אפוא שהראיה שהביא הב"ח שהרא"ש סובר שהחתיכה עצמה נשארת באיסורה, אינה ראייה. דהנה מה שהביא הב"ח מהרא"ש בפרק גיד הנשה סי' לח, הינו העתקת הרא"ש את דברי התוס' בדף ק א ד"ה שקדם, ויתבאר שאין בדבריהם כדי ללמד שר' אפרים סבור שהחתיכה עצמה נשארת באיסורה, וממילא אין לנו אלא את הדברים המפורשים ברא"ש כפי שהובאו אף בב"ח שר' אפרים מתיר אף את החתיכה עצמה.

דהנה התוס' כתבו (והעתיקם הרא"ש כנ"ל): ורבינו אפרים היה אומר מתוך כך דאפילו כי נתנה בה טעם אין ההיתר נעשה נבלה שיצטרך ששים כנגד כל החתיכה אלא כנגד האיסור הבלוע, הלכך לרב דאמר הכא דמין במינו לא בטיל כשחתיכת היתר קבלה טעם מן הנבלה חשיב האיסור כאילו הוא בעין ואוסרת כל החתיכות במשהו, אבל כי לא נתנה הנבלה טעם בה לא היתה אוסרת החתיכות מפני שהם מינה, שהרי אין צריך לבטל אלא האיסור לבד, וכיון שלא נתנה טעם בחתיכה הוי האיסור כמאן דליתיה, דלא הוי כאילו הוא בעין, ולא אסר אלא חתיכה ראשונה שאין ההיתר נעשה איסור ולא אסר שאר חתיכות. ודוקא גבי טפת חלב אמרינן לקמן בפרק כל הבשר (דף קח.) דחתיכה עצמה נעשת נבלה וצריך ששים כנגד כל החתיכה ולא סגי בביטול טיפה לחוד משום דכל חד וחד באפיה נפשיה שרי וכי איתנהו בהדי הדדי אסור הלכך הבשר עצמו נעשה איסור ולוקה. עכ"ל.

נראה שהרא"ש, ובעקבותיו הטור, הביין שמה שאמרו כאן התוס': ולא אסר אלא חתיכה ראשונה, אינו אלא לשיטת רב הפוסק כר' יהודה שמין במינו בכל שהוא (שבשיטתו עוסקת הסוגיא עליה דנים התוס'), וממילא פשוט שאף למ"ד אפשר לסוחטו

ו. דהנה נראה שמקור שיטת הרמב"ן בר' אפרים עצמו החל מהמילים: וההיא פלוגתא דאפשר לסוחטו כך אני מפרש וכו', דמשמע כרמב"ן שאף למ"ד אפשר לסוחטו מותר אין הדבר נוגע לחתיכה עצמה כי אם לאיסור היוצא ממנה. אולם הרשב"א למד את הבנתו בר' אפרים החל מהמילים: אע"ג דאיכא למ"ד אפשר לסוחטו מותר וכו'. אפשר אפוא שהרמב"ן מפרש שלא אמר ר' אפרים דבריו בתחילה אלא אליבא דהשיטה דאפשר לסוחטו נוגע לחתיכה עצמה, אבל אח"כ כתב את שיטתו שלו החל מהמילים וההיא פלוגתא וכו'. פירוש זה אפשר שמחוייב כדי שלא יסתרו דברי ר' אפרים מרישא לסיפא.

מותר, זהו דוקא בבב"ח שאוסר רק בנתינת טעם וכשבטל הטעם אפשר שתחזור החתיכה להיתרה, אבל לשיטת רב שמין במינו בכל שהוא ודאי אי אפשר שבשאר איסורין מין במינו תחזור החתיכה להיתרה, שהרי ודאי נשאר בה כל שהוא. וכעין זה בר"ן על הרי"ף סוף פרק כל הבשר.

אף מה שכתבו התוס' בהמשך (והובא אף הוא ברא"ש כנ"ל) עולה עם הנ"ל, וז"ל: ולפירושו (של ר' אפרים) ניחא הא דאמר גבי יין נסך בסוף מסכת ע"ז (דף עג א) יין נסך שנפל לבור דאיכא למאן דאמר אפילו נפל שם קיתון של מים לבסוף רואין ההיתר כאילו אינו ושאר מים רבים עליו ומבטלין אותו ולא אמר שיין עצמו של היתר נעשה איסור ליחשב כאילו הוא יין נסך ויצטרך מן המים כדי לבטל כל היין. ומיהו י"ל דהתם מיירי כגון שלא היה שם יין נסך כדי ליתן טעם בשל היתר שבבור ולא נאסר אלא ע"י כל שהוא וכיון דלא הוי אלא משהו לא אמרינן חתיכה עצמה נעשת נבלה כדפרישית לעיל, אע"ג דלא דמי, דלעיל לא אמרינן אלא לענין שלא תאסור האחרות אבל היא עצמה נאסרה במשהו וכיון שנאסרה אסורה לעולם למ"ד (לקמן דף קח א) אפשר לסוחטו אסור, ומ"מ יש לומר דההוא דשרי בע"ז אפילו נפלו המים לבסוף יסבור אפשר לסוחטו מותר והיה מתיר כמו כן חתיכה עצמה. עכ"ל

לכאורה מפורש שהאומר אפשר לסוחטו אסור אוסר אף בשאר איסורים את החתיכה עצמה אע"ג שאין חנ"ן, והיינו הראיה שהביא הבב"ח כנ"ל. אפשר היה לומר שהדברים לא נאמרו לשיטת ר' אפרים, שהרי החל מהמילים: מיהו י"ל וכו', הדברים נאמרים כדי ליישב את ר"ת החולק על ר' אפרים וסבור שאף בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור וממילא יש דין חנ"ן ופשיטא שהחתיכה נשאת באיסורה. מיהו לפום קושטא אף גבי יין נסך הרי נאסר בכל שהוא, וממילא ר' אפרים נדרש ליישב מדוע גבי יין נסך אין החתיכה הראשונה נשאת באיסורה, ומסתבר אפוא שר' אפרים נדרש אף הוא לתירוץ התוס'. נראה על כן שאין לקבל את דברי התוס' כפשוטם. דהנה כבר הקשה רע"א בגליון הש"ס על התוס' שכתבו כאן: יסבור אפשר לסוחטו מותר, וז"ל: ק"ל הא מרא דהאי שמעתא בע"ז הוא ר"י (היינו ר' יוחנן) דסבר במפורש דאפשר לסוחטו אסור (היינו בדף קח א). ליישב את הקושיא העצומה של רע"א נדרשים להגות מהר"י לנדא המודפסת בצד הגליון, המפרשת את דברי התוס': יסבור אפשר לסוחטו מותר, וז"ל: פי' באיסור משהו יסבור דאפשר לסוחטו מותר כמו שמתיר בזה לענין דלא אמרינן חנ"נ כך היה מתיר גם אותה חתיכה, ועיין לקמן קח א רב ור"ח ור' יוחנן וכו' ועיין בע"ז עג ב ובתוס' ד"ה חזקיה וכו' ודו"ק. עכ"ל. מבואר בדבריו שלאור קושיית רע"א (הרמוזה בדבריו החל מהמילים: ועיין) מחוייבים לפרש שר' יוחנן האומר בבב"ח אפשר לסוחטו אסור, אמר כן דוקא בבב"ח שנאסר בנותן טעם, אבל בנאסר בכל שהוא כ"יין נסך אפשר לסוחטו מותר וממילא אין חנ"ן ואף החתיכה הראשונה חוזרת להיתרה. אבל הסובר באיסור כל שהוא אפשר לסוחטו אסור מסכים שאי אפשר לומר בזה חנ"ן דלא נאמר חנ"ן אלא בנותן טעם, ומ"מ אין החתיכה הראשונה חוזרת להיתרה. נמצא

שאף לשיטת התוס' פשוט שבכל מקום שנאסר רק בנותן טעם (ולדידן דלא קימ"ל כר' יהודה ואף מין במינו בטל בששים) ודאי שלמ"ד אפשר לסוחטו אסור חנ"ן, ואילו למ"ד מותר, אין חנ"ן ואף החתיכה הראשונה מותרת. מעתה פשוט שכך הבין הרא"ש את התוס' וממילא שוב אין סתירה ברא"ש, ושפיר למד הטור מהרא"ש ואף מהתוס' דאם אין חנ"ן בשאר איסורים אף החתיכה חוזרת להיתרה. וכל זה דלא כב"ח.

ח. מוכח שלפני התוס' הרא"ש והטור לא היתה לשון ר' אפרים שבחי הרשב"א

ברם לאור המפורש בלשון ר' אפרים וכמובא ברשב"א כנ"ל, שהחתיכה עצמה נשארת באיסורה, יש לתמוה לכאורה על הבנת הטור והרא"ש את התוספות. ולא היא! ההבנה הנ"ל בעינה עומדת, רק צ"ל שלפני התוס' בדף ק לא היו דברי ר' אפרים שהיו לפני הרשב"א בחידושו (אע"ג שהרשב"א מעיד שמקור דברי ר' אפרים שלפניו הם מהתוס', אך כנראה תוס' אחרים). דהנה התוס' (בדף ק) הקשו: וקשה לפירושו לרבא דמשני אפילו תימא לא קדם וסלקו, ותירצו לדעת ר' אפרים מה שתירצו. אבל ר' אפרים עצמו מתרץ תירוץ אחר כמובא בחי' הרשב"א בדף קח שם העתיק את דברי ר' אפרים. ובחידושי הרשב"א בדף ק ב ד"ה הא דאמר רבא, כתב בתחילה: ותירץ רבנו יצחק ז"ל לישב דברי רבי אפרים וכו', ואח"כ כתב: אבל רבינו אפרים ז"ל תירץ בענין אחר (והיינו כתירוץ הכתוב בהעתקת לשון ר' אפרים בחידושי הרשב"א בדף קח). מוכח אפוא שלפני התוס' לא היה נוסח דברי ר' אפרים. עוד מצאנו שינוי בין מה שביארו התוס' מדוע ביין נסך שנפל לבור אפי' האיסור עצמו מתבטל וכנ"ל, לבין מה שכתב ר' אפרים שחילק בין דבר הנבלע לדבר הנבלל. נמצא שאכן אפשר שהתוס' פירשו שר' אפרים סבור שאפשר לסוחטו בשאר איסורים מותר ועל כן אין חנ"ן ואף החתיכה עצמה חוזרת להיתרה, וכהבנת הרא"ש והטור. ושוב אין לקבל את דברי הב"ח בסי' צב הנ"ל, ואף לא את דברי הב"ח בסי' קן שדחה את הבנת הב"י ברשב"א, ותלה בטור את הבנתו שהרשב"א סבור בדעת ר' אפרים שבשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור. יש מקום לדון האם הטור היה חוזר בו אילו היה יודע שר' אפרים כתב במפורש שהחתיכה עצמה נשארת באיסורה, או שמא מתוקף סברתו (שהיא אף קושיית הרשב"א) היה דוחה את דברי ר' אפרים שאינם עולים בסברא עם הבנת רש"י ותוס' שבבב"ח למ"ד אפשר לסוחטו מותר החתיכה עצמה חוזרת להיתרה (שכן אפשר שהטור לא היה מקבל את שיטת הרמב"ן כפי שקבלה הרשב"א, שהרי היא מנוגדת לרש"י ותוס').

ט. אין לקבל את הבנת הדרישה בטור

מעתה שוב אין אנו נדרשים למה שדחק הפרישה בסי' קן בדברי הטור. דהנה הפרישה ביקש ליישב את דברי הטור, לאור טענת הב"י שהרשב"א לא מפי עצמו אמרם אלא מפי רבינו אפרים: וז"ל ואע"ג דכתב רבינו לעיל סי' צב: ופסק רבינו אפרים וכו', דבאיסור שאפשר לסוחטו אפילו חתיכה עצמה מותרת, נ"ל שרבינו סיים כן בדברי רבינו אפרים והוא לפי סברתו וזה שאמר ואז אפילו החתיכה עצמה חוזרת להיות מותרת ר"ל דלפי

זאת הסברא הוא סובר כן, אבל רבינו אפרים סובר שהיא נשארת באיסורה וכמו שאמר כאן הרשב"א וכמ"ש בשם בית יוסף שכ"כ מפי רבינו אפרים. עכ"ל. פשוט שזהו דוחק שהטור יחלוק על ר' אפרים בביאור שיטתו. לאור האמור לעיל אכן הטור לא ידע את אשר העתיק הרשב"א בחידושו. אכן למעשה אחר שהרשב"א עצמו תמה על סברת ר' אפרים, ודאי יכול הטור להשתבח בסברתו שאין לחלק. אמנם לדינא ודאי נקבל את פסק השו"ע שאין החתיכה חוזרת להיתרה, לפי שהרשב"א אחז בשיטת הרמב"ן שהחתיכה נשארת באיסורה לעולם בין בכב"ח ובין בשאר איסורים, ודלא כרש"י.

י. בירור דברי הגר"א

לאור המתבאר לעיל יש מקום לדקדק בגר"א. דהנה הגר"א בסי' ק' ס"ק ג, ביאר בדעת השו"ע דאע"ג שאין חנ"נ בשאר איסורין, באפשר לסוחטו אין חילוק בין בב"ח לשאר איסורין וכמו שכתב הר"ן דאפשר לסוחטו וחנ"נ שני עניינים הן, דחיישינן שמא לא פלט הכל כמבואר ברשב"א. לאור המתבאר לעיל שהרשב"א לא כתב שר' אפרים סבור שאפשר לסוחטו אסור בשאר איסורין וכנ"ל, ואף הב"י לא טען זאת, ואף הט"ז בס"ק א, לא הזכיר בדעת הרשב"א דאפשר לסוחטו בשאר איסורין אסור (ודלא כהבנת משב"ז ס"ק א), היה מקום לדקדק שאף הגר"א לא תלה זאת ברשב"א רק התכוין שהרשב"א פסק כן, דאם לא כן הרי שאף הגר"א טעה בשיטת הרשב"א. מיהו הגר"א בסי' צב ס"ק טז כתב במפורש: אבל הרשב"א ושו"ע שם כתבו דהחתיכה אסורה דאפשר לסוחטה אסור בכל איסורין. אכן הר"ן כתב דאפשר לסוחטו וחנ"ן שני עניינים הן, אלא שהב"י לא הביאו ודוחק שהב"י יפסוק כשיטה יחידה, ואכמ"ל בשיטתו וביותר שמחדש שאפשר לסוחטו בשאר איסורין הוא רק מדרבנן.

יא. במאירי מפורש שבשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור והחתיכה עצמה אסורה לעולם, אך אין חנ"ן

ז"ל המאירי (דף קח ב): ורבנן מודו ליה בחתיכה עצמה שנעשית כבשר האסור עצמו לשער בכולה אלא שאף במינה תבטל בששים ודוקא כבשר בחלב שאין בו איסור מעורב עם היתר אלא היתר והיתר נאסרין מחמת תערובתן ודנין אותה בהדי בשר מין במינו וכל שכן בהדי חלב, אבל שאר איסורין אין רואין אותה אלא באיסור האוסרן ולא נשער בכולה אלא שאין אומרין בו חתיכה עצמה נעשית נבלה לשער בכולה אלא שמ"מ היא עצמה תיאסר לעולם דאפשר לסוחטו אסור אף בשאר איסורין. ולמדת שיש חלוק בין חתיכה עצמה נעשית נבלה לאפשר לסוחטו אסור, אלא שיש מפרשים בסוגית הגמ' אפשר לסוחטו אסור ואוסר כל השאר ולפי זה הוא ענין אחד עם חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא שלא יראה לפרש כן לפי הסוגיא ולא עוד אלא שיש אומרים דאפי' למאן דאמר כבשר בחלב אפשר לסוחטו מותר בזו דוקא מפני שכל אחד מהם היתר בפני עצמו אבל באיסור אחר הכל מודים שאסור, וכן כתבוהו קצת חכמי הדורות ואף על פי שאם כן נמצאו שאר איסורין חמורין יותר מבשר בחלב אומר אני שכבר מצינו כיוצא בה בנותן טעם בר נותן טעם כמו שיתבאר.

ו

סיכום

הכל הסכימו שבבב"ח יש להכריע כאותם האמוראים הסוברים שאפשר לסוחטו אסור. משמעות הדבר שחנ"ן. לדעת רש"י הסוברים שאפשר לסוחטו מותר סוברים שאין חנ"ן ואף החתיכה עצמה חוזרת להיתרה, אבל הרמב"ן סובר שהכל מודים שהחתיכה עצמה לעולם עומדת באיסורה והסכים עמו הרשב"א. ר' אפרים מחדש שבשאר איסורין אין חנ"ן. הטור הבין שדעת ר' אפרים שאפשר לסוחטו בשאר איסורין מותר ועל כן אף החתיכה עצמה חוזרת להיתרה. הב"ח טען כנגד הטור שר' אפרים סובר דאפשר לסוחטו אסור בשאר איסורין ומטעם זה החתיכה עצמה אסורה, אע"ג שאין חנ"ן ותלה דבריו ברשב"א, וכן ביאר הש"ך את ר' אפרים. התחדש שהטור הבין בסברא וברא"ש שטעמו של ר' אפרים דאפשר לסוחטו מותר בשאר איסורין, וממילא החתיכה עצמה חוזרת להיתרה ואין בזה סתירה לתוס' בדף ק שהביאו את ר' אפרים. אף הרשב"א כתב במפורש שלר' אפרים אפשר לסוחטו מותר בשאר איסורין, אלא שהביא את לשון ר' אפרים שמפורש בה שהחתיכה עצמה אינה חוזרת להיתרה (לשון זו לא היתה לפני התוס' הרא"ש והטור כמוכח לעיל). הרשב"א תמה על ר' אפרים (כתמיהת הטור על הרשב"א עצמו) כיצד אפשר שבבב"ח החתיכה חוזרת להיתרה למ"ד אפשר לסוחטו מותר, מה שאין כן בשאר איסורין (ומוכח מכאן שאינו מקבל את ביאור הב"י לר' אפרים), ועל כן קיבל הרשב"א את שיטת הרמב"ן שפסק כר' אפרים שאין חנ"ן בשאר איסורים משום שאפשר לסוחטו מותר, אך ביאר שאף בבב"ח החתיכה עצמה נשאת באיסורה אפי' למ"ד אפשר לסוחטו מותר ודלא כר' אפרים (ואפשר שהרמב"ן למד שזו היא שיטת ר' אפרים). ומ"מ במאירי מפורש דאין חנ"ן בשאר איסורים אבל אפשר לסוחטו אסור ועל כן החתיכה עצמה נשאת באיסורה. בין כך ובין כך אין המתחדש כאן בא לידי ביטוי בהלכה שכן השו"ע פסק בסי' קו כמפורש בלשון ר' אפרים שברשב"א, שאף בשאר איסורין החתיכה עצמה לעולם נשאת באיסורה. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צג סעיף א

שיטת הרשב"א שבישול ירקות בקדרה כהגעלתה

- (א) הקדמה. (ב) לשון הרשב"א. (ג) שיטת הב"י. (ד) שיטת הט"ז. (ה) שיטת נקודות הכסף. (ו) שיטת חו"ד. (ז) הכרעה בשיטת הרשב"א כביאור המחודש בט"ז. (ח) דחיית הראיות שהובאו באחרונים נגד הרשב"א לאור המתחדש. (ט) האפשרות לסמוך על הרשב"א בצירופי הלכה. (י) סיכום.

א

הקדמה

ז"ל הטור בסי' צג: כתב הרשב"א (תוה"ק ב"ד ש"ד לז): שאם בישל ירקות בקדרה של בשר שמותר לבשל בה אח"כ גבינה שכבר נתמעט בה כח בלע הבשר ונקלש עד שאין ראוי לחול עליו שם איסור בשר בחלב. בד"א כשבלע היתר כמו שאמרנו, אבל בלע דבר אסור לעולם הוא באיסורו עד שיגעיל הראוי להגעיל וילבן הראוי ללבן. ע"כ. הפוסקים נחלקו בכוונת הרשב"א ומתוך כך נחלקו אם לקבל דבריו להלכה. להלן יסוכמו השיטות השונות כמובא בפוסקים והקושי שבכל שיטה. ולבסוף יורע מלשון הרשב"א כהבנה המחודשת בט"ז שהעולה ממנה להלכה מוסכם על כל הפוסקים.

ב

לשון הרשב"א

ז"ל הרשב"א (כמובא בב"י) בתורת הבית הארוך (בסוף הבית הרביעי דף לח א): שנינו בפרק בתרא דע"ז (דף עה ב) השפוד והאסכלא מלבנן באור, ואמרינן עלה בגמרא (דף עו א): רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפוד והאסכלא מלבנן, והתניא גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן, ופריק רבא: קדשים היינו טעמא דכל יום עושה גיעול לחבירו. ואקשינן, אי הכי הגעלה נמי לא ליבעי וסלקא בקושיא. שמעינן מהא דכל שבשל בו לאחר מכאן, נפלט ממנו האיסור ונכשר לגמרי, עד שהקשו אמאי תני בברייתא מגעילן שהרי נגעל בבישול של יום שני ונכשר לגמרי. וקשיא לי טובא וכי עדיף בישול דיום שני מהגעלה גמורה ואם הגעלה גמורה הוה קשיא ליה לרב עמרם היאך מכשירתו מה היתה תשובתו של רבא דאמר בכל יום ויום נעשה גיעול והלא ליבון הוא צריך כמו ששנינו במשנתנו והליבון שיהו הניצוצות מנתזין הימנו, ועוד הא קיימא לן (פסחים עד.) בכלי מתכות חם מקצתו חם כולו שהאיסור הנבלע מתפשט בכל הכלי. ונ"ל דהכי קאמר דקדשים היתרא בלע וכיון שבישל בו קודם שיבוא לידי איסור נותר לכשיגיע זמנו להיות חל שם נותר, כבר נקלש ונחלש האיסור כ"כ ע"י בישול זה השני עד שלא נשאר בו אלא בלע מועט ואין [ראוין] לחול עליו שם נותר על דבר בלוע מועט כזה, וכענין שאמרו (חולין קיא): לענין בשר בחלב בדגים שעלו בקערה של בשר שמותר לאכלם בכותח משום שכיון שטעם הבשר שקלטו הדגים [מן הקערה] נקלש ונחלש כ"כ קודם שיבוא לידי איסור בשר בחלב וכן הבלע שנתפשט בכל הכלי אינו אלא דבר מועט ועם בישול זה השני אף ע"פ שאין האור מגיע לכולו, מכל מקום גם הוא על ידי חם מקצתו חם כולו מתמעט קצת עד שלא נשאר בכל השפוד שום בלע שיהיה ראוי לחול עליו שם נותר, אבל קודם שבשל בו שנית (דבלע) [הבלע] מרובה וראוי לחול עליו שם נותר בתוך דופני הכלי. וכן כלי שבלע איסור גמור לעולם אין נכשר עד שיגעיל הראוי להגעיל וילבן את שראוי ללבן דמתחלתו איסור גמור היה ועד שנפלט ונגעל לגמרי איסור מיקרי ולפיכך אף על פי שבשל בו לאחר מכן פעם או שתיים אין יוצא מידי דפיו עד שיגעילנו

כדרכו, ואם דבר שדרכו ללבן עד שילבן, והילכך כל שבלע היתר כגון שפוד או קדרה של מתכת שבשל בה בשר ואח"כ בשל בה ירקות או דגים הרי נקלש בלע הבשר שבו עד שאין ראוי לחול [עליו] שם איסור בשר בחלב ומותר לבשל בו גבינה, אבל כלי שבלע איסור גמור אין נכשר לעולם עד שיכשירונו הכשר גדול, כדתנן (ע"ז עה:): את שדרכו להגעיל יגעיל ואת שדרכו ללבן ילבן. עכ"ל הרשב"א.

ג

שיטת הב"י

וכתב הב"י: ומשמע דבשל בה ירקות דנקט הרשב"א לאו דוקא דהוא הדין הרתיח בה מים אלא אורחא דמילתא נקט שאין דרך להרתיח מים אם לא לבשל בהם שום דבר. ומיהו מדברי התוספות (קיא: ד"ה הלכתא) [והרא"ש (סי' ט)]] בפרק כל הבשר משמע דלית להו הא דהרשב"א שכתבו (קיב.) בשמעתא דדגים שעלו בקערה דההיא דסוף ע"ז דכל יום נעשה גיעול לחבירו טעמא משום דמין במינו בטל ברוב מדאורייתא ובכלי מקדש אוקמוה אדאורייתא וכן כתבו ג"כ ספר התרומה (סי' מט) וסמ"ג (לאוין קמ וקמא נג:).

וכן נראה עוד ממ"ש רבינו בסימן שאחר זה (קמט:): כתב בספר התרומה אע"ג דבשאר איסורים קדרה של איסור ששהתה מע"ל בלא איסור אם הוחמו בה חמין בתוך מעת לעת חשיבא כבת יומא שהרי טעם איסור שבקדרה פלט לתוך המים ולא היו בהן ששים לבטלה דבכולה משערינן ונעשית בת יומא וצריכה מע"ל לאחר חימום המים, בבשר בחלב אינו כן שאם בשלו בה בשר ובתוך מע"ל הוחמו בה מים ואחר ששהתה מע"ל לבשול הבשר בשלו בה חלב, מותר אע"פ שהוא בתוך מע"ל לחימום המים. ע"כ. משמע דלית ליה דהרשב"א, דאם כן דעדיפא מינה הוה ליה לאשמועינן דמותר לבשל בה חלב לכתחלה אחר שהורתחו בה המים וכן למה שאכתוב בסימן שאחר זה (קמט. ד"ה וכתב עוד בסמ"ק) בשם סמ"ק גבי תחיבת כף לית ליה דהרשב"א כלל אם לא ע"פ טעם ראשון שכתבתי לדברי רבינו ירוחם. עכ"ל הב"י.

וז"ל ב"י בסי' צד סע' ג: וכתב עוד בסמ"ק (בהגהות סי' ריג בדיני ביטול אות ה) ויש לתמוה כשהכף בת יומא ויש ששים מן הכף דאמרינן דהקדרה מותרת והכף אסורה בין עם בשר בין עם חלב ולמה כיון שיש ששים בקדרה מן הכף אם כן יחשב לכף כהגעלה מבליעה ראשונה ויהיה לה דין הקדרה עצמה אם בשר בשר אם חלב חלב. וי"ל דילמא אתי למיטעי אטו היכא דלא נתחבה הכף בקדרה כי אם מקצתה ועוד דהגעלה אינה מועלת כי אם דוקא ברותחין כ"כ שמעלין רתיחה ולענין הצרכת ששים אפילו שאינה מעלת רתיחה רק שתהא רותחת שהיד סולדת בה, ועוד דמספק רתיחה מצריכינן ששים והגעלה אינה מועלת כי אם ודאי רותחת, ועוד אנו מצריכים ששים מכל הכף אפילו בספק תחיבת כולה והגעלה אינה מועלת כי אם בודאי תחיבת כולה. עכ"ל. ודברים אלו שלא כדעת הרשב"א שכתב רבינו בסימן שקודם זה, דלדידיה כיון שיש ששים אע"פ שהוא בן יומו הרי נחלש ונקלש טעם החלב ומותר להשתמש בה אח"כ בשר ומיהו

לטעם ראשון שכתבתי (קמח: ד"ה ורבינו ירוחם) לדברי רבינו ירוחם אפשר דהרשב"א מודה נמי בדין זה. עכ"ל הב"י. נמצא שלהבנת הב"י דברי הרשב"א דחויים.

ד

שיטת הט"ז

הט"ז בס"ק ב כתב שלאור דברי הב"י, כתב מהרש"ל דלא קיימא לן כרשב"א. הט"ז הבין שהטור פסק כרשב"א ועל כן יישב את קושיית הב"י מההיא דספר התרומה. לדברי הט"ז הרשב"א מיירי שבישל הירקות בקדירה ממש כשיעור שבישלו בו בשר וראיה שלמדו ממ"ש גבי חטאות כל יום נעשה גיעול לחבירו, ומסתמא בכל יום היו מבשלין חטאות בשוה ומשום הכי הוה כהגעלה ממש, מה שאין כן בשאר מקומות שאירע מעשה שבישל מים ולא נתכוין שיהיה ממש בשיעור שבישל בשר וזה לא עדיף כהגעלה, כמ"ש בית יוסף לקמן (קמט א ד"ה וכתב עוד בסמ"ק. מכון ירושלים דף צו אות ג) בשם (שערי דורא) [סמ"ק] דמקשה למה לא יהא הבשול במקום הגעלה.

משב"ז ביאר שכוונת הט"ז (בכתבו: ולא נתכוין שיהיה ממש בשיעור שבישל בשר) דבספר התרומה מיירי שלא שהה כל כך כמו הבישול בשר, אך הוקשה לו על כך ממה שכתב הט"ז שתירוק זה הוא כמו מה שכתב הב"י בשם הסמ"ק, דשם לא הוזכר תירוק זה, ועוד, דקיי"ל דבהגעלה אין צריך להשהות את הכלי במים ויש אף אוסרים. נראה על כן שכוונת הט"ז אינה כדברי משב"ז, אלא כוונתו שאפשר שבישול הבשר היה עד גובה רוב הקדירה ואילו בישול המים היה רק עד חצי הגובה (שוב ראיתי שכן כתב בבדי השלחן בשם יד יהודה). לפ"ז מובן מדוע ציין הט"ז לב"י בשם הסמ"ק, שהרי הסמ"ק ביאר מדוע אוסרים כף חולבת שנתחבה לקדירת בשר שיש בה ששים כנגד הכף, ומדוע לא יחשב לכף כהגעלה, ותירץ די"ל דילמא אתי למיטעי אטו היכא דלא נתחבה הכף בקדרה כי אם מקצתה. היינו שבתחילה בהיות הכף חולבת אפשר שנתחבה רובה, ועתה אפשר שנתחבה בבשר רק במקצתה וממילא אין זו הגעלה.

נראה שמשב"ז לא רצה לפרש כן לפי שדבר זה מוסכם על כל הפוסקים ומשמעות הט"ז שדברי הרשב"א דחויים. דהנה בשו"ע בס"י קכא סע' ו, נפסק: כלי מתכות, אף על פי שיי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. הגה: ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו (טור). וראה שם שהרשב"א ודאי חלוק על הרמ"א ומצריך תמיד להכשיר את כל הכלי, אך כבר ציין שם הש"ך בס"ק טז דאף הרשב"א מודה דהיכא דהיתירא בלע כגון שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר סגי ליה בהכשר מקצתו כמ"ש במשמרת הבית דף קכ"ח סוף ע"א בהדיא. וראה בספר זה בסימן צד סע' א, דאפשר שאף השו"ע מסכים עם הרמ"א להתיר בכל איסור. נראה על כן דאין הכי נמי, כוונת הט"ז שאם נפרש את כוונת הרשב"א באופן המחודש הנ"ל, הרי שמטעם זה סתם הטור לפסוק כרשב"א, ואף הרש"ל יודה בזה כמבואר בדבריו בפרק גיד הנשה סימן מא. ואכן

בב"י פשוט שהבין מסתימת הרשב"א שהרשב"א ביקש להתיר בכל ביטול כי הבל הקדרה או החום המתפשט בכל הכלי מקליש את האיסור באשר הוא. דבר זה מוכח ממה שלא חילק הב"י כט"ז ליישב דברי הרשב"א עם ספר התרומה, וממה שהבין שהרשב"א חלוק על הסמ"ק ולא איכפת לו מסברת הסמ"ק דאתי למיטעי היכא דלא נתחבה הכף בקדרה כי אם מקצתה. כך הבין אף הרש"ל ולכן דחו שניהם את הרשב"א מההלכה.

ה

שיטת נקודות הכסף

לנקוה"כ הבנה מחודשת ברשב"א ולטענתו הכל מסכימים עם הרשב"א. לדבריו, התוס' וסייעתם לא באו אלא ליישב דהיאך מותר לבשל בפעם השנית שלמים דהא ממעט באכילתן, לזה כתבו משום דאוקמוהו להתבשיל אדאורייתא דבטיל ברוב וכו', אבל אף הם מודים שמותר להשתמש בכלי פעם שלישית ואין חוששין לנותר, מהטעם דכל יום נעשה גיעול לחבירו כמפורש בגמ'.

להבנת נקוה"כ עיקר חידושו של הרשב"א דהיכא דהיתרא בלע (ובכלל זה חמץ כדאיתא במרדכי והרבה מחברים [א]) אע"ג שהוא כלי שתשמישו ע"י האור סגי ליה בהגעלה, ולכך הכל מודים, ועל כן דברי הרשב"א הם הלכה פסוקה בש"ס ומוסכם מכל הפוסקים.

לדבריו כלל לא קשה מהא דספר התרומה, דספר התרומה לא מיירי אלא אם נאמר דחשיב בן יומו משעת חימום או לא, אבל בהא דליהוי כהגעלה לא מיירי דאפשר דמיירי בקדרה של חרס דסתם קדירה של חרס היא דלא מהניא ליה הגעלה והרשב"א על כרחך מיירי בשל מתכת וכמ"ש הב"י גופיה. אי נמי דספר התרומה מיירי דלא הוחמו מים בכל הקדרה וכמ"ש בדין תחיבת כף. אי נמי מיירי שהוחמו מים ולא העלו רתיחה דלעניין הגעלה צריך שיהיו רותחים כ"כ שיעלו רתיחה, ולענין הצרכת ששים אפילו שאינו מעלה רתיחה רק שתהא היד סולדת בו וכמ"ש הסמ"ק שם, והרשב"א לא קאמר אלא דכלי הצריך לבון סגי ליה בהגעלה כשבלע היתר, אבל כלי הצריך הגעלה ודאי צריך הגעלה גמורה כדינו דאי לאו הכי אינו כלום.

נקוה"כ הוסיף: ואף אם נפשך לומר דלשון הרשב"א משמע דלא צריך הגעלה גמורה, על כרחך צריך לומר דשאני הך דסמ"ק כיון שבשר אסור בחלב אינו דין שיהא הוא הגורם היתר לכף וכטעם הראשון שכתב הב"י לדעת רבינו ירוחם ע"ש, אבל ליכא למימר דלא ס"ל כהרשב"א, דהא בהלכות י"ט ס"ל בהדיא כוותיה וכמ"ש לעיל, או

א. אך ראה או"ח סי' תנא סעי' ד, שהשו"ע סתם לאסור בדבר הצריך ליבון עד שיהיו ניצוצות (והרשב"א מיירי בצריך ליבון כמובא בדבריו דלעיל). וראה מ"ב שם ס"ק כח שהפוסקים נחלקו אם לענין זה, היינו הגעלה במקום ליבון, חמץ חשיב כהיתרא בלע. לדבריו המחבר פסק לאסור כדעת רוב הפוסקים (ואף הרשב"א במשמרת הבית בסוגיא דידן פסק דחמץ איסורא בלע).

אפשר לומר דבהא לא ס"ל כוונתיה היכא דצריך הגעלה צריך הגעלה גמורה אבל ודאי דאין חילוק בין קדשים לשאר דברים בזה. וכ"כ הרא"ה בספר בדק הבית דקדורה של מתכת שבשל בה בשר ואח"כ בישל בה ירק דמותר לבשל בה חלב אבל לא דברים האסורים. ע"כ נקוה"כ.

הבנת נקוה"כ שהרשב"א מיירי בהגעלה גמורה ושעיקר עניינו לחדש היתר הגעלה לדבר הצריך ליבון, קשה ביותר, ואין לזה רמז בלשון הרשב"א כמובא לעיל. בכל דבריו פשוט שמדבר על הגעלה אחר הגעלה וליבון אחר ליבון וכך פשוט אף בהקדמתו לפיסקה הנ"ל שלא הובאה בב"י וז"ל: ועתה נבאר כלי מתכות שבלע מן האיסור ונפלט ממנו קצתו ככלי שבשל בו בשר ואחר כך בשל בו ירקות או דגים וכיוצא בהן, וכגון שפוד שצלה בו בשר ואחר כך צלה בו דגים וכיוצא בזה אם מותר לבשל בו או לצלות לאחר מיכן גבינה ונאמר בישול הדגים והירקות נעשה גיעול לבשר אם לאו. עכ"ל.

הוכחת הרשב"א מהא דכל יום נעשה גיעול לחבירו, אף היא מלמדת על כך, שהרי חוזר וצולה בשר קדשים על השפוד שצלו עליו אתמול, ואין כאן הגעלה במשקין לשיפוד.

הביאור המחודש של נקוה"כ מכריח את נקוה"כ לפרש שהרשב"א מיירי בהגעלה גמורה ותבשיל הירקות ממלא את כל הקדרה אולם על כך כתב החזו"א בסי' כא סע' א ד"ה אמנם: אמנם מה שתמך הש"ך בנקה"כ בזה דינו של הרשב"א בבישול ירקות בקדירה תמוה, דהרי הרשב"א מיירי בליכא הגעלה שאין הגעלה בירקות [ואילו היתה הגעלה לית דינא ודיינא שהרי הרשב"א איירי בקדירה דמהני בה הגעלה אלא דבא להתיר בלא הגעלה ומשום דאיקליש ודוקא בבישול בעודו היתר]. ע"כ [ב].

ב. ואפי' תימא דמיירי דליכא ששים במים כנגד הבליעה ומשום הכי לא מהני בבלע איסור, ורק בהיתירא בלע מהני משום דכשנפלט מדופן הקדירה לתוך המים ושוב נבלע בחזרה הו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתרא, מכ"מ קשה דאם כן הו"ל להרשב"א להוכיח דינו מסוגיא דנ"ט בר נ"ט וכו', ראה בדי השלחן סי' צג סע' א ביאורים ד"ה לא יבשל בה, ומה שהאריך בקושיות על נקוה"כ. אכן נראה שלרשב"א היה פשוט שכל יום נעשה גיעול לחבירו מיוסד על ההבנה דזהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא, דז"ל בתשובה ח"א סי' תקטז: דלא אמרו נותן טעם בר נותן טעם אלא בדבר שהוא עובר לשני טעמים עד שלא יבא לידי איסור כדגים שעלו בקערה. אבל מה שקיבל טעם מן האיסור אפי' אתה מרבה בו כמה טעמים לעולם אסור. דאיסור שבו להיכן הלך. ועיקר טעמו של דבר זה שאמרו בנותן טעם בר נותן טעם בבשר בחלב היינו לפי שכל בלע היתר שנחלש ונקלש עד שאין בו אלא נותן טעם בר נותן טעם אינו ראוי לחול עליו שם איסור. ואין לך בזה אלא ב' בלבד והם בשר בחלב וקדשים. שהבשר שנתבשל בכלי ואחר כך נתבשלו דגים באותו כלי וקבלו הדגים טעם מן הקדרה, כבר נקלש טעם הבשר כל כך שאין ראוי לחול עליו שם בשר כשאוכלו בכותח. כיוצא בו בקדשים שאמרו בשילהי עבודה זרה (דף עו א) גבי

וכן כתב פר"ח: ומה שהביא ראיה מהרבה פוסקים שכתבו גבי חמץ דכיון דהיתרא בלע אף בכלי שתשמישו ע"י האור סגי ליה בהגעלה, אין מכאן ראיה לומר דסגי לן בגיעול תבשיל, דאינהו פסקו כאוקמתא דרב אשי (שם בע"ז דף עו א למסקנת הסוגיא) ולדידיה אנה"נ דבעינן הגעלה גמורה [ג].

נראה על כן פשוט שהרשב"א מחדש דכל שבישל בכלי או צלה בו, אפי' לא חלו תנאי הגעלה, אם בישל בו ירקות מהני לבשל בו אחר כך חלב כי נקלש טעם הבלוע ואין ראוי מעתה לחול עליו איסור חדש.

ו

שיטת חו"ד

חו"ד באות ב', כתב ליישב את קושיית הב"י על הרשב"א מספר התרומה: ולפענ"ד נראה דדוקא כשבישל בששים נגדו אז אמרינן דנקלש הטעם, דאף דאינו יוצא, מכל מקום נקלש בתוכו, אבל כשבישל בתוכו בפחות מששים בודאי דלא הוקלש ועדיין נשאר טעם גמור, ובס"י צד (בספר התרומה) מיירי בפחות מששים, ע"ש. והקשה עליו רע"א שם באות א: לעניות דעתי זה אינו דאם כן איך אמרינן כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו הא על פי הרוב בסתם כלי אין ששים נגד הבלוע. ע"כ. כוונתו לגמ' בזבחים צו א שאף בקדירה אמרינן דנעשה גיעול לחבירו (ולא רק בשיפוד כמובא בע"ז וכנ"ל, דהא בשיפוד ודאי אפשר ס' כנגדו), ועפ"י המובא בש"ך סי' צג ס"ק א וכמוסכם בראשונים (ראה כאן בב"י בס"י צג) דסתם כלי אין מה שבתוכו ששים כנגד כל הכלי. ואף מסתימת הרשב"א להתיר בכל כלי שבישל בו ירקות משמע אפי' שאין בו ששים דסתם כלי אין בו ששים, ועל כן פשוט לב"י שהרשב"א חלוק על סה"ת.

השפוד והאסכלא מגעילן. דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח כל יום ויום נעשה גיעול לחברו, וכו'. עכ"ל. ובאשר לאפשרות להגעיל ע"י ירקות ראה במשמרת הבית ריש ב"ד ש"ד שחולק על הרמב"ן וסובר שלא רק מים מפליטים אלא אף שאר משקין (ראה רמב"ן חולין דף קח ב).

ג. נקוה"כ ציין לכלבו שהביא בשם הרשב"א דהגעלה מועילה לכלי הצריך ליבון, ולכאורה מכאן ראיה שהכלבו הבין בש"ך כנקוה"כ. ולא היא, הכלבו מתייחס לדברי הרשב"א כמה דפים קודם לכן (דף לד א), וז"ל: רבנו תם ז"ל אומר דסכין של נכרים דאיסורא בלע צריכה ליבון אבל סכיני דפיסחא לא בעו אלא הגעלה הואיל והיתירא בלעה וכגון שאמרו בשילהי ע"א רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפוד והאסכלא מלבנן באור ותניא גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן א"ל עמרם ברי מה ענין קדשים אצל גיעולי עו"ג הכא איסורא בלע הכא היתירא בלע ואע"ג דאקשי רבא סוף סוף כי קא פליט איסורא קא פליט הא אסקה רב אשי הכי ודקא קשיא לך דבעידנא דקא פליט איסורא קא פליט השתא הא איסורא ליתא בעינא. עכ"ל. מדוקדק שכאן הביא הרשב"א את הראיה מרב אשי, ואילו לעיל הביא את הראיה מדברי רבא: קדשים היינו טעמא דכל יום עושה גיעול לחבירו.

ז

הכרעה בשיטת הרשב"א כביאור המחודש בט"ז

הובאו לעיל ג' אפשרויות להסביר את הרשב"א: לדעת הב"י הרשב"א התיר אפי' אם תבשיל הירקות נמוך מגובה התבשיל הראשון. לדעת הט"ז (כמחודש וכמובא אף בשם יד יהודה, ולא כהבנת הפמ"ג) הרשב"א התיר רק אם גובה תבשיל הירקות כגובה התבשיל הראשון ויותר. ולדעת הש"ך הרשב"א התיר רק אם תבשיל הירקות ממלא את כל גובה הקדרה כהגעלה גמורה (ולבסוף העלה אפשרות אף לקיים את הבנת הב"י הנ"ל). נראה להוכיח ברשב"א כמחודש בט"ז ומתוך כך לקיים את דברי הרשב"א ולדחות את אשר הקשו עליו.

דהנה בבדק הבית שם (בית ד שער ד עמ' דף לח א) כתב הרא"ה: בקדירה של מתכת שנשתמש בה איסור במקצתה די לו בהכשר הגעלה עד כדי אותו מקצת להגעלה הכשר פליטה היא וכבולעו כך פולטו וכבר פלט כל מה שבלע ואעפ"י שמפעפת הבליעה על ידי הלחות ביותר מכדי שיעור התשמיש כך עכשיו בהגעלה על ידי הלחות פולט הכל ואע"פ שאמרו בזבחים לענין מריקה ושטיפה דאם נשתמש בכלי במקצת צריך מריקה ושטיפה בכולו ההיא לענין קדשים היא אבל לחולין כלל גדול בידינו כבולעו כך פולטו ואף בקדשים לא נאמר אלא לאחר שנעשה נותר אבל קודם לכן די לו מקודם לכלי במשתמש בו כשיעור ראשון כדאמרינן עלה בע"א כל יום ויום נעשה גיעול לחברו מיהו ליתיה להאי דינא אלא להיתר בהיתר כגון קדשים קודם זמן איסורן קודם שנעשו נותר וכגון בשר בחלב בקדירה של מתכת שבישל בה בשר וחזר ובשל בה ירק דיותר לבשל בה חלב אבל לא בדברים האסורין וכן העלה בזו המחבר, אבל שאר דינין שכתבנו לא נתבארו בדבריו.

והדבר פשוט שם במשמרת הבית. דהנה במשמרת הבית דחה את האפשרות שהמשתמש בקדרה של מתכת באיסור במקצתה, די לו בהכשר הגעלה עד כדי אותו מקצת, וז"ל: ואם נפשך לומר מההוא דזבחים פרק דם חטאת דאמרינן אחד קדשי קדשים ואחד קדשים קלים טעונין מריקה ושטיפה כדברי ר' יהודה, ואתא למעוטי תרומה. ואקשינן: ותרומה לא בעיא מריקה ושטיפה, והתניא קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם, בשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם, ופריק רבא לא צריכא אלא לדאמר מר בשלה במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי הא (תרומה ובשר בחלב) לא צריך. ע"כ הגמ'. אי משום הא, דילמא לא איריאי, דהתם אפשר דדוקא בבב"ח ובתרומה דבלע היתירא ובב"ח טעמא משום דכל שנחלש טעם הבשר על ידי הגעלת אותו מקצת הכלי שבישל בו שוב אינו ראוי לחול עליו שם איסור בשר בחלב. ובתרומה נמי וכו', אבל בשאר איסורין גמורין כנבלה וכיוצא בה אני אומר בשל במקצת כלי שצריך להגעיל כל הכלי לפי שהאור מהלך תחת אותו מקצת שמבשל בו וחם מקצתו שהאיסור בו חם כולו, ועל ידי הבישול הרוטב מתבשל ומתפשט ונבלע קצתו למעלה. עכ"ל הרשב"א במשמרת הבית. פשוט אפוא שלא גרע

הגעלה במים מבישול, וכשם שבהגעלת מקצת הכלי מחייב הרשב"א להגעיל את אותו מקצת הכלי שבישל בו, כך כשבישל ירקות מחוייב לבשל בכל אותו מקצת שבישל בו בשר [ד]. מסתבר שהרשב"א הבין שבסתמא בכל יום היו צולים בשיפוד את הקרבנות באותו השיעור של יום האתמול, וזהו שכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך: וכשהוא חוזר ומבשל בו במקצתו למחר וכו'.

מעשה פשוט שהלכה כרשב"א, שכן הרשב"א הוא היחיד האוסר הגעלת מקצת הכלי בשאר איסורין וכנ"ל, וממילא מחוייבים לקבל את דבריו שבבשר וחלב מהני הגעלת מקצת הכלי כדמוכח מהסוגיא שהביא במשמרת הבית. ואין לחשוש שאין ששים כנגד הפליטה כיון דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא וכנ"ל בהערה ב.

ח

דחיית הראיות שהובאו באחרונים נגד הרשב"א לאור המתחדש

פר"ח ס"ק ד קיים את קושיית הב"י מהתוס', והוסיף עוד להקשות על הרשב"א מהסוגיא, וסיים: ונמצאו דברי הרשב"א דחויין מעיקרן ורוב הפוסקים חלוקים עליו וגם מהרש"ל דחאו להרשב"א מההלכה וכן עיקר. עכ"ל. אין כאן המקום להעמיק בסוגיא, אך ראה חזו"א סי' כא שלאחר שדן בצדדי הסוגיא כתב (סוף אות ב): ואמנם הראשונים נקטו בפשיטות דלא פליגי רבנן עליה דר' טרפון בהא, וכמו דסבר רבא, והלכך התיר הרשב"א לבשל חלב בקדירה של בשר אחר שבשלו בה ירקות. ובס"ק ג כתב: ואמנם דעת הרשב"א דבהיתרא בלע וגם הגיעול נעשה קודם שנאסר סגי בבישול להקליש ובזה אין ראייה מכרעת בגמ', ובזה חולק הריטב"א. עכ"ל. בדברי החזו"א יש גם תשובה למה שכתב האבני נזר אור"ח סי' שסז להוכיח מהגמ' דלא כרשב"א, וראה עוד במטה יונתן (בילקוט מפרשים) ובחוו"ד ס"ק ב בקושיות על הרשב"א מהסוגיא. בין כך ובין כך, ברור שאילו היו הפוסקים הנ"ל עומדים על דברי הרשב"א כמתחדש לעיל, ודאי היו מסכימים עם דבריו, וכנ"ל, ולא דחו את דבריו אלא משום שהבינו כב"י והרש"ל שהרשב"א התיר בכל בישול אף שאינו בגובה הבישול הקודם.

ד. דברי הרא"ה בבדק הבית צריכים בירור, דלכאורה אי ס"ל דבכל האיסורין סגי בהגעלת מקצת הכלי, מה חידוש אפוא דכל יום עושה גיעול לחבירו (והיינו דוקא כשמבשל באותו מקצת שבישל בו קודם לכן וכמפורש ברא"ה וכנ"ל) שהתרנו בזה רק בהיתרא בלע. ונראה שהרא"ה מחלק בין גיעול במים לבין גיעול ע"י תבשיל. אין חילוק זה על דעת הרשב"א שהרי לרשב"א הותר גיעול מקצת הכלי רק בבב"ח וכנ"ל, ורק על זה אמרנו דכל יום נעשה גיעול לחבירו, וממילא דין גיעול במים שווה לדין גיעול בתבשיל. כל הנ"ל מחוייב בדעת הט"ז סי' קכא ס"ק ז שפירש שהרא"ה מתיר הגעלת מקצת הכלי בכל האיסורין, אבל לולי דבריו אפשר היה לפרש שבתחילה בא הרא"ה לאפוקי מקודשין ואח"כ הסכים שרק בהיתרא בלע.

ט

האפשרות לסמוך על הרשב"א בצירופי הלכה

ז"ל יפה תאר: ולענין הלכה הגם כי דברי הרשב"א נכונים, כיון דכמה רבוותא פליגי עליה אין לסמוך להתיר אלא בזאת הדרך: קדרה של מתכת בלועה מבשר ושהתה מעל"ע שבליעת הבשר שבה פגום הוא, ובישל בה אח"כ ירקות או מים יכול לבשל בה חלב בלי שום תיקון להיותו פגום. דרכי תשובה סי' צה ס"ק טו שו"ת חסד לאברהם: בזה דאיכא לפנינו הני תרתי קולא בהדי הדדי דהוא נ"ט בר נ"ט וגם בישולו ירקות בנתיים, יש להקל.

לאור המתחדש לעיל, יש לדון שמא אין לסמוך על דברי יפה תואר וחסד לאברהם, לפי שהבינו שהרשב"א היקל אף בתבשיל שאינו גבוה מהבישול הראשון, ובזה אין מי שמיקל, לא החולקים על הרשב"א, לא הרשב"א בעצמו לפי המתחדש, ואף לא נקודות הכסף שעיקר עניינו לקיים את הרשב"א רק כשהתבשיל ממלא את הקדרה. אכן נקוה"כ העלה בסופו של דבר את האפשרות לקיים את הבנת הב"י ברשב"א, ואף החזו"א כתב שאין הכרעה בגמ' כנגד הבנה זו ברשב"א וכנ"ל, והיה אפוא מקום לצרף את דבריהם להקל בספיקות, מ"מ אילו נקוה"כ והחזו"א היו רואים את המפורש במשמרת הבית לא היו תולים ברשב"א קולא זו (להתיר בתבשיל שאינו כשיעור התבשיל הראשון). ועדיין נראה שבשעת הדחק יש מקום להקל באינו בן יומו כיפה תואר.

י

סיכום

הרשב"א למד מהא דכל יום נעשה גיעול לחבירו שאם בישל ירקות בקדרה של בשר שמתור לבשל בה אח"כ חלב שכבר נתמעט בה כח בלע הבשר ונקלש עד שאין ראוי לחול עליו שם איסור בשר בחלב. הב"י ורש"ל הבינו שהרשב"א התיר אפי' אם אין שיעור תבשיל הירקות כשיעור תבשיל הבשר ודחו דבריו לאור דברי ראשונים. הט"ז ביאר שהרשב"א מיירי שבישל הירקות בקדירה ממש כשיעור שבישלו בו בשר, התבאר בדבריו שכונתו שהרשב"א התיר אם גובה תבשיל הירקות כגובה תבשיל הבשר שקדם לו (ודלא כהבנת משב"ז את הט"ז). לפ"ז כוונת הט"ז שהכל מודים בזה שכן בסי' קכא סע' ו הרמ"א פסק שכלי שנאסר מקצתו די לו בהגעלת מקצתו, ואף לדעת השו"ע שאפשר שפסק שם כרשב"א והצריך הגעלת כל הכלי, זהו דוקא בשאר איסורים וכמבואר ברשב"א אבל לא לענין חלב אחר בשר דהיתרא בלע (וכמפורש שם בשו"ך ס"ק טז). בנקוה"כ ביאר שהרשב"א התכוין להגעלת כל הכלי, ובא לבאר שהגעלה מועילה לכלי החייב בליבון בהיתרא בלע, והוסיף נקוה"כ שדין זה מוסכם על כל הפוסקים. הבנה זו קשה ביותר בפשט דברי הרשב"א.

הוכח מבדק הבית ומשמרת הבית שהרשב"א אכן התיר כמתבאר בט"ז, והיינו רק כשיעור תבשיל הירקות כשיעור תבשיל הבשר, וממילא דברי הרשב"א מוסכמים על כל הפוסקים, ומה שדחו דבריו זה מפני שהבינו בדבריו כב"י ורש"ל. יש שצירפו את

דברי הרשב"א עפ"י הבנת הב"י ורש"ל להקל בצירפים שונים (כגון בקדרה שאינה בת יומא). התבאר שלאור החידוש הנ"ל ברשב"א צ"ע אם אפשר לסמוך על ביאור ברשב"א שאינו מוסכם על הרשב"א ואף נדחה ע"י כל הפוסקים. אף אם נקבל את דברי החזו"א שאין ראייה מהגמ' נגד הרשב"א, מ"מ אילו היה החזו"א רואה את משמרת הבית היה מסכים שאין לפרש ברשב"א אלא כפירוש הט"ז וכנ"ל, וממילא אף על דברי החזו"א קשה לסמוך להקל אפי' בצירוף.

סימן צד סעיף א

בגדר חם מקצתו חם כולו

(א הקדמה. ב) סי' צד סע' א: התוחב כף חולבת בקדרה של בשר. ג) סי' קכא סע' ו: הכשרת כלי שנשתמש רק בקצתו. ד) סי' צב סע' ה: טיפה שנפלה על קדרה. ה) או"ח סי' תנא סע' יב: הכשרת ידות הכלים. א] האם הרמ"א מתיר טבילת מקצת הכלי אף לכתחילה. ב] מה מתירה הגעלת מקצת הכלי. ג] השתמש בלא להגעיל את המקצת שלא השתמש בו. ד] בגדר ידות הכלים. ה] פסק המשנה ברורה. ו] סיכום.

א

הקדמה

קיי"ל בכלי מתכות חם מקצתו חם כולו. נחלקו הראשונים והאחרונים במשמעות ההלכתית של דין זה. מתוך כך נחלקו האחרונים בביאור מספר סעיפים בשו"ע שלכאורה סותרים זה לזה. להלן ילובנו השיטות השונות והנפק"מ לדינא.

ב

סי' צד סע' א: התוחב כף חולבת בקדרה של בשר

ז"ל הטור בס"י צד סע' א: התוחב כף חולבת בקדרה של בשר או איפכא משערינן בכל מה שתחב ממנה בקדרה דלא ידעינן כמה נפיק מיניה וה"ר פרץ כתב שאם הכף של מתכת משערינן בכולו אף מה שלא נכנס ממנו בקדרה משום חם מקצתו חם כולו. וכתב הב"י: בשערי דורא (ריש סי' פה) כתב סתם כסברא ראשונה, ונותן טעם דאע"פ שחם מקצתו חם כולו, מכל מקום לא אמרינן דהוליק בליעתו וכן נראה שהוא דעת בעל התרומה (ריש סי' מט).

ז"ל שו"ע סע' א: התוחב כף חולבת בקדירה של בשר, או איפכא, משערים בכל מה שנתחב ממנו בקדירה (אם הכף בן יומו דהיינו ששמשו בו בכלי ראשון תוך מעת לעת). (ארוך כלל ז'). ויש מי שאומר שאם הכף של מתכת, משערים בכולו, משום דחם מקצתו חם כולו (וסברא ראשונה עיקר, וכן נוהגין) (מרדכי וש"ד והגהותיו וארוך) (וע"ל סי'

צ"ח). וכתב הש"ך בס"ק ג: וסברא ראשונה עיקר – דאע"ג דחם מקצתו חם כולו מ"מ אינו מוליך בליעתו בכולו כ"כ הפוסקים וע"ל סי' קכ"א ס"ק טז, ואף דעת המחבר שסברא הראשונה עיקר וכמ"ש בסי' זה ס"ק כ"ח ולכן כתב סברא האחרונה בשם יש מי שאומר וע"ל סי' צ"ח ס"ד.

מבואר שהשו"ע והרמ"א פוסקים שאין הכף פולטת אלא ממה שנכנס לקדרה אע"ג שחם מקצתו חם כולו. וכן עולה מדברי השו"ע בסי' צד סע' ו: בשר רותח שחתכו בסכין חולבת כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים כנגד מקום הסכין וכו', וכמובאר שם בש"ך ס"ק כח. וכן בסי' צח סע' ד גבי כף של איסור שתחבה בקדרה צריך ששים כנגד כל מה שתחב מהכף. מדברי הש"ך בס"ק ג בציינו לסי' קכא, מתברר שהחלק שמחוץ לקדרה אף אינו בולע מהבשר ולפ"ז אף אינו צריך להכשירו וכדלקמן.

ג

סי' קכא סע' ו: הכשרת כלי שנשתמש רק בקצתו

ז"ל הטור בסי' קכא סע' ו: כתב הרשב"א (בית ד סוף שער ד עמ' לח) כל כלי מתכות שחם מקצתו חם כולו לפיכך אפילו אם לא נשתמש בו איסור אלא במקצתו נאסר כולו, ודוקא לאיסור אבל לענין הכשרו לא עלה הכשרו עד שיכשיר כולו בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. ע"כ. ונ"ל דדוקא כשנשתמש בכולו אבל אם יודע שלא נשתמש אלא במקצתו נכשר נמי מקצתו דכבולעו כך פולטו. עכ"ל הטור

וכתב הב"י שם: והר"ן כתב בפרק כל שעה (פסחים דף ח א ד"ה והני וד"ה ודאמרינן) אהא דאמרינן (שם ל ב) גבי סכיני דפסחא מעייל קתייהו בטינא ולאגן עליהם שלא יקרפס האורן ופרזלייהו בנורא והדר מעייל לקתייהו ברותחין, דמהא שמעינן שכלי מתכת שמשתמשין במקצתו כל שמכשירין מקצתו דיו, כי היכי דאמרינן פרזלייהו בנורא. ואחרים (הרשב"א) אומרים כיון דחם מקצתו חם כולו צריך שיכשיר את כולו והכא אהגעלה דלבסוף דעביד להו ולקתייהו סמכינן וגרסינן הכי: מעייל להו ולקתייהו בוי"ו. ולא נהירא דאי הכי פרזלייהו בנורא לא מהני ולא מידי. ע"כ הר"ן. אבל הרשב"א בתורת הבית (ארוך שם דף לח א) גורס מגעיל להו ולקתייהו בוי"ו ומפני כך כתב שאף על פי שלא נשתמש איסור אלא במקצתו צריך להכשיר את כולו [א]. ומדברי הרא"ש בשילהי ע"ז (סי' לד) שכתבתי בסוף סימן זה (דף קצד א, דיבור ראשון) נראה שהוא סובר כדברי הרשב"א וכו' דחם מקצתו חם כולו אמרינן לאסור אבל לא לענין הכשר. ולענין הלכה כיון דהרא"ש והרשב"א מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן. ע"כ הב"י.

א. וראה שם במשמרת הבית שליבון הסכין מקליש את האיסור הבלוע בקת ולכן הגעלה מועילה.

שורש המחלוקת בביאור הגמ' בפרק דם חטאת (זבחים דף צו ב): ותרומה לא בעיא שטיפה ומריקה? והתניא: קדרה שבישל בה בשר – לא יבשל בה חלב, ואם בישל – בנותן טעם, תרומה – לא יבשל בה חולין, ואם בישל – בנותן טעם! אמר אביי: לא צריכא אלא לדאמר מר: בישל במקצת כלי – טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, הא תרומה – לא צריך אלא מקום בישול. לדברי הרשב"א שאני תרומה ובשר בחלב דהיתרא בלע, וע"י ההגעלה נחלש טעם הבשר על ידי הגעלת אותו מקצת הכלי שבישל בו ושוב אינו ראוי לחול עליו שם איסור בשר חלב (ראה משמרת הבית שם), וזהו גם הטעם לדברי הגמ' בע"ז (דף עו א) דכל יום נעשה גיעול לחבירו, והיינו שהבלוע שנתפשט בכל הכלי אינו אלא דבר מועט ועם בישול זה השני אע"פ שאין האור מגיע לכולו מ"מ גם הוא על ידי חם מקצתו חם כולו מתמעט קצת עד שלא נשאר בכל השפוד שום בלע שיהא ראוי לחול עליו שם נותר (והוא הדין בבשר בחלב), ראה שם בתורת הבית. אבל הרא"ה בבדק הבית שם למד מתרומה לכל איסור (ראה ט"ז ס"ק ז) [ב].

השו"ע בסע' ו פסק: כלי מתכות, אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. הגה: ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו (טור).

הש"ך בס"ק טז בביאורו לדברי השו"ע: אבל לענין הכשרו כו', כתב: משמע אפי' לא נשתמש איסור אלא במקצתו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו וכדעת הרשב"א וכ"פ בב"י, ולפ"ז היה לו להרב לכתוב בלשון וי"א דוקא כו' דלישתמע דפליג אלא משום דאין בדברי המחבר בש"ע גופיה הכרח ואפשר דמיירי בשנשתמש איסור בכולו כתב בסתם ודוקא כו' וכן דרכו בכמה מקומות (וראה בט"ז שהרשב"א עצמו ודאי מחייב לעולם הכשרת כל הכלי, ודלא כפרישה ס"ק כב שביאר שהטור מבאר ברשב"א שאם לא נשתמש בכל הכלי א"צ הכשרת כל הכלי) [ג]. ודע דהרשב"א גופיה מודה דהיכא דהיתירא בלע כגון שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר סגי ליה בהכשר

ב. כך עפ"י הט"ז בדעת הרא"ה, אבל צ"ע אם יש הכרח בהבנה זו, ראה מה שהתבאר בזה בספר זה בסימן צג סעיף א בסוף המאמר בהערה. פרי"ח בס"י קכא ס"ק טו, דחה את שיטת הרשב"א. לדבריו תרומה חשיב איסורא, ואף בדין בשר בחלב אין לקבל את סברת הרשב"א לחלק בין בב"ח לשאר איסורין כיון שהיא לקוחה משיטתו בביאור הגמ' דכל יום נעשה גיעול לחבירו וכבר נדחתה סברת הרשב"א, ועל כן יש לבאר דבכל איסור מהני הגעלה במקצת.

ג. הפרישה דקדק מלשון הטור שלא כתב על הרשב"א בלשון דחייה (כדרך שכתב הרמ"א על השו"ע). אף אם נקבל את הבנת הפרישה בטור, אין זה אלא משום שהטור לא ראה את הרשב"א בתורת הבית הארוך כידוע, ולא עמד כראוי על שיטת הרשב"א מתורת הבית הקצר.

מקצתו כמ"ש במשמרת הבית דף קכ"ח סוף ע"א בהדיא וע"ש (ומה שהצריך הרשב"א להגעיל את כל הסכין אע"פ שודאי לא השתמש בקת, זה משום שלדעתו חמץ חשיב כאיסורא בלע כמבואר במשמרת הבית שם). נראה פשוט שכונת הש"ך להכריח את דברי הרשב"א גם בשו"ע, דאם לא כן מה יעשה עם הגמ' שממנה למד הרשב"א.

ש"ך בס"ק יז, ודוקא כו' – כן כתב הטור ובב"י כתב דמדברי הרא"ש שלהי עבודת כוכבים נראה שהוא סובר כהרשב"א וכו' ולפע"ד נראה פשוט דדברי הרא"ש הן כפשטן ואינו חולק אמ"ש הטור ודעת הטור הוא כדעת הרא"ה שכתב בב"ה דף קכ"ה ע"א וז"ל: אבל ליבון בשום מקום אינו מפליט כל איסור שבו אלא כלוי הוא שמכלה איסור שבתוכו ולפיכך הוא הכשר, ונפקא לן מינה דאילו שפוד של מתכות דקי"ל חם מקצתו חם כולו ונשתמש בו איסור במקצתו הרי הוא כולו נאסר כאילו נשתמש בכולו וכשבא להכשירו בליבון לא די לו ללבן עד כדי אותו מקצת שנשתמש בו באיסור לפי שאין ליבון מפליט בלעו אלא מכלה וכשמכלה עד כדי אותו מקצת לא די לו בכך שכשיבא להשתמש בו בהיתר יפלוט איסור ע"י אותו מקצת שלא הוכשר, אבל בקדרה של מתכת שנשתמש בה איסור במקצתו די לו בהכשר הגעלה עד כדי אותו מקצת דהגעלה הכשר פליטה הוא וכבכ"פ וכבר פלט כל מה שבלע ואף על פי שמפעפעת הבליעה על ידי הלחות ביותר מכדי שיעור התשמיש כך עכשיו בהגעלה ע"י הלחות פולט הכל עכ"ל. וזהו דעת הטור, והרא"ש הוא מיירי בלבון וכו', ולפ"ז גם הרב דכתב טעמא משום דכבכ"פ אפשר דמודה בלבון אף על פי שלא נשתמש איסור ע"י האור אלא במקצתו צריך לבון בכולו, ודלא כהעט"ז שהכניס בדברי הרב כשמגעיל או מלבן המקצת כשר דכבכ"פ [ד].

מיהו כל זה לסברתם דאע"ג דלא נשתמש האיסור אלא במקצת מפעפעת הבליעה ע"י הלחות ביותר בכדי שיעור התשמיש ולפ"ז אפילו לדעת הרא"ה וסייעתו דאתכשר בהגעלה במקצתו, אם נשתמש בו בהיתר קודם ההגעלה באותו מקצת שלא נשתמש בו האיסור, הרי ההיתר נאסר.

אבל מהר"מ מ"ץ [ה] כתב בתשובה וז"ל: איסור שנפל על הקדרה במקום א' אין צריך הגעלה בכולו כי כן אמר הרא"ש והא דאמרינן חם מקצתו חם כולו היינו דוקא לענין זה דאם הכלי נעשה חם בראש אחד ונפל האיסור בראש השני לענין זה מהני חם מקצתו חם כולו שגורם חמימתו לאיסור ליבלע בראש השני אבל לא מהני שאם נפל האיסור מצד אחד שיהא מתפשט בצד השני ע"כ, ומביאו הבית חדש וכתב עליו ולא קיימא לן הכי אלא נקטינן כמו שכתב הרשב"א וכן הוא דעת רוב הפוסקים עכ"ל.

ד. צ"ע מדוע הש"ך לא ציין לרמ"א בסעי' ז: ואם לא יוכל ללבן הסכין היטב משום הקתא ילבנו ויגעילנו אח"כ, והיינו כג"י הרשב"א, ראה גר"א!

ה. הוא בעל מעיל צדק, ויש מקומות שהוזכר בטעות: מעגל צדק, ראה שם הגדולים. הב"ח בסי' קכא כתב: מהר"ם בשם הרא"ם וכונתו למורנו הרב מנחם הוא מהר"ם מ"ץ שלמד כן מהרא"ם ממ"ץ, ראה יש"ש דף צז ב סי' מא.

ולא ידעתי מנא ליה הא דאדרבה דעת רוב הפוסקים כמהר"ם מ"ץ והכי קיימא לן וכמו שאבאר וכן כתב מהרש"ל פרק גיד הנשה סימן מ"א וז"ל ומהר"ם מ"ץ בעל הוראה היה מן הגדולים האחרונים וכן נראה לי עיקר ולא כדברי הרשב"א דס"ל שנאסר כולו, ולא נאסר אלא מקום נפילתו עכ"ל. והכי קי"ל לעיל סי' צ"ד דכף של מתכת שנתחב בקדרה א"צ לשער אלא כנגד מה שנתחב ולא כנגד כל הכף, וכתבו הש"ד סימן פ"ה והסמ"ג לאוין קמ"א דף נ"ב והסה"ת והגמ"י פ"ט מהמ"א והמרדכי פכ"ה והאו"ה כלל ל"ז דין ב' ושאר פוסקים, הטעם דאף על גב דחם מקצתו חם כולו מכל מקום [לא] אמרינן דהולך בליעתו בכולו והיינו כדברי מהר"ם מ"ץ וכ"כ מהרא"י בת"ה ס"ס קל"ב ובפסקיו סי' קנ"א ע"ש שהאריך, ומבואר מדבריו דאע"ג דחם מקצתו חם כולו מכל מקום האיסור הנבלע בכלי חם אינו מתפשט ביותר ממקום שנשתמש בו האיסור והכי ודאי קי"ל, ואפשר דגם הטור והרב בהג"ה שכתבו משום דכבכ"פ אין ר"ל שמוליך בליעתו אלא ר"ל שלא בלע רק במקצת כך בשעת פליטה אין בו איסור רק במקצת, וק"ל (או שנפרש שהרמ"א כתב כן לרווחא דמילתא, ראה פר"ח ס"ק טו וגר"א) [1]. וע"ל סי' צ"ב ס"ק ט"ז (נראה להגיה: י"ח, וצ"ע שהרי שם מבואר שהקדרה נאסרה), וא"כ העולה מזה דכלי מתכות שנשתמש איסור במקצתו ואח"כ נשתמש היתר במקצת האחר מותר בדיעבד וכ"כ האו"ה כלל נ"ח דין מ"א דבדיעבד שרי (נראה שצ"ל מד, אלא ששם משמע שהתיר בדיעבד רק אם הגעיל את המקצת שהשתמש בו).

מיהו י"ל דהיינו דוקא בחום שע"י בישול לא אמרינן דמוליך בליעתו בכולו אבל בחם שע"י האור ממש אפשר דכ"ע מודו לדעת הרא"ש והרא"ה דלעיל דהאיסור מתפשט בכולו וכן משמע מדברי האו"ה כלל ל"ז דין ב' להדיא, שכתב וז"ל: וא"צ לבטל כל הכף של מתכות דאע"ג דחם מקצתו חם כולו מ"מ מאחר שחימומו רק ע"י חמין ולא ע"י האור עצמו אינו מוליך ומפליט בליעתו בכולו עכ"ל. משמע דע"י האור עצמו מוליך בליעתו בכולו ומשמע נמי מדברי האו"ה אלו דעל ידי האור מוליך נמי פליטתו בכולו. ונראה דאין זה נגד הרא"ה וסייעתו דלעיל דסבירא ליה דלבוץ לא מהני במקצת דאה"נ דמודה האו"ה דבלבוץ לא שייך פליטה שאינו מפליט אלא מכלה, אלא בא לומר דהיכא דשייך פליטה מפליט בכולו כגון שפוד של איסור שצלו בו על האור בשר שצריך ס' נגד כל השפוד דכיון שמפליט בבשר ע"י לחות הבשר מוליך פליטתו בכולו כן נ"ל. עכ"ל הש"ך.

עולה מדברי הש"ך שלדעת הרשב"א והשו"ע אם נשתמש במקצת הכלי מפעפע האיסור בכל הכלי וצריך להגעיל את כל הכלי, ואילו לדעת הר"ן הטור והרמ"א די בהגעלת מקצת הכלי שהשתמש בו כי כבולעו כך פולטו והחום מפליט גם את האיסור הקלוש שנמצא בחלק שלא הוגעל. אכן לדעת מהר"ם מ"ץ שרבים הסכימו לדעתו כלל אין

1. היינו שכתב כן אפילו לסברת האומרים דע"י חום מקצתו מתפשט הבלע בכולו, מכל מקום לענין הכשר מודו דסגי בהכשר מקצת שנשתמש בו משום דכבכ"פ.

הבליעה מתפשטת לחלק שלא נשתמש בו וממילא פשוט שאין צריך להגעילו, והא דאמרינן חם מקצתו חם כולו היינו שאם נפל איסור על המקצת השני (שאינו חם) נבלע מכח החמימות. לדברי הש"ך מוכח כמהר"מ מ"ץ מסי' צ"ד סע' א דכף של מתכת שנתחב בקדרה א"צ לשער אלא כנגד מה שנתחב ולא כנגד כל הכף, ועל כן אפשר שאף הרמ"א כאן שהתיר להכשיר מקצת הכלי משום דכבכ"פ אין ר"ל שמוליך בליעתו אלא ר"ל שלא בלע רק במקצת כך בשעת פליטה אין בו איסור רק במקצת. הש"ך לא ביאר כיצד אפוא מתפרש השו"ע שמחד גיסא בסי' צד סע' א פסק כסברא ראשונה ורמ"א (כמבואר שם בש"ך ס"ק ג וכו"ל), והיינו כמהר"ם מ"ץ, ומאידך גיסא הצריך בסי' קכא להגעיל את כל הכלי. ובאמת פר"ח סי' קכא ס"ק טו, הכריח מכח קושיא זו שהשו"ע בסי' קכא סע' ו לא פסק כרשב"א (אפשרות שמוזכרת בש"ך ס"ק טז כנ"ל, והרמ"א מפרש את השו"ע) וחזר בו ממה שפסק בב"י (לפי שכשפסק כך נעלמו מעיניו הדינים שנתבארו בסי' צד שפסק הוא עצמו).

לבסוף הביא הש"ך שהאו"ה מדקדק שבכף שנתחבה לקדרה אין מוליך ומפליט בליעתו בכולו מאחר שחימומו רק ע"י חמין ולא ע"י האור, משמע דע"י האור עצמו מוליך בליעתו בכולו. ההבנה שע"י האור מוליך פליטתו בכולו לכאורה פשוטה ומוסכמת על הכל לאור הנפקס בסי' צב סע' ה כדלקמן.

ד

סי' צב סע' ה: טיפה שנפלה על קדרה

ז"ל הטור בסי' צב סע' ה: טיפת חלב שנפלה על הקדרה שאצל האש מבחוץ אפילו אם יש בתבשיל הקדרה ס' כנגדה אינו יכול לבטלה וא"כ הטיפה אוסרת הקדרה כל סביבותיה ונאסרה התבשיל שבה. וביאר הב"י: כלומר הטיפה אוסרת כל הקדרה והקדרה אוסרת כל התבשיל שבה שאי אפשר לתבשיל שבקדרה שיהא בו ששים כנגדה ובכולה קדרה משערינן הילכך הכל אסור ודין זה כתבו סמ"ג (לאויזן קמ וקמא נא ע"ג) וז"ל גרסינן בזבחים פרק דם חטאת (דף צו ב) בישול מפעפע כלומר מתפשט בכל הכלי, כתב מורי מכאן נוהג רבינו שאם נפלה טיפת חלב על גבי הקדרה רותחת באור שמפעפע בכל חרס של קדרה וחתכה עצמה נעשית נבלה ובכולה קדרה משערינן שהחלב מתפשט בכל הקדרה ואין לו מקום להתבטל בששים עכ"ל.

ובשו"ע סי' צב סע' ה: טיפת חלב שנפלה על הקדירה שאצל האש מבחוץ, אם נפלה כנגד התבשיל אין צריך אלא ששים כנגד הטיפה שמפעפע לפנים, והוי כאלו נפלה בתבשיל. ואם נפלה במקום הריקן, והיא מפעפעת בדופן הקדירה עד סמוך לרוטב כל כך שאין ס' כנגד הטיפה, הרי נאסר אותו מקום הקדירה, ואם יערה התבשיל דרך מקום הקדירה שנאסר, הרי יאסר התבשיל. וזה תקנתו, שיניחנה כך, ולא יגע בה עד שתצטנן. הגה: ודוקא אם הקדירה ישנה.

ש"ך ס"ק יח טיפת חלב כו' – ז"ל סמ"ק טפה שנפלה על דופן הכלי מספקא לן בפרק דם חטאת אי מפעפע בכל הכלי אי לא, הלכך כשנפלה נגד הרוטב ויש ברוטב ס' מן הטפה מותר ממ"נ אי מפעפע בכל הכלי הרי נתבטל ואם אינו מפעפע אז לא יאסר (כלומר אם אינו מפעפע בכל הכלי אז לא יאסור משום דמסתמא מפעפע לפנים והוי כאילו נפלה בתבשיל כך פי' ב"י) אבל בנפלה בריקן שמא מפעפע בדופן הקדרה עד סמוך לרוטב כ"כ שאין ס' מן הטפה ונעשה אותו מקצת כלי נבילה וכשיערה כו' עכ"ל. וע"פ הדברים האלה הם דברי המחבר אלא שקיצר בלשון וע"ל סימן קכ"א ס"ק י"ז. עכ"ל. ובש"ך ס"ק יט: א"צ אלא ס' כנגד הטיפה – היינו להתיר התבשיל אבל הקדרה מ"מ אסורה ויערה מיד התבשיל בצד הא' וכמ"ש הרב בס"ו וכ"כ בת"ח ריש כלל נ"ו. עכ"ל. וראה עוד שם בש"ך ס"ק כג המבאר מדוע הרמ"א מיקל בקדרה חדשה והלא אף חדשה חשובה כישנה שהרי מבשלים בה עתה וממילא בולעת ככולה מהתבשיל ועתה נפל עליה טפת חלב בשעת הבשול וודאי שמתערבת הטפה עם הבלוע כמו בקדרה ישנה. ותירץ: כיון שאתה בא לאסור דופן הקדרה מחמת הטפה ע"כ צ"ל שמא בישול אינו מפעפע בכל הכלי, ואם כן לא פעפע נמי התבשיל למעלה ואם פעפע למעלה אם כן גם הטפה מתפשטת עד למטה. או י"ל דמיירי בקדרה חדשה שנפל עליה טיפה כשעדיין לא חם התבשיל, אי נמי אחר שנפלה טיפה על קדרה של מים נתנו בו הבשר.

נמצא שטיפת חלב שנפלה על קדרה מבחוץ אוסרת את הקדרה כי חוששין שמתפשטת אפי' בקדרה של חרס, וכ"ש בקדרה של מתכת. לכאורה קשה, הלא חם מקצתו חם כולו אינו מבליע ככולו כמבואר בס"י צד סע' ב גבי כף שתחבוה לקדרה. על כרחך יש לפרש כמפורש באו"ה שהביא הש"ך בס"י קכא ס"ק יז, שיש לחלק בין הכף שהוכנסה קרה לקדרה ורק חלקה שבתוך התבשיל התחמם ממש (ס"י צד סע' א), לבין חום האור והיינו בקדרה שאצל האש כמפורש בטוש"ע (ס"י צב סע' ה). וכן ביאר בכרתי ופלתי ס"י צד ס"ק ג, וכתב דלפ"ז בס"י קכא איירי שכל הקדירה היתה על האש ובלעה האיסור, ולכך כשמגעיל צריך לחמם הכלי קודם הגעלה במקצת וזהו כללא כבולעו כך פולטו וכו' ועיין תוס' זבחים דף צו ב ד"ה בישל מקצת כלי, דמחלקין להדיא בין כשכולו כלי צונן או כולו חם, וכן כתב בתוי"ט לחלק בין הכלי צונן לכלי כולו חם. עכ"ל. וכן כתב פמ"ג משב"ז ס"י צד ס"ק א ד"ה הנה בס"י צב, והוסיף: שוב ראיתי שדין ערוך הוא בש"ך סימן סט אות סד דאם נתן רוטב חם בקערה חמה צריך ששים נגד כל קליפת הקערה אף במקום שלא נגע הרוטב. עכ"ל. נראה שהש"ך רמז לתירוץ זה כשכתב כאן כנ"ל (ס"י צב ס"ק יד): וע"ל סימן קכ"א ס"ק י"ז. אפשר שהש"ך נקט בדוגמא העולה מהאיסור והיתר: שפוד של איסור שצלו בו על האור בשר שצריך ס' נגד כל השפוד, כיון שבאופן זה ההתפשטות מיוחדת דוקא במתכת, ולהבדיל מקדרה שיש בה תבשיל שמפעפעת בכולה אפי' של חרס.

מעתה נראה שהש"ך בס"י קכא ס"ק יז אחר שכתב עפ"י האו"ה: מיהו י"ל דהיינו דוקא בחום שע"י בישול לא אמרינן דמוליך בליעתו ככולו אבל בחום שע"י האור ממש וכו',

חזר בו ממה שהכריח קודם לכן שקבלת דברי מהר"מ מ"ץ מחייבת להבין ברמ"א שמה שכתב שם בסי' קכא כבולעו כך פולטו אין כוונתו שהבליעה מתפשטת, דאפשר שהרמ"א ביקש לכלול גם בליעה שע"י חום האור דבזה לכ"ע מתפשטת הבליעה בכל הכלי וצריך הגעלה באופן שכתב כרו"פ כנ"ל (וכן עולה מדברי הרשב"א שראה בישול ירקות כהגעלת הכלי מבליעת הבשר שבו, והיינו דוקא ע"י בישול המחמם את כל הכלי כאופן הבליעה בתחילה) [ז]. ושמה הרמ"א, שסתם להתיר בכל הגעלה, יתיר בכל אופן (היינו אף ע"י שמכניס מקצת כלי קר לתוך כלי עם מים רותחים, אע"ג שהכלי שנאסר בלע ע"י האש) משום דסתם כלי שמגעילו אינו בן יומו ועל כן אין נותנין דברינו לשיעורין. וראה שם ברע"א שהעיר על מה שכתב הש"ך שכונת הרמ"א שלא בלע רק במקצת כך בשעת פליטה אין בו איסור רק במקצת, וז"ל: לענ"ד א"צ לדחוק בזה דבפשוטו י"ל דנקט הטעם דכבולעו כך פולטו לאוריי דבשלו בקדירה במקצת הכלי דהוי כולו חם דנתפשט בכולו דמ"מ לא צריך הגעלה בכולו רק במקצתו שבשלו דכבולעו כך פולטו. עכ"ל. מבואר אפוא שאף רע"א מבאר ברמ"א כפלתי אך צ"ע מדוע לא אמר שאף הש"ך מודה לזה למסקנתו אחר הביאו את האו"ה.

עפ"ז יש לתמוה על דברי הפר"ח. דהנה הובא לעיל שפר"ח הכריח שהשו"ע בסי' קכא לא פסק כרשב"א וחזר בו ממה שפסק בב"י כמוכח ממה שפסק גבי כף שתחבה בסי' צד סע' א. אולם פר"ח לא ביאר מדוע אפוא אוסר השו"ע את הקדירה בטיפה שנפלה (ראה פר"ח סי' צב ס"ק יט). נראה שלדעת פר"ח אין זו קושיא לפי מה שביאר במסקנת דבריו בסי' קכא ס"ק טו, וז"ל: ולענין דינא לא שאני לן בין הגעלה לליבוך ובכל גוונא סגי להכשיר מקצת הכלי שנשתמש בו ודלא כהש"ך שפסק כהרא"ה. ומיהו לא מקרי בישראל במקצת אלא בשטח המחבת כגון שהיא ארוכה והניח מקצתה על האור בתבשיל המקצת האחר שמבחוץ אין צריך הכשר אבל אם היא קצרה ובישל בשולי הכלי אע"פ שהוא דבר מועט נאסר כל הכלי שהזיעה עולה ואוסרתו וכן כף של בשר שתחבה ביררה חולבת אע"פ שלא תחבה אלא מקצתה נאסרה כולה מפני הזיעה וצריך להכשיר כולה (פמ"ג: כל התחוב בקדרה נאסר אף שאינו תחוב בתבשיל) [ח], וכן כל כיוצא בזה. ומיהו מודינא

ז. לפ"ז יש לבאר דמה שכתב השו"ע: כלי מתכות, אע"פ שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, אין זה דוקא בכלי מתכות שהרי מיירי בכלי העומד על האש ואפי' בכלי חרס נאסר כולו, רק שבכלי חרס אין הגעלה, ובכלי עץ אין מציאות שעומד על האש ממש, וממילא לא שייך ההמשך: אבל לענין הכשרו וכו' אלא בכלי מתכות.

ח. ז"ל פמ"ג משב"ז סי' צד ס"ק א ד"ה ודע: ודע שמה שכתב המחבר שמשערין בכל מה שנתחב בקדירה, ולא כתב מה שנתחב במאכל יורה כמו שאגיד והוא דהפרי חדש סי' קכא אות טז ובית לחם יהודה אות יא, דאם נתחב כף לקדירה במקצת צריך להכשיר כולה מפני הזיעה ומודינא דאם היה ההכשר מעין הבליעה כבולעו כך פולטו עכ"ל פר"ח. ואם כן הוא הדין כאן כל מה שנתחב בקדירה אף שלא נתחב במאכל מכל

ודאי שאם ההכשר הוי ממש מעין מה שנאסר דהשתא נמי איכא זיעה דמהני משום כבכ"פ וליבון לא מהני ככה"ג בכלי שנשתמש בו מקצתו ע"י בישול דאיכא הבל וזיעה ובהא הגעלה עדיף מיניה משום דבליבון ליכא זיעא. עכ"ל. נראה שביאור זה מאפשר לפר"ח לומר שטיפה שנפלה על קדרה שאצל האש מתפשטת בכל הקדרה משום הזיעה שבקדרה שנבלעת בדופן הקדרה. אולם לאור זה יש לתמוה מה ראה פר"ח לדחוק שהרמ"א בסי' קכא סע' ו כתב דכבולעו כך פולטו לרוחא דמילתא, טפי ה"ל לפרש דמיירי בקדרה שבישל במקצתה ונבלע האיסור בכולה מכח הזיעה וכבולעו כך פולטו (והיינו דוקא באופן שתהייה זיעה על המקצת שלא הוגעל ממש). ואף אין צריך לומר שהשו"ע חזר בו כפי שנקט פר"ח, דאף את השו"ע אפשר להעמיד באוקימתא זו דודאי מודה השו"ע לחילוק זה לאור האמור בסי' צב סע' ה. בין כך ובין כך ראה בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' פג שכתב על דברי הפר"ח: ודברים אלו אינן אלא דברי נביאות וראה שם שהעמיק בסוגיות הגמ' להכריע סוגיא זאת ואכמ"ל. ראוי להעיר שיש נפק"מ לדינא בין תירוץ כרו"פ ופמ"ג לבין פר"ח, דלכרו"פ ולפמ"ג הבליעה מתפשטת אף במחבת ארוך שמקצתה על האור ואע"ג שאין זיעה.

ה

או"ח סי' תנא סע' יב: הכשרת ידות הכלים

א. האם הרמ"א מתיר טבילת מקצת הכלי אף לכתחילה

ז"ל הטור בסי' תנא: וכל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותם. וכתב ב"י: כן כתב המרדכי בפרק כל שעה (סי' תקעז): עץ פרור מגעילו ברותחין אפילו הבית יד וכן המחבת. דרכי משה אות ח: וע"ל ב"י"ד סימן קכא דאין להחמיר בזה בהגעלת בית יד. ז"ל השו"ע או"ח סי' תנא סעיף יב: כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן. הגה: מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור בדיעבד, ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירוי שמערה עליהן (איסור והיתר הארוך כלל ע"א [ט]).

הב"ח בסי' תנא העיר על דברי הטור וז"ל: איכא לתמוה דרבנו לשם (בסי' קכא) השיב על הרשב"א ואמר דהיכא דידוע דלא נשתמש אלא במקצתו נכשר נמי במקצתו דכבכ"פ, כאן כתב בסתם דצריך להגעיל ידותיהם כמותם, ותו דבמרדכי בפרק כ"ש כתב עץ פרור מגעילו ברותחין אפי' הבית יד וכן המחבת ומביאו ב"י, ורבינו גם כן כתב: וכל הכלים, ומשמע אפילו בכלי עץ ואבן, ובעץ לא אשכחן דנימא חם מקצתו חם כולו, ודלא כא"ו הארוך דכתב דאפילו בכלי עץ נאסר מקצתו נאסר כולו, דליתא אלא נראה דטעם דעץ

מקום הזיעה מפליט מהכף, וכי תימא דזיעה נבלע בכף ולא מפליט הא בורכא (רש"י שבועות יב ב: דבר הבדוי מן הלב) דהפרי חדש כתב דכבולעו כך פולטו אלמא זיעה מפליט גם כן וכו'. ומיהו למעלה מקדירה אין לאסור דהזיעה אין יד סולדת בו שם.

ט. הציון מוטעה וצ"ל כלל נ"ח כמובא בדרכי משה ביו"ד סי' קכא אות טו.

פרור וכן המחבת הוי משום דאי אפשר דלא בלעי גם הידות טעם החמץ בכל השנה ע"י כ"ר כשמדיחין אותו וכו' ולכן כתב גם רבינו כאן גבי חמץ דכל הכלים צריך להגעיל הידות כמותם ואפילו של עץ אבל ביו"ד מדבר בנשתמש בו איסור לפי שעה דהיכא דידוע שלא נשתמשו בידות א"צ להגעיל הידות ואפילו בשל מתכת דכבכ"פ וכ"כ הר"ן וכו' עכ"ל. מבואר בדברי הב"ח שאין לקבל את סברת האו"ה שכלי עץ בולע בכולו, ועל כן יש לפרש שהטור (וממילא הרמ"א) חוששין שהידית עצמה בלעה חמץ במשך השנה (וכך יפרשו את המרדכי), אבל במקום שידוע שהידית עצמה לא בלעה אין צריך להכשירה כי נכשרת עם גוף הכלי דכבולעו כך פולטו, ואפי' לכתחילה כמבואר בסי' קכא. למעשה כתב הב"ח: מיהו להלכה נקטינן לחומרא כהרשב"א.

וכן ביאר הט"ז בס"ק יז ד"ה וצריך להגעיל ידותיהם וכו': אין הטעם משום חם מקצתו חם כולו דהא פסק הטור ביו"ד סי' קכא דא"צ להכשיר הכלי אלא אם נשתמש בכולו, אלא הטעם כאן שמא קיבל היד איזה פעם חמץ ועכשיו יגע בו במצה של חמין ומטעם זה אין חילוק בין כלי עץ לכלי מתכות בכולן יש להחמיר לכתחילה להגעיל היד. עכ"ל. מבואר שאף הט"ז חשש רק בחמץ. אלא שדברי הט"ז הללו סותרים לדבריו בסי' קכא ס"ק ז: ונראה דגם הטור אינו מיקל כאן אלא כדיעבד אבל לא לכתחילה דאם לא כן קשה הא הוא עצמו כתב בהלכות פסח שצריך להגעיל גם ידות הכלים אלא ודאי דהתם מיירי לכתחילה. עכ"ל. למעשה כתב הט"ז שם שראוי לשמוע למצריכים טבילת כל הכלי בפרט באיסור דאורייתא, והיינו כפסק הב"ח.

אבל המ"א בס"ק כד, ביאר באופן אחר: אין לאסור כדיעבד – דלא אמרינן שמוליך בליעתו בכולו כמ"ש ביו"ד סי' קכ"א ס"ו (ד"מ). וז"ל או"ה שער נ"ח (דין מג-מד) צריך להגעיל הבית יד של המחבת, ומיהו נראה דבדיעבד אין לחוש כל כך, כ"ש עץ פרור שרגילין להכניסו כולו ליורה שצריך להגעילו, ועוד דאפי' בודאי לא הכניסו, הא קיי"ל כלי שנאסר במקצת צריך הגעלה בכולו. ואם כף נתחב מקצת באיסור והגעילו במקצת ותחבו בתבשיל התבשיל מותר והכף צריך להגעילו שנית ולתחבו כולו ביורה עכ"ל. ונ"ל דוקא שתחב בתבשיל אותו מקצת שהגעיל, דאף את"ל שמתחלה פשט האיסור בכולו כמ"ש ביו"ד סי' צ"ב, מ"מ לא אמרינן שמפליט מאותו צד שלא נתחב וכמ"ש סימן צ"ד, אבל אם תחב אותו צד שלא נגעל אסור, וכ"מ ביו"ד סי' צ"ב ס"ה גבי טיפת חלב שנפלה על הקדירה, ומ"ש בד"מ דאינו מוליך בליעתו היינו שאינו מפליט ממנו כנ"ל ועבי"ד שם ובהכי מתישבת קושיות הרב"י ביו"ד סי' קכ"א על הטור, דהטור מיירי שרוצה להשתמש באותו מקצת שליבן לכן די כשמלבן קצת אבל אם רוצה להשתמש בחציו השני צריך ללבנה ג"כ, ע"ש ועס"ס כ"ו. ונ"ל דהאי שכ' אין אוסרים כדיעבד פ"י אם נשתמש בהם כבר אבל לכתחילה אסור להשתמש בהן אפי' הוא בתוך הפסח וא"א להגעילו. עכ"ל מ"א.

עולה מדברי המ"א דכלי הנתחב בקצתו לקדרה אפשר שמבליע בכולו ואפי' כלי עץ כמבואר באו"ה, אבל לפלוט אין בו כח אלא מה שכנגד הקדרה ואפי' כלי מתכת. לפ"ז צריך להגעיל את כל הכף ודינה כדין קדירה שנפל עליה טיפת חלב שמתפשט בכל הקדרה. אין המ"א מחלק בין הקדרה שאצל האש שחמה כולה, לבין הכף שחמה מכח התבשיל והחלק שמחוץ לקדרה כמעט צונן, והדבר מתחייב מהאו"ה שאינו מחלק בין יד המחבת שבלעה בהיות המחבת על האש לבין כף שבלעה בהיותה בתוך הקדרה. לדברי המ"א אף הטור (וממילא הרמ"א) בסי' קכא התיר להגעיל רק את מקצת הכלי רק אם רוצה להשתמש באותו מקצת ולא בחלקו השני. אפשר שאין המג"א חולק על כך שהרמ"א מסכים שאם בישל בחצי הסיר איסור ואח"כ בישל מים באותו חצי הסיר במשך זמן עד שהחצי העליון יהיה חם כאותו החום שהבליע בו את האיסור, הכלי יוכשר, כי כבולעו כך פולטו. נראה שהמ"א טוען שסתימת הרמ"א מלמדת שאף אם תחב לרגע את מקצת הכלי לכ"ר שעל האש כדרך שמגעילים (ראה טור יו"ד סי' קכא) גם כן הוכשר הכלי, אע"ג שודאי המקצת האחר כלל לא התחמם וממילא לא פלט את האיסור, ומחוייבים אפוא לומר שהרמ"א אוסר להשתמש בחלק שלא הוגעל. בין כך ובין כך עולה מדברי המ"א שכל ההיתר של הרמ"א בסי' קכא הינו בדיעבד, אבל מודה הרמ"א שלכתחילה איסור להשתמש בכלי שרק מקצתו הוגעל ואפי' לא בחלק שהוגעל, כדמוכח מדברי הרמ"א בסי' תנא.

אף הש"ך בסי' קכא ס"ק יח כתב על דברי הרמ"א דסגי בהכשר מקצתו רק בדיעבד אבל לכתחילה צריך להכשיר כולו כמו שאמר הרב בא"ח סי' תנא סי"י וכ"פ מהרש"ל שם, והאו"ה כלל נ"ח דין מ' (צ"ל: מג-מד), ובזה א"ש דלא קשה מה שהקשה הב"ח בא"ח סי' תנ"א סי"א דברי הטור אהדדי ע"ש.

ואף הגר"א בסי' תנא תלה את מחלוקת השו"ע והרמ"א כאן במחלוקתם בסי' קכא סע' ו, ולפ"ז לכאורה מבין הגר"א שהרמ"א מחמיר לכתחילה אף בשאר איסורים ולא רק בחמץ וכשיטת המ"א וכנ"ל. ולא היא, כוונתו רק לבאר מדוע השו"ע אסר בכל עניין ומדוע הרמ"א מתיר בדיעבד, אך מדוע הרמ"א מצריך לכתחילה עירוי, על כך כתב הגר"א: דאינו חם כולו יותר מעירוי וז"ל ד"מ (ביו"ד סי' קכא אות יד) בשם או"ה: לכתחילה טוב להגעילו דהרי נוגעין בה כל השנה בידים מלוכלכות ומיהו ע"י עירוי אף לכתחילה עכ"ל וראיתי רבים מקילים אף לכתחילה וטוב להגעילה לכתחילה כדעת או"ה. עכ"ל דרכי משה. דלא כמ"א. עכ"ל הגר"א. מבואר אפוא שהגר"א קיבל את סברת הב"ח והט"ז, דדוקא בחמץ יש להחמיר לכתחילה וראיתו ברורה מדרכי משה מפורש [י].

י. ז"ל כל דרכי משה הארוך יו"ד סי' קכא אות יד (וכן הוא בקצר אות טז): בת"ה סי' קלב פסק כדעת בעל הטור והר"ן ובאו"ה כלל נ"ח (דין מג-מד, כך צויין בטור מכון ירושלים) פסק דלכתחילה יש להגעיל היד של מחבת וכל כדומה לזו אמנם בדיעבד אין

אלא שצריך בירור, דהלא המ"א עצמו ציין לאו"ה שהביא הדרכי משה, ושם מפורש שכל כלי שנאסר במקצת צריך הגעלה בכולו, ואף בנוסח שלפנינו מפרש האו"ה (דין מג) שהמרדכי הצריך הגעלת הידות דאין אומרים כבולעו כ"פ, ועל כך כתב (בדין מד) שבדיעבד אין להחמיר, וכלל לא הזכיר את עניין הידים המלוכלכות [יא]. נראה על כן שלפני המ"א לא היה את הדרכי משה ביו"ד סי' קכא, וממילא לא היה בידו נוסח האו"ה שצוטט ע"י הדרכי משה. אף מדברי הש"ך שם ביו"ד ס"ק יח, עולה שהיה לפניו

לחוש אי לא הגעיל רק הכלי עצמו דכבלעו כ"פ, דלכתחלה טוב להגעילו דהרי נוגעים בה כל השנה בידיים מלוכלכות וכו' ומיהו ע"י עירווי אף לכתחלה, עכ"ל. משמע שפוסק ג"כ כדעת הטור והר"ן וראיתי רבי' מקילין אפי' לכתחילה שלא להגעיל יד במחבת וטוב להגעילה לכתחלה כדעת הארוך. עכ"ל. ראוי להעיר שבתרומת הדשן משמע שפסק שהמקצת האחר כלל לא בלע מהאיסור, דז"ל תרומת הדשן סי' קלב: בסמ"ג כתב במצות בשר בחלב: אע"ג דאמרינן בכלי מתכת חס מקצתו חס כולו לא אמרינן דהולך בליעותא בכולו וכן כתב בשערי דורא, וקבלתי דהכי נהוגין בבשר וחלב לקולא או לשאר אסורים ודלא כגאונים המחמירים. ובסמ"ג במצות חמץ כתב עוד דבכל איסורים שבתורה חוץ מבקדשים בשל במקצת כלי אין צריך הגעלה אלא במקום בליעותא ומייתי תלמודא בהדיא הכי ואכלי נחושת קאי שאותם היו מגעילים. וא"ת דאין ראייה מזה, דאיכא למימר דהיינו טעמא דמהני בכלי נחושת הגעלה במקום בליעותא, משום דאמרינן כבולעו כך פולטו, דהתם בלע ע"י חס ובקדשים גזירת הכתוב הוא דלא מהני, ובנ"ד ליכא למימר הכי דאי בלע הציור שוב אינו פולט דבכלי [שמא צ"ל: דככלין חרס הוא. הא ליתא! דבתשובת מור"ם במרדכי פ' גיד הנשה, מוכח בהדיא דר"י סבר הא דאיתא תלמודא פ' דם חטאת דמס' זבחים דף צו ע"ב, דדווקא קדשים בשל במקצת כלי טעון הגעלה בכל הכלי, ולא בשאר איסורים ואין הטעם משום כבולעו כך פולטו, אלא משום דמעיקרא לא בלעי בכל הכלי, וצ"ע בתוס' פרק דם חטאת. עכ"ל תה"ד. ואפשר שבסיומו: וצ"ע בתוס' פרק דם חטאת, התכוון לומר דשם משמע שאכן בולע, ולכן סתם הדרכי משה.

יא. ז"ל או"ה כלל נח דין מג: וכתב במרדכי פ' כ"ש וצריך להגעיל אף הבית יד של המחבת עכ"ל. והיינו שצריך להכניסן ג"כ ליורה ולא אמרינן שיספיק לו בהגעלת המחבת אף כשמגעילה ע"י עצמו דכבולעו כ"פ. והמשיך בדין מד: ומיהו נראה בדיעבד אין לחוש כ"כ כ"ש עץ פרור שרגילין להכניסו כולו ליורה להגעילו, ועוד דאפי' אם בודאי לא הכניסו בקדירה של האיסור דהא כלי שנאסר במקצת צריך הגעלה בכולו כדאיתא לעיל. עכ"ל. (ובהגה כתוב: ומיהו בדיעבד ודאי אין לאסור תבשיל בכך אפי' בכף של מתכת שנתחב במקצת באיסור ונגעל כמו כן במקצת דכבולעו כך פלוטו אך יש להגעיל לכתחילה הכף עוד פ"א ולהכניס כולו ביורה אטו שאר פעמים שמגעיל ולא הוי כחוכא וטלולא שהמאכל מותר והכף צריך הגעלה מ"ד נתבשל בקדירה שאינו ב"י). עכ"ל.

הנוסח שלפני המ"א ולא ציין לאיסור והיתר המחמיר לכתחילה לטבול את כל הכלי ולא רק בפסח ומשמע משום שלכתחילה חוששין לשיטת הרשב"א.

ב. מה מתירה הגעלת מקצת הכלי.

הובא לעיל שלדעת הש"ך (וכן מבואר בכרו"פ ופמ"ג) כלי שבלע ע"י חום האש (טיפת חלב שנפלה על קדרה שאצל האש כמבואר בס"י צב סע' ה) הגעלת מקצתו באופן שבלע פולטת את כל איסורו, ואילו כף שנתחבה בקדרה אינה בולעת מחום האש ולכן אין האיסור מתפשט בכולה (כמבואר בס"י צד סע' א) והגעלת מקצתה נדרשת רק לפליטת הבלוע במקצתה. אולם המ"א כנ"ל כתב שהחילוק בין הא דס"י צב והא דס"י צד, דבס"י צב אמרינן דבלע בכולו ובס"י צד אמרינן דלא מפליט כולו, ולפ"ז אף כף בולעת בכולה (ולדברי המ"א אף כף עץ) המ"א מחדש שכיון שהבליעה מתפשטת בכל הכלי אין הגעלת מקצת הכלי מועילה להשתמש בחלק שלא הוגעל. רע"א העיר על המ"א: אבל באמת היה נראה דהחילוק רק דבס"י צב דהקדירה כולו חם אבל בס"י צד דהכף אינו חם וראיה לזה דהא איתא שם בס"י צד וי"א אם הכף של מתכות משערים בכולו דאם חם קצתו חם כולו וזה דעת רבינו פרץ, הרי דאם חם בכולו צריך ס' נגד כולו, אבל בכף של עץ וכן לדין במתכות דא"צ ס' רק נגד מה שתחב בקדירה משום דהכף צונן אם כן אין כאן סתירה מההיא דס"י צב וברור. עכ"ל. מבואר שרע"א נקט בחילוק שהובא לעיל בכו"פ ובפמ"ג והתבאר שזו אף שיטת הש"ך [יב].

וצריך בירור, שהרי הש"ך הביא ראיה לדבריו מהאו"ה בכלל לז דין ב, שכתב: אבל מה שידוע לנו שלא נכנס בו מהכף בתוכו א"צ לבטלו ואפי' בכף של מתכת דאע"פ דחם מקצתו חם כולו, מ"מ מאחר שחימומו רק ע"י חמין ולא ע"י האור עצמו אינו מוליך ומפליט בליעתו בכולו. עכ"ל [יג]. נראה לכאורה שהש"ך לא השגיח שהאו"ה בכלל נח דין מ, כתב: וכתב בסמ"ק ואפילו אם לא נאסר הכלי כי אם במקצת מ"מ צריך הגעלה בכולו והיינו אפי' בכלי עץ ואפי' אם נאסר בשעה שלא עלה הרתיחה רק שהיד סולדת בו צריך הגעלה בשעה שהרתיחה עולה ואפי' אם רק ספק אם היה היד ס"ב נאסר הכלי

יב. בבדי השלחן ס"י צב ס"ק קא (ראה ציונים רי"א) למד מרע"א כאן ומהפמ"ג הני"ל, שאם נפלה טיפה על דופן קדרה שאצל האש על חלק שעדיין לא התחמם אין הטיפה מתפשטת משם אפי' בכלי מתכת להיות נבלעת בשאר הדופן. ודבריו צריכים בירור שהרי לטענת רע"א ופמ"ג אין החלק הקר בולע איסור שנמצא בחלק החם, אבל מניין שחלקו על מהר"ם מ"ץ הסובר שחם מקצתו חם כולו גורם שהחלק הקר בולע איסור שנפל עליו אף שאינו בולע את האיסור שנבלע בחלק החם (ומה שציין בדי השלחן גם לחו"ד לא מצאתי).

יג. ראה שם באו"ה שלמד זאת מלשון הסמ"ק, וז"ל: וכתב בסמ"ק דאפי' מספק רתיחה צריך ס' לבטלו ואפי' אם ספק לנו אם נתחב כולו או מקצתו צריך ס' נגד כולו דטעם כעיקר דאורייתא וספיקא לחומרא עכ"ל.

דספק דאורייתא לחומרא וצריך אז הגעלה בודאי רתיחות. מבואר שאף בכלי עץ שודאי לא בלע ע"י האש נצרכים להגעילו, ומן הסתם משום שבלע בכלו, וכך אף למד המ"א מדברי האו"ה בכלל נח דין מג-מד, ואין זה כש"ך שלמד שאפי' כלי מתכת אינה בולעת באופן זה בכולה. אכן מסתבר שהש"ך ראה את האמור באו"ה כלל נח דינים מ מג-מד כמובא שם קודם לכן שצייין לדין מ (וצ"ל: מג-מד). אפשר אפוא שהש"ך ביקש רק ללמוד מסברת האו"ה הנ"ל אף לעניין הגעלה, אף שידע שהאו"ה מחלק כדרך שחילק המ"א. אפשר שזו אף סברת רע"א המחלק כחילוק של הש"ך [יד].

הגר"א (בסי' תנא) העמיד את מחלוקת השו"ע והרמ"א בסע' יב עפ"י מחלוקתם בסי' קכא, והוסיף: ואף שפסק שם סי' צד סע' א וסי' צח סע' ד בהגה דלא אמרי' חם מקצתו חם כולו, מ"מ צריך לטעם דכבכ"פ משום דלא פסק כן אלא לענין זה שאינו פולט מאותו צד אבל לבלוע פסק בסי' צב סע' ה שבולע וכדעת התוס' בזבחים שם שאם חם כולו שבולע בכלו ואין חילוק בין כלי מתכות אלא שבכלי מתכות חם כולו אף שאינו אצל האור מקצתו האחר, ודלא כש"ך שם סי' קכא ס"ק יז: והכי קי"ל לעיל סי' צד וכו'. עכ"ל הגר"א. מבואר שאחזו בשיטת המ"א בחילוק שבין סי' צב סע' ה וסי' צד סע' א, והיינו שכל כלי חם כולו בולע בכלו אפי' חרס כמבואר בסי' צב סע' ה, אבל כלי מתכת בולע בכלו אפי' אם רק חם מקצתו ואפי' שלא התחמם מחום האש, אך אינו פולט אלא כנגד מקצתו שהוכנס בקדרה כמבואר בסי' צד סע' א. אכן משמע מדבריו שכף של עץ שהוכנסה לפרור ובחלקה אינה חמה אינה בולעת כולה, ובזה אינו כמ"א וכאיסור והיתר, ודי אם יגעיל את המקצת שהיה בקדירה. אפשר שהגר"א לשיטתו שצייין לגירסת האו"ה שבדרכי משה, שטעם הגעלת הידות משום הידים המלוכלכות, ולפ"ז שוב אין צורך לחדש שעץ הפרור בולע כולו (ומ"מ חייב הגעלה בכלו משום הידים המלוכלכות).

הגר"א חולק על חידושו של המ"א, ולדבריו הא דכתב הרמ"א כבולעו כן פולטו מאפשר להשתמש אף בחציו האחר, וז"ל הגר"א שם בד"ה אין לאסור כו': משמע

יד. או"ה כלל נח דין כא, כתב שצריך ללבן את הסכין ואח"כ להגעילו עם הקתא והוסיף: ומ"מ בהכי סגי לן אפי' היכא שנאסר ע"י האור בודאי וא"צ להוציא הברזל מן הקתא אם רוצה להגעילו אח"כ דהא לא נאסר מה שבתוך הקתא מעולם כמו שכתב ביו"ד וז"ל אע"ג דקיי"ל דכלי מתכת שחם מקצת חם כולו מ"מ אם ידוע לנו שלא נאסר כי אם במקצתו כמו סכין סגי לו הכשירו כמו כן במקצת דכבולעו כ"פ, ומיהו הכשירו מסתמא במקצת ר"ל כל מה שחוץ לקתא. עכ"ל. והעיר שם בזר זהב: מכאן נראה קצת סתירה למ"ש הש"ך סי' קכא סוס"ק יז שדעת רבינו הוא דהיכא שבלע ע"י אור אמרינן שמוליק בליעתו בכלו ע"ד דהא כאן בבלע ע"י אור מיירי וקאמר דמה שבתוך הקתא לא נאסר. עכ"ל. ושמא יש לחלק דבאופן זה שמגעיל, גם הרשב"א מודה דמהני וגמרא מפורשת היא שלא הצריכו להסיר את הקתא. ועל כרחך מחוייבים לפרש כן, דהלא כאן כתב דהכשרת מקצתו מהני, ואילו בדין מ ובדין מג-מד הצריך הגעלת כל הכלי.

מדברי הטור יו"ד שם והרב שם אפי' נשתמש באותו צד שלא נגעל, דלא כמ"א. התבאר לעיל שהמ"א סבור שכיון שהרמ"א סתם להתיר בכל עניין ודרך העולם להכניס את הכלי למים חמים רק לרגע, ממילא המקצת דלא הוגעל כלל לא הוכשר ולכן רחוק שפלט את האיסור. אפשר שהגר"א סבור (כסברא שנ"ל) שכיון שאין מגעילים כלי בן יומו כמבואר ברמ"א בסי' קכא סע' א ממילא סמך אפי' על פליטה מועטת וכתב כבולעו כך פולטו דלא פלוג רבנן. אכן דברי הגר"א כאן בסי' תנא סותרים לדבריו בסי' קכא. דהנה כאן פירש שכל הכלי בולע אף אם נשתמש במקצתו והגעלת מקצתו פולטת אף את האיסור שנבלע במקצת האחר, אבל בסי' קכא אחר שהביא את מחלוקת הרשב"א והר"ן, כתב: ובש"ע אין שום הכרע ועבא"ח שם סי"ב, וע"ל שם ושם שפ' דלא אמרינן חם מקצתו כו' ולא כתב כאן כבכ"פ אלא לרווחא דמילתא אף לי"א. מבואר בדבריו שלדעת הרמ"א כלל אין בליעה במקצת האחר והיינו כמהר"ם מ"ן. מיהו כבר נתבאר לעיל שאף הש"ך הסכים שאין לומר כן אלא כשהכלי בלע שלא ע"י חום האש, ותימה אפוא על הגר"א שסתם להקל בכל עניין, ואף סתר דבריו באורח חיים, ואף לא פירש כיצד עולים דבריו (בסי' קכא) עם המבואר בסי' צב סע' ה שכלי חם כולו בולע בכולו וכפי שהוא עצמו כתב בסי' תנא.

ג. השתמש בלא להגעיל את המקצת שלא השתמש בו

ראה רע"א בסי' קכא סע' ו שכתב שם בד"ה דהאיסור מתפשט בכולו (בהתייחסותו לאו"ה המחלק בין חום הקדרה לחום האש), וז"ל: ואם בלע שפוד מבשר כה"ג ואח"כ תחב צד השני בחלב י"ל דאף דהבלע בשר מתפשט בכולו, מ"מ מה דהבליעה הלך מצד לצד הוי נ"ט בנ"ט דהיתירא כ"כ במשבצות זהב סי' תנא סקי"ז, ולענ"ד צ"ע לדינא. עכ"ל. וראה להלן בסימן צו סעיף א, גדר נ"ט בר נ"ט בשעת בישול.

ד. בגדר ידות הכלים

רע"א בסי' תנא תמה על עצם ביאור המ"א מדוע הקל הרמ"א בדיעבד, וז"ל בהתייחסו לדברי המ"א: דלא אמרינן שמוליך בליעתו בכולו: לא זכיתי להבין דזהו בחם מקצתו אבל בכלי שמבשלין בו נראה בחוש שגם היד חם וא"א לאחוז בו כי אם ע"י סודר והאיבעיא דבישול במקצתו כלי אם צריך הגעלה בכולו היינו אם מפעפע למעלה שלא במקום הרוטב אבל במקום הרוטב בוודאי מפעפע בכל עובי הדופן, ואם כן היד גם בכלל עובי הדופן זולת שנאמר דהיד מסתמא אינו גוש אחד עם הכלי אלא שנתחבר ביתידות והוי בב' כלים דאין מפעפע מזה לזה אם כן לא תליא בדינא דיו"ד סי' קכא וה' יאיר עיני. קושיית רע"א היא אף על הדרכי משה שכתב שבדיעבד יש להקל עפ"י האמור בסי' קכא, ולא חילק בין הידות. נראה שלהבנת רע"א מוכח ממה שהטור סתם להצריך להכשיר את ידות הכלים (ואף לא התיר בדיעבד) אע"ג שבסי' קכא התיר להכשיר את מקצת הכלי, שכאן מיירי באיסור גמור כמבואר בדבריו. מסתבר שאף רע"א יודה שאם יגעיל באופן שיהיה כבולעו כך פולטו דהיינו שיבשל בכלי עד שהידות יגיעו

לחום כפי שהיה בכישול שבלעו, שאם יעשה כן ודאי יועיל. אלא שהטור לא רצה לסמוך על זה. אכן נראה שהרמ"א חולק על הבנה זו של רע"א וס"ל דזו היא חומרא לחשוש שידיית הכלי כדופן הכלי העומד כנגד התבשיל [טו]. ונראה שאף הב"ח הט"ז והגר"א שהובאו לעיל לא העלו על דעתם את סברת רע"א בזה.

ה. פסק המשנה ברורה

ז"ל המ"ב בסימן תנא ס"ק סח, על דברי השו"ע דכל הכלים כו' – משום שכשנשתמש חמץ בגוף הכלי בחמץ אמרינן דהוליק הבליעה בכולו, אכן משום טעם זה לבד לא היה שייך דין זה אלא בכלי מתכות משום דחם מקצתו חם כולו והמחבר הלא קאמר כל הכלים (שעה"צ ס"ק עב: עו"ש והט"ז) משמע דאף כלי חרס (צ"ע דהלא אין מגעיל כלי חרס ואולי כוונתו לכלי אבן כמוזכר בב"ח) וכלי עץ וכ"כ במרדכי בהדיא דעץ פרוור צריך להגעיל הבית יד שלו ועל כרחך דחיישינן עוד (שעה"צ ס"ק עג: ב"ח ושאר אחרונים) שמא קבל היד איזה פעם חמץ ע"י כלי ראשון כשהדיחו אותו (ס"ק עד: מאמר מרדכי) בתוכו לנקות מזוהמא ובמחבת (ס"ק עה: הגר"א וח"י) ע"י ניצוצות שניתזו עליו מגוף הכלי. עכ"ל. מבואר שאחזו בשיטת הב"ח הט"ז והגר"א שאין כלי עץ בולע בכולו אם השתמשו רק במקצתו, וכן עולה מהדרכי משה בסי' קכא ומגירסתו באו"ה, ודלא כמ"א שכתב כן עפ"י האו"ה (עפ"י הגירסא שהיתה לפני המ"א וזו שלפנינו).

מ"ב ס"ק טט: על דברי הרמ"א דאין לאסור וכו' – אפילו בכלי מתכות משום דאמרינן (שעה"צ ס"ק עו: ח"י והגר"א וא"ר ומקו"ח והגר"ז דלא כמ"א) דכשם שנבלע החמץ בהיד ע"י גוף הכלי כן עתה נפלט ממנו ע"י הגעלה של גוף הכלי, ולאידך חששות שכתבנו לא מחזקינן בדיעבד (שעה"צ ס"ק עז: הט"ז ביו"ד סימן קכ"א והא"ר וכן מוכח מהגר"א ודלא כש"ך שם). עכ"ל. נראה שהמ"ב הכריע כהגר"א (שעה"צ ס"ק עו) שהגעלת מקצת הכלי מותרת אף לכתחילה לשיטת הרמ"א, ורק חשש לחמץ ובזה הקל בדיעבד, ודלא כמ"א (שעה"צ ס"ק עו) והש"ך (שעה"צ ס"ק עז) שהרמ"א תמיד אוסר לכתחילה הגעלת מקצת הכלי. המשך המ"ב: ועל כן אין נ"מ בין אם נשתמש עתה בפסח בגוף הכלי או שנשתמש בהידות כגון שתחבן בפסח לתוך התבשיל בכל גווני אין לאסור התבשיל באכילה כיון שהגעיל את גוף הכלי. עכ"ל. והיינו כגר"א ועוד ודלא כמ"א. המשך מ"ב: [אבל אם לא הגעיל (ס"ק עח: הגר"א וש"א) את גוף הכלי נאסר התבשיל ע"י תחיבת הידות בלבד]. לכאורה כרע"א ולא כמשב"ז, אבל בחמץ אף משב"ז אוסר דחמץ חשיב איסורא בלע. אין המ"ב מכריע במחלוקת הפמ"ג וכתרו"פ

טו. דהנה אילו היתה ידית הכלי עולה מעלה בהמשך אחד עם גובה הסיר היה מודה רע"א שאינה כעומדת נגד התבשיל ואפי' שהזיעה עולה למעלה, אבל אם יכופפו את היד עד שתהייה בצד הכלי ויבשלו בסיר עד שפתו הרי שהידיית בולעת כדופן הכלי, ודבר זה קשה לאומרו לדעת הרמ"א.

עם המ"א והגר"א, האם כף שהוחמה בחום התבשיל בולעת אף בחלקה הקר, ומסתברא שסתמתו בזה מלמדת שפסק כמ"א והגר"א.

ו

סיכום

הרשב"א כתב שהשתמש במקצת הכלי צריך להגעיל את כל הכלי בכל האיסורים מלבד בכלי שהשתמש בו בבשר ורוצה להגעילו כדי להשתמש בחלב שדי בהגעלת אותו המקצת שהשתמש בו כדי להפליט את הטעם הקלוש שנבלע באותו מקצת שלא השתמש בו. הרא"ה והר"ן התירו אף בשאר איסורים להגעיל את מקצת הכלי, כי כבולעו כך פולטו. הרא"ה מודה שליבון במקצת אינו מועיל לכל הכלי.

בשו"ע מצאנו לכאורה סתירות: בסי' צב סע' ה נפסק שבליעה במקצת מתפשטת בכל הכלי שאצל האור, מאידך גיסא בסי' צד סע' א נפסק שכף שתחבה בקדרה אינה אוסרת אלא כנגד מקום תחיבתה, ובסי' קכא סע' ו פסק השו"ע שהשתמש במקצת הכלי צריך להטביל כולו, ואילו הרמ"א פסק שאין צריך להטביל כולו כי כבולעו כך פולטו, ובאו"ח סי' תנא סע' יב פסק השו"ע שצריך להגעיל את ידות הכלים ואילו הרמ"א כתב שבדיעבד מותר ואף לכתחילה סגי בעירוי.

פמ"ג, כרו"פ, וכן נראה מהש"ך, וכן רע"א: בכלי שאצל האש מתפשטת הבליעה בכולו (אפי' בכלי חרס). בכף שנתחבה בכלי אין הבליעה מתפשטת בחלק הקר ואף לדעת השו"ע א"צ להגעיל את אותו מקצת כי אין הכף חמה מהאש רק מהתבשיל, ומ"מ אם נגע איסור בחלק שאינו בתבשיל נבלע בו האיסור כי חם מקצתו חם כולו כמבואר במהר"מ מ"ץ. הרמ"א מתיר הגעלת מקצת הכלי אף אם הכלי כולו חם מכח האש כי כבולעו כך פולטו. ומסתברא שאף בהגעלה צריך כל הכלי להיות חם כדברי כרתי ופלתי, ומותר להשתמש אף בחלק שלא הוגעל. ושמא הרמ"א סתם להקל בכל הגעלה כי מסתמא מגעיל כלי שאינו בן יומו.

המ"א והגר"א פירשו שכף מתכת (ולמ"א אף כף עץ, ובזה המ"ב כגר"א) בולעת בכולה אף בחלק שלא היה בקדרה (למרות שאין חלק זה מפליט לתוך הקדרה), ועל כן אף לרמ"א צריכה הגעלה כדין קדירה שאצל האש שבלעה במקצתה. לדעת המ"א הגעלת המקצת שבלע את האיסור אינה מפליטה את האיסור שהתפשט למקצת האחר, אף לרמ"א, ועל כן אסור להשתמש באותו המקצת. אבל לדעת הגר"א מותר כי כבולעו כך פולטו וכן פסק המ"ב (וביו"ד פירש שלדעת הרמ"א כלל לא נבלע איסור במקצת שלא נשתמש בו).

להלכה הסכימו המ"א והש"ך שהרמ"א מחמיר לכתחילה להצריך הגעלת כל הכלי כמבואר בדבריו בסי' תנא. אבל הגר"א והט"ז והמ"ב ביארו שהרמ"א מחמיר לכתחילה רק לעניין ידות הכלים בפסח כמבואר בדרכי משה בסי' קכא עפ"י או"ה (נוסח שלא היה

לפני המ"א והש"ך). הט"ז והב"ח סוברים שמעיקר הדין ראוי לחוש לשיטת הרשב"א והשו"ע ולעולם להגעיל את כל הכלי.
פרי חדש פסק כרמ"א שלכתחילה אפשר להגעיל רק את מקצת הכלי (ואפי' ע"י ליכון, ודלא כרא"ה), אך זה דוקא כשהמקצת האחר לא בלע ע"י זיעה. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צה סעיף ב

נ"ט בר נ"ט דהיתרא שנגרם

(לכירור שיטת השו"ע והרמ"א לאור סי' צד סע' ה)

א) הקדמה. (ב) **סיכום סימן צה סע' א-ב:** דגים שעלו בקערה. (ג) **סיכום סי' צה סע' ג:** קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת. (ד) **שיטת השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה** בדין קדרה חדשה שתחבו בה ב' כפות. א] ב"י ודרכי משה. ב] שו"ע ורמ"א. ג] ביאור הט"ז בס"ק ו' וס"ק ט' ובדף אחרון. ד] שיטת הש"ך בביאור השו"ע והרמ"א. ה] המתחדש להלכה בדעת הרמ"א. (ה) **הש"ך דוחה את פסיקת השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה** א] השו"ע והרמ"א לא כיונו יפה ב] העתקת לשון הגהת סמ"ק, וביאורה. ג] פסיקת השו"ע לאסור לבשל בה בשר סותרת לשיטתו בסי' צה סע' א שהתיר דגים שנתבשלו בקדרה לאוכלם בכותח, ולשיטתו שם בסע' ג גבי הדחת כלים. ד] בהגעלת כלים בפסח התיר השו"ע נ"ט בר נ"ט אפי' לכתחילה. ה] מדוע ר"פ התיר לבשל בקדרה רק כמין הכף האחרון. ו] ר"פ התיר אפי' אם הכף השניה נתחבה תוך מע"ל. ז] לפני השו"ע היה דפוס מוטעה של סמ"ק. ח] יש להקל בזה אפי' לשיטת הרמ"א שאסור דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאוכלם בכותח, משתי סיבות. ט] עוד לכירור מה מתיר סמ"ק. י] הש"ך בקונטרס אחרון דוחה את הט"ז דף אחרון. (ו) **סיכום: העולה להלכה לאור דברי הפוסקים.** א] לשיטת השו"ע. ב] בשיטת הרמ"א.

א

הקדמה

פסיקת השו"ע והרמ"א בסימן צד סע' ה אינה עולה עם שיטתם בסי' צה סעיפים א-ג. להלן תתבררנה שיטות הט"ז והש"ך בביאורם לשו"ע והרמ"א. מתוך כך תתברר הבנה מחודשת ברמ"א, ויתברר שאין כל דרך ליישב בין שתי פסיקותיו הסותרות של השו"ע

(על מנת להקל על רצף הקריאה הועתקו המקורות השונים במלואם עפ"י הנדרש ומשום כך התארך המאמר).

ב

סיכום סימן צה סע' א-ב: דגים שעלו בקערה

בחולין דף קיא ב, איתמר, דגים שעלו בקערה, רב אמר: אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר: מותר לאכלן בכותח. רב אמר אסור – נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר – נותן טעם בר נ"ט הוא. בגמ' הובאה אפשרות שרב חזר בו. ובסוף הסוגיא: אמר חזקיה משום אביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח.

הראשונים נחלקו בביאור סוגיא זו: התוס' בד"ה הלכתא כתבו שריב"ן חתנו של רש"י משמו של רש"י, דקדק: עלו – אין, נתבשלו – לא. היינו שהתירו דווקא בדגים שעלו מן הצלי וניתנו בקערה או בדגים צוננים שניתנו בקערה חמה, שהבליעה מועטת והתירו נ"ט בר נ"ט, אבל נתבשלו ונבלע כל טעם הבשר שהיה בלוע בקדרה אסור לאכלו בכותח. פירוש זה אפשרי לאור דברי רש"י בד"ה דגים שעלו בקערה. אבל התוס' שם כתבו שרש"י אינו מחלק בין עלו לנתבשלו כדמוכח ממה שכתב בד"ה נ"ט בר נ"ט הוא, דמבושלים עם הבשר הוא דאסר אבל מבושלים עם הקערה שרי. ספר התרומה הרא"ש ועוד, מתירים כשנתבשלו בקדירה נקיה, משום דאיכא שלשה נ"ט הבשר בקדרה והקדרה במים והמים בירק ועודנו היתר, אך אוסרים בנצלו בלא מים כיון שקבלו טעם בשר מעיקר הכלי.

הב"י כתב: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם (פ"ט הכ"ג), והרשב"א והר"ן ואבי העזרי וזקנו ור"י אין מחלקין בין נצלו לנתבשלו דבכל גוונא שרי, וגם מדברי רש"י משמע כן, הכי נקטינן.

השו"ע פסק בסעיף א: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ואם לא היתה רחוצה יפה, אם יש בממש שעל פי הקדירה יותר מאחד בששים בדגים, אסור לאכלם בכותח. הש"ך בס"ק ג (עפ"י סמ"ק ועוד, כמובא בב"י) ביאר שמ"מ אסור לבשלן לכתחילה בקדרה של בשר כדי לאכלן בכותח (מדוקדק מלשון הגמ': דגים שעלו בקערה וכו'). וראה פר"ח סק"ב, ובכו"פ סק"ב, שאם עבר ובישלן בשל בשר ע"ד לאוכלן בכותח לא קנסינן ליה. ומ"מ הב"י בבדק הבית כתב שלכתחילה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר, אך ראה בארוך מש"ך ביאור אחר בבדק הבית.

אבל הרמ"א כתב: ויש מחמירין בצלייה ובישול לאסור נותן טעם בר נותן טעם. והמנהג לאסור לכתחלה (ריב"ן בשם רש"י, ועוד, כנ"ל, שדקדקו: עלו – אין, נתבשלו לא, דבאופן זה יש רק בליעה מועטת). וכדיעבד מותר בכל ענין (סמ"ק וארוך). הש"ך ס"ק ג: ביאר שכוונת הרמ"א להתיר אחר שכבר ניתנו בכותח, אבל

קודם לכן אינו חשוב כבדיעבד. רש"ל אוסר בנצלו אפי' בדיעבד, כמובא בש"ך ס"ק ד (היינו עפ"י ספר התרומה הנ"ל המחלק בין בישול שיש בו ג' נ"ט לבין צליה שיש רק ב' נ"ט).

הרמ"א הוסיף: ודוקא לאכול עם חלב והבשר עצמו, אבל ליתנן בכלי שלהם מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך), וכן נהגו. וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה, רק עלו בכלי של בשר (היינו שהדגים או הכלי חמים כמבואר בתוס'), מותר לאכלן עם חלב עצמו. וכן להיפך. וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו פגום, שלא היה בן יומן, נוהגין היתר לכתחילה לאכול עם המין השני (שם בארוך).

ג

סיכום סי' צה סע' ג: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת

ספר התרומה כתב שאם הקערות והיורה שניהן בני יומן הכל אסור אפי' היו הקערות מקונחות יפה שאין שום שומן דבוק בהן. בתוס' (דף קיא ב סוד"ה הלכתא) הובאו שני טעמים מדוע אין דין זה דומה לדין דגים שעלו בקערה (אפי' אם נתיר בנתבשלו ולא דוקא בעלו): הקערות נוגעות ביורה ונפלט טעם מזה לזה, ועוד דהא כשהטעם שני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרו המים וחוזרין ואוסרין הקערות והיורה. והר"ן כתב דחיישינן שפליטת הבשר ופליטת החלב יתערבו בעצמן בלא אמצעות המים (נראה שהר"ן מבאר את הטעם השני בתוס').

אבל הרמב"ן כתב שדין הקערות ממש כדין דגים שעלו בקערה של בשר, וכשם שמותר לאכלם בכותח, כך המים שביורה (שהם כדגים) מותרים עם הקערות (שהם ככותח) ולא אמרינן חלב שבמים נתערב עם טעם שני של בשר שבהן כשם שאין אומרינן בדגים דטעם החלב שבכותח נבלע בדגים ויהא אוסרן (שאינן בשר בחלב אוסר לעולם אלא בנותן טעם הילכך ה"ל טעם שלישי והכל מותר).

השו"ע פסק כרמב"ן (שכן דעת רוב הפוסקים כמבואר בבדק הבית): קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהתירא. הש"ך בס"ק ט, דקדק מלשון השו"ע כאן ובאור"ח סי' תנב סע' ב, שההיתר של השו"ע הוא רק בדיעבד אבל לכתחילה אין להדיחן יחד. השו"ע הוסיף: והוא שיאמר ברי לי שלא היה שום שומן דבוק בהן.

אבל הרמ"א פסק כספר התרומה: ויש אוסרים אפילו אין שומן דבוק בהן, והכי נוהגין, ואין לשנות. אף הרמ"א מתיר את כל הכלים אם אחד מן הכלים אינו בן יומן מבליעת כלי ראשון, אך אוסר לכתחילה את המים (דאינם חשובים ואין כאן הפסד, אבל מדינא מותר לאכלם עם מין הכלי שהוא ב"י, ש"ך ס"ק יד). והטעם שאין אוסרים את הכלים (ש"ך ס"ק יב, ט"ז ס"ק ט): דאותו שהוא ב"י פשיטא דמותר שהרי לא קיבל טעם אלא מכלי

שאינו ב"י שהוא נטל"פ, ואותו שאינו ב"י נמי מותר דהרי קיבל הטעם מנ"ט בר נ"ט ועדיין הוא היתר מאחר שאינו ב"י.

ד

שיטת השו"ע והרמ"א בסי' צד סעי' ה בדין קדרה חדשה שתחבו בה ב' כפות

א. ב"י ודרכי משה

ז"ל הב"י: אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת ואח"כ חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מן הפעמים לא היה במים ששים, כתב סמ"ק סימן רי"ג (בהגהות דיני ביטול אות א) שאסור להשתמש בקדרה לא בשר ולא חלב אבל שאר דברים מותר לבשל בה מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה חלב מעולם.

דרכי משה הקשה על דין זה: וצ"ע דהואיל והקדרה היתה חדשה הוי נ"ט בר נ"ט המאכל בכף והכף לקדרה, או אפילו איכא למימר הכף למים והמים לקדרה והוי ג' נותן טעם ועדיין היתר הוא, ואם כן אמאי אינו מותר לבשל בו בשר להדיא, מאי שנא מדגים שעלו בקערה דמותר לאכלן בחלב כדלקמן סימן צה. ואפשר דסמ"ק מחלק בין עלו לנתבשלו ועיין לקמן סימן צה (ד"מ אות א) אם נוהגין כן [א] גם למטה (ד"מ אות ז) משמע דהסמ"ק ס"ל נ"ט בר נ"ט אפילו בבישול [מותר] [ב] וכ"ה בהדיא בהגהות מיימוניות פ"ט (אות ק) להתיר בדיעבד מטעם שכתבתי, אבל לכתחלה משמע דאסור, וצ"ע מאי שנא מדגים דמותר לכתחלה הואיל והסמ"ק אינו מחלק בין עלו לנתבשלו כמו שאכתוב סימן צ"ה (דרכי משה אות ב), ואפשר דהחמיר לכתחלה בנתבשלו משום דיש מחמירין בנתבשלו ועיין לקמן. עכ"ל [ג].

א. שם כתב: כתב באיסור והיתר הארוך הא דנוהגין לאסור לכתחלה בבישול וצליה היינו לאכול עם חלב עצמו אבל ליתן בכלי חולבת שרי וכו'.

ב. היינו שהסמ"ק הביא בשם סה"ת שקדרה שנשתמשו בה בשר ואח"כ מים חמין בתוך מעת לעת של בשר ובתוך מעת לעת השני נשתמשו בה חלב, מותרת, ומבואר בהגהות סמ"ק הובא בב"י משום דהוי נ"ט בר נ"ט, ועל כך כתב דרכי משה אות ז: ומשמע דלסמ"ק ס"ל נ"ט בר נ"ט ועדיין היתר, מותר אפילו בבישול, אם כן קשה אמה דכתב לעיל וצ"ע. עכ"ל.

ג. בסמ"ק מפורש שמותר אפי' בבישול דז"ל בהמשך סי' ריג: ודגים שעלו בקערה של בשר מותרים לאכול בכותת, ונהגו רבותינו דהוא הדין נתבשלו. ורק בהגהות סמ"ק אות ח כתב שם: ודוקא שנתבשלו במים אבל נצלו לא, ואפילו עלו או נתבשלו דוקא דיעבד אבל לכתחילה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בכותת וכו'. נראה שהרמ"א יפרש שהסמ"ק הביא מנהג רבותינו להקל, אבל מנהג העולם לאסור בנתבשלו אפי' בדיעבד היינו אפי' התערבבו, כיון שלמ"ד עלו, נ"ט בר נ"ט עיי' בישול (היינו אפי' ג')

מבואר שלדעת דרכי משה, הסמ"ק החמיר כסוברים שנ"ט בר נ"ט הותר רק בעלו משום שהדגים מקבלים טעם קלוש, אבל ע"י בישול חשיב כטעם גמור אע"ג שיש בזה ג' נ"ט.

בהמשך כתב דרכי משה: ובארוך כלל ל"ז (דין ט-י) כתב: קדרה חדשה שמבשל בה ירקות או כיוצא בזה ותחבו בו שתי כפות אחת של בשר ואחת של חלב וכו' ואם תחבן בזה אחר זה המאכל יאכל כמין האחרון וגם הקדרה ישתמשו בו ממין האחרון עכ"ל. וזה שלא כדברי הסמ"ק שכתב ב"י. ובהגהות מיימוניות פ"ט כתב ג"כ דאם תחבו הכף השני לאחר מעת לעת של הכף הראשון מותר להשתמש במין האחרון, ומשמע הא תוך מעת לעת אסור כדברי הסמ"ק. ונ"ל דיש יותר טעם לדברי הסמ"ק והג"ה [מיימוניות] מלדברי הארוך משום דהסמ"ק והג"ה [מיימוניות] ס"ל דנ"ט בר נ"ט תוך מעת לעת הוא כנותן טעם לפגם ולכתחלה אסור ובדיעבד שרי. ומשום הכי לא יבשלו בו אח"כ לכתחלה לא בשר ולא חלב, אבל דברי הארוך צ"ע דהואיל ומתיר להשתמש במין האחרון א"כ ס"ל דנ"ט בר נ"ט לא הוי כנותן טעם לפגם, א"כ היה צריך להיות מותר להשתמש בו מאיזה מין שירצה דהרי הטעם האחרון אינו אלא נ"ט בר נ"ט כנ"ל. עכ"ל.

מבואר בדרכי משה שהסמ"ק דיבר שהכף השניה נתחבה בתוך מעת לעת (מסתבר שאחר מעת לעת לא מחמירין כולי האי דהוי נ"ט בר נ"ט פגום), ואע"ג שהיה מקום לאסור את הקדרה שהרי לדעת הסמ"ק נ"ט בר נ"ט חשיב כטעם גמור, מ"מ כיון שאין זה אלא חומרא, דן הסמ"ק דין זה כדין פגום ולכן התיר את הקדרה בשאר דברים. סברת הסמ"ק נראית בעיני דרכי משה יותר מאשר סברת האו"ה דמחד גיסא נ"ט בר נ"ט מותר, ומאידך גיסא צריך להשתמש בקדרה דוקא כמין הכף האחרונה.

ב. שו"ע ורמ"א

השו"ע בסע' ה פסק עפ"י הסמ"ק: אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת, ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר, ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מהפעמים לא היה במים ששים, אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דבר מותר לבשל, מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם. הגה: מיהו אם עבר ובישל בה בשר או חלב, מותר, דהוי נותן טעם בר נותן טעם (הגהות מיימוני פ"ט). קדירה שבשלו בה ירקות או מים ותחבו בה כף בן יומו, והקדירה אינה בת יומא, או להפך, או שיש במאכל ששים, הכל שרי. ונוהגין להחמיר לאכול המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו, ולאסור הכלי שאינו בן יומו (ארוך כלל ל"ז), ואינו אלא חומרא בעלמא, כי מדינא הכל שרי.

נ"ט) חשיב כטעם גמור. ולפי"ז אף מה שהביא סמ"ק מסה"ת כנ"ל בהערה אינו לכאורה להלכה אלא לשיטת סה"ת, אבל להלן יתבאר שאף הסמ"ק לא החמיר אלא במקום שאין הפסד לא לקדרה ולא לתבשיל.

ג. ביאור הט"ז בס"ק ו וס"ק ט ובדף אחרון

הט"ז בס"ק ו בהתייחסותו לדברי הרמ"א שאם עבר ובישל בה בשר או חלב מותר דהוי נ"ט בר נ"ט, כתב: והא דאסור לכתחלה הוא מטעם כיון שנתפשט המנהג לאסור אותו שאינו בן יומו כמו שאמר אחר זה (היינו בהמשך הרמ"א), כ"כ תורת חטאת (כלל פה דין ה), ונ"ל הטעם דהחמירו בקדירה כאן לפי שנתנין המאכל לכלי שהוא כמין הכלי שהוא בן יומו על כן אין נכון להתיר הכלי שאינו בן יומו כיון שמערה ממנו, כנ"ל כוונת רמ"א. עכ"ל הט"ז. וראה ט"ז ס"ק ט בד"ה ואינו אלא חומרא בעלמא: ממילא גם במה שכתב השו"ע בתחבו שתי כפות בקדרה חדשה וכו' דאסורה הקדרה גם זה אינו אלא חומרא בעלמא דחד טעמא הוא עם זה הדין. עכ"ל.

במשב"ז ס"ק ו ביאר: וכוונתו דמה שאסור לכתחילה הוא כמו שכתב הר"ב בתורת חטאת כלל פ"ה דין ה הואיל והמנהג לאסור אותו שאינו בן יומו לקמן בהג"ה, אף דהוי נ"ט בר נ"ט, ונהי דלקמן סי' צה סע' ב פסק הר"ב בבישול לכתחילה אסור, מ"מ כלים הוי דיעבד (בכ"ח) ואפילו הכי אסור, וכתב הטעם דהואיל ואוכלין המאכל בכלי בן יומו אין נכון להתיר שאינו בן יומו כי הוה קצת כתרתי דסותרין [ד] (והמאכל ודאי מדינא צריך לאכול במין בן יומו דנ"ט בר נ"ט לכתחילה אסור בבישול) משום הכי נהגו בב' כפות דאין משתמשין בו לא בשר ולא חלב אף דכאן לא שייך זה הטעם דמהראוי יאכל המאכל עתה כמין הכף שתחב עתה, אפילו הכי לא חילקו בין אינו בן יומו לכאן דאי לא הא לא קיימא הא.

מבואר שלדעת הט"ז דברי השו"ע שהובאו מהסמ"ק הינם תוספת חומרא על החומרא בעלמא שהביא הרמ"א, ובודאי יש לתמוה מדוע לא כתב המחבר כאן שזו חומרא בעלמא לאור דבריו בסי' צה סע' א להתיר נ"ט בר נ"ט בבישול ובצליה, ואף בדרכי משה לא רמז לפירוש זה, ואף הרמ"א לא כתב על דברי המחבר שהם חומרא בעלמא. באמרי בינה אות י' הביא מיד יוסף ביאור לט"ז באופן שאין כאן חומרא על חומרא רק שזו אותה החומרא, אלא שדבריו אינם עולים עם המפורש בדרכי משה ובט"ז בדף אחרון [ה]. אף נקוה"כ הקשה באות ב על טענת הט"ז שדברי השו"ע חומרא בעלמא דהא בב"י כתב כן בשם הסמ"ק.

ד. היינו שמחד גיסא אנו אומרים שהתבטל בלע נ"ט בר נ"ט מהכלי בן יומו, ומאידך גיסא מתעלמים מכך שגם הכלי שאינו בן יומו בלע בטענה שזה בדיעבד, ולכן אוסרים גם את הכלי אע"ג שזה בדיעבד.

ה. ז"ל: וביד יוסף מפרש הא דכתב הט"ז הטעם דהחמירו בקדרה כאן וכו', זה קאי גם כן על הא דשני כפות, והט"ז מפרש דהמחבר והרמ"א מיירי שתחב כף השני לאחר מעת לעת של תחיבת כף הראשון (כהסמ"ק שהובא בש"ך ס"ק טו) שאז הקדרה אינו בן יומו והדין גם בזה שיתן המאכל לכלי שהוא כמין הכף האחרון שהוא בן יומו. אין ביאור יד יוסף עולה עם המפורש בדרכי משה שהאיסור והיתר אסר דוקא כשהתחיבה השניה

הט"ז בדף אחרון (ראה ילקוט מפרשים) ביאר את השו"ע והרמ"א באופן אחר (בלא שציין במפורש שחוזר בו מהפירוש שבט"ז). הט"ז כתב שהב"י והרמ"א אסרו דוקא כשהתחיבה השניה הייתה תוך מעת לעת. לדבריו כך מוכרח מהגהת ר' פרץ, ואכמ"ל. לדבריו הב"י בסימן צה הבין דלסמ"ק אסור לאכול בחלב דגים שעלו בקערה של בשר, ומה שאמרו: מותר לאכלן בכותח, היינו אם נתערב כבר בכותח, ולכן אין להתיר מכח נ"ט בר נ"ט אם לא שכבר נתערב [1]. והוסיף הט"ז (באמצע דברי הט"ז בעמ' לו טוש"ע מכ"י): ולכאורה קשה למה כאן אסר הקדירה של שתי תחיבות אפילו אם כבר נעשה כן? ולא קשיא מידי דאף שנעשה המעשה כבר, חשיב לכתחלה, דדוקא בכלי שבשלו בו בשר בעין דהוה בבירור של בשר בזה אמרינן אם נתחב בו כף חולב בן יומו לא אזיל מניה מה שהיה בו כבר ונשאר בחזקתו הראשונה כי אין טעם של נ"ט בר נ"ט מצד התחיבה שאחר כך מזיק לו כלל, מה שאין כן בזה שלא היה עליה שם בשר מעולם בבירור רק מצד חומרא נ"ט בר נ"ט ואם היה נשאר כך היה אסור להשתמש בו חלב על כן אם בדיעבד תחב בו כף חולב ודאי לא יבא היתר על ידי זה להשתמש בו לכתחלה חלב אחר כך וכן להפך בשר גם כן אסור מצד התחיבה השנית ולא יועיל לו תחיבה הראשונה כיון שלא היה עליה שם בשר גמור והוה כאן לכתחלה כיון שאתה צריך להורות מה עושה בכלי זה אם לבשר ואם לחלב אלא דשאר דברים מותר, ולא תקשי דהוה כמו בשר בחלב גמור דאסור אף בשאר דברים, דכאן לא הוה בשר בחלב גמור אלא מצד נ"ט בר נ"ט וזהו שסיים בשו"ע מאחר שהיתה חדשה ולא בשלו בה מעולם רצה בזה דאלו בשלו בה היה חילוק בדבר אם בשלו בה תחלה בשר ואח"כ נתחב כף חולב היה מותר אף בבישול בשר בקדרה כיון שהוא בבירור של בשר, ואם היה שם שני בישולים הפכיים היה אסור בשאר דברים אלא דעכשיו יש בו נ"ט בר נ"ט מקרי זה לכתחלה דהא עכשיו אתה בא לעשותה כלי לקבוע בה איזה תשמיש וזה אסור מטעם שאמרנו הרי דברי השו"ע ברורים ומתוקנים כראוי שפוסק כר"ף שאינו אוסר בנ"ט בר נ"ט אלא תוך מעת לעת. והנה הרבו להקשות ממ"ש לקמן בקערה של בשר בת יומה שהכניסה ביורה חולבת בת יומה דמותר ואין לזה פתחון פה דהתם דיעבד הוא וכמ"ש ה"ר פרץ וכו'. ובסוף כתב: ואף לדידי שכתבתי בחבורי דאם כבר עלו הדגים בקערה של בשר מותר אף לכתחלה בחלב אחר כך, מכל מקום כאן אסור לכתחילה בנ"ט בר נ"ט דהוא ע"י בשול, דפסק רמ"א דעל ידי בשול וצליה אסור לכתחלה על כן אין שום הרהור ופקפוק ברבותינו בדין זה. עכ"ל.

היתה בתוך מעת לעת, ואף אין עולים דבריו אם מה שהאריך הט"ז בדף אחרון דודאי מיירי שהתחיבה בתוך מעת לעת.

ו. הבנה זו עולה מהשגת הדרכי משה על הב"י בסי' צה אות ב. הט"ז הוסיף שם: אף שבחבורי כתבתי דגם הסמ"ק מודה בזה אלא אלגרום קאי, מכל מקום אנו קיימין עכשיו לדעת הב"י, ובסמוך אזכיר דאף לדידי אתי שפיר. עכ"ל.

מבואר שלדעת הט"ז דברי השו"ע בסי' צד סע' ה' והסכמת הרמ"א עמהם הם מן הדין. השו"ע חושש לסמ"ק שלא התירו נ"ט בר נ"ט אלא רק כשהתערב. ונראה שלפ"ז יפרש את השו"ע בסי' צה סע' א': דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה וכו' מותר לאכלם בכותח, היינו דוקא שכבר נתערבו, דבלא זה יהיו דבריו סותרים להא דסי' צד סע' ה'. לדברי הט"ז אין לדון את הקדירה כדין דגים שכבר נתחבו בכותח, כי כאן חשיב לכתחילה במה שיכול להשתמש בשאר דברים. אכן פירוש זה קשה הן משום סתימת השו"ע בסי' צה סע' א' להתיר אף קודם שנתערב, הן משום שכבר הדרכי משה כתב שהבנה זו בסמ"ק מוטעת, והן משום שהש"ך בקונטרס אחרון ביאר שאף הבי"ל לא פירש כן את הסמ"ק. וראה עוד השגות הש"ך שם על הט"ז ועוד יובא להלן. והיותר קשה שאין זה עולה עם המפורש שם בשו"ע סי' צה סע' ב' שביצה שנתבשלה במים בקדירה חולבת מותר לתת אותה בתוך התרנגולת אפי' לכתחילה, ודוחק לחלק בין ביצה בקליפתה לדגים, דהרשב"א שהוא מקור דין זה לא חילק. אך ראה ט"ז שם ס"ק ב' שחולק על הרשב"א וסבור דאין נקב בביצה בתולדה, ואפשר אפוא שהט"ז ידחוק דבריו בשו"ע.

וצ"ע בהבנת פמ"ג וערוה"ש את הט"ז בדף אחרון. דהנה הפמ"ג בשפ"ד סס"ק טו, הביא את דברי הט"ז, וכתב בשמו: ולא דמי לדגים בכותח דיותר יש להתיר שם תחלה שהוא רוצה לאכול בכותח מה שאין כן כאן יקבע לה תשמיש שאר דברים. ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו, דהלא פשוט לט"ז בדף אחרון שדברי השו"ע בסי' צד סע' ה' והסכמת הרמ"א עם דבריו מתפרשים רק עפ"י ההבנה שדגים שבושלו בקדירה בשרית אסורים באכילה עם כותח אפי' אם נתערבו עם כותח. ובאמת לא ברור בהבנת פמ"ג את הט"ז מדוע מחוייבת ההלכה להתחשב ברצונו לאכול את הדגים עם כותח, אך אינה מחוייבת להתחשב ברצונו לעשות את הקדירה חלבית או בשרית. ערוה"ש לא ראה את הט"ז בדף אחרון רק ראה את פמ"ג והסכים עמו, והבין שדבריו מיוסדים על ההבנה שהשו"ע מתיר לכתחילה לערב בכותח דגים שהתבשלו בקדירה בשרית (וזה הפך דברי הט"ז כנ"ל). וצ"ע כיצד אמר על סברת הפמ"ג דסברא ברורה היא [ז]. שוב ראיתי שבדי

ז. ז"ל ערוה"ש (עפ"י הט"ז ז"ל בדף האחרון המובא בפמ"ג בש"ד סוף סקט"ו): ואני אומר דודאי כן הוא ולא נעלם דבר זה ח"ו מעיני רבינו הבי"ל. אלא דס"ל דדבר מאכל ודאי דשרי נ"ט בר נ"ט גם לכתחלה כמו בסי' צה בדגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכותח כיון שרצונו לאכול הדגים בחלב ומדינא מותר, אי אפשר לומר לו אכול אותם בלא חלב והוה זה כדיעבד. אבל בקדירה ודאי כשהקדירה היא של בשר ובשלו בה בתוך מעלי"ע תבשיל בלא בשר ותחבו בה כף חולבת בת יומא ואין בקדירה ששים דהקדירה מותרת לבשל בה בשר כמקדם. אבל בקדירה חדשה ובאו בה שני נ"ט בר נ"ט הפכיים של חלב ושל בשר ואין כאן סי', דאלו היה סי' כמאן דליתא כלל דמי. אבל כשאין כאן סי' נהי דנ"ט בר נ"ט מותר זהו בדיעבד כמו במאכל. אבל בקדירה הוה לכתחילה ולמה ישתמש בה בשר או חלב הרי ביכולתו להשתמש בה בדברים אחרים. זהו סברת רבותינו

השלחן סי' צד ציונים ס"ק ק, כתב שצ"ע על הפמ"ג שהשיא דברי הט"ז לכוונה אחרת, והוסיף: וכנראה דהוא מפני שלא ראה דברי הדף האחרון בפנים רק מה שהובא ממנו בקו"א של הש"ך וכמ"ש הפרמ"ג שם, וגם עיקר הסברא שכתב שם הפרמ"ג לכאורה אינו מובן כל כך. ע"כ.

נמצא שהט"ז העלה שתי אפשרויות לביאור שיטת השו"ע והרמ"א בס' זה סע' ה: האחת, האיסור הינו חומרא בעלמא שאינו עולה עם שאר פסקי השו"ע והרמ"א. הרמ"א גילה דעתו על חומרא זו בהעירו על החומרא הנוספת שהובאה שם שהיא חומרא בעלמא וכוונתו אף למה שהביא המחבר דשורש אחד לשתי החומרות. השניה, האיסור מן הדין, שכן השו"ע והרמ"א אוסרים לכתחילה נ"ט בר נ"ט והכלי נאסר לבשר וחלב כיון ששתי התחיבות היו בו ביום, והכא חשיב לכתחילה כיון שאפשר לבשל בקדרה שאר דברים.

ד. שיטת הש"ך בביאור השו"ע והרמ"א

הש"ך בס"ק יח: ביאר שהמחמירים מחייבים לאכול את המאכל במין הכלי שהוא בן יומו (אבל לאכלו כמין הכלי דהיינו אם הכלי בן יומו הוא חלב אוכלין אותו עם חלב ואם בשר עם בשר, א"כ היאך כתב ע"ז דאינו אלא חומרא בעלמא הא הרבה פוסקים ס"ל הכי דנ"ט בר נ"ט אסור בבישול והביאם הרב לקמן סי' צ"ה ס"ב וכ' שכן המנהג). אלא שלפ"ז הוקשה לש"ך: אבל קשה דלקמן סי' צ"ה ס"ב כתב הרב דגים שנתבשלו בקדרה של בשר מותר לאכלן לכתחלה בכלי של חלב וכן נהגו עכ"ל וע"ק דכתב שם בהג"ה דקערות של בשר שאינן בני יומן שהודחו ביורה חולבת שהכל מותר ושכן נוהגין. ותירץ: ואולי כאן לא קאמר אלא דקצת נוהגין להחמיר והכי דייק לישניה בת"ח וראיתי מורים לאיסור כו' אבל רוב העולם אין נוהגין כן. א"נ אפשר שאני הכא כיון שנתבשל בקדרה שאינה בת יומא אי שרי' לאכול באיזה כלי שירצה איכא למיחש דלמא אתי למטעי ולומר דלעולם כף של בן יומו אינו אוסר במים וכה"ג אפי' היה הקדרה בת יומא והא ודאי אסור לדעת הרב וכמ"ש בס"ק ח' אע"ג דחששא רחוקה היא מ"מ יש ליישב המנהג כן. ועל הקושיא השניה י"ל כיון דאירע ע"י בישול נוהגין להחמיר טפי.

מבואר שלדעת הש"ך החומרא לאכול את התבשיל במין הכלי שהוא בן יומו, אפשר שהיא חומרא בעלמא שאינה מתיישבת כלל עם הנפסק בס' זה, או שזו חומרא בגלל חשש רחוק ואינה סותרת את הנפסק בס' זה.

הש"ך בס"ק יט, דקדק בשיטת החומרא בעלמא שדוקא את המאכל התיירו במין הכלי שהוא ב"י, אבל המים הואיל ואינם מאכל אוסרים כדלקמן סי' צ"ה ס"ג בהג"ה, וכן

בעלי הש"ע דנ"ט בר נ"ט מותר רק בדיעבד שהרי מ"מ קצת טעם יש, ונהי דאינו אוסר זהו בדיעבד ולא לכתחלה ולא דמי ליש ששים דבששים כמאן דליתא דמי וסברא ברורה היא וכו'. עכ"ל.

משמע בת"ח שם בהדיא. עכ"ל. המעיין בתורת חטאת כלל נז יח דין יד, יראה שאף האו"ה החולק על החומרא בעלמא וסובר דהכל שרי (כמובא בתחילת תורת חטאת) מודה שהמים אסורים דחשיב כלכתחלה. נראה שזו אף כוונת הש"ך, שכן בציון לסי' צה ס"ג מחייב אף השיטה שאינה מחמירה.

הש"ך בס"ק כ: ולאסור הכלי שאינו בן יומו – אפי' לבשל בו שאר דברים כ"כ בת"ח כלל פ"ה דין ה, וע"ש במ"ש דל"ד למה שהתיר המחבר לבשל בה שאר דברים. וכתב בשפ"ד: ועיין סימן צג שם כתב הר"ב מדינא, אבל ממנהג אפילו שאר דברים אסור כאן וכל שכן שם, ומה דלא דמי לתחב ב' כפות הפכיים דמותר שאר דברים אף ממנהגא משום שהיתה חדשה, מה שאין כן כששימש בה בעין. ע"כ. כאן הש"ך מסכים עם הט"ז בדבר האפשרות שדברי החומרא בעלמא ודברי השו"ע עולים בקנה אחד. לדבריו בעלי החומרא בעלמא יפרשו שהמחבר בהביאו את דברי הסמ"ק: אבל שאר דברים מותר לבשל מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם, מרמז שבקדרה ישנה יש לאסור אף בשאר דברים, ומחמיר על מה שעולה מדבריו בסי' צג סע' א לאסור רק בשר וחלב [ח]. ויש אפוא בדברי המחבר כאן תרי חומרי שלא מן הדין: חשש לנ"ט בר נ"ט, והטרפה גמורה (היינו אפי' לשאר דברים) של כלי ישן שאינו בן יומו שבלע מנ"ט בר נ"ט בן יומו. ולא עוד, אלא שלכאורה משמע שהתחיבה השניה היתה שלא בתוך מעת לעת כסתמת המחבר (ממה ששפ"ד מדמה קדרה שבלעה בנ"ט בר נ"ט לקדרה פגומה, אלמא מיירי בקדרה פגומה) ואעפ"כ הקדרה אסורה בבשר וחלב, ויש כאן אפוא עוד חומרא נוספת: להחמיר לכתחילה אפי' בנ"ט בר נ"ט פגום! [ט]. ומ"מ אין זה כדרכי משה שבמפורש העמיד ששתי התחיבות היו בתוך מעת לעת, וכנ"ל, ואף הש"ך בס"ק טו ביאר כן בשו"ע. בין כך ובין כך כל הפירוש הנ"ל הוא עפ"י בעלי החומרא בעלמא, אבל ודאי שדברי המחבר יכולים להתפרש באופן אחר שלא יסתרו לאמור בסי' צג, וכשיטת החולקים על בעלי החומרא בעלמא וכדלקמן.

הש"ך בס"ק כא, ביאר שהחולקים על החומרא בעלמא מפרשים את המחבר באופן אחר, ז"ל: כי מדינא הכל שרי – ול"ד לדלעיל סימן צ"ג דקדרה של בשר שאינה בת יומא שבישל בה חלב דאסור לבשל בה אח"כ לא חלב ולא בשר דהתם נבלע בעין אבל הכא

ח. ז"ל שו"ע סי' צג סע' א: קדירה שבשל בה בשר, לא יבשל בה חלב. ואם בישל בה בתוך מעת לעת, אסור בנותן טעם (רמ"א: וצריך לשער נגד כל הקדירה), אבל אם שהה מעת לעת קודם שבישל בה, הוה ליה נותן טעם לפגם, ומותר התבשיל אבל הקדירה אסור לבשל בה לא בשר ולא חלב. הג"ה: אבל שאר דברים מותר.

ט. לכאורה זה מתחייב ממה שהמחבר אסר את הקדרה מבשר בחלב ומשמע שאסורה אף לאחר מעת לעת של תחיבת הכלי השני, אלמא חיישינן לנ"ט בר נ"ט פגום, מיהו יש לחלק דהבלוע בקדרה מבשר בחלב תוך מעת לעת חשיב כאיסור ולא אמרינן בזה נ"ט בר נ"ט, וראה ש"ך סי' צד ס"ק כב.

הקדרה לא נאסרת דהיוצא מן הכף הוי נ"ט בר נ"ט ושרי אפי' למאי דכתב הרב סי' צ"ה דנוהגין לאסור לכתחלה נ"ט בר נ"ט בכישול וכדבהבאתי בס"ק ט"ו דברי הרא"ש, ודמי להדחה כשאחד מהן אינו בן יומו. ומ"מ צ"ע דמ"ש ממ"ש המחבר בסמוך גבי ב' כפות דאסור לבשל בה לא בשר ולא חלב, א"כ בקדירה זו ודאי דאסור לבשל בה ממין אחר שהיא כגון אם היא של חלב ודאי דאסור לבשל בה בשר אע"ג דאינה בת יומא דלכתחלה מ"מ אסור, וכן חלב יש לאסור לבשל בה לכתחלה כיון דתחבו בה כף של בשר דהא מהאי טעמא אסר המחבר לבשל בה חלב כיון שהכף היה של בשר. וצ"ל דשאני הכא דכיון שהיתה של חלב מתחלה אין מוציין אותה מחזקתה במאי דנתחב בה כף בן יומא דנ"ט בר נ"ט משא"כ התם דלא נעשית מתחלה של חלב ממש אלא שנתחב בה כף של חלב, הלכך גרע טפי, ומ"מ לענין דינא ע"ל ס"ק ט"ו, ועמ"ש בדינים אלו בס' אפי' רברבי דף ס"א והנלע"ד כתבתי ועיין עוד מדינים אלו לקמן סי' צ"ה. עכ"ל. ראה שפ"ד שביאור הש"ך כאן מתחייב מכך שהרב לא כתב: ואינו אלא חומרא בעלמא, על דברי המחבר, ועל כן יש לפרש שדברי המחבר עולים גם עם החולקים על החומרא בעלמא ודלא כט"ז. הש"ך סיים לעיין בס"ק טו שם כתב שדברי השו"ע אינם עולים עם פסיקתו בסי' צה סע' א דמותר נ"ט בר נ"ט בכישול. ואף לא עם פסיקתו בסי' צה ס"ג דקערות של בשר שהודחו ביורה חולבת במים רותחין אפי' שניהם בני יומן הכל מותר מטעם דהוי נ"ט בר נ"ט, שהרי כאן כתב השו"ע: מאחר שהיתה חדשה, ומשמע הא אם בישל בה מתחלה חלב בעין (ואח"כ תחב בה בו ביום כף בשרית) אסור לבשל בה שאר דברים.

נמצא אפוא שלהבנת הש"ך שני פירושים ללשון המחבר (שהם דברי הסמ"ק): אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דבר מותר לבשל, מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם. לדעת החומרא בעלמא מותר שאר דבר מכיון שהקדרה חדשה אבל בקדרה ישנה אפי' אינה בת יומא אוסרים אף שאר דבר ומחמירים על האמור בסי' צג סע' א. ולחולקים על החומרא בעלמא, מתפרש: אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב כיון שהקדרה חדשה, אבל בקדרה ישנה שאינה בת יומא תשאר הקדרה כמין שהיתה, ואילו בקדרה ישנה בת יומא תאסר הקדרה לגמרי (וזה סותר לשו"ע בסי' צה סע' ג). בין כך ובין כך אין בדברי הש"ך לבאר מדוע השו"ע הביא את דברי הסמ"ק והחמיר בנ"ט בר נ"ט ואפי' בדיעבד, ואף לא פירש מדוע הרמ"א אוסר בזה בדיעבד. נראה שהתשובה לכך מצויה בציון הש"ך לס"ק טו שם ביאר שאכן אין דברי השו"ע והרמ"א מכוונים עם פסיקתם בסי' צה.

נמצא לסיכום עד כאן: הב"י הביא את דברי הסמ"ק בדין תחיבת ב' כפות. דרכי משה ביאר שהסמ"ק חשש לשיטה האוסרת לכתחילה נ"ט בנ"ט בכישול והעמיד את דברי הסמ"ק שהתחיבה השניה היתה בתוך מעת לעת, ודחה את האו"ה שהקל בזה. השו"ע העתיק דברי הסמ"ק, וקשה על דבריו מסי' צה סע' א שהתיר נ"ט בר נ"ט אפי' בצליה, ואף על הרמ"א קשה מדוע לא התיר בזה דחשיב כדיעבד. הט"ז כתב

שחומרת הסמ"ק היא אותה החומרא בעלמא שהביא הרמ"א בהמשך דבריו שם, האוסרת כלי שאינו בן יומו שבלע נ"ט בר נ"ט מכלי בן יומו. בדף אחרון ביאר שהשו"ע אוסר עפ"י הבנתו את הסמ"ק לערב דגים שעלו (נתבשלו או נצלו) בקערה בכוח, ולא התיר אלא אם נתערבו, ואף הרמ"א אוסר לכתחלה נ"ט בר נ"ט כמבואר בדבריו, ובנידון דידן שהיתה התחיבה השניה בתוך מעת לעת חשיב בדיעבד כי אפשר לקדרה בשאר דברים. אף לש"ך ברור שהשו"ע והרמ"א אסרו כאן בנ"ט בר נ"ט אפי' בדיעבד (ומסתמא יסכים שהחמירו בזה משום שאפשר בשאר דברים), אלא שלדבריו בס"ק טו כלל אין דברי השו"ע והרמ"א מכוונים, וכפי שיתבאר עוד להלן.

ה. המתחדש להלכה בדעת הרמ"א

פמ"ג פסק למעשה (שפ"ד ס"ק כא): ומכל מקום מצד המנהג לדידן ראוי לחוש להר"ב ולט"ז כאן ובדף האחרון וכמו שכתב המנחת יעקב בכלל פ"ה אות כה דממנהגא אסור בב' כפות. עכ"ל. לפ"ז היוצאים ביד רמ"א מחוייבים לכאורה בחומרא בעלמא שהביא הרמ"א ולאסור הכלי שאינו בן יומו אע"ג שהרמ"א כתב על כך שאין זו אלא חומרא בעלמא, ופירוש הדברים שאנו חוששים לנ"ט בר נ"ט אפי' בדיעבד גמור ואין מקבלים אף לא את דברי הרמ"א בסי' צה סע' ג גבי הדחת כלים כשאחד אינו בן יומו (ולקמן יתברר שהט"ז מתיר זאת אף לשיטת החומרא בעלמא). מאידך גיסא עולה מהפמ"ג שהרוצה להקל בב' כפות משום שאינו חושש לחומרא בעלמא, רשאי שלא לחוש כי אין זה מעיקר הדין. אף שהפמ"ג תלה דבריו במנחת יעקב שתלה דבריו בת"ח, נראה להוכיח מת"ח דלא היא. יש לפרש דהרמ"א פוסק שהמנהג לאסור את הכלי שאינו בן יומו הוא חומרא בעלמא שאין לחוש לה, ומאידך גיסא רואה הרמ"א בפסיקת השו"ע בשתי כפות כפסיקה המחייבת את כל המקפיד לנהוג כמנהגם של ישראל, וזהו שלא כתב על כך שזו חומרא בעלמא, ודלא כט"ז בס"ק ו וס"ק ט, אך כט"ז בדף אחרון.

ז"ל תורת חטאת כלל פה דין ה: ואם היה קדרה בן יומו מלא ירקות או מים ותחבו בו כף שאינו בן יומו או איפכא, כתב באו"ה כלל ל"ז דהכל שרי דהוי נותן טעם בר נותן טעם ועדיין היתר הוא, וה"ה אם היו שתיהן ב"י ואיכא ס' בקדרה לבטל הכף עכ"ל. ונראה דיש לנהוג הכי, אך כמדומה לי שנוהגין להטריף אותו הכלי שאינו בן יומו, מיהו המאכל יש להחמיר בו שלא לאכלו לא עם בשר ולא עם חלב וכבר נתבאר לעיל כלל וס"י נז גבי הדחת קערות. ובסמ"ק כתב ס"י ריד על קדרה חדשה שבשל בו מים ותחבו בו כף חולבת ואחר כך חזרו ובשלו בו מים ותחבו כף של בשר וכפות היו בני יומן ובשום פעם לא היה ששים נגד הכף אסור להשתמש בקדרה לא בשר ולא חלב אבל שאר דברים מותר לבשל בה הואיל וקדרה היה חדשה עכ"ל. ואפשר דמזה נתפשט המנהג לאסור אותו כלי שאינו בן יומו דהא לא עדיף מאלו לא תחבו בו שני כלים שהם בני יומן, ואע"ג דהתם מותר להשתמש בו שאר דברים מ"מ יש לומר דוקא כשהיתה קדרה חדשה וכדמשמע לשון הסמ"ק. מיהו באו"ה כלל לז כתב על מעשה דסמ"ק דיש להשתמש

בקדרה עם מין של כף האחרון עכ"ל. ואינו נכון דלפי סברתו שהוא סובר דנ"ט בר נ"ט מותר לכתחלה ולכך מתירו עם האחרון ה"ה דעם הראשון נמי שרי מה"ט, אע"ג דמיישבן שם בדוחק לחלק בין טעם ראשון לשני, לא נראה לי. מיהו נראה לנהוג כדברי סמ"ק מאחר שכבר נתפשט המנהג לאסור אותו שאינו בן יומו אין לשנות וכן משמע בהגהות מיימוני פ"ט כדברי הסמ"ק, ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אינו אוסר כלל, וכל זה לא מייירי אלא כשתחב הכפות זה אחר זה אבל כשתחב הכפות בבת אחת דינו כקדרה וכף וכמו שנתבאר לעיל. עכ"ל.

וכתב במנחת יעקב ס"ק כה, על דברי ת"ח: נראה לנהוג כדברי הסמ"ק מאחר שנתפשט המנהג, וז"ל: משמע דאף לפי מה שפי' הרב דעת הסמ"ק לאסור מ"מ סובר הרב מדינא מותר להשתמש בו לכתחלה שלא כדעת הסמ"ק אף לאותן פוסקים דאוסרים נ"ט בר נ"ט בבישול לכתחלה כמבואר לעיל כלל נ"ז, מ"מ בכלים שאני דהוי דיעבד ומה"ט פסק הרב לעיל כלל נ"ז ונ"ח (ועמ"ש שם ס"ק יז וס"ק כז) ובש"ע סימן צה בהדחת כלים זה אחר זה או אחד מהם אינו ב"י דמותר לכתחלה, ועוד דבכלים מקרי גם כן נ"ט בר נ"ט וכמ"ש הש"ך בסי' צד ס"ק טו אלא דמצד המנהג שנהגו לאסור אותו כלי שאינו ב"י אם כן ה"ה הכא דיש לאסור כיון דחד טעם וסברא אית לתרוויהו, על כן יש לאסור בתחבו בו שני כלים שהם ב"י כהנדרן דסמ"ק והיינו מצד המנהג, אבל באמת הוא חומרא בעלמא וכמ"ש גם כן הרב לעיל כלל נז ונח ובש"ע סי' צד סע' ה בהג"ה, ובש"ך סימן צד סס"ק טו ומתמיה על הרב שסתם שם כפסק הש"ע לאסור בתחבו בו שני כפות עיין שם דבריו באורך, ובאמת לא קשה מידי דודאי מדינא שרי רק מצד המנהג יש לאסור וכמבואר מלשון הרב כאן וכ"כ הט"ז בסי' צד ס"ק ו' וט' ובחנם השיג שם עליו בנה"כ ועיקר דינים אלו כבר בררתי אותם לעיל בכלל נז וע"ש. עכ"ל.

מבואר במנחת יעקב שפסיקת ת"ח להחמיר כמנהג ולאסור את הכלי שאינו בן יומו כשם שהמנהג להחמיר כסמ"ק בשתי כפות שחומרא אחת היא כמבואר בט"ז ס"ק ו, ועל כן אף שמן הדין פסק הרמ"א בסי' צה סע' ג שאין לאסור את הכלי שאינו בן יומו, מ"מ אנו מחוייבים להחמיר כמנהג. מיהו נראה שאין זו פסיקת ת"ח, ואף אין זו כוונת הרמ"א ואף אין זו מסקנת הט"ז בדף אחרון.

דהנה בתורת חטאת כלל נז נח דין יד כתב: לענין המים שהדיחו בו כתב באו"ה אע"ג דהכלי אחד אינו בן יומא והשני בן יומא נוהגין שלא להשתמש באותן מים כלום דהואיל ואינו מאכל אלא מים גרידא הוי כלכתחלה ואסרינן הואיל ובלוע מאיסור פגום עכ"ל. ויש ללמוד מזה אם תחבו כף של בשר בן יומו לקדרה של חלב שאינו בן יומא מלא מים או איפכא אע"ג דלא נאסרו הכלים המים מיהו אסורין וכן אם הוא מאכל כגון קטניות או ירקות וכדומה אע"ג דאין המאכל נאסר מ"מ אין לאכלו לא עם בשר ולא עם חלב דהואיל ויכול לאכלו בלא זה הוי כלכתחלה ואפשר דאף לכלי של בשר אחר או של חלב אסור ליתנו לכתחלה אלא יאכלו כך מן הקדרה. מיהו באו"ה כלל לז כ דמותר לאכול המאכל כמין הכלי שהוא בן יומא וכ"פ בכלל לח (צ"ל: לה) שם דמותר ליתן שם שומן

של אווזא אם הכלי של ב"י היה בשר וה"ה להיפך וכתב שם דהכלי שאינו בן יומו מותר דלא כמור"ש דפסק לאסור שאינו ב"י, וראיתי מורים לאסור בכה"ג אותו הכלי שאינו ב"י ולאכול המאכל כמין הכלי שהוא ב"י וכדברי או"ה נ"ל לנהוג שלא לאסור שום כלי דלגבי הכלים מקרי דייעבד אך שהמנהג אינו כן, וכמ"ש לקמן כלל וסימן פה וע"ל, ולגבי המאכל נראה דמקרי לכתחלה כמו במים דלעיל ועל כן טוב להחמיר עם המאכל שלא לאכלו לא עם בשר ולא עם חלב אבל לשומו בכלי של אחד מהן אין להקפיד כנ"ל.

מבואר בתורת חטאת כאן ובכלל פה, שנהגו להחמיר שנ"ט בר נ"ט בבישול אסור איסור גמור ולכן הכף שאינה בת יומא נאסרת כיון שבולעת מהקדרה שהיא בת יומא אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט (ומ"מ אם ישתמשו בכף שבלע נ"ט בר נ"ט לא יאסר התבשיל). מקור חומרא זו בסמ"ק הרואה אף הוא בני"ט בר נ"ט כעין איסור גמור, ומה שלא אסר הסמ"ק את הקדרה הוא מפני שהיא חדשה והטעם מהכף הראשונה לא חשיב טעם גמור לענין זה, אך אם הקדרה היתה ישנה (היינו שבלעה ע"י שימוש גמור) היתה נאסרת מכח הטעם של הכף השניה. אכן לשיטת או"ה אין הכלים נאסרים כי לעולם אין אוסרים נ"ט בר נ"ט בדיעבד וגבי הכלים חשיב דייעבד, אבל מודה או"ה דהמים שבקדרה אסורים דהואיל ואינו מאכל אלא מים גרידא הוי כלכתחלה.

ת"ח סותר עצמו לכאורה, דבכלל פה כתב: נראה לנהוג כדברי סמ"ק מאחר שכבר נתפשט המנהג לאסור אותו שאינו בן יומו אין לשנות, ואילו בכלל נז נח כתב וכדברי או"ה נ"ל לנהוג שלא לאסור שום כלי דלגבי הכלים מקרי דייעבד אך (אולי צ"ל: אף) שהמנהג אינו כן. ליישב פסקיו נראה שת"ח מכריע כאו"ה לגבי כלים דאין אוסרים את הכלי שאינו בן יומו דזהו בדיעבד גמור ולעולם לא נאסור משום נ"ט בר נ"ט בדיעבד גמור שגורם הפסד (ולאפוקי ממים בעלמא) ולכן גם לא נאסור בהדחת כלים כשיש כלי שאינו בן יומו, מאידך גיסא מחמיר ת"ח עפ"י הסמ"ק בשתי כפות כיון שאפשר בשאר דברים, ואין בזה משום קבלת דברי הסמ"ק לחצאין [י], ואף בתבשיל מחמיר ככל האפשר שלא לסמוך על נ"ט בר נ"ט. לפ"ז עולה פסיקת הרמ"א עם אשר פסק בת"ח, היינו שחושש להחמיר כסמ"ק כיון שאפשר בשאר דברים ומתיר את הכלי שאינו בן יומו כי זהו בדיעבד גמור, ואילו על שיטת האוסרים אפי' את הכלי שאינו בן יומו כתב שהיא חומרא בעלמא ומשמעות הדבר שלמעשה א"צ לחוש לה כפי שפסק בת"ח וכנ"ל. כאן המקום להעיר שהגר"א בסי' צד אות יט ציין שמקור החומרא לאסור את הכלי שאינו בן יומו, בתוס' חולין דף קיב א סד"ה הלכתא. ובאמת שזו אף מסקנת הט"ז בדף אחרון שביאר שהשו"ע והרמ"א פסקו מן הדין כסמ"ק גבי שתי כפות כיון שאפשר בשאר דברים (ודוקא שהשניה נתחבה בתוך מעת לעת, וכמפורש ברמ"א סי' צה סעי' ב דאין

י. ת"ח יפרש שמה שכתב הסמ"ק: הואיל והקדרה היתה חדשה, היינו שלכן אסור להשתמש בקדרה לא בשר ולא חלב (ולאפוקי מקדרה ישנה שמותר במין שהיתה לפני שבלעה בעין), וכביאור הש"ך דלעיל.

אוסרין נ"ט בר נ"ט פגום), וכתב במפורש שאין זה סותר למה שהתיר הרמ"א בהדחה את הכלי שאינו בן יומו דחשיב בדיעבד, ומוכח אפוא שאין הפסיקה כסמ"ק מחייבת את החומרא בעלמא האוסרת את הכלי שאינו בן יומו. וכבר הובא לעיל שהט"ז בדף אחרון לא הזכיר כלל את היסוד שהעלה בט"ז ס"ק ו, ואף התבאר לעיל הקושי שבדברי הט"ז ס"ק ו (היינו שאין זה למחבר, ואף דוחק ברמ"א שלא כתב על דין השו"ע שזו חומרא), ועל כן חזר בו בדף אחרון וביאר באופן אחר. וכל זה דלא כמנחת יעקב ופמ"ג שפירשו את הרמ"א עפ"י הט"ז ס"ק ו ולא השגיחו שאין הדבר עולה עם פסיקת ת"ח ואף לא עם מסקנת הט"ז בדף אחרון.

אכך אף לדעת הט"ז עצמו (לא בדף אחרון) ומנחת יעקב, אין להחמיר ולאסור את הכלי שאינו בן יומו בהדחה כמבואר ברמ"א בסי' צה סע' ג, אפי' אם נקבל (ואנו מחוייבים מצד המנהג לקבל) את החומרא בעלמא האוסרת כלי שאינו בן יומו בתבשיל. דהנה הט"ז בסי' צה ס"ק ט, גבי ההיתר של הרמ"א בכלי שאינו בן יומו, כתב: ולפי מ"ש רמ"א בסי' צד סע' ה לאסור הכלי שאינו בן יומו משום חומרא היה לו לכתוב גם כאן כן דחד טעמא הוא. ונראה דדוקא התם סבירא ליה שיש להחמיר משום מראית עין לפי שמעריך המאכל לתוך הכלי שהוא כמין שהוא בן יומו משום הכי יש לאסור הכלי שאינו בן יומו וזה אינו שייך כאן כן נ"ל כוונת רמ"א. והסכים עמו במנחת יעקב [יא]. ואין זה כמתחדש לעיל ביישוב הסתירה ברמ"א, שדעת הרמ"א שאין לאסור את הכלי שאינו בן יומו אף בתבשיל ולא רק בהדחה, הגם שצריך להחמיר בשתי כפות כסמ"ק.

סוף דבר הכל נשמע, הכלל בדעת הרמ"א, דכל מה שאפשר להחמיר בנ"ט בר נ"ט דהיתרא בן יומו, יש להחמיר ובלבד שלא להפסיד כלים או אוכלין חוץ ממים דלא חשיבי.

ה

הש"ך דוחה את פסיקת השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה

א. השו"ע והרמ"א לא כיונו יפה

ז"ל הש"ך ס"ק טו אם בישלו כו' – עד סוף הסעיף באמת שהמחבר לא כיוון יפה בכאן, וגם הרב לא ירד למכוון לכן מוכרח אני להאריך. (להלן יובאו כל דברי הש"ך תחת ראשי פרקים והערות במקום הנדרש).

יא. דהנה ממנחת יעקב כלל פה ס"ק כה (שהובא לעיל) משמע שמצד החומרא בעלמא צריך להחמיר ולאסור אף כלי שאינו בן יומו אף בהדחה, אבל בכלל נו נח דין ט סתם הרמ"א להתיר את כלי שאינו בן יומו בהדחה, וכתב שם מנחת יעקב בס"ק יג דיש ללמוד בזה כחילוק הט"ז הנ"ל, דבלאו הכי המנהג הוא חומרא בעלמא.

ב. העתקת לשון הגהת סמ"ק, וביאורה

דז"ל הסמ"ק (סי' רי"ג דף ק"ג ע"א) [יב] מעשה בא לפני מורי הרר"י בקדרה חדשה שבישלו בה מים ותחבו לתוכה כף חולבת בת יומה ולא היה במים כדי לבטל ואחר הימים בישלו בה מים אחרים ותחבו לתוכה כף שנשתמש לבשר כמו כן בת יומה וג"כ לא היה במים ס' כדי לבטל והורה שנבלע מפגם בשר בחלב והקדרה אסור להשתמש בה בשר או חלב אבל לבשל בה דגים מותרת. ומיהו נראה כיון שהקדרה חדשה ולא בישלו בה חלב מעולם אע"ג שתחבו לתוכה כף חולבת בת יומה וגם אין בקדרה ס' מ"מ אין הקדרה נעשית חולבת בהכי לאסור אם בישלו בה בשר אח"כ אפי' בו ביום משום דהוי נ"ט בר נ"ט הטעם היוצא אל הכף ומן הכף אל המים שבקדרה ומן המים אל הקדרה עצמה ועדיין הוא היתר. ומה"ט נמי אם לאחר מע"ל מתחייבת כף חולבת הוחמו בה מים ותחבו בה כף של בשר בת יומה מותר להשתמש בקדרה לכתחלה בשר וטעם חלב שנבלע בקדרה לא חשיב טעם כדפי'. ואמנם אמת הוא כאשר פסק הרב דקדרה הבלוע מבשר וחלב אפי' בפגם אסור להשתמש בה לכתחלה לא בשר ולא חלב ומשכחת לה כגון קדרה של חלב שנשתמש בה חלב בעין ואחר מע"ל נשתמש בה בשר הבשר מותר אבל הקדרה אסור להשתמש בה לכתחלה לא בשר ולא חלב לפי שהיא בלוע מפגם בשר בחלב עכ"ל (כך הוא הל' בספרי סמ"ק שנדפסו בק"ק וכן הועתק בכל בו סי' ק"ו דף קכ"ב ע"ב ובהגהת ש"ד סימן פ"ה ובאו"ש מהרש"ל שם ובספרי סמ"ק שנדפסו בוויניציא הל' מוטעה).

וביאור הדבר דהמעשה היה דבישלו בה מים פעם אחרת אחר מע"ל, והיינו דמסיים והורה שנבלע מפגם בשר וחלב והר"ף משיג על הוראת מהרר"י ואומר ומיהו נראה דכיון שהקדרה חדשה אין הקדירה נעשית חולבת בהכי כו' הלכך מה"ט מותר להשתמש בקדרה זו (אחר שתחבו בה כף בשרית) לכתחלה בשר דטעם חלב לא חשיב טעם, ודינו של הרב דבשר וחלב אסור ושאר דברים מותר משכחת לה בענין אם בישלו בשר בקדרה של חלב שנשתמש בה חלב בעין שאינו בן יומו וכן מוכח בכל בו שם להדיא דכן הוא פי' דברי הסמ"ק דאחר שהביא דברי מהרר"י עד לבשל בה דגים מותרת כתב והר"ף כ' ומיהו נראה דכיון שהקדרה כו' וכן מוכח באו"ה כלל ל"ה די"א בהדיא דכן הוא פירוש דברי הסמ"ק ע"ש והוא פשוט.

ג. פסיקת השו"ע לאסור לבשל בה בשר סותרת לשיטתו בסי' צה סעי' א שהתיר דגים שנתבשלו בקדרה לאוכלם בכותח, ולשיטתו שם בסעי' ג גבי הדחת כלים

וא"כ יש לתמוה על המחבר למה אסר לבשל בה בשר בפרט שהוא מתיר לקמן ר"ס צ"ה נ"ט בר נ"ט בבישול. ועוד תימה דהיאך כתב מאחר שהיתה חדשה כו' דמשמע

יב. זוהי הגהת סמ"ק מרי' פרץ המתייחס למעשה שבא לפני מורו בעל הסמ"ק ר' יצחק ב"ר יוסף מקורביל, ומעיר על פסיקתו במעשה זה.

הא אם בישל בה מתחלה חלב בעין (ואח"כ תחב בה כף בשרית) אסור לבשל בה שאר דברים, וזה אינו למ"ש לקמן סי' צ"ה ס"ג דקערות של בשר שהודחו ביורה חולבת במים רותחין אפי' שניהם בני יומן הכל מותר מטעם דהוי נ"ט בר נ"ט, ואע"ג דהר"ף נמי מתיר גבי הדחה כשאחד מהם אינו בן יומו, מ"מ נקט חדשה דקאי על המעשה שהיה שם וכ"כ באו"ה שם בהדיא אבל דברי המחבר א"א ליישב כן.

ד. בהגעלת כלים בפסח התיר השו"ע נ"ט בר נ"ט אפי' לכתחילה

ועוד תימא דהא כתב המחבר בא"ח ר"ס תנ"ב וז"ל יש להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלי בן יומו או לאו או אם יש ס' במים נגד הכלי שמגעיל. עכ"ל. אלמא דמטעם נ"ט בר נ"ט מותר אפי' לכתחלה וכמ"ש הרא"ש בפ' כל שעה (ובעט"ז העתיק ל' המחבר כהווייתו ולא חלי ולא מרגיש) [יג].

ה. מדוע ר"פ התיר לבשל בקדרה רק כמין הכף האחרון

מיהו הא לא קשיא דלמה לא יהא מותר לבשל בה אפי' חלב, דכיון דעכ"פ צריך לקבוע תשמיש א' בקדרה זו א"כ יש לקבוע לה תשמיש בשר דמ"מ יותר נשאר בה טעם האחרון, וכ"כ באו"ה שם בהדיא. וע"כ צ"ל כן דהא הר"ף מתיר נ"ט בר נ"ט בבישול וכן גבי הדחה מתיר כשאחד מהם אינו בן יומו, א"כ ש"מ דהקערה במילתא קמייתא קיימא, אלא ודאי התם ה"ט דכיון דמתחלה היתה בלוע בעין נשאר בה אותו טעם עיקר, משא"כ הכא בקדרה דנשאר טעם האחרון עיקר דהא קיבלה משניהם בשוה נ"ט בר נ"ט, ובת"ח כלל פ"ה ד"ה השיג על האו"ה בזה שלא כדת דכדבריו מוכח להדיא בסמ"ק.

ו. ר"פ התיר אפי' אם הכף השניה נתחבה תוך מע"ל

עוד כתב באו"ה שם דה"ה אם נתחב בתוכו הכף הב' תוך מע"ל מתחבת כף הא' דינא הכי דהא התירא שלו הוא מטעם שכבר הוי בו ג' נ"ט שהוא מותר אפי' בתוך מע"ל והא דכתב הר"ף אחר מע"ל היינו משום דקאי שם על המעשה שהי' עכ"ל. ודבריו נכונים וע"כ צ"ל כן דהא הר"ף מתיר דגים שנתבשלו בקערה של בשר לאוכלן לכתחלה בכותח, א"כ כ"ש הכא בקדירה דהוי ג' נ"ט ועוד כיון דמתיר גבי הדחה כשאחד מהם אינו בן יומו א"כ ש"מ דלא חשיבה בליעי מה שבלע מהכלי שהוא בן יומו ואה"נ דכאן גבי קדרה לא חשיב הבליעה הב' שום בליע' אלא דא"כ הוי צריכין לאוקמא הקדר' במלתא קמייתא ובאמת נשאר בה הטעם האחרון יותר מהראשון וכמ"ש הלכך ניחא טפי לאוקמי אמילתא בתרייתא.

ועוד דע"כ צ"ל דמ"ש הר"ף לאחר מע"ל לאו דוקא, דאי תימא תוך מע"ל מודה למהרר"י מאי הוצרך לומר ואמנם אמת הוא כאשר פסק הרב כו' ומשכחת לה כו' לימא אמת הוא כאשר פסק הרב כו' ומשכחת לה תוך מע"ל (ומיהו י"ל הא דלא קאמר אמנם

אמת הוא כאשר פסק הרב ומשכחת לה תוך מע"ל כו' משום דבעי לאשכוחי בכה"ג דפסק הרב דנבלע מפגם בשר בחלב, מיהו ודאי האמת כאשר כתבתי).

ז. לפני השו"ע היה דפוס מוטעה של סמ"ק

והדברי' נראין שהי' לפני המחבר ספרי סמ"ק ויניציא"ה שנדפסי' בטעות מעשה בא לפני מהר"י בקדר' חדשה שבישלו בה מים ותחבר לתוכה כף חולבת בת יומה כו' ואחר המים [יד] בישלו בה מים פעם אחרת כו' ומיהו נראה שהקדרה חדשה לא בישלו בה חלב מעולם כו' ופי' דהאי ומיהו נראה אינה השגה אלמעלה אלא ברישא מיירי כשהכף הב' נתחב תוך מע"ל. ואחר כל הדוחקים אינם מיושבים כל הקושיות שהקשיתי בפנים ובאמת הדבר ברור שספרי סמ"ק אלו נדפסים בטעות [טו] והפשוט כדאי' בסמ"ק שבק"ק ובכל בו ושאר הספרי' שהבאתי וכדפי', ודוחק גדול לומר דס"ל דתוך מע"ל נ"נ לכתחלה ואסור לבשל בה אפי' שאר דברים דהא ליתא דהא מתיר נ"ט בר נ"ט בבשול אפי' לכתחלה לאכלן בכוחת וכדלעיל ועוד דודאי לא שייך לומר נ"נ לכתחלה דא"כ הקדרה שנבלע בה חלב בעין כו' אמאי מותר לבשל בה שאר דברים לכתחלה נימא כיון דנטל"פ אסור לכתחלה א"כ נ"נ לכתחלה אלא ודאי לא שייך כלל לומר נ"נ לכתחלה אלא הברור כמ"ש.

ח. יש להקל בזה אפי' לשיטת הרמ"א שאוסר דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאוכלם בכוחת, משתי סיבות

ונראה דאפי' למאי דמחמירין לקמן סי' צ"ה לאסור דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאכלן בכוחת לכתחלה מותר כאן הקדרה לבשל בה בשר בתחיבת כף האחרון וכמ"ש הרא"ש פ' כל שעה, וז"ל: ואפי' להאוסרים נתבשלו הכא שרי דהתם הבשר הנבלע

יד. כך בדפוס מכון ירושלים, וזה מאפשר לומר שמהר"י אסר רק בתוך מעת לעת כדלקמן בש"ך, אבל ראה בשפ"ד ד"ה אמנם המחבר, שגרס: ואחר הימים, וביאר: על כרחך שמתפרש שבישלו בה מים כמה ימים והגיסו בכף חולב ואחר הימים נשתמשו בו ביום בכף בשר כו' ומעשה שהיה נקיט.

טו. על דבר השיבושים בספרי הסמ"ק כתב המוציא לאור בהקדמתו למהדורת ר' דוד הארפעניס: והנני להודיע בזה משפט הספר ומעשהו כי היה נדפס באופנים שונים, יש שהיו הגהות הר"פ מצד אחד, והמראה מקום מצד השני, ויש שהיו המ"מ בפנים והגהות בערבוב פעם בפנים ופעם מן הצד, וכמה חלופי טעיות נזדקרו עי"ז, כאשר יראה הרואה כ"פ בש"ך וט"ז ומג"א וכו', הסמ"ק הזה אפשר אנכי נתן לפניכם צייתי להמדפיס לדקדק שלא לערבב הגהות ר"פ עם גוף הסמ"ק והוצגו כולם תחת הסמ"ק בסימני א"ב. ואכן לשון הב"י בהביאו את הסמ"ק: אבל שאר דברים מותר לבשל בה מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה חלב מעולם, מלמדת שהיה לפניו ספר סמ"ק ויניציא"ה, שהרי לדפוס קראקא שלפני הש"ך הטעם שהקדרה היתה חדשה שלא בשלו בה חלב מעולם בא להתיר בישול בשר ולא רק שאר דברים.

בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויים לאכילה הלכך אסור לאכלן בכותח אם נתבשלו בקדרה של בשר אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל עכ"ל וכ"כ ג"כ בסוף מס' עבודת כוכבים וכ"כ התוס' סוף מס' עבודת כוכבים ד"ה מכאן וא"כ ה"נ החלב הבלוע בקדרה אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט לבשר וכן מוכח דעת האו"ה שהרי הוא אוסר גבי דגים ואפ"ה מתיר כאן לבשל בה בשר והכי איתא נמי לקמן סי' ק"כ ע"ש בס"ק י'.

ועוד דהכא כיון דאיכא ג' נ"ט הטעם היוצא אל הכף ומן הכף אל המים ומן המים לקדרה לכ"ע שרי וכמ"ש סה"ת סימן ע"ה והתוספות סוף מסכת עבודת כוכבים ד"ה בת יומא וש"ד ס"ס פ"ה ומרדכי פג"ה דאם הוחמו מים בקדרה של חלב תוך מע"ל לא חשיב בת יומא משעת החימום דאפילו למ"ד נתבשלו אסור מודה בג' נ"ט הטעם הא' שנבלע בכלי וממנו למים ומן המים חזר ונבלע בכלי עכ"ל וכ"כ בהגמ"ר שם וכ"כ ב"י בא"ח ס"ס תנ"ב בשם שבולי לקט דמות' להגעיל כלי ב"י בע"פ קודם חצות דאפי' למ"ד שנתבשלו אסור מודה בג' נ"ט ע"כ וכן מחלק האו"ה כלל ל"ד ד"ט וכלל ל"ה די"א בהדיא בין ב' נ"ט לג' דג' נ"ט מותר לכתחלה אף בכלי ע"ש. וא"כ גם על הרב בהג"ה יש לתמוה שסתם כהמחבר והא ליתא אפי' לדידן. עכ"ל [טז].

ט. עוד לבירור מה מתיר סמ"ק

ונראה דכ"ש אם נשתמשו בשר בעין בקדרה זו שתחבו בה בראשונה כף חולבת בת יומא דמותר לבשל אח"כ בה בשר אבל לאחר תחיבת הכף הראשון לא היינו מתירים הקדרה לבשל בה בשר לכתחלה כדמשמע באו"ה כלל ל"ו סוף ד"י והכי משמע מדברי סמ"ק דלעיל ואע"ג דהסמ"ק גופיה מתיר הדגים אפי' לכתחלה אפי' בבישול י"ל דשאני

טז. נראה שאין כוונת הש"ך לומר שפסיקתו של הרמ"א בלתי אפשרית, דהלא בדרכי משה עמד על כך שהסמ"ק אסר ג' נ"ט ופירש שאפשר דהתמיר לכתחלה כמתמירים בנתבשלו (ולהבנתו הם אוסרים אפי' ג' נ"ט שהרי בבישול, לאפוקי מצליה, אפשר שיש ג' נ"ט וכנ"ל, ואעפ"כ התירו רק בעלו). ובאמת שאף הש"ך מודה שמהר"י בעל הסמ"ק אסר ג' נ"ט אפי' פגום, וכיצד אפוא עולה פסקתו עם מה שהביא בסמ"ק עצמו את סה"ת ושנהגו רבותינו להתיר אפי' נתבשלו. על כרחך נדרש הש"ך להסכים עם הרמ"א שהסמ"ק אכן החמיר. ובאמת לאור המתבאר לעיל בת"ח, נראה שבת"ח מיישב את פסיקת הסמ"ק באופן מחודש שאינו סותר את סה"ת, שכן סה"ת התיר ג' נ"ט כדי לא לאסור את תבשיל או את הקדרה אבל הסמ"ק מלמדנו שאין להקל בזה אפי' אם אפשר בשאר דברים (והש"ך נדרש לומר שאפי' בפגום, שהרי לדבריו מהר"י אסר אפי' כשהתחיבה השניה הייתה אחר מעת לעת) נראה אפוא שהש"ך רק ביקש להראות שלאור כל אותם הרבים המקילים הדעת נוטה שאין להחמיר כסמ"ק, אך אין דעתו לומר שאין מתמירים כסמ"ק, וביותר שבתוס' חולין דף קיב א סוף ד"ה והלכתא אסרו את הכלי שאינו בן יומו והיינו כחומרא בעלמא שהביא הרמ"א, ראה גר"א אות יט.

הכא כיון דעל כל פנים צריך לקבוע תשמיש לקדרה זו יש לקבוע לה מחלב שבלוע בה ודו"ק בכל זה היטב.

י. הש"ך בקונטרס אחרון דוחה את הט"ז דף אחרון.

הש"ך בקונטרס אחרון הוסיף להחזיק בשיטתו ודחה את דברי הט"ז בדף אחרון. לדבריו אין לקבל את הסבר הט"ז שם שר' פרץ אסר במקרה שהתחיבה השניה היתה בתוך מעת לעת. לדברי הש"ך אף אין לקבל את הבנת הט"ז בב"י בהבנתו את הסמ"ק (שהיא גם הבנת דרכי משה בהבנת הב"י את הסמ"ק) ולא עלה על דעתו של הב"י שהסמ"ק מתיר רק אם עירב את הדגים בחלב. מסקנתו בקונטרס אחרון כמסקנתו בש"ך שדברי השו"ע והרמ"א בסי' צד סע' ה סותרים את כל הנמצא בפוסקים ויש לדחותם.

ו

סיכום: העולה להלכה לאור דברי הפוסקים

א. לשיטת השו"ע

השו"ע פסק בסי' צה סע' א: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ושם בסע' ג פסק: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. פסקים אלו סותרים למה שפסק השו"ע בסי' צד סע' ה עפ"י הסמ"ק: אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת, ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר, ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מהפעמים לא היה במים ששים, אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דבר מותר לבשל, מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם. היינו שהשו"ע החמיר בזה אע"ג דהוי ג' נ"ט.

הט"ז מיישב שהשו"ע אינו מתיר נ"ט בר נ"ט אלא כדיעבד כשנתערב לפי שכך הבין בסמ"ק (ועל כן בסי' צה סע' א יש לדחוק ולומר שהתיר את הדגים בכותח רק כשנתערבו), ומה שהתיר שם בסע' ג ב' קדרות ב"י שהודחו יחד, הוא משום דחשיב כבדיעבד, משא"כ בהא דסי' צד סע' ה דאפשר בשאר דברים. ברור שזהו דוחק גדול בפשט השו"ע בסי' צה סע' א, וחומרא גדולה שהחמיר המחבר כדעת יחיד כנגד כל הראשונים.

אבל הש"ך ביאר שהב"י שגה שגגה כפולה. האחת, הבנה מוטעת בסמ"ק בגלל גירסא שגויה. והשניה, פסיקה כהבנה המוטעת בסמ"ק על אף שזו סתירה גמורה לפסיקתו בסי' צד סע' א. אפשר שכאן הש"ך יודה שאנו מחוייבים להודות שיש סתירות בשו"ע וכדרכו

של הגר"א [יז]. אף בנידון דידן בס' צה ציין הגר"א בס"ק טז לסתירה בשו"ע ותו לא. וראה חכמת אדם כלל מח סע' ג שפסק בדעת השו"ע כש"ך והתיר להשתמש בקדרה כמין הכף האחרון.

יז. דהנה ז"ל יד מלאכי (כללי השו"ע אות ב): ספר השו"ע חיברו רבינו מוהריק"א בסוף ימיו ומפני חולשתו נמצאו בו דברים רבים שלא דקדק בהם שו"ת מוהריק"ש כ"י ס"ס כ'. ומצאתי להרב החסיד כמוהר"ר שמואל אבוהב זצוק"ל בתשובותיו סי' רנ"א שכתב וז"ל: שמעתי אומרים שהרב מהר"י קארו מסר לתלמידיו כתיבת קיצור ספרו הגדול ב"י הלא הוא ספר השו"ע, ויען כי לא אחד היה הרב המסדר שניהם, נמצאו מזה קצת השינויים בדעות ובנסחאות וקשה לזווגם ולתקנם יחד בלתי דוחק הרבה המביא להוציא הדברים מידי פשוטן. וכדי שלא יראו לנו דברים אלו כמתמיהים ראוי לציין שספר "משנה ברורה" שחתום עליו החפץ חיים, יש בו סתירות שאין לישבם כי חלק מהסימנים כתב בנו שפסק אחרת מאביו, וכעדות הבן כמובא בספר "כתבי החפץ חיים", קיצור תולדות החפץ חיים עמוד 42. אפשר שלכך כיון גם הגר"א בביאורו לאור"ח סי' תצח סע' ד, שכתב: ואף שהשו"ע סותר למה שאמר בס"י תקטו אין בזה כלום כידוע. עכ"ל. וראה בהרחבה בתוספת אהל שבת ח"ב (בהערות על המ"ב סי' שיח ס"ק סב), רשימה של מספר רב של מקומות בהלכות שבת בהן הגר"א מראה סתירות בשו"ע בלא ליישבם, ודלא כשיטת המ"א הטורח ליישב בכל מקום את דברי השו"ע ע"י אוקימתות שלא נזכרו בב"י. הרצון ליישב את דברי המחבר ע"י אוקימתות גורם ליצירת שיטת פסיקה נוספת שלא הובאה בב"י כלל. אפשר שסתירות בשו"ע נובעות מעצם החלטתו שלא להכריע מעצמו בין השיטות וכפי שביאר בהקדמה לב"י, וז"ל בהקדמתו: כי מי הוא זה יערב אל לבו להוסיף טענות וראיות, ואיזהו אשר ימלאנו לבו להכניס ראשו בין ההרים הגדולים להכריע ביניהם, וקצר מצע שכלינו אפילו להבין עומק דבריהם ומכל שכן להתחכם עליהם. עכ"ל. שיטה זו של הב"י אפשר שתביא לסתירה בין שתי הלכות בשו"ע שמקורן בפוסקים שונים החלוקים ביניהם בשורש הדברים. אפשר שאין כוונת הגר"א לומר שבשו"ע נפלו סתירות בגלל אי תשומת לב, אלא שמראש לא נתכווין המחבר להכריע בכל מקום עד כדי ביטול הדעות החולקות, ועל כן לא נמנע מלהביא שיטות אחרות אף שקודם לכן סתם שלא כמותן. כעין זה ביאר בדמשק אליעזר (על הגר"א שם באור"ח) שכוונת הגר"א, דכך דרך השו"ע לפעמים מביא איזה תשובה אף דאינו פוסק כוותיה. ראה לדוגמא באור"ח סי' שכח סע' ח שהביא את דעת ר' ירוחם בשלמותה אף שאינו פוסק כמותו לעניין מצטמק ורע לו, כמבואר שם במ"ב ס"ק סב. וכן ראה בשו"ע הרב יו"ד סי' קפט קו"א ס"ק א, שכתב בביאור דברי הטור (והרמ"א, שהביא דברי הטור): דמה שהעתיק לשון הרמב"ם [צ"ל: רמב"ן] אע"ג דס"ל כרשב"א, לא קשה מידי, דכבר נודע דרכו בכמה מקומות שמעתיק לשון פוסק אחד ככתוב וכלשונו בשביל חדושי דברים שבו, אע"פ שיש בכלל דבריו איזה פרט אחד דלא ס"ל הכי, וסמך על מ"ש כבר דעתו בפירוש בפרט, וככה עשה רמ"א אחריו. לפ"ז אין לחפש בשו"ע את הסידור המדעי לו אנו מצפים. ואפשר שכך היא

אכמ"ל בדברי באר היטב סי' צד ס"ק יב, שכתב: ונ"ל לתרץ דבריהם (שו"ע ורמ"א) בדוחק דמייירי שהכפות היו בני יומן ומסתמא כשהיה בן יומו מסתמא שמנונית קצת דבוק עליו וכו'. עכ"ל. ופשוט שאין זה עולה עם דברי דרכי משה ואף לא עם הרמ"א שכתב על דברי השו"ע: מיהו וכו' דהוי נ"ט בר נ"ט. ויש להוסיף ולהקשות, אך כאמור אכמ"ל, וכבר הוא עצמו כתב שזה דוחק.

הב"י כתב בבדק הבית שלכתחילה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר. ויש להסתפק אם דבריו להלכה אחר שסתם בזה בשו"ע. הש"ך כתב שאסור לגרום לנ"ט בר נ"ט, ופר"ח וכו"פ כתבו שאם עבר וגרם לא קנסין ליה. וראה מה שהתבאר בזה בספר זה בסי' צה סעיף ג.

ב. בשיטת הרמ"א

הסכמת הרמ"א עם השו"ע בסי' צד סעי' ה', אף היא אינה עולה לכאורה עם אשר פסק בסי' צה סעי' ב להתיר בדיעבד נ"ט בר נ"ט ולא עם פסיקתו שם בסעי' ג להתיר כלי שאינו בן יומו שהודח עם כלי ב"י. מנחת יעקב ופמ"ג פסקו כביאור הט"ז בסי' צד ס"ק וס"ק ט, ומחייבים מכח המנהג (ולא מכח הדין) לחוש לחומרא בעלמא שהביא הרמ"א ולאסור הכלי שאינו בן יומו, אע"ג שהרמ"א כתב על כך שאין זו אלא חומרא בעלמא, ופירוש הדברים שאנו חוששים לנ"ט בר נ"ט אפי' בדיעבד גמור, ואפשר שאף לא

דרכה של תורה. דהנה קיי"ל שהלכה כסתם משנה אך מאידך גיסא מצאנו שרבי סתר בסתימותיו ואפי' מרישא לסיפא עד שהוצרך ר' יוחנן להעמיד את המשנה בתרי תנאי (ראה שבת דף פו א, מיד אחר המשנה וברשי"י שם). ואף בגמ' מצאנו סוגיות חלוקות, ראה בהקדמת "אהלי שלמה". בנה זו עולה יפה עם תופעה אחרת שמצאנו בשו"ע כמובא ביד מלאכי כללי השו"ע אות יא: דרך מרן לעולם להעתיק בשו"ע לשון הפוסק אות באות ואף שיש קושיא או פ"י בדברי הפוסק ההוא דנ"מ לענין דינא, הוא ז"ל מעתיק דבריו לבד ואחר כך כל אחד יפרש כפי עיונו (הר"ב הלכה למשה). וראה דוגמא יפה לכך באורי"ח סי' שיח סעי' יא שהמחבר בדין אמבטי העתיק את דברי הרמב"ם כלשונם אף שהב"י נחלק בארוכה על הרב המגיד בביאור פשט דברי הרמב"ם. ראה גם סי' שח סעי' ז שהעתיק לשון הטור אף שהרבה בב"י לפלפל בכוונתו. אבל בסי' שכח סעי' יז הביא את שיטת הרמב"ם עפ"י פירושו בב"י, ולא כפירוש המגיד משנה. ואפשר שעשה כן משום שלא פסק שם כהרמב"ם, כמבואר במ"א ובט"ז ודלא כהב"ח. אבל ראה אורי"ח סי' שיא במשנה ברורה שעה"צ ס"ק יא שציין לגר"א המעמיד סתירה בשו"ע מראש הסעיף לסופו, והוסיף שעה"צ: ולפ"ז ע"כ דחזר בו הב"י ממה שכתב בראש הסעיף. וראה ב"ח ביו"ד סי' צב אות ח המיישב סתירה בשו"ע בין סי' צב לסי' קו שהשו"ע חזר בו, וכן באר הגולה סי' קו ס"ק ג, ודלא כש"ך סי' צב ס"ק יא שיישב את השו"ע ע"י אוקימתא. ובפרי חדש יו"ד סי' קכא ס"ק טו עמד על סתירה בב"י ושו"ע וכתב שהשו"ע חזר בו לפי שכשפסק כך נעלמו מעיניו הדינים שנתבארו בסי' צד שפסק הוא עצמו.

מקבלים את דברי הרמ"א בסי' צה סע' ג גבי הדחת כלים כשאחד אינו בן יומו (אם כי הט"ז בסי' צה ס"ק ט מקבל את דברי הרמ"א שם אפי' לשיטת החומרא בעלמא). מאידך גיסא עולה מדבריהם שהרוצה להקל בב' כפות משום שאינו חושש לחומרא בעלמא, רשאי שלא לחוש כי אין זה מעיקר הדין. התחדש לאור דברי הרמ"א בת"ח (וכך עולה גם מהט"ז בדף אחרון) שצריך לחוש לסמ"ק כמובא בשו"ע סי' צד סע' ה, כי אפשר בשאר דברים וחשיב כלכתחלה ואף שרוב הפוסקים מקילים בזה אנו חוששים לסמ"ק ואוסרים, אבל אין לחוש לחומרא האוסרת כלי שאינו בן יומו שבלע נ"ט בר נ"ט מכלי ב"י, דהוי חומרא בעלמא לחשוש לנ"ט בר נ"ט במקום הפסד. והכלל בזה דכל מה שאפשר להחמיר בנ"ט בר נ"ט דהיתרא בן יומו שע"י בישול ואפי' ג' נ"ט, יש להחמיר ובלבד שלא להטריף כלים ולא להפסיד אוכלין חוץ ממים דלא חשיבי.

אולם הש"ך דחה את הסכמת הרמ"א עם השו"ע בסי' צד סע' ה, לפי שאין זה עולה עם רבים מהפוסקים, אפי' אם נקבל את פסיקת הרמ"א בסי' צה סע' ב, לאסור לכתחלה נ"ט בר נ"ט בבישול וצליה. לכאורה היה מקום לומר שפסיקת הרמ"א בטעות יסודה ואילו היה רואה את הסמ"ק בגירסה הנכונה שהביא הש"ך היה חוזר בו. ולא היא! הש"ך כתב במפורש שלא"ו"ה היתה הגירסה הנכונה, ואם כן הרמ"א בת"ח כלל נז נח דין יד הלא מציין לא"ו"ה כלל לח (צ"ל לה) דין י, ושם בדין י ובדין יא שטח או"ה את כל שיטתו בהבנת ר"פ, ולא נעלמו אפוא דבריו מעיני הרמ"א, ואעפ"כ לא פסק כמותו משום המנהג וכמפורש שם בת"ח [יח]. ולא עוד, אלא שבדרכי משה כתב במפורש (וכן

יח. אכן יש לדון היטב בדברי הרמ"א בכל הקשור לדברי הסמ"ק. דהנה בדרכי משה פשוט שהסמ"ק אסר רק בו ביום והעמיד את דברי האו"ה בכלל לו דין ט-ג, כסותרים לסמ"ק על אף שמקור דברי האו"ה בהבנת הסמ"ק (היינו הגהת סמ"ק שהיא ר"פ) כמוכח בדברי האו"ה כלל לה דין יא. אף בת"ח כלל פה מעמיד את דברי הסמ"ק כנגד האו"ה כלל לו בלא לציין שבעצם כל דברי או"ה מיוסדים על הבנתו את הסמ"ק כמבואר באו"ה כלל לה. ושמא י"ל שת"ח מבין שהמנהג להטריף את הכלי שאינו בן יומו מקורו בסמ"ק עצמו שדחאו תלמידו ר' פרץ, והדבר מוכח ממה שבכלל נז נח דין יד הביא תי"ח שהחולק על או"ה הוא מור"ש ובאו"ה כלל לה דינים ד-ה דן או"ה בשיטת מהרי"ש וביאר שאפי' לדבריו יש להתיר את הכף כמוכח ממהרי"י מקורביל (הוא הסמ"ק הוא רבו של ר"פ כנ"ל) בהוא עובדא בתחיבת כף של בשר, אלמא שיטת מהרי"ש מקורה ברבו של ר"פ ולא בר"פ עצמו. אלא שלפ"ז יש לומר שמהרי"ש מחמיר אפי' אם התחיבה השניה הייתה אחר מעת לעת שהרי כך בפשטות פסק מורו של ר"פ, והן אמת דאפשר שמהרי"ש מחמיר אפי' בני"ט בר נ"ט פגום, מיהו בדרכי משה העמיד את הסמ"ק דוקא בתוך מעת לעת (וכך משמע קצת בת"ח כלל פה דין ה שכתב שבי התחיבות היו זה אחר זה ולא יחד) וזה לכאורה עפ"י הר"פ ומדוע אפוא העמיד שם את האו"ה כנגד הסמ"ק ולא התפלפל עם האו"ה על הביאור האמיתי בר' פרץ. וצ"ל שבדרכי משה טרם עמד על שיטת ר"פ כיון שהתייחס רק למובא בב"י ושם אכן אפשר

בת"ח כלל פה) שאין נראת לו סברת האו"ה ועדיפה בעיניו סברת הסמ"ק, כנ"ל. לא נוכל אפוא לדחות את הסכמת הרמ"א עם פסיקת השו"ע בסי' צד סע' ה (עפ"י המתחדש לעיל) אחר שהובהרה היטב בדרכי משה ובת"ח, ואחר שאינה סותרת את שאר פסקי הרמ"א בדין נ"ט בר נ"ט כפי שהתבאר לעיל. המבקש לפסוק כש"ך יכול להקל בג' נ"ט (כנגד הנפסק בשו"ע סי' צד סע' ה). וראה חכמת אדם כלל מח סע' ה שפסק כש"ך בדין ב' כפות שתחבן בזו אחר זו דמותר לבשל בקדירה כמין האחרון, אך בסעי' יא הביא את החומרא בעלמא שנזכרה ברמ"א לאסור את הכלי שאינו בן יומו. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צה סעיף ג

גרימת נ"ט בר נ"ט

א) הקדמה. (ב) שיטות הראשונים ופסיקת השו"ע והרמ"א בדין נ"ט בר נ"ט. ג) גרימת נ"ט בר נ"ט לשו"ע. א) שיטות האוסרים והמתירים. ב) שורש המחלוקת. ד) גרימת נ"ט בר נ"ט לרמ"א. א) בישול דגים בקדירה של בשר על מנת ליתנם בקערה של חלב. ב) נתינת דגים בקערה של בשר על מנת לאוכלם בכותח. ג) בישול דגים בקדרה של בשר שאינה ב"י ע"מ לאוכלן בכותח. ה) גרימת נ"ט בר נ"ט בהדחת כלים. א) בדעת השו"ע. ב) בדעת הרמ"א. ו) סיכום.

א

הקדמה

השו"ע פסק שדגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, מותר לאכלן בכותח. יתברר להלן האם מותר לכתחילה לבשל דגים בקדירה של בשר על מנת לאוכלם

דמיירי שהתחיבה השניה היתה בתוך מעת לעת (ראה שם שכתב הדרכי משה: שלא כדברי הסמ"ק שכתב ב"י, וכן ראה שם שהקשה על הסמ"ק דהוי ג' נ"ט ואילו היה לפניו את השגת ר"פ הלא זו בדיוק השגתו ומדוע לא אמר זאת בשם ר"פ. ואפשר שאכן לפני הבי"י היתה גרסה מוטעת) אבל אחר שראה הרמ"א את דברי ר"פ כמובא באו"ה כלל לה דין יא, הבין שאכן הסמ"ק עצמו (היינו מהר"י) אוסר אפי' בני"ט ב"ר נ"ט פגום (אע"פ שבאו"ה לא מובא המעשה של הסמ"ק רק את השגת ר"פ ראה שם כלל לה דין ט) וכך אף שיטת מהר"ש, אף שבזה אין הלכה כמותו כמובא ברמ"א בסי' צה סע' ב. הבנה זו, מאפשרת שלא לקבל את ביאור הטי"ז בסמ"ק אליבא דהרמ"א כפי שהובאה בדף אחרון ונדחתה בכל תוקף ע"י הש"ך בקונטרס אחרון. ועדיין יש לתמוה מדוע ציין ת"ח בכלל פה דין ה לאו"ה בכלל לו הדין במעשה דסמ"ק ולא ציין לכלל לח דין יא, שם עיקר הבירור של האו"ה בעניין זה.

בכותח. מתוך כך תתברר שיטת הרמ"א האוסר לאכול את הדגים בכותח אלא אם כבר התערבבו, אך הוסיף: ליתנן בכלי שלהם, מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך), וכן נהגו. וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה, רק עלו בכלי של בשר מותר לאכלן עם חלב עצמו. וכן להיפך. וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו פגום, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחילה לאכלו עם המין השני (שם בארוך). עכ"ל. יתברר להלן האם הרמ"א התיר בכל ג' המקרים הללו לגרום לכתחלה לנ"ט בר נ"ט או רק אם כבר נגרם היתר לכתחילה לערבו עם הפכו. בירור זה ייעשה אף גבי האמור בסע' ג בדין הדחת כלים.

ב

שיטות הראשונים ופסיקת השו"ע והרמ"א בדין נ"ט בר נ"ט

בחולין דף קיא ב, איתמר, דגים שעלו בקערה, רב אמר: אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר: מותר לאכלן בכותח. רב אמר אסור – נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר – נותן טעם בר נ"ט הוא. למסקנת הסוגיא: אמר חזקיה משום אביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח.

הראשונים נחלקו בביאור סוגיא זו: התוס' בד"ה הלכתא כתבו שריב"ן חתנו של רש"י משמו של רש"י, דקדק: עלו – אין, נתבשלו – לא. היינו שהתירו דווקא בדגים שעלו מן הצלי וניתנו בקערה או בדגים צוננים שניתנו בקערה חמה, שהבליעה מועטת והתירו נ"ט בר נ"ט, אבל נתבשלו ונבלע כל טעם הבשר שהיה בלוע בקדרה אסור לאכלו בכותח. פירוש זה אפשרי לאור דברי רש"י בד"ה דגים שעלו בקערה. אבל התוס' שם כתבו שרש"י אינו מחלק בין עלו לנתבשלו כדמוכח ממה שכתב בד"ה נ"ט בר נ"ט הוא, דמבושלים עם הבשר הוא דאסר אבל מבושלים עם הקערה שרי. ספר התרומה הרא"ש ועוד, מתירים כשנתבשלו בקדירה נקיה, משום דאיכא שלשה נ"ט הבשר בקדרה והקדרה במים והמים בירק ועודנו היתר, אך אוסרים בנצלו בלא מים כיון שקבלו טעם בשר מעיקר הכלי.

הב"י כתב: ולענין הלכה כיון דהרמב"ם והרשב"א והר"ן ואבי העזרי וזקנו ור"י אין מחלקין בין נצלו לנתבשלו דבכל גוונא שרי, וגם מדברי רש"י משמע כן, הכי נקטינן.

השו"ע פסק בסעיף א: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. אבל הרמ"א כתב: ויש מחמירין בצלייה ובישול לאסור נותן טעם בר נותן טעם. והמנהג לאסור לכתחלה (ריב"ן בשם רש"י, ועוד, כנ"ל, שדקדקו: עלו – אין, נתבשלו לא, דבאופן זה יש רק בליעה מועטת). ובדיעבד מותר בכל ענין (סמ"ק וארוך).

ג

גרימת נ"ט בר נ"ט לשו"ע

א. שיטות האוסרים והמתירים

הב"י בבדק הבית כתב: כתב רבינו ירוחם וכו' וכתב עוד (שם קלז ע"ד) ירקות וקטניות שנתבשלו בקדרה חולבת אפילו היא בת יומא מותר לאכלן בתבשיל של בשר ונראה דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אין לו לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר עכ"ל. ואין דבריו נראים אלא לכתחלה נמי מותר לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאכול עם בשר כנ"ל [עד כאן]. דברי הב"י מנוגדים למה שהביא הוא עצמו בשם הסמ"ק (סו"ס ריג בהג"ה אות ח): אפילו נצלו או נתבשלו דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאכלם בכותח וכן כתב גם בסימן קצ"ח ודייק לה מדקאמר דגים שעלו בקערה בלשון דיעבד. ואין לומר שתולה עצמו במה שכתב בהמשך דבריו: אבל בעל התרומה כתב במפתחות (סי' סא) דקטניות שבשל בקדרה חולבת מותר לכתחלה לערותן בקדרה של בשר, דפשוט שאף ספר התרומה, לא התיר אלא אחר שבישל ורוצה לערותן בקדרה של בשר (ולא לאוכלן בכותח) [א].

הש"ך בס"ק ג בכיאוורו לדברי הרמ"א שהמנהג לאסור לכתחלה, כתב: לאכלו בכותח, ובדיעבד מותר אם נתן בכותח. אבל לבשלן לכתחלה בקדרה של בשר כדי לאכלן בכותח אסור אפי' להמחבר וסייעתו כ"כ סמ"ק סי' רי"ג והגה"מ ורי"ו ומביאם ב"י וכ"כ האו"ה ריש כלל ל"ד בשם המרדכי. עכ"ל. הש"ך התעלם לכאורה מדברי הב"י בבדק הבית. וראה ביד מלאכי בכללי השו"ע אות טו דהשו"ע נכתב לאחר בדק הבית. אך החיד"א בספרו במערכת ספרים מערכת ב אות לא, ערך בדק הבית, בראש דבריו שם בד"ה בדק הבית וכו' הזכיר את דברי שירי כנה"ג הנ"ל שכתב דמין ז"ל כתב את השו"ע אחר בדק הבית וכתב ע"ז רבינו החיד"א: כי הן אמת יש לומר דזמנין דהשו"ע מאוחר וזמנין מוקדם, וכן כסף משנה וב"י, וכן כ"מ ובדק הבית. עכ"ל.

אפשר לכאורה שהש"ך מבין שהשו"ע חזר ממה שכתב בבדק הבית, ולכן כתב בלשון דיעבד: שנתבשלו. אבל ראה בהארוך מש"ך תחילת סי' צה (בסוף הטור מכון ירושלים) שתמה על בדק הבית כיצד אמר שדברי ר' ירוחם אינם נכונים אחר שנמצא כן מפורש בראשונים אחרים, וביאר שבדק הבית הבין שר' ירוחם אסר לבשל דגים בקדירה

א. וכבר נלאו רבים מלעמוד על דברי הב"י כאן שהבין שספר התרומה חולק על המובא בסמ"ק. ובדרכי משה הבין שהב"י פירש שסמ"ק מתיר רק אחר שכבר נתערב בכותח ועל כך כתב שספר התרומה מתיר, אלא שחלק עליו דרכי משה דאין זו כוונת הסמ"ק, דאף הסמ"ק אוסר לבשל כדי לאכול בכותח, וכ"כ בט"ז סי"ק ד. הדרישה סי"ק א ד"ה ז"ל בית יוסף, דקדק בספר התרומה שאכן מותר לכתחילה לבשלן כדי לערותן לקדרה של בשר, והמעתיקים טעו בדברי הב"י. אולם אף מדבריו עולה שהתרומה לא התיר לעשות כן אלא כדי לערותן לכלי של בשר אבל לא לאוכלם עם בשר.

של בשר כדי לאוכלם בתבשיל של חלב (בלא חלב), ועל כך תמה עליו בדק הבית [ב], והש"ך עצמו תמה על הב"י מניין לו לחלוק על ר' ירוחם אף בדבר זה. ממילא פשוט לש"ך שהשו"ע אוסר לבשל דגים בקדרה של בשר כדי לאוכלם בכותח.

פרי"ח ס"ק ב, דחה את דברי בדק הבית, ונראה שדקדק מסתימת השו"ע שאף השו"ע לא פסק כבדק הבית [ג] אך הוסיף שאם עבר ובישולן בקדרה של בשר ע"ד לאוכלן בכותח לא קנסין ליה דלא הוא אלא הרחקה דרבנן בעלמא שלא לגרום נ"ט בר נ"ט. אף בכף החיים ס"ק א, פסק שאסור לגרום נ"ט בר נ"ט וציין לש"ך לפר"ח לבית לחם יהודה, כריתי, ערה"ש קהלת יהודה (הוא לא ציין מקילים בזה). לדבריו השו"ע חזר בו מבדק הבית.

אבל יש שפסקו כבדק הבית. כך פסק בילקוט יוסף סי' פט סע' לה, ראה שם שהאריך להביא את דברי הפוסקים אשר דנו בשיטת השו"ע והכריע כמקילים שהוא מילתא דרבנן. וראה שם דעל אף שלשון הגמ': דגים שעלו, לשון בדיעבד, אין ללמוד לאסור לכתחילה, דמאי שנא מלאכול לכתחילה בכותח דשרי (היינו שאף זה לכתחילה ואעפ"כ התיר השו"ע), ונקטה הגמ' בלשון זו להשמיע כוח האוסר (היינו רב האוסר נ"ט בר נ"ט). ואף מלשון השו"ע אין לדייק לאסור כיון שדרכו להביא את לשון הגמ', והרמב"ם והפוסקים (וכ"כ השו"ע בכל מקום בלשון דיעבד: סימן צד סע' ט: בישלו דבש במחבת של בשר בת יומא וכו', ובסי' צה סע' ב: ביצה שנתבשלה במים בקדרה חולבת וכו'). ושם בסע' ג: קערות בשר שהודחו ביורה חולבת וכו'), וסמך על מה שכתב בבדק הבית. עוד הביא ראייה דנ"ט בר נ"ט לא חשיב טעם כלל ממה שהתירו הפוסקים נ"ט בר נ"ט בחמץ אע"ג שחמץ בפסח אסור במשהו (וראה עוד בילקוט יוסף מה שדן בזה שם בעמ' תנו בהתייחסותו לב"י שהביא בסי' פט מספר התרומה שכתב: ור' שמשון היה מתיר בסכין של בשר לחתוך בו לחם ולאכול עם הגבינה משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם וכו', ע"ש). וצ"ע אם יש ראייה בראיותיו [ד].

ב. לכאורה מפורש בב"י שהתיר אכילת הדגים עם בשר, אך ראה בטור מכון ירושלים שצינו הגהות והערות אות א על שינוי גירסא, וראה גירסת הארוך מש"ך בהעתיקו את הב"י.

ג. לכאורה אפשר היה לומר שפרי"ח פסק כנגד השו"ע, ולא היא, פרי"ח ס"ק יא מדקדק מלשון השו"ע בסע' ג שהתיר רק בדיעבד, ואילו היה סבור שהשו"ע בסע' א לא דקדק בזה, הרי שהיה מבאר שהשו"ע בסע' ג התיר אף לגרום.

ד. דהנה הביא משו"ת בית דוד (להגאון מוהר"ר טעביל ראבד"ק מינסק וורשא תרי"ד) הסבור דהב"י תלה דבריו בספר התרומה, ואף שקשה לכאורה כיצד פסק בזה כדעת יחיד, מ"מ כתב להוכיח שבאמת רבים סוברים דמותר לבשל לכתחילה כדי לאכול בכותח, וז"ל: והוא ממה שכתב בפרק כל שעה דף ל א: אין טשין את התנור באליה, ואם טש כל הפת אסורה עד שיוסק התנור. והתוסי' שם (ד"ה דילמא אתי, ובחולין דף

יהודה דרעי סי' ט, אחר שכתב שדעת רוב ככל הפוסקים שלא לגרום נ"ט בר נ"ט, כתב: ולא זכיתי לרדת לסוף דעתו של כב' מרן פוסק הדור הגר"ע יוסף שליט"א שכתב בכמה דוכתי שעיקר דעת השו"ע להלכה הוא מ"ש בבדק הבית וכו' וראה ראיתי לברא כרעא דאבוה ידי"נ הרה"ג יצחק יוסף שליט"א בספרו איסור והיתר שכתב לפי"ז וכו'.

ב. שורש המחלוקת

הובא לעיל שהמתירין לגרום סבורים דמאי שנא מלאכול לכתחילה בכותח דשרי. ואכן פר"ח שאסר כתב שאין זו אלא חומרא בעלמא ולכן אין קונסים את הגורם. אבל מנחת כהן קונס שלא לאכול בכותח ומשב"ז ס"ק ד מבין שיש לקנוס אפי' נתערב בכותח. משב"ז ביאר דבריו: ולי צריך עיון, דנ"ט בר נ"ט אם נאמר משהו ודאי יש אלא טעם קלוש בטל הוא, אם כן כיון דחזינן בגמרא דגים שעלו, משמע דייעבד כפי הבנת המנחת כהן ושאר פוסקים (דלא כפר"ח), אם כן הוי כמבטל איסור לכתחילה (ראה סי' צט סע' ה-ו) ואפילו נתנו בכותח הוה לי למיסר, בשלמא בישלו שלא על דעת זה כבר הוקלש טעמו בדגים, תו לא הוי אחר כך כמבטל איסור וכאמור. עכ"ל.

קייב א ד"ה הלכתא) והרא"ש והרשב"א והר"ן והסמ"ג הקשו מזה על המתירים נ"ט בר נ"ט גם בבישול, למה צריך שם להסיק התנור, תיסקי בקינוח דהוי נ"ט בר נ"ט, ותירצו בשם ר"ת דאי אפשר לתנור להתקנת יפה, וחשיב בעין עד שיוסק. ומוכת שכל הראשונים הנ"ל סבירא להו דמותר לבשל לכתחילה בקדרה של בשר כדי לאכול בכותח, דאי לאו הכי מאי קשיא להו תסקי בקינוח, הא לא מועיל נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ואם כן הקינוח יכול להתיר רק בדיעבד שאפו שם הפת, ועי"כ אמרו עד שיוסק להתיר לאפות בו לכתחילה. והביא שם שהדמשק אליעזר כתב דלהסוברים שאסור לבשל לכתחילה כדי לאכול בכותח מתורץ הקושיא הנז' וכן כתבו הב"ח סי' צה, והפרי חדש סי' צז. נמצא שלדעת ר"ת והתוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן והסמ"ג מותר לבשל לכתחילה. עכ"ל. והנראה בעיני שאין מכאן ראיה, דאפשר שקושיית התוס' מדוע נכתב שאין הפת נאסרת בדיעבד אם קינחו ללמדנו דין נ"ט בר נ"ט, אע"ג שאם הסיקו לא רק שאין הפת נאסרת בדיעבד אלא אף מותר לכתחילה, אבל לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה ודאי אסור וזהו שכתבה הברייתא דאין טשין כלל. אף אם נלמד לכאורה כפי שביקש ללמוד בית דוד שאם הוסק מותר ליתן הפת לכתחילה, וממילא אף אם קונח (אילו אפשר היה לקנח), אין ללמוד מזה להתיר לכתחילה דאפשר דחשיב בדיעבד שהרי מסתמא יש לכל אדם רק תנור אחד לאפיית הפת וחשיב כבדיעבד, ראה להלן מה שהובא מחכמת אדם. פשוט שמקור כעין זה לא נעלם מהש"ך ובדאי לא מפר"ח שהזכיר זאת בסי' צז ס"ק ד, וממילא הבינו שאין מכאן ראיה לבדק הבית. ומה שהוסיף בית דוד להביא ראיה מהרא"ש, אפשר לדחות ולומר שהרא"ש לרווחא דמילתא נקט, שהרי התיר בזה אפי' למאן דאמר עלו. וכבר כתב ר' פרץ שאין ללמוד מההיתר להגעיל בערב פסח קודם שעה חמישית לגרום לנ"ט בר נ"ט, משום דזהו לפי שעה, ראה ט"ז בדף אחרון על סי' צד סע' ה.

נראה שפר"ח סבור שאין כאן אלא חומרא בעלמא לאור הבנתו בס"ק ג שנ"ט בר נ"ט מותר אפי' מורגש הטעם, וז"ל: דגים שנתבשלו בקדרה של בשר מותר לאכלם בכותח אפי' שנרגש טעם בשר בדגים, דאי ליכא טעמא פשיטא, אלא אפילו דאיכא טעם בשר כיון דהוּו ב' טעמים של היתר הוקלש הטעם ואין בו כדי לאסור, מיהו באיסור אפילו דאיכא כמה טעמים נ"ט בר נ"ט אסור הכל משום דטעמא לא בטיל. עכ"ל. לפ"ז פשוט שאין לאסור מעיקר הדין לגרום נ"ט בר נ"ט שהרי נ"ט בר נ"ט אינו חשיב טעם כלל אפי' מרגיש טעמו.

אבל משב"ז נראה שמסכים עם היש"ש פ"ח סי' ס"א הסבור שאם יש טעם בשר בדגים (אף שאינו מחוייב לטעום) אסור לאכלם בכותח. לפ"ז צריך לומר שחכמים התירו כל נ"ט בר נ"ט אחר שנגרם אף אם לא טעמו אותו כי מסתמא אין בו טעם ולאפוקי צנון שנחתך בסכין של בשר שאסור לאוכלו בכותח בסתמא אלא אם כן יטעמנו שאין בו טעם (שו"ע סי' צו סע' א, ורש"ל אוסר אף אם טעם והסכים עמו הש"ך בסי' צו ס"ק ה). על כן לא התירו חכמים לגרום לנ"ט בר נ"ט ולסמוך על הרוב [ה].

ד

גרימת נ"ט בר נ"ט לרמ"א

הרמ"א חולק כאמור על השו"ע, אך הוסיף: ודוקא לאכול עם חלב והבשר עצמו, אבל ליתנן בכלי שלהם, מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך), וכן נהגו (אך אסור לערות מכלי ראשון של בשר על כלי חלב דדינו ככלי ראשון, כמובא בהמשך הרמ"א). וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה, רק עלו בכלי של בשר (היינו שהדגים או הכלי חמים כמבואר בתוס'), מותר לאכלן עם חלב עצמו. וכן להיפך. וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו פגום, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחילה לאכלו עם המין השני (שם בארוך). עכ"ל. האם הרמ"א התיר בכל ג' הדברים הנ"ל רק אחר שכבר נגרם נ"ט בר נ"ט, או שמא התיר אף לגרום לכתחילה?

ה. מסתברא שחכמים אף לא חילקו ואסרו לגרום אפי' אם מקבל על עצמו לטעום לפני שיערב בכותח. ומה שהשו"ע סי' צו סע' א התיר טעימה בצנון אין זה אלא בדיעבד אחר שנגרם, דבאמת אין העולם בקיאין כ"כ בטעימה ואין לסמוך על כך לכתחילה. וראה שם בש"ך שת"ח החמיר שאנו כלל לא בקיאין ועל כן אסר את הצנון אפי' אם כבר נגרם. שפי"ד בסי' צו ס"ק ה הקשה על היש"ש מסי' צח סע' ו: כזית חלב שנפל למים ונתבטל בסי' ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר, מותרת אע"פ שאין בבשר סי' נגד החלב, שהרי נתבטל במים. ע"כ. נראה שהיש"ש מחלק בין טיפה שנתבטלה בששים שודאי בטל טעמה דקיי"ל טעם בטל בששים, לבין נ"ט בר נ"ט שחכמים התירוהו בדיעבד אפי' אין בו ששים, אך לכתחילה לא רצו להקל בזה בטעימה בצנון, ואף אסרו בדגים אם טועם טעם בשר כי אין כאן ביטול בששים (כי עפ"ר אין ששים במתבשל בקדרה כנגד דפנות הקדרה).

א. בישול דגים בקדירה של בשר על מנת ליתנם בקערה של חלב

הב"ח השיג על הב"י שהעמיד את ספר התרומה כחולק על הסמ"ק שאסר לכתחילה לבשל בקדרה של בשר כדי לאכול עם כותח, וז"ל הב"ח: ומה שכתב בית יוסף דספר התרומה חולק על הסמ"ק שכתב דקטניות שבשל בקדרה חולבת מותר לכתחילה לערותן בקערה של בשר ואפילו הקדרה בן יומא כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאכלן בכותח, לא דק דהלא לא כתב ספר התרומה שיכול לבשל לכתחילה קטניות בקדרה חולבת כדי לערותן בקערה של בשר, אלא אם בשלן כבר קאמר, דהיינו דיעבד דיכול לערותן בקערה של בשר, ואין כאן מחלוקת. ועוד דדוקא כדי לאכול עם החלב והבשר בעצמו הוא דאסור לכתחילה, אבל כדי לערותן וליתנן בכלי של חלב ובשר מותר אף לכתחילה, וכן פסק איסור והיתר הארוך (הגהות בסוף הספר שער לד דין ג) ומביאו בהגהת שו"ע ס"ב והכי נקטינן כדפסק סמ"ק וכו'. עכ"ל.

דברי הב"ח צריכין בירור, דהלא אם נקבל את פירושו הראשון בספר התרומה שרק אם כבר נתבשלו מותר, שוב אין ראייה לפירוש השני המתיר לכתחילה לבשל כדי לערותן בכלי. ובאמת שאין לפירוש השני סיוע מאו"ה הארוך [1], ואדרבא מפורש במקום אחר באו"ה דלא כפירוש השני שבב"ח. אף מדברי הרמ"א אין ראייה, וכבר עמד על כך במשב"ז שם (סי' צה ס"ק ד ד"ה ולענין דינא) אחר הביאו את דברי הב"ח, וז"ל: וצריך עיון דהר"ב קאמר בבישול דיעבד שרי לכתחילה לערותן לכלי חולב, אבל לבשל תחילה לערות אחר כך לגרום נ"ט בר נ"ט אף לכלי חולב לא שמענו, ואף שיש לדחוק בדברי הב"ח מכל מקום מלת כדי קשה. עכ"ל משב"ז. ושמא יש לומר דאף הב"ח לא התכוון לפסוק כפירושו השני או לתלות אותו באו"ה וברמ"א, רק כתב כן כאפשרות נוספת לביאור ספר התרומה באופן שלא יסתור את הסמ"ק ולאפוקי מהבנת הב"י שיש כאן סתירה. אך למעשה פסק הב"ח כאפשרות הראשונה דמנא לן להקל כאפשרות השנייה אם קיימת האפשרות הראשונה.

פר"ח אות ז כתב על דברי הרמ"א: אבל ליתנן בכלי שלהם מותר לכתחילה, וז"ל: מסתברא שאף לכתחילה מותר לבשלם בקדרה של בשר ע"ד ליתנן בכלי של חלב דלא דייק לישנא דש"ס דקתני עלו דיעבד אלא לאכלם עם כותח עצמו לא להעלותן על כלי כותח. עכ"ל. אבל במשב"ז ס"ק ה דחה דברי פר"ח, שכן הש"ך בספר הארוך ביאר שהב"י בבדק הבית הבין שר' ירוחם אסר לבשל דגים בקדרה של בשר על מנת לאוכלם

1. דז"ל שם: ובשערים כתב ק"ל כ"ש כשנתבשלו דגים במחבת ש"ב שמותר לאכול בכותח שיש בה ג' נ"ט להתיר, הבשר נותן טעם במחבת, והמחבת במים, והמים בדגים, ועדיין היתר הוא ומותר לאכול בכותח, עכ"ל סי' נו, ומסתמא דוקא לאוכלן אחר כך בכותח פליג רש"י והרא"ש דהוי טעם השני גם כן בעין, אבל להעלותם בקערה שאכל בה חלב מאחר [אולי צ"ל: מותר] שאין כאן מיהא אלא גוף טעם אחד השני ע"י נ"ט בני"ט, מודים וכו'. עכ"ל או"ה.

בתבשיל של בשר (בלא בשר) ועל זה כתב הב"י דאין דבריו נראין, ועל כך כתב הש"ך שם: ומ"מ לא ידעתי איך חלק על רבינו ירוחם בסברא בעלמא בלי ראייה להקל. למעשה פסק משב"ז: ואפשר לכבוד שבת וכדומה המיקל לבשל תחילה במחבת בשר בן יומו לערות בכלי חולב או להיפך אין גוערין בו.

ב. נתינת דגים בקערה של בשר על מנת לאוכלם בכותח.

הט"ז בס"ק ד, מבאר עפ"י הסמ"ק, שהרמ"א התיר דגים שעלו (ולא בושלו) בקערה של בשר לאוכלם בכותח, רק אם כבר עלו, אבל אסר לכתחילה להעלות דגים בכלי של בשר כדי לאכול אח"כ בכותח. לדברי הט"ז כך מפורש גם באו"ה הארוך כלל לד דין ב בשם סמ"ק דאסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה אפילו בהעלאה בלא בישול. מסוף דברי הט"ז משמע שאף בשני הדברים האחרים (נתבשלו בקדרה של בשר ורוצה ליתנם בכלי של חלב, או נתבשלו בכלי שאינו ב"י ורוצה לאוכלם בכותח), התיר הרמ"א רק אחר שכבר נתבשלו (ודלא כרש"ל שהחמיר והתיר רק אחר שנתערבו), אבל לא התיר לגרום לכתחילה נ"ט בר נ"ט בשום מקרה. ובאמת פשט לשון הרמ"א מחייב לומר דחד דינא הוא בכל ג' המקרים.

ג. בישול דגים בקדרה של בשר שאינה ב"י ע"מ לאוכלן בכותח

מסתבר שלדעת פר"ח מותר אף לבשל לכתחילה בכלי שאינו בן יומו כדי לאוכלם בכותח, דקשה לחלק בדברי הרמ"א בביאור המילה "לכתחילה" תוך כדי דיבור. בכף החיים ס"ק ג התיר בזה עפ"י שו"ת בית דוד [ז]. כף החיים כתב זאת בהתייחסות לשו"ע וצ"ע אם יקל גם בדעת הרמ"א ראה שם ס"ק כו.

אבל באו"ה כלל לד דין ו, מפורש דלא כפר"ח: ומיהו אם נתבשלו הביצים או הירקות בכלי של בשר שאין ב"י וכן דג שנצלה בשפוד של בשר שאין ב"י מותר לכתחילה ליתנם בחלב אליבא דכ"ע שהרי יש כאן שני צדדין דהיתר: נטל"פ וגם נ"ט בנ"ט, וכן אם הוחמו בדיעבד מים נקיים בקדירה נקייה של בשר שאין ב"י מותר ללוש אותן לכתחילה של חלב או איפכא (הגה: דאין להתיר נטל"פ לכתחילה שעדיין לא התחיל הנאפה שהרי לא הוחמו לשתייה אלא לאפייה ולענין זה הוי לכתחילה מהרא"י ז"ל סימן נח [ח]). מסתבר אפוא שכל עוד שלא נוכיח שהרמ"א חולק על האו"ה יש לומר שמסכים עמו. ולפ"ז אין אפשרות לגרום שום נ"ט בר נ"ט אפי' שאינו בן יומו (ומדרכי משה אין להכריע בזה, ע"ש). נראה שאו"ה לשיטתו שאף אסר לגרום נ"ט בר נ"ט בהעלאה על מנת לאכול בכותח כנ"ל בט"ז.

ז. צריך לעיין בשו"ת בית דוד שכן בילקוט יוסף הביא אותו כמותיר אפי' בב"י כנ"ל. ומ"מ אפשר שכך ביאר בשו"ע אך להלכה מחוייב הוא לרמ"א ועל כן התיר רק בפגום.

ח. אין זה בתה"ד ס"י נח.

וכן פסק בחכמת אדם בשני המקרים להתיר רק בשעת הדחק דזה הוה כדיעבד. בכלל מה בסוף סע' א פסק: ובשעת הדחק כגון על הדרך מותר לבשל לכתחלה בכלי של בשר וליתנו לכלי של חלב רק שלא יאכל בחלב (עיין פ"ח שם ס"ק ז). עכ"ל. ובסע' ב כתב: אם היה הכלי שנתבשל בו אינו ב"י מותר לאכלו בחלב אפילו לדידן, אבל אסור לכתחלה לבשל בכלי שאב"י כדי לאכלו בחלב, נטל"פ אסור לכתחלה (שם בש"ע ובאו"ה כלל לד). עכ"ל. והוסיף שאם אין לו כלי אחר וא"א להשאיל הוה כדיעבד. עכ"ל [ט].

נמצא בדעת הט"ז ארוך מש"ך פמ"ג וחכמת אדם, שבכל ג' הדברים שהתיר הרמ"א, אין ללמוד שהתיר אף לגרום נ"ט בר נ"ט, ונראה שאף הב"ח מודה לזה. רק פר"ח כתב במפורש להתיר לכתחילה לבשל דגים בקדרה של בשר על מנת ליתנם בכלי של חלב, אלא שאין דבריו עולים עם המפורש באיסור והיתר שאסר בזה בשני הדברים האחרים שהביא הרמ"א ומן הסתם אין הרמ"א חולק על או"ה, ואף מסתבר שאין לחלק בין ג' המקרים. ושמא אף פר"ח לא כתב כן אלא מדעתו ולא בדעת הרמ"א, וצ"ע.

ה

גרימת נ"ט בר נ"ט בהדחת כלים

הובא בב"י שהראשונים נחלקו בדין קערות של בשר שרחצו אותם ביורה חולבת והיא על האש או אפי' אינה על האש והמים חמין שהיד נכוי. ספר התרומה פסק שאם הקערות והיורה שניהן בני יומן הכל אסור אפי' היו הקערות מקונחות יפה שאין שום שומן דבוק בהן. בתוס' (דף קיא ב סוד"ה הלכתא) הובאו שני טעמים מדוע אין דין זה דומה לדין דגים שעלו בקערה (אפי' אם נתיר בנתבשלו ולא דוקא בעלו): הקערות נוגעות ביורה ונפלט טעם מזה לזה, ועוד דהא כשהטעם שני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרו המים וחוזרין ואוסרין הקערות והיורה. אבל הרמב"ן כתב שדין הקערות ממש כדין דגים שעלו בקערה של בשר, וכשם שמותר לאכלם בכותח, כך המים שביורה (שהם כדגים) מותרים עם הקערות (שהם ככותח) ולא אמרינן חלב שבמים נתערב עם טעם שני של בשר שבהן כשם שאין אומרינן בדגים דטעם החלב שבכותח נבלע בדגים ויהא אוסרן (שאינן בשר בחלב אוסר לעולם אלא בנותן טעם הילכך ה"ל טעם שלישי והכל מותר).

א. בדעת השו"ע

השו"ע בסע' ג, פסק כרמב"ן: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין אפי' שניהם בני יומן מותר משום דהוה ליה נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

ט. בבדי השולחן כתב שמשמע שהגר"א בס"ק י, מתיר אף לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו על מנת לאוכלו בחלב ודלא כחכמת אדם. והוקשה לו ממה שכתב הט"ז בס"ק ד דאין מתירין לגרום נ"ט בר נ"ט, ולכן סיים דלהלכה אין להקל כנגד הרמ"א והתכ"א. וצ"ע מה הכריח אותו בגר"א להבין שהגר"א התיר בזה.

ו**כתב הש"ך** שם ס"ק ט: היינו בדיעבד אבל לכתחלה אין להדיחן אפילו להמחבר וכמ"ש המחבר בא"ח סי' תנ"ב ס"ב דיש לזוהר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד אא"כ אחד מהם אינו בן יומו, וכ"כ הטור לקמן סי' קכ"א אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו עכ"ל. והיינו לכתחלה כמ"ש הב"ח והדרישה שם ע"ש ועיין בס"ק ג' בסי' זה ולעיל סי' צ"ד ס"ק ט"ו. עכ"ל הש"ך. מבואר שהש"ך מבאר את לשון השו"ע כאן כדרך שביאר בס"ק ג, דאף לדעת המחבר אין לגרום לנ"ט בר נ"ט.

אולם הש"ך בסי' צד ס"ק טו, כתב: ועוד תימא דהא כתב המחבר בא"ח ר"ס תנ"ב, וז"ל: יש להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלי בן יומו או לאו או אם יש ס' במים נגד הכלי שמגעיל עכ"ל, אלמא דמטעם נ"ט בר נ"ט מותר אפי' לכתחלה וכמ"ש הרא"ש בפ' כל שעה. עכ"ל. לכאורה סותר הש"ך את עצמו, ואף המחבר סותר עצמו בסי' רנב מסע' א לסע' ב.

ליישב את הסתירה כתב שפ"ד סי' צה ס"ק ט, שהדחת כלי בשר בחלב ב"י יחד אסורה לכתחילה משום שאוסרים לכתחילה גרימת נ"ט בר נ"ט ואפי' לבשל בכלי בשר על דעת ליתן לכלי חלב (כנ"ל שכך פסק משב"ז ס"ק ה עפ"י הש"ך בארוך, ודלא כפר"ח שהתיר בזה. ונידון דידן דומה לזה שהרי אין הנ"ט בר נ"ט ניתן לתוך האוכל אלא לכלי), וזהו שכתב הש"ך לעיין לעיל בס"ק ג, והיינו שאפי' בזה אוסר השו"ע לגרום נ"ט בר נ"ט. והוסיף שפ"ד: וכדי שלא תקשה מאו"ח סי' תנב סע' א דקודם שעה ה' מותר להמחבר, התם הוה ב' טעמים: מכלי לכלי וג' נותני טעם היתר, משום הכי שרי לגרום נותן טעם כזה לכתחילה, וזה שהראה הש"ך מקום לסימן צד אות טו בשם הרא"ש ע"ש [י], היינו שטעם החמץ קודם שעה חמישית אינו איסור ולא דמי לבשר בחלב, ובצירוף דהוי ג' נ"ט מותר לגרום לכתחלה.

אלא שהוקשה לשפ"ד מהמשך דברי הש"ך שציין לטור בסי' קכ"א: אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו, והיינו משום שאסור לגרום לנ"ט בר נ"ט, וזה ודאי כחמץ – ג' נותני טעם דהיתר וב' כלים, ואפי' הכי אסור. וכתב שפ"ד דעל כרחק (כדי שלא יסתור את ההיתר להגעיל קודם שעה חמישית) צ"ל כב"ח שם שהביא מסמ"ק דלכתחילה אסור להגעיל שום כלי ב"י אפי' מבשר לחלב גזירה אטו כלי

י. ז"ל הש"ך שם בס"ק טו בהביאו את הרא"ש בפרק כל שעה: ונראה דאפי' למאי דמחמרינן לקמן סי' צ"ה לאסור דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאכלן בכותח לכתחלה, מותר כאן הקדרה לבשל בה בשר בתחיבת כף האחרון וכמ"ש הרא"ש פ' כל שעה, וז"ל: ואפי' להאוסרים נתבשלו הכא שרי דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויים לאכילה הלכך אסור לאכלן בכותח אם נתבשלו בקדרה של בשר אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל עכ"ל.

של איסור. אלא שלפ"ז תמה שפ"ד מה ראייה הביא הש"ך מסי' קכא לאסור לכתחילה לגרום נ"ט בר נ"ט. ותירץ שפ"ד דאפשר דס"ל לש"ך כדרישה שם שהעמיד את הטור במגעיל את כלי הבשר בכלי של חלב. ושמא י"ל בדעת הש"ך דלעולם אסור לגרום לנ"ט בר נ"ט אפי' בג' נותני טעם להיתר וב' כלים, ומה שהתירו בחמץ הוא משום שזהו לפי שעה [יא], ואולי אפי' חשיב כדיעבד, דמה יעשה מי שאין לו כלים והוצרך להשתמש בערב פסח בכלי בחמץ. ומ"מ צ"ע מדוע בסי' צד ס"ק טו הביא הש"ך דין זה כדי להוכיח מכאן שהתירו נ"ט בר נ"ט אפי' לכתחילה, ואפשר שכוונתו רק להוכיח דאם התירו בזה לכתחילה, ודאי יש להתיר את מה שאסר שם המחבר גבי ב' כפות.

אכן שפ"ד (סי' צה ס"ק ט) דקדק שהשו"ע לא הביא את האיסור להגעיל כלי חולב לבשר, ושמע מינה דשרי דהוי כמו חמץ קודם שעה חמישית דג' נותני טעם להתר וב' כלים, מותר אף לכתחילה לגרום. וראה ילקוט יוסף סי' פט סע' פב שכך הלכה לבני ספרד אם כי לא ציין לפמ"ג כאן.

פר"ח ס"ק יא כתב אף הוא שהמחבר התיר כאן רק בדיעבד כדמוכח מסי' תנב סע' ב דיש ליהזר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב ב"י יחד. אך הוסיף: ולא הוי טעמא משום דאין לגרום לכתחילה נ"ט בר נ"ט וכמו שכתבתי בס"ק א (היינו שפר"ח אסר בזה בדגים שעלו בקערה וכנ"ל), שהרי שם נתבאר שמותר להגעיל כלי חמץ קודם זמן איסורו אפילו ב"י מטעם נ"ט בר נ"ט דהיתרא והיינו משום דלא דמי לדגים, דהתם הוי טעם חשוב מה שאין כן הכא וכמ"ש הרא"ש וכו' ואם כן הכא נמי לא הוי טעם חשוב וה"ל למשרי לכתחילה, אלא הטעם שלכתחילה חושש לסברת החולקים בדין זה וסוברין דלא מיקרי נ"ט בר נ"ט דהיתרא לפי שמתערבין בזמן אחד שני הטעמים של בשר ושל חלב. עכ"ל. מבואר שפר"ח אינו מחלק בין חמץ לבשר בחלב וסבור שטעמו של הרא"ש המחלק בין טעם הנבלע באוכל לטעם הנבלע בכלי מחייב להתיר לגרום נ"ט בר נ"ט אף בהגעלת כלי בשר וחלב יחד. ועולים הדברים עם מה שכתב פר"ח לעיל להתיר לבשל דגים בקדרה של בשר על מנת ליתנם בכלי של חלב (דאף בזה הטעם קלוש, וזהו כעין גידון דידן וכנ"ל, היינו שהמים שביורה החלבית הם כדגים ונותנים אותם על הכלים הבשרים שמדיחים בתוך היורה החלבית). על כן הוצרך הפר"ח לומר שהשו"ע כאן חשש לדעת הסוברים דאין זה נ"ט בר נ"ט לפי שמתערבין בזמן אחד, ולכן אסר זאת לכתחילה.

לשיטת פר"ח מדוקדק דהשו"ע בסי' תנב סע' ב כתב שאסור להגעיל את הכלים יחד, הא זה אחר זה מותר, ואילו לשיטת שפ"ד בש"ך לכאורה אין להתיר לכתחילה אף לא זה

יא. ראה ט"ז בדף אחרון על סי' צד סע' ה שהביא את ר' פרץ שכתב: ואל תשיבני מפני מה התיר רבינו ברוך להגעיל כלים בערב פסח לכתחילה קודם ד' שעות משום נ"ט בר נ"ט, משום דהתם לפי שעה וגם לא מיחלף בכלים של איסור, עכ"ל. וראה שם בש"ך בקונטרס אחרון שלא דחה את דברי ר' פרץ.

אחר זה, ודלא כמדוקדק בשו"ע. אך ראה שפ"ד כאן שעמד על דקדוק זה, וכתב דאפשר שהשו"ע לשיטתיה כאן שכתב על רבינו ירוחם ואין דבריו נראים, אם כן סובר מותר לבשל על דעת ליתן בכלי חולב, ולא כש"ך שחלק בארוך על הב"י בזה וכנ"ל. ע"כ. לפ"ז יודה הש"ך שאכן לשו"ע מותר בזה אחר זה כמדוקדק מלשונו, אך הוא עצמו יאסור אף בזה.

אכן בחו"ד (באורים ס"ק ח) ד"ה אם הודחו זה אחר זה, כתב: נראה דלדעת המחבר והרב בסי' צד סע' ה' לא שרי כאן רק הכלים שהודחו, אבל אותו הכלי שהדיחו בתוכו הכלים אסור לבשר ולחלב דהא אפי' בקדירה חדשה אסור שם, רק לדעת הש"ך שם מותר ע"ש, עכ"ל. לפ"ז נראה פשוט שהשו"ע יאסור לגרום כאן נ"ט בר נ"ט. מסתבר שאף הש"ך יאסור לבשל לכתחילה דגים בקדירה שתחבו בה כף בשרית ב"י, כדי לאוכלם בכותח, שהרי כתב בסי' צה ש"ך ס"ק טו שיש לדון את הקדירה כחלבית ולבשל בה מעתה רק חלב אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט, כי צריך לקבוע לה תשמיש, ושמא כולי האי אינו מחמיר, וצ"ע (ואף הסמ"ק עליו בונה הש"ך את דבריו שם, משמע שלא התיר לתחוב את הכף השניה לכתחילה, רק דן בדיעבד כשכבר נתחבה).

המתירים לגרום נ"ט בר נ"ט כנ"ל מפרשים שאף כאן בסע' ג יש לפרש שהשו"ע מתיר בזה לכתחילה, ראה ילקוט יוסף שם (עמ' תכב), ואין לדקדק ממה שכתב השו"ע לשון דיעבד, כדרך שאין לדקדק בדבריו בסע' א. ילקוט יוסף לא דן כיצד עולים דבריו עם מה שהשו"ע בסי' צד סע' ה' אסר אפי' בדיעבד קדירה שתחבו בה ב' כפות, אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט. ואף לא ביאר כיצד עולים דבריו עם מה שאסר להגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד בסי' תנב סע' ב.

ב. בדעת הרמ"א

הרמ"א בסע' ג חלק על השו"ע שהתיר להדיח כלי בשר וחלב יחד כשאין עליהם שומן, וכתב: אלא אם כן אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי ראשון ואז כל הכלים מותרים והמים נוהגין בהן איסור לכתחילה וכו'. אבל אם שניהם בני יומן והדיח אותן ביחד בכלי ראשון הכל אסור וכו'. אבל אם הודחו זה אחר זה וכו' הכל שרי. אף כאן יש לדון האם הרמ"א התיר רק בדיעבד או התיר אפי' לגרום נ"ט בר נ"ט.

נראה שלדעת פר"ח ודאי מותר אף לגרום בזה לנ"ט בר נ"ט, שהרי התבאר לעיל שלדעתו אף הרמ"א מתיר לגרום נ"ט בר נ"ט באופן שמבשל דגים בקדירה של בשר על מנת ליתנם בכלי של חלב (שאין בו חלב), וממילא התבאר דמסתבר שאף מתיר בדעת הרמ"א לגרום לנ"ט בר נ"ט פגום (דהרמ"א בסע' ב נקט בשני דברים אלו בלשון לכתחילה, וממילא מחוייבים לבארם באופן אחד, ואם כן אף כאן גבי הדחת כלים מתיר כלי שאינו בן יומו אפי' בגרימה לכתחילה, היינו שמדיח כלי בשרי על מנת לתת עמו כלי חלבי שאינו ב"י, והכא עדיף טפי שהרי יש כאן טעם מב' כלים והרא"ש התיר לכתחילה דאינו טעם חשוב ככתבשיל, וכנ"ל בדברי פר"ח). מעתה מחוייבים אף לומר שבשני

כלים ב"י זה אחר זה, התיר הרמ"א אפי' באופן שגורם לכתחילה, דבלשון אחד נקט. ועולים הדברים עם מה שכתב פר"ח להתיר לכתחילה לבשל דגים בקדירה של בשר על מנת ליתנם בכלי של בשר, דזה ממש שני כלים זה אחר זה, וכדכתב שפי"ד בס"ק ט.

במשב"ז ס"ק ה חלק על פר"ח ואסר כנ"ל לגרום נ"ט בר נ"ט אפי' ע"י בישול דגים בקדירה בשרית כדי ליתנם לכלי חלב, וממילא פשוט שאף בכל האמור ברמ"א בסע' ג אין ללמוד להתיר לגרום לכתחילה, אם לא שנאמר דב' כלים שהודחו זה אחר זה בקדירה שנתנו בה מים חמים, קיל טפי, דדמי לדגים שעלו בקערה של בשר (ולא בושלו בה) על מנת ליתנם בכלי של חלב, דבוזה הפמ"ג לא אסר במפורש, ראה להלן באג"מ. וראה משב"ז ס"ק ט שהתיר בדיעבד כשהודחו יחד כשאחד אינו בן יומו אפי' בכלי מתכת.

ואכן באיסור והיתר כלל לה דין ב, מפורש לאיסור: וכן מתיר מה"ט בסמ"ק גופיה להגעיל לכתחילה כלי ש"ב וש"ח יחד כשא' מהן אינה ב"י, ואע"ג דלא נהגינן כן לכתחילה דייעבד מיהא שרי. עכ"ל. נראה שאו"ה לשיטתו כנ"ל שאסר לבשל לכתחילה דגים בקדירה של בשר שאינה ב"י כדי לאוכלם בכותח. אם נקבל את הסברא שהרמ"א מן הסתם אינו חולק על או"ה עד שנוכיח אחרת, הרי שאף כאן יש לפרש שהרמ"א התיר בכלי שאינו בן יומו רק בדיעבד (כדרך שביאר חכמת אדם את הרמ"א בסע' ב עפ"י או"ה, דאין לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה אפי' פגום, וכנ"ל). לפ"ז מסתבר שאף בב' כלים ב"י זה אחר זה התיר הרמ"א רק בדיעבד, ובודאי אסר לגרום. ונראה שודאי אין להתיר לכתחילה לאור קבלת הרמ"א את פסק השו"ע בס"י צד סע' ה שאסר את הקדירה שתחבו בה ב' כפות זה אחר זה, וכמו שעולה מהערת חו"ד בס"ק ח שהובאה לעיל בסוף הביורר בשיטת השו"ע.

באגרות משה חלק יו"ד ג סימן י אות ב, כתב: ומש"כ כתר"ה דהרמ"א ס' צ"ה סעי' ג' שכתב בהודחו זה אחר זה שרי הוא רק בדיעבד, פשוט שאינו כן דאף לכתחילה מותר להדיח אח"כ כשאין שם הכלי בשר דהדיחו תחלה, ע"ש מה שביאר. אכן למעשה כתב: וא"כ לדינא כיון שהב"ח מתיר בפירוש וכן הוא גם משמעות הט"ז והש"ך, וגם הפמ"ג עצמו הביא מבעה"ת במפתחות שמתיר לבשלן בכלי חלב כדי לערותן לכלי בשר והובא גם בדרישה ומשמע שגם הדרישה סובר כן, וגם מהפר"ח מביא שמתיר, והוא רק מלתא דרבנן ורק אלכתחלה יש להקל (שהרי אחר שנגרם פשוט שמותר), וברק עלו בכלי חלב כדי להעלות בכלי בשר שאיכא ספק אף אם הפמ"ג אוסר ודאי אין להחמיר, אך מ"מ כתבתי במדיח כלים שהוא רק בעלו שהמים באים לשם ממקום אחר שאף שמותר לדינא ליתן גם לאותן המים לא התרתי למעשה אלא להוציא המים שהודחו בהן כלי הבשר ולהביא מים אחרים והוא מצד חשש הקטן אליכא דהפמ"ג ואם היה במקום שלא מצוי מים חמין וכו' בטירחא גדולה לא הייתי אומר להחמיר אבל במקומותינו שאיכא מים חמין בלא טירחא גדולה התמרתי, והוא נכון וברור. עכ"ל.

ו

סיכום

השו"ע פסק בסעיף א: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. הש"ך ביאר עפ"י סמ"ק ועוד דאין לבשל לכתחילה דגים בקדירה של בשר לאכלם בכותח, ומדוקדקת הלשון: דגים שנתבשלו, וכן בגמ' דגים שעלו וכו'. בבדק הבית כתב הב"י שהדבר מותר וחלק על ר' ירוחם, אולם הש"ך בארוך פירש שכונת בדק הבית להתיר לבשל על מנת לאכלם עם תבשיל של חלב ואף על זה חלק עליו הש"ך. פר"ח דחה את בדק הבית ופירש שהשו"ע אוסר לגרום נ"ט בר נ"ט אך אם כבר גרם לנ"ט בר נ"ט מותר אפי"ן אם נתכוין לבשל על מנת לאכול בכותח (ודלא כמנחת כהן שקנס בזה). בילקוט יוסף פסק כפשט דברי בדק הבית, היינו שמותר לבשל על מנת לאכול בכותח. הוסבר ששורש המחלוקת האם אוסרים נ"ט בר נ"ט כשהטעם מורגש.

הרמ"א אוסר לאכול בכותח אפי"ן כבר נתבשלו הדגים והתיר רק בדיעבד אם כבר נתערבבו עם כותח. אעפ"כ התיר הרמ"א בג' דברים: א) ודוקא לאכול עם חלב והבשר עצמו, אבל ליתנן בכלי שלהם, מותר לכתחלה (באיסור והיתר הארוך), וכן נהגו (אך אסור לערות מכלי ראשון של בשר על כלי חלב דדינו ככלי ראשון, כמובא בהמשך הרמ"א). ב) וכן אם לא נתבשלו או נצלו תחילה, רק עלו בכלי של בשר (היינו שהדגים או הכלי חמים כמבואר בתוס'), מותר לאכלן עם חלב עצמו. וכן להיפך. ג) וכן אם היה הכלי שנתבשלו או נצלו בו פגום, שלא היה בן יומו, נוהגין היתר לכתחילה לאכלו עם המין השני (שם בארוך). עכ"ל. פר"ח ביאר על המקרה הראשון שיש להתיר בזה אפי"ן לכתחילה, היינו לבשל על מנת ליתנן בכלי שלהם. התברר שבשני המקרים הנוספים מפורש באיסור והיתר שאין להתיר בזה לגרום נ"ט בר נ"ט וממילא מוכח שלשון הרמ"א: מותר לכתחילה, מלמדת שמותר אם כבר נגרם (אע"פ שטרם נתערבבו, ולאפוקי מנתבשלו שמותר לאוכלן בכותח רק עם כבר נתערבבו). וכן פסק חכמת אדם, אך כשאין לו כלי אחר התיר דזה כדיעבד.

אף בהדחת קדירות נקט השו"ע בלשון דייעבד: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין אפי"ן שניהם בני יומן מותר משום דהוה ליה נ"ט בר נ"ט דהיתרא. פר"ח כתב שבאופן זה שהטעם עובר מכלי לכלי ולא למאכל, יש להתיר אפי"ן לגרום נ"ט בר נ"ט, רק כאן נקט השו"ע לשון דייעבד בגלל שחשש לסברת האוסרים בזה משום ששני הכלים הודחו יחד. ולפ"ז מתיר לגרום בזה אחר זה, ומסתבר שאף לדעת הרמ"א, והוא הדין במה שהתיר הרמ"א כשאחד הכלים אינו בן יומו. אבל התבאר שאף בזה יש ללמוד מאו"ה שאין להתיר שום גרימת נ"ט בר נ"ט אף לא בהדחת כלים. אגרות משה כתב שהדחה בזה אחר זה אפשר שיש להתיר לכתחילה, דזה דמי לדגים שעלו בכלי חלב כדי להעלותם בכלי בשר שלא מצאנו לזה איסור מפורש, ואעפ"כ הקל רק במדיח שהמים באים לשם ממקום אחר ואחר שהוחלפו המים.

סימן צה סעיף ד

בדין הדחת כלי בשר וחלב במדיח כלים

(א) הקדמה. (ב) תיאור טכני של המדיח. (ג) העתקה מתוך מאמרו של הרב ישראל רוזן שליט"א בתחומין כרך י. [א] פסיקת הגר"ע יוסף שליט"א. [ב] דחיית הפסיקה הנ"ל. [ג] סיכום תשובות הרב פיינשטיין זצ"ל. [ד] סיכומו של הרב רוזן. (ד) הקושי בפסיקת הרב רוזן. (ה) דחיית השגת הרב רוזן על ילקוט יוסף אוצר דינים. [א] פסיקת ילקוט יוסף וביאורה בהערתו. [ב] תמיהה על תמיהת הרב רוזן. (ו) השגה על דברי ילקוט יוסף חלק עשירי (איסור והיתר ח"ג). (ז) הנראה לענ"ד להשיב על השגות הרב רוזן הנובעות מאגרות משה. [א] פגימה ע"י בורית. [ב] האם המדיח שלנו כלי ראשון או כלי שני. [ג] התמעטות המים. [ד] הצורך בהגעה בין בשר וחלב. [ה] חשש תורת כל אחד בידו. [ו] החובה לנקות את המסנן אחר ההדחה. [ז] החשש להתזת בעין לדפנות ולבליעתם. [ח] הצורך בהחלפת מגשים. [ט] כלים שהודחו יחד. [י] הערה בעניין מבנה המדיח. (ח) סיכום.

א

הקדמה

עם הופעת מדיח כלים חשמלי נדרשו הפוסקים לדון באפשרות להדיח בו כלי בשר וכלי חלב. שלשה מרכיבים לאיסור: הבעין והשמנונית שעל הכלים, והטעם הנפלט מהכלים. ושלשה מיני ביטול הם: פגימה ע"י הבורית. ביטול טעם מכח נ"ט בר נ"ט, וביטול השמנונית והבעין בששים.

באגרות משה התיר בזה אחר זה. בילקוט יוסף "אוצר דינים לאשה ולבת" (נדפס בתשמ"ט) התיר עפ"י אביו הגר"ע יוסף שליט"א מעיקר הדין להדיח את שניהם גם יחד בטענה כי הכל נפגם ע"י הבורית, אך ציין שבאגרות משה התיר רק בזה אחר זה. בתחומין כרך יא (נדפס בתש"ן) השיג הרב ישראל רוזן שליט"א ראש מכון צומ"ת, על פסיקת ילקוט יוסף, ולדבריו אין ללמוד מהאגרות משה להתיר במדיח שלנו אפי' בזה אחר זה, אף כי הסכים שאם יקפידו על סילוק הלכלוך הגס יתכן שיש מקום להקל. בילקוט יוסף איסור והיתר ח"ג הביא את ההשגות שנכתבו בתחומין בלא להשיב עליהם, אך חזר על עמדתו להתיר בזה אחר זה אפי' בו ביום בלא להזכיר במסקנתו שמעיקר הדין מותר להדיח את שניהם יחד. בשו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך ב יו"ד סי' ד (הרב פנחס זביחי מתלמידי הגר"ע יוסף שליט"א. תשובה שנכתבה בתשמ"א), הסכים שהשמנונית

נפגמת, אך הסכים שאם אכן נוכחים לדעת שאין פגימה וכטענת הרב רוזן, אין להתיר אפי' בזה אחר זה אלא לאחר מעת לעת.

להלן יובאו השיטות הנ"ל, ומתוך כך יוסבר מדוע אין לשנות את פסק האג"מ, אף במדיח שלנו, למרות טענות הרב רוזן, וממילא יוסכם לדינא כילקוט יוסף שאין לאסור בזה אחר זה אפי' בו ביום, אם כי המהדר האוחז בשיטת הרמ"א אפשר שייצא מכל פקפוק אם ידיח אחר לינת לילה, והמקפיד שלא להדיח אף אחר לינת לילה אפשר שיימצא הסבר לדבריו.

ב

תיאור טכני של המדיח

ז"ל ילקוט יוסף (סי' פט הערה פו): הנה מדיח כלים ביתי פועל בדרך זו, שלאחר ניקוי הכלים מכל לכלוך במיוחד גושים העלולים לגרום לסתימה במדיח, מניחים את הכלים במדיח על גבי מגש העשוי מרשת המאפשר ריוח בין כלי לכלי, ועם סגירת דלת המדיח והפעלתו נכנסים מים למדיח, ועל ידי פעולת שאיבה הם ניתזים בכח בכל חלל המדיח. בו בזמן נמסה במים אבקת סבון חריפה, ומי הסבון הללו שוטפים את הכלים המלוכלכים משיירי אוכל דקים ומהשומן הדבוק בהם. לאחר הצטברות די מים במדיח, מתחיל גוף חימום הקבוע בתחתית המדיח לחמם את מי הסבון עד לדרגת חום של כשבעים מעלות (ויש שכתבו: 56). פעולת ההתזה בחום זה נמשכת כעשרים דקות. ולאחר מכן המדיח מתרוקן מהמים המלוכלכים וכל השומן והלכלוך הדק נשטף החוצה. ואם הצטבר לכלוך עבה יותר, הוא נעצר על גבי מסננת הנמצאת בתחתית המדיח, בפתח היציאה של המים, ונותר שם מבלי יכולת לעלות חזרה לחלל המדיח. ולאחר מכן נשטפים הכלים כמה פעמים במים נקיים. וכל שאריות מי הסבון יוצאות מהמכונה. והשטיפה האחרונה נעשית שוב במים חמים המתחממים ע"י הגוף חימום שבתחתית המדיח, ולכן בפתחת הדלת בתום השטיפה נמצאים הכלים נקיים ויבשים. עכ"ל.

ג

העתקה מתוך מאמרו של הרב ישראל רוזן שליט"א בתחומין כרך י

א. פסיקת הגר"ע יוסף שליט"א

הדעה העיקרית עליה מסתמכים מתירי ההדחה המשותפת היא דעת מרן ה"ר עובדיה יוסף שליט"א, אשר אמרה ושנאה בתכניתו ברדיו, ב"פינת ההלכה" לפני מספר שנים, וחזרו הדברים ונתפרסמו במדורו בעתונות. בנו הרב יצחק יוסף, סיכם את הדברים בספרו "אוצר דינים לאשה ולבת", סי' ל סעיף טו: בדין מדיח כלים חשמלי המצוי היום – יש מחמירים שלא לשטוף במדיח כלים זה את כלי הבשר וכלי החלב ביחד, אלא שוטפים את הכלים בזה אחר זה. ונכון יותר, שינקא את שיירי האוכל והשומן מעל גבי הצלחות והסירים, ואחר כך יכניס את הכלים לתוך המדיח כלים חשמלי על מנת לשטפם. ואע"פ שמי שמיקל לשטוף את כלי הבשר וכלי החלב ביחד, יש לו על מה לסמוך, אפי'

אם אינו מנקה את שיירי האוכל מהצלחות, מכל מקום לכתחילה יש להורות לשטוף הכלים בזה אחר זה ולא ביחד. ההיתר מבוסס על הנמוקים הבאים: א. הבליעה בדפנות המכונה היא בדרגה שניה בלבד, הקרויה "נותן טעם בר נותן טעם". ב. הבליעה נפגמת ע"י חמרי ניקוי והלכלוך הכללית וחומר פגום איננו מעביר טעם. ג. גם אם יש מעט "בעין" – הכמות מיזערית ביותר, ובטלה בששים. הדברים נשענים בעיקר על ה"ר משה פיינשטיין זצ"ל שכתב באגרות-משה כמה וכמה תשובות בנדון, שתובאנה להלן, ובהם מראה פנים להיתרא.

ב. דחיית הפסיקה הנ"ל

לענ"ד יש להרהר אחר המלך, ולערער על פסק זה, הן מצד המציאות העובדתית, והן מתוך עיון בפסקי הרב פיינשטיין עצמו, שדבריו הם-הם יסוד הקולא הנ"ל.

שיירים "בעין" מציאות עובדתית: מצד המציאות נוכחתי פעמים רבות, כי נשארים שיירים "בעין" בתחתית המכונה בתום ההדחה. בודאי כך המצב אצל משפחות שאינן מקפידות לגרוף את שיירי האוכל לפני ההדחה, "ואם כן, נתת תורת כל אחד ואחד בידו". כל אריכות הדברים – כפי שהעלה הרב יצחק יוסף בספרו הנזכר – מתבססת על דין נ"ט בר נ"ט, וכולו אמור בבליעה בלבד. ההנחה שעל הכלים מצויה רק שמנונית, הנמחית במים, אין לה על מה שתסמוך, ולענין בשר או חלב "בעין" לא שייך כלל דין נ"ט בר נ"ט.

יתר על כן: גם הנימוק השני, שהדטרנט פוגם את הטעם, איננו מדויק מצד המציאות העובדתית, כאשר נותרים שיירים בעין. ידוע לכל, שיש השוטפים מזון בחמרי חיטוי, ולאחר שטיפתם במים הם ראויים לאכילה משובחת, ומאן מפיס ששיירי הבשר או הגבינה הנותרים על הרשת בתחתית המכונה אמנם נפגמו. לפי מראית עיני דומה, כי אם יערבבו שיירים אלו בתבשיל או בסלט לא יורגש כל פגם. אכן הרב יצחק יוסף בתוך אריכות דבריו הרגיש בזאת, וכתב בסוגרים: וגם צריך ברור, אם חתיכות הבשר ושיירי הגבינה שבצלחות אכן נפגמים ע"י מים רותחים בתערובת חומרי ניקוי פגומים. ויתכן שבחתיכות של ממש לא שייך שיפגמו באופן זה. ובפרט שאח"כ באה השטיפה השניה בלי חמרי ניקוי כלל. בדברים אלו הדר תבריה לגזיזה, ואינני מבין איך אפשר להשאיר משנה ראשונה במקומה לקולא כאשר מועלה הספק – וזו המציאות השכיחה! – ששיירים הגדולים מנקבי הרשת נותרים משטיפה לשטיפה, והם אינם פגומים.

ג. סיכום תשובות הרב פיינשטיין זצ"ל

שבע תשובות כתב ה"ר משה פיינשטיין זצ"ל בנידון, בספרי תשובותיו אגרות משה. נעלה אותן לפי סדר כתיבתן, ונסכם את הנקודות המשמעותיות לעניננו. בתשובה קצרה ראשונה, משבט תשט"ז (או"ח ח"א קד), מתיר הרב להדיח כלי בשר וחלב בזה אחר זה, והתנאי היחיד הוא: החלפת המגשים. בתשובה שניה משבט תשכ"ד (יו"ד ח"ב כח), מסביר הרב מדוע צריך להחליף את המגשים: "כיון שמצוי שנשאר בעין, ואין

הדרך לעיין אחר זה, שלכן אף שיחליט לעיין היטב יש לחוש שישכח, כהא דסי' צא ס"ב, אסרינן בכה"ג לכתחילה". ולענין גוף המכונה עצמה, אפי' אם נשאר קצת בעין, "המים הוא יותר מהרבה פעמים ששים, שלא שייך איסור", והבליעה עצמה "הוא בר נ"ט, שמותר מבשר לחלב ואיפכא". עוד כתב בתשובה זו, שאין יכולת הגעלה מחמץ לפסח, או מאיסור להיתר, "שאי אפשר להגעיל בהם פארצעליין".

ניתן להסיק מתשובה זו כמה נקודות חשובות: ה"בעין" שנשאר, אינו נפגם! גם הבליעה אינה נפגמת ע"י הדטרונט. לכן הוא מתיר רק מצד נ"ט בר נ"ט, ואוסר מחמץ לפסח ובאיסורא. יש לחוש לשכחת נקיון, ואין לסמוך על ניקוי היטב בין ההדחות. פשיטא לרמ"פ שיש ששים כנגד ה"בעין" הנשאר במכונה. על הנחה האחרונה, יש לי להעיר מן המציאות, שכנראה לא היתה מוכרת לרב פיינשטיין זצ"ל, והיא שהמים מתמעטים בתהליך ההדחה, ולבסוף מתנקזים לחלוטין, ואילו השיירים בעין מתרכזים בתחתית המכונה. א"כ, אפי' אם היה במים ששים ויותר, סוף סוף בשלב מסוים המים מתמעטים מכדי ששים. כיון שהמכונה נחשבת ככלי ראשון, שהרי מקור החום בתוכה, הרי שה"בעין" הקיים חוזר ומבליע טעם משובח בדפנות.

בתשרי תשכ"ה נכתבה תשובה נוספת (יו"ד ח"ג יא), והפעם מדובר במכונה מוסדית וכו' (ואכמ"ל). בחודש מנ"א תשכ"ו נכתבה תשובה נוספת (או"ח ח"ג נח), והפעם לענין הגעלת המכונה לפסח. בתוך הדברים חוזר הרב שוב על היתרו לענין בב"ח (ודורש רק החלפת המגשים) מצד נ"ט בר נ"ט דהיתרא, וה"בעין" המועט, שאולי נשאר, "יתבטל בכמה אלפים". לענין פסח – אם הדפנות מצופות אמאיל ("פארצעלאיי"), אי אפשר להגעיל, ואם מתכת ("אלומיני"), ניתן להגעלה ע"י השחיית מעת לעת, ניקוי היטב, "והמים שיגעילו יהיה חם יותר מכפי הרגילות להשתמש להגעלת כלים. ולפי המנהג, צריך שיהיו רותחים. ולכן יניחו בתוך ה"דיש וואשער" אבן מלובן, או ברזל מלובן, ואח"כ ישפוך מים החמים שהולך להדיש וואשער. וכו' כהעצה שנזכר ברמ"א סימן תנא ס"ו". גם מתשובה זו שמענו את דעתו הברורה: אין להסתמך על ההנחה שהבליעה פגומה, דאל"כ אין צורך להמתנת מעת לעת, שכל ענינה לפגום הטעם, והרי הוא פגום ועומד, ועל כרחך דנשאר משובח. אמנם הרב מעלה סברא, שהגעלה דייה בחום "יותר מכפי הרגילות", אך למעשה דורש הגעלה ברותחין ממש, ע"י ברזל מלובן. כאן המקום להעיר בתרתי. חדא, לענ"ד א"א להגעיל "יותר מכפי הרגילות", שכן נוהגים להדיח כלים במכונה בכל התכניות המצויות בה, כולל החמה ביותר, ואין במכונה אפשרות להעלות את טמפרטורת המים "יותר מכפי הרגילות" (ויש מכונות שיש דרגת חום אחת). שנית, מסופקני אם זה מעשי להכניס אבן או ברזל מלובנים, ולהפעיל את המכונה כך שמי המזרקות בתהליך ההדחה יעלו בועות (כדי רתיחה). במכונות הביתיות הטמפרטורה המקובלת היא 60 מעלות בלבד, והמים מתקררים והולכים תוך כדי התזתם. נזדקק למסה רצינית ביותר של ברזל מלובן שיוכנס למכונה באמצע ה"תכנית", כאשר המים כבר חמים בדרגתם המקסימלית. אולי ניתן לערוך "מבצע" כזה לקראת

פסח, אבל לא בין ההדחות היומיומיות לבשר ולחלב. בטבת תשל"ב זכינו לתשובה נוספת (יור"ד ח"ב כט), שעיקרה לצדד באפשרות מעיקר הדין להשתמש באותם מים לבשר ולחלב בזה אחר זה, שכן הבליעה היא נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ונגד הבעין הוי ריבוי מים הרבה יותר משישים". אעפ"כ הרב מורה להחליף המים, שאין זו טירחא, וכמו"כ יש לחוש שלא היה ששים כנגד הבעין, ומבחינה מעשית "לא ישאירו שם המים סרוחין זמן כזה". הרב מציע, כי מהראוי שידיח את המכונה עצמה במים אחרים רותחין קודם, אם יש פנאי לזה". גם בתשובה זו אין הרב מזכיר שהבליעה או ה"בעין" נפגמים, למרות שמציין "שהמים סרוחין". ואפי' לא מצרף זאת כסניף להיתרא. הרב מעלה חשש, שמא בכ"ז אין ששים במים כנגד ה"בעין". כבר ציינו, שאכן זהו המצב כאשר השיירים נשארים בתחתית המכונה, והמים מתמעטים והולכים בדרך ניקוזם. הרב ממליץ להרתיח מים במכונה בין ההדחות. כבר הערנו, שבמכונות המצויות אין תכנית כזו, והיא אף איננה רצויה בשל רגישות חלקים מסוימים (גומי) לטמפרטורה גבוהה.

בתשובה מאוחרת יותרת מכסלו תשל"ה (יור"ד ח"ג י) שמענו "חידוש" שלא ניכר בדברי הרב עד כה, ואולי הוא ה"מפתח" להבנת ההיתר שנקט בסוגיא זו בכל תשובותינו. כאן הבין הרב, שמכונת ההדחה היא כלי שני בלבד, ו"המים באים לשם ממקום אחר". כך הוא כותב, בדונו בענין נ"ט בר נ"ט, האם שרי לכתחילה. הוא מצדד להיתרא אם רק "עלו" בקדירה של בשר ולא "נתבשלו", כהא דיור"ד סי' צה, ובמכונה מי ההדחה "רק עלו בכלי חלב כדי להעלותן בכלי בשר". ואף שהפמ"ג נסתפק אי שרי בכה"ג לכתחילה, "מ"מ במדיח כלים, שהמים באים לשם ממקום אחר", יתר על כן: הרמ"פ זצ"ל תמה על השואל, שטען כי "כלי הבשר והמים מתבשלים שמה", ואילו הוא קובע, דזה "לא מובן, דהרי אינו כן, שאין המים מתבשלים שם, אלא שבאים לשם מים, כידוע, והמדיח כלים אינו לא כלי בשר ולא כלי חלב". אין צורך להאריך ולציין, כי במכונות שלנו כיום המציאות איננה כפי שכתב הגאון זצ"ל. כידוע לכל, קיימים במכונה גופי חימום, והמים מתחממים בתוכה ככלי ראשון שעל האש. אמנם שמעתי, כי בארה"ב לפני שנים היו (ועדין?) מכונות שקיבלו אספקת מים חמים מבחוץ בלבד – אך לא באלו אנו דנים כאן בישראל. כל הלמד, אפוא, מהיתרו של הרב פיינשטיין להדחת בשר וחלב במכונת כלי ראשון, לענ"ד, הריהו טועה לחלוטין!

רק בתשובה אחרונה שנדפסה באגרת-משה, שנכתבה בתשל"ט (יור"ד ח"ג יג), נמצא איזכור של פגימת הבורית, ואף זאת רק כטעם משני, וכסניף בעלמא. גם כאן מאריך הרב בהסבר טכני של זרימת המים, ופשיטא ליה שהם רק בדרגת "כלי שני". על אף זאת מחמיר שם הרב אם הדיחו במכונה כלי איסור. למרות ש"הכלים שניתן שם בכלי שני, נעשה המכונה כלי בלוע מאיסור הבעין (!) שאיכא על כל כלי וכלי, אם לא שאיכא ששים, שזה קשה לשער. ודאי צריך להגעיל את המכונה תחילה" ואם הדיחו במכונה רק

צלחות וסכו"ם דאיסורא – ולא סירי בישול – מצדד הרב להיתרא. וכך הוא מתאר את תהליך ההדחה במכונה וכו'.

ד. סיכומו של הרב רוזן

א. למיטב ידיעתי במקרים רבים נשארים שיירי אוכל "בעיץ" לאחר ההדחה. אם אכן זו המציאות, (ולעולם אין אדם יודע מה בלבה של מכונת חברו), אזי קשה מאד לענ"ד להתיר שימוש במכונה משותפת לבשר ולחלב, מן הטעמים הבאים:

1. ה"בעיץ" לא נפגם, וחתיכות בשר, למשל, נשארות "בשריות" גם לאחר ההדחה.
2. ברגע מסוים אין ששים כנגד ה"בעיץ", ואם יש שיירי בשר, אזי המכונה נעשית בשרית בכלי ראשון. בהדחה הנגדית תיעשה חלבית בכלי ראשון, והמדית בה, כמדית בכלי איסור.
3. יתר על כן: אם השיירים נשארים גם לאחר ההדחה, אנו פוגעים באיסור בישול בשר וחלב ביחד. וראה מש"כ הרמ"א ב"יור"ד פז, ו: "הכלי שעושיין בו מים לחפפת הראש אין לשמש בו, דעושיין אותה מאפר שעל הכירה, ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב". לפי דרכנו למדנו מהג"ה זה, דאפר מכירה איננו פגום! ועי' עוד בפ"ת ובדרכ"ת ובט"ז צה, טו ובנקה"כ שם.

ב. ה"ר משה פיינשטיין זצ"ל (ובעקבותיו יבל"ח ה"ר עובדיה יוסף) הניח הנחות שאינן עומדות במבחן המציאות.

1. המכונה היא כלי שני, ומקבלת מים חמים ממקור חיצוני.
2. אין כמעט שיירים בעיץ, וכמותם מיזערית.
3. יש ששים כנגד השיירים המועטים. הרב לא ידע, כנראה, על תהליך התמעטות המים.

ג. הגעלת המכונה בין ההדחות היא משימה כמעט בלתי אפשרית:

1. א"א לחמם את המים במכונה כדי הרתחה, וכמו"כ א"א לחממה "יותר מכפי הרגילות" בשימוש התדירי.
2. הגעלה ע"י ברזל מלובן קשה מאד לביצוע.

ד. אם יקפידו לגרוף את הלכלוך הגס לפני ההדחה, וגם את המעט מזעיר שישאר בתחתית המכונה יקפידו לנקות ולנקר בין הדחה להדחה, יתכן שיש מקום להקל מצד המציאות. גם אז, לענ"ד רצוי להפעיל המכונה "על ריק" בין הדחת בשר לחלב ואיפכא, לניקוי ומירוק השמנונית. אמנם, לענ"ד, ראוי לגדור ולאסור גם זאת, "שכן נתת תורת כל אחד בידו", וחיישינן לשיכחה כמש"כ הרמ"פ זצ"ל בתשובתו הנ"ל (יור"ד ח"ב כח אות ב).

ה. שיטה משופרת יותר היא להתקין מקור חום חיצוני לחלוטין, ולבטל כליל את גופי החימום במכונה עצמה. ע"י כך ההדחה מתבצעת בכלי שני בלבד, ובכך הקלנו מאד את החששות ההלכתיים בנדון. אם אכן דרך זו, של הפיכת המכונה לכלי שני, תצלח, יתכן שנצא נשכרים גם ביחס להפעלה אוטומטית בשבת, ראה מאמרים נוספים בכרך זה. הערת העורך [א].

ד

הקושי בפסיקת הרב רוזן

פסיקת הרב רוזן למעשה צ"ע, דהנה ז"ל כנ"ל: אם יקפידו לגרוף את הלכלוך הגס לפני ההדחה, וגם את המעט מזער שישאר בתחתית המכונה יקפידו לנקות ולנקר בין הדחה להדחה, יתכן שיש מקום להקל מצד המציאות. ע"כ. צ"ע מדוע הקל בזה אחר שלא מצא סמך לפסיקה זו באגרות משה, שהרי אגרות משה הצריך לגרוף את הלכלוך הגס ואעפ"כ לא התיר לכאורה אלא בכלי שני כפי שהוכיח הרב רוזן, ולא סמך על פגום. על סמך מה התיר, אפוא, הרב רוזן באופן הנ"ל, ומהו שכתב שיש מקום להקל מצד המציאות. צ"ע אף על הסתייגותו: אמנם לענ"ד, ראוי לגדור ולאסור גם זאת, "שכן נתת תורת כל אחד בידו", וחיישינן לשיכחה. ע"כ. לא ברור איזו נתינת תורת כל אחד

א. במאמר זה נמצאנו למדים, שאינה דומה מכונה אחת לחברתה, וגם התנהגותה, נקינה וקפדנותה של עקרת בית אחת אינן דומות לאלו של שכנתה. אין מקום אפוא לקביעת הלכה אחידה לכל, ויהיה זה תפקידו של כל רב מקומי – יהא זה רב עיר, שכונה או בית-כנסת – לבקר את בני קהילתו בבתיהם, לעמוד על טיבם של האנשים ועל איכותן של המכונות, ורק מתוך כך לקבוע הלכה אישית לכל אחד ואחת. ואם תשאלני, כיצד אפוא נקבעה הלכה אחידה לתנור, לכיריים ולכופח מאז ימי המשנה ועד לפסקי שו"ע? תשובתך: אפשר שאז לא היו המכשירים כה שונים זה מזה. בדרך המוצעת – ביקורי-בית של רבנים – יש תשובה לבעיה אחרת ההולכת ונוצרת בתנאי התקשורת הנוחים של ימינו: אט אט מתברר שאין עוד צורך ברב מקומית ואפשר לקבל פסיקת הלכה דרך הטלפון, הפקס והמחשב גם ממרחקים ואף מעבר לים, ולא נותר עוד, לכאורה, שטח פעולה לרב השכונתי ולרב ביהכ"ס. ההימנעות מפסיקה חד-משמעית וכללית לגבי אביזרים שיש בהם סגנונות וואריאציות שונות נותנת לכל רב את תורתו בידו, ומעמידה אותו שוב על מקומו ומכונו. ואם כדי לפסוק הלכה, נדרש ממנו עוד לבקר בבית "הפצינט" – מה טוב ומה נעים. תשובת הרב רוזן: דוקא תנאי התקשורת בזמננו מחייבים כיוון של הכללה בפסיקת הלכות. אי אפשר בימינו בשום פנים ואופן להקים מחיצות בין קהילות. אבוי לרב שינסה לפסוק לפלוני כך, ולפלמוני אחרת, רק משום תנאי ההיגיינה אצל האחרון. פסיקתו של רב ביישוב מסויים אינה נעלמת מעיני היישובים השכנים, ואף הלכה שניתנה אישית לאדם מסויים מקבלת את פירסומה המיידית בכתב (מדורי הלכה בעיתונות, חוברות של דברי-תורה וספרי שו"ת) ובעל-פה (רדיו וטלוויזיה).

בידו יש כאן, הלא הסרת כל הלכלוך הגס דבר ברור הוא (ולא חיישינן לשיירי הדקים מן הדקים), ואף אג"מ לא חשש לזה וסמך על ניקוי הכלים וכנ"ל, ורק בעניין המגשים חשש לשיכחה. ובאמת צ"ע מדוע שכח הרב רוזן במסקנתו להזכיר את החובה להחליף את המגשים.

ה

דחיית השגת הרב רוזן על ילקוט יוסף אוצר דינים

א. פסיקת ילקוט יוסף וביאורה בהערתו

ז"ל ילקוט יוסף אוצר דינים בפסיקתו שם סי' ל סע' טו: בדין מדיח כלים חשמלי המצוי היום, יש מחמירים שלא לשטוף במדיח כלים זה את כלי הבשר וכלי החלב ביחד, אלא שוטפים את הכלים בזה אחר זה. והעיקר לדינא שינקה את כל שיירי האוכל בעין מהצלחת, ואחר כך יכניס את הצלחות הריקות לתוך המדיח על מנת לשוטפם. ובערב מותר להדיח באופן כזה כלי חלב, אף שבצהרים הדיחו במדיח כלי בשר. ובלבד שלא יהיה בצלחת חתיכת בשר או גבינה, באופן שאינה נפגמת בהדחה הראשונה עם חומרי הניקוי. עכ"ל.

בהערה ביאר שחומרי הניקוי פוגמים עפ"י המבואר בשו"ע סי' צה סע' ד: יראה לי שאם נתנו אפר במים חמין שביוורה וכו' אע"פ שהשומן דבוק בהם מותר דע"י האפר הוא נותן טעם לפגם. ואף שהש"ך ס"ק כא והט"ז ס"ק טו דחו דברי השו"ע, בשו"ת חכם צבי השיב על דבריהם. וביד אפרים כתב שבדורות שלנו שהסבון פגום ביותר ונפסל מאכילת כלב מודים הש"ך והט"ז דהוי נותן טעם לפגם, וכ"כ הרב מנחת יעקב והרב צמח צדק ובשו"ת חכם צבי ובספר בית יהודה עייאש, ובכנסת הגדולה, ומרן החיד"א ובשו"ת שאגת אריה ובספר חקקי לב ועוד. בילקוט יוסף מבואר שמטעם זה אפשר להדיח את כלי הבשר והחלב יחד. לדבריו אף אין לחוש לשינוי השניה הנעשית במים רותחים נקיים בלי כל תערובת של חומרי ניקוי פגומים, כי העירוני על הכלים (החלביים והבשריים) הוי נ"ט בר נ"ט, ואפי' הרמ"א יקל באופן זה שהרי התיר בסי' צה סע' ג לערות מים רותחים שאינן של בשר ולא של חלב על כלים של בשר ושל חלב ביחד ואפי' שומן דבוק בהם, ואפי' האחרונים החולקים על הרמ"א בזה יודו בנידון דידן שהרי הכלים כבר נשטפו ע"י רותחים ובסבון וטעמם פגום. בסיום דבריו כתב: ובאגרות משה הצריך להדיח הכלים של בשר לבד ושל חלב לבד בזה אחר זה, וטוב לחוש לדבריו. נראה שילקוט יוסף היה זהיר בפסיקתו הלכה למעשה וכתב שהעיקר להדיח בזה אחר זה (כאגרות משה) ולנקות את כל שיירי האוכל בעין.

ב. תמיהה על תמיהת הרב רוזן

מעתה יש לתמוה בכל האמור בדברי הרב רוזן ביחס לנכתב בילקוט יוסף: הרב רוזן ציטט מילקוט יוסף את המשפט הבא: ואע"פ שמי שמיקל לשטוף את כלי הבשר וכלי החלב ביחד, יש לו על מה לסמוך, אפי' אם אינו מנקה את שיירי האוכל מהצלחות. ע"כ.

אולם משפט זה לא נמצא בדבריו, ובודאי לא בפסיקתו הלכה למעשה כמובא בדבריו לעיל, רק עולה מדבריו שמי שאינו מחמיר יכול להדיח את הכלים יחד אך ודאי שאף הוא חייב לנקות את כל שיירי האוכל בעין [ב]. ומה שכתב ילקוט יוסף שם בהערה בסוגריים: וגם צריך בירור, אם חתיכות הבשר ושיירי הגבינה שבצלחות אכן נפגמים ע"י מים רותחים בתערובת חומרי ניקוי פגומים, וכו', כוונתו בפשיטות שמתעם זה מחוייבים לסלק את שיירי האוכל וכפי שפסק בגוף הספר. ובאמת כל הראיות שהביא ילקוט יוסף לפגימה ע"י בורית אינן אלא בשמנונית (וכך המחבר בסי' צה סע ד, גבי פגימה ע"י אפר).

עוד טוען הרב רוזן: נוכחתי פעמים רבות, כי נשארים שיירים "בעין" בתחתית המכונה בתום ההדחה. בודאי כך המצב אצל משפחות שאינן מקפידות לגרוף את שיירי האוכל לפני ההדחה, "ואם כן, נתת תורת כל אחד ואחד בידו". ע"כ. מסתבר שהרב רוזן נוכח במציאות זו במקומות שמקפידים שלא להדיח כלל כלי בשר וכלי חלב אפי' לא זה אחר זה, ומניין ללמוד מכך שהמבקשים להקל כילקוט יוסף לא יקפידו על הוראתו לנקות את כל שיירי האוכל. אף באגרות משה דרש לסלק את שיירי האוכל ולא חשש שאם כן "נתת תורת כל אחד ואחד בידו".

עוד הוסיף: ידוע לכל, שיש השוטפים מזון בחמרי חיטוי, ולאחר שטיפתם במים הם ראויים לאכילה משובחת, ומאן מפיס ששיירי הבשר או הגבינה הנותרים על הרשת בתחתית המכונה אמנם נפגמו. ע"כ. אף טענה זו צ"ע, שהרי לטענת ילקוט יוסף יש לנקות את כל שיירי האוכל, וממילא הפגימה היא במים ובשמנונית, ומה הראיה אפוא משטיפת ירקות שהם דבר גוש גדול. אדרבה ילקוט יוסף עמד על כך שמתעם זה אין להתיר להשאיר חתיכות גדולות. ובכלל יש לחלק בין שטיפת ירקות בסבון במים קרים, לבין בישול במים רותחים חתיכות קטנות של בשר יחד עם סבון חריף ביותר כסבון המדיח שאפשר שפוגם אפי' דבר גוש.

ו

השגה על דברי ילקוט יוסף חלק עשירי (איסור והיתר ח"ג)

בילקוט יוסף בסי' פט סע' פו, חזר בו ממה שכתב ב"אוצר דינים לאשה ולבת", ולא הביא את האפשרות מעיקר הדין להדיח כלי בשר עם כלי חלב. וז"ל: אם מקפידים על כך שלא יכניסו לשם שיירי מאכל [קצת גדולים] בעין לתוך המכונה, ויש שם רק לכלוך ושומן שעל הצלחות והכפות, אפשר להשתמש במדיח כלים זה הן לכלי חלב והן לכלי בשר, בזה אחר זה. ואפילו בו ביום. אולם אם אין מקפידים בזה, ומכניסים לתוך מכונת מדיח הכלים שיירי מאכל כמו חתיכות של בשר או פיצה, קשה להקל [שיתכן וחתיכות אלה לא נפגמים בחומרי הניקוי המעורבים במים, וגם אין כאן נותן טעם בר נותן טעם

ב. הדברים אמורים ביחס למהדורה ראשונה שיצאה בשנת תשמ"ט, ותחומין יא יצא בשנת תש"ן, ומסתבר שזו המהדורה שהיתה לפני הרב רוזן.

דהיתרא]. ובבתי מלון ומסעדות ציבוריים שקשה להשמר בזה, יש להצריך שיהיה להם ב' מדיחי כלים אחד לבשר ואחד לחלב. עכ"ל.

בהערה פו הביא את דבריו מאוצר דינים ואף הוסיף עליהם בעקבות השגותיו של הרב רוזן (מבלי להביא דבר בשם אומרו, רק סתם: אולם ראיתי שכבר העירו וכו'). לדבריו יש לחלק בין שטיפת פירות וירקות בסבון שאין הסבון פוגם לבין חומרי הניקוי שבמדיח המתערבים במים ורתחים הפוגמים שיירי מאכל [כשאין שם חתיכות גדולות] ופליטת הכלים.

ילקוט יוסף הוסיף והביא סיוע לדבריו מאגרות משה שהתיר מהנמוקים כדלקמן: דמסתמא יש ס' במים החמים כנגד השומן הדבוק בצלחות והכוסות, ועוד שטעם הבלוע בכלים היוצא לתוך המים הוא טעם קלוש דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ועוד שדין המים הרותחים שבמכונה הם כדין כלי שני אחר שהמים באים לשם ממקור אחר, ועוד דיש להסתפק אם חום המים מגיע ליד סולדת. עוד ציין ילקוט יוסף להגבלות ההיתר של אגרות משה: החלפת המים (שממילא נעשית במדיחים שלנו), הדחת המדיח במים רותחים אחרים קודם שטיפת הכלים דהוי כעין הכשר, והחלפת מגשים, וכל זה אם יש לו פנאי לזה (צ"ע, דבאגרות משה לא תלה את החלפת המגשים בפנאי). אך הוסיף: אולם ראיתי שכבר העירו על דבריו בכמה נקודות: אף שיש במדיח כשמונה עד עשרה ליטר מים וצריך כמאה או מאה וחמישים גרם בשר כדי לאסור, מ"מ בזמן התמעטות המים אין ששים כנגד הבשר. בימינו המכונה כ"ר ולא כלי שני כמכונה שהיתה אצל האגרות משה. במכונות שלנו ודאי המים מגיעים ליי"ס. למרות השגות אלו החזיק ילקוט יוסף בדעתו שיש להקל בשטיפת הכלים זה אחר זה אם אין מכניסים חתיכות קצת גדולות [דבר שאינו מצוי במדיח ביתי כיון שעלול להסתם].

פסיקתו של ילקוט יוסף צ"ע, דמחד גיסא תלה דבריו באגרות משה, אך מאידך גיסא לא דחה את השגות הרב רוזן, ולא עוד, אלא שהשמיט את טענת הרב רוזן שהאגרות משה לא סמך על פגימת הבורית, ואילו כל פסיקתו שלו (וכך במסקנתו) המיועדת אף לפוסקים כרמ"א תלויה אך ורק בפגימת הבורית. אילו באמת היה ילקוט יוסף סבור שהבורית פוגמת הרי שיכול היה להתיר אפי' הדחת כלי בשר וחלב יחד כמבואר באגרות משה (יו"ד ח"ג כח), אף שהוא עצמו לא התיר זאת כיון שלדעתו אין הבורית פוגמת.

נמצא אפוא, שהחושש שמא הבורית אינה פוגמת אינו יכול להתיר הדחת כלי חלב אחר כלי בשר בתוך מעת לעת, אלא אם ישיב על טענות הרב רוזן הנ"ל. וכבר השגיח בכך בשו"ת עטרת פז, ועל כן כתב שהחושש שאין הבורית פוגמת ימתין מעת לעת.

עוד צ"ע מדוע לא הביא ילקוט יוסף להלכה את הצורך בהחלפת המגשים. ובכלל צ"ע בהערתו של ילקוט יוסף, לפי שנראה שעירב שם בין האפשרות להתיר הדחה יחד לבין האפשרות להתיר בזה אחר זה, ואכמ"ל. בין כך ובין כך, שמעתי מפי ת"ח ששאל את הגר"ע יוסף שליט"א, שאכן ממשיך להתיר הלכה למעשה להדיח יחד אחר סילוק הפסולת.

ז

הנראה לענ"ד להשיב על השגות הרב רוזן הנובעות מאגרות משה

א. פגימה ע"י בורית

כבר הובא לעיל שמוסכם אף על ילקוט יוסף שהבורית פוגמת בשמנונית ולא בעין ועל כן צריך לסלק את שיירי האוכל. עוד פשוט שהפגימה במים (היינו בטעם ובשמנונית) אינה צריכה להיות באופן שאינה ראויה לכלב, וכמובא בשו"ע סי' קג סע' ב: פגם זה אין צריך שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו, אלא אפילו פוגם קצת אינו אוסר תערובתו. אולם לטענת הרב רוזן אגרות משה כלל לא סמך על פגימת הבורית, ורק בתשובה בשנת תשל"ט הביא זאת כטעם שני וכסניף בעלמא. מעיני הרב רוזן נעלמה תשובה משנת תשל"ג (יו"ד ג' סי' כח), העוסקת באפשרות להכשיר מדיח כלים שבלע איסור משום שהבורית פוגמת, וכתב על כך: ומצד הבורית אפשר לפי ריבוי המים אין שם כדי שיעור לפגם. ע"כ. מבואר שודאי מודה אג"מ לפגימת הבורית, אלא שחשש לריבוי המים. ויש לדון שמא במדיח הכלים שהיה לפניו הוכנסה כמות גדולה של מים, או אפשר שכיון שמדובר במדיח של איסור הרי פשוט שהוכנסו גם חתיכות איסור (שהרי מסתמא המשתמש באיסור אינו מקפיד על סילוק הפסולת כראוי) וממילא אפשר שאין הבורית פוגמת חתיכות גדולות ולא היה במים ס' כנגדן וממילא המדיח בלע איסור (ואין אומרים בו נ"ט בר נ"ט, שהרי איסורא בלע). אולם במדיח שלנו שמשתמשים בכעשרה ליטר בלבד בסרקולציה ובלא חתיכות גדולות ודאי שהמים עם השמנונית והטעם הנפלט מהכלים, נפגמים. ובאמת מדוקדק באגרות משה שבשתי התשובות שהזכיר את פגימת הבורית, מדובר במדיח של איסור, שכן בתשובות העוסקות במדיח כשר (ורק בעניין בשר בחלב) כלל לא נדרש אג"מ לדון בפגימה שכן יש לו היתר פשוט של נ"ט בר נ"ט. ולא עוד אלא שעל ההסתפקות של ריבוי המים, אפשר להוסיף שאג"מ התעלם מפגימת הבורית כיון שהמדיח שלו הינו כלי שני ואפשר אפוא שאין הפגימה חשובה כפגימה המוזכרת אצל השו"ע בסי' צה סע' ד בכלי ראשון, וביותר שבמדיח של האגרות משה היה מקום להסתפק שמא אין המים מגיעים ליד סולדת (כמובא לעיל בדברי הרב רוזן), וממילא אפשר שאין בורית פוגמת באופן זה כל כך. וראה חכמת אדם כלל מה אות יז שמחלק בין אפר שנתבשל עם המים שפוגם, לבין אפר שנתערב במים חמים שאינו פוגם (ובכך יישב חכמת אדם את אשר הוקשה לרב רוזן מהרמ"א בסי' פז דאפר מכירה אינו פוגם).

אדרבא, אגרות משה ביקש להתעלם מעניין הבורית שכן אם הבורית פוגמת הרי שנדרש להתיר אפי' הדחת הכלים יחד, ואף במדיח של איסור, ואת זה לא רצה אג"מ להתיר, כמבואר בדבריו שהשיב לרב הטוען לפגום (יו"ד ג' סי' כח): ולדברי כתר"ה הרי היה נמצא דלהשו"ע אין צורך כלל בהגעלה ומותר אף לכתחלה להדיח כלים כשרים במדיח כלים שהדיחו בו כלים אסורים, וגם יותר מזה להדיח גם ביחד כלים אסורים וכלים כשרים וכלי בשר עם כלי חלב ביחד כיון דהדחה בכלי זה הוא לעולם בטעם לפגם

וזה ודאי לא ניתן להאמר, ואף שיש לחלק דביחד יש לאסור אטו שידיח אותם יחד בלא דבר הפוגם ואף אם במדיח כלים אין הדרך להדיח בלא בורית יש לגזור אטו ידיחו בכלי אחר בלא דבר הפוגם, אבל כיון שבכלי זו במדיח כלים אין הדרך בלא בורית היה שייך להתיר גם לכתחלה וכו'.

נמצא שבמדיח שלנו שיש מעט מים, והמים חמים ביותר, והבורית חריפה, ואין צריך לפגום אלא את השמנונית והטעם הנפלטים מהכלים, היה אגרות משה מודה שאפשר לסמוך על הפגימה אם אכן היא בכלל נדרשת וכפי שעוד יתבאר. וראה באגרות משה שם (יו"ד ח"א סי' מב ענף ג) שעל אף שהחמיר בעניין פגימת הבורית נראה שצירף טעם זה להקל באשה חלושה או שלא מספיק לה הזמן להדיח הכלים בידיה מפני טפול התינוקות, והתיר הגעלה ג' פעמים למדיח של איסור.

ב. האם המדיח שלנו כלי ראשון או כלי שני

לטענת הרב רוזן אג"מ התיר רק במדיח שהוא כלי שני, אך נראה דלא כטענתו. המעייין שם באג"מ יו"ד ח"ג סע' י ד"ה ב' [ג], יראה שכל הדיון שלו על האפשרות לגרום נ"ט

ג. ז"ל: ומשי"כ כתר"ה דהרמ"א יו"ד סי' צ"ה סעי' ג' שכתב בהודחו זה אחר זה שרי הוא רק בדיעבד, פשוט שאינו כן דאף לכתחלה מותר להדיח אח"כ כשאין שם הכלי בשר דהדיחו תחלה דהא כתב הט"ז בס"ק י"א דזה הוי נ"ט בר נ"ט כיון שלא נתערבו הטעמים, וכן הוא בהגר"א ס"ק י"ח דכתב דלא שייך כאן טעמים של תוס' והוא ממש דין דגים שעלו בקערה של בשר שמותר לאוכלן בכותח שזה מותר לכתחלה לכו"ע, והוא גם לשון הש"ך בס"ק ט"ז שכתב אבל אם הודחו בזה אח"כ הוא ממש כדגים שנתבשלו בקדרה של בשר דשרי, היינו דמתיר לכתחלה עוד יותר דאף אם נתבשלו תחלה המים כשהכלי בשר היו שם נמי מותר להדיח כלי חלב אחר שהוציאו משם הכלי בשר מטעם דאף בנתבשלו שיש מחמירים לאכול בכותח הא כתב הרמ"א בסעי' ב' דליתנן בכלי מותר לכתחלה דהגר"א כתב רק בעלו דהיינו שהודחו בכלי ראשון מתחלה כלי בשר ואח"כ כלי חלב ולהש"ך אף בנתבשלו היינו שהיו הכלי בשר תחלה בשעת הרתיחות על האש נמי מותר. והנידון לאסור לכתחלה הוא אם מותר לכתחלה להעלות הדגים בכלי בשר כדי לאכול אח"כ בכותח שהסמ"ק אוסר כדאיתא בט"ז סק"ד ועל המשמעות לשון הבי"ה שהסמ"ק אוסר לכתחלה לאוכלן בכותח כתב שהוא שלא בדקדוק ובנקה"כ שגם הד"מ והדרישה והבי"ח כבר כתבו זה, ופשוט שגם הבי"ה סובר כן ולא דק בלישניה. ומשמע מהט"ז וכן מהש"ך סק"ג דדוקא כדי לאוכלן בכותח אוסרין לכתחלה אבל כדי להעלות אח"כ על כלי חלב מותר לכתחלה ובבי"ח מפורש כן, אבל הפמ"ג במשב"ז שם סובר דאסור גם לבשל בכלי חלב כדי להעלותו בכלי בשר, ולהעלות בכלי חלב כדי להעלותו בכלי בשר לא מבואר בלשונו ויש להסתפק אם גם בזה אוסר. וא"כ לדינא כיון שהבי"ח מתיר בפירוש וכן הוא גם משמעות הט"ז והש"ך, וגם הפמ"ג עצמו הביא מבעה"ת במפתחות שמתיר לבשלן בכלי חלב כדי לערותן לכלי בשר והובא גם בדרישה ומשמע שגם הדרישה סובר כן, וגם מהפר"ח מביא שמתיר, והוא רק מלתא דרבנן ורק

בר נ"ט, הוא רק אם אינו מחליף את המים ושכאופן זה אפשר לסמוך על הב"ח ודעימיה דמותר לכתחילה בנתבשלו כדי להעלותם על כלי של חלב, ואף פמ"ג אפשר שמתיר בזה דהוי בבחינת עלו כדי לעלותם שהרי המים כלי שני, אבל אחר שהחמיר האג"מ להחליף את המים כדי לצאת מכל נדנוד, שוב אין כאן כל פקפוק ואף לא במדיח שלנו. דהנה המדיח שלנו אינו מתמלא במים, רק בתחיתו יש מעט מים כעשרה ליטר שהם נשאבים ומותזים בסירקולציה. מעתה אם נדיח כלי בשר במדיח חדש אחר הסרת שיירי האוכל כנדרש, הרי שהמדיח לא ייעשה בשרי שהרי יש ס' במים כנגד השמנונית והמעט שבעין וכנ"ל וכמוסכם על אג"מ. גם אם נאמר שאין במים ס' כדי לבטל את השמנונית (דבר שהוא רחוק שהרי אין צריך לבטל אלא את שמנונית הבשר בלבד ולא את כל שאר האוכל המעורב בשמנונית [ד]), ואת הפליטה מהכלים (דאפשר שהפליטה מרובה שהרי שמין אותה כנפח דפנות הכלים, אך דוקא כלים שהם כ"ר ולא צלחות וכוסות שלא בלעו בבישול), הרי שיפגמו ע"י הבורית וכנ"ל (כי מסתבר אחד מהשנים: או שהמים מרובים ואינם נפגמים ע"י הבורית כנ"ל באג"מ אך מבטלים בששים, או שיש מיעוט מים ואין ביטול בס' אבל יש פגימה). וגם אם נאמר שאין הבורית פוגמת ואין ס' כנגד הטעם הנפלט מהכלים (אך ודאי יש ס' כנגד השמנונית) הרי שטעם זה כשנבלע במדיח הוא נ"ט

אלכתחלה יש להקל, וברק עלו בכלי חלב כדי להעלות בכלי בשר שאיכא ספק אף אם הפמ"ג אוסר ודאי אין להחמיר, אך מ"מ כתבתי במדיח כלים שהוא רק בעלו שהמים באים לשם ממקום אחר שאף שיותר לדינא ליתן גם לאותן המים לא התרתי למעשה אלא להוציא המים שהודחו בהן כלי הבשר ולהביא מים אחרים והוא מצד חשש הקטן אליבא דהפמ"ג ואם היה במקום שלא מצוי מים חמין ובא בטירחא גדולה לא הייתי אומר להחמיר אבל במקומותינו שאיכא מים חמין בלא טירחא גדולה החמרת, והוא נכון וברור. ומשי"כ כתר"ה דמדיח הכלים הוא כלי בשר והמים מתבשלים שמה לא מובן כלל דהרי אינו כן דאין המים מתבשלים שם אלא שבאים לשם מים כידוע, ומדיח הכלים אינו לא כלי בשר ולא כלי חלב, כי רק הכלים מודחין שם וברוב הפעמים הוא יותר מששים.

ד. אבל בעטרת פז כתב: אבל במדיח כלים א"א לוודא תמיד שיש שישים במים נגד השמנונית, דלפעמים נשאר בכלים הרבה משיירי המאכל, ובכה"ג לא יהיה שישים כנגד השמנונית, וכעין מה שכתב המנחת יעקב על התו"ח (כלל נו סק"יח) דאע"ג דאמרינן בעלמא דמסתמא יש שישים בתבשיל כנגד השומן הדבוק בקערה, מ"מ בהדחה לא אמרינן הכי מסתמא יש שישים במי ההדחה כנגד השמנונית שבקערה, ושם הביא דכ"כ גם האו"ה (כלל לד דין יז). ע"ש. [וע"ע בפר"ח (סי' צה סק"יב), ובפמ"ג (שפ"ד שם סק"יא)]. ע"ש]. עכ"ל. מיהו נראה שזהו דוקא בסתם הדחה שקשה לשער את כמות המים, אבל במדיח כלים שכמות המים ידועה וקבועה ואף כמות הכלים המירבית ידועה. ואם יש כעשרה ליטר מים הרי שאחד מששים כמאה וששים סמ"ק, וזה ודאי הרבה, שהרי מדובר רק על החלק הבשרי שבשיירים ולא בכל שאר הדברים הנספחים שאינם נעשים נבלה.

בר נ"ט בר נ"ט (היינו מהכלים הבשריים למים ומהמים למדיח) ומשם חוזר הוא בהדחה הבאה אל הכלים החלביים שוב כנ"ט בר נ"ט בר נ"ט (היינו מהמדיח למים ומהמים לכלים החלביים), וכולי האי אין להחמיר ואפי' לגרום לכתחילה אין לאסור. לכאורה אפשר היה להוסיף ולטעון שאף במדיח שלנו יש רק בחינת עלו ולא בחינת נתבשלו שהרי המים באים על הכלים בעירווי. מיהו נראה פשוט שכיון שהמדיח סגור ויש בו גוף חימום נעשה כולו לכלי ראשון, ראה סי' צב סע' ב גבי כיסוי הקדרה מכסה, ובגר"א שם ס"ק כט. ובאמת שכבר מפורש באגרות משה יו"ד ב סי' כט, שאם מחליפים את המים יש להתיר אפי' לכתחילה ואפי' בכלי ראשון, וז"ל: וממילא לפי מה שנתבאר אין חלוק מה שהדיש וואשער מרתיח את המים. ע"כ, שכן פשוט לאג"מ שאין המדיח נעשה בשרי משום שיש ששים כנגד השמנונית, והטעם הנפלט מהכלים הוא נ"ט בר נ"ט. ממילא מה שנקט אג"מ בתשובה הנ"ל שמדיח הוא כלי שני, כתב כן רק לרווחא דמילתא לבאר מדוע אפשר מעיקר הדין גם בלא להחליף את המים.

אכן הטוען שלא מצינו לרמ"א כל היתר לגרום נ"ט בר נ"ט אפי' באינו בן יומו, ואפי' בעלו לבד (כשיטת פמ"ג) יכול לטעון שאף במדיח שלנו אין להתיר. מיהו נראה שכיון שודאי מותר להשתמש במדיח לדברים אחרים שאינם לא בשר ולא חלב, אפי' לשו"ע בסי' צד סע' ה גבי שתי כפות, לכן אין להחמיר בגרימת נ"ט בר נ"ט בכל זה דאינו כלי של בישול, ולא יבואו לבשל בו בשר או חלב.

ג. התמעטות המים

הרב רוזן דקדק דפשיטא לרמ"פ שיש ששים כנגד ה"בעין" הנשאר במכונה. ועל כך העיר: על הנחה האחרונה, יש לי להעיר מן המציאות, שכנראה לא היתה מוכרת לרב פיינשטיין זצ"ל, והיא שהמים מתמעטים בתהליך ההדחה, ולבסוף מתנקזים לחלוטין, ואילו השיירים בעין מתרכזים בתחתית המכונה. א"כ, אפי' אם היה במים ששים ויותר, סוף סוף בשלב מסוים המים מתמעטים מכדי ששים. כיון שהמכונה נחשבת ככלי ראשון, שהרי מקור החום בתוכה, הרי שה"בעין" הקיים חוזר ומבליע טעם משובח בדפנות. ע"כ.

והנראה בעיני שאעפ"כ אין לאסור להדיח כלים זה אחר זה, שכן יש כאן ספק ספיקא: ספק אם בכלל ישארו במדיח שיירים גדולים, שהרי ההוראה לסלק את כל שיירי האוכל. ספק שמא החתיכות הקטנות הללו נפגמו. גם אם נחוש שמא אחר השטיפה השניה שוב אין השיירים הגדולים פגומים על אף שהתבשלו בסבון וכנ"ל, יש מקום לומר שעל אף התמעטות המים יש ששים כנגד הטעם היוצא מהחתיכות, שהרי הבל הקדרה מצרף את כל אשר בקדרה לששים כנ"ל! וראה סי' צב בגר"א ס"ק כט שטיפה הנופלת על קדרה מכוסה שלא כנגד התבשיל, נחשב כאילו נפלה כנגד התבשיל משום הבל הקדרה,

וממילא אפשר שהטעם הנבלע במדיח מתפשט בכולו ומתבטל [ה]. עוד מסתבר שהמים המצויים תמיד בתחתית המדיח מעבר למסנן יחד עם כל המים היוצאים בצינור, יש בהם ס' כנגד השיריים אף בשעת ההתמעטות.

ועל הכל, אחר גמר ההדחה של כלי הבשר וסילוק הפסולת כנדרש, תעשה הגעלה למדיח בזמן ההדחה של כלי החלב, דודאי יש ששים כנגד פליטת האיסור מאותו מקצת כלי שנבלע בו האיסור בשעת התמעטות המים וכבולעו כך פולטו, ואף אם המים במדיח מכשירים רק את מקצת הכלי שהרי אינם בכל המדיח, הלא קיי"ל שבין בשר וחלב ניתן להכשיר רק את מקצת הכלי שבישלו בו, דהיתרא בלע (ראה סי' קכא ש"ך ס"ק טז). אין לחשוש בזה לדברי המגן אברהם (או"ח סי' תקט ס"ק יא) דהעולם נוהגין שלא להכשיר כלי בשר לכלי חלב ולהפך, שכן כאן יש רק ספק איסור, ועוד שמנהג זה לא נאמר אלא בכלים שהאוכל עצמו מתבשל בהם מחשש שיטעו, ועוד שבנידון דידן כל יום נעשה גיעול לחברו, ועוד ששפע המים שיכנסו עם תחילת ההדחה של כלי החלב ודאי מבטלים בששים את הטעם המועט שנבלע במדיח והוי כדברי השו"ע בסי' צט סע' ז: אם נבלע איסור מועט לתוך כלי כשר אם דרכו של אותו כלי להשתמש בו בשפע היתר מותר להשתמש בו לכתחלה כיון שהאיסור מועט ואי אפשר לבא לידי נתינת טעם, ע"כ. ואף שהאחרונים החמירו בזה, מ"מ בנידון דידן בצירוף כל הנ"ל נראה שאף הם יודו שיש להקל. ועוד, דאפשר שלא אסרו בכלי זה שאינו אוכל ממנו. ואין לחשוש לביטול איסור לכתחילה כיון שיש כאן רק ספק ראה ש"ך סי' צב ס"ק ח עפ"י תה"ד, וביותר, שאינו מתכוון לבטל איסור. לאור כל הנ"ל יש מקום לומר שאכן אג"מ הכיר את בעיית ההתמעטות אך לא חשש לה, וביותר במדיח שלו שהיה רק כלי שני.

ומ"מ המבקש להחמיר על אף כל הנ"ל, ימתין מעת לעת בין הדחה להדחה, כפי שכבר הובא לעיל בעניין החושש שאין הבורית פוגמת (ונראה שדי בלינת לילה לאור כל הספיקות, ראה שו"ע סי' קג סע' ז). דאז הטעם פגום וראה אג"מ חלק יו"ד ג סימן כח, בעניין שפע שכתב: וגם לדינא הא הט"ז ס"ק ט"ו והרבה עמו חולקין ומנהג מורי הוראה להתיר בשפע היתר דוקא לאחר מעל"ע. ועוד דאף הרמ"א שהחמיר בעירו יקל אם אינו בן יומו, ראה שם ט"ז ס"ק יג.

ה. ראה להלן בספר זה בסימן קח סעי' ב, שלרא"ה ההבל שבקדרה מכוסה חשיב כתבשיל עצמו, ואילו לרשב"א רק משום שמי התבשיל עולים ולא ההבל לבדו. לפ"ז אפשר שהגרי"א יקל בטיפה שנפלה על קדרה מכוסה רק משום שמי התבשיל עולים, אבל במדיח קשה להניח שהמים המועטים מבעבעים בכל המדיח, ובמיוחד שאינם מגיעים לרתיחה. וראה עוד ט"ז סי' צב ס"ק כח (וביאור דבריו ודברי הרש"ל בספר זה סי' קח סעי' ב).

ד. הצורך בהגעלה בין בשר וחלב

הרב רוזן כתב על הקושי להגעיל בין הדחה להדחה הן משום שאין במכונה אפשרות להעלות את טמפרטורת המים "יותר מכפי הרגילות" והן משום הקושי להכניס אבן או ברזל מלובנים למדיח כנ"ל. פשוט שכל זה נדרש באגרות משה רק בהגעלת מדיח אסור ובפסח. אפשר שהרב רוזן העלה קושי זה רק משום בעיית התמעטות המים שהצביע עליה, שלכאורה ניתנת לפתרון ע"י הגעלת המדיח. וראה מה שהתבאר לעיל בעניין התמעטות המים. אכן אג"מ המליץ להדיח במים רותחים את המכונה בין הדחה להדחה. נראה שזוהו דוקא במכונה שלו שהמים הסרוחים נשארים עד סוף ההדחה (כעולה מדבריו), אולם במכונות שלנו השטיפה השניה הרי היא הדחה מעולה ואף הגעלה מדין כבולעו כך פולטו, ושוב אין צורך בשטיפה בין מכונה למכונה. ואף שהגעלה לכתחילה נעשית במים רותחים, זהו לכתחילה כדי לצאת ידי ספיקות, אבל אין לגזור כן במכשיר שמדקדק בהגדרת כבולעו כך פולטו עפ"י טרמוסטט.

ה. חשש תורת כל אחד בידו

מה שחשש לתורת כל אחד בידו, הוא חשש מחודש, ואף אג"מ לא חשש לכך, וכנ"ל. וביותר, שאף אם במקרה או שלא במקרה לא יקפיד להסיר את כל חתיכות הבשר, רחוק שהמדיח יהיה בשרי גמור. אכן, לו יצוייר שהמדיח יהפך להיות ככלי בשרי לכל דבר, הרי שלשיטת השו"ע ודאי לא יאסרו הכלים שהרי אינו אוסר קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת אפי' שניהם בני יומן. ואף שכאן הכלים מלוכלכים אבל המדיח נקי, וממילא אינו פולט אלא נ"ט בר נ"ט ולא יאסור את הכלים. אכן לפי הרמ"א היה מקום לאסור את הכלים, שהרי אפי' הכלים נקיים אוסר ואפי' בדיעבד כלי בשרי שהודח בכלי חלבי בן יומו. אמנם כיון שאחד מטעמי האיסור הוא משום החשש שמא הכלים יגעו זה בזה, וזה לא קיים במדיח שלעולם אין הכלים נוגעים בדפנות, יש מקום להקל בדיעבד לאור כל הספיקות הנ"ל, ולא לחשוש לתורת כל אחד בידו.

ו. החובה לנקות את המסנן אחר ההדחה

אכן בדי השלחן סי' צה סע' ג ביאורים ד"ה שרי, אסר את השימוש משום החשש שכשבא להדיח שם כלי החלב עדיין נשאר במכונה איזה ממשות של בשר כיון שיש למטה כמין רשת שנאחזים שם פירורי המאכל ואינם נשטפים מן המכונה, והוא כמעט מן הנמנע להסיר מהרשת כל הבעין הנאחזו שם. לדבריו פירורי בשר אלו ניתזים על כלי החלב ואינם בטלים בששים כי הם מותזים בעירו, ע"ש [ו]. מיהו נראה שזה דוקא

ו. ז"ל: ואף שיש בכל מי ההדחה יותר מס' כנגד אותם הפירורים, נראה דלא שייך בזה דין ביטול בסי' ולא מיבעיא לדעת החו"ד דלא שייך סי' בניצוק של עירו, אלא אפילו לדעת הפמ"ג הני מילי כשכל מי הניצוק הנוגעים אהדי עולה יותר מס' כנגד האיסור, אבל הכא פעולת המכונה לפזר המים וליכא סי' באותם הטיפין המוליכין את פירורי הבשר לכלי החלב.

במכונה שלו, אבל בסתם מכונה ודאי ניתן להסיר בקלות את כל הלכלוך. ועוד, דאפי' אם לא הסיר אין בכך כלום כי ודאי אין הפירוורים מתערבבים בהתזה שהרי הם גדולים מהרשת ועל כן נשארו במכונה ולא נשטפו, ומאידך גיסא אינם יכולים להתפזר במכונה מעל הרשת כיון שבמשך ההדחה המים נשאבים כל הזמן דרך הרשת לכיון חוץ (בפעולת הסירקולציה של המים). אכן אם יודע שנשאר מעט בשר יש כאן בעיה נוספת של בישול בשר בחלב, שודאי לכתחילה ראוי למנוע אותה. צ"ע במה שבדי השלחן דן את ההתזה כעירוי, ולא השגיח שהמכונה כ"ר בגלל שסגורה ושיש בה הבל רב, ואף שיש בזה צד לחומרא דהוי ככ"ר, מ"מ יש בזה גם צד לקולא שכל חלקי העירוי מצטרפים לששים בניגוד למה שכתב שם, וראה סי' צב סע' ב גר"א ס"ק כט (וכן בפר"ח שם ס"ק כג, וכן עולה מהרמ"א שם סוף סע' ז, והובא גם בבדי השלחן סי' צב ס"ק קיז), שע"י כיסוי הקדרה כל המצוי בקדרה מצטרף לששים לבטל את הטעם.

ז. החשש להתזות בעין לדפנות ולבליעתם

בדי השלחן העלה חשש שפירוורי מאכלי החלב עצמם מובלים ע"י המים לדפנות ונפלט לתוכם מטעם הבשר שבדופן ונעשה בכך בב"ח, אך כתב דאפשר שכיון שבא הכל ע"י עירוי לא שייך חשש זה. לאור המתבאר לעיל שכל המדיח מלא הבל ומחבר את כל מה שבתוכו, יש לדון דאין כאן קולא של עירוי. מאידך גיסא נראה שאין לחשוש לפליטת טעם הבשר כיון שהמדיח כבר הוגעל ע"י ההבל בהדחה הקודמת (בשלב השני של המים הנקיים) ופשוט שיש ששים במים כנגד הפליטה אף שאין ששים כנגד הדפנות כיון שידוע שהמדיח לא בלע אלא מעט. עוד יש לדון האם יש בישול בב"ח באופן זה שאין חשיבות לפירוורים והם הולכים לאיבוד.

ח. הצורך בהחלפת מגשים

כאמור באג"מ הצריך להחליף מגשים. הרב רוזן לא כתב כן במסקנתו להלכה, ואף בילקוט יוסף לא הצריך להלכה להחליף מגשים, בלא שנימקו מדוע חולקים בזה על האג"מ. בשו"ת עטרת פז כתב שאם שוהה מעת לעת אינו צריך להחליף את המגשים דיש כאן ספק הלכה שמא לאחר כ"ד שעות נפגם גם שמנונית בעין [ז], ואפילו נימא דאין הלכה כסברא זאת (ושמנונית פוגמת גם אחר מעת לעת) דילמא הלכה כדעת מרן דפסק בסי' צה דע"י אפר נפגם השמנונית בלאו הכי. לכאורה לפ"ז יכול להקל אף

ז. הוא ציין לערוך השולחן (סי' קכב אות ח) וז"ל: ויראה לי דאפי' לדעת הטור והשו"ע (סי' קג סעי' ה, וסי' קכב סעי' ב) דסי"ל דכשאינה רחוצה לא הוי נטלי"פ הטיח שעל פני הקדירה, אינו אלא דוקא טיח ממש שיש בו שמנונית כגון שבשלו בקדירה בשר שמן הרבה וכיו"ב, אבל בישולים שלנו שהעיקר הוא תפוחי אדמה או לביבות, והבשר בו מועט וכן במאכלי חלב אף שהקדירה אינה רחוצה מ"מ מה שעל פני הדופן אין בו ממש כלל וכמעט שאינה ראויה לאכילה ולכן יש לחושבה נטלי"פ לאחר מעלי"ע בכל ענין, (ובפרט שלדעת הרמב"ם ועוד פוסקים גם טיח גמור הוי נטלי"פ). עכת"ד.

בלא שעבר מעת לעת דאף בזה יש ס"ס: ספק יש שמנונית, ספק נפגמה (וראה בס"י קו סוף סע' ט ברמ"א דבס"ס אין צריך לברר, ואף לדעת הש"ך בקונטרס הספיקות סע' לה אין להחמיר אלא היכא דאפשר ואין הפסד בדבר), אלא שכאמור אג"מ לא הקל בס"ס זה, ומסתברא משום שזהו ספק המצוי כמבואר בדבריו, ועוד שלא סמך על הפגימה מהטעמים שהובאו לעיל. עוד יש לצרף לס"ס הנ"ל דאפשר שהמגשים נגעלים בכל פעם ע"י ההבל שבמדיח (ואע"ג שמצופים בפלסטיק יש המתירין להגעיל כלי פלסטיק).

ובאמת שבאג"מ כלל לא פשוט שחשש לשמנונית, שבדרך כלל קשה לראותה, אלא חשש לשאריות של בעין. דו"ל ביו"ד ח"ב סימן כח (תשכ"ד): אבל מה שאני מצריך שעל מה שמניחים הכלים צריך שיהיו אחרים, הוא מטעם שמצוי שישאר דבר בעין מהבשר ושומן. וביו"ד ח"ב סימן כט (תשל"ב): ומה שהצרכתי שהרעקס שמניחין עליהם הכלים יהיו אחרים הוא מחשש שמא ישאר על מקום שהיה מונח כלי הבשר מעט מהשומן בעין ועל מקום זה יניח אחר כך כלי החלב שיבלע הכלי מהבעין, אבל אין לחוש שמא מדפנות הדיש-וואשער יבא מעט שומן מאחר דהוא רחוק מהכלים. ובאור"ח חלק ג סי' נח כתב: לכן צריך שהדבר שעומדין עליו הכלים יהיו שנים אחד מיוחד לכלי בשר ואחד מיוחד לכלי חלב כי כשנשאר עליהם איזה בעין הרי יגע בכלים וכו'.

נראה, שכיון שאג"מ תלה הדבר במצוי, יש מקום לבדוק בכל מכונה ג' פעמים את המצוי בה, שכן מסתבר שהדבר משתנה ממכונה למכונה (תלוי ביעילות המתזים), וממבנה המגשים, ואם אכן הדבר אינו מצוי יש לסמוך על הספקות הנ"ל ביחס לשמנונית שאולי נדבקה ואינה נראית (וביותר לאור המתבאר לעיל שאגרות משה היה מודה לפגימה במדיחים שלנו שיש מעט מים). ומ"מ יש להשגיח בסלסלות של הסכום, ואפשר ששם אי אפשר בלא שיירים, אם לא שמדקדקים ביותר שלא יוכנסו הכלים אם לכלוך בעין (יש השוטפים את הכלים במים קודם שמכניסים את הכלים למדיח, כדי שבמשך שהייתם במדיח עד ההדחה, ולעיתים מספר ימים, לא יידבק הלכלוך באופן שהמדיח לא יצליח לנקותם). ומכל מקום פשוט שמי שיש בידו להחליף ודאי שראוי לעשות כן.

ט. כלים שהודחו יחד

כאמור הגר"ע יוסף התיר לכתחילה אפי' יחד (כשנקיים משיירי אוכל), ואף אג"מ כתב שאם היינו סומכים על פגימת הבורית היה מותר להדיח את הכלים יחד, כנ"ל (אף בשיטה השניה כשאין בורית נצטרך לסמוך לשיטת הרמ"א שהטעם בכלים נפגם בהדחה הראשונה, ועל כן אין זה כמדיח כלי בשר וחלב יחד, ועוד שאפשר שהכלים הוכשרו בהדחה ראשונה, ועוד שעפ"ר אין מדיחים אלא צלחות וכדומה שאין בלוע בהם אלא כדי קליפה ואפשר שיש במים שבמדיח ששים כנגד הפליטה בהצטרפות כל הטיפות המתפזרות ע"י ההבל המחברן). ומ"מ נראה שאין לעשות כן היות ונראה שיש מכונות שבתוכנית מסויימת יש התזת מים חמים בתחילת ההדחה בלא בורית כדי להסיר

לכלוך גס. כאמור, ילקוט יוסף באיסור והיתר ח"ג כלל לא הזכיר להלכה את האפשרות להדיח את הכלים יחד.

י. הערה בעניין מבנה המדיח

בכל מכונה נשארים מים בתחתיתה (אחר המסנן), ונמצא שבשטיפה הבאה מדיחים את הכלים באותם המים בלא להחליף. מיהו נראה שמים מועטים אלו מקורם בשטיפה האחרונה שהיתה נקיה, ובהצטרפות המים החדשים, אין לחשוש לטעם, ואף לא לבעין, דהבעין נשאר במסנן.

ח

סיכום

התברר שמעיקר הדין אפשר לסמוך שהבורית פוגמת בשמנונית, ואין להביא ראיה כנגד זה מאגרות משה. מטעם זה היה מקום להתיר להדיח יחד כלי בשר וכלי חלב. לו יצוייר שהבורית אינה פוגמת, אפשר לסמוך על ביטול בששים של השמנונית ומעט הבעין שנשאר אחר סילוק הפסולת, וביטול הטעם הנפלט מהכלים כנ"ט בר נ"ט. אין לחשוש להתמעטות המים למרות שהמדיח שלנו ככלי ראשון, וממילא אין לחשוש שהמדיח נעשה בשרי או חלבי.

להלכה, אף שהיה מקום להתיר הדחה משותפת משום פגמת הבורית, נמנע ילקוט יוסף מלהתיר (על אף שאביו הגר"ע יוסף מתי"ר), ואף מדברי אג"מ עולה שאין דעתו נוחה מכך אפי' במקום שהבורית ודאי פוגמת. יש אפוא, להתיר בשופי בזה אחר זה. החושש שמא לא נפגמה השמנונית ואין ששים כנגדה ימתין מעת לעת, ויותר נראה דדי בלינת לילה בלבד, ראה שו"ע סי' קג סע' ז. ההיתר מותנה בקינוח הכלים מהלכלוך הגס (ואין לחשוש בזה לתורת כל אחד ואחד בידו), ובניקוי המסנן. אגרות משה הצריך להחליף את המגשים עליהם מונחים הכלים משום שמצוי שנשאר עליהם שמנונית או בעין. המבקש להקל בזה מחוייב לבדוק בעיון ג' פעמים אחר המצוי במדיח שלו, ואם אינו מצוי יסמוך בזה תמיד על ספק ספיקא.

המבקש להחמיר על עצמו שלא להדיח אף אחר מעת לעת, יטען שיש ספק בפגמת הבורית (הן מצד המציאות, והן מצד מחלוקת הפוסקים), ושיש ספק אם יש ששים כנגד השמנונית, ושלשיטת הרמ"א לא מצאנו היתר לגרום נ"ט בר נ"ט בכל אופן אפי' באינו בן יומו (ראה בספר זה סימן צה סעיף ג), וממילא אף לא בחמישה נ"ט (מהכלים הבשריים למים ומהמים למדיח, ובחזרה בהדחה השניה למים ומשם לכלים החלביים), ועוד, שאין זה דבר נאה ומתקבל להשתמש במדיח אחד כשבצידו שני כיורים (אף שאין הדבר דומה, לפי שבכיורים אין פגימה מוכרחת ואין ביטול בששים ואכמ"ל).

ובאשר למדיח בחדר אוכל גדול, הבנוי באופן הבא: מגש מונח על מסילה ומסדרים עליו את את כלי האוכל אך לא סירים. על המגש נשטפים הכלים מהלכלוך הגס באופן ידני ע"י מתיון. אח"כ נדחף המגש לתא שטיפה ומותזים עליו מים חמים עם סבון

המתחממים במקום אחר ולא בתוך תא השטיפה. משם נדחף המגש לתא שטיפה במים נקיים, ומשם לחוץ. תהליך זה נעשה בקצב מהיר ע"י הרבה מגשים. אין תאי השטיפה אטומים לגמרי שהרי יש להם פתחי כניסה ויציאה למגשים, הסגורים ע"י רצועות גומי כדי למנוע התזת מים. למיתקן זה מספר יתרונות, ונראה שאף לשטיפת הרב רוזן אפשר להתיר אם אכן ינוקו הכלים מהלכלוך הגס כנדרש: א) תאי השטיפה הינם ככלי שני, והשמנונית והטעם המותזים עליהם בעירו אינם נבלעים אלא כדי קליפה (וממילא פליטה זו ודאי בטילה). וכבר הובא לעיל מהאג"מ שאין לחוש שמא מדפנות המדיח יבוא מעט שומן מאחר שהוא רחוק מהכלים). ב) אין מכניסים כלי בישול, וממילא אין לחוש לפליטת הבלוע כמובא באג"מ יו"ד ח"ג סי' יג. ג) בתא השטיפה הראשון התזת מים עם סבון בלבד הפוגמת כל הזמן את הטעם והשמנונית, וממילא אף אין לחוש להתמעטות המים. נראה על כן שיש להתיר עפ"י ההוראות הבאות: ידיעה שאכן הלכלוך הגס נשטף. תא השטיפה עם הסבון נשטף אחר שהמגש האחרון הוצא ממנו. המסנן מנוקה בגמר השטיפה. המגשים מוחלפים.

אבל בילקוט יוסף כתב שבבתי מלון ומסעדות ציבוריים שקשה להשמר מניקוי כראוי קודם שיתנו את הכלים למדיח, יש להצריכם שני מדיחים (אך לא פירט באיזה מדיח מדובר). מאידך גיסא באג"מ חלק יו"ד ג סימן יא, דן במדיח בבית אבות שהלכלוך הגס מנוקה קודם ההדחה ובמים שבהדחה ודאי יש ששים כנגד הפליטה והשמנונית, וסיים: איני רואה בזה שום חשש לדינא, ואין להחמיר על הצבור כשהן נדחקין.

סימן צו סעיף א

שיטת רש"י בדין דגים שעלו בקערה וצננון שחתכו בסכין

(א) הקדמה. (ב) דגים שעלו בקערה. (ג) צננון שחתכו בסכין שחתך בה בשר. (ד) חורפיה דחילתית. (ה) השוחט בסכין של עכו"ם. (ו) קילחי דליפתא, ושיעור האיסור בצננון. (ז) סיכום.

א

הקדמה

הראשונים נחלקו אם יש לפרש כפשוטו: דגים שעלו בקערה, היינו דגים שנצלו ובהיותם רותחין נתנן לתוך הקערה שאכלו בה בשר והיא כלי שני, או שיש לפרש שאפי' דגים שנתבשלו בקדרה מותרים. החולקים אחזו בדברי רש"י שלכאורה משתמעם לשני פנים. להלן יוכרע כריב"ן שרש"י פוסק דגים שעלו דוקא וכמפורש בתשובת רש"י, ודלא כהבנת התוס' את פירוש רש"י בגמ'. מתוך כך יתחדש ברש"י שצננון שחתכו בסכין אוסרין לאכלו בכותח רק משום השמנונית הקרושה ע"ג הסכין אפי' לפירוש השני ברש"י, ודלא כהבנת התוס' שרש"י אוסר אפי' בסכין נקי בלא שמנונית.

ב

דגים שעלו בקערה

בחולין דף קיא ב: איתמר דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח, רב אמר אסור נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר נותן טעם בר נותן טעם הוא וכו'. אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאכלו בכותח וכו'. רש"י פירש בד"ה דגים שעלו בקערה – מן הצלי כשהיו רותחין נתנן לתוך הקערה שאכלו בה בשר. ובד"ה נותן טעם בר נותן טעם הוא – אם היו מבושלים עם בשר ממש היה אסור לאוכלן בכותח. אי נמי מודה שמואל שאסור לאכול חלב רותח בקערה דנותן טעם ראשון הוי כבשר גמור, אבל קערה זו היא עצמה אינה בשר אלא על ידי נותן טעם ואינה כבשר. עכ"ל.

ריב"ן פירש בשם רש"י (הובא בתוס' ד"ה הלכתא): דדוקא עלו שרו הא נתבשלו אסור דכחד טעמא חשיב ובא מעשה לפניו בביצים שנתבשלו בקדרה של חלב ואסר לעשות מהם מולייתא של בשר. אבל התוס' דחו דבריו וכתבו דמשמע מתוך פירושו (ד"ה נותן טעם) דמבושלים עם בשר הוא דאסור אבל מבושלים עם הקערה שרי. ליישב דברי ריב"ן צ"ל שברש"י שני פירושים (כפשט המילים: אי נמי). לפירוש הראשון שמואל מתיר אפי' בנתבשלו בקדרה (היינו שחולק על רב בתרתי: נתבשלו ולא רק עלו, קדרה ולא רק קערה), ולא נאמר בגמ' עלו בקערה (שהיא כלי שני, ראה שבת דף מב ב) אלא בגלל רב האוסר אף בזה. על כן כתב רש"י בפירושו הראשון שרק בנתבשלו עם הבשר ממש אסור. לפירוש זה אפשר ששמואל מתיר חלב רותח שניתן לקערה של בשר דלא דמי למה שנאסר בברייתא (כמובא כאן בדף קיא ב): קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם. דשאני קערה דהיא כלי שני ובלעה מן הבשר שניתן לתוכה (ולא בושל בתוכה) והטעם העובר ממנה לחלב הניתן בתוכה (ולא מתבשל בתוכה) קלוש. אבל לביאורו השני יש לפרש ששמואל מתיר רק בעלו בקערה וכפשט הגמ', דמנא לן להוסיף על דבריו ולהתיר אפי' בנתבשלו. לפ"ז פשוט ששמואל אוסר לתת חלב רותח בקערה של בשר דלא התיר אלא דגים. ומבאר רש"י שטעם חומרא זו משום שנותן טעם ראשון הוי כבשר גמור (היינו בקדרה שבשלו בה בשר) אבל בקערה זו (שאנו עוסקים בה) היא עצמה אינה בשר (שהרי לא בשלו בה בשר) אלא על ידי נותן טעם (היינו ע"י בשר שהונח בה) ואינה כבשר, ועל כן מותר לתת בה דגים ולאוכלם בכותח, אך לא חלב ממש כיון שעשו הרחקה בכלי שני אטו כלי ראשון.

מעשה יש לומר שמסקנת הסוגיא כפירוש שני ברש"י. דהנה שם: אמר חזקיה משמיה דאביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח. פשוט שדברי אביי מחוייבים להתבאר כפשוטם והיינו כפירוש השני ברש"י דדוקא עלו, דהלא בדברי אביי דוחק לומר דעלו לאו דוקא ומשום שמואל נקט לה, דאביי הלכתא אתא לאשמועינן, ומדוע ינקוט כלשון רב אי קיי"ל כשמואל דאפי' נתבשלו. אדרבא, פשוט שאביי בא ללמדנו

שהלכה כשמואל ושמואל לא התיר אלא בעלו. זהו שכתב ריב"ן שרש"י עשה מעשה ואסר בנתבשלו [א].

נראה שהתוס' וראשונים אחרים עשו מפירוש רש"י פירוש אחד, ועל כן התירו אפי' בנתבשלו. וכן עולה מפירוש הרמב"ן לרש"י, וז"ל בחידושו בדף קיא ב: פרש"י ז"ל בשאין בשר בקערה והיינו נותן טעם בר נותן טעם לפי שהיא עצמה אינה כבשר, וקאמר שמואל דנותן טעם בר נותן טעם אינו כעיקר לאסור את תערובתו, לומר דאע"פ שעשתה תורה טעם כעיקר לאסור תערובתו כמוהו הני מילי בטעם ראשון אבל טעם שני דהוא בר נותן טעם אחר אין בו כח לאסור את אחרים דהיינו נותן טעם שלישי שלהם אבל אם נתבשלו עם הבשר חד נותן טעם הוא. ע"כ. וכעין זה בר"ן [ב].

מיהו נראה שפירוש הראשונים ברש"י דחוק. לפירושם צריך לדחוק במילים "אי נמי", שאינם באים לומר פירוש אחר אלא תוספת דברים (וראה ברש"י על הרי"ף שבמקום "אי נמי" נכתב: וגם, ומ"מ ודאי שאין זה רש"י עצמו כידוע, וראה שם שינויים נוספים ברש"י). לפירושם צריך להדחק ולפרש שרש"י אינו מדקדק בין קדרה לקערה, ואף לא אביי (מה שאין כן לפירוש המחודש לעיל עפ"י ריב"ן דברי רש"י ודברי הגמ' מדוקדקים ביותר ואין לערב קדרה שהיא כלי שמבשלין בה עם קערה שהיא כלי שאוכלין בה. ומה שאמר ריב"ן: דוקא עלו שרו אבל נתבשלו אסור, כוונתו דוקא עלו בקערה שרו, אבל נתבשלו בקדרה אסור, כי זה פשוט שאין מבשלין בקערה). לפירושם המילים "מודה שמואל" היו צריכים להכתב בתחילת הדיבור. לפירושם יש לשאול מניין לרש"י ששמואל מודה שאסור לאכול חלב רותח בקערה, והלא שמואל מתיר דגים שנתבשלו וכנגד זה ודאי אוסר חלב שנתבשל בקדרה של בשר והיינו כברייתא שסתמה לאסור דוקא בנתבשל, אך לא בחלב שעלה בקערה. לפירושם יש סתירה ברש"י תוך כדי דיבור, שבתחילה כתב שאסור לאכול חלב רותח בקערה (והיינו קדרה שנתבשל בה, לשיטתם שאין לדקדק בין קערה לקדרה)

א. ואין הכונה שריב"ן עשה מעשה. וכן הוא באו"ז ח"א – הלכות בשר בחלב (תנט – תעח) סימן תסז: אמר תזקיה משמיה דאביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח, פסק רבינו שלמה בתשובה אחת, ובא מעשה לפניו בביצים שנתבשלו בקדירה שבישלו בה חלב ואסר לעשות מהם טפילה של בשר. ע"כ.

ב. ז"ל הרי"ן בד"ה ושמואל אמר מותר (אם כי לא כתב במפורש שדבריו הם דברי רש"י): מפרשינן בגמ' משום דני"ט בר נ"ט הוא, כלומר שאם היו מבושלים עם בשר ממש ודאי שהיו אוסרין לאכלן בכותח מפני שהבשר נותן בהם טעם, ומודה נמי שמואל שאסור לאכול חלב רותח בקערה [של בשר] דנותן טעם ראשון הוי כבשר גמור אבל קערה זו היא עצמה אינה בשר אלא שנבלע בה טעם הבשר ולפיכך אינה חוזרת ואוסרת הדגים משום טעם דהוה להו הנך דגים נתינת טעם בר נתינת טעם ואינו כבשר וכו'. עכ"ל.

כי טעם ראשון הוא בשר גמור וממילא הקדרה כבשר, ואח"כ מיד כתב שמותר לבשל דגים בקערה (היינו קדרה לשיטתם כאמור) כי אין הקדרה כבשר. לפירושים יש לדחות את שמועתו של ריב"ן חתנו של רש"י מפני דיוקם בפירוש רש"י בגמ'. לפירושים יש לדחוק ולבאר שאביי אמר עלו ונתכוין לנתבשלו, אמר קערה והתכוין לקדרה (דהלא דוחק לפרש באביי שמשום רב נקט לה כנ"ל). לא נכחד שאף הרמב"ם עירב בין קערה לקדרה, וז"ל בהלכות מאכלות אסורות פרק ט הלכה כג: קערה שאכלו בה בשר ובשלו בה דגים אותן הדגים מותר לאכלן בכותח. אכן במקומות אחרים מתייחס הרמב"ם לקערה ככלי שני, ראה: שבת כה ו, מעשר ג טו. ושמא יש לדקדק שהרמב"ם מתיר רק ככהאי גוונא, אבל דגים שנתבשלו בכלי שנתבשל בו בשר, אסור לאכלן בכותח.

מעתה נראה שלאור דבריו המפורשים של ריב"ן, ולאור הדוחק שבפירוש התוס' ברש"י, יש לקבל את הביאור המחודש ברש"י המתחייב מדברי ריב"ן והעולה יפה עם פשט הסוגיא ועם החילוק הברור בש"ס בין קערה לקדרה [ג]. שוב ראיתי בשו"ת דברי יציב חלק יו"ד סימן כג (ר' יקותיאל יהודה הלברשטם, מנהיג חסידות צאנז, נפטר בקרית צאנז שבנתניה בתשנ"ה), שכבר עמד על האפשרות שלדעת ריב"ן שני פירושים ברש"י ודלא כתוס', אם כי קיצר ביותר.

הרמב"ן הקשה על פירוש ריב"ן: שהדגים שעלו בקערה מן האלפס ורותחין הן, על כרחך באיסורין צריכין הם קליפה לכל הפחות, והלכך ראויה היא הקליפה להאסר בכותח כאלו נתבשלו ממש לאסור את כולן. ע"כ. נראה שלאור ההבנה שהקערה בלעה בשר רק ככלי שני והדגים אינם מתבשלים בתוכה, אין הטעם הקלוש היוצא אוסר אפי' לא כדי קליפה. מסתבר שהרמב"ן הקשה לריב"ן משום שחשב שבליעת הבשר

ג. לולי העדות המפורשת על פסיקת רש"י למעשה, היה מקום לפרש שרש"י פסק כפירושו הראשון. דהנה לפירוש הראשון ברש"י אפשר שטעם כעיקר מדרבנן ואילו לפירוש השני טעם כעיקר מהתורה (ראה בדברי הרמב"ן לעיל). לפי פסיקת אביי כפירוש השני נובעת משיטתו שטעם כעיקר מדאורייתא, ראה חולין דף קח א. אבל רש"י עצמו פסק כרבא דטעם כעיקר מדרבנן ראה דף צב ב (וב"י ריש סי' צח), וממילא אפשר שלא קיי"ל כאביי (ומה שריב"ן פסק כאביי וכפירוש השני ברש"י הוא משום שפסק כתוס' שטעם כעיקר מהתורה. ואין להכריח שאף רש"י עצמו מחוייב לפסיקת הגמ' כאביי, דראה בהקדמה לאהלי שלמה ושכעין זה בביצה דף לג ברש"י ד"ה והלכתא). מיהו לאור פסיקתו המפורשת של רש"י גבי ביצים כמובא בתשובה, נראה שכיון שחזקיה מסכים עם אביי והלכה כבתראי פסק רש"י כמותו, ולא תלה את דברי אביי בשיטתו שטעם כעיקר מדאורייתא. זהו שנוהר רש"י בפירושו שלא לתלות במפורש את החילוק בין הפירושים בסברת טעם כעיקר מהתורה או לא, רק נקט שלשיטה השניה טעם ראשון חשיב כטעם מן הממש ואפשר שמדרבנן ולא מדאורייתא. ולא עוד, אלא שאפשר דכ"ע מודו דבבשר וחלב טעם כעיקר מהתורה, ראה מה שהתבאר בזה בהקדמת פמ"ג לבשר בחלב.

בקערה היתה ע"י בישול. וכן פסק הרמ"א בסי' צה סע' ב להחמיר בנתבשלו ולהתיר בעלו בכלי שני [ד].

ג

צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר

בהמשך הגמ' שם: אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח, צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאכלו בכותח. והני מילי צנון דאגב חורפיה בלע. אבל קישות – גריר לבי פסקיה ואכיל. ופרש"י: קישות – מתוקה היא ואינו נבלע בתוכה אלא השמנונית צף ועומד על מקום החתך הלכך גריר לבי פסקיה למקום חתך גורר מעט בסכין ואכיל אף בכותח הלכך דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח כדאמר דאין נותן טעם הבא מן הממש אלא נותן טעם הבא מנותן טעם דסתם קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס אבל לסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש ועוד דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרוחתים ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא ובלע צנון. עכ"ל.

התוס' בד"ה דגים שעלו, כתבו שיש להביא ראיה לדברי ריב"ן מצנון שחתכו בסכין דאסור לאוכלו בכותח משום דאגב חורפיה בלע טפי וחשיב כחד טעמא, ונתבשלו לא גרע מצנון. אך הוסיפו: ומיהו לפירוש לשון אחר שפי' בקונט' דטעמא דאסור משום שהשומן קרוש על הסכין ואינו ניכר והוי טעם ראשון בצנון אין ראיה משם (ועל כן פסקו כהבנתם ברש"י דאף בנתבשלו שרי, כנ"ל). התוס' לא פירשו מה עושים אפוא עם פירוש השני של רש"י שעולה לכאורה רק עם פירוש ריב"ן.

באור זרוע ח"א – הלכות בשר בחלב (תנט – תעח) סימן תסז, אחר הביאו את דברי רש"י גבי צנון, כתב: מדכתב ועוד, היינו משמע שאפי' אין קרוש עליו כלום אפ"ה אסור משום חורפיה. ונראה דהאי טעמא עיקר דתלמודא קאמר לה כדקאמר ודוקא צנון דאגב חורפי' בלע. אבל טעם שהשומן קרוש עליו לא הוזכר בתלמוד. והשתא קשיא אמאי אסור והא נ"ט בר נ"ט הוא דהא הסכין קיבל טעם מן הבשר וצנון קיבל טעם מן הסכין הרי שני נותני טעם ועדיין שניהם מותרין. וכשיתן צנון טעם בכותח זהו טעם שלישי. ואמאי אסור מ"ש מדגים שעלו בקערה שמותר וכו'. אע"כ משום דחורפי' דצנון מחליא ליה שמנונית וה"ל כמקבל טעם מן הממש כדתנן פרק אין מעמידין ואלו דברים של עכו"ם אסורין ואין איסורן איסורי הנאה וכו' וקורט של חלתית. ואמרי' בגמרא מ"ט משום דמפסקי לי' בסכינא ואע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר אגב חורפא דחלתיתא מחליא ליה שמנונית וה"ל טעם לשבח ואסיר וכו'. הלכך יש לי ללמוד מכאן שאם חתך צנון בסכין של עכו"ם שהוא אסור. אבל קישות גריר לי' לבי פסקיה ואכיל לי'. כך נראה

ד. וראה סי' צד סע' ז ברמ"א שהחותך בשר הנתון בכלי שני בסכין חולבת צריך הבשר קליפה. וזהו דוקא בגלל דוחקא דסכינא (ראה ט"ז ס"ק יד), ובגלל שבבשר עסקינן, אבל בדגים פשיטא שאין לחוש אפי' אם נאסור נתבשלו.

בעיני אני המחבר יצחק ב"ר משה נב"ה. עוד הוסיף אור זרוע: מתוך כך נראה בעיני שיש לחוש לפי רבינו שלמה ולהוראתו ולאסור דגים שנתבשלו בקדירה של בשר לאוכלן בכותח דהאי טעמא עיקר דאגב חורפא דסכינא בלע, ולא גרע בישול מחורפא דסכינא ודלא כההוא טעמ' שפי' שיש פעמים שמנוני' על הסכין ואינו ניכר.

דברי האו"ז צ"ע, דהלא רש"י בדף קיא א בד"ה וצנון שחתכו בסכין כתב (כנ"ל): אע"ג דאגב חורפיה דצנון איגר"ש בלע"ז הוא בולע משמנונית הסכין הקרוש עליו והוי האי צנון נתנית טעם ראשון שהרי בלע איסור ממש והוי כבשר. מוכח אפוא שהביטוי "אגב חורפיה דצנון" מתייחס בפשטות אף לעניין השמנונית, ולא זו בלבד אלא שכאן רש"י כלל לא העלה אפשרות פליטה מסכין שאין שמנונית קרושה עליו. עוד קשה, דלהבנת או"ז החריפות מפליטה יחד עם דוחקא דסכינא (וכן הוא בתוס' דף ח ב ד"ה אגב, וכן בש"ך סי' צו ס"ק ב ובט"ז שם ס"ק ג). מיהו פשט לשון רש"י שדוחקא דסכינא מפליט ואילו החריפות היא המבליעה בצנון, וכבר עמד על כך משבצות זהב שם. עוד, יש לדון שלפירוש השני ברש"י לא מבואר מדוע מצריכין גרידה בקישות שהוא מתוק כדפרש"י, והלא הסכין נקי ואין עליו שמנונית. וכבר הקשה כן הרשב"א בחי' ודחה מטעם זה את הפירוש השני ברש"י. ובספר התרומה סי' ס' נקט כפירוש השני ברש"י וביאר דקישוא חריף מעט ונבלע הטעם בו, וכן כתב באו"ה, ובודאי דוחק לפרש כן ברש"י. עוד יש להעיר שרש"י לא כתב שהחריפות משביחה את הטעם עד שהוא חשוב יותר מנתבשלו (כך הבינו הש"ך והט"ז לאור הבנת התוס' שרש"י מתיר אפי' בנתבשלו, וממילא ביאורו השני מחוייב להתפרש אף אם נתיר בנתבשלו). ובדברי האו"ז אכן משמע שהחריפות משביחה יותר מדגים שעלו (ולא נתבשלו) וכן מבואר בתוס' רא"ש, וכן עולה מהתוס'. עוד יש להעיר שרש"י בדף ח ב גבי השוחט בסכין של עכו"ם פירש שע"י דוחקא דסכינא מתקנה השמנונית בבשר וצריך קליפה. ואף גבי חילתית בע"ז דף לט א נזכר בגמ' השמנונית (וכפי שעוד יתבאר להלן). לא ברור אפוא מה ראה רש"י לפרש כאן שחריפות מפליטה את הטעם הבלוע בסכין.

מעתה נראה לבאר את רש"י באופן מחודש, לאור מה שהתחדש שרש"י מפרש את דברי אביי: דגים שעלו בקערה, כפשוטם. בתחילת דבריו מחלק רש"י בין סתם קערה שמקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס ועל כן אין הטעם בא מן הממש, לבין סכין שפעמים השמנונית קרוש עליו ואינו ניכר (משום שאין מקנחים את הסכין, או משום שאפי' אם מקנחים נשארת השמנונית אף שאינה ניכרת) ועל כן בסכין הוי נותן טעם הבא מן הממש. אולם פירוש זה קשה, דמניין לנו לחדש שסתם קערה מקונחת וסתם סכין אינו מקונח, ואי מיירי בסכין מקונח מניין לחדש שסכין אינו מתקנה יפה כקערה, אדרבא, סתם קערה מחרס ואינה מתקנחת כראוי, וסתם סכין ממתכת ומתקנה בקל, ועוד ששטח הפנים של הקערה גדול משל הסכין ומסתבר שקשה לקנחה יותר מאשר את הסכין. ובאמת שע"י קינוח בלא הדחה קשה ביותר להסיר לגמרי את השמנונית בין בקערה ובין בסכין. על כן הוסיף רש"י (תוספת על פירושו ולא פירוש שני,

ולכן כתב בלשון: ועוד, ולא: אי נמי כבדף קיא ב וכן"ל) דאפי' אם נפרש שגם בקערה נשאר שמונונית דקה קרושה אחר הקינוח, מ"מ אין הדגים הרוותחים הניתנים לקערה שהיא כלי שני בולעים מן הממש כיון שהשמונונית דקה ודבוקה היטב בקערה. אבל החותך צנון אגב דוחקא דסכינא נגרדת השמונונית הדבוקה אף אחר קינוח וכשהיא בעין היא נבלעת בכל הצנון מכוח חריפותו. נראה שהתוס' הבינו שלפירוש הראשון ברש"י אין הסכין מקונח ולכן יש עליו שמונונית ואילו לפירוש השני אפי' הסכין מקונח ואין עליו שמונונית יש לאסור, ראה תוס' דף קיב א (סד"ה הלכתא) שכתבו: דהוי כסכין שלא נתקנח דאסור בקונטרס ללשון אחר, ואפי' אין שמונונית וכו'. ע"כ. לאור הפירוש הנ"ל ברש"י נראה שאף לפירוש השני מחוייבים לבאר שהסכין מקונח וממילא אפשר שאף עליו יש שמונונית. לפ"ז אין מקור ברש"י לאסור פליטת הבלוע בסכין, הן משום דחשיב נ"ט בר נ"ט והן משום שאפי' בסכין של איסור איננו חוששים לפליטת טעם מגוף הסכין כפי שיתבאר לקמן בסוגיא דחילתית [ה].

ד

חורפיה דחילתית

בע"ז דף לה ב, מתני': ואלו דברים של עובדי כוכבים אסורין וכו' וקורט ומעט, ראה נס"י חולין דף עז א' של חלתית. ובגמ' בדף לט א: מ"ט? משום דמפסקי ליה בסכינא, אע"ג דאמר מר: נותן טעם לפגם מותר (דסתם כלים של עכו"ם אינן בני יומן), אגב חורפיה

ה. אפשר לכאורה לתלות פירוש זה בחי' הריטב"א. דהנה ז"ל: וכן פרש"י ז"ל לקמן בדאביי דהיינו טעמא דדגים שעלו בקערה מותרין וצנון שחתכו בסכין אסור לפי שסתם קערה מקונחת ואין בה מן הממש והי"ל דגים נ"ט בר נ"ט אבל סתם סכין יש בו שמונונית בפניו והצנון מן הממש בלע והוי נ"ט הבא מן הראשון ועוד דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרוותחים ואגב דוחקא דסכינא נמי פליט סכין ובלע צנון עכ"ל. הרי שמן הסתם דנין בצנון שבלע מן השומן שעל פני הסכין והוא נ"ט הבא מן הממש וכמו שפירשתי. עכ"ל. הריטב"א לא כתב שדבריו רק לפירוש הראשון של רש"י. בהמשך כתב הריטב"א ד"ה דגים שעלו בקערה: וי"א דדוקא נקט קערה שהוא כלי שני אבל אם נתבשל בקדירה שעל גבי האור רותחת או צלי בשפוד של בשר אע"פ שלא היה בה ממשו של איסור אסורין, דלא גרוע מצנון שחתך בסכין שהיא אסור. והוסיף: ורבינו הרמב"ן אומר דהא ליתא ולעולם אפילו בקערה שהוא כלי ראשון שרינן ולא אסרו אלא בסכין וצנון שיש בסכין ממשו של בשר בעין כדפרש"י ז"ל. עכ"ל. מבואר שלא כתב שהי"א תולים עצמם בפירוש שני של רש"י, ואף לא כתב שהרמב"ן כפירוש ראשון ברש"י. מיהו התבאר לעיל שהפירוש המחודש ברש"י מיוסד על כך שרש"י מפרש כפשוטו דגים שעלו, ולכן כתב: דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרוותחים, ואילו לפירוש הריטב"א ברש"י נצטרך לחדש שמשום חורפיה בלע טפי מדגים המתבשלים בקדרה, וזה קשה לאומרו. ומ"מ נראה שהבין ברש"י שיש כאן פירוש אחד וזה כעין דברינו.

דחילתית - מחליא ליה שמנוניתא [ממתקון], והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור. הראשונים נחלקו בביאור סוגיא זו.

התוס' הנ"ל דחו פירוש שני של רש"י משום דזהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא. לפ"ז בסכין של נכרי אסור אף בלא שמנונית, דהא לא התירו נ"ט בר נ"ט דאיסורא. וראה בתוס' שם בדף קיב א, שכתבו: וצריך עיון אם הסכין (של נכרי) מקונח ואין בן יומו אי חורפא דידהו מחליא לשבח כדאמר גבי חלתית פרק אין מעמידין (ע"ז דף לט). מבואר שהתוס' הסתפקו גבי החותך צנון אי מחליא לשבח, אבל גבי חילתית פשוט לתוס' שהחריפות מפליטה את הטעם מהסכין ואף משביחה אותו אפי' כשאינו בן יומו. פירוש זה מוכרח לדעת התוס', דאם לא כן, מה שייך נותן טעם לפגם בשמנונית שהיא בעין.

וכן מבואר ברשב"א בחי' לחולין דף ח: א"נ י"ל דשאני סכין דאפי' בשאינו בן יומו לא הוי נטל"פ אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו, ולא אמרו בשאינו בן יומו שהוא לפגם אלא באיסור בלוע דדופני הכלי פוגמות כדאמר בע"ז (סו ב) ובפסחים (מד ב) אפי' קדרה בת יומה אי אפשר דלא פגמא פורתא, משא"כ באיסור בעין שהוא לשבח, והלכך סכין אע"פ שאינו בן יומו נותן טעם לשבח הוא, דמתוך שמחתכין בו תמיד נשאר שומן על פניו ולא יסור ממנו אלא אם כן מקנחין אותו יפה יפה, וכמ"ש רש"י ז"ל לקמן (קייב א) גבי צנון שחתכו בסכין אסור לאכלו בכוחת, ולא קרינן ביה נותן טעם בר נותן טעם מן הטעם הזה שהסכין נדבק על פניו שומן וממשו של בשר הוא שבלע הצנון, והכא דכוותה היא, ואי קשיא לך הא דאמרינן בע"ז (לט, א) גבי חלתית מאי טעמא משום דמחתכי ליה בסכינא דארמאי, ואפי' למ"ד נותן טעם לפגם מותר הכא חורפא דחילתית מחליא ליה, דאלמא אי לאו חורפא דחלתית אסורו של סתם סכינא של נכרי נותן טעם לפגם הוא. תירץ רבינו החסיד נ"ר דהתם בחנוני שהוא מקנח כליו כדי לעשות מלאכתו בנקיות ושלא יהא שומנו של סכין נדבק בחלתית ויזהמנו ואין איסור נשאר על פניו בעינו, ואי לאו חורפא דחלתית דמחליא ליה שרי משום נותן טעם לפגם. עכ"ל. וכן פסק הרשב"א בתורת הבית הקצר (שם לו א) ובת"ה הארוך (שם לה ע"ג), דשמנונית הטוחה על הכלי אינה נפגמת אפי' אינה בת יומא.

אבל הרשב"א בתשובה תצו, כתב: ואם היינו מפרשים ההיא דחלתיתא משום שמנונית שעל גבי הסכין ולא משום בלע שבתוך הסכין אתי טפי שפיר. דאף שמנונית מועט שעל גבי הסכין כיון שהוא מרודד ואינו אלא טיחה בעלמא ושליט בה אוירא אף היא פגומה בשאינה בת יומא. וההיא דצנון שחתכו בסכין מסתברא דמהאי טעמא הוא, ולא מחמת הבלע שפולט על ידי חריפותו של צנון דאם כן הוה לה נותן טעם בר נותן טעם. ואע"פ שרש"י ז"ל פירש כן בלשון אחר, הלשון השני שפירש משום שמנונית שעל גבי הסכין נראה לי עיקר. עכ"ל. וכעין זה נמצא במשמרת הבית (ב"א ש"ב).

וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות (ה"ד): וכולן שנשתמש בהם עד שלא הרתיח או עד שלא הדיח ועד שלא הלבין ועד שלא הטביל מותר, שכל השומן שבהם נותן טעם לפגם הוא כמו שביארנו. וכתב הר"ן בסוף ע"ז (מ. ד"ה וכולן) שדעתו

של הרמב"ם כדעת האומרים דשלא הטביל דקתני היינו שלא הדיח שאף על פי שלא הדיח שרי לפי שטיחת האיסור שעל פני הכלי נפגמת מיום לחבירו כבלע שבתוכו ואינה כאיסורו עצמו. וראה עוד בב"י בסי' קכב סע' ג.

מעתה, לאור הפירוש המתחדש לעיל, שוב אין לתלות ברש"י פליטת טעם הבלוע בסכין, וממילא אפשר שאף רש"י מסכים שגם בחילתית אין החריפות מפליטה את הטעם הבלוע, וכפשט הגמ' דמיירי בשמנונית, והיינו הקרושה על פני הסכין, והיא נפגמת כשאינה בת יומא. לפ"ז אפשר שרש"י יסכים עם הרמב"ם שהמבשל בכלי נכרי שאינו בן יומו בלא שהגעילו ובלא שהסיר את השמנונית הדבוקה בו, אין התבשיל נאסר. לפ"ז יש מקום ללמוד מסתימתו של רש"י גבי החותך את הצנון, דאפי' בסכין שאינו בן יומו הצנון נאסר כחלתית דמחליא לשבת.

ה

השוחט בסכין של עכו"ם

בחולין דף ח ב: אתמר: השוחט בסכין של עובדי כוכבים – רב אמר: קולף, ורבה בר בר חנה אמר: מדיח. לימא בהא קמיפלגי, דמר סבר: בית השחיטה צונן, ומר סבר: בית השחיטה רותח! לא, דכ"ע בית השחיטה רותח הוא, מאן דאמר קולף – שפיר, ומאן דאמר מדיח – אידי דטרידי סימנין לאפוקי דם לא בלעי. איכא דאמרי: דכ"ע בית השחיטה צונן, מאן דאמר מדיח – שפיר, מאן דאמר קולף – אגב דוחקא דסכינא בלע. סכין טריפה – פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: בחמין, וחד אמר: בצונן. והלכתא: אפילו בצונן.

רש"י שם: קולף – בית השחיטה מפני שבלעה שמנונית הסכין. מדיח – במים. בית השחיטה רותח – ובלע. צונן – כלומר אין חום בית השחיטה חזק לבלוע ומיהו הדחה בעי שהרי נתקנה בה שמנונית ואע"פ שלא נבלע בבשר הרי הוא בדפנות בית השחיטה שא"א לדופני הסכין בלא שמנונית. טרידי סימנים לאפוקי דם – כלומר בהוצאת דם הם עסוקים ולא בבליעה. דוחקא דסכין – שמשפשו בבשר בדוחק בלעה וכיון דלא איפסיק הלכתא ואיסורא דאורייתא הוא עבדינן לחומרא דקי"ל בשל תורה הלך אחר המחמיר ומ"מ לכתחלה לא ישחוט דהא השוחט קאמר. עכ"ל.

ז"ל הרשב"א בחי' ד"ה אתמר השוחט בסכין של נכרים רב אומר קולף. וא"ת למה קולף דהא קי"ל דסתם כליהם של נכרים אינן בני יומן כדמוכח בכמה מקומות בע"ז וכו' וי"ל דמיירי בסכין בן יומו (וכ"כ תוד"ה השוחט, רמב"ן ר"ן ורא"ש). א"נ י"ל דשאני סכין דאפי' בשאינו בן יומו לא הוי נטל"פ אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו, ולא אמרו בשאינו בן יומו שהוא לפגם אלא באיסור בלוע דדופני הכלי פוגמו, ואי קשיא לך הא דאמרינן גבי חלתית התם בחנוני שהוא מקנה כליו כדי לעשות מלאכתו בנקיות ושללא יהא שומנו של סכין נדבק בחלתית ויזהמנו ואין איסור נשאר על פניו בעינו, ואי לאו חורפא דחלתית דמחליא ליה שרי משום נותן טעם לפגם. עכ"ל.

אבל רש"י סתם ולא העמיד בסכין בן יומו ומסתמא מיירי אפי' בסכין שאינו בן יומו דסתם כלי נכרי אינו בן יומו. ואף תירוץ שני של הרשב"א אינו עולה עם מה שהתבאר לעיל דאפשר שרש"י בחילתית סבור שיש שמנונית בעין. נראה על כן שלדעת רש"י לא התירו שמנונית של איסור אפי' שהיא פגומה במקום שאפשר לתקן ולכן צריך קליפה לרב (אי משום שבית השחיטה רותח אי משום שדוחקא דסכינא מבליע בבשר) או סגי בהדחה לרבב"ח (משום שבית השחיטה צונן, ואין מחדשים שדוחקא דסכין מבליע רק שדוחקא מגרד את השמנונית מהסכין) או אפשר דס"ל לרש"י כתירוץ השני של הרא"ש בע"ז פרק ב ס"י לה, שאחר שהעמיד את השוחט בסכין בן יומו כתב: א"נ בשוחט לכתחלה על מנת להדיח או לקלוף, דדוקא בדיעבד התירו נותן טעם לפגם. רש"י הכריע לחומרא והצריך קליפה דאיסורא דאורייתא הוא. לאור המתבאר שבשמנונית פגומה עסקינן צ"ל דכוונת רש"י דשורש האיסור מהתורה ולכן חשיב כאיסור תורה, דאם לא כן הלא יכול היה להקל משום דודאי עתיד הכדי קליפה להתבטל בבשר בשעת בישולו (אם לא שנחוש דהוי מין במינו ורב אוסר בכל שהוא וכן פסק רש"י בכמה מקומות, ראה בספר זה סימן צח סעיף ב). לפ"ז אפשר שרש"י מסכים עם הרמב"ם שהמבשל בכלי עכו"ם שאינו בן יומו בלא שהגעילו אין התבטיל נאסר משום השמנונית כיון שהיא פגומה ואי אפשר לתקן, אך אפשר שיש לחלק בין סתם סכין שיש עליה רק ספק שמנונית כמבואר ברש"י בדף קיב א וכו"ל, לבין ודאי שמנונית דבזה אפשר דאין להקל.

מעשה יש לדון בסתימת רש"י גבי סכין שחתכו בה צונן, דמשמע שאפי' באינו בן יומו אסור לאכלו בכותח. אפשר שלפירוש הראשון ספק שמנונית אסורה דחשיב בעין ואינה נפגמת, ואילו לתירוץ השני חורפיה דצונן מחליא לשבח את השמנונית הנגרת (אבל בלא חריפות אין חשש לספק שמנונית, ואפשר לפ"ז שה"עוד" בא להשלים את התירוץ השני ולומר דחוששין באינו בן יומו בספק שמנונית רק בחריפות), או אפשר שעל אף שאין הצונן מחליא לשבח מ"מ חשיב כלכתחילה דאפשר לאכלו שלא בכותח. אכן הגר"א בסי' קכב ס"ק ז למד מסתימת רש"י בצונן לאסור אף בסכין שאינו בן יומו משום השמנונית שאינה נפגמת.

1

קילחי דליפתא, ושיעור האיסור בצונן

בהמשך הגמ' שם בדף קיב ב: קילחי דליפתא – שרי, דסילקא – אסירי, ואי פתך בהו דליפתא – שפיר דמי. ופרש"י: ליפתא – לפת אינו חריף אלא מתוק ואין טעם שומן ניכר בו. דסילקא אסירי – לפי שנותן טעם בהן. ואי פתך בהו דליפתא – ערבן בעת חתוכן שחתך אחת של לפת ואחת של תרדין הלפת מבטל טעם השמנונית מן הסכין ואין התרדין מקבלין טעם הימנו. הרשב"א בחידושו שם כתב דאי מיירי בשמנונית שע"ג הסכין כפירוש ראשון ברש"י מחוייבים לפרש שצריך הדחה (וכן פסק השו"ע בסי' צו סע' ה). לאור המתבאר לעיל שאף לפרוש שני ברש"י חיישינן לשמנונית מחוייבים לכאורה לקבל את דברי הרשב"א. מיהו נראה שרש"י פירש את הגמ' כפשטה ולא הצריך

אפי' הדחה, שכן להבנתו אין טעם השמנונית ניכר כלל בלפת ועל כן אין חוששין לטעם דהיתרא כזה, ולא עוד אלא שהלפת אף מבטלת את טעם השמנונית שעל הסכין והחותך אח"כ צנן מותר הצנן בכותח, ונראה שכך הבין הר"ן את רש"י.

אם אכן רש"י דקדק לפרש את סתימת הגמ' כפשטה והתיר את הלפת אף בלא הדחה, יש מקום לקבל את סתימת הגמ' וסתימת רש"י לאסור את כל החלתית והצנן. דהנה התוס' בע"ז דף לט א ד"ה אגב חורפיה דחילתיתא, כתבו: וא"ת דלסגי ליה בקליפה כדאמר גבי שחטה בסכין טריפה, וי"ל דחורפיה דחילתיתא בלע טפי ולא סגי בקליפה. מסתימת רש"י נראה שמשכים לכך. הראשונים נחלקו עד כמה אוסרים את הצנן. הרא"ש אסר כדי קליפה. לדבריו אין ללמוד מקורט של חלתית שאסרוהו כולו, שהקרטים קטנים ואין יכול לידע באיזה מקום חתכוהו. הראב"ד אסר כדי נטילה (שהוא כעובי אצבע), אבל בקליפה לא סגי ליה, דאם כן לימא הכי בהדיא. הרשב"א אסר את הצנן כולו, דמתוך חריפותו הוא מושך ומפעפע בכלו כדין קורט של חלתית [1]. והוסיף: דאם איתא כיון דצנן וקישות בהדדי קאמר כי היכי דתנא תקנתא גבי קישות אמאי לא תנא תקנתא גבי צנן. ואף שיש להקשות על הרשב"א מדוע לא הזכירה הגמ' תקנתא דליפתא והיינו הדחה (והן אמנם הרשב"א תירץ שם דפשיטא הוא), מ"מ בשיטת רש"י שהתיר בליפתא בלא הדחה כנ"ל, ודאי יש לדקדק דאם איתא תקנתא לצנן אמאי לא תנא לה.

ז

סיכום

התחדש שבביאור רש"י לדגים שעלו בקערה שני פירושים ורש"י הכריע כפירוש השני וכעדות ריב"ן דעלו אין נתבשלו לא. אבל התוס' ביארו שיש ברש"י פירוש אחד המלמד שאף נתבשלו מותר והתבאר הקושי שבפירוש זה. מתוך כך התחדש ששני הפירושים של רש"י גבי צנן שחתכו בסכין מיוסדים על ההבנה שדוחקא דסכניא מפליט את השמנונית הקרושה על פני הסכין וחריפות הצנן מבליעה אותה. לפ"ז אין חריפות הצנן מפליטה טעם הבלוע בסכין ואף לא בחילתית וכשיטת הסוברים דהשמנונית הדקה שעל פני הסכין נפגמת בסכין שאינה בת יומא. לפ"ז רש"י מסכים עם הרמב"ם שהמבשל בכלי נכרי שאינו בן יומו בלא שהגעילו ובלא שהסיר את השמנונית הדבוקה בו, אין התבשיל נאסר. בדין השוחט בסכין של עכו"ם נלמד מסתימת רש"י שאף בסכין שאינו בן יומו יש לקלוף כדי להסיר את טעם השמנונית שנבלע אחר שהשמנונית שע"ג הסכין נגרדה בדוחקא, ואע"ג שהיא פגומה, כי אין מתירין לכתחילה טעם לפגם ובמקום שאפשר לתקן ראוי לתקן. לפ"ז יש ללמוד מסתימת רש"י שאף צנן שחתכו בסכין שאינו בן יומו נאסר מפני שנחשב כלכתחילה דאפשר לאכלו בכותח או משום שחריפות הצנן מחליא ליה לשבח כחילתית. עוד התבאר שסתימת רש"י מלמדת שהצנן כולו נאסר כמו

1. הרא"ש דחה ראייה זו שכן בחלתית מדובר בחתיכות קטנות ואין כדי נטילה.

החילתית שכן רש"י דקדק לפרש את הגמ' כפשטא שליפתא מותרת ואינה צריכה אפי' הדחה, וממילא אף גבי צנון יש לקבל את סברת הרשב"א לפרש את הגמ' כפשטא ולאסור לגמרי דלא נזכרה תקנה אצל הצנון.

סימן צו סעיף ב

שיטת הטור והב"י בדין דגים שעלו בקערה וצנון שחתכו בסכין

(א) הקדמה. (ב) מוסכם על הראשונים שהמתיר דגים שנתבשלו אוסר רק בסכין עם שמנונית, ודברי השו"ע צריכים בירור. (ג) אין סתירה בב"י למה שמוסכם בראשונים. (ד) בירור דברי הטור לאור דברי הראשונים.
 [א] הקושי בדברי הטור. [ב] מוכח ברא"ש שספר התרומה אסר בסכין של נכרי נקיה. [ג] פשוט ברא"ש שטעם שני של רש"י עולה רק לדעת האוסרים דגים שנתבשלו. [ד] מתחדש שלדעת הרא"ש והטור סתם סכין יש בה ספק שמנונית אפי' מקונחת. [ה] ביאור דברי הטור בסי' צו. [ו] ביאור דברי הטור בסי' צד. **(ה) סיכום.**

א

הקדמה

התוס' כתבו כדבר פשוט שהמתירין דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאוכלן בכותח משום נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ודאי מתירין לאכול בכותח צנון שחתכו בסכין שאין עליו שמנונית, דנתבשלו לא גרע מצנון. יתבאר להלן שיסוד זה של התוס' היה נר לרגלי הראשונים. יש שהתירו בנתבשלו ובסכין נקיה, ויש שאסרו בנתבשלו ואסרו בסכין נקיה, אך לא מצאנו בראשונים מי שהתיר נתבשלו ואסר בסכין נקיה. יתבאר להלן שיסוד זה אינו נסתר בדברי הב"י, ואף דברי הטור מחוייבים להתברר עפ"י יסוד זה שלא יסתרו דבריו את דברי הראשונים. בירור זה הינו פתח לבירור שיטת השו"ע, שכן מפרשי השו"ע נקטו בפשטות שאוסר צנון בסכין נקיה על אף שהתיר דגים שנתבשלו. שיטת השו"ע תתברר במאמר נפרד בסימן צו סעיף ג. סכין משמשת בלשון זכר ובלשון נקבה ועל כן אין דקדוק על כך במאמר זה שכן גם הראשונים לא נקטו באופן אחיד.

ב

מוסכם על הראשונים שהמתיר דגים שנתבשלו אוסר רק בסכין עם שמנונית, ודברי השו"ע צריכים בירור

בחולין דף קיא ב: אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח, צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאכלו בכותח. והני מילי צנון דאגב חורפיה בלע. אבל קישות – גריר לבי פסקיה ואכיל. ופרש"י: קישות – מתוקה היא ואינו נבלע בתוכה אלא השמנונית צף ועומד על מקום החתך הלכך גריר לבי פסקיה

למקום חתך גורר מעט בסכין ואכיל אף בכותח הלכך דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח כדאמר דאין נותן טעם הבא מן הממש אלא נותן טעם הבא מנותן טעם דסתם קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס אבל לסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש ועוד דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרותחים ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא ובלע צנון. עכ"ל.

התוס' בד"ה הלכתא, כתבו שיש להביא ראייה לדברי ריב"ן מצנון שחתכו בסכין דאסור לאוכלו בכותח משום דאגב חורפיה בלע טפי וחשיב כחד טעמא, ונתבשלו לא גרע מצנון. אך הוסיפו: ומיהו לפירוש לשון אחר שפירש בקונטרס דטעמא דאסור משום שהשומן קרוש על הסכין ואינו ניכר והוי טעם ראשון בצנון אין ראייה משם, ועל כן פסקו כהבנתם ברש"י דאף בנתבשלו שרי. באור זרוע ח"א – הלכות בשר בחלב (תנט – תעח) סימן תסז, פסק כפירוש השני ברש"י ועל כן הכריח לפסוק כריב"ן בשם רש"י דדוקא בעלו מותר אך לא בנתבשלו ולא גרע בישול מחורפא דסכינא. יסוד זה פשוט בחי' הרמב"ן בחי' הרשב"א בר"ן (דף מא א מדפי הרי"ף) בחי' הריטב"א ובפסקי הרא"ש, שהתירו בנתבשלו ואסרו בסכין שיש עליה שמנונית. וכן ברמב"ם פ"ט מהמ"א הל' כג-כד וראה שם בכסף משנה.

השו"ע בסעיף א פסק: צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה. ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח. וביאר הש"ך בס"ק ב: של בשר בן יומו – אע"פ שהוא מקונח ונקי בודאי דאגב חורפיה דצנון וסילקא ודוחקא דסכינא פלט סכין גוף הטעם שבו והוי כמו איסור בעין הלכך ל"ד לשאר נ"ט בר נ"ט דלעיל סי' צ"ה דמותר. ובס"ק ג: או שאינו בן יומו – ואינו מקונח דסתמא השמנונית קרוש על פניו וע"ל ס"ק כ"ז. וכן הט"ז בס"ק א וס"ק ג ביאר שבסכין מקונח אין שמנונית ומשום חורפיה דצנון ואגב דוחקיה דסכינא פלט טפי מדגים הרותחים, ותלה דבריו ברש"י. וכתב הגר"א בס"ק ב בד"ה בן יומו או וכו', והוא כשני הטעמים של רש"י שם ד"ה קישות. ואע"ג דנתבשלו מותר לדעת השו"ע ריש סי' צה ואי אפשר לומר כטעם השני שברש"י כמו שאמרו תוס' ד"ה הלכתא, ס"ל דחורפיה פלט גוף הטעם, עי' ש"ך. עכ"ל.

הש"ך הט"ז והגר"א פירשו את השו"ע עפ"י שיטה שאינה מצוייה בראשונים, שכן השו"ע התיר בסי' צה בדגים שנתבשלו וכאן אוסר אפי' בסכין שאין עליה שמנונית, ואין זה עולה עם היסוד המוסכם בראשונים וכנ"ל שהמתיר בדגים שנתבשלו אוסר רק בסכין עם שמנונית. אכן יכולים הש"ך הט"ז והגר"א לטעון דכיון שרש"י התיר נתבשלו כהוכחת התוס', והוא אף פירש בפירושו השני דחיישינן לפליטת הבלוע בסכין, ממילא ראוי להחמיר לאסור אף בלא שמנונית ולחדש דס"ל לרש"י דחורפיה פלט גוף הטעם. מיהו נראה שאף הכרח זה אינו על דעת הראשונים, שכן מטעם זה יש שהכריחו שרש"י התיר נתבשלו דהוי ג' נ"ט, אבל אסר נצלו דדמי לצנון שחתכו, ואילו

השו"ע התיר אפי' בנצלו. ועוד, שהפמ"ג במשב"ז ס"ק ג כתב דפשט פירוש שני ברש"י מלמד שדוחקא דסכינא מפליט ואילו חורפיה דצנון מבליע בצנון, וממילא אי אפשר לתלות ברש"י דחורפיה דצנון מפליט גוף הטעם מהסכין. יתבאר להלן שאף בדברי הטור והב"י לא נמצא הכרח בחידושם של הש"ך הט"ז והגר"א, וממילא יש מקום להעמיד את השו"ע עפ"י הסברא המוסכמת על כל הראשונים. אין כאן המקום לדון במתחדש לעיל בסימן צו סעיף א שאף לפירושו השני של רש"י חיישינן לשמנונית שע"ג הסכין, ולא לבלוע, שכן אין זה על דעת הראשונים וממילא אין מקום לתלות חידוש זה בטור ובשו"ע.

ג

אין סתירה בב"י למה שמוסכם בראשונים

ז"ל הטור: צנון או שלקות שחתכום בסכין של בשר אסור לאכלם בחלב עד שיקלוף מקום החתך או עד דטעם ליה שלא יהא בו טעם בשר, והרשב"א כתב שכולו אסור, וא"א הרא"ש ז"ל לא כתב כן. וכתב בס' התרומות דאפי' אין הסכין בן יומו אסור. הב"י בריש הסימן הביא את שני פירושי רש"י, ובד"ה ומ"ש רבינו או עד דטעים ליה אם יש בו טעם בשר, הביא את דברי הרשב"א שהצנון חריף וכולע מן השמנונית שנקרש על הסכין. ובד"ה: וכתב בספר התרומה דאפילו אין הסכין בן יומו אסור, כתב הב"י: ז"ל ספר התרומה (סי' ט): ויכול להיות שאין חילוק בסכין אלא אפילו אינו בן יומו חשוב כבן יומו דאגב חורפיה דצנון או ירק מחליא והוי לשבח כדאמרינן גבי קורט של חלתית של גוים בפרק אין מעמידין (ע"ז לט) עד כאן, והוא מדברי התוס' שכתבו פרק כ"ה (קיב, ד"ה אגב) צ"ע אם הסכין מקונח ואין בן יומו אי חורפא דידהו מחליא לשבח כדאמרינן גבי חלתית פרק אין מעמידין. עכ"ל הב"י. ובהמשך כתב הב"י: וסמ"ק (בהגהות סי' ריג דיני ביטול אות ט) כתב: פירש רבינו ברוך דאפילו הסכין אינו בן יומו, ולפי זה משמע אפילו בלא שמנונית בעין וכו'. עכ"ל הב"י (ובכלל דבריו הסימות וכו').

לכאורה עולה מדברי הב"י שהטור, ספר התרומה והתוס', פוסקים כשיטה השניה ברש"י, על אף ששלושתם פסקו בדגים אפי' בנתבשלו ראה ב"י ריש סי' צה, ועל אף שמפורש בתוס' בדף קיא ד"ה הלכתא, דאין לקבל את פירושו השני של רש"י אם מתירין בנתבשלו וכנ"ל, וזהו אפוא המקור לפסיקתו שלו. ולא היא.

המעייין בתוס' שצייין הב"י יראה פשוט שאין סתירה בתוס' (מד"ה הלכתא לד"ה אגב), והדברים נאמרו גבי סכין של נכרי דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא. דהנה ז"ל התוס' שם בד"ה אגב, קודם הפיסקה שהועתקה לעיל ע"י הב"י: יש לזהר שלא לחתוך שומין כרישין ובצלים בסכין חולבת משום דחריפי טובא, והיכא דחתך ונתנן בקדרה מלאה מים רותחת מותר בששים לבטל טעם הבלוע בירק ונפלט מן הסכין אבל חתכו בסכין של עובד כוכבים נעשה הירק כולו נבלה וצריך ששים לבטל הירק. עכ"ל. ועל כך הוסיפו: וצריך עיון אם הסכין מקונח וכו' כמובא בב"י. פשוט אפוא בתוס' דמיירי בסכין של נכרי

כאמור וכל הסתפקותם אם חריפות הצנון כחריפות החלתית (ובחלתית מפורש שבסכין של נכרי עסקינן). וראה בתוס' דף קיב א (סד"ה הלכתא) שסכין מקונח אין עליו שמנונית.

וכך פשוט אף בספר התרומה עצמו, דלטעם שני של רש"י מחוייבים לבאר דגים שעלו ולא נתבשלו, וסכין שאינו בן יומו אוסר רק בנ"ט בר נ"ט דאיסורא. דז"ל ספר התרומה סי' נט: אמר חזקיה משמיה דאביי הלכתא דגים שעלו בקערה והאחד רותח או הדגים או הקערה מותר לאוכלן בכותח שיש בו חלב משום נותן טעם בר נותן טעם שני פעמים נבלע (הדם?) [הטעם?] ונפלט קודם שיכנס האיסור חד בקערה ומשם בדגים ואין עוד טעמו הנפלט חשוב נותן טעם ולכך מותר לאוכלן בחלב. צנון שחתכו בסכין אסור לאוכלו בכותח מ"ט אגב חורפיה דצנון בלע. ופירש רש"י לשון אחר חריפות של צנון בלע מפליט עיקר טעם בשר הבלוע בסכין ונבלע בצנון ואינו קרוי נותן טעם בר נותן טעם, ולשון שני פירש משום שהסכין אינו מקונח היטב והשמנונית הוא בעין נדבק בדופני הסכין. ומן הדין לא היה צריך רק הדחה כיון שאינו רותח אלא אגב חורפיה דצנון בלע טובא. עכ"ל. מבואר שכל הנ"ל אמור לאור הביאור שדגים שעלו בקערה היינו שהאחד רותח או הדגים או הקערה, אבל בלא זה לא שייך לחוש לפליטת טעם אם מתירין דגים אפי' בנתבשלו. ומיד המשיך סה"ת (סי' ס'): אם כן צריך ליזהר שלא יחתוך בסכין חולבת לא שומין ולא בצלים וראשי כרישין אם רוצה לתתן עם בשר לפי שהן חריפין ודמו לצנון ולא אפכ'. ואם שגג וחתך לא סגי בהדחה שהרי נבלע בהם ונתפשט הטעם. ואם אחרי כן נתנו בקדרה רותחת מותר בששים לבטל טעם הסכין הבלוע בירק דאין זה רק מעט אבל אם חתכה בסכין של עכו"ם שזהו איסור הבלוע בירק אז צריך ס' בקדירה שיעור כל הירק דחתיכה עצמה נעשית נבלה וצריך ששים כמוה. ויכול להיות שאין חלוק בסכין אלא אפי' אינו בן יומו חשוב כבן יומו דאגב חורפיה דצנון או הירק דחריף מחליא ליה והויא ליה לשבח כדאמר גבי קורט של חלתית של עכו"ם דאסור אע"ג דכלי עכו"ם בחזקת שאינן בני יומן ואסור ליה וכו'. עכ"ל מבואר שלאור דברי הגמ' וביאור רש"י יש להיזהר מלחתוך בסכין חולבת שומין ובצלים (הן משום שסתם סכין יש עליה שמנונית, והן משום שבסכין נקיה יש לאסור אם אוסרים בנתבשלו), ועל כך הוסיף שבסכין של נכרי יש לאסור אפי' באינו בן יומו משום שהחריפות מחליא לשבח והוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ופשיטא שיש לחוש אף לשמנונית כי סתם סכין יש עליה שמנונית. ואפשר שלאוסרין דגים שנתבשלו יש לאסור אף בסכין חולבת נקיה שאינה בת יומא דצנון מחליא לשבח. בהמשך פסק ספר התרומה שנתבשלו מותר אך נצלו אסור, וממילא אפשר שאף בצנון חושש לבלוע אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. וראה בספר התרומה סי' נג גבי מדוכה בענין זה [א]

א. וז"ל סה"ת סי' נג: מלח שבלוע מבשר או תבלין שדכו במדוכה של בשר ונתנו המלח בתבשיל מחלב או איפכא מלח הבלוע בחלב או דכו במדוכה של חלב ונתנוהו בתבשיל

אף בהגהות הסמ"ק כן הוא. דהנה הסמ"ק כתב: צנון שחתכו בסכין של בשר אסור לאכול בכוחה לפי שהשמונית על הסכין. ומיהו אם שמו הצנון בקדרה אינו אוסר אלא לפי חשבון שמונית הבלוע. אבל חתכו בסכין של גוים צריך ס' מכל הצנון ואפי' אינו בן יומו דסתם סכין יש בו נדבק שמונית אם לא מורק בכונה או נעצה עשר פעמים בקרקע. ומסיק התם דוקא צנון אבל קישואים גריר וכו'. עכ"ל. מבואר בסמ"ק דהחותר צנון בסכין נקי של גוים בן יומו נעשה הצנון נבלה, אבל לא נזכר בסמ"ק שהחותר צנון בסכין של בשר שאין עליו שמונית נאסר הצנון. על כך כתב בהגהות סמ"ק (ציון ט' שצויין על סוף דברי הסמ"ק) וז"ל: פ"י רבי ברוך (הוא בעל ספר התרומה) דאפילו אם הסכין אינו בן יומו כדאמרי' בעכו"ם גבי חלית, ולפי זה משמע אפילו בלא שמונית בעין, דאי בשמונית בעין פשיטא דכך יש לשאינו בן יומו כמו לבן יומו, ובפנים פירש דוקא כשיש שמונית בעין. מיהו מסתמא יש לישב לכל הפירושים דסתם סכין יש שמונית נדבק עליו. עכ"ל. מבואר שהגהות הסמ"ק עמד על מחלוקת הסמ"ק עם ספר התרומה, דהסמ"ק אסר בסכין של נכרי שאינו בן יומו רק אם יש עליה שמונית [ב], ואילו ספר התרומה אסר אפי' אין עליה שמונית (כי מחליא לשבח בצנון כבחלית). למסקנה כתב הגהות סמ"ק שאין נפק"מ בכל זה כיון שסתם סכין עם שמונית וממילא נאסר הצנון אפי' לסמ"ק.

נמצא שבין לתוס' ובין לספר התרומה לא מצאנו שהחותר צנון בסכין שאין עליה שמונית צריך לחשוש לטעם שנפלט מהסכין. ומסתברא שלא נעלם הדבר מעיני הב"י בהעתיקו את דברי ספר התרומה והגהות סמ"ק. ועל כן אף בבאיור הכסף משנה לרמב"ם (מא"א פ"ט הכ"ד), ביאר את הרמב"ם עפ"י סברת שמונית שכן בהל' כג התיר הרמב"ם בנתבשלו (ודלא כרדב"ז שם שביאר את הרמב"ם בפליטת הטעם שבסכין).

ד

בירור דברי הטור לאור דברי הראשונים

א. הקושי בדברי הטור

מעתה נראה שפשוט לב"י שאף את דברי הטור יש לפרש באופן זה. דהנה הטור (כמובא בדבריו דלעיל) סתם לאסור צנון בסכין של בשר בלא לדון האם יש על הסכין שמונית או לא, ולכאורה יכולנו לומר בפשטות שסתם סכין שמונית עליה ושכן פסק הרשב"א (כדלעיל) ואף הרא"ש (וכדלקמן), וממילא עולים הדברים עם משמעות

בשר דליכא למשרי שמא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהא תבלין חזק וחריף והוי מדוך כמו בית שאור וגם פלפלין חריפים הוי כמו צנון שחתכו בסכין דלא שרינן מחמת נ"ט בר נ"ט ואסור משום טעם ממש הנבלע שם אפילו הכי אין צריך אפי' ס' במלח כי אם ס' מן הבלוע שם מן הטפה של חלב או הטפה של שמונית ולא יותר. עכ"ל.

ב. ובסכין בן יומו אע"פ שאין עליו שמונית דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ובסכין של בשר בלא שמונית אין כל איסור דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא כנ"ל.

פסיקתו בסי' צה להתיר דגים שנתבשלו (אף כי לא כתב במפורש פסק הלכה מ"מ נראה שמקבל דעת אביו הרא"ש כדרכו). אולם כנ"ל הטור הוסיף: וכתב בס' התרומה דאפי' אין הסכין בן יומו אסור וכן הדין בשומין ובצלים וכרשים שחתכום בסכין של בשר שאין לאוכלן בחלב שגם הן חריפין כמו צנון. אי אפשר אפוא להעמיד שהטור הביא את דברי ספר התרומה רק לעניין סכין של נכרי.

הפרישה בס"ק ב השגיח בדבר וכתב דאכן יש לקיים את הפירוש השני ברש"י עם הבנת התוס' שרש"י מתיר אפי' בנתבשלו, ולפרש דהאי חורפא דסכינא דומה לצליית דגים במחבת (שאפשר שרש"י אסר ואף ספר התרומה ואף הרא"ש כמובא בטור ריש סי' צה וכמבואר בב"י, וממילא אף הטור), והוסיף הפרישה: ועוד יש לומר דחמור מצלייה דדגים, שהרי בנצלה בכלי שאינו בן יומא מותר לאכול בבשר לכ"ע, וכאן בצנון אסרו בעל התרומה, ודוחק לומר דאסרו משום חשש שמנונית שעל הסכין. עכ"ל. מבואר שהפרישה מפרש בדעת הטור שספר התרומה אסר צנון בסכין בשרית אפי' שאינה בת יומא ובלא שמנונית. לפ"ז לכאורה הטור שגה בדעת הרשב"א ורא"ש וסבר שאסרו בסכין בת יומא אפי' בלא שמנונית על אף שהתירו נתבשלו, שכן הטור לא חילק בין הסכין של הטור והרשב"א לסכין של ספר התרומה. אלא שכאמור הבנה זו אינה עולה עם המפורש בכל הראשונים ודוחק שהטור יטעה בדבריהם או יעמיד שיטה חדשה. אף אם נדחוק כפרישה דהטור מירי בסכין נקיה משום שאוסר בנצלו עפ"י הרא"ש, יקשה מה ראה להביא את הרשב"א כנגד הרא"ש על אף שהרשב"א לא אסר את כל הצנון אלא משום חשש שמנונית, אבל בסכין נקיה כלל לא אסר (דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא כנ"ל).

לכאורה אפשר היה לדחוק ולפרש שהטור אכן מעמיד את ספר התרומה בשמנונית. מיהו אין זה עולה עם פשט ספר התרומה כמובא לעיל, ואף לא עם העולה מספר התרומה סי' ע' שסכין של עכו"ם שאינו בן יומו ולא עשה בו נעיצה בקרקע להעביר מה שנדבק בדופני הסכין ושחט בו, צריך לקלוף, ואף לא עם הבנת הטור בסי' קכב ששמנונית אינה נפגמת כשאינה בת יומא.

ב. מוכח ברא"ש שספר התרומה אסר בסכין של נכרי נקיה

נראה על כן שלא נעלם מהטור שספר התרומה אסר רק בסכין של נכרי. דהנה ז"ל הטור בהמשך דבריו: וכתב בס' התרומות דאפי' אין הסכין בן יומו אסור וכן הדין בשומין ובצלים וכרשים שחתכום בסכין של בשר שאין לאוכלן בחלב שגם הן חריפין כמו צנון ואם עבר ובשלום בחלב צריך ששים לבטלם ומיהו אין צריך ס' כדי כל הצנון רק ס' כדי הבלוע בו היינו כדין כל הסכין אבל אם חתכו בסכין של נכרי צריך ס' כנגד כל הצנון וה"ר מאיר מרוטנבורג התיר בין בצנון בין בשומין ובצלים אא"כ היה הסכין בן יומו ולא רצה להורות הלכה למעשה וכתב שאע"פ שאני מורה כס' התרומות לאסור איני מוחה בידי הנהוגין היתר. עכ"ל.

מקור דברי הטור ברא"ש ע"ז פרק ב סימן לח, וז"ל: שאלתי את רבינו מאיר על צנן שנחתך בסכין של עובד כוכבים שאין בן יומו וזה לשון תשובתו ועל הצנן שנחתך בסכין של עובד כוכבים שאין בן יומו. לא ידענא אם יש לדמותו לקורט של חלתית דאסרי' ליה בפ"ב דעבודת כוכבים ואפי' בסכין שאין בן יומו אגב חורפיה מחליא ליה ומה שאסר בספר התרומה אפי' צנן וכרישין ובצלים, ודימה אותו לקורט של חלתית, שמעתי גדולים שחולקין עליו ואומרים דלא דמי לקורט של חלתית דהוא חריף ביותר ואין בעולם חריף כמותו והוא בלזורי'. ומדלא נקט אלא הוא אלמא מידי אחרנא לא. דאי לא תימא הכי אלא אפי' כרישין ובצלים לנקטינהו וכ"ש קורט של חלתית. והא דאמר בפרק כל הבשר (דף קיא ב) צנן שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאוכלו בכותח, ופרש"י בחד לישנא אפילו בסכין שקנחו היטב משמנונית שעליו, ה"מ בן יומו דחשיב כנותן טעם ראשון ולא כנ"ט בר נ"ט אבל כשאין בן יומו ולאסרו כקורט של חלתית לא. ולבי נוטה אחר דבריהם. ואע"פ שאני מורה כספר התרומה לאסור אין לי למחות ביד הנוהגין היתר ובפ' אלו טריפות (דף נח ב) אמר הלעיטה חלתית טריפה. מ"ט. דמנקבה לה למעיה אבל כרישין וצנן ובצלים אכלה לה בעינייהו ולא מנקבי למיעייהו. הלכך לא דמי כלל עכ"ל. מבואר שספר התרומה ומהר"ם דנו בסכין של נכרי שאין עליו שמנונית, ונחלקו אם לדמות את חריפות הצנן לחריפות החלתית. לדברי מהר"ם אין להביא ראיה מפירוש שני ברש"י שכן אפשר שדיבר רק בסכין בן יומו, ורק בזה אנו משוים את הטעם הנפלט כטעם ראשון ולא כנ"ט בר נ"ט דהיתרא.

ג. פשוט ברא"ש שטעם שני של רש"י עולה רק לדעת האוסרים דגים שנתבשלו

הרא"ש בחולין פ"ח סי' כט, כתב כדברי התוס' דיש להביא ראיה לריב"ן מצנן שחתכו בסכין שאסור לאוכלו בכותח משום דחורפיה דצנן מבליע עיקר הטעם הבלוע בסכין בתוך הצנן וחשיב נ"ט ראשון והדבר ידוע שבישול מבליע יותר טעם הבשר בדגים מחורפיה דצנן. ובסי' לא, כתב: אמר חזקיה משמיה דאביי הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח צנן שחתכו בסכין של בשר אסור לאוכלו בכותח עד דטעים ליה. ודוקא צנן [דף קיב ע"א] דאגב חורפיה בלע (כאן הגהת אשר"י כדלהלן) והוה כטעם הבא מן הממש או כמו שפירש רש"י שפעמים שיש שמנונית על הסכין ואינו ניכר וחורפיה דצנן מבליע השמנונית בתוכו ואוסר עד כדי קליפה. עכ"ל.

וכתב שם במעדני יו"ט אות ע' על דברי הרא"ש והוי כטעם הבא מן הממש, וז"ל: ומשום הכי אין ראיה מכאן לאסור דגים שנתבשלו וכו' וכמ"ש לעיל סי' כט. עכ"ל. מבואר שמעדני יו"ט סבור שהרא"ש חזר בו ממה שכתב בסי' כט שהדבר ידוע שבשול מבליע יותר טעם הבשר בדגים מחורפיה דצנן, ועל כן כתב בסי' לא, דהוי כטעם הבא מן הממש גם בלא שמנונית. לפ"ז לכאורה הרא"ש הוא מקור השיטה להתיר נתבשלו ולאסור בסכין נקי.

אבל בהגהות אשר"י שם, נכתב: ונראה דהאי טעמא עיקר וכו' מתוך כך נראה בעיני שיש לחוש להוראת רש"י ולאסור דגים שנתבשלו בקדירה של בשר לאכלן בכוח דלא גרע בשול מחורפא דצנון (או"ד). עכ"ל. נראה שהגהות אשר"י מבאר שהרא"ש הביא פירוש זה (שהוא מקביל לפירוש שני ברש"י) למ"ד כריב"ן דדוקא בעלו, ואילו את פירושו השני של רש"י הביא לשיטת המתירין בנתבשלו.

סיוע להבנה זו, נמצא בתוספות רא"ש על סוגיין. דהנה שם הביא הרא"ש את שני טעמי רש"י לצנון, וכתב שלטעם השני של רש"י צריך לבאר דמשום דוחקא דסכינא פלט סכינא ובלע צנון ומשום חורפיה דצנון נכנס בו ממשות הבשר ואסור לאכלו בכוח עד שיחתוך ממנו כדי קליפה. והוסיף: ואע"פ דדגים שעלו בקערה רותחין נכנס בהם טעם הבשר כדי קליפה, מ"מ אין נכנס בהם כל כך ממשות הבשר כמו שנכנס בצנון מחמת חורפיה הילכך התירו בהם נותן טעם בר נותן טעם. עכ"ל. מבואר שאף לתירוץ שני של רש"י מחוייבים לבאר שחריפות הצנון מבליע כטעם הבא מן הממש, כדי לבאר מדוע דגים שעלו בקערה רותחין מותרין אע"ג שגם בהם נכנס טעם בשר כדי קליפה, והיינו דוקא בעלו ולא בנתבשלו שהרי בנתבשלו ודאי נכנס טעם יותר מקליפה. מבואר אפוא כהגהות אשר"י שפשוט לרא"ש שטעם שני של רש"י עולה רק עם שיטת הריב"ן וכפי שהוא עצמו כתב שם קודם לכן בתוספותיו וכן בפסקיו וכנ"ל.

ד. מתחדש שלדעת הרא"ש והטור סתם סכיין יש בה ספק שמנונית אפי' מקונחת

מעתה דחוק ביותר לומר שכל הנ"ל נעלם מהטור, וחובה לבאר את הטור באופן שלא יסתרו דבריו את המפורש בראשונים בכלל וברא"ש בפרט. נראה שהשורש להבנת הטור נעוץ בהגדרת דין סתם סכיין.

דהנה בחולין דף ח ב: אתמר: השוחט בסכיין של עובדי כוכבים – רב אמר: קולף, ורבה בר בר חנה אמר: מדיח. וכתב הטור בסי' י: שחט בסכיין של נכרים כתב הרשב"א דאפילו יודע שאינו בן יומו צריך לקלוף מקום בית השחיטה דשומן הנדבק בדופני הסכיין אינו נפגם ונבלע בדופני בית השחיטה, וא"א ז"ל כתב דאפילו בסתם שאינו יודע אם הוא בן יומו אם לאו אינו צריך לא קליפה ולא הדחה ואם יודע שהוא בן יומו קולף בית השחיטה וכו'. הרשב"א ביאר שיטתו בחידושי שם, וז"ל: י"ל דשאני סכיין דאפי' בשאינו בן יומו לא הוי נטל"פ אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו, ולא אמרו בשאינו בן יומו שהוא לפגם אלא באיסור בלוע דדופני הכלי פוגמו, ואי קשיא לך הא דאמרינן גבי חלתית התם בחנוני שהוא מקנח כליו כדי לעשות מלאכתו בנקיות ושלא יהא שומנו של סכיין נדבק בחלתית ויזהמנו ואין איסור נשאר על פניו בעינו, ואי לאו חורפא דחלתית דמחליא ליה שרי משום נותן טעם לפגם. עכ"ל.

האחרונים נחלקו במה חולק הרא"ש על הרשב"א ומדוע לא חשש לשמנונית והתיר בסכיין שאינו בן יומו. הב"ח (ד"ה ומ"ש וא"א הרא"ש) כתב: וכ"כ התוס', וטעמו

דאין לחלק בין סכין לשאר כלים דמחזקינן לכולהו באין שומן דבוק עליהן דאם היה יודע שהשומן היה דבוק על דופני הסכין גם הרא"ש מודה דאפילו אינו ב"י צריך קליפה וע"ל בסימן צד ובסי' קכב. עכ"ל. וכן משמע בש"ך בס"ק ה. אולם פירוש זה קשה לאור פסיקת הרא"ש שדגים שנתבשלו בקדרה של בשר מותרים בכוחה, וממילא הא דאמר אביי דצנון שחתכו בסכין מיירי כפירוש ראשון של רש"י דשמנונית קרוש על הסכין וכנ"ל. ולא עוד אלא מפורש ברא"ש בחולין פ"ז ס' כד: וכן הא דאמר בפרק קמא (דף ח ב) למאן דאמר בית שחיטה רותח הוא קולף. שאני התם דשמנונית שעל הסכין דבר מועט הוא. עכ"ל. דרישה באות ד, כתב שיש לחלק בין סכין של עכו"ם לסתם סכין של ישראל, שכשם שאמרינן סתם כלי עכו"ם אינן בני יומן אמרינן נמי סתם כליהם בחזקת שלא נדבק עליהם כלום דאינהו קפדי אנקיותא, אבל בסכין של ישראל כשם שאמרינן דסתם כלי ישראל בני יומן אמרינן נמי מסתמא שומן נדבק בהן. הט"ז בס"ק ו דחה את תירוץ הפרישה, דלא דק, דבסי' קכב סע' ד פסק להדיא דגם בכלי ישראל אמרינן סתמן אינן ב"י והסכים עמו נקוה"כ. על כן ביאר הט"ז שלדעת הרא"ש והתוס' טיחת השמנונית המועטת הקרושה על פני הסכין נפגמת כשאינו בן יומו (כפי שכבר העלה הרשב"א עצמו במשמרת הבית את האפשרות זו, וכן כתב בתשובה תצו). אולם פירוש זה קשה ממה שהתוס' בדף קיב א ד"ה אגב, כתבו (עפ"י ספר התרומה): וצריך עיון אם הסכין מקונח ואין בן יומו אי חורפא דידהו מחליא לשבח כדאמר גבי חליתת. מבואר שלדעת התוס' הדיון בסכין שאינו בן יומו הוא רק בסכין מקונח שאין עליו שמנונית (ראה תוס' דף קיב א סד"ה הלכתא שסכין מקונח בלא שמנונית), אלמא פשיטא לתוס' דשמנונית הטוחה ע"ג הסכין אינה נפגמת (אכן אין זה קשה דאפשר שיש כאן שתי שיטות בתוס'). ואף בדעת הרא"ש יש להסתפק אחר שמפורש בטור בסי' קכב ששמנונית הטוחה על כלי אינה נפגמת, אם לא שנעמיד את הטור כחולק על דעת אביו.

נראה על כן לחדש שלדעת הרא"ש והטור סתם סכין בין של ישראל ובין של נכרי מוחזקת בספק שמנונית אע"פ שסתם סכין מקונחת, דזהו פשט לשון רש"י בפירוש הראשון (בדף קיב א גבי דגים וצנון): דסתם קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס, אבל הסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש. ע"כ. אלמא אע"ג שמקנחין את הסכין, פעמים שהשמנונית קרוש עליה ואינו ניכר. וכן כתב הרא"ש בחולין פ"א ס' י שהתירו לחתוך צנון בסכין של נכרי רק ע"י נעיצה, כיון דסכין שחותכין בו איסור תמיד נדבק בו השמנונית. אין זה כתוס' בדף קיב א סד"ה הלכתא, שהבינו שסכין מקונח אין עליו שמנונית, וכן עולה מתוס' שם ד"ה אגב. וראה בפסקי הרא"ש בהביאו את התוס' לא העתיק לשונם בהגדרת מקונח רק את פירוש רש"י וכנ"ל. הגר"א ס' קכב ס"ק ז, כתב: ואע"ג דסתם סכין אינו מקונח כמ"ש רש"י מחולין דף קיב א ד"ה קישות, אבל סכין פעמים וכו'. ודבריו צ"ע לאור המדוקדק לעיל שלרש"י סכין מקונח אפשר שיש בו שמנונית. ואפשר שכונת

הגר"א שכיון שפעמים יש שמנונית מוכח שסתם סכין אינה מקונחת היטב, וממילא זו אף כונת התוס' ברש"י.

עפ"ז יש לבאר את דברי הטור והרא"ש כדלהלן. הטור בסי' קכב, כתב: וטעם דמחזיקין כלי הנכרים שאינן בני יומן פי' א"א הרא"ש ז"ל משום דהוה ספק ספיקא ספק אם נשתמשו בו היום ואפי' אם נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו בדבר הפוגם בעין וכיון דספק ספיקא הוא תלינן להקל ולפי זה ה"ה נמי כלים שלנו שהוא ספק ספיקא תלינן להקל. עכ"ל. מעתה נראה שלדעת הרא"ש והטור השוחט בסתם סכין של נכרי שאין יודעים בודאי שהיא בת יומא, אין להצריכו קליפה מחמת השמנונית, דיש כאן כמה ספיקות: ספק הסכין אינו בן יומו וספק היתה עליו שמנונית, ואף אם היתה עליו שמנונית אפשר שזו שמנונית מדבר הפוגם בעין או שבהיותה מועטת שמא נפגמה אחר מעת לעת. לפ"ז חוייב הרא"ש לפרש דהא דהצריך רב בשחט בסכין של עכו"ם דוקא בסכין בן יומו דרק בזה חיישינן לשמנונית, וגבי חלתית יש לפרש כמבואר בגמ' דאע"ג דסתם סכין אינו בן יומו מ"מ מחליא לשבח את השמנונית שעליו דהלא כל סכין מסופקת בשמנונית ואפשר שאף חריפות החלתית מחליא לשבח את הטעם הבלוע בגוף הסכין דהוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא. אבל במקום שאנו רואים שמנונית לפנינו אין אנו מקילין אפי' אינה בת יומא, וזו כונת הטור בסימן קכב: והא דחשיב פגום בשהיית יום אחד דוקא שהקדרה הדיחה יפה וסר ממנה כל שמנונית איסור הדבוק בה אבל לא הדיחה יפה שהאיסור הוא בעין אינו נפגם בשהיית יום אחד. אין כל זה כספר התרומה סי' סט שכתב: סכין של עכו"ם ודאי יש שמנונית עליו (ולא ספק), וממילא סתם בסי' ע' לאסור כדי קליפה בשחט בסכין של עכו"ם שאינו בן יומו ולא עשה בו נעיצה בקרקע להעביר מה שנבדק בדופני הסכין.

ה. ביאור דברי הטור בסי' צו

מעתה יתבאר לשון הטור בסי' צו כמין חומר. הטור סתם ולא ביאר האם מדובר בסכין נקיה או עם שמנונית, שכן לדבריו סתם סכין מסופקת בשמנונית וממילא הצנון נאסר לכ"ע. על כך הוסיף סספר התרומה חידוש שני דברים האחד שיש ללמוד מחלתית לאסור אף בצנון בסכין שאינה בת יומא ואף להרחיב את האיסור לשומין ובצלים. אף כאן המשיך הטור בסתימתו, שכן אם דברי ספר התרומה נכונים הרי שיש לקבלם אף לשיטת הרא"ש והטור דסתם סכין יש עליה שמנונית וממילא חריפות הצנון או השומין והבצלים משביחים את טעמה והרי היא כבת יומא ואין לאכול את הצנון בכוחת דזהו טעם גמור, אבל לפליטת הטעם מגוף הסכין אין לחשוש דזהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

הטור סיים: ואם חתך קישואים בסכין של בשר מותר לאוכלן בחלב בלא קליפה רק שיגרר מקום החתך, ואם חתך בו לפת אפי' גרירה אין צריך רק הדחה בעלמא. ולא עוד אלא אפי' צנון שחתך אחרי הלפת שרי בהדחה כמו הלפת ופירש"י לפי שטעם הלפת משונה ומבטל טעם הנפלט מהסכין. ע"כ. אף כאן סתימתו מלמדת שבסתם סכין עסקינן שיש עליה ספק שמנונית ועל כן לא ביאר שקישוא חריף קצת כמחוייב לפירוש שני

ברש"י וכמובא בספר התרומה, ואף הצריך הדחה בלפת משום השמנונית כמובא ברשב"א וברא"ש. ומה שכתב הטור: ומבטל טעם הנפלט מהסכין, היינו מהשמנונית הקרושה על הסכין (הטור תלה דבריו בפרש"י, אך רש"י כתב: הלפת מבטל טעם השמנונית מן הסכין). מעתה שוב אין צריכים לחידוש הגדול שחידש הפרישה בדעת הטור דחיישינן לפליטת הבלוע מן הסכין ע"י חריפות הצנון אע"ג שדגים שנתבשלו מותרים, גם אין לומר שהטור אוסר בסכין נקי ואוסר דגים שנצלו, דיקשה מדבריו גבי קישות ולפת דמוכח דחיישינן לשמנונית.

ו. ביאור דברי הטור בסי' צד

ז"ל הטור: וכתב ה"ר פרץ (הגהות סמ"ק סי' רה הגהה יד) יש רוצים להתיר בשר רותח שחתכו בסכין חולבת ע"י קליפה וכדאמרינן גבי בית השחיטה רותח וסגי בקליפה ולא דמי להתם דהתם אין כל הבהמה רותחת אלא מקום בית השחיטה לבד אבל חתיכה שכולה רותחת כשחותכין אותה בסכין חולבת מתפשט בכולה וכולה אסורה אם אין בה ששים כנגד כל הסכין ודוקא כשהסכין בן יומא אבל אם אינו בן יומא או אינו יודע אם הוא בן יומא אם לאו מסתמא אינו בן יומא דסתם כלים אינן בני יומא אבל קליפה בעי. עכ"ל.

ותמה עליו הב"ח, וז"ל: איכא לתמוה טובא על מה שפסק דכשהסכין בן יומא ואית ביה ששים דשרי ולא הצריכו קליפה וכשהסכין אינו בן יומא אע"ג דאיכא ששים כנגד השמנונית הדבוק בדופני הסכין הצריכו קליפה, הלא כיון דהבשר רותח מכלי ראשון נתפשט הטעם של הסכין בכל הבשר בין שהסכין בן יומא ובין שאינו בן יומא ולא צריך כלל קליפה אלא בששים סגי ואי לית ביה ששים כל הבשר אסור ולא מהני ביה קליפה. ובסמ"ק שבידינו לא כתוב כך, אלא כתב בסתם דבסכין בן יומא כל החתיכה אסורה אם אין ששים מן הסכין ולא כתב כלום באם אין הסכין בן יומא מה דינו, אלא דעל מ"ש בפנים גבי שוחט בסכין של גוים דכשהוא בן יומא קולף כרב ובאינו בן יומא מותר כתב בהגה"ה: ומיהו בספר ר"ב (ספר התרומה לר' ברוך) פירש דאפילו שאינו בן יומא בעי קליפה גבי שוחט משום שמנונית הדבק בדופני הסכין עכ"ל. אבל לנוסחת רבינו בדברי הר' פרץ דדין קליפה קאי אבשר רותח כשחתכוהו בסכין שאינו בן יומא צ"ע. עכ"ל הב"ח. וסיים הב"ח דליישב את הטור צ"ל שכיון שהשמנונית הדבק על הסכין אינו אלא משהו סגי בקליפה בעלמא (שהרי לא חיישינן לפליטת הבליעה דהיא אינה בת יומא) [ג].

ג. תמיהת הב"ח למקור הטור בר' פרץ תמוהה. דהנה ז"ל ר' פרץ בהגהתו (אות יד): ויש שרוצים להתיר מכאן בשר רותח שחותכו בסכין חולבת אפילו בן יומו ע"י קליפה דהא איכא לישנא דאמר בית השחיטה רותח ואפילו הכי קאמר רב דסגי בקליפה וכ"כ בספר רבינו ברוך ומיהו אין הנדון דומה לראיה דהא דסגי בקליפה גבי בית השחיטה אפי' למ"ד בית השחיטה רותח מ"מ אין כל הבהמה רותחת כי אם בית השחיטה דוקא שזהו

הט"ז בס"ק יג הבין שהב"ח מתיר באינו בן יומו ע"י קליפה אפי' שאין ששים כנגד השמנונית, ודחאו הט"ז. לדבריו הסיומת של הטור: אבל קליפה בעי, מכוונת אף לרישא ולעולם צריך ששים וקליפה, ולא חילקו לשני בבות אלא ללמדו דבאין ידוע שהוא בן יומו אזלינן להקל ואין צריך ששים נגד מקום הסכין אבל נגד השמנונית שבעין פשיטא שיש ששים ולא הוצרך להזכירו.

והנראה בעיני לאור המתבאר לעיל בשיטת הרא"ש לבאר את הטור באחת מהאפשרויות הבאות. אפשרות ראשונה: הטור פוסק מעיקר הדין כדעת אביו שאין לחשוש לשמנונית בסכין שאינה בת יומא כנ"ל, ועל כן עיקר עניינו להביא את דברי ר' פרץ לעניין רותח, והצורך בקליפה באינו בן יומו נאמר על אף שאינו להלכה וכדרכו של הטור, וכמבואר בשו"ע הרב יו"ד סי' קפט קו"א ס"ק א, שכתב בביאור דברי הטור: דמה שהעתיק לשון רמב"ן אע"ג דס"ל כרשב"א, לא קשה מידי, דכבר נודע דרכו בכמה מקומות שמעתיק לשון פוסק אחד ככתוב וכלשונו בשביל חדושי דברים שבו, אע"פ שיש בכלל דבריו איזה פרט אחד דלא ס"ל הכי, וסמך על מ"ש כבר דעתו בפירוש בפרט. אפשרות ב: הטור בס"י יסתם ולא כתב אם מכריע כרשב"א או רא"ש ואפשר אפוא שמחמיר כרשב"א שהיא אף דעת סה"ת דיש לחשוש בסכין שאינו בן יומו לשמנונית ועל כן חשש אף כאן. אפשרות שלישית: הסיומת של הטור מיוחסת רק לבן יומו (והביא דין שאינו בן יומו רק לעניין הפליטה) וחזר וסיים שבבן יומו מ"מ צריך גם קליפה על אף שצריך ששים (כסברת הט"ז) ובזה עולים דבריו אף עם פסיקת הרא"ש שאין לחוש לשמנונית בסכין שאינה בת יומא.

ה

סיכום

התבאר שהראשונים הסכימו שאם מתירין דגים שנתבשלו בקדרה של בשר, אין לאסור צנן שנחתך בסכין נקי משמנונית, דנתבשלו לא גרע מנ"ט בר נ"ט של חריפות הצנן. הש"ך הט"ז והגר"א ביאור שהשו"ע בס"י צו סע' א אוסר בסכין מקונח בן יומו משום פליטה מגוף הסכין על אף שהתיר בס"י צה סע' א דגים שנתבשלו או נצלו בקדרה של בשר לאכלם בכותח. התחדש במאמר זה שאין בדברי הב"י והטור כדי לסתור את היסוד הנ"ל המוסכם על כל הראשונים, וממילא מוכרחים לבאר את השו"ע בס"י צו סע' א דלא כש"ך הט"ז והגר"א, וכפי שיתבאר בספר זה בסימן הבא.

הקליפה הסמוכה למקום בית חיתוך השחיטה דהיא דבר מועט אבל גבי חתיכת בשר שהיא רותחת כולה כשחתכה בסכין חולבת בן יומו מתפשט בכלה ואסור כולה וכו'. מבואר שר' פרץ חולק על ר' ברוך, ומסתבר אפוא שהטור החמיר כר' פרץ שצריך ששים כנגד הבלעה אך החמיר גם כר' ברוך להצריך קליפה. ומה שכתב הב"ח שדברי ר' ברוך נאמרו על שחיטה זהו בהגהה אות טו, ואכן אין לזה קשר לכאן.

סימן צו סעיף ג

שיטת השו"ע והרמ"א בדין דגים שעלו בקערה וצנון שחתכו בסכין

(א) הקדמה. (ב) סוגית הגמ' ופירוש רש"י והראשונים.
 (ג) שו"ע סי' צו סעי' א. א] הבנת הש"ך הט"ז והגר"א והקושי בדבריהם. ב] קושיית פרי"ח. ג] ביאור מחודש בשו"ע. ד] שו"ע סי' צו סעי' ג. ה] שו"ע סי' צו סעי' ה. ו] שו"ע סימן קג סעי' ה. ז] שו"ע סי' קג סעי' ו. ח] שו"ע סי' י סעי' א. ט] שו"ע סי' צד סעי' ז. י] שו"ע סי' קכא סעי' ז (נעיצה קינוח והדחה). א] סי' קכא סעי' ז. ב] שו"ע סי' י סעי' א. ג] שו"ע סי' י סעי' ג. יא] לפמ"ג דוחקא דסכינא מפליטה אפי' באינו חריף, וביאור סי' פט סעי' ג. יב] שיטת הרמ"א. יג] סיכום.

א

הקדמה

בספר זה סימן צו סעיף ב התבאר שהראשונים נקטו בהמשך לדברי התוס' שדבר פשוט הוא שהמתירין דגים שנתבשלו בקדרה של בשר לאוכלן בכותח משום נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ודאי מתירין לאכול בכותח צנון שחתכו בסכין שאין עליו שמנונית, דנתבשלו לא גרע מצנון. אף התבאר שאין בדברי הטור והב"י לסתור יסוד מוסכם זה של הראשונים. אולם הש"ך הט"ז והגר"א ביארו שהשו"ע אסר לאכול בכותח צנון שחתכו בסכין נקי על אף שהתיר דגים שנתבשלו ואפי' דגים שנצלו. יתחדש להלן שיש לבאר את דברי השו"ע והרמ"א שלא כש"ך הט"ז והגר"א כדי שלא יסתרו דבריהם ליסוד המוסכם על כל הראשונים.

ב

סוגית הגמ' ופירוש רש"י והראשונים

בחולין דף קיא ב: אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח, צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר אסור לאכול בכותח. והני מילי צנון דאגב חורפיה בלע. אבל קישות – גריר לבי פסקיה ואכיל. ופרש"י: קישות – מתוקה היא ואינו נבלע בתוכה אלא השמנונית צף ועומד על מקום החתך הלכך גריר לבי פסקיה למקום חתך גורר מעט בסכין ואכיל אף בכותח הלכך דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח כדאמר דאין נותן טעם הבא מן הממש אלא נותן טעם הבא מנותן טעם דסתם קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס אבל לסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם הבא מן הממש ועוד דמשום חורפיה בלע טפי מדגים הרותחים ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא ובלע צנון. עכ"ל.

התוס' בד"ה דגים שעלו, כתבו שיש להביא ראיה לדברי ריב"ן מצנון שחתכו בסכין דאסור לאוכלו בכותח משום דאגב חורפיה בלע טפי וחשיב כחד טעמא, ונתבשלו לא גרע מצנון. אך הוסיפו: ומיהו לפירוש לשון אחר שפירש בקונטרס דטעמא דאסור משום שהשומן קרוש על הסכין ואינו ניכר והוי טעם ראשון בצנון אין ראיה משם, ועל כן פסקו כהבנתם ברש"י דאף בנתבשלו שרי. באור זרוע ח"א – הלכות בשר בחלב (תנט – תעח) סימן תסז, פסק כפירוש השני ברש"י ועל כן הכריח לפסוק כריב"ן בשם רש"י דדוקא בעלו מותר אך לא בנתבשלו דלא גרע בישול מחורפא דסכינא. יסוד זה פשוט בחי' רמב"ן בחי' רשב"א בר"ן (דף מא א מדפי הרי"ף) בחי' הריטב"א ובפסקי הרא"ש, שהתירו בנתבשלו ואסרו בסכין שיש עליו שמנונית. וכן ברמב"ם פ"ט מהמ"א הל' כג – כד וראה שם בכסף משנה.

ג

שו"ע סי' צו סעי' א

א. הבנת הש"ך הט"ז והגר"א והקושי בדבריהם

ז"ל השו"ע סי' צו סעי' א: צנון או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע, או שיטעמנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה. ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח, ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב, צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם. וה"ה לחתכם בסכין של עובד כוכבים. עכ"ל.

הש"ך בס"ק ב ביאר: של בשר בן יומו – אע"פ שהוא מקונח ונקי בודאי דאגב חורפיה דצנון וסילקא ודוחקא דסכינא פלט סכין גוף הטעם שבו והוי כמו איסור בעין הלכך ל"ד לשאר נ"ט בר נ"ט דלעיל סי' צ"ה דמותר. ובס"ק ג: או שאינו בן יומו – ואינו מקונח דסתמא השמנונית קרוש על פניו וע"ל ס"ק כ"ז. וכן הט"ז בס"ק א וס"ק ג, ביאר שבסכין מקונח אין שמנונית ומשום חורפיה דצנון ואגב דוחקיה דסכינא פלט טפי מדגים הרותחים, ותלה דבריו ברש"י. וכתב הגר"א בס"ק ב בד"ה בן יומו או וכו', והוא כשני הטעמים של רש"י שם ד"ה קישות. ואע"ג דנתבשלו מותר לדעת השו"ע ריש סי' צה ואי אפשר לומר כטעם השני שברש"י כמו שאמרו תוס' ד"ה הלכתא, ס"ל דחורפיה פלט גוף הטעם, עי' ש"ך. עכ"ל.

הש"ך הט"ז והגר"א פירשו את השו"ע עפ"י שיטה שאינה מצוייה בראשונים, שכן השו"ע התיר בסי' צה דגים שנתבשלו ואף נצלו, וכאן אוסר אפי' בסכין שאין עליו שמנונית, ואין זה עולה עם היסוד המוסכם בראשונים שהמתיר בדגים שנתבשלו אוסר רק בסכין עם שמנונית, וכך פסקו בחי' רמב"ן בחי' רשב"א, בר"ן (דף מא א מדפי הרי"ף) ובחי' הריטב"א. לעומתם או"ז אוסר בסכין נקי כפירוש שני ברש"י ואף אוסר דגים שנתבשלו (ובודאי נצלו). אכן יכולים הש"ך הט"ז והגר"א לטעון דכיון שרש"י

התיר נתבשלו כהוכחת התוס', והוא אף פירש בפירושו השני דחיישינן לפליטת הבלוע בסכין, ממילא ראוי להחמיר לאסור אף בלא שמנונית ולחדש דס"ל לרש"י דחורפיה פלט גוף הטעם. מיהו נראה שאף הכרח זה אינו על דעת הראשונים, שכן נראה שמטעם זה יש שהכריחו שרש"י התיר נתבשלו דהוי ג נ"ט, אבל אסר נצלו דדמי לצנון שחתכו (כך אולי ספר התרומה, ויש לדון בדעת הטור והרא"ש, ראה מאמר קודם). אבל השו"ע התיר אפי' בנצלו, וממילא לא מצאנו חבר לשיטה זו. ועוד, שהפמ"ג משב"ז ס"ק ג כתב דפשט פירוש שני ברש"י מלמד שדוחקא דסכינא מפליט ואילו חורפיה דצנון מבליע בצנון, וממילא אי אפשר לתלות ברש"י דחורפיה דצנון מפליט גוף הטעם מהסכין (ואין כאן המקום לדון במתחדש בספר זה סימן צו סעיף א, שאף בפירושו השני של רש"י חיישינן לשמנונית שע"ג הסכין). בספר זה בסימן צו סעיף ב התבאר שאף בדברי הטור והב"י לא נמצא הכרח בחידושם של הש"ך הט"ז והגר"א, וממילא מחוייבים להעמיד את השו"ע עפ"י הסברא המוסכמת על כל הראשונים.

ב. קושיית פר"ח

כבר בפרי חדש ס"ק ב השגיח בקושי העולה מפירוש הש"ך הט"ז והגר"א, אך הסכים שכך נראה דעת המחבר. וז"ל: קצת מהמפרשים סבורין דמשום חורפיה דצנון ודוחקא דסכינא מפליט הסכין גוף איסור ובלע טפי מדגים מרותחים וזה נראה בדעת המחבר ממ"ש בכאן וגם ממ"ש לקמן בדין תבלין וכדלקמן בס"ק טז ע"ש. ואין זה מחוור לדין דק"ל כפסק המחבר לעיל דאפי' דגים שנתבשלו מותר לאכלן בכותח וכיון שהבישול אינו מפליט אלא טעם ומקרי נ"ט בר נ"ט דהיתרא כ"ש חורפא וכ"כ בתוס' ובהגה אשירי דנתבשלו לא גרע מצנון ופשוט הוא לחוש הראות, ועוד קשה דגבי קשות אמאי גריד לבי פיסקי כיון שאין שם חורפא אלא דוחקא דסכינא לחודיה אינו כלום וכמ"ש התוספות והרשב"א בפ"ק דחולין דף ח, ודקדקו כן מן הסוגיא עיין שם. ולכן העיקר דטעמא משום דסתם סכין שמנונית קרוש על פניו והו"ל טעם ראשון הבא מן הממש. ולפ"ז אם הוא מקונח יפה שאין כאן שמנונית על פניו הצנון מותר משום דהו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתרא וזה דעת רוב הפוסקים, ועיקר ועיין מ"ש בסי' צד ס"ק כה. עכ"ל. מבואר בפר"ח שהפירוש של הש"ך הט"ז והגר"א אכן אינו עולה עם דעת רוב הפוסקים. אלא שפר"ח הסכים שמוכח כמותם בשו"ע מסי' צו סע' א וסע' ג גבי תבלין.

אכן בשפ"ד ס"ק ב דחה את דברי פרי חדש, וכתב: ואני אומר חלילה לזו משולחן ערוך והר"ב, והמעין בפוסקים יראה כמה דעות סוברים כן אף מאן דאמר נצלו שרי, מכל מקום צנון חורפא ודוחקא גרע טפי, ומקישות ואבטיח למה גורר מבואר התירוץ בספר התרומה סי' ס ובהגהות שערי דורא סא ס"ק א ובכנסת הגדולה בהגהות ב"י אות ג', דחורפא קצת ודי בגרירה. עכ"ל. וראה כף החיים שהסכים עם שפ"ד שכן הסכימו רוב האחרונים. מיהו כבר הובא במאמר הקודם שאין כן דעת הראשונים, וצריך בירור לאלו פוסקים התכוין שפ"ד. ואם כוונתו לסה"ת ושערי דורא שהעמידו קישות בחריף קצת, הלא המה אסרו בנצלו כמבואר בסה"ת סי' ס (וכבר התבאר שיש סה"ת

בהרחבה במאמר הקודם), וכמבואר בשערי דורא סי' נו, ומ"מ הב"י לא הזכיר עניין חריפות הקישות, ראה להלן. בדרכו זו הוצרך פמ"ג לחדש בדעת השו"ע שדוחקא דסכינא פולט אפי' בלא חריפות ודבר זה כנגד כל מפרשי השו"ע ויתבאר עוד להלן.

ג. ביאור מחודש בשו"ע

מעתה נראה לחדש שאף השו"ע מסכים עם כל הראשונים שאין לאסור בסכין נקי אחר שהתיר בסי' צה בדגים שנתבשלו ואפי' נצלו. צריך לומר שלהבנת השו"ע סתם סכין בין של ישראל ובין של נכרי מוחזק בספק שמנונית אע"פ שסתם סכין מקונח. זהו פשט לשון רש"י בפירושו הראשון (בדף קיב א גבי דגים וצנון): דסתם קערה מקנחין אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס, אבל הסכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוא נותן טעם הבא מן הממש. ע"כ. אלמא אע"ג שמקנחין את הסכין, פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר. הבנה זו ברש"י היתה נר לרגלי הרא"ש והטור כפי שהתבאר במאמר הקודם, ע"ש. ספק זה של שמנונית, אינו אוסר בסתם סכין דיש כאן כמה ספיקות: ספק הסכין אינו בן יומו וספק היתה עליו שמנונית, ואף אם היתה שמנונית אפשר שזו שמנונית מדבר הפוגם בעין (ספק שהובא בב"י בס"י קכב בשם רא"ש ועוד) או שבהיותה מועטת ביותר נפגמת אחר מעת לעת. רק סכין שאינו מקונח יש עליו שמנונית בעין ויש לאסור את הצנון אפי' באינו בן יומו. וראה שו"ע סי' קג סע' ה ששמנונית יוצאת בהדחה, ובסי' י סע' א מבואר שהשמנונית יוצאת ע"י השחזה או נעיצה י' פעמים בקרקע (ראה שם ש"ך ס"ק ו דמיירי בסתם סכין של נכרי דאינו בן יומו ויש עליו שמנונית, ועוד יתבאר להלן). ואין זה סותר למה שסתם השו"ע בס"י קג סע' ה לאסור שמנונית שאינה בת יומא, כפי שעוד יתבאר להלן. ותימה על הש"ך שלא פירש כאן כפירוש המחודש, אחר שהוא עצמו בנקוה"כ סי' פט ס"ק א, דחה את דברי הט"ז שם בס"ק ו שהתיר לחתוך לחם בסכין מקונח. להבנת נקוה"כ (עפ"י תורת חטאת) החותך לחם בסכין בשרית לאכול עם גבינה צריך נעיצה ולא סגי בקינוח משום דסכין שמנוניתו טוח על פניו וכיון שתשמישו תדיר לא סגי בקינוח. מדוע אפוא, לא ביאר הש"ך אף כאן שסכין מקונח מסופק בשמנונית (מסתבר שהש"ך לא חילק בין ודאי שמנונית שאינה נפגמת כמבואר בס"י קג סע' ה לבין ספק שמנונית שנפגמת כשאינה בת יומא). אף על רע"א יש לשאול, דבסי' פט ס"ק ה דחה את הבנת הט"ז שסכין מקונח אין עליו שמנונית לפי שמשמעות הפוסקים דבלא נעיצה נשאר הטוח על הסכין ואם כן נדבק על הלחם ולא מקרי נ"ט בר נ"ט, ומאידך גיסא הסכים רע"א בס"י צו ס"ק א שסכין מקונח המוזכר בשו"ע בסע' א אין עליו כל שמנונית ואולי אף הודח והבדיקה לכך ע"י מים הזבים מראשו ועד סופו בלא עיכוב, ע"ש. הבנה מחודשת זו בשו"ע, אינה מתמיהה אחר שהב"י בסוף הסימן פירש שהרמב"ם מתיר לחתוך צנון בסכין שחתכו בה בשר ואח"כ נתקנחה ע"י שחתכו בה דבר אחר כגון לפת או לחם, לפי שדי בקינוח זה להסיר את השמנונית שעל הסכין (ומשמע אפי' בן יומו). ממילא אין זה מתמיהה אם נפרש שהשו"ע לא החמיר כ"כ לאסור אפי' פליטה מגוף הסכין, ורק החמיר לחשוש לשמנונית

בסכין מקונח כנגד ההיתר של הרמב"ם בזה. אכן הבנת הב"י ברמב"ם צ"ע שהרי לא התירו בסכין של נכרי בלא נעיצה, אלמא רק נעיצה מסירה את כל השמנונית.

השו"ע הוסיף שאף בסכין מקונח בן יומו כשאינו מרגיש בטעם אפשר לאכול בכותח אם הצנון הודח. למתחדש כאן מבואר שההדחה נדרשת מפני ספק השמנונית הקרושה על פני הסכין (דלא שייך הדחה בסכין נקי כמבואר ברשב"א וברא"ש גבי הדחה בלפת, וצ"ע בשיטת הש"ך כיצד יפרש טעם השו"ע בזה) שלא נבלעה בצנון. מפורש בב"י שמקור הדין להצריך הדחה כשאינן טעם בצנון, ברשב"א שחשש לשמנונית הקרושה על פני הסכין. וז"ל הרשב"א (תורת הבית הקצר ב"ד ש"א, דף ג ב, המובא בב"י ד"ה ומ"ש רבינו או עד דטעים ליה): צנון שחתכו בסכין שחתכו בו בשר אסור לאכול בכותח שהצנון חריף ובלוע מן השמנונית שנקרש על הסכין במה דברים אמורים בשלא טעמו קודם שיאכלנו עם הכותח אבל אם טעמו היטב ולא הרגיש בו טעם בשר מותר לאכול עם הכותח לאחר שידיח היטב מקום החתך דכיון דאין טעם בשר נרגש בו בידוע שלא בלע ממנו כלום. עכ"ל. בזה חלוק השו"ע על הרא"ש והטור שלא הצריכו הדחה אם אין טעם בצנון [א]. נראה שסברת הרשב"א לחייב בהדחה, דכל מאי דאפשר לתקוני בקל מתקנינן.

השו"ע הוסיף שיש אוסרים בסכין מקונח שאינו בן יומו, היינו כספר התרומה המדמה צנון לחלתית ועל כן אף בספק שמנונית אוסרים כי החריפות משביחה את השמנונית והוא כסכין בן יומו. וראה במאמר הקודם שאף ספר התרומה דיבר בסכין של נכרי דחיישינן לפליטת גוף הטעם מהסכין הנקי דנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור, מ"מ הטור קיבל מספר התרומה את היסוד שיש לחוש שדין הצנון כדין חלתית וממילא לסוברים שספק שמנונית אינו אוסר בסתם סכין שאינו בן יומו דחשיב כפגום, מ"מ החריפות משביחה את טעם ספק השמנונית שעל פני הסכין ואוסרת, וזו אף שיטת השו"ע.

השו"ע הצריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין. צ"ל דהיינו כנגד השמנונית הקרושה על פני הסכין, אך אין חוששין לפליטה מתוך הסכין שהיא כאמור נ"ט בר נ"ט דהיתרא. ואפשר שמחמירין ומחשבין את הפליטה כנגד כל הסכין כגזירה בעלמא שלא לטעות בחישוב השמנונית (ראה רע"א ס"ק ה). ומ"מ אף הש"ך שהבין שבסכין שאינו בן יומו

א. וצריך בירור מאי שנא צנון שטעמו ואין בו טעם מלפת דבעי הדחה אף לרא"ש ולטור, ומסתברא שסברא זו עמדה לפני הרשב"א והשו"ע. ונראה דס"ל לרא"ש ולטור דאם אין טעם בצנון הרי שעל סכין זו לא היתה שמנונית, משא"כ בלפת שאין הטעם נבלע בתוך הלפת וממילא נדרשים להדחה. ונראה שסברת הרשב"א דאף בספק יש לתקן כל מה שאפשר בקל לתקן.

ושאינו מקונח אסרו כדי נטילה משום השמנונית ולא משום הפליטה (שהרי הפליטה פגומה) מחויב לבאר בכוונת השו"ע שמחשבין ששים כנגד השמנונית [ב].
ומה שכתב השו"ע דה"ה לחתכם בסכין של עובד כוכבים, יתבאר להלן דזהו דוקא בסכין בן יומו כהמשך לסכין בן יומו שהוזכר בריש הסימן, אבל בסכין שאינו בן יומו ובסתם סכין אין לחשוש לספק שמנונית ואף לא לפליטה, אם לא שנקבל את שיטת סה"ת להשוות צנון ואף כל דבר חריף לחלית.

ד

שו"ע סי' צו סעי' ג

ז"ל השו"ע סי' צו סעי' ג: תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו, אסור לאכלם בחלב (עפ"י סה"ת). רמ"א: וי"א אפילו אינו בן יומו. כאמור פר"ח הוכיח מכאן שהשו"ע אסר גם צנון שנחתך בסכין נקי, דאם לא כן היה אוסר כאן אף במדוכה שאינה בת יומא, דהלא שמנונית שע"ג מדוכה אינה נפגמת אף כשאינה בת יומא. לאור המתבאר לעיל י"ל שסתם מדוכה אף שהיא מקונחת יש עליה ספק שמנונית דקה ודינה כסכין מקונח (וע"י הדיכה יוצאת השמנונית כמו בדוחקא דסכינא), וממילא השו"ע אסר בזה רק בבן יומו, וסמך על כך שהחושש לדעת הי"א שהחריפות משביחה את שאינו בן יומו יחשוש אף כאן, וכעולה מהש"ך [ג]. ואכמ"ל אם ספר התרומה עצמו חשש לפליטת הבלוע במדוכה בנ"ט בר נ"ט דהיתרא, ע"ש בסי' נג [ד]. ואם אכן חשש סה"ת לבלוע, הרי זה מפני שאוסר בדגים שנצלו וכנ"ל, וראה מאמר קודם.

ב. וראה משב"ז סי' י ס"ק ו ד"ה עוד לו להפריח, שפשוט לו שצריך ששים כנגד כל הסכין.

ג. יש לשאול כיצד נעשתה המדוכה בת יומא והלא אין דרך לבשל במדוכה. וצ"ל שנתנו בה בשר רותח ונדבק מן השמנונית על פני המדוכה (ראה ב"י סוף סי' צו בביאורו לרמב"ם דחיישנין רק לשמנונית של בשר רותח שהיא נדבקת ביותר). וראה משב"ז סי' צז ס"ק א שביאר דמיירי שדכו במדוכה בשר מתובל בחריפות והחריפות הבליעה במדוכה, והיינו לאור שיטת הט"ז והש"ך שהחריפות מפליטה מתוך הכלי.

ד. וז"ל סה"ת סי' נג: מלח שבלוע מבשר או תבלין שדכו במדוכה של בשר ונתנו המלח בתבשיל מחלב או אפכא מלח הבלוע מחלב או דכו במדוכה של חלב ונתנו בתבשיל בשר דליכא למשרי שמא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהא תבלין חזק וחריף והוי מדוך כמו בית שאור וגם פלפלין חריפים הוי כמו צנון שחתכו בסכין דלא שרינן מחמת נ"ט בר נ"ט ואסור משום טעם ממש הנבלע שם אפילו הכי אין צריך אפי' ס' במלח כי אם ס' מן הבלוע שם מן הטפה של חלב או הטפה של שמנונית ולא יותר. עכ"ל.

ה

שו"ע סי' צו סעי' ה

ז"ל השו"ע בסי' צו סעי' ה: חתך קישואים בסכין של בשר, מותר לאכלם בחלב בגרידה בלבד, שיגרוד ממקום החתך. ואם חתך בו לפת, אפילו גרידה אינו צריך, אלא הדחה בעלמא. הש"ך בס"ק כא הביא שהר"ן מבאר שנצרכים בקישוא לגרידה משום השמנונית שקרוש על פני הסכין. אולם בשפ"ד שם תמה עליו, דודאי לפי מה שכתב המחבר סעי' א סכין מקונח ובן יומו על כל פנים אסור כפירוש ב' של רש"י, ועלה קאי קישות, יש לפרש כמובא בראשונים (ספר התרומה, או"ה, ושערי דורא, ראה שפ"ד ס"ק ב) דקישות חריף קצת ולכן פולט קצת. אבל המעיין בב"י יראה שהביא את ביאור הר"ן לקישוא (אם כי לא העתיק את כולו ולא הזכיר עניין השמנונית), וכלל לא הזכיר את הסברא שקישות חריף מעט ואף לא דרכי משה. שפ"ד לשיטתו מחדש שדוחקא דסכינא פולטת אפי' בסכין נקי (ראה משב"ז ס"ק ג) ואפי' לא בחריף ולכן צריך הדחה בלפת. מיהו כבר מבואר במשב"ז שם שאין כן דעת הט"ז, ואף מדברי הש"ך בס"ק ב לא משמע כמשב"ז, ועל כן הוצרך הש"ך להדחק בשיטתו ולהעמיד כאן את דברי השו"ע בסכין עם שמנונית דעל כן הצריך הדחה בלפת ולא הזכיר חריפות בקישוא.

לאור המתחדש לעיל, י"ל דודאי מסכים השו"ע שסתם סכין יש עליו ספק שמנונית ועל כן צריך גרידה בקישוא והדחה בלפת. ולא עוד, אלא סתם סכין אינו בן יומו ואעפ"כ אנו מצריכים להדיח ואע"ג שאין אנו חוששין לבליעה אפי' בצנון בסכין מקונח שאינו בן יומו (לדעת הסתם בסעי' א) מ"מ זהו דוקא לעניין לאסור את הצנון כדי נטילה דבכהאי גוונא חשיב בדיעבד ואין אוסרים טעם לפגם בדיעבד, אבל הדחה בעלמא אנו מצריכים אף בכלי שאינו בן יומו משום ספק השמנונית, דכל מה דאפשר לתקן בקל מתקנינו ולא התירו טעם פגום אלא בדיעבד כשאי אפשר לתקן, וכפי שעוד יתבאר להלן בביאור השו"ע בסי' י סעי' א. לפ"ז צ"ל שהשו"ע בסי' צו סעי' א לא האריך לפרש שצריך הדחה גם בסכין מקונח שאינו בן יומו.

השו"ע סיים: ולא עוד, אלא אפילו צנון שחתך אחר הלפת, שרי בהדחה כמו הלפת, לפי שטעם הלפת משונה ומבטל טעם הנפלט מהסכין. ע"כ. וצריך לפרש: דהיינו הטעם הנפלט מהשמנונית הקרושה על הסכין (וכבר הובא לעיל שצריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין אע"ג שאין חוששין לפליטת הסכין כי לא חילקו בשיעור ושמיץ כנגד כל עובי הסכין). לשון השו"ע כאן כלשון הטור, וכבר התבאר במאמר הקודם שהטור ודאי הסכים עם אביו הרא"ש שהדחה בלפת נדרשת משום השמנונית.

ו

שו"ע סימן קג סעי' ה

ז"ל השו"ע בסי' קג סעי' ה: כל קדרה שאינה בת יומא חשיבה טעמה לפגם, ואינה אוסרת. ונקראת בת יומא כל זמן שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור, וכיון שעבר עליה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור אינה נקראת בת יומא. ואם בישל בה

כשאינה בת יומא, התבשיל מותר דהוי נותן טעם לפגם והוא שתהיה מודחת שלא יהא שומן על פניה, שאם לא הדיחה, אוסר והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה. ויש מתירין אפילו בישראל בה קודם שהדיחה. עכ"ל. ובסי' קכב סע' ב כתב השו"ע שי"א שהשמנונית לא נפגמת.

הש"ך בס"ק טו, כתב: והוא שתהיה מודחת כו' – לעיל ר"ס צ"ה כתבתי דסתם כלים שנתבשל בהם אמרי' שהיו נקיים ולא היה שומן דבוק בהם, ולפי זה מ"ש והוא שתהיה מודחת כו' היינו לאפוקי כשידוע בבירור שלא היתה נקיה ואינה מודחת וקמ"ל דהשומן הדבוק אינו נטל"פ אחר מעל"ע והיש מתירין סבירא להו שטיחת איסור שעל פני הכלי נפגם ג"כ אחר מע"ל וכמבואר בב"י. ודעת הטור סי' קכ"ב כסברא הראשונה וכן נראה דעת ב"י וכן לקמן סי' קכ"ב ס"ג לא הביא אלא סברא הראשונה וכ"פ בת"ח כלל פ"ה דין כ"א וכ"פ מהרש"ל פכ"ה סי' ס"ד. עכ"ל הש"ך. מבואר שהשו"ע סתם לאסור בשמנונית שאינה בת יומא רק בידוע שיש שמנונית אך סתם כלי בחזקת נקי. הדבר מדוקדק מלשון השו"ע: ואם לא הדיחה, היינו שהמבשל יודע שהיתה שמנונית ולא הדיחה. ומטעם זה אף לא הסתפק השו"ע בקינוח הקדרה שכן לכתחילה יש להדיחה. אבל המקבל תבשיל מכילי שאינו בן יומו יוכל להקל משום ספק שמנונית (שמא הכלי הודח או לפחות קונח) וספק שמא השמנונית נפגמה ואף ספק שמא יש ששים כנגד השמנונית. ועל כן תבשיל שבושל בכלי נכרי שלא בפנינו, מותר התבשיל, משום שסתם כלי אינו בן יומו וסתם כלי יש עליו רק ספק שמנונית. אכן בסכין נצריך הדחה או קליפה אפי' בסכין שאינו בן יומו אע"פ שנחתך שלא בפנינו, כי אנו חוששים שאגב דוחקא דסכינא נגרדת השמנונית וקיי"ל דכל מאי דאפשר לתקוני מתקנין אפי' שיש כאן ס"ס ספק יש שמנונית ספק נפגמה (ואף מסתמא יש ששים כנגד השמנונית שע"ג הסכין, ראה נקוה"כ סי' צד ס"ק ג), אבל לא נצריך כדי נטילה אפי' בחריף דזה חשיב כדיעבד אם לא שנחשוש כסה"ת שכל חריפות משביחה ולא רק חלתיית, וכנ"ל.

עפ"ז יבוארו גם דברי השו"ע בסי' צה סע' א, דז"ל: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלה בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. ואם לא היתה רחוצה יפה, אם יש בממש שעל פי הקדירה יותר מאחד בששים בדגים, אסור לאכלם בכותח. וכתב הש"ך שם בס"ק א: רחוצה יפה כו' – לאו למימרא דכל שנתבשל בה בסתמא מחזקינן לה שהיה שם שומן דבוק וכמ"ש הרא"ש והט"ו בס"ג גבי הדחה דאפי' אינו בן יומו מחזקינן בה שומן ושלא הי' מקונח יפה, דדוקא גבי הדח' אמרינן מסתמא שומן דבוק בהן דהא השתא הוא דמדיחן אבל כשנתבשלה בקדרה אמרינן מסתמא דלא היה שומן דבוק בהן וכדכתב בת"ח כלל י"ז ד"ב וכדמוכח להדיא מהפוסקים בדוכתי טובא ומ"ש המחבר רחוצה יפה היינו לאפוקי כשידוע בבירור שלא היתה רחוצה יפה. עכ"ל הש"ך. ובגליון מהרש"א שם ס"ק ב ציין לש"ך סי' צד ס"ק כט דסתם סכין שמנוניתו קרוש על פניו. אבל הוסיף מהרש"א דאין הכרח לחילוק זה ואפשר לומר דמה שמן הסתם קרוש על פני הסכין כיון

דמשהו הוא כמו שאמר הש"ך שם ואם כן בקדירה נתבטל בששים רק בסכין בעי קליפה דביה גם בדאיכא ששים בעי קליפה כמ"ש בט"ז שם לעיל ס"ק יג. ע"כ. לאור המתבאר לעיל נקבל את ביאורו השני של המהרש"א ונאמר שכל כלי שאינו בפנינו אנו מקילים בתבשיל שנתבשל בו משום מספר הספיקות שבו כנ"ל, מה שאין כן בסכין דאפשר לתקן את השמנונית הנגרדת מן הסכין ע"י הדחה גרידה או קליפה, וכפי שעוד יתברר להלן בביאור דברי השו"ע בסי' צד סע' ז.

עוד מתבאר כאן (ובסי' צה סע' א) ששמנונית יוצאת בהדחה, וממילא מה שכתב השו"ע בסי' צו סע' א גבי סכין מקונח אינו בהכרח שאין בו שמנונית רק שהקינוח עושה ספק שמנונית וכנ"ל.

הגר"א בד"ה והוא שתהיה, כתב: וכ"כ בת"ה ובד"ה (בד"ה) ומה"ב (משמרת הבית), וכ' והא דאמרינן בפ"ב דע"ז בקורט של חלתית: ואע"ג דאמר מר נטל"פ מותר אגב כו', פ"י הרא"ה דאפילו בעין פוגם שמנונית בחלתית [ה] ועוד תי' במה"ב דסתם סכין של אומן נקי משמנונית שהחנוני מקנח כליו כו', ע"ש. עכ"ל הגר"א. הבי"ב בסי' קכב הביא את דברי הרשב"א שהביא בשם ר' יונה שהאוסר בשמנונית שאינה בת יומא, יפרש דהתם בקורט של חלתית הנמכר בחנות וחנוני מקנח הוא את כליו. לפ"ז סתם סכין של נכרי שאינו בן יומו מוחזק בשמנונית הקרושה על פניו ואינה פגומה (ולא דמי לסתם כלי של נכרי שמוחזק כנקי). מיהו לאור המתבאר לעיל יש לחלק בין כלי המוחזק בשמנונית ולא הודח ולכן התבשיל נאסר וכמבואר כאן בשו"ע, לבין ספק שמנונית דסמכין על פגימה בין בכלי בין בסכין, מלבד בחלתית (ולבעל התרומה בכל חריף), וא"צ להעמיד בחנוני. פירוש זה אפשר לתלות בסתימתו של רש"י גבי חלתית (ראה לעיל בספר זה סימן צו סעיף א) וברא"ש ובטור (ראה במאמר הקודם, וכנ"ל). ועוד יוכח שזו שיטת השו"ע.

לפ"ז שוב אין מקום לומר שחריפות של חלתית פולטת טעם מגוף הסכין (היינו דלא כעולה מהרשב"א דחלתית מיירי בחנוני והסכין מקונח ונפלט הטעם מגוף הסכין), ושוב אין צריך לומר דמה שלא חששו לפליטת טעם מגוף הסכין בצנון זה משום נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אלא כלל אין פליטה וממילא אף בחלתית אע"ג דהתם הוי נ"ט בר נ"ט דאיסורא. וכבר עמד על יסוד זה הרשב"א בעצמו בתשובה תצז, וז"ל: ואם היינו

ה. ז"ל בדק הבית ב"א ש"ב: אבל סכין אין מדיחין אותו אחר תשמישו ונשאר טיחה על פניו ודבר שהוא בעין אינו נפגם כשאינו בן יומו ולזו חששו התם בעבודת אלילים גבי קורט של חלתית דאסרינן משום דמפסקי לה בסכינה דארמאי כלומר דאית בהו טיחה וחלתיתא בלעא אגב חורפא דאית בה, ואע"ג דלאו אורחיה דחלתיתא בשמנינות לא תחשביה בהכי לשמנינות בהדה לנותן טעם לפגם אלא נותן טעם לשבח שממתק קצת וממעט אותו חריפות שבה והיינו דאמר עלה בע"א ואע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר הכא אגב חורפא דחלתיתא מחליא ליה והוה ליה נותן טעם לשבח ואסור.

מפרשים ההיא דחלתיתא משום שמנונית שעל גבי הסכין ולא משום בלע שבתוך הסכין אתי טפי שפיר. דאף שמנונית מועט שעל גבי הסכין כיון שהוא מרודד ואינו אלא טיחה בעלמא ושליט בה אורא אף היא פגומה בשאינה בת יומא. וההיא דצנון שחתכו בסכין מסתברא דמהאי טעמא הוא, ולא מחמת הבלע שפולט על ידי חריפותו של צנון דאם כן הוה לה נותן טעם בר נותן טעם. ואע"פ שרש"י ז"ל פירש כן בלשון אחר, הלשון השני שפירש משום שמנונית שעל גבי הסכין נראה לי עיקר. עכ"ל. לפ"ז שוב אין צורך להעמיד בחנוני שמקנח היטב את סכיניו עד שלא נשאר עליו שמנונית. וכעין זה נמצא במשמרת הבית (ב"א ש"ב) [1]. זוהי אפוא שיטת השו"ע, והיינו שאין חוששים לספק שמנונית שאינה בת יומא, ואין חוששין לפליטת טעם מגוף סכין ע"י חריפות ועוד יוכח להלן, וכאמור אין הדברים סותרים לדברי הרשב"א [2].

ז

שו"ע סי' קג סעי' ו

ז"ל שו"ע סימן קג סעיף ו: יש מי שאומר שאם שמו פלפלין בקדרה של איסור שאינו ב"י הכל אסור דחורפיה משוי ליה לשבת. הט"ז בסי' צו ס"ק י, הקשה מהשו"ע שם סעי' ג שאסר תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו (ולא בשאינו בן יומו). במשב"ז ס"ק י יישב דעת השו"ע: יש לומר בתרתי לטיבותא נ"ט בר נ"ט ואינו בן יומו הקיל מה שאין כן בכלי איסור ומשום הכי בסעיף א (בסי' צו) סתם כדעה א. אבל רע"א שם ס"ק ט חילק בין סי' צו סעי' ג דסמכינן בצירוף הפוסקים דרק בצנון דוחקא חריף מפליט, אבל לא בשאר דברים חריפים, משום הכי בסעי' א לא הכריע דבצנון אסור (באינו בן יומו) והכא בתבלין הכריע להקל (באינו בן יומו) בצירוף דלא פלט ובלע כלל, ולקמן סי' ק"ג דמיירי בבישול דודאי בלע, משום הכי אסור ודו"ק. ע"כ מרע"א. לאור המתחדש לעיל דאין הפלטה ע"י חריף מגוף הסכין, י"ל שבסי' צו סעי' א הביא את סה"ת כ"א לעניין השבחת ספק שמנונית ע"י צנון, ושם סעי' ג גבי מדוכה סתם לאסור רק בבן יומו,

ו. וז"ל: ויש מי שתירץ דשמנונית שבעין על גבי הסכין אין בו בשאינו בן יומו נותן טעם לפגם, והתירוץ הזה אני מגמגם בו קצת דבר הניכר לעין הוא דטיחת שמנונית מועטת שעל דופני הסכין אפילו לשעתא נפגמה קצת וכל שכן וכשאינו בן יומו ואין מביאין ראייה מחתיכה של בשר ושל שומן המרובה ועומדת בפני עצמה לטיחה בלבד, ועוד שעל ידי הברזל מקבלת טעם ונפגמה והנסיון מעיד על זה ועם זה לא תקשה לנו ההיא דחלתית של נכרים שהביאו הראשונים על זו כמו שכתב הוא. עכ"ל

ז. הגר"א בסי' קג סעי' ה מקשה על תוס' ורא"ש: ותיפוק ליה משום שמנונית, אבל רש"י שם פירש על השמנונית הבלועה כמתחייב מהמשך הגמי שאפשר שהשמנונית הוסרה ע"י ליבון, ואין זה כהמשך דבריו דמיירי בשמנונית הקרושה על פני הסכין. אפשר שהחשש לשמנונית הבלועה נובע מהאפשרות שבית השחיטה רותח, או מאיסור הנאה מסכין הבלועה באיסור ע"ז, וצ"ע.

הן משום שסמך על הלומד שיודע שלדעת סה"ת אף באינו בן יומו אסור (ראה ש"ך שם ס"ק יט) והן משום דברי רע"א שבשאר חריף אפשר שכלל אין לחוש להשבתת ספק שמנונית וכו"ל. ובאשר לסי' קג סע' ו' שודאי היתה פליטה של טעם פגום ע"י הבישול יש לחשוש שהחריפות משביחה ואפשר שאף בזה סמך על הלומד שיודע שזו מחלוקת ולכן הביא הדבר רק בשם יש מי שאומר ואינו בהכרח להלכה (ראה או"ח סי' שיא סע' ב-ג בה"ל ד"ה ויש מי שמתיר וד"ה יש מי שאומר).

ח

שו"ע סי' י סע' א

ז"ל השו"ע בסי' י סע' א: סכין של עובדי כוכבים שהשחזו בריחים שלו, (ע"ל ס"ס קכ"א), או אם היה יפה שאין בו פגימות ונעצו בקרקע קשה עשר פעמים ואח"כ שחט בו מותר, ואם שחט בו בלא שום הכשר, מדיח בית השחיטה, ואם קלף הרי זה משובח. ועל כן יש לקלפו (רוב הפוסקים). הגה: ובמקום הדחק שאין לו סכין אחרת, מותר לשחוט בו כה"ג לכתחלה, אבל לא ישחוט על מנת לקלוף אח"כ (טור בשם הרא"ש ורבי ירוחם). וכתב הש"ך בס"ק ו': סכין של עובד כוכבים כו' – מדסתם המחבר משמע דאיירי בסתם סכין וס"ל כהרשב"א דאע"ג דקי"ל לקמן סימן קכ"ב סתם כלים של עובד כוכבים אינן ב"י שאני סכין דמתוך שתשישו תדיר מסתמא שמנוניתו טוח על פניו ואוסר אפי' אינו בן יומו וכ"כ בסימן צ"ד ס"ק כ"ח שזהו דעת המחבר והר"ב שם וכן הוא הסכמת הפוסקים וכן נראה להדיא מדברי רש"י פ"ק דחולין דף ח' ע"ב ד"ה צונן ומדברי הכל בו והפוסקים גבי צונן שחתכו בסכין של בשר ומהרש"ל שם סימן י"ב נוטה לדעת הרא"ש ודעמיה. לאור כל המתבאר לעיל יש לפרש דסתם סכין של נכרי אינו בן יומו וסתם סכין יש עליו ספק שמנונית ומשום הספק אנו מקילים לדון ספק שמנונית זו כפגומה כשאינה בת יומא. לפ"ז מה שהצריך כאן השו"ע הדחה (ואם קלף הרי זה משובח), זה משום דכל מאי דאפשר לתקן מתקנינן אפי' בספק שמנונית פגומה, ומקור דבריו בסתימת רש"י בסוגיין [ח]. להלן יתבאר מה מהני נעיצה והשחזה לדעת השו"ע.

ח. הרשב"א ביאר שצריך קליפה בסכין שאינו בן יומו משום שסתם סכין מוחזק בשמנונית והיא אינה נפגמת, ואילו הרא"ש העמיד בסכין בן יומו. הב"ח ביאר שלרא"ש מיירי בסכין נקי, אבל הט"ז כאן ס"ק ו' ביאר שלרא"ש שמנונית שאינה בת יומא נפגמת. התבאר במאמר הקודם שדעת הרא"ש והטור שהסכין מוחזק בספק שמנונית כמבואר ברש"י ועל כן בסכין שאינו בן יומו מקילים שספק השמנונית נפגם, ועל כן אין צריך הדחה או קליפה אלא בסכין בן יומו. אבל פשט הגמ' דמיירי בסכין שאינו בן יומו ושיש עליו ספק שמנונית וכן עולה מסתימת רש"י, וזו אף שיטת השו"ע שסתם בכל עניין זה כסתימת רש"י ולפ"ז הצורך בהדחה או בקליפה בסכין שאינו בן יומו הוא רק משום דכל מאי דאפשר לתקן מתקנינן.

ט

שו"ע סי' צד סעי' ז

ז"ל שו"ע סי' צה סעי' ז: בשר רותח שחתכו בסכין חולבת, כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים כנגד מקום הסכין שחתך הבשר. אבל אם אינו בן יומו, או אם אינו יודע שהוא בן יומו, אינו אוסר אלא כדי קליפה.

הט"ז בס"ק יג הכריח בדעת השו"ע שאף בסכין שאינו בן יומו צריך ששים כנגד השמנונית, ומאידך גיסא אף בסכין בן יומו צריך קליפה (היינו שמה שכתב השו"ע בסוף הסעיף: אינו אוסר אלא כדי קליפה כוונתו לאפוקי מסכין בן יומו שאף צריך ששים כנגד מקום הסכין בנוסף לקליפה). אף בנקוה"כ ס"ק ג הסכים עם הט"ז דמיירי שיש ששים כנגד השמנונית. לאור המתבאר לעיל יש לדקדק שאין השו"ע מצריך ששים כנגד השמנונית, שכן בדיעבד אין חוששין לספק פגום בספק שמנונית וכו"ל, אבל קליפה צריך כי כל מה שאפשר לתקן מתקנים וכדי קליפה חשיב כאפשר לתקן (ונקבל את דקדוק הט"ז שאף בסכין בן יומו צריך כדי קליפה בנוסף לשישים כנגד הבליעה שבסכין והשמנונית), ולא דמי לסכין ששחט בה דסגי בהדחה כמבואר בסי' י סעי' א דהכא מיירי בבשר רותח והשמנונית נבלעת כדי קליפה.

ז"ל הש"ך בס"ק כט: או אם אינו יודע כו' – בסי' י סק"ו הוכחתי דדעת המחבר דאם שחט בסכין של עובד כוכבים אין חילוק דאפי' יודע שאינו בן יומו צריך קליפה משום דסתם סכין שמנוניתו קרוש על פניו והכי מוכח מדברי המחבר לקמן ר"ס צ"ו דאפילו אינו בן יומו מסתמא שמנוניתו קרוש ע"פ וכ"כ הרב בהג"ה בא"ח סי' תמ"ז דסתם סכין אינו נקי. ונ"ל דס"ל דהשמנונית שעליו אינו אוסר יותר מכדי קליפה כיון שהוא דבר מועט וכו'. ואע"ג דלקמן ר"ס צ"ו גבי צנון משמע דאם אינו בן יומו ואינו מקונח אוסר כדי נטילה י"ל דהתם אגב חורפיה דצנון ודוחקא דסכינא משוי למה שבקליפת הסכין בן יומו, ואע"ג דעומד השתא בסברא דלא אמרינן דחורפיה משוי ליה בן יומו דהא מה"ט כשהוא אינו בן יומו ומקונח אינו אוסר כלל היינו דלא משוי לכל פליטת הסכין בן יומו אבל מה שבקליפת הסכין משוי לי' בן יומו ואי הוי מקונח לא הוי צריך אפילו קליפה אלא הדחה דמה שבקליפת הסכין דבר מועט הוא אבל השתא דאינו מקונח מצטרף מה שבקליפת הסכין ומה שעל פני הסכין ואוסר כדי נטילה וכו' ודו"ק. עכ"ל.

מבואר שהש"ך הוצרך לחדש שצנון שחתכו בסכין שאינו בן יומא ואינו מקונח אסור כדי נטילה (ולא רק כדי קליפה כמבואר כאן בסי' צד), משום שהחריפות מפליטה מתוך קליפת הסכין טעם ומשביחתו. לדבריו, לולי השמנונית הקרושה על פניו היה מספיק כנגד פליטת הקליפה רק הדחה בעלמא, אך בהצטרף פליטה זו לכדי קליפה הנדרשת בגלל השמנונית שע"ג הסכין, צריך כדי נטילה. חשבון זה (היינו שהדרוש הדחה עם הדרוש קליפה מצטרפים לכדי נטילה) נראה על פניו כחשבון קשה. אף חידושו

שהחריפות משביחה אפי' לסברא ראשונה, צ"ע. וחוו"ד בס"ק יג כתב על כך בקוצר לשונו: ותירוצו דחוק.

אבל הט"ז בס"י צו סע' א, ביאר שהחותך צנון בסכין שאינו מקונח ואינו בן יומו צריך כדי נטילה משום השמנונית, אבל בחותך בשר חם (ס"י צד סע' ז) די בכדי קליפה כיון שהכדי קליפה היא חומרא בעלמא דהלא יש ששים כנגד השמנונית (וכשיטת הט"ז הנ"ל), והסכים עמו חוו"ד ס"ק יג. אולם לעיל התחדש שאפשר לקבל את פשט השו"ע ואין צריך ששים כנגד הקליפה לפי שאין לאסור בספק שמנונית שאינה בת יומא יותר מכדי קליפה דאין להחמיר אלא במה שאפשר לתקן, וממילא חוזרת שאלת הש"ך והט"ז מה בין סכין שאינו בן יומו שחותכים בו בשר וצריך כדי קליפה משום השמנונית, לבין סכין שאינו בן יומו שחותכים בו צנון וצריך כדי נטילה משום השמנונית.

נראה על כן דמעיקרא לא קשיא, שכן הקושי של הש"ך והט"ז נובע מכך שביארו את השו"ע בס"י צו סע' א, שבסכין שאינו מקונח חיישינן לשמנונית הקרושה על פני הסכין לאפוקי מסכין מקונח שהוא נקי בלא שמנונית. אבל לעיל התבאר עפ"י העולה מרש"י דסתם סכין מקונח ואעפ"כ חיישינן שמא שמנונית קרושה על פניו ואינה ניכרת, אבל סכין שאינו מקונח מוחזק בודאי שמנונית שאינה נפגמת אפי' אינה בת יומא וממילא נדרשים לכדי נטילה משום חריפות הצנון. אבל בסתם סכין שאינו בן יומו אין צריך בצנון אלא הדחה כנגד הספק שמנונית הפגומה וכנ"ל, ואילו בסכין שחותכים בשר רותח צריך כדי קליפה משום שהשמנונית נבלעת מעט בבשר ואע"ג שהיא פגומה (דהוי ספק שמנונית) מ"מ כל מאי דאפשר לתקוני מתקנינן וכנ"ל, וכדרך שהתבאר לעיל גבי השוחט בסכין של נכרי.

›

שו"ע ס"י קכא סע' ז (נעיצה קינוח והדחה)

א. ס"י קכא סע' ז

ז"ל השו"ע בס"י קכא סע' ז: סכין ישן, בין גדול בין קטן, הניקח מהעובד כוכבים, אם בא להשתמש בצנון, אם אין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה. וצריך שכל נעיצה ונעיצה תהיה בקרקע קשה, לפיכך לא ינעוץ במקום שנעץ נעיצה אחרת. (טור בשם הרמ"ה). ואפילו לחתוך בו דבר חריף כמו צנון, סגי בהכי. (רמ"א: ולהשתמש בו בקביעות, לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפילו לצנון) (סברת הרב בדברי הארוך כמו שנתבאר). ואם יש בה גומות (או) שרוצה לחתוך בה חמין או לשחוט בה, מלבנה או משחיזה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה. הגה: וי"א דהשחזה מהני רק לחתוך בה צנון, אבל לא לענין חמין (ב"י בשם פוסקים), והכי נהוג לכתחלה וכו'. עכ"ל.

מבואר בתוס' בע"ז שנעיצה בקרקע קשה מעבירה את השמנונית מהסכין. ומה שהתיר לחתוך חריף, מקורו ברשב"א כמובא בב"י: זה לשונו בתורת הבית (הקצר שם) הסכינים בין גדולים בין קטנים אם בא לחתוך בה צנון ואפילו הדברים החריפים כאתרוג וצנון

וכיוצא בהן נועצה עשר פעמים בקרקע קשה והוא שתהיה הסכין יפה שאין בה גומות. עכ"ל. הש"ך הט"ז והגר"א שפירשו בסי' צו שהשו"ע חשש לפליטת הטעם הבלוע בסכין ע"י חריפות הצנון, יפרשו שאין לחוש לפליטת הסכין כאן משום שסתם סכין אינו בן יומו. הש"ך בסי' צד ס"ק כט ביאר שבסכין שאינו בן יומו נקי נפלט הטעם הבלוע ע"י החריפות רק מקליפת הסכין והוא מושבחה ע"י החריפות, אלא שזו פליטה מועטת ודי לה בהדחה בעלמא. אכן ע"י נעיצה אין לחוש לפליטה זו עפ"י מה שכתב הש"ך בסי' י ס"ק ו שע"י נעיצה בקרקע י פעמים נפלטת אותה הבליעה שבקליפת הסכין (ולא רק גוף השמנונית הקרוש על פני הסכין), ועל כן השוחט בסכין של נכרי נקי אפי' בן יומו אין צריך אח"כ לקלוף (אבל בלא נעיצה צריך קליפה לדעת הרשב"א משום שחום בית השחיטה מפליט מאותה קליפה של הסכין אפי' שהוא נקי). וכן הש"ך בסי' קכא ס"ק י חילק בין הדחה ושטיפה לנעיצת סכין בקרקע, ע"ש.

מיהו יש לשאול כיצד התיר השו"ע ע"י נעיצה להשתמש בחריף, ומדוע לא חשש לפליטת הטעם מגוף הסכין, ואף שטעם זה פגום מ"מ הרי לא התירו אותו לכתחילה ככל כלי עכו"ם שאינו בן יומו שטעון הגעלה. ועוד, דהש"ך פסק בסי' צו ס"ק כ, שכל חריף מחליא לשבח את הפליטה ואסור כדין סכין בן יומו. היה מקום לכאורה להוכיח מכאן שהשו"ע אינו חושש לפליטה מגוף הסכין אפי' בחלתית ולא אסור חלתית אלא משום השבחת השמנונית שעל פני הסכין. וכבר כתב בבדק הבית (ב"ד ש"ד), שהיתר נעיצה מוכיח שאין פליטה בצונן חריף, וז"ל: ומוכח בגמרא דאפילו לגבי צונן חריף סגי ליה בנעיצה כגון אתרוג ודכוותיה ומיהא שמעינן דאין דבר חריף צונן מבליע ולא מפליט דבר קשה, דנעיצה בקרקע אנו סהדי דאינה מפלטת וקאמר דסגי ליה ואין בצונן חריף איסור אלא שבוילע מן המוכן, וכבר כתבנו זה למעלה ולהוציא מדברי המחבר שכתב דצונן חריף מפליט ומבליע אגב דוחקא דסכינא. וכבר נתבאר זה שאינו שהרי דבר מחזור הוא שאין נעיצה בקרקע מפלטת. עכ"ל

אכן שיטת הרשב"א צריכה בירור, כיצד מהני נעיצה לחתוך חריף ולא חיישינן לפליטת הבלוע. דהנה במשמרת הבית ב"ג ש"ד, דחה את דברי בדק הבית שהדחה וקינוח חד הם, וז"ל: ואיך לא נתן לב במה שאמר בסכין ששחט בה צונן דבעינן הדחה ולא אמרו בעיא קנוח לפי הגרסא הנכונה דגרסינן בעיא הדחה כלום הסכים והיא גרסת הספרים ורוב חכמי ישראל גורסין כן כמו שנכתוב בסמוך בס"ד. ומינה שמעינן דבעינן הדחה ולא סגי בקנוח. ומאן דאמר לא בעיא כלום ואפילו קנוח דלהכשירה בלא כלום א"א דהא איכא טיחת דם שטוחה עליו אלא שהדחה הוא דלא בעיא הא קנוח בעיא. וזה דבר פשוט וכן פירש שם הרמב"ן ז"ל וז"ל צונן אמרי לה בעיא הדחה ואמרי לא בעיא הדחה פירוש הסכין ולא בעי אלא קנוח בעלמא, ע"כ מכאן נראה שאינו בקי אפילו בדברי הרמב"ן ז"ל. ועוד חשב להגיה מלב דברי המחבר בזה וכתב ז"ל ועוד לפי דבריו שהוא סבור שהסכין אגב דוחקה פולטת מן הבלוע אמאי מהניא ליה הדחה דהדחה לא מהניא מידי לענין פליטה אלא לענין טיחה שעל גביו ע"כ. וגם זה אינו, דזה

מן הענין הראשון שכתבנו דהדחה מהניא קצת אפילו לבלוע שלא להפליט אחר ההדחה חתיכת צונן מיהא, והיינו דלמאן דאמר בעיא הדחה לא סגי ליה בקנוח יפה. והדחה מיהא מהניא ואל תתמה שהמים הצוננין מפליטין הן קצת שהרי מכשירין כלי היין אפילו מכניס לקיום וכיון שכן אף בשאר האיסורין כגון דם שבלע הסכין בדם מועט של בית השחיטה שאינו מסתרך כ"כ בדפני הסכין עם ההדחה מפליט קצת וכשלא הדיח אעפ"י שקנח יפה קים להו דאגב דוחקא דסכינא מפליט קצת שהרי נעיצה בקרקע מהניא ואפילו בסכין של נכרים הבולעין אפילו ע"י אש ואפילו שומן הנסרך ואפילו לחתוך ביה אתרוג וצונן החריפין ואעפ"י שאין הנעיצה מכשרת לכל שאינו מכשרת לחתוך בו רותח גמור. ע"כ אין מן התימה אם דם הנבלע ע"י חם בית השחיטה המועט שאינו קרוב אלא לבלע של צונן ושאינו מסתרך כל כך אם יצא אגב דוחקא דסכינא בהדחה. עכ"ל. מבואר שהדחה מפליטה מעט מן הבלוע בדופני הסכין, ואף נעיצה מפליטה קצת מן הבלוע שבסכין ולכן מכשירה סכין של נכרים לחתוך חריף. לפ"ז פשוט שאף הרשב"א מודה שאין החריף מפליט מגוף הסכין אלא רק מהבלוע בדפני הסכין.

לפ"ז תמוה הש"ך בסי' צד ס"ק כט, שביאר דהחריפות מפליטה מגוף סכין בן יומו נקי ולא רק מקליפת הסכין. וכבר הש"ך בעצמו בסי' י' ס"ק ו', כתב דנעיצה אינה מועילה במקום שיש הפלטה מגוף הסכין. קושיה זו מצטרפת לקושי שהובא לעיל, דהיינו כיצד יכול הש"ך להעמיד שהשו"ע חושש לפליטה בסכין נקי אף דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא שהשו"ע מתיר בזה אפי' בבישול [ט] וראה ברע"א סי' צו ס"ק ה', שתמה אף הוא כיצד

ט. וראה עוד במשמרת הבית ב"ד ש"א, שכתב כנגד בדק הבית, וז"ל: עוד טעה במה שהתיר לדוך שומים ובצלים בכלים של נכרים וכן לחתוך צונן בסכין של נכרים אם הדיח הסכין שאם כן חלתית של נכרים למה אסרוה אם מפני שומן שעל גבי הסכין לא הוה קרי ליה התם נותן טעם לפגם דכל שהוא בעין אינו קרוי פגום בשאינו בן יומו וכדעת רבותנו נ"ע אלא משום בלע שבו הוא שהחלתית מפליט בחריפותו, ועוד אי איתא דהדחה קרי ליה ובהדחה סגי ליה נעיצה בקרקע קשה ועשרה פעמים למה לי בסכין יפה שאין בה גומות ואפילו לאכול בה צונן חריף וכו', ואילו בשילהי ע"א תניא סכין יפה שאין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה אמר רב הונא בריה דרב יהושע לאכול בה צונן כי הא דמר רב יהודה ובטי בר טובי הוו יתבי קמי דשבור מלכא איתו לקמיה אתרוגא פסק יהיב ליה לבטי בר טובי הדר נעצה עשרה זימני בארעא כי פסק יהב ליה למר יהודה דאלמא אם חותך בה צונן חריף כאתרוג וכיוצא בזה אסור עד שינעוץ עשרה פעמים בקרקע ולא שידיח לבד, דאם איתא למה ליה נעיצה עשרה פעמים, ידיח ודי, וכדאמרין גבי סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח צונן אמרי ליה בעיא הדחה ובשוחט בסכין ששחט בה טרפה אמרו חד אמר בצונן וכו'. עכ"ל. נראה שקביעתו של הרשב"א שיש לחוש לשמנונית גם אחר קינוח (ומשמע אפי' בסכין שאינו בן יומו) ולכן צריך נעיצה, היינו דוקא בחום בית השחיטה, אבל בסתם צונן אין לחוש לשמנונית אחר קינוח וכמבואר בחידושי לחולין דף ח ב, ז"ל: אינ' י"ל דשאני סכין

עולים דברי הש"ך בסי' צד ס"ק כט עם ההיתר נעיצה בחריף ונשאר בצע"ג. ואף בבית מאיר סי' צו סע' א, תמה על השו"ע הטור והרשב"א שהתירו ע"י נעיצה בחריף למרות שחריף מפליט מגוף הסכין אפי' בסכין נקי ולא העלה את האפשרות שמפליט רק מקליפת הסכין. להבנתו הסוברים שחריף מפליט מגוף הסכין מחוייבים לומר שהתירו נעיצה באתרוג כי אינו חריף.

ב. שו"ע סי' י סע' א

נראה להוכיח שאכן לדעת השו"ע אין חוששין לפליטה מקליפת הסכין בגלל החריפות. דהנה בשו"ע בסי' י סע' א כתב השו"ע: סכין של עובדי כוכבים שהשחזו

דאפי' בשאינו בן יומו לא הוי נטלי"פ אלא לשבח דאיסורו טוח על פניו, ולא אמרו בשאינו בן יומו שהוא לפגם אלא באיסור בלוע דדופני הכלי פוגמות כדאמר בע"ז וכו', משא"כ באיסור בעין שהוא לשבח, והלכך סכין אע"פ שאינו בן יומו נותן טעם לשבח הוא, דמתוך שמחתכין בו תמיד נשאר שומן על פניו ולא יסור ממנו אלא אם כן מקנחין אותו יפה יפה, וכמ"ש רש"י ז"ל לקמן (קיב, א) גבי צנון שחתכו בסכין אסור לאכלו בכותח, ולא קרינן ביה נותן טעם בר נותן טעם מן הטעם הזה שהסכין נדבק על פניו שומן וממשו של בשר הוא שבלע הצנון, והכא דכוותה היא, ואי קשיא לך הא דאמרינן בע"ז (לט, א) גבי חלתית מאי טעמא משום דמחתכי ליה בסכינא דארמאי, ואפי' למי"ד נותן טעם לפגם מותר הכא חורפא דחילתית מחליא ליה, דאלמא אי לאו חורפא דחלתית אסורו של סתם סכינא של נכרי נותן טעם לפגם הוא. תירץ רבינו החסיד נ"ר דהתם בחנוני שהוא מקנח כליו כדי לעשות מלאכתו בנקיות ושלא יהא שומנו של סכין נדבק בחלתית ויזהמנו ואין איסור נשאר על פניו בעינו, ואי לאו חורפא דחלתית דמחליא ליה שרי משום נותן טעם לפגם. ושמעינן מיהא דאע"ג דבעינן שיפה לסכין של נכרים לחתוך בה צונן כדאיתא בשלהי ע"ז, הני מילי לכתחלה, אבל דיעבד אם קנחו יפה בסמרטוט או שהדחיו יפה מותרת דהא גבי חלתית אי לאו דאגב חורפיה מחזירו לשבח הוי שריא ליה, ואע"ג דסתם חנוני אינם שפים סכיניהם ולא נועצים עשר פעמים בקרקע קשה אלא שמקנחין אותו. עכ"ל. לפ"ז מבואר דסתם סכין של נכרי אינו מקונח יפה והשמנונית שע"ג אינה נפגמת אפי' אינה בת יומא, ובסכין מקונח יפה או מודח אין שמנונית בעין ומותר בצונן ולא חיישין לדוחקא, מלבד בחריף שמפליט מגוף הסכין ומסתברא מקליפתו, ומלבד בשחיטה וכנ"ל. אכן במשמרת הבית ב"א ש"ב, משמע שמעדיף לתרץ דשמנונית שע"ג הסכין המצויה על סתם סכין של נכרי נפגמת כשאינה בת יומא, ודלא כר' יונה, וז"ל שם: ויש מי שתירץ דשמנונית שבעין על גבי הסכין אין בו בשאינו בן יומו נותן טעם לפגם, והתירוץ הזה אני מגמגם בו קצת דבר הניכר לעין הוא דטיחת שמנונית מועטת שעל דופני הסכין אפילו לשעתא נפגמה קצת וכל שכן וכשאינו בן יומו ואין מביאין ראייה מחתיכה של בשר ושל שומן המרובה ועומדת בפני עצמה לטיחה בלבד, ועוד שעל ידי הברזל מקבלת טעם ונפגמה והנסיון מעיד על זה ועם זה לא תקשה לנו ההיא דחלתית של נכרים שהביאו הראשונים על זו כמו שכתב הוא. עכ"ל. וזו אף שיטת השו"ע לפי המתבאר לעיל.

בריחים שלו, (ע"ל ס"ס קכ"א), או אם היה יפה שאין בו פגימות ונעצו בקרקע קשה עשר פעמים ואח"כ שחט בו מותר, ואם שחט בו בלא שום הכשר, מדיח בית השחיטה, ואם קלף הרי זה משובח. עכ"ל. הט"ז בס"ק ו ביאר שחום בית השחיטה אינו מפליט מהסכין כלל (רק מבליע לתוכו) ולכן מותר ע"י נעיצה כי אין הנעיצה מפליטה כלל מהסכין רק מסירה את השמנונית שבעין בין לרא"ש ובין לרשב"א, ע"ש. לפ"ז הט"ז יבאר שהשו"ע מירי בסתם סכין שיש עליה שמנונית ואם לא נעץ צריך הדחה משום השמנונית שאינה נפגמת אפי' שאינה בת יומא (ודלא כדברינו לעיל שלדעת השו"ע אין חוששין לספק שמנונית רק כל מאי דאפשר לתקן מתקנינן ולכן צריך הדחה). מעתה מחוייבים לומר שהט"ז מחוייב להודות שלדעת השו"ע נעיצה מכשירה סכין של נכרי שסתמו אינו בן יומו אפי' לחתוך חריף, כי אין לחשוש כלל לפליטה (שהרי לא התירו טעם לפגם לכתחילה, ואין נעיצה מסירה אלא שמנונית בלבד), ונמצא שדבריו סותרים למה שכתב בסי' צו ס"ק ג בביאורו לשו"ע שם שחריפות הצונן מפליטה מסכין נקי. קושיא זו מצטרפת לקושיא שהובאה לעיל כיצד יכול הט"ז לפרש שהשו"ע חושש בצנון לנ"ט בר נ"ט דהיתרא על אף שלא חשש לזה בבישול.

ושמא אכן הט"ז מסכים לכל המתחדש לעיל, ואף בסי' צו סע' א כוונתו שסכין מקונח יש עליו מעט שמנונית קרושה ולהבנתו פליטת שמנונית מועטת זו הינה בגדר נ"ט בר נ"ט כעולה מלשון ר' שמשון, ולכן בגבינה מותר רק ע"י נעיצה, ובזה תישוב קושיית רע"א בסי' פט ס"ק ה על הט"ז שם, וצ"ע גדול בביאור זה כי סתימת הט"ז בסי' צו סע' א דהשו"ע חשש לפירוש שני ברש"י מלמדת כהבנת הפמ"ג ורע"א את הט"ז.

אבל הש"ך דקדק שם בס"ק ח, ממה שכתב השו"ע: ואח"כ שחט בו מותר, דמשמע דוקא בדיעבד אבל לכתחילה לא ישחוט ע"י נעיצה (ולאפוקי מהשחזה דמהני אפי' לרותח כנ"ל). לפ"ז נאמר שלדעת השו"ע נעיצה מסירה את כל השמנונית רק שבשחיטה חיישינן לפליטה מועטת מקליפת הסכין משום חום בית השחיטה, אבל בחריף אין חוששין לפליטה כלל ולכן התירו לכתחילה ע"י נעיצה. אכן בדיעבד כששחט בסכין נעוצה אין מצריכים אפי' הדחה משום אותה הפליטה שהיא מועטת ופגומה שהרי הסכין אינו בן יומו כנ"ל (ואפי' לכתחילה אין צריך תיקון ע"י הדחה, אע"ג דגבי ספק שמנונית שאינה בת יומא התבאר לעיל שלשית השו"ע כל מאי דאפשר לתקן מתקנינן ולכן צריך הדחה כששחט בלא נעיצה והקולף משובח). אבל נראה שהש"ך לשיטתו יצטרך להדחק ולחדש דהן אומנם נעיצה מסירה את השמנונית ואף מפליטה מקליפת הסכין (כמבואר בש"ך ס"ק ו), מ"מ אסרו לכתחילה לשחוט בסכין זה ע"י חום בית השחיטה כי ע"י חום זה יש פליטה גם מעומק הסכין מעט יותר מקליפת הסכין (אך לא מגוף הסכין ממש) ולפליטה מועטת זו לא חיישינן בדיעבד דפליטה זו ודאי פגומה ואף הדחה אין צריך (דהדחה צריך רק משום השמנונית כשיטת הש"ך בדעת השו"ע). אבל חריפות מפליטה רק מקליפת הסכין וזו נפלטת בנעיצה ולכן מותר לכתחילה לחתוך חריף בסכין של נכרי שננעצה.

ג. שו"ע סי' י סעי' ג

השו"ע בסי' י סעי' ג פסק: סכין ששחט בה טריפה, אסור לשחוט בה עד שידיחנה בצונן או יקנחנה בדבר קשה. ונוהגין עתה לקנחה יפה בשער הבהמה בין כל שחיטה ושחיטה, ושפיר דמי. ואם שחט בו בלא הדחה, ידיח בית השחיטה. ואם רגיל לשחוט בו טריפות תדיר, צריך נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה. עכ"ל.

הט"ז בס"ק טו ביאר שסכין ששחט בה טריפה מותר לשחוט בה אם ידיחנה, דלא דמי לסכין של כותים דסעי' א (דבעינן נעיצה) דשאני סכין של כותים דנשתמש בה תדיר ונדבק בו הרבה מאד על כן לא תסור ממנו בהדחה בעלמא. ביאור זה הביא הב"י בשם התוס' לבאר מדוע אם רגיל לשחוט בה טריפות צריך נעיצה. לפ"ז הט"ז לשיטתו דאין לחשוש כלל לפליטה מקליפת הסכין, והנעיצה מסירה רק את השמנונית ומתירה לכתחילה שחיטה וחתוכת חריף, והדחה בעלמא מועילה בכל סכין שאין לחשוש שנדבק בו הרבה מאוד, והדחה גמורה (עם סקוצ' וכדו') אפשר שתועיל כנעיצה.

אבל הש"ך בס"ק כב, כתב: דהשו"ע מצריך נעיצה כששוחט הרבה טריפות ומתיר אח"כ לשחוט לכתחלה (וכ"כ בד"מ ובדרישה) ואף על גב דבסכין של כותים לעיל לא מהני נעיצה לכתחלה, היינו משום שבלע טובא ע"י רתיחה ממש משא"כ הכא, וחילוק זה משמע ברש"י והוזכר בתוספות ושאר פוסקים. ע"כ. נראה שאף מדברי הש"ך כאן נדרש לומר שנעיצה אינה מועילה בסכין של נכרי לשחוט בו לכתחילה כי חיישינן לפליטה מעומק הסכין יותר מאשר מקליפת הסכין (אך לא מגוף הסכין), מה שאין כן ע"י חריף דפולט רק מקליפת הסכין וע"י נעיצה מותר לכתחילה כי הנעיצה מפליטה מקליפת הסכין וכנ"ל בדעת הש"ך.

אם נקבל את הבנת הש"ך שהשו"ע התיר בסעי' א' ע"י נעיצה רק בדיעבד משום שחיישינן לפליטה מקליפת הסכין משום חום בית השחיטה, ודאי לא תועיל הדחה ואף לא בחריף, אם לא שנקבל את דברי הרשב"א הנ"ל שהדחה גמורה מפליטה אף היא מקליפת הסכין [י].

יא

לפמ"ג דוחקא דסכינא מפליטה אפי' באינו חריף, וביאור סי' פט סעי' ג במשב"ז סי' צו ס"ק ג חלק על הט"ז הלומד מרש"י שרק חריפות עם דוחקא דסכינא מפליטים מתוך הסכין. לדברי משב"ז מדוקדק מלשון שניה של רש"י דדוחקא דסכינא

י. פרי"ח סי' י ס"ק ז כתב דמשמע שנעיצה מסירה שמנונית ואינה מפליטה ועפ"ז הוסיף: ואפשר שהשו"ע נקט נעיצה ולא רבותא טפי אפי' הדחה, לאשמועינן דאפי' נעיצה לא מהני אלא בדיעבד ואנה"נ דאפי' הדחה מהני בדיעבד, ובלא שום הכשר דקאמר, היינו אפי' הדחה וקינוח וכן עיקר. ע"כ. פרי"ח לא ביאר מדוע אם כן נעיצה והדחה הם רק בדיעבד ומאי שנא מחריף שהותר אף לכתחילה, ואין לומר דשאני חום בית השחיטה דהלא ס"ל לפרי"ח דאין חום בית השחיטה מפליט מהסכין.

מפליט מן הסכין אפי' בסכין נקי ובלא חריפות, ועל כן צריך הדחה בכל צונן שנחתך בלפת, ואם חתכו חריף החריפות מבליעה בצונן את הפליטה ואף משביחה אותה להיות כבעין. על דרך זו ביקש לבאר את השו"ע בסי' צו סעי' א וה' ראה לעיל. לפ"ז נראה פשוט שלדעתו אין חריפות מפליטה מגוף הסכין, ועל כן הנעיצה בקרקע מפליטה את היוצא ע"י דוחקא דסכינא וממילא מותר אח"כ לחתוך חריף לכתחילה. פמ"ג הביא ראיות לדבריו מר' שמשון המובא בב"י בסי' פט בשם בעל התרומה (סי' ע, וריש סי' עא): רבינו שמשון היה מתיר בסכין של בשר לחתוך בו לחם ולאכול עם גבינה משום דהוי נ"ט בר נ"ט אבל לחתוך בה גבינה ודאי אסור אם לא נעצה בקרקע עשר פעמים או שפשפה באבן רך או בפחם ומיהו בלא קינוח אפילו לחם אסור מפני שמנונית שעליו. עכ"ל. וכתב פמ"ג שר' שמשון חושש לפליטה אפי' בסכין נקי ורק בלחם התיר משום נ"ט בר נ"ט. לפ"ז נעיצה בקרקע מפליטה את הפליטה היוצאת אגב דוחקא דסכינא ולכן מותר אפי' גבינה. הבנה זו של פמ"ג צריכה בירור.

דהנה השו"ע סי' פט סעי' ד אחר שכתב שאסור לחתוך גבינה אפילו צוננת בסכין שרגילין לחתוך בשר, הוסיף: אפילו הפת שאוכלים עם הגבינה אסור לחתוך בסכין שחתוכין בה בשר. והרמ"א הגיה: מיהו ע"י נעיצה בקרקע קשה שרי.

הט"ז בס"ק ז, כתב שדברי הרמ"א מוסבים על חיתוך גבינה בסכין של בשר, אבל בחיתוך לחם די בקינוח כעולה מדברי ר' שמשון דהוי נ"ט בר נ"ט. והוסיף: ולדין א"צ לזה (לטעם נ"ט בר נ"ט) שהרי מבואר בסימן צו דדוקא בדבר חריף אמרינן דבולע משום דוחקא דסכין. בנקה"כ השיג על הט"ז, שכן מפורש בתורת חטאת שאפילו לחתוך לחם צריך נעיצה ולא סגי בקינוח (והיינו כסתימת הרמב"ן). לדברי נקה"כ לא סגי בקינוח כיון שאנו חוששין לשמנונית הטוחה על פני הסכין שתשמישה תדיר. הש"ך בס"ק כב, לשיטתו בנקה"כ, פירש אפוא, שדברי הרמ"א: מיהו ע"י נעיצה וכו', מוסבים אף על חיתוך הלחם, ודחה את מהרש"ל שאסר אף ע"י נעיצה דלא התירו נעיצה אלא אם אירע במקרה (וראה הגהות והערות שמהרש"ל התיר בלחם ע"י נעיצה). ובאשר להכשר סכין של נכרי ע"י נעיצה שהתירו אפי' ע"י חריף ולכתחילה, כתב בדעת המהרש"ל דהקלו כיון דהנעיצה מיחשב הכשר מן האיסור. אף רע"א דחה את דברי הט"ז, וכתב שאין להתיר בסכין אלא מטעם נ"ט בר נ"ט, ויש לחוש לשמנונית אם לא שנעץ תחילה בקרקע. ובאמת שבספר התרומה סי' ע, וריש סי' עא לא הוזכרו דברי ר' שמשון גבי נ"ט בר נ"ט, רק שהרוצה לחתוך גבינה צוננת בסכין של עכו"ם צריך נעיצה בקרקע. וכבר כתב משב"ז (סי' צו ס"ק ג) שמלשון סה"ת משמע שאין חוששין לדוחקא דסכינא בלא חריפות.

נמצא שלדעת הט"ז (וכן בב"ח) אכן ר' שמשון חושש לדוחקא דסכינא אפי' בדבר שאינו חריף, אך אין הלכה כר' שמשון כי לדעת הט"ז אין אנו חוששים לפליטה בלא חריפות כעולה מהשו"ע בסי' צו סעי' א. כאמור, על כך חלוק פמ"ג על הט"ז. אף מדברי הש"ך ורע"א עולה שאין לחשוש לפליטה ע"י דוחקא באינו חריף. לפ"ז נראה

שהדחה גמורה (ע"י סקוצ') תועיל בזה כנעיצה (שהרי מטרת הנעיצה כאן רק לסלק השמנונית ולא להפליט בלוע) ואף אפשר יהיה להתיר בשעת הדחק לחתוך גבינה כשאינן לו סכין אחר.

יב

שיטת הרמ"א

לכאורה יכול הרמ"א לקבל את ביאור הש"ך הט"ז והגר"א לסי' צו סע' א, ולאסור פליטה אפי' בסכין נקי כפירוש שני של רש"י, שהרי הרמ"א בסי' צה סע' ב אסר דגים שנתבשלו והתיר רק בעלו. לפ"ז נפרש שהרמ"א מבין שבדעת השו"ע מחוייבים לפרש כפירוש המתחדש לעיל ולא כפירוש הש"ך הט"ז והגר"א, אלא שהרמ"א לא הגיה כאן על השו"ע לפי שאפשר לבארו גם כשיטת הש"ך הט"ז והגר"א לאור פסיקת הרמ"א בסי' צה. מיהו הרמ"א שם הקל בדיעבד אפי' בנצלו (היינו אחר שכבר בישלו את הדגים בכותח), וממילא מחוייב הרמ"א להקל בדיעבד אף בצנון שחתכו בסכין נקי אם כבר התבשל. ולא מצאנו שהרמ"א העיר בזה. וראה בית מאיר (ילקוט מפרשים סי' צו סע' ג) שהכריח שהרמ"א בסי' צו סע' ג מתיר בדיעבד כשכבר נתבשלו דהא אנן מתירין דיעבד נ"ט בר נ"ט אפילו בבישול. מיהו לאור סתימת הרמ"א שלא כתב להתיר בדיעבד, נראה שהרמ"א סבור שכיון שרוב הפוסקים מתירין בנתבשלו ונצלו (ולכן מתירין בדיעבד) אפשר להקל בצנון ולקבל את פירושו הראשון של רש"י דחיישינן לשמנונית ואין לחשוש לפליטה מתוך הסכין דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, או שכלל אין לחשוש שחריפות פולטת מגוף הסכין. לפ"ז הרמ"א יסכים לכל הביאור המחודש בשו"ע הנ"ל.

שפ"ד בסי' צו ס"ק כא, הסביר שלסוברים כפירוש שני ברש"י צריכים לבאר שקישות צריך גרירה משום שהוא חריף ולא משום שמנונית, ודחה את דברי הש"ך בס"ק כא שביאר את השו"ע משום שמנונית. לדברי פמ"ג כך תירץ ספר התרומה סי' ס', ומרדכי, והוא הטעם של איסור והיתר הארוך כלל לח דין יב, ומביאו הר"ב בתורת חטאת (כלל סא דין ט). מיהו המעיין באיסור והיתר שם יראה שאף הוא חשש לשמנונית. דו"ל: וכתב עוד בסה"ת ובאשרי ובמרדכי פ' כה וכן כל דבר שהיא קצת חריף כמו אבטיח וקישות וכיוצא בהן שנחתכו בסכין של א"י דאינה חריף לבלוע ואינו אלא מחמת שמנונית בעין שעל הסכין שצף ועומד על מקום החתך ובקליפה סגי כדאיתא פרק כ"ה קישות גריר לבי פסקי אבל כרוב וקפלוט או בשר שנחתך בסכין שלהם וכן כל דבר שאין חריף כלל סגי בהדחה בעלמא, עכ"ל. וזאת על אף שאיסור והיתר פסק בכלל לד לאסור דגים שנתבשלו ונצלו ורק בדיעבד התיר כמקילים. וראה באיסור והיתר כלל לח סע' ב שהביא את שני פירושי רש"י. לפ"ז פשוט שהרמ"א לא השיג כאן על השו"ע וקיבל את פשוטו שחוששינן לשמנונית, שהרי הסיבה להדחה בלפת נזכרה בראשונים רק משום חשש לשמנונית, וממילא אף בקישות חיישינן לשמנונית. ובתורת חטאת כלל סא דין ט ציין לאיסור והיתר שקישות חריף, ומן הסתם השגיח שלדעת האיסור והיתר חיישינן לשמנונית. ועל כן הצריך שם בתורת חטאת דין י הדחה בלפת.

והדברים עולים עם סתימת תורת חטאת שם בדין א: צנון שחתכו בסכין של בשר אסור לאכלו בכוחה, וראה שם במנחת יעקב ס"ק א שמבאר הטעם משום שמנונית הקרוש על הסכין. ובדין ד כתב הרמ"א: כתב הטור ואם חתך צנון בסכין של בשר שאינו בן יומו או בסכין איסור שאינו בן יומו כתב בסה"ת דהוי דינו כאלו היה ב"י וכדאמרינן גבי קורט של חילתית אגב חורפיה דצנון מחליא ליה אמנם מוהר"ם מרוטנברג התיר אם הסכין אינו ב"י וכתב דלא רצה להורות הלכה למעשה להיתר וכתב אע"פ שאני מורה כסה"ת איני מוחה ביד המקילים עכ"ל. ולקמן יתבאר לן דקיי"ל דבדבר חריף לא אמרינן נ"ט לפגם. וכל זה לא מיירי אלא אם הסכין מקונח אבל אם אינו מקונח אין חילוק לב"י לשאינו ב"י מיהו בדאיכא ס' נגד דבר מועט של הסכין סגי. וכבר נתבאר לעיל דסתם כלים אינן מקונחים היטב וכל שכן סכין, שכתב הסמ"ק דסתם סכין שמנונית דבוק עליו אם לא הדיחו בכוונה קודם לכן. וכתב שם בהג"ה שאם הדיח צריך להדיחו כ"כ שיזוב המים שעליו מראשו לסופו מסופו לראשו בלא עיכוב כי כל זמן ששמנונית דבוק עליו מעכב המים שלא יוכלו לזוב עכ"ל הגה"ה סמ"ק. עכ"ל תורת חטאת. לאור המתבאר לעיל שהגהות הרמ"א ותורת חטאת מסכימים למתחדש לעיל. יש לבאר את תורת חטאת כדלקמן. מחלוקת סה"ת ומהר"ם בסכין מקונח שיש עליו ספק שמנונית אבל אם אינו מקונח אין חילוק בין ב"י לשאינו ב"י כי יש עליו ודאי שמנונית. וסתם סכין אינו מקונח היטב ולכן יש עליו ספק שמנונית ובוזה קיי"ל כסה"ת דבדבר חריף לא אמרינן נ"ט לפגם, אבל אם הדיחו בכוונה (ולא רק קינחו) ובדקו כבדיקת סמ"ק שוב אין לחוש לשמנונית וממילא אין לאסור אפי' ב"י ואפי' חריף (ובודאי לא בדיעבד, דהא קיי"ל שנתבשלו ונצלו מותר בדיעבד כמבואר בת"ח כלל נו דין ב). קביעת ת"ח שסתם סכין יש עליו שמנונית מלמדת שכל מה שכתב בדינים א-ג גבי סתם סכין היינו שאינה מקונחת היטב וחיישינן לשמנונית, ולכן הצריך בדין א הדחה אם אין טעם בשר בצנון ואסר בדין ב' וג' אם אין ס' כנגד הסכין, אפי' בדיעבד כשהצנון התבשל.

כל הנ"ל עולה עם האמור באו"ה כנ"ל שהוא מקור דברי ת"ח, ועולה יפה עם הגהת איסור והיתר שם בדין ב המבאר מדוע אסרו צנון שחתכו בסכין של בשר, וז"ל: והיינו מטעם דסתם סכין יש עליה שמנונית קצת ומ"מ בדבר מועט שהוא היה ניתן שפיר בהפגת טעם אלא שהחריפות דצנון משוי ליה לשבח כדפירש. וראה מנחת יעקב שם (כלל סא ס"ק יג) שהביא את הגהת איסור והיתר הזו כדי לבאר מדוע אסרו בחילתית אפי' באינו בן יומו, שכן בלא החריפות ספק שמנונית זו נפגמת, וכמתבאר לעיל.

יג

סיכום

התבאר שהראשונים הסכימו שאם מתירין דגים שנתבשלו בקדרה של בשר, אין לאסור צנון שנחתך בסכין נקי משמנונית, דנתבשלו לא גרע מחריפות הצנון, ואין להבנה זו סתירה מהטור והב"י. הש"ך הט"ז הגר"א ועוד אחרונים הבינו שהשו"ע אוסר בסכין נקי כפירוש שני ברש"י על אף שמתיר בנתבשלו. פר"ח תמה על השו"ע, אך פמ"ג כתב

שאינן לתמוה כי יש שאסרו בסכין נקי על אף שהתירו בנתבשלו ובנצללו. היות שבראשונים לא מצאנו שיטה כזו ואף פמ"ג לא גילה מי הפוסקים, התחדש שהשו"ע אוסר בסכין מקונח בן יומו מחשש שמנונית הקרושה על פניו (וכבר כתב נקודה כ"ב בס' פט"ק א, שסכין מקונח מסופק בשמנונית), אך אין שמנונית זו אוסרת כשאינה בת יומא כי נפגמת, ולהבדיל משמנונית על סכין שאינו מקונח שאינה נפגמת כי יש בה ממשות גמורה. עפ"ז התבאר פשט השו"ע בכל סי' צו. גם התבאר שבסי' קג סע' ה אסר השו"ע שמנונית שאינה בת יומא כי מיירי בודאי שמנונית, אבל ספק שמנונית נפגמת. הבנה זו מאפשרת ללמוד שהשו"ע לא חשש כלל לפליטה ע"י חריף מגוף הסכין אפי' בסכין של נכרי (על אף שנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור) ולא אסרו בחלתית אלא משום השמנונית, וכבר כתב הרשב"א בתשובה ובמשמרת הבית שזה הפירוש נראה בעיניו ביותר. לפ"ז השו"ע התיר בסי' קכא סע' ז, להכשיר סכין של נכרי ע"י נעיצה אפי' אם יחתוך אח"כ חריף, שכן אין החריף מפליט מגוף הסכין. רע"א ובית מאיר תמהו כיצד עולה פסיקת השו"ע בסי' קכא סע' ז עם פסיקתו שחריף מפליט מגוף הסכין כעולה מהש"ך, וקושייה זו על שיטת הש"ך מצטרפת אפוא, לקושיא הראשונה על הש"ך דאי אפשר שהשו"ע יאסור נ"ט בר נ"ט בצנון ויתיר בבישול. אף דברי הט"ז צ"ע שכן בסי' י ס"ק ו ביאר שאין נעיצה מפליטה מהסכין רק מסירה את השמנונית הקרושה על פני הסכין וממילא חסר ביאור בדבריו מדוע מותר לכתחילה לחתוך חריף בסכין של נכרי אחר שנעצה בקרקע, אם לא שנדחוק בדבריו שהחריפות מפליטה מקליפת הסכין והנעיצה מפליטה אף היא מקליפת הסכין כעולה משיטת הרשב"א. עפ"י יסוד מחודש זה התבארו כל דברי השו"ע העוסקים בחיתוך ע"י סכין ובפליטה ע"י חריף. עוד התבאר שאף הרמ"א מסכים ליסוד המחודש הנ"ל, ואין בדבריו בתורת חטאת לדחות הנחה זו אלא אף לחזקה.

אם נקבל את החידוש הנ"ל יתחדש להלכה שסכין שהודח יפה ע"י סקוצ' וכדומה ואין עליו שמנונית, אין לחשוש לפליטה אפי' בכך יומו. הלכה זו כבר נאמרה ע"י פרי חדש עפ"י רוב הראשונים, אך כנ"ל הבין פר"ח ככל הפוסקים שהשו"ע אכן אסר, ובניגוד למתחדש לעיל שהשו"ע אכן מתיר בזה. וראה דרכי תשובה סי' צו ס"ק ד בשם פרח מטה אהרן ח"ב סי' מז שכהיום הדרך לנקות הסכינים היטב ומן הסתם הם בחזקת מקונחים, ומ"מ הכל לפי המקום והזמן. אכן יוכל הטוען לטעון שלא התירו לסלק שמנונית אלא ע"י נעיצה ולא מהני הדחה (ראה רע"א סי' צו ס"ק א בשם תבואות שור). מיהו נראה שבהדחה גמורה עם סקוצ' וסבון אף הוא יודה, ואף אם לא יודה הרי שמסתמא תבטל בששים השמנונית שתשאר על פני הסכין. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צז סע' א

בדין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול

(א) הקדמה. (ב) חו"ד בסי' צה ורע"א בדו"ח: לא הו' נ"ט בני"ט בשעת בישול. (ג) משב"ז מבאר את הרשב"א באופן שיש נ"ט בני"ט בשעת בישול. (ד) בסימן צז מתברר שדעת הש"ך והט"ז כחו"ד, ופלתי כפמ"ג. (ה) בגדר נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. (ו) דחיית הראיות של בית אפרים החולק על חו"ד. (ז) להלכה בדין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. [א] לפוסקים כרמ"א ראוי להחמיר כש"ך וט"ז דאין נ"ט בני"ט בשעת בישול. [ב] לשיטת השו"ע. (ח) בדבר שאינו זב. (ט) הנחת בורקס ע"ג מיחס, וחימום חלה ע"ג כלי שיש בו בשר. (י) סיכום.

א

הקדמה

האם אפשר להניח תבשיל בשרי על מכסה המיחם ולשתות את מי המיחם בקפה יחד עם חלב? האם מותר לחמם חלה ע"ג סיר שיש בו בשר. להלן יתברר האם נ"ט בני"ט בשעת בישול חשוב כטעם אחד. ולבסוף תבחן האפשרות להקל בזה לכתחילה ע"י הנחת התבשיל או הפת על נייר כסף שיונח על המיחם.

ב

חו"ד בסי' צה ורע"א בדו"ח: לא הו' נ"ט בני"ט בשעת בישול

ז"ל חו"ד סי' צה ס"ק א: נראה לי דלא הו' נ"ט בר נ"ט בשעת בישול, כגון אם נפל חלב על הקדרה שמבשלין בה דגים כנגד הרוטב ואח"כ בישלו הדגים עם בשר, אפילו בדיעבד אסור אם לא היה ששים בבשר נגד החלב שנפל בראשונה על הקדרה, ולא אמרינן כיון שנפל על הקדרה ודרך הקדרה נכנס להדגים הו' נ"ט בר נ"ט דהיינו לקדרה ומהקדרה להדגים, דכיון דנפל בשעת הבישול ובישול מפעפע בכל הכלי לחומרא (ראה בשו"ע סי' צב סע' ה) והבלוע מקושר הוא עם התבשיל, חשבינן כאלו נפל לתבשיל והו' טעם ראשון, וראיה לזה מאיסור והיתר הארוך הביאו הט"ז סי' צב ס"ק כד [א].

א. וז"ל המשך דברי החו"ד שם: דאם נפל על קדרה עם המים כנגד הרוטב וחזר ובישלו בו בשר, שכתב דמותר ממה נפשך דאם עוברת לפנים מכל מקום אין בקדרה אלא לפי שיעור המדומע במים ונגד הדבר המועט ההוא מסתמא יש ס' בבשר. משמע דאם אפילו נגד הדבר המועט לא היה ס' דהיה אסור אף דהשתא קיימינן בסברא דעבר כבר לתוך התבשיל וחזר, דכל מה שלא עבר בפעם הראשון גם עתה לא תעבור כמ"ש שם, וא"כ נ"ט בני"ט הוא ולמה לו למימר דאיכא ס' נגד הדבר מועט הא אפילו ליכא ס'

אף רע"א בדו"ח, כתב כשיטת החו"ד (דו"ח סוף חלק א, דף פז) [ב] בתשובה על פירות יבשים שנתייבשו בתנור שלא הוכשר, וז"ל: אם יש חשש חמץ בעין קשה להקל, כיון דאוסר כדי נטילה, והשק אינו כשיעור נטילה. גם סניף דנ"ט בנ"ט ליכא, כאשר עמדתי מכבר להסתפק די"ל דנ"ט בנ"ט הוי רק היכא דתחילה נפסק הכח הא' כמו דגים שעלו בקערה של בשר, דבתחלה נפסק המבליע ונבלע בקדרה, אבל היכא דבשעה שבשלו דגים נטף שומן על דופן הקדרה מבחוץ, י"ל אף דהולך דרך קדרה לא מקרי נ"ט בנ"ט, דכח הראשון דהיינו הבשר מתפשט בכח אחד להקדרה ולדגים שבתוכו, ויש לי ראיות לזה, ה"נ בנ"ד באם יש חמץ בעין לא מקרי נ"ט בנ"ט במה שהטעם הולך דרך שק להפירות. עכ"ל. פשוט אפוא שרע"א כחו"ד, וצ"ע בשו"ת הר צבי יו"ד סי' פט, אחר הביאו את חו"ד, שכתב: אולם בספר דו"ח להגרעק"א בסופו, בתשובה לענין פירות יבשים שנתייבשו בתנור, מבואר שם דלא כהחו"ד, דגם בשעת בישול שייך נ"ט בר נ"ט.

ג

משב"ז? מבאר את הרשב"א באופן שיש נ"ט בנ"ט בשעת בישול

השו"ע בסי' צה סע' ב כתב עפ"י תשובת הרשב"א: ביצה שנתבשלה במים בקדירה חולבת, מותר לתת אותה בתוך התרנגולת אפילו לכתחלה. אבל אם נתבשלה בקדירה עם בשר, ואפילו בקליפה, אסור לאכלה בכותח. ע"כ. הרשב"א ביאר טעם האיסור: שקליפת הביצה בבירור מנוקבת היא וכשאדם מבשלה תוך יורה של צבעים תמצא הביצה עצמה צבועה מאותה צבע ולכן אסרו חכמים (חולין דף צז סוף ע"ב) ביצת אפרוח והתירו ביצה אסורה, שזו פולטת ציר של אפרוח וזו אינה פולטת אלא זיעה בעלמא [ג].

מותר דנ"ט בנ"ט הוא, אלא ודאי דבשעת בישול הכל מקושר וחשבינן להקדרה כחלק מהמאכל כמ"ש הט"ז שם ס"ק יט וטעם אחד הוא, ועוד דהא כתב הט"ז שם דאפילו הקדרה מותר אלמא דחשבינן שיצא הכל למאכל ונתפשט בשוה ולא נ"ט בנ"ט הוא ועיין עוד מזה בסימן צו ס"ק ד מה שכתבתי שם. עכ"ל.

ב. שניהם חיו באותה התקופה. ר' יעקב ב"ר יעקב משה לוברבוים מליסא בעל חו"ד ונתיבות משפט ועוד, חי: תק"כ עד תקצ"ב בגליציה. ור' עקיבא ב"ר משה גינז איגר חי: תקכ"ב עד תקצ"ח, בהונגריה.

ג. ז"ל השו"ע בסי' פו סע' א: ביצת עוף טמא שנתבשלה עם אחרות, אם היא בקליפתה, אינה אוסרת. ואם היא קלופה, אוסרת, (ואם היא נקובה, דינה כקלופה) (ארוך כלל מ"ב והג"ה ש"ד) וצריך ס"א ביצים של היתר כנגדה לבטלה, (ואפילו אינה שלימה רק טרופה) (בארוך וב"י בשם הרשב"א). ואם נתבשלה בתבשיל של היתר, אין צריך אלא ששים מן התבשיל, לבטלה. וביצה שיש בה אפרוח (בין מכשרה בין מטמאה) או דם, אוסרת המתבשל עמה, אפילו אם אינה קלופה.

הט"ז בס"ק ב, אחר הביאו את דברי הרשב"א, כתב: וצ"ע ממ"ש רמ"א סי' פו סע' ה דאם הביצה נקובה דינה כקלופה, דהא כל קליפת הביצה נקובה היא ופולט שפיר ואפילו הכי מותר בביצה אסורה (היינו ביצה של בע"ח טמא או של נבלה) שאינה פולטת אלא זיעה, דמאי שנא נקב בתולדה או שלא בתולדה. [הגהות הט"ז: גם במשנה ו פרק העור והרוטב מחלק בביצה אם היא נקובה או לא] ואי לאו פה קדוש דרשב"א [הגהות הט"ז: הייתי אומר] דאין נקב בביצה בתולדה אלא שכולע ופולט דרך הקליפה מדבר שהוא ממש בו וצ"ע. עכ"ל. מבואר שהוקשה לט"ז מהרמ"א האוסר בביצה אסורה אם יש בה נקב, שהרי לדברי הרשב"א כל הקליפה נקובה ואעפ"כ מתירין בביצה אסורה, ואף המשנה מחלקת בין ביצה נקובה ללא נקובה. הט"ז קיים את שיטת הרמ"א ע"י דחיית דברי הרשב"א דביצה נקובה בתולדה, ומה שאסרו בביצת אפרוח על אף שאין הביצה מנוקבת, הוא משום שהביצה פולטת דרך הקליפה מדבר שהוא ממש (לאפוקי ביצה שאין בה אפרוח שאינה פולטת אלא זיעה בעלמא). לכן ביצה בולעת מבשר שנתבשלה בו אע"פ שאינה נקובה. מביאור הט"ז עולה שאע"פ שאין נקבים בביצה, מכל מקום דבר של ממש כאפרוח שנתבשל בביצה מפליט ואין כאן נ"ט בנ"ט, וממילא הוא הדין בכל כלי. ועולים דברי הט"ז כאן עם מה שכתב חו"ד בשם או"ה שהובא בט"ז בס"י צב וכו"ל, דאין נ"ט בנ"ט בשעת בישול.

אבל משב"ז ס"ק ב ביאר את דברי הרשב"א, וז"ל: והנה הרשב"א הוכרח לומר דמנוקבת, דאי לאו הכי אף עם בשר הוה נ"ט בנ"ט – טעם א' בקליפה דהוי כמו כלי, ויש חילוק בין נקב בתולדה דהוא קטן מאוד ואין פולט כי אם מיא בעלמא, ובשר פולט ובולע שפיר, מה שאין כן נקב שנתהוה אחר כך. אלא שהמעייין ברשב"א יראה דכתב כן אהא דביצה שיש בה אפרוח דאוסרת דמנוקבת היא, והא ודאי יש לומר אף אין מנוקבת פולט ובולע מן הממש, יע"ש. עכ"ל. מבואר שמשב"ז מבין שלדעת הרשב"א ביצה מנוקבת בתולדתה ואינה ככל כלי ועל כן אין לומר דהוי נ"ט בר נ"ט כשנתבשלה עם בשר, אבל בכלי גמור אמרינן נ"ט בנ"ט אפי" בשעת בישול ודלא כחו"ד, וכבר עמד על מחלוקת זו בשו"ת הר צבי שם. אלא שלפירוש זה קשה למשב"ז מדוע תלה הרשב"א טעם האיסור בביצת אפרוח בכך שהביצה מנוקבת, והלא אף אם אינה מנוקבת והיא ככלי גמור יש לאסור שהרי אין מתירין נ"ט בנ"ט בשאר איסורין.

חו"ד ס"ק ב, ביאר את הרשב"א באופן שאין ללמוד מדבריו להתיר נ"ט בנ"ט בשעת בישול ואף קושיית הט"ז וקושיית משב"ז יתורצו. ז"ל [עם תוספת ביאור]: אין לומר שכוונת הרשב"א דהיה קשה לו [מדוע אוסרים בביצת אפרוח] דהא הטעם של בשר שנכנס דרך הקליפה לביצה נ"ט בר נ"ט הוא דהקליפה הוי כמו כלי, דזה אינו, דהא כתב ולכן אסרו ביצת אפרוח וגבי אפרוח נ"ט בר נ"ט דאיסור הוא [דלא התירו נ"ט בר נ"ט אלא דהיתרא כגון בבב"ח, וממילא אפי" אינה מנוקבת אסור]. ועוד דבשעת בישול לא הוי נ"ט בר נ"ט כמ"ש בס"ק א [אפי" בבב"ח]. רק כוונת הרשב"א לומר דלא תקשה דהא התירו ביצה אסורה אלמא דאינו פולט כלל דרך הקליפה [לפי שקליפה אטומה יותר

מכלין], אם כן הכי נמי אינו בולע כלל דרך הקליפה, לזה אמר דזה אי אפשר לומר דהא בבירור מנוקבת היא ובודאי פולט ובלוע שפיר דרך הקליפה [ככל כלי], וסיים: ולכן אסרו ביצת אפרוח וכו', כלומר דעיקר הטעם בזה שאסרו ביצת אפרוח והתירו ביצת נבלה משום שזו פולטת ציר אפרוח וזו פולטת מיא בעלמא, אלמא דטעם בשר יכול לפלוט והכי נמי יכול לבלוע טעם בשר דרך הקליפה [ככל כלי]. עכ"ל חו"ד. נראה שלדעת החו"ד היתה לרשב"א הו"א שביצה אטומה יותר מכלי לפי שסגורה בתולדתה מכל צדדיה ואין בה אויר ואפשר אפוא שאינה בולעת ופולטת, ועל כך השיב שהיא ודאי בולעת ופולטת ככל כלי ואפשר שאף מנוקבת יותר מכלי כדמוכח מהצבע. אף שצריך בירור עד כמה פירוש החו"ד עולה עם פשט הרשב"א, מ"מ עדיף לכאורה פירוש זה על פירוש משב"ז שנשאר בקושיא על הרשב"א וכנ"ל.

ד

בסימן צז מתברר שדעת הש"ך והט"ז כחו"ד, ופלתי כפמ"ג

שו"ע סי' צז סע' א: אין לשין עיסה בחלב, שמא יבוא לאכלה עם הבשר. ואם לש, כל הפת אסור, אפילו לאכלה לבדה וכו'. כיוצא בו, אין אופין פת בתנור שטחו באליה, ואם אפאו דינו כעיסה שנילושה בחלב. הגה: ואין לאפות שום פת עם פלאד"ן או פשטיד"א בתנור, דחיישינן שמא יזוב מן השומן על הפת. ואם זב תחתיו, דינו כאלו נילוש עמו.

הש"ך בס"ק ב כתב: אבל אי חזינן דזב מן הפשטי"ד לחוץ אפילו אינו זב תחת הפת עצמו אלא הפת רחוק מן הפשטי"ד הפת אסור אף דיעבד, וכדאיתא בהגה"א והגהת ש"ד והגהת או"ה כלל ל"ט בשם א"ז כל זה מוכח בת"ח כלל ל"ו ד"ט ע"ש ובסימני ת"ח ודו"ק. וטעם לדבר נ"ל משום דמספקא לן אי בישול מפעפע בכל הכלי או לא וכמ"ש בס"י צ"ב ס"ק יח, והלכך היכא דלא חזינן דזב איכא ספק ספיקא ספק זב או לא זב ואת"ל זב שמא לא פעפע בכולו. אבל כשהתנור משופע מסתמא זב תחת הפת עצמו, וכן כשחזינן דזב ליכא אלא חדא ספיקא כנ"ל ודוק וכו'. ולפ"ז מ"ש הרב בהג"ה כאן: ואם זב תחתיו, רצונו לומר זב תחת הפשטי"ד אפי' רחוק מן הפת וכן מוכרח לפרש לשון זה שהביא בת"ח שם בשם הגהת או"ה ע"ש ודוק. והבית חדש כתב וז"ל ודלא כמ"ש בהג"ה ע"ש דלא נאסר הפת אלא כשזב תחתיו ממש והבין כך מהגה"א הביאו ב"י ולא דק עכ"ל ולא עיין בת"ח כי המעיין שם יראה שהרב מביא בשם הגה"א בהדיא להפך דאפי' אינו זב תחת הפת אסור וכ"פ בסימני ת"ח שם ומוכח שם דעת הרב כאשר כתבתי. עכ"ל הש"ך.

אף הט"ז בס"ק ב פירש את דברי הרמ"א כש"ך: וז"ל בד"ה ואם זב תחתיו: לא בעינן שיהא נראה השומן תחת הפת ממש אלא כל שמתפשט חוץ לפשטידא ונבלע בתנור חיישינן שמא הלכה הבליעה עד הפת כן משמע בהגהת אשר"י. עכ"ל.

פלתי בס"ק ב, דחה את שיטת הש"ך והט"ז, וז"ל [בתוספת ביאור]: הש"ך האריך דהך אם זב תחתיו לאו דוקא, רק כיון דחזינן דזב מספקא אולי זב תחתיו, ולא הוי רק חד

ספיקא וסתר דברי עצמו לקמן סימן קכא העלה לעיקר דאם בישל במקצת כלי מותר להשתמש בצד שני בלי הגעלה, ש"מ דאינו מפעפע. וגם יש להבין הא הך רק גזרה דרבנן ובחד ספיקא סגי וכו', אמנם בלא"ה הפריז על המדה דהא איכא נ"ט בנ"ט דהיתרא הרוטב בתנור והתנור בפת והוי היתרא, והג"ה [היינו הגהת שערי דורא והגהות אשר"י] ס"ל נצלו בדיעבד אסור אבל לפי מה דקיימ"ל [היינו שלשיטת הרמ"א בסי' זה סע' ב] בדיעבד מותר ליתא לדינו, ולכך צ"ל דווקא דנוזב תחתיו, ולשון רמ"א מדוקדק ואין לשנות. עכ"ל פלתי. פמ"ג שפ"ד ס"ק ב דחה את הקושיא הראשונה של הפלתי לפי שבש"ך שם מבואר שאם האש מהלכת תחתיו לכ"ע מתפשטת הבליעה בכל הכלי (ראה בהרחבה בספר זה סימן צד סעיף א).

משב"ז ס"ק ב הסכים עם פלתי דהוי נ"ט בנ"ט. לדבריו אי אפשר לפרש כט"ז שלרמ"א חשוב נילוש עמו אף כשלא זב תחת הפת, שכן אם לא זב תחת הפת הוי נ"ט בר נ"ט שמותר בדיעבד לרמ"א והיינו שמותר לאכול את הפת בבשר או במילחא (אבל לא עם חלב דהוי כלכתחילה והרמ"א אוסר נ"ט בר נ"ט לכתחילה). לדברי פמ"ג אין לומר שהרמ"א קונס ואסר אף בבשר ובמילחא. אבל בשפ"ד ס"ק ב פירש פמ"ג שלדעת הש"ך צריך לפרש דאע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט כשלא זב תחת הפת, מכל מקום הרמ"א אסר זאת אפי"ו במילחא דהוי כגורם נ"ט בר נ"ט לכתחילה וקונסין אותו כמבואר במנחת כהן המובא בשפ"ד סי' זה ס"ק ג [ד]. מיהו פירוש שפ"ד בש"ך קשה, אחר שכתב במפורש במשב"ז שעם מלח ודאי שרי וליכא למיגזר. נמצא שבמשב"ז נשאר בצ"ע על הט"ז ובשפ"ד דחק בש"ך.

נראה אפוא לבאר בש"ך ובט"ז כפי שביאר חו"ד. היינו שכוונת הש"ך והט"ז דאנו חוששים שהזב מפעפע בכל הכלי ובשעת בישול אין אומרים נ"ט בנ"ט כפי שביאר בסי' זה, וכנ"ל. לפ"ז מוכח שהט"ז (והוא לשיטתו כנ"ל) והש"ך, כשיטת חו"ד (ואף הב"ח שאסר אף כשלא זב תחת הפת), ואילו כרו"פ ופמ"ג חולקים (פמ"ג לשיטתו ברשב"א כנ"ל). נראה שכדברי החו"ד מוכח מהאיסור והיתר. דהנה לטענת פלתי מה שאסרו הגהות אשר"י והגהות שערי דורא אפי"ו לא זב תחת הפת אע"פ דהוי נ"ט בנ"ט, הוא משום דס"ל דבנצלו אפי"ו בדיעבד אין מתירין (דלא חשיב נ"ט בנ"ט) מה שאין כן לפסיקת הרמ"א. אלא שלפ"ז קשה מהאיסור והיתר שבסי' לד סע' ה פסק להתיר בדיעבד אפי"ו בנצלו, ואילו בסי' לט סע' ח-ט הביא את הגהות אשר"י והגהות שערי דורא בלא שחלק עליהם. מוכח אפוא, שלשיטת איסור והיתר אין זה חשיב כלל נ"ט בנ"ט משום

ד. צ"ל דוקא כשידע שיש פשיטא בתנור, וכעולה מלשון הרמ"א: ואין לאפות שום פת עם פלאדן וכו', אבל אם לא ידע לא חשיב כגורם נ"ט בר נ"ט ואין לקנוס. בשו"ע מכון ירושלים תיקנו בשפ"ד: (המ"כ) [סמ"ק], ונראה לי ששיבשו, וראה בדי השלחן ד"ה ואם זב וכו' שפירש את הפמ"ג עפ"י מנחת כהן, ולא עפ"י סמ"ק.

דהוי בשעת הבישול והצליה. ועולים הדברים עם מה שחוו"ד בסי' צה הוכיח את שיטתו מהאיסור והיתר שהביא הט"ז בסי' צב וכנ"ל.

ה

בגדר נ"ט בר נ"ט בשעת בישול

תירוץ החוו"ד בסי' צז הנ"ל סותר למה שכתב הוא עצמו בסי' צה כנ"ל. דהנה בסי' צה דקדק חוו"ד דדוקא כשהחלב נפל כנגד התבשיל חיישינן לנ"ט בנ"ט, וממילא כאן בתנור שלא זב תחת הפת חשיב נ"ט בנ"ט אפי' לשיטתו של החוו"ד שהרי אין זה כנגד התבשיל.

וצריך לומר על כרחך דאכן החוו"ד חזר בו ממה שכתב בסי' צה, אחר שחזר וראה את דברי הש"ך והט"ז בביאורם לרמ"א בסי' צז לאור מקורות הרמ"א. מעתה ברור לחוו"ד שיש לאסור בשעת בישול אף כנשפך החלב שלא כנגד התבשיל דחיישינן שמא מתפשט בכולו. ויש לדון שמא הפלתי יודה שכנגד התבשיל לא אמרינן נ"ט בנ"ט. ומ"מ בפמ"ג בסי' צה בביאורו לרשב"א וכנ"ל, מוכח שאף כנגד התבשיל אמרינן נ"ט בנ"ט. אף את דברי רע"א אפשר להעמיד דוקא כששק הפירות הונח על הפירורים עצמם, דרק בכהאי גוונא אין אומרים דהוי נ"ט בנ"ט.

בבדי השלחן סי' צה סע' א ביאורים ד"ה מותר לאכלם בכותח, דקדק שהחוו"ד בסי' צה אכן חשש רק למה שנפל כנגד הרוטב ועל כן כתב שם בטעם הדבר שהבלוע שבדופן נחשב כמקושר עם התבשיל שבקדרה ונחשב כאילו נפל להתבשיל ולכן הוי כנ"ט אחד. בדי השלחן ציין לחוו"ד בס"ק יג ד"ה ועתה נבא, שציידד לומר (אם כי לא ברירא ליה) דאותו בלוע שהוא שלא כנגד הרוטב אינו נחשב כמקושר. בדי השלחן השגיח שחוו"ד בסי' צז לא הזכיר שוב את ההגבלה שכנגד הרוטב, וכתב שנראה שהכריע דחשיב כמקושר. לאור המתברר לעיל פשוט שהנידון בסי' צז הוא שלא כנגד התבשיל, וממילא חוייב חוו"ד לחזור בו לאור דברי הש"ך והט"ז, ולחדש דאין נ"ט בנ"ט בשעת בישול אף שלא כנגד התבשיל. עוד דקדק בדי השלחן שם דלדעת רע"א אף אם נפל שלא כנגד התבשיל אין אומרים נ"ט בנ"ט, שכן הגדרתו של רע"א: כל שנבלע שלא בהפסק, הכח הראשון, דהיינו הבשר, מתפשט בכח אחד להקדרה ולדגים שבתוכו, ונחשב הכל כנו"ט אחד. להבנת בדי השלחן הגדרה זו שייכת גם כשנפל שלא כנגד התבשיל, וממילא שוב אין לומר שרע"א חשש רק כשהשק הונח ע"ג הפירורים עצמם [ה].

ה. ראה ח"י רע"א לשו"ע בסי' קכא סע' ו שכתב שם בד"ה דהאיסור מתפשט בכולו (בהתייחסותו לאו"ה המחלק בין תום הקדרה לתום האש), וז"ל: ואם בלע שפוד מבשר כה"ג ואח"כ תחב צד השני בחלב י"ל דאף דהבלע בשר מתפשט בכולו, מ"מ מה דהבליעה הלך מצד לצד הוי נ"ט בנ"ט דהיתירא כ"כ במשבצות זהב סי' תנא סק"יז, ולעני"ד צ"ע לדינא. עכ"ל. ונראה שמשב"ז לשיטתו, ורע"א לשיטתו. ואפשר שרע"א מסתפק כאן כיון שאינו כנגד התבשיל, ועוד דאפשר שבזה אכן כן אומרים נ"ט בר נ"ט

ן

דחיית הראיות של בית אפרים החולק על חו"ד

בתשובת בית אפרים יו"ד סי' לז (הובא בפ"ת בסי' צו ס"ק ד, ובסי' זה ס"ק א), חלק על חו"ד והעלה דאפילו בשעת הבישול אמרינן נ"ט בנ"ט, ועל כן התיר בנידון התנור אם לא זב תחת הפת. היות ואין לפני עתה את שו"ת בית אפרים, יובאו להלן ראיותיו כמובא בבדי השלחן:

א) התוס' בע"ז דף עו א ד"ה בת יומא, כתבו דבישל חלב בכלי בשר לאחר מעת לעת מותר אפילו אם חימם מים בינתיים, משום דהבלוע בשר שיצא בשעת החימום וחזר ונכנס הו"ל נ"ט בנ"ט ואפילו להמחמיר בבישול דלא אמרינן ביה נ"ט בר נ"ט, הכא קיל טפי משום דאיכא ג' נ"ט האחד לתוך הכלי והשני לתוך המים והשלישי בחזרה לתוך הכלי עכת"ד התוס' (והובא בש"ך בסי' צד סוף ס"ק טו) ומוכח דאף שטעם השני והטעם השלישי נעשו שניהם ביחד בשעת החימום חשיבי כב' נ"ט נפרדים. ע"כ ראייה ראשונה של בית אפרים כמובא בבדה"ש. והנראה בעיני שאין זו ראייה כלל, לפי שהטעם הבלוע בכלי קלוש וממילא הוא מוסיף ונקלש אפי' בשעת הבישול, אבל חו"ד רע"א וש"ך וט"ז דיברו על הטעם הראשון היוצא מגוף האיסור בשעת הבישול (בלשונו של רע"א: כח הראשון דהיינו הבשר). בזו הדרך יש לדחות את הראייה השנייה של בית אפרים, ע"ש [נ].

ב) בספר התרומות בסי' סא, דן בענין אפיית עוגה בצד פשטידא אם נאסרה העוגה מפני שנבלע בה מטעם הבשר דרך עיסת הפשטידא וכתב שם דלא שייך בזה קולא דנ"ט בר נ"ט שהוא דוקא כשהטעם הולך דרך כלי ולא מאוכל לאוכל. ודייק בית אפרים דמשמע דדרך כלי כה"ג הו"ל שפיר נ"ט בר נ"ט אע"ג ששני הטעמים הם בשעת בישול. והנראה בעיני דאף בזה אין ראייה, דאפשר שכונת סה"ת דאין להתיר נ"ט בנ"ט אלא באופן שנמצא בגמ' דהיינו שהדגים מקבלים טעם הבלוע בקדרה, וכל שהוא באופן אחר אין להתיר, וממילא פשוט שאין להקל כשאוכל מקבל טעם מאוכל ואף אין להקל באוכל המקבל טעם מכלי שמקבל טעם מגוף האיסור בשעת בישול.

כיון שכבר פסק הבישול הראשון (שהרי תחבו את הצד השני בחלב רק אחר שהסירו את השפוד מהאש).

ו. ולכן אין להביא ראייה לבית אפרים אף לא מדברי הרמב"ן (שהשו"ע פסק כמותו בסי' זה סע' ג) שהתיר להדיח כלי של בשר ב"י ביורה חלבית ב"י. וז"ל: דין הקערות ממש כדיון דגים שעלו בקערה של בשר, וכשם שמותר לאכלם בכותח, כך המים שביורה (שהם כדגים) מותרים עם הקערות (שהם ככותח) ולא אמרינן חלב שבמים נתערב עם טעם שני של בשר שבהן כשם שאין אומרינן בדגים דטעם החלב שבכותח נבלע בדגים ויהא אוסרן (שאין בשר בחלב אוסר לעולם אלא בנותן טעם הילכך ה"ל טעם שלישי והכל מותר). ע"כ. לכאורה לא חשיב בזה נ"ט בנ"ט דהוי בשעת תבשיל. ולא היא, אף כאן לא מיירי בטעם ראשון של גוף האיסור, אלא רק בבלוע.

ז

להלכה בדין נ"ט בר נ"ט בשעת בישול

א. לפוסקים כרמ"א ראוי להחמיר כש"ך וט"ז דאין נ"ט בני"ט בשעת בישול

אחר שנמצא שהש"ך והט"ז סוברים בדעת הרמ"א דאין היתר נ"ט בני"ט בשעת הבישול, ושכן דעת חו"ד רע"א וב"ח, צ"ע עד כמה אפשר להקל כפמ"ג שהקל בזה עפ"י פירושו ברשב"א על אף הקושי שבפירושו כפי שכבר השגיח בזה פמ"ג עצמו. אף על דברי כו"פ קשה לסמוך שכן קושייתו הראשונה על הש"ך נדחתה בפשטות ע"י פמ"ג, ואילו טענתו שהראשונים שאסרו כשזב מהפשטידא אף שלא הגיע מתחת לפת, אוסרים בנצלו אפי' בדיעבד, אינה עולה עם המפורש באיסור והיתר וכנ"ל, ונמצא אפוא שמה שלא הקלו אותם ראשונים (הגהות אשר"י והגהות שער"י דורא) בזב, הוא משום דאין נחשב לנ"ט בר נ"ט בשעת בישול, וכהבנת הש"ך והט"ז.

בחכמת אדם כלל נ סע' א פסק בהפסד מרובה להקל כפלתי שאם לא זב תחת הפת ממש יש להתיר הפת דהוי נ"ט בר נ"ט. לפ"ז אין מקום להקל כשנפל כנגד התבשיל. בשו"ת באר יצחק יו"ד סי' ט (לר' יצחק אלחנן ספקטור), פסק אף הוא להקל (ולא הגביל להפסד מרובה) בני"ט בני"ט בשעת בישול בצירוף ספק שמא נתפשט והיינו כשהחלב לא נפלה כנגד התבשיל וכנידון בסי' צז כשזב מהפשטידא ולא הגיע לפת (וצ"ע אם אפשר להקל כמותו אחר שלא דן בדברי הש"ך והט"ז האוסרים זאת כנ"ל) [ז]. בין כך ובין כך הכל מודים שאף אם נקל בני"ט בני"ט בשעת בישול, אין לגרום לזה לכתחילה וכשיטת הרמ"א שהתיר נ"ט בני"ט רק בדיעבד (אם נתערב).

ב. לשיטת השו"ע

לכאורה האוסרים נ"ט בני"ט בשעת בישול (הש"ך הט"ז חו"ד ורע"א) אסרו כן רק לשיטת האיסור והיתר והרמ"א כעולה מדבריהם. אולם הב"י בסי' צז הביא את דברי הגהות אשר"י שאסור לאכול את הפת אפילו במלח אם זב שומן הבשר חוץ לפשטידא ונבלע בתנור אע"פ שהפת רחוקה מן הפשטידא. הב"י לא העיר שלמתירין נ"ט בני"ט (היינו לשיטתו שלו) יש להתיר את הפת אפי' בחלב, ואפי' מותר לכתחילה לגרום לזה

ז. באר יצחק הביא את דיוקו של מהר"ם שיף בתוס' בחולין דף קיב בהא דכל יום ויום נעשה גיעול לחבירו משום דהוי ג' נ"ט לפי שיש מים בקדירה וכו', וכתב מהר"ם שיף שם בתי' קושייתו דממעט באכילת הרוטב, שברוטב הוי ג' נ"ט אי מהבשר למים ומן המים לקדירה ואח"ז כשבישלו השלמים שנית יתן טעם מקדירה למים, וע"כ גם הרוטב הוי ג' נ"ט. עכ"ל, ע"ש. הרי להדיא מוכח מהתוס' הני"ל דס"ל דאף בשעה שמונח הבשר בעין בקדירה עכ"ז מקרי הטעם שמקבלת הקדירה מהבשר לטעם שני, אי"כ מוכח מזה דלא כסברת החו"ד הני"ל. באר יצחק האריך לדחות את ראיית מהר"ם שיף.

לאור דבריו בבדק הבית. נמצא אם כן שמסתימת הב"י עולה שאין אומרים נ"ט בני"ט בשעת בישול אפי' כשנפל החלב שלא כנגד התבשיל, וממילא אף בדעת השו"ע אין להקל בזה. אכן אפשר לאחוז בדעת הסוברים שהלכות שהביא הב"י ונשמטו בשו"ע אינן להלכה כי חזר בו, ראה יד מלאכי כללי השו"ע סע' ד, ודלא ככנה"ג הסבור שהשו"ע השמיט הלכות מהב"י מפני שלא מצאם בשאר הפוסקים ומ"מ הם להלכה ועל כן הביאם בב"י כי הוא מאסף לכל המחנות, ראה שם ביד מלאכי.

ח

בדבר שאינו זב

חזו"ד ס"ק ד, הקשה דאם חיישינן להבלוע שמפעפע בכל הכלי, אם כן אפילו בלא זב גם כן יאסר דהא דרך העיסה גם כן יהיב טעמא דהא שמן הוא ומפעפע מהחתיכה לכלי והבליעה הולכת לכל הכלי. ותירץ דטעם הבלוע בחתיכה אינו מפליט ומבליע בכלי שהוא קשה וכמו שאין הבלוע הולך מכלי לכלי בלא רוטב אפילו כשהבלוע שמן, כן אין הבלוע הולך מחתיכה לכלי בלא רוטב אף כשהבלוע שמן דיותר יוצא טעם הבלוע מכלי ממה שיוצא מהחתיכה כמבואר בס"י קה סע' ז בהגה [ח], ואפילו הכי אין הכלי מקבל טעם מכלי ואפילו בשמן, ועל כרחק הטעם דאין מפליט ומבליע בכלי שהוא קשה כעין שכתב הש"ך בס"י צה ס"ק כ, ע"ש, מכל שכן שאין הכלי מקבל טעם בלוע מחתיכה אפילו בשמן ומשום הכי בעינן זב דוקא וכו'. עכ"ל. וראה בדי השלחן ביאורים שיש הסוברים שדבר שמן יוצא מאוכל לכלי בלא רוטב ועל כן י"ל שכאן התירו משום ס"ס ספק שמא אין יוצא מהאוכל אף דבר שמן ואת"ל שיצא ממנו לתוך קרקע התנור ספק אם הוא מפעפע בכולו עד הפת. ע"כ.

ט

הנחת בורקס ע"ג מיחם, וחימום חלה ע"ג כלי שיש בו בשר

בילקוט יוסף סי' פט סע' עט התיר להניח בורקס על מיחם ולשתות את המים בארוחה בשרית. וביאר שם בהערה עט: הנה ע"י הנחת הבורקס החלבי על מכסה המיחם, המכסה בלע מהעוגה והאדים שבצד הפנימי מעבירים בליעת הגבינה לתוך המים

ח. ז"ל השו"ע שם: הא דחתיכת איסור אוסרת חברתה בנגיעתה, דוקא כשאיסורה מחמת עצמה, כגון נבילה או בשר בחלב, אבל אם אין בה איסור אלא מה שבלע ממקום אחר, אינו אוסרת אחרת הנוגעת בה, אפילו אם נצלו יחד. במה דברים אמורים, כשבלעה איסור שאינו מפעפע, אבל בלעה מן הדברים המפעפים בטבען, כגון שומן, אוסרת חברתה בין בצלי בין בנוגעת זו בזו חס בחם או בתחתונה חמה ועליונה צוננת, שהאיסור הבלוע בעצמה מפעפע ויוצא מחתיכה לחתיכה (תדושי רשב"א פכ"ה דף ק"ז ע"ג ומהרא"י בשם א"י ומהר"מ). הגה: וכל זה בב' חתיכות, אבל כלי שבלע איסור, אוסר היתר שנוגע בו אפילו באיסור שאינו שמן (הגהות ש"ד בשם ר"י מאיברא ואו"ה כלל ל"ו).

שבמיחם, ואז כל הכלי נעשה לחלבי, ואעפ"כ מותר לשתות מים אלה בארוחה בשרית, משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, העוגה במכסה המיחם, והמכסה נתן טעם בקדרה ובמים באמצעות האדים, ועדיין המים היתר [והרי המים לא קיבלו טעם ישירות מהגבינה]. עכ"ל. ילקוט יוסף לא ציין למקורותיו. נראה על כן שסובר כפמ"ג וכפלתי (וביותר משום שהשו"ע לא הביא דין זה כנ"ל, רק הב"י), דהוי נ"ט בר נ"ט, ואף מותר לגרום לכך עפ"י המבואר בילקוט יוסף בסי' פט סע' לה שמוותר לגרום נ"ט בנ"ט. אכן פשוט שפמ"ג ופלתי יאסרו דבר זה לפוסקים כרמ"א, שהרי הרמ"א לא התיר נ"ט בנ"ט אלא אחר שכבר נתערב, כנ"ל. ואף בדעת השו"ע רבים הם האוסרים לגרום נ"ט בנ"ט ראה כף החיים בריש סי' צה, וכמבואר בספר זה בסימן צה סעיף ג. ועוד שבנידון דידן חשיב כנגד התבשיל שהרי המיחם מלא הבל, ראה סי' צב בגר"א ס"ק כט עפ"י השו"ע סע' ב, וממילא אפשר שאף כרו"פ יאסור בזה כנ"ל.

המבקש להחם בורקס לכאורה רשאי להניחו על נייר כסף שע"ג המיחם, דבאופן זה אפשר שדומה לב' קדירות נוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בנגיעה, ראה סי' צב סע' ח ברמ"א. אולם צ"ע אם אכן ראוי להתיר באופן זה, הן משום שאפשר שנייר כסף דק כ"כ לא חשיב ככלי (ראה התייחסות לנייר כסף בילקוט יוסף סי' פט סע' עח). ועוד שהרמ"א כתב שלכתחילה יש ליזהר בשני כלים (ואפשר שהשו"ע מודה לו) וטעם החומרא משום החשש שטעם הולך מקדרה לקדרה אפי' בלא רוטב (כך בהגהות שע"ד סוף סי' נא, וכן ראה משב"ז סי' צו ס"ק ג, וחכ"א כלל עד דין ד). לכאורה היה מקום להקל בזה בצירוף המתירין נ"ט בנ"ט בשעת בישול. אלא שאף בזה אין הכרח שיתירו לגרום לכתחילה, שהרי יש שאסרו לגרום נ"ט בנ"ט בכל אופן, היינו שאסרו לבשל דגים בקדרה של בשר כדי ליתנם בקערה של חלב (אפי' שאינו אוכלם בכותח), וכן אסרו לכתחילה לתת דגים בקערה של בשר על מנת לאוכלם בכותח, וכן אסרו לכתחילה לבשל דגים בכלי פגום כדי לאכלם בכותח. ראה בספר זה סימן צה סעיף ג, שכך עולה מהאיסור והיתר וכך פסק חכמת אדם, ודלא כפר"ח שהקל בזה. לפ"ז אין הכרח שיתירו לגרום נ"ט בנ"ט בשני כלים (היינו אפי' אם ייתן הבורקס בתוך כלי). ומ"מ נראה שאפשר להתיר לכתחילה ע"י נייר כסף וכדומה, בדבר שאין דרכו לזוב, דאפשר לצרף לכל הספיקות הנ"ל את דברי חו"ד שהובאו לעיל דאין בלוע שמן יוצא ממאכל לכלי.

ובאשר לחימום חלה ע"ג כלי בשרי, הרי שודאי דומה למה שהש"ך והט"ז אסרו אפי' כשלא זב מתחת לפת וכנ"ל, ובנידון דידן חמור טפי, שהרי החלה עומדת כנגד התבשיל בגלל ההבל שבכלי. ומ"מ נראה שע"י נייר כסף יש מקום להתיר לכתחילה ומה שאסר הרמ"א בשתי קדרות לכתחילה הוא מפני שיש בתוכן משקין. עוד יש להוסיף שהרוצה לאפות חלה בתבנית בשרית בת יומא, יכול להקל לעשות כן לכתחילה כדי לאכול עם מלח אבל לא עם חלב, לאור דברי משב"ז סי' צו ס"ק ב דאין לגזור בזה בנ"ט בר נ"ט. מיהו אפשר שכונתו שאין לגזור במילחא אם כבר אפו שכן אם נגזור בזה חשיב כדיעבד גמור ואין אוסרים נ"ט בר נ"ט בדיעבד כנ"ל, אבל לגרום לכתחילה אסור ואפי'

בכלי שאינו בן יומו עפ"י שיטת פמ"ג שאין לגרום לכתחילה נ"ט בר נ"ט אפי' באינו בן יומו ראה בספר זה בסימן צח סעיף ג. ושמא אכן בכלי שאינו בן יומו יתיר לגרום לכתחילה כדי לאכול במילחא, ומ"מ ודאי אפשר לסמוך בזה על פר"ח החולק על הפמ"ג ומתיר לגרום נ"ט בר נ"ט בכלי שאינו בן יומו.

י

סיכום

הב"ח הש"ך הט"ז חו"ד ורע"א אסרו נ"ט בר נ"ט בשעת בישול. אבל פלתי פמ"ג ושו"ת בית אפרים הקלו בזה, אך התברר הקושי שבדבריהם. יש שהקלו כשהאיסור נפל שלא כנגד התבשיל כפי שעולה מהחו"ד בסי' צה (אף שהחו"ד חזר בו בסי' צז לאור דברי הש"ך והט"ז), ואפשר שאף פלתי לא הקל אלא שלא כנגד התבשיל. בין כך ובין כך הכל יודו דאין לגרום בזה נ"ט בר נ"ט, וממילא אסור להניח בורקס עם גבינה על מיחם ולשתות את מימיו בארוחה בשרית. ילקוט יוסף הקל בזה, ונראה שהכריע כמקילין דחשיב נ"ט בר נ"ט ואף מותר לגרום לזה לכתחילה עפ"י שיטתו בדעת השו"ע עפ"י בדק הבית. אין פסק זה עולה עם המובא בב"י, ואפשר שילקוט יוסף יטען שהשו"ע חזר בו וסבור שיש נ"ט בר נ"ט אפי' בשעת בישול. אכן לדעת הרבה פוסקים אף השו"ע לא התיר לגרום נ"ט בר נ"ט. יש מקום לאסור בזה אף אם נניח את הבורקס בתבנית כסף וכדומה כי לא התרו ב' כלים הנוגעים זה בזה אלא בדיעבד, ומ"מ מסתבר להקל בזה בדבר שאין דרכו לזוב, לפי שהחו"ד אינו חושש שדבר שמן הבלוע עובר דרך העיסה לתוך הכלי. ונראה להקל לכתחילה בחימום חלה בתוך תבנית כסף וכדו' ע"ג קדרה בשרית.

סימן צח סעיף א

בגדרי טעם כעיקר ונ"ט בר נ"ט

(א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ' ושיטות הראשונים בדין טעם כעיקר בשאר איסורין. (ג) טעם כעיקר בבשר וחלב. (ד) האם טעם הבלוע בקדרה בכלל מחלוקת טעם כעיקר. (ה) טעם כעיקר בלא ספק. (ו) אם טעם הבלוע בקדרה בכלל טעם כעיקר, מדוע הותר נ"ט בר נ"ט. א] שיטת רש"י ותוס'. ב] שיטת הרמב"ן. ג] שיטת הרשב"א. ד] שיטת ספר התרומה והר"ן. ז) סיכום ופסיקת השו"ע והרמ"א.

א

הקדמה

להלן יתבאר הקשר שבין גדרי טעם כעיקר לבין גדרי נ"ט בר נ"ט לאור שיטות הראשונים בזה, ולאור דבריהם בדין געולי עכו"ם. מתוך כך תתבררנה שיטות הראשונים בדין כלי בשר וחלב שהודחו יחד, ופסיקת השו"ע והרמ"א בכל זה.

ב

סוגיית הגמ' ושיטות הראשונים בדין טעם כעיקר בשאר איסורין

בפסחים דף מד ב: משרת – ליתן טעם כעיקר. שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין – חייב. מכאן אתה דן לכל התורה כולה וכו' הא מני – רבנן היא וכו'. ורבי עקיבא, טעם כעיקר מנא ליה? וכו' – יליף מגיעולי נכרים, גיעולי נכרים לאו טעמא בעלמא הוא – ואסור, הכא נמי – לא שנא. ובחולין דף צח ב: אמר רבא לא נצרכא אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור. ופרש"י ורבא לית ליה טעם כעיקר בחולין כדמפרש ואזיל, מדאורייתא ברובא בטיל אלא מדרבנן, והכי נמי שמעינן לר' יוחנן, דאמר בפרק בתרא דע"ז (דף סז ב) כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו [רש"י בע"ז ד"ה טעמו ולא ממשו: כגון חלב שנפל לקדרה, או חלב שנפל ונימוח שאין ממשו בעין]. לדברי רש"י אין ללמוד שטעם כעיקר אסור מהתורה מנזיר (שהכתוב אסר עליו משרת ענבים), ואף לא מגעולי עכו"ם, לפי שאלו ב' כתובין הבאין כאחד שאינם מלמדין, אי נמי גיעולי עכו"ם חידוש הוא (דטעמו פגום), ומ"משרת" לומדין להיתר מצטרף לאיסור, כמבואר בפסחים מד ב (ובב"ח נמי חידוש הוא). וכן פסק הרמב"ם פרק טו הל' ב-ג, וכן פסק הרמב"ן (חולין דף צח ב ד"ה אלא לטעם כעיקר), וכן פסק הר"ן דף לה ב מדפי הרי"ף סוף דיבור ראשון (נחלקו בדעת רש"י האם טעם כעיקר מדרבנן רק כשאין בו ממשות כלל כשיטת הר"ן, או אף אם יש בו ממשות אלא שאין כזית בכדי אכילת פרס כשיטת הרמב"ם, או שלרש"י מותר מהתורה בממשות שנימוחה עד רוב ובלבד שאין האיסור בעין כמובא בב"ח, ראה סי' צח בב"י, ובב"ח ד"ה והר"ן, ד"ה אלא וד"ה עוד כתב ב"י, וראה שם שכל זה מביא להבנות שונות בביאור דברי ר' יוחנן אליבא דרש"י).

אבל ר"ת, ראה תוס' שם ד"ה רבא אמר, פסק שטעם כעיקר מהתורה וצריך ששים לבטל הטעם. לדבריו, כיון שנותן האיסור טעם בהיתר נהפך ההיתר להיות כולו איסור ולוקין עליו בכזית כאילו היה כולו איסור, אבל מין במינו כיון שאינו נותן בו טעם בטל מה"ת ברוב, כדכתיב אחרי רבים להטות (ראה תוס' ע"ז ס"ז א ד"ה א"ר יוחנן) אלא שחכמים הצריכוהו ס'. וכן פסק הראב"ד, והרשב"א כתב להחמיר כדבריהם. ר"ת מבאר שרבא מודה בזה, וההיא דר' יוחנן דכל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו, מיירי במין במינו, וטעמו וממשו דקאמר דלוקין היינו כשהאיסור בעין ומכירו.

ג

טעם כעיקר בבשר וחלב

רש"י בע"ז דף סז ב, בביאורו לדברי ר' יוחנן טעמו ולא ממשו אסור, כתב: כגון חלב שנפל לקדרה. והתוס' שם בעמוד א בד"ה א"ר יוחנן, כתבו דאין נראה פירושו, דאפילו לפירוש רש"י דטעם כעיקר לאו דאורייתא, על כרחך שמודה בבשר בחלב דהוי דאורייתא, דדרך בישול אסרה תורה כדאמר רבא בחולין דף קח א [א]. החת"ס בח"י לחולין דף צח א, כתב שהתוס' סברו דרש"י קאי אקדרה של בשר ולכן הקשו עליו, אך י"ל דכונת רש"י שהחלב נפל לקדרה של ירק ולבשל בו בשר עם הירק אח"כ קאי רש"י, והאי נמי לאו דאורייתא אפי' בב"ח דאין בו אלא חידושו.

ד

האם טעם הבלוע בקדרה בכלל מחלוקת טעם כעיקר

פמ"ג בהקדמתו לבשר וחלב כתב בד"ה טעם כעיקר: ועדיין יש לעיין קדירה שבישל בה בשר ואחר כך חלב או להיפך, יש לומר למאן דאמר טעם כעיקר לאו דבר תורה, הוא הדין בשר בחלב כן, ונהי דגלי קרא במבשל גוף בשר בחלב יחד טעם כעיקר ביה דבר תורה ולא בטל חד בב' דחיך אוכל יטעם כמו שכתב הרשב"א בחידושו (חולין דף צח ב ד"ה אבל) בסוגיא דזרוע בשילה, אבל בקדירה דאיקלש טעמיה דהוה נ"ט בר נ"ט טעם א' בקדרה וטעם ב' לבשר נהי דהוה טעם ב' לאיסורא מכל מקום אין לנו ראייה דהוה דבר תורה, בשלמא לדידן טעם כעיקר דבר תורה מגעולי גוים ילפינן אלמא טעם שני כממש חשיב ואין לחלק בין היתרא בלע לאיסורא בלע מן התורה כמו שהארכנו בזה בספר גינת ורדים כלל ס"ז, מה שאין כן להאומרים טעם כעיקר דרבנן, דלא ילפינן מגיעולי מדין הוא הדין אפשר בשר בחלב מקדירה לתבשיל לאו דבר תורה (ואף דהמעייין ברמב"ם ז"ל פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות משמע הגעלת כלים דבר תורה, היינו לכתחלה צותה התורה להגעיל דאין מבטלין איסור, אי נימא דהוה דבר תורה עי' סי' צט ש"ך ס"ק ז, מה שאין כן אם בישל אין לאסור מן התורה) [ב].

א. אמר אביי: טעמו ולא ממשו בעלמא – דאורייתא, דאי סלקא דעתך דרבנן, מבשר בחלב מאי טעמא לא גמרינן – דחדוש הוא, אי חדוש הוא, אף על גב דליכא נותן טעם נמי! אמר ליה רבא: דרך בישול אסרה תורה. ופרש"י (ד"ה אמר ליה רבא) לעולם אימא לך חדוש הוא, ודקאמרת אע"ג דליכא טעמא ליתסר, דהא ליכא למגמריה מזרוע בשלה על כרחך בגופיה גלי קרא דבעינן טעמא מדלא אסרתו תורה אלא דרך בשול שאסר הבשר להתבשל בחלב ואין לך כגון זו שלא יתן טעם.

ב. וראה ח"י הרמב"ן חולין דף צח עמוד ב: ויש אומרים ר' יוחנן דאמר אין לוקין עליו ס"ל דמגיעולי גוים גמרינן והתם אין בהם אלא מצות עשה. בשו"ת נו"ב תניינא סי' נא, מבואר שאע"ג שבטעם איסור הבלוע בחתיכה אין טעם כעיקר מהתורה, מ"מ

לכאורה מפורש הדבר ברשב"א בחולין וכבר השגיח בזה פמ"ג שפ"ד סי' צג ס"ק ג, וז"ל: גם מה שכתב הרשב"א בחולין דף צח ב ד"ה נמצא, דכף חולבת לבשר ונשפך הוה דרבנן למאן דאמר טעם כעיקר לאו דבר תורה, תמה עליו הכרתי ופלתי בשר בחלב דבר תורה לכולי עלמא. יש לומר בשר בחלב הנפלט מכלי טעם א' הוה דרבנן והתורה צותה להגעיל לכתחלה, ואין הכי נמי דיעבד אי בישל בלי הגעלה ודאי שרי המאכל מן התורה וכל שכן הוא דטעם כעיקר ממש לאו דבר תורה. עכ"ל. ובשער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה, כתב הפמ"ג חידוש זה בשם שו"ת מהריב"ל. אבל ראה חת"ס יו"ד סי' פו (הביאו פ"ת סי' צח ס"ק ה) שדחה שיטה זו. לדבריו אילו היינו מקבלים אותה, היינו מחוייבים לומר כן אף לסוברים טעם כעיקר מהתורה [ג]. אבל למעשה דחה שיטה זו כעולה מהראשונים, ואף פירש: דהרשב"א לא מיירי מיורה רותחת המבשלת שאוסרת בב"ח מן התורה אלא ביורה חמה בעלמא, ולטעמיה אזיל דס"ל דאפי' חום בית השחיטה מבליע ומפליט מיהו ויעויין בסי' סח ונמצא שהבלוע שבכף אינו מתבשל ביורה רק מתערב ונאסר מדרבנן וכשנשפך אתאינן לפלוגתת רש"י ור"ת דהרי כ' שם להלן דלא מקלינן בנשפך דרבנן לר"ת אלא בכעין גבינות של נכרים ומכ"ש דנחמיר בבליעה ופליטה דבב"ח כיון דבכל מקום מחמרי' בנשפך בכלי שני דהוא דאורי"י משא"כ לרש"י והרי יפה כ' דתלי' בדרש"י ור"ת. עכ"ל. אך ראה להלן מקור לדברי הרשב"א כפשוטם. ובחת"ס בחידושו לדרף צח א, אחר הביאו את דברי הרשב"א, כתב: י"ל הואיל וטע"כ לאו דאורייתא רק בב"ח חדוש הוא, אין לנו בו אלא חדושו היינו חלב הנמשך ונבלל לתוך הבשר אבל טעם הבלוע בכלי שהוא פחות מזה לא אמרינן והוה רק דרבנן, וכעין זה כ' בפלתי רס"י צ"ח ונכון הוא. עכ"ל.

ה

טעם כעיקר בלא ספק

פמ"ג שם בהקדמתו לבשר בחלב הוסיף בד"ה ודע, וז"ל: ודע דטעם כעיקר בשאר איסורין ודאי הוה לא ספק, אף שלכאורה משמע בתורת הבית ארוך בשער התערובות

בגעולי עכו"ם ואף בגעולי ישראל אסור מהתורה, ומשמע אף בדיעבד, וכן ראה כרו"פ סי' צ"ח ס"ק ב.

ג. וז"ל: ולפי דבריו נראה לי אפי' למייד טעכ"ע דאורייתא נמי בב"ח לא הוה אלא בקבל טעם מן הגדי ממש שהרי לא מפקי להו אלא מגיעולי נכרים, משו"ה ס"ל להר"י דאורלייניש דלית ביה אלא עשה דתעבירו באש ולא לאו דנבלה וטרפה ולר"ת נמי דאית ביה לאו מ"מ לא אמר דנבלה וטרפה היינו טעמו של נבלה וטרפה אלא אהדרי' לאיסורא קמא אבל לכ"ע אין במשמעות נבלה וטרפה אלא ממשו ולא טעמו וא"כ הה"נ גדי בחלב אמו היינו ממשו ולא טעמו ונהי אחר שנתערב בב"ח ונעשה איסור אז גם טעמו אוסר כמו שארי איסורים אבל להעשות בב"ח בתחלה בודאי אינו נעשה אלא ע"י ממשו של גדי עם ממשו של חלב כל זה צריכים לומר לפי דבריו.

(ב"ד שער א יא ב) דמחמת ספק הוא להחמיר בשל תורה, עיין בית יוסף סי' צח, מכל מקום לדידן לא הוה ספיקא דפלוגתא. דבסימן צח סע' ב נשפך באינו מינו הוה ספיקא דבר תורה ולא מיחש לספק ספיקא שמא טעם כעיקר דרבנן ושמא יש ששים וכל שיש ספק ספיקא בדאורייתא ובדרבנן ספק אחד שריא כמבואר בקונטרס הספיקות (ש"ך סי' ק"י ס"ק טז) ובסי' קיא סע' ד ספק אם נפל לאינו מינו לא מתירין מטעם ספק ספיקא, אלא ודאי לדידן לא מיחשב לספק פלוגתא כלל דרבים הם האומרים טעם כעיקר דבר תורה, ודוקא בשקולין הוה ספק פלוגתא כמבואר בקונטרס הספיקות (בשפ"ד מחודשים ג) באופן שלענין זה אין חילוק בין בשר בחלב לשאר איסורין. עכ"ל. וצ"ע מדוע אין רש"י רמב"ם רמב"ן ור"ן שקולים כנגד ר"ת וראב"ד, להיות ספק. וראה ט"ז ס"ק ב דמשמע שהשו"ע סומך על רש"י לענין נאמנות קפילא במסל"ת.

ו

אם טעם הבלוע בקדרה בכלל טעם כעיקר, מדוע הותר נ"ט בר נ"ט

א. שיטת רש"י ותוס'

בחולין דף צז א: תניא קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם. ובדף קיא ב: איתמר דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח, רב אמר אסור נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר נותן טעם בר נותן טעם הוא וכו'. אמר חזקיה משום אביי: הלכתא דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח וכו'. הראשונים נדרשו ליישב מה בין האיסור לבשל חלב בקדרה של בשר, להיתר לאכול את הדגים בכותח, ומה בין שניהם לגעולי עכו"ם.

רש"י פירש בד"ה דגים שעלו בקערה – מן הצלי כשהיו רותחין נתנן לתוך הקערה שאכלו בה בשר. ובד"ה נותן טעם בר נותן טעם הוא – אם היו מבושלים עם בשר ממש היה אסור לאוכלן בכותח. אי נמי מודה שמואל שאסור לאכול חלב רותח בקערה דנותן טעם ראשון הוי כבשר גמור, אבל קערה זו היא עצמה אינה בשר אלא על ידי נותן טעם ואינה כבשר. עכ"ל.

ריב"ן פירש בשם רש"י (הובא בתוס' ד"ה הלכתא): דדוקא עלו שרו הא נתבשלו אסור דכחוד טעמא חשיב ובא מעשה לפניו בביצים שנתבשלו בקדרה של חלב ואסור לעשות מהם מולייתא של בשר. אבל התוס' דחו דבריו וכתבו דמשמע מתוך פירושו (ד"ה נותן טעם) דמבושלים עם בשר הוא דאסור אבל מבושלים עם הקערה שרי. וראה בספר זה בסימן צו סעיף א ביאור מחודש בשיטת ריב"ן המיוסד על כך שברש"י שני פירושים לשמואל, ודלא כהבנת התוס' את רש"י. ואכמ"ל.

התוס' בזבחים דף צו א ד"ה ואם טש, כתבו ששמואל מתיר בנתבשלו אפי' אם טעם כעיקר מהתורה. וז"ל: ואין להביא ראיה לדברי ריב"ן מקדירה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנותן טעם, דהתם לאו נותן טעם בר נותן טעם הוא, שהטעם שני באיסור, אבל כאן הטעם שני בהיתר וקודם שיבוא לידי איסור נתבטל הטעם בדגים לפי

שהוא שני. מבואר שהטעם היוצא מהקדרה חשיב כטעם שני על אף שטעם כעיקר (כשיטת התוס', וביותר דבבשר וחלב עסקינן). טעם זה מתבטל בדגים, אך בחלב אינו מתבטל שכן קודם שנקלש כבר נעשה לאיסור וממילא החלב כולו נעשה נבלה.

אף בגעולי עכו"ם הטעם היוצא מהקדרה מיד עושה את התבשיל נבלה לשיטת ר"ת דחנ"ן בשאר איסורין. דהנה ז"ל התוס' דף ק ב סד"ה בשקדם: ולפי פירוש רבינו אפרים ודאי ניחא מה שצוה הכתוב להגעיל כלי מדין, דהשתא יורה גדולה שאי אפשר להגעיל בתוך כלי אחר היכי משתריא הא אין במים ס' לבטל האיסור ואי שיתחזור ומגעילה בשניה והלא המים הראשונים נעשו נבלה וחוזרין ואוסרין, ואי לא משערין אלא באיסור עצמו ניחא. דזה אין לומר דכשארין בת יומא מגעילין אותה דהא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא. ואין ראיה גמורה מכאן, דאיכא למימר דלא אמרה תורה להגעיל אלא כלים קטנים בתוך כלי גדול שיהיה במים ששים כדי לבטל האיסור וכתב רבינו יהודה דנראה לר"י להחמיר בדבר כיון דאין ראיה ברורה. עכ"ל. מבואר שלר"ת המים נעשים נבלה ולכן אי אפשר להכשיר כלי גדול בן יומו. וראה רע"א סי' צב ס"ק ח, שדייק מכאן שלשיטת התוס' חנ"ן אף בשאר איסורין מהתורה [ד]. אבל לר' אפרים אפשר להגעיל כלי בלא ששים כיון שהמים לא נעשין נבלה. וביאר הרא"ש שלדעת ר' אפרים מעט איסור שנפלט מן היורה חוזר ונבלע בתוכה ומגעילו שנית ואותו איסור מועט בטל בששים במים.

ב. שיטת הרמב"ן

הרמב"ן בחידושו דף קיא ב, כתב שלדעת שמואל אע"פ שעשתה תורה טעם כעיקר לאסור תערובתו כמוהו, הני מילי בטעם ראשון אבל טעם שני דהוא בר נותן טעם אחר אין בו כח לאסור את האחרים דהיינו נותן טעם שלישי שלהם. לפ"ז הטעם בדגים עדיין נחשב טעם, רק שאין בכוחו לאסור את האחרים, ולכן חלב המתבשל בקדרה של בשר נאסר. ואין זה כתוס' שלמדו שכבר הטעם בדגים קלוש (כך בשו"ת רע"א מהדורה קמא סימן רז, וכפי שעוד יתבאר להלן, אך ראה חזו"א סי' טו סע' יא).

ובאשר לגעולי עכו"ם. הרמב"ן בחידושו בדף קח ב, ביאר שאין להגעיל אלא במים ולא בשאר משקין והמים מפליטים ולא מבליעים ולכן אפשר להגעיל אפילו ביורה אסורה שכל זמן שרותחין אין הכלים בולעין, ולכן אפשר גם להגעיל יורה גדולה אע"פ

ד. אמנם בתוס' להלן דף קח ב ד"ה אמאי, מבואר דאינו אלא מדרבנן, ועי' אור שמח פ"ט ממאכ"א סוף ה"ט שעמד בסתירת דברי התוס', וכבר הקשה כן הפלית, וראה במטה יהונתן בשו"ע שם שכ' דגם להתוס' בסוגין אינו אלא מדרבנן, והא דהק' מיורה גדולה היינו כיון דמצינו היתר בתורה בפירוש לא הי"ל לחכמים לאסור מה שהתורה התירה לנו בפירוש, וראה עוד ברע"א שהק' דהא בדרבנן לא אמר ר"י מב"מ לא בטיל, ולהכי בעי' לטעם וכו', ונדחית ראית הר' אפרים. עכ"ל הערה 543 בחי' הרשב"א מהדורת מוסד הרב קוק.

שאינן במים ששים כנגד וכו', אבל רבנו אפרים ז"ל כתב בשם גאון ז"ל דההיא יורה דמגעלין בגווה עביד לה הגעלה ברישא והדר מגעיל בה אחריתי, וכן ראיתי למקצת חכמים הצרפתים ז"ל, ובטלנו דעתנו מפני דעתם שטוב הדבר להחמיר ולחוש לדברי הראשונים [ה].

הרמב"ן הוסיף: ורבנו תם פירש דמבלע בלע אבל מיפלט לא פליט מה שבלע עכשו עד שינוחו המים מרתיחתן, אבל מה שבלוע בו כבר פולט אפי' במים ורתחין, כך דרכן של רותחין מבליעין הלח ביבש ומפליטין ממנו מה שהיה בתוכו. וקשיא לן כלי מדין היאך נגעלו, הרי מיד פולטין מקצת איסור הבלוע בהן במים וחוזר ונבלע בהן, ואם תאמר שהוא בטל במים, הרי אמרנו שכשהן שמין בכלי עצמו הן שמין, ואם תאמר שאינו בולע מה שפלט עכשו, וכי קערה נביאה היא, ועוד שהרי מגעילין כלי אחר כלי ביורה אחת ויש אומרים שדין כלי מדין להגעיל כלי קטן בכלי גדול שלא יהא בפליטתן בנותן טעם במים, וקשה לי יורה גדולה מאי, וי"ל שאע"פ שיש בהן בנותן טעם במים מכל מקום מה שהוא חוזר ונבלע בכלי אין בו בנותן טעם מן האיסור לתבשיל שנותנין בתוכו, ואם תאמר המים עצמן נעשין נבלה, י"ל שאין אומרינן כן אלא בחתיכה כדבעינן למכתב קמן [ו], ולפי זה קשה כלים בפסח שאיסור חמץ במשהו מה תהא עליהן, ויש

ה. במשמרת הבית (בית הרביעי השער הרביעי), כתב שדן עם הרמב"ן בחידושו שהמים מפליטים ולא מבליעים, וז"ל: וכבר נתוכחתי בדברים פה אל פה עם הרב רבנו משה ז"ל, וכה אמר אלי שאין המים מבליעין אלא מפליטין. אמרתי: אי"כ נבלה שנתבשלה בקדרה בתוך המים ואין במים ששים תאמר שאין הקדירה נאסרת שאין המים מבליעין!! אמר: התם רוטבו של נבלה בעצמו הוא שנבלע אפילו שלא בסיוע המים. אמרתי: אי"כ אפילו פליטת הכלי תחזור ותבלע מעצמה בכלי ולא הועילה הגעלתו. אמר: אם כן יורה גדולה מכלי מדין איך הגעילוה ואין שום כלי מחזיק ששים חלקים כנגד גופו של כלי. אמרתי: ומי הגיד לנו שהגעילו במדין יורה גדולה שמא לא הגעילו היום אלא למחר, וכל שכן למאן דאמר טעם כעיקר לאו דאורייתא (היינו שאינו צריך לחדש שהמים לא מבליעים, דאף אם יבליעו אין בזה איסור). עד שנדחק רבנו הרבה ואמר: למאן דאמר מין במינו לא בטיל אפילו כלי קטן היאך הגעילו ניחוש שמא בשלו בו מים שנתנסכו לע"א ואינם בטלים. אמרתי: מה זו קושיא סתם מימיהן בעינן מותרין לשמא בשלו מים שנתנסכו בכלים ניחוש ושתק רבנו. עכ"ל. נמצא שלהלכה פסק הרמב"ן כשתיקתו והסכים עם ר' אפרים. ומה שבדק הבית שם המשך להחזיק בשיטת הרמב"ן אין בזה כלום. וראה עוד ברשב"א שם שדחה שאין שאר משקין מגעילין, וזה לשיטתו גבי בישול הירקות.

ו. ז"ל בהמשך: יש לומר שלא אמרו חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא באיסור בלוע בחתיכה, שכיון שנתן טעם בחתיכה ואפשר לסוחטו איסור שאין ממש איסור זה יוצא ומתערב באחרות אלא בזו, הרי היא כנבלה ואוסרת כחתיכה דאיסורא, אבל בלח כגון יין ביין ומים במים וכיוצא בהן אע"פ שהראשון נאסר משעה שנפל שם האיסור, כשחזר

מתירין לפי שהוא נותן טעם בר נותן טעם החמץ בקערה והקערה במים, ואין זה מספיק למגעיל מארבע שעות ולמעלה שהמים נאסרין מנותן טעם ראשון שהוא האיסור הבלוע בקערה ואיסור חמץ במשהו וחוזר ונבלע בקערה. עכ"ל.

מבואר ברמב"ן שאפשר להגעיל כלי איסור גדול אפי' למאן דאמר שהמים מפליטים ומבליעים, לפי שאין המים נעשין חנ"ן דאין כאן חתיכה (אע"פ שהם נאסרים דאין בהם ששים כנגד הטעם), ואף אין לחוש לבליעה לפי שמה שהוא חוזר ונבלע בכלי אין בו בנותן טעם מן האיסור לתבשיל שנותנין בתוכו. לפ"ז אין אומרינן נ"ט בר נ"ט דאיסורא באופן זה שחוזר ונבלע בכלי כיון שהטעם נקלש (ורק בדבר האוסר בכל שהוא כחמץ שאינו עניין לטעם, אוסר אף בכהאי גוונא). על אף שהרמב"ן פסק טעם כעיקר מדרבנן וכנ"ל, נראה שדבריו כאן אמורים אף למ"ד טעם כעיקר מהתורה שהרי הרמב"ן מדבר בשיטת ר"ת (אף מה שנדרש הרמב"ן לבאר דאין כאן חתיכה, אינו אלא לשיטת ר"ת הסובר חנ"ן בשאר איסורין, אבל הרמב"ן עצמו פסק כר' אפרים שכלל אין חנ"ן בשאר איסורין, כמוכא בתשובות המיוחסות לרמב"ן, ראה ב"י סי' צב). פשוט שאף הרמב"ן יאסור נ"ט בר נ"ט דאיסורא כדגים שנתבשלו. היינו שאם נתבשלו דגים בקדרה של איסור אסור ליתנם לתבשיל של היתר שהרי זהו ביטול איסור לכתחילה (ראה סי' צט סע' ה), וזהו שאמר הרמב"ן ששמואל התיר נ"ט בר נ"ט דהיתרא. ויש לדון אם הרמב"ן יאסור אפי' בדיעבד (היינו שהדגים נפלו לתוך תבשיל של היתר) אם אין ששים כנגד האיסור (ראה מה שנדון בזה להלן בסימן קג סעיף ז).

ג. שיטת הרשב"א

הרשב"א בחולין דף קיא ב ד"ה דגים שעלו בקערה: דנ"ט בר נ"ט הוא, שאינו מקבל טעם מן הממש אלא הקערה קבלה טעם מן הבשר והדגים קבלו טעם מן הקערה ועדיין הבשר והדגים היתר, והיתר הן, וכשנתן הדגים בכותח נמצא דהו קודם איסורין נ"ט בר נ"ט, ואפי' למ"ד דטעם אסרה תורה כעיקר לאסור תערובתו, הני מילי טעם ראשון כגון קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב, אבל טעם שני אין בו כח לאסור אחרים אלא מותר לגמרי. עכ"ל. מבואר שסובר כרמב"ן שהטעם הנפלט מהכלי לדגים חשיב כטעם ראשון ולכן אוסר בחלב או בשאר איסורין, אך אין בו כח לאסור את הכותח בשעה שיתנו את הדגים לתוכו.

הרשב"א בחולין דף קח ב, סוף סוף כי ניח הדר פליט וכו' (וכן הובא ברשב"א בתורת הבית ב"ד ריש ש"ד). ור"ת ז"ל פ"י כי ניח מרתחתו הדר פליט מה שבלע אבל מה שבתוכו פליט מיד. ולעולם כל זמן שלא תנוח רתיחת המים פליט מה שבתוכו וכולע מה שחוצה לו וכשתנוח רתיחתן פולט מה שבלע. והקשה ע"ז ר"י ז"ל א"כ כלי מדין

ונתרבה ההיתר בטל האיסור שהרי נתערב עמו ואינו מעורב בראשון שנפל בו בלבד, מה שאין כן בחתיכה, וכן יבש ביבש וכן בכל המתערבין ונבללין כגון שאור בעסה הוא הדין והוא הטעם. עכ"ל.

היאך הוגעלו, שהרי לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומה, וא"כ לאחר שפלטת חוזרת ובלעת המים שחוצה לה והרי המים אסורין, ומה הועילה תורה בהגעלה זו וכו' ומשום כך פי' ר"י ז"ל דהגעלת כלי מדין לא היתה אלא בכלים קטנים שיהא במים ששים כנגד הכלי, וא"כ מי שרוצה להגעיל צריך שיגעיל בכלי כשר או בכלי שאינו בן יומו, והוא שיהא במים ששים כנגד הכלי הנגעל ודוקא כשמגעיל כלי בן יומו, אבל כלי שאין בן יומו מותר להגעילו באיזה שיעור מים שירצה, שהרי המים אינן נאסרין מחמת פליטת הכלים האסורין לפי שנותן טעם לפגם הוא וכו'. מבואר ברשב"א שאי אפשר להגעיל כלי של איסור בן יומו אם אין ששים במים, אע"פ שאין אומרים חנ"ן בשאר איסורין (כשיטת הרשב"א).

ואף בתשובה כתב כן הרשב"א, דז"ל בתשובה ח"א סי' תקטז: דלא אמרו נותן טעם בר נותן טעם אלא בדבר שהוא עובר לשני טעמים עד שלא יבא לידי איסור כדגים שעלו בקערה. אבל מה שקיבל טעם מן האיסור אפי' אתה מרבה בו כמה טעמים לעולם אסור. דאיסור שבו להיכן הלך. ועיקר טעמו של דבר זה שאמרו בנותן טעם בר נותן טעם בבשר בחלב היינו לפי שכל בלע היתר שנחלש ונקלש עד שאין בו אלא נותן טעם בר נותן טעם אינו ראוי לחול עליו שם איסור. ואין לך בזה אלא ב' בלבד והם בשר בחלב וקדשים. שהבשר שנתבשל בכלי ואחר כך נתבשלו דגים באותו כלי וקבלו הדגים טעם מן הקדרה, כבר נקלש טעם הבשר כל כך שאין ראוי לחול עליו שם בשר כשאוכלו בכותח. כיוצא בו בקדשים שאמרו בשילהי עבודה זרה (דף ע"ה ב) גבי השפוד והאסכלא מגעילין. דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כל יום ויום נעשה גיעול לחברו. ועל כרחנו אין אומרים כן באיסורין דעלמא. שאילו שפוד שצלו בו בשר נבלה אע"פ שצלו בו אחר כך בשר שחוטת לא יצא מאיסורו ועוד צריך ללבנו. ולא עוד אלא שכולו נאסר כדקיי"ל בשל מתכת חם מקצתו חם כולו. ולפיכך צריך ללבן את כולו. ואילו בקדשים כל שצלה בקצתו חטאת השתא נעשה גיעול לשלמים דאמש מיקמי דנהוי נותר. וטעמא כדאמרן דכל שצלה בו חטאת האידנא נקלש ונחלש בלע של שלמים שנבלע בו ולא נשאר בו כל כך שיהא ראוי לחול עליו שם נותר. אבל בלע של איסור אין אומרים נותן טעם בר נותן טעם מותר. ואפי' יוצא לשלישי ולרביעי עד שיכשיר את הכלי כפי מה שהוא כלי בהגעל' או בלבון. וזה דבר ברור ואין בזה שום פקפוק. ומיהו ראיתי בקונטרסך שכתבת דיש אומרים כן ומביאין ראיה מקערה שמלח בה בשר. ותמהתי על מי שהביא הראיה וכי לראיה זו אנו צריכים. והלא מקרא מלא דבר הכתוב בכלי מדין. ובריייתא נמי תניא (שם) הלוקח כלי תשמיש מן הגוים. וכולהו ברייתא אסרי לכתחלה ואפילו בדיעבד למאן דאמר נותן טעם לפגם אסור. ואלו היה כלי בן יומו לכולי עלמא אפילו בדיעבד אסור. ודברים מפורשים מבוררים הן מן המקרא ומן המשנה. עכ"ל.

מבואר אף כאן, שהמבשל מים בקדרה בת יומא נקלש הטעם בקדרה דהוי נ"ט בר נ"ט, אבל באיסורא אין אומרים נ"ט בר נ"ט שהרי אסרו גיעולי עכו"ם (כשיטת הרשב"א להחמיר דטעם כעיקר מהתורה). להבנת הרשב"א אם היו מתירין נ"ט בר נ"ט דאיסורא

הרי שהיו צריכים להתיר תבשיל שנתבשל בכלי עכו"ם, שהרי בלע טעם קלוש כמו דגים שנתבשלו בקדרה של בשר, שהרי להבנתו בישול ירקות או שאר דברים מפליט את הבלוע שבכלי (אם היה באותו גובה של הבישול הראשון, וק"ו בהגעלה ע"י מים של כל גובה הכלי), ומדאסרה תורה כלי מדיין מוכח שנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור, ומשמע שמהתורה (ראה פמ"ג שפ"ד סי' צד ס"ק כב שכך כתב בדעת הרשב"א). הרשב"א אף אינו סבור (כרא"ש הנ"ל) שבישולים רבים (ואף לא הגעלה אחר הגעלה) באותו כלי יקלישו את טעם האיסור, שכן לטענתו "מה שקבל טעם מן האיסור אפי' אתה מרבה בו כמה טעמים לעולם אסור" "ואפי' יוצא לשלישי ולרביעי". היינו שהטעם היוצא מקדירה של איסור למים הרי הוא כטעם גמור וממילא חוזר טעם זה כנ"ט בר נ"ט דאיסורא לתוך הכלי ונחשב כטעם הראשון שהיה בכלי בלא כל הקלשה איכותית או כמותית ועל כן אי אפשר להגעיל כלי גדול. וצ"ע, דהובא לעיל שהרא"ש ביאר שבב' הגעלות כבר בטל הטעם בדרך כלל וכ"ש בג' וכיצד אפוא חולק הרשב"א על מציאות זו, אם לא שנאמר שלדעת הרשב"א נ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור אפי' בלא טעם, וזה תמוה דהלא כל איסור מתבטל כשאין טעם. הרשב"א בחידושו בדף ק ב לא הביא כתוס' שיש ראייה לר' אפרים מגעולי מדיין. ונראה עפ"י שיטתו דאף לר' אפרים אי אפשר להגעיל כלי בן יומו, שהרי לא מהני שיחזור ויגעיל כנ"ל. איברא הרשב"א בתורת הבית הקצר ב"ד ש"ד, כתב: כל הכלים שנשתמשו בהן האיסור בו ביומן אין מגעילין אותן ביומן אלא אם כן יש בכלי שמגעילין בתוכו ששים כנגד גופו של כלי שהוא מגעיל. הגעיל בפחות מכאן לא עלתה לו הגעלה לפי שכל המים אסורים שבכל הכלים (נ"ל שצ"ל: שבכל הכלי) משערין כמו שנתבאר בשער הראשון של בית זה. ולפיכך האיסור הנפלט חוזר ונבלע וחוזר הכלי לאיסורו כמות שהיה. ואם טעם אומן ובקי בטעמים את המים ואין טעם האיסור הנפלט נרגש בהם בידוע שהאיסור הנפלט מועט עד שנתבטל טעמו בתוך המים כמו שנתבאר בשער הראשון. עכ"ל. לפ"ז לכאורה יכלו להכשיר כלי גדול בכלי מדיין ע"י הגעלתו ב' פעמים או יותר, וטעימה ע"י עכו"ם או סמיכה על חזקה שבהגעלה שניה כבר אין טעם וכנ"ל בשיטת ר' אפרים וביאור הרא"ש. ושם ס"ל לרשב"א שקפילא טועם בהגעלה ראשונה ואומר שהאיסור הנבלע בקדרה מועט (דאפשר שנבלע בכלי רק איסור מועט) אבל אחר שנודע (וכן הוא בסתם כלי) שהוא נותן טעם, שוב אי אפשר להכשירו לעולם בלא ששים, ואף אין סומכין על סברת הרא"ש. וסיוע לדבריו מהמובא בחדושי הרשב"א ע"ז דף לה א. דהנה שם הוקשה מדוע אסרו גבינות נכרי מפני שמעמידין אותן בעור קיבת נבלה, ולא התיירו ע"י טעימת קפילא, והביא הרשב"א את תשובת הראב"ד, וז"ל: לא קשיא דכל דבר של נכרים לא הלכו בו חכמים אחר נותן טעם ואין מטעימין אותן לקפילא אלא כיון דשכיח בהו טעמא אסורין אותם לעולם כדי שלא יפרוצו, שהרי למאן דאמר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר אין אנו הולכין בה אחר נותן טעם, וכן בשמן של עו"ג למ"ד (לו, א) משום זליפתן של כלים אסורין, וכן בקורט של חלתית (לט, א), אלמא כל דבר של עו"ג לא הלכו בו חכמים אחר נותן טעם. עכ"ל. לפ"ז בכלי

שיש בו טעם של איסור, שוב אי אפשר להגעילו בפחות משישים ולכדוק את ביטול הטעם כי זו הגזרה שלא להכשיר בפחות משישים. מיהו עדיין צ"ע גבי כלי מדיין דמסתבר שמהתורה ודאי אזלינן בתר טעמא ואפשר היה להכשיר כלי גדול בכמה הגעלות. ושמא מבין הרשב"א שזוהי גזירת הכתוב שאין להשתמש בכלי מדיין שיש בו טעם בלא הגעלה גמורה, דהוי כעין ביטול איסור לכתחילה שאף מהתורה אסור, וצ"ע.

ד. שיטת ספר התרומה והר"ן

בספר התרומה בסי' סא (הובא בבית יוסף צה) התיר ירקות וקטניות שנתבשלו בקדרה בת יומא חולבת רק שתהא נקייה מחלב, לאכלן בתבשיל של בשר ואפילו אם נאמר עלו אין נצלו לא כשנתבשלו שרי משום דאיכא שלשה נ"ט החלב בקדרה והקדרה במים והמים בירק ועודנו היתר. אך הוסיף: ומכל מקום יש לחוש לפי שהביצים והקערות והירק והקטניות נוגעות למחבת ומן המחבת גופא נכנס הטעם בביצים ובקערות ולא מן המים, אם כן אין כאן רק שני נותני טעם ואמר נצלו לא, מיהו כיון דאיכא מים בכלי רוב הטעם מתפשט במים ושרי. עכ"ל. מבואר שאפשר שהתירו נ"ט בר נ"ט רק אם הוא טעם שלישי שכן טעם כעיקר, וממילא הנפלט מהקדרה חשיב כטעם גמור. לפ"ז המבשל חלב בקדרה של בשר יש כאן רק טעם שני ועל כן אסור (ונעשה נבלה).

עוד כתב ספר התרומה בסי' עה (והובאו דבריו בתוס' ע"ז דף עו א סוף ד"ה בת יומא), וז"ל: כשהחכם בא להתיר תבשיל שהיה בכלי של איסור ורוצה להתיר תבשיל בשביל כלי שלא עשו בו איסור מעת לעת או פעמים כבר יש שבוע, שצריך לחקור אם בכלי הוחמו המים לבדן בתוך מעת לעת שעשו בו האיסור דכך שוה המים לבדן כמו האיסור עצמו דכל המים נעשו נבלה כיון שלא היה בהם ששים לבטל פליטת הכלי דבדידיה משערים וחזרו ונבלעו. אבל היתר בהיתר אין הדין כן כמו בשר בכלי של חלב או חלב בכלי של בשר דאם הכלי אינו בן יומו הכל מותר אע"פ שעשו בו המים חמין לעולם, לפי שכל המים אין להם דין פליטה מן הכלי שהרי הן היתר וכי חזרו ונבלעו בכלי לא נבלע רק מעט מן הבשר שנפלט מן הכלי או מן החלב המעורב במים שהרי עשר ידות חזרו ונבלעו המים שהן היתר יותר משחזרו ונבלעו מן הכלי הפליטה של כלי, דדוקא באיסור אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה שכל המים קרויים איסור. ועוד יש לו להתיר משום נותן טעם בר נותן טעם ואפי' נאמר דוקא דגים שעלו בקערה מותר אבל נתבשלו לא, הכא איכא שלשה נותני טעם של היתר, הראשון נכנס בכלי ומשם למים ומן המים חזר ונבלע בכלי הרי שלשה, וכ"ש אם הוחמו המים הרבה פעמים דאיכא נותני טעם הרבה ומותר. עכ"ל.

מבואר לכאורה שאילו לא היינו אומרים חנ"ן בשאר איסורין, הרי שהיה מקום להתיר אף בכלי איסור לחשוב מהבישול הראשון ואף להגעיל כלי מדין (דהיינו בישול מים על כל גובה הכלי) מטעם סברת עשר ידות שהובאה ברא"ש לביאור שיטת ר' אפרים וכנ"ל, או מטעם נ"ט בר נ"ט (אפי' למ"ד עלו אין נתבשלו לא) וכן עולה מביאור הגהות סמ"ק

שהביא הב"י בסי' צד [ז]. אך ראה ש"ך סי' צד ס"ק כב שדחה את האפשרות לבאר דנ"ט בר נ"ט דאיסורא מותר. ובאשר לשיטת הב"י והשו"ע בזה, ראה להלן בספר זה בסימן קג סע' ז.

ספר התרומה סי' סא הוסיף שקערות שהודחו במחבת חולבת במים רותחין ושתייהן בני יומן פשיטא דהכל אסור דטעם בשר שבקערות נפלט במים וטעם חלב שבמחבת נפלט במים ומיד נאסרו המים משום בשר וחלב שבהם וכי חזרו ונבלעו במחבת ובקערות אסרו הכל.

הרמב"ן בחידושו לחולין דף קיב א, אחר הביאו את דברי ספר התרומה, כתב: ואני אומר אשתבוש כהני, דהיינו דגים שעלו בקערה מותר לאכלן בכוח ממש, דקערה היינו קערה, מים רותחין שפלטה בהן היינו דגים, מחבת חולבת היינו כותח, כשם שהדגים מותר לאכלן בכוח כך המים האלו מותר ליתן אותן בין בכוח בין בפליטת חלב שבמחבת, ודבר ברור הוא, ואע"פ שהסכמנו לפרש דשלשה נותני טעמים בעינן כאן נמי שלשה נותני טעמים הם, בשר בקערות קערות במים מים בחלב, ולא אמרינן חלב שבמים נתערב עם טעם שני של בשר שבהן כשם שאין אמרינן בדגים דטעם החלב שבכוח

ז. וז"ל: כן כתב גם כן סמ"ק (סי' ריג בהגהות דיני ביטול אות ו) בשם ספר התרומה. וטעמא דשרי בבשר בחלב יותר מבשאר איסורין אע"פ שהחמין שבנתיים משוה לה בת יומא והוי לשבח היינו משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא מן הבשר לקדרה ומן הקדרה למים חמין שהוחמו בנתיים ומן המים חמין לקדרה והכל בהיתר אבל בקדרה הבלועה מאיסור אין להתיר מטעם זה דלא שייך היתר דנ"ט בר נ"ט כי אם מהיתר להיתר כמו גבי בשר בחלב אבל גבי איסור אף על גב דלגבי האיסור עצמו הוי נ"ט בר נ"ט מכל מקום כל מה שיוצא ממנו אפילו ההיתר אסור משום דקיימא לן דחתיכה עצמה נעשית נבלה אפילו ההיתר שבה הילכך אף על גב דלגבי האיסור הנבלע במים חמין שהוחמו בנתיים הוי נ"ט [בר נ"ט] בהיתר [שבא אח"כ] מכל מקום המים עצמן לבדם אוסרין משום דחתיכה עצמה נעשית נבלה כדפרישית וכמו כן המים נעשו נבלה כשיבלעו מאיסור אבל גבי היתר בהיתר כמו בשר בחלב כשהמים בולעים מטעם בשר מכל מקום אין שם בשר על כל המים הילכך כשחוזר ונותן טעם בחלב אין לחוש כי אם מטעם הבשר שבתוך המים שחוזר ונכנס בחלב ואותו טעם דבשר שבמים הוי נ"ט בר נ"ט כדפרישית, עכ"ל סמ"ק סימן רי"ג. מבואר שהסמ"ק העלה את האפשרות שלולי חנין בשאר איסורין היה מקום למנות מבישול ראשון כי אין אוסרין נ"ט בר נ"ט אפי' בשאר איסורין. הובא לעיל בביאור דברי הרמב"ן שאפשרות זו קיימת רק למ"ד טעם כעיקר מדרבנן. אבל הסמ"ק כתב בסי' ריג שנוהגין כר"ת שטעם כעיקר, ואפשר אפוא שלא אמר כן אלא בדעת ספר התרומה (וצריך ברור מה שיטת ספר התרומה, כי מסתמא מסכים עם התוס', ושמא הסמ"ק לא דקדק לדון בשיטת הסוברים שאין חנין בשאר איסורין כיון שאין זה להלכה, אך באמת אף הם יודו שני"ט בר נ"ט דאיסורא אסור וודאי למ"ד טעם כעיקר מהתורה).

נבלע בדגים ויהא אוסרן, וכן בדין לפי שאין בשר שבדגים או במים אוסרין עד שיתערבו עם החלב ויתנו טעם זה בזה שאין בשר בחלב אוסר לעולם אלא בנותן טעם, הלכך הוה להו טעם שלישי והכל מותר. עכ"ל. מבואר שהרמב"ן לשיטתו כנ"ל שהטעם השני המעורב במים נחשב כטעם, ורק בהתערבו בכוח נקלש בהיותו כטעם שלישי, אכן הטעם השני אינו כטעם גמור ועל כן אינו אוסר כשנפגש עם טעם אחר, ואפי' לא עם טעם החלב הנבלע בדגים מהכוח, כך ביאור דברי הרמב"ן.

אבל הר"ן בדף מא א מדפי הרי"ף, דחה את תמיהת הרמב"ן וביאר את שיטת ספר התרומה: ולא דמי כלל לדגים שעלו בקערה, דהתם הכוח לא קיבל טעם כלל מטעם ראשון דהיינו הקערה, אלא מן הדגים דהו טעם שני, אבל כאן טעם החלב הנפלט לתוך המים מקבל טעם מטעם הבשר ראשון שבקערות, דמאן לימא לאן שלא יתערבו פליטת הבשר ופליטת החלב בעצמן שלא באמצעות המים, הילכך לא הוה נ"ט בר נ"ט, אלא נותן טעם ראשון הוא, שנותן טעם בחלב הילכך לא דמי כלל. ועוד דמאי דשרינן נ"ט בר נ"ט לאו משום דסברינן שאין הטעם הראשון מתפשט והולך עד השלישי דא"כ אפילו בשאר איסורין נימא הכי למאן דלית ליה חתיכה עצמה נעשית נבלה [ח], ואנן לא שרינן אלא בבשר בחלב וכיוצא בו דהו שני נותני טעמים של היתר, הלכך דוקא כשטעם שני עמד בהיתר בלא תערובת חלב אבל כאן שטעם שני לא עמד בפני עצמו כלל אלא תכף שבא לעולם נתערב בטעמו של חלב מסתברא ודאי דאסור וכדברי הרב בעל התרומה.

מבואר בר"ן ששני הסברים הם לבאר את דברי ספר התרומה [ט]. האחד, הטעם הראשון היוצא משתי הקדרות נפגש בלא אמצעות המים והמים נעשים נבלה ואוסרים. ולפ"ז כל טעם שכבר נתערב במים הוא בחינת טעם שני שנחשב לקלוש ואינו

ח. הר"ן בדף מא א מדפי הרי"ף, כתב: והו יודע דלא שרינן נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר כבשר בחלב דכיון דטעם שני אכתי היתרא הוא כיון דאקליש כולי האי לא חשיב למיסר, אבל במידי דאיסורא כל היכא דאיכא טעמא כלל אוסר עד סוף כל העולם. לכאורה היה מקום לתמוה על דבריו דהלא ס"ל לר"ן דחנ"ן בשאר איסורין מדרבנן, וממילא פשיטא דנ"ט בר נ"ט דאיסורא אוסר עד סוף העולם. מיהו לאור דברי הר"ן כאן בביאורו לספר התרומה, צ"ל שאף דבריו מדף מא נאמרו למ"ד דאין חנ"ן בשאר איסורין.

ט. התוס' בדף קיב א (ד"ה הלכתא דגים), כתבו: וקערות שמשתמשין בהן בשר שהודחו במחבת של חלב בכלי ראשון ושניהם בני יומן וכו' דהקערות נוגעות במחבת ונפלט טעם מזה לזה והו טעם שני באיסור, ועוד דלא דמי כלל לדגים שעלו בקערה דהא כשהטעם שני של בשר ושל חלב נכנס במים מיד נאסרו המים וחוזרין ואוסרין הקערות והמחבת. התירוץ הראשון של התוס' ודאי אינו אליבא דסה"ת, שהרי ספר התרומה בסי' סא דחה חשש זה, וכנ"ל. נמצא ששני ביאורי הר"ן כאן מבארים את ההסבר השני של התוס' שהוא כהסבר סה"ת (אם כי לאו מטעמיה, שהרי סה"ת אוסר בבי' נ"ט ומתיר רק בגי' נ"ט, ואילו התוס' והר"ן מתירין אפי' בבי' נ"ט). וראה ט"ז סי' צה ס"ק ח.

אוסר. לפירושו השני אף הטעם השני המעורב במים איננו קלוש ובתנאי שמחובר למקור הטעם, היינו שנמצא בקדרה שפולטת כל הזמן טעמה למים, ועל כן אוסר בהפגשו עם טעם שני אחר שבתוך המים אע"ג שאף הוא נתערב במים. אכן בשעה שהטעם השני עומד בפני עצמו, ושוב אינו מחובר למקור נותן הטעם, שוב אין ביכולתו לאסור את הכותח. פירוש זה מחוייב כדי לבאר מדוע המבשל בשר במים שבכלי איסור נאסר הבשר ולא מתירן נ"ט בר נ"ט. אין בפירוש זה הכרח לאסור נ"ט בר נ"ט הנבלע בכלי כגון שחיממו מים בכלי של איסור למ"ד שאין חנ"ן בשאר איסורין וכו"ל.

הר"ן, אחר הביאו את דברי הרמב"ן, כתב: ונמשכו לדעתו הבאים אחריו הרשב"א ז"ל ואחרים. ותמהני עליהם שאני רואה דברי בעל התרומה ז"ל נכונים וברורים. ע"כ. נמצא שעל אף שהרשב"א מחמיר דטעם כעיקר מהתורה מסכים לרמב"ן שאין טעם הבשר המוקלש מעט שבמים, יכול לאסור בהפגשו בטעם החלב המוקלש מעט שבמים, ומאידך גיסא הר"ן מסכים לספר התרומה על אף שפוסק כרש"י שטעם כעיקר מדרבנן (אם כי הכא בבשר בחלב עסקינן דאפשר שלכ"ע מדאורייתא כנ"ל).

ז

סיכום ופסיקת השו"ע והרמ"א

הראשונים נחלקו אם טעם כעיקר מהתורה ושורש המחלוקת בביאור דברי רבא. רש"י רמב"ן ור"ן פסקו שמדרבנן, ואילו ר"ת וראב"ד פסקו שמדאורייתא. התוס' כתבו שבבשר בחלב כ"ע מחוייבים לומר דטעם כעיקר מהתורה. יש שלמדו שלדעת רש"י אפי' בבשר בחלב טעם הנפלט מקדירה אינו אלא מדרבנן. להלכה פסק השו"ע בסי' צח סע' ב שטעם כעיקר מהתורה אפי' בשאר איסורין, ופמ"ג דקדק שהמחבר הכריע בזה כאיסור ודאי ולא כספק (היינו שאין לצרף מחלוקת הפוסקים בזה לספק ספיקא).

ההבנה שטעם כעיקר מחייבת לבאר מדוע התירו דגים שנתבשלו בקדרה, וכיצד אפשר להכשיר כלי גדול ב"י של נכרי. התוס' ביארו שהטעם היוצא מהקדרה חשיב כטעם שני על אף שטעם כעיקר מהתורה. טעם זה מתבטל בדגים, אך בחלב אינו מתבטל שכן קודם שנקלש כבר נעשה לאיסור וממילא החלב כולו נעשה נבלה. והוא הדין בגיעולי עכו"ם לדעת ר"ת נעשים המים נבלה (רע"א: מהתורה) ולכן אי אפשר להכשיר כלי גדול בן יומו. אבל לר' אפרים אפשר להגעיל כלי בלא ששים כיון שהמים לא נעשין נבלה. וביאר הרא"ש שלדעת ר' אפרים מעט איסור שנפלט מן היורה חוזר ונבלע בתוכה ומגעילו שנית ואותו איסור מועט בטל בששים במים. אבל הרמב"ן פירש שהטעם בדגים נחשב כטעם (שהרי טעם כעיקר מהתורה בבב"ח), מ"מ אין בכוח טעם זה לאסור את האחרים (ודלא כתוס' שלמדו שכבר הטעם בדגים קלוש). לדבריו מותר להגעיל כלי גדול אע"פ שיש בנותן טעם במים (לסוברים טעם כעיקר מהתורה, אף שהרמב"ן עצמו פוסק שטעם כעיקר בשאר איסורין מדרבנן), מכל מקום מה שהוא חוזר ונבלע בכלי אין בו בנותן טעם מן האיסור לתבשיל שנותנין בתוכו, ואין אומרים המים עצמן נעשין נבלה, אפי' לסוברים חנ"ן בשאר איסורים (אף שהרמב"ן עצמו פוסק שאין אומרים חנ"ן בשאר

איסורין), דלא אמרו כן אלא בחתיכה. הרשב"א ביאר כרמב"ן שהטעם הנפלט מהכלי לדגים חשיב כטעם ראשון, אך אין בו כח לאסור את הכותח בשעה שיתנו את הדגים לתוכו, אבל בגיעולי עכו"ם סבור הרשב"א שאי אפשר להגעיל כלי של איסור בן יומו אם אין ששים במים, אע"פ שאין אומרין חנ"ן בשאר איסורין. לדבריו התורה אסרה נ"ט בר נ"ט דאיסורא ולכן הטעם היוצא מהקדרה למים חשיב כטעם גמור ולא יועיל אפי' אם יגעילו את הכלי כמה פעמים. בתרומה מבואר שאפשר שהתירו נ"ט בר נ"ט רק אם הוא טעם שלישי שכן טעם כעיקר, וממילא הנפלט מהקדרה חשיב כטעם גמור (ולכן דגים שנצלו בלא מים אסור ליתנם לכותח). לפ"ז המבשל חלב בקדרה של בשר יש כאן רק טעם שני ועל כן אסור (ונעשה נבלה). מתוך כך התבארה מחלוקת הראשונים בדין קערות שהודחו במחבת חולבת במים רותחין ושתיהן בני יומן.

השו"ע בסי' צח סע' ב פסק שטעם כעיקר מהתורה. ובסי' צה סע' א התיר בנתבשלו. ובסי' צב סע' ד פסק שאין חנ"ן בשאר איסורין. ובאו"ח סי' תנב סע' א אסר הגעלת כלי חמץ אחר שעה רביעית כי אין חמץ כל שהוא מתבטל ומשמע שבשאר איסורין אפשר שיתיר להגעיל כלי גדול בשתי הגעלות דהאיסור מתבטל וכדברי התוס' וביאור הרא"ש וכרשב"א בתורת הבית הקצר שהובאו דבריו בב"י בסי' קכא. ובענין הדחת כלים בני יומן יחד, התיר בסי' צה סע' ג בדיעבד כרמב"ן (ראה פרי"ח שהשו"ע חשש לכתחילה לספר התרומה).

הרמ"א בסי' צח סע' ב סתם כשו"ע דטעם כעיקר מהתורה. ובסי' צה סע' א התיר בנתבשלו רק בדיעבד ורק בעלו התיר לכתחילה. בסי' צב אסר חנ"ן אף בשאר איסורין, וממילא ודאי אי אפשר להכשיר כלי גדול כי המים נעשין חנ"ן וזהו שכתב בסי' קכא סע' ב שאין להגעיל שום כלי כל זמן שהוא בן יומו. ובענין הדחת כלים בני יומן יחד, אסר בסי' צה סע' ג כספר התרומה. ובאשר לפסיקת השו"ע והרמ"א במניין השעות מעת לעת כשחייממו בכלי של איסור מים, יתבאר להלן בסימן קג סעיף ז. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צח סעיף ב

לביאור פסיקת רש"י דמין במינו במשהו

- (א) הקדמה. (ב) מחלוקת ר' יהודה וחכמים ופסיקת רש"י בחולין דף קט א. (ג) המקומות בהם רש"י מזכיר את פסיקתו. (ד) יישוב קושיות התוספות על רש"י. (ה) דחיית הכרח הראיות שהביאו תוס' להוכיח שהלכה כחכמים. (ו) סיכום.

א

הקדמה

רש"י פסק בכמה מקומות כר' יהודה דמין במינו אינו בטל. התוס' בחולין דף צז א ד"ה אמר רבא דחו דבריו וביקשו להוכיח שהלכה כחכמים, וכן הסכימו כל הפוסקים וכן נפסק להלכה. לטענת התוס' רש"י עצמו פסק בע"ז כחכמים. להלן יתברר כיצד יש ליישב את דברי רש"י.

ב

מחלוקת ר' יהודה וחכמים ופסיקת רש"י בחולין דף קט א

בזבחים דף עז ב, תנן: דם [קדשים] שנתערב במים אם יש בו מראה דם כשר, נתערב ביין רואין אותו כאילו הוא מים, נתערב בדם בהמה או בדם חיה רואין אותו כאילו הוא מים, רבי יהודה אומר אין דם מבטל דם. ובמנחות דף כב א: א"ר יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו, (ויקרא טז יח, בעניין עבודת יוה"כ) ולקח מדם הפר ומדם השעיר – הדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר (ושניהם מעורבים, ואעפ"כ קראו הכתוב דם השעיר), רבנן סברי: מכאן לעולין (למזבח) שאין מבטלין זה את זה, ורבי יהודה סבר: מכאן למין במינו שאינו בטל.

בע"ז דף עג א מתני': יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. יין ביין ומים במים – בכל שהוא; יין במים ומים ביין – בנותן טעם. זה הכלל: מין במינו – במשהו, ושלא במינו – בנותן טעם. ובגמ' בדף עג ב: זה הכלל: מין במינו – במשהו, שלא במינו – בנותן טעם. רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, במינן – במשהו, שלא במינן – בנותן טעם; זה הכלל לאתווי מאי? לאתווי כל איסורין שבתורה. ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן – בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן – במשהו, ושלא במינן – בנותן טעם, וזה הכלל – לאתווי טבל. תניא כוותיה דרב ושמואל, תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל.

בחולין דף קט א, רש"י ד"ה ותו לא מידי – קיימא לן כרבי יהודה דמין במינו לא בטיל, דהא קם ליה רבי בשיטתיה, ורב ושמואל נמי בשיטתיה קיימי דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל איסורין שבתורה במינו במשהו, ותניא כותיהו במסכת עבודה זרה (דף עג:): ואע"ג דאיפלוג עלייהו רבי יוחנן ור"ל התם ותניא נמי כוותייהו, שמעינן לאביי ורבא דבתראי הוו דקמו כרב ושמואל דאיתמר חלא לגו חמרא כו' במסכת עבודה זרה (דף טו). ובפסחים (דף ל) נמי פסק רבא הלכתא כרב דמין במינו במשהו, דאמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו ומפרשינן טעמא במינו במשהו רב לטעמיה דאמר כל איסורין שבתורה במינו במשהו ובשלא במינו גזר רב בחמץ אטו מינו משום דלא בדילי אינשי מיניה ואתו לזלזולי ביה.

ג

המקומות בהם רש"י מזכיר את פסיקתו

בחולין דף קטז ב, ד"ה הרי זו אסורה: אבל חלב הנמלח בבשר, משנתנו טעם זה בזה נעשו שניהם איסור, כדקיימא לן (לעיל דף קח) חתיכה עצמה נעשית נבלה וכל טעם היוצא עוד מן החלב בין טעם חלב שבו בין טעם בשר שבו הכל אסור לפי שכולה נבלה, וכשמתערב חלב זה עם חלב הגבינות הוה ליה מין במינו – חלב נבלה בחלב היתר, וכבר פסקנו חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן ולא אמרינן נותן טעם בר נותן טעם הוא מפני שאף טעם חלב שבו שהיה מתחלה נעשה כולו נבלה וכן הלכה כרב, וגם פסקנו בפסחים (דף כט:) הלכה דמין במינו בכל שהוא. ואני הייתי נוהג היתר עד הנה, ובלבד שלא יתנו בה חלב אחר, וטועה הייתי בכך שהייתי סבור כדאמרינן בע"ז (דף כט:) גבי קבת עולה, כהן שדעתו יפה שורפה חיה, שמע מינה פירשא בעלמא היא ולא מיתסרא, ולא היא, חלב גמור הוא.

בפסחים דף ל א, אחר שהובאה מחלוקת רב שמואל ור' יוחנן, אמר רבא: הלכתא, חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו – אסור במשהו כרב. ופרש"י בד"ה אמר רבא הלכתא כו' – שמע מינה דפסק רבא הלכתא דכל איסורין שבתורה במינן במשהו, ולא שני לן בין חמץ לשאר איסורי' אלא בהא מילתא, דגזר שלא במינן אטו מינן, שמעינן מינה: חלב (בסגול) שנפל לקדירה – אסור במשהו, וכן הלכה, והא דקיימא לן כל איסורין שבתורה בששים – בשלא במינן הוא.

בע"ז דף סט א: [עכברא] נפל לגו חלא, מאי? וכו' א"ל רב הליל לרב אשי: הוה עובדא בי רב כהנא, ואסר רב כהנא. א"ל: ההוא אימרטוטי אימרטוט ונחתך לחתיכות לקות קטנות. רבינא סבר לשעורי במאה וחד, אמר: לא גרע מתרומה, דתנן: תרומה עולה באחד ומאה. א"ל רב תחליפא בר גיזא לרבינא: דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי, דלא בטיל טעמייהו. רב אחאי שיער בחלא בחמשינן. ורב שמואל בריה דרב איקא שיער בשיכרא בשיתין. והלכתא: אידי ואידי בשיתין, וכן כל איסורין שבתורה. ופרש"י בד"ה: ה"ג וכן כל איסור שבתורה – בששים וכן הלכה רווחת בישראל דמין בשאינו מינו בששים חוץ מחמץ, אבל מין במינו מוקמינן בפסחים (דף ל) הלכתא במשהו כרב, וטעמא משום דכל איסורין שבתורה מין במינו במשהו כרב ובחמץ גזירה שאינו מינו אטו מינו. עכ"ל. ראוי לציין שבסוגייה זו מצויים אחרוני האמוראים, וממילא מסקנת הגמ' אף היא מאוחרת ביותר, ואפשר היה לו לרש"י לקבל את הגמ' כפשוטה, ולומר שהאמוראים האחרונים חלקו על רבא. עוד משמע קצת מרש"י שהפסיקה כרב הלכה רווחת היא.

ד

יישוב קושיות התוספות על רש"י

בחולין דף צז א: אמר רבא: אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן בקפילא, ואמור רבנן בששים. הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא – בטעמא, דאיסורא – בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא – בששים.

עכ"ל. מפורש בגמ' שלרבא מין במינו בטל בששים. ופרש"י בד"ה ואמור רבנן בששים – בפרק בתרא דמסכת ע"ז (דף סט) פסקינן הלכתא בכל איסורינן שבתורה (בששים) בין בשר בחלב ובין שאר איסורינן בששים. מין בשאינו מינו – שהאדם יכול להבחין טעמו ושניהם של היתר שיכול בן ברית לטעמו כגון תרומה וחולין. בטעמא – יטעימנו כהן אם אין תרומה נותנת טעם בחולין יאכל התבשיל אף לזרים. דאיסורא – כגון בשר בחלב שאין בן ברית יכול לטעמו סמכינן אקפילא. ומין במינו – בין דהיתרא ובין דאיסורא דליכא להבחין טעמו. אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא וליכא קפילא – עובד כוכבים דליטעמיה משערינן בששים.

התוס' שם עמ' א ד"ה אמר רבא, דחו את שיטת רש"י ובין שאר הדחיות כתבו: תדע דהא רבא גופיה אית ליה הכא דמין במינו דליכא למיקם אטעמיה בששים. ורבינו אפרים היה דוחה, דהכא איירי בחמרא חדתא בעינבי וקרי ליה מין במינו לפי שטעמם שוה ויש להם דין מין בשאינו מינו דהא רבא אזיל בפרק בתרא דמסכת ע"ז בתר שמא. ואין נראה לומר כן דכיון דאזל בתר שמא לא היה קורא אותו מין במינו. עכ"ל. נראה שאכן רש"י סבור כר' אפרים, ומה שסתם כאן ולא פירש, משום שפשוט בדברי רבא שדבריו מכוונים למין במינו השווה בטעמו (ולכן אי אפשר בקפילא). אפשר שאין רבא מדגיש דמיירי שאינו שווה בשמו כי אינו עוסק כאן בדיני ביטול אלא בדיני טעימה. ועוד, שביקש לכלול גם את שיטת חכמים שר' יוחנן פוסק כמותם [א]. והיותר נראה בעיני עפ"י המבואר בדף ק א בדברי רב: כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה נעשת נבלה ואוסרתה, ומבואר בגמ' שם וברש"י שאע"ג שהנבלה בטעם החתיכה והוי מין במינו, מ"מ החתיכה צריכה לקבל "טעם" של עד ששים מהנבלה עצמה, כדי שתהפך היא עצמה להיות נבלה האוסרת אחרים בכל שהוא. והדברים מקובלים אף על רבא שם. לפ"ז רבא שאמר כאן מין במינו בששים כוונתו כשנדרש "טעם" אף לר' יהודה, והיינו לעשות חתיכה לנבלה שתאסור את האחרים. וצ"ע למה התוס' לא הקשו על רש"י מזבחים דף עט א: אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא רבנן בטעמא ואמור רבנן בחזותא. מין בשאינו מינו בטעמא, מין במינו ברובא וכו'. וראה שם בתוס' ד"ה אמור רבנן, דרבא מיירי בדאורייתא דמין במינו בטל ברוב. ושמא פשוט להם שרש"י יפרש שרבא אליבא דחכמים קאמר. לאור הנ"ל אפשר לפרש אף כאן כר' אפרים או כפירוש המחודש הנ"ל (ולומר כתוס' דמיירי באיסור תורה ועל כן די ברוב כדי לעשות נבלה), או להעמיד ביבש ביבש שבטל ברוב אף לרש"י (ראה ריטב"א לע"ז דף סז א. ואף בדברי רבא: מין בשאינו מינו בטעמא, מתייחסים ללח בלח, מכל מקום דברי רב אינם אמורים בעניין אחד כדמוכח מהסיפא של דבריו: ואמור רבנן בחזותא דמיירי

א. ראה עוד בביצה דף לח, שיש מציאות שאף לר' יהודה מין במינו בטל אפי' בשם אחד, והיינו נבלה ושחווטה שבטלות זו בזו (לפי שאם אי אפשר לו להיות כמותו, הרי הוא כמין בשאינו מינו).

במקוה, ע"ש רש"י). וברשב"א בתורת הבית בית ד שער ראשון דף יא ב גרס רבה ולא רבא, ושוב לא קשה.

בע"ז דף סו א: חמרא (נסך) עתיקא בענבי – דברי הכל בנותן טעם. חמרא חדתא בענבי – אביי אמר: במשהו, ורבא אמר: בנותן טעם. אביי אמר במשהו, בתר טעמא אזלינן, אידי ואידי חד טעמא הוא, דהוה ליה מין במינו, ומין במינו במשהו. ורבא אמר בנותן טעם, בתר שמא אזלינן, והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד, וה"ל מין בשאינו מינו, ומין בשאינו מינו בני"ט. עכ"ל. רש"י: וכל מין במינו במשהו – לקמן פסקינן דלאו הלכתא הכי, אלא אפילו מין במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך. עכ"ל. וכתבו התוס' (הנ"ל בחולין) דרש"י כאן פסק בעצמו כחכמים. אלא שהדברים צריכים בירור. דהנה בצד הגליון צויין לע"ז דף עג, שם הובאו דברי רב ושמואל דהלכה כר' יהודה ודברי ר' יוחנן ור"ל החולקים, ורש"י לא ציין שם שהלכה כר' יוחנן, וממילא צ"ע במה שכתב: לקמן פסקינן. ולא עוד אלא שג' דפים אח"כ, בדף סט א בד"ה ה"ג וכן כל איסור שבתורה, פסק רש"י במפורש שהלכה כר' יהודה, וכנ"ל.

בהגהות הב"ח בדף סו א אות ג, מחק מרש"י את המילים: לקמן פסקינן וכו', וציין לנוסח אחר: והכי הלכתא דכל מין במינו דינו במשהו, והוסיף: נוסחה זו בפ"י רש"י עיקר, והגה"ה זו שהיא ע"פ פר"ת נדפסה בתוך פרש"י בטעות. גם יתכן דפרש"י דהכא הוי קודם חזרה עיין בהגהת אשר"י, המתחיל: רש"י פסק. ע"כ.

נראה להעדיף את תיקון הגירסא. דהנה בגה"ה אשר"י (על אתר – פרק ה אות ו) כתוב: רש"י פסק דמין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם [בכל?] איסור שבתורה, ור"ת פסק דכל מין במינו בס' חוץ מטבל ויין נסך, וכן פסק בה"ג וכן בשאלתות וכן סוברים כל רבותיו של רש"י, וגם רש"י קודם שחזר בו, ואפי' חמץ בפסח היה אומר מין במינו בס', אך מעשה לא עשה בחמץ בפסח כסתם יינות. עכ"ל. על אף דברי הגהות אשר"י נראה להעדיף את תיקון הגירסא ברש"י מאשר לומר שהגירסא שלפנינו מאת רש"י (ואף הגהות אשר"י איננו טוען זאת). דוחק לקיים את הגירסא ברש"י כאן יחד עם דבריו ג' דפים אח"כ, ובלא שנמצא ברש"י היכן פסק לקמן כחכמים. ובאשר לאפשרות שרש"י חזר בו, ראה לעיל בדברי רש"י בחולין דף קטז, שכתב שחזר בו ממה שהתיר בתחילה חלב הנמלח בקיבה, לפי שבתחילה חשב שזה פירשא בעלמא. אילו סבר רש"י בתחילה שמין במינו בטל, היה כותב שאף מטעם זה חזר בו שהרי כל האיסור בחלב הנמלח בקיבה בנוי על כך שהלכה כר' יהודה שמין במינו אינו בטל כמבואר ברש"י שם (אכן אין זה מוכרח, דאפשר שבתחילה חזר בו גבי מין במינו אך עדיין סבר שזה פירשא בעלמא, ומ"מ מסתבר שהיה מציין גם לחזרתו בדין מין במינו).

אכן הרוצה לקיים את הגירסא שלפנינו ברש"י (כאן בע"ז דף סו) ולהעמידה קודם חזרה, יוכל לקבל את גירסת הר"ן ברש"י בדף סט. דהנה הרי"ף (דף לו ב מדפי הרי"ף) פסק כרב ושמואל עפ"י אביי ורבא, וכתב הר"ן שם (בתחתית העמוד) שהעידו תלמידי

הרי"ף שחזר בו וצוה לתקן שהלכה כר' יוחנן ור"ל, וחמירא דחיטי וחלא דחמרא איכא לאוקמינהו בטבל ויין נסך (וכן פסק הרי"ף בחולין בפרק גיד הנשה), והוסיף הר"ן: וכן כתב רש"י ז"ל (דהלכה כר' יוחנן) בפירקין גבי עכברא דנפיל בשיכרא (ע"ז דף סט) אע"פ שבפרק כל הבשר פסק כשמואל. עכ"ל. מבואר שלפני הר"ן היתה גירסא בדף סט דרש"י פסק כר' יוחנן, ולפ"ז מתקיימת אף הגירסא בדף סו שם כתב רש"י: לקמן פסקינן דלאו הלכתא הכי, וכנ"ל, וכוונתו לדף סט ולא לדף עג שם לא כתב כלום בענין זה. ושמא נפלה טעות סופר בר"ן ובמקום גבי עכברא וכו', צ"ל גבי חלא דחמרא, וכגירסת התוס' ברש"י, דקצת דוחק שלפני הר"ן יש גירסא ברש"י שאינה לפני התוס'.

ה

דחיית הכרח הראיות שהביאו תוס' להוכיח שהלכה כחכמים

ז"ל התוס' שם (חולין דף צז א ד"ה אמר רבא): ור"ת אומר דכל זה אינו ראיא דאין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי ולא כרב ושמואל דהלכה כרבי יוחנן לגבי רב כדאמר בריש ביצה (דף ד:) וגבי שמואל כדאמר במי שהוציאוהו (ערובין מז:). עכ"ל. אכן בנידון דידן ר' יוחנן עומד כנגד רב ושמואל יחד, וכבר נחלקו בזה ר"ח ורי"ף. דהנה בשבת דף קמה א מבואר שרב פוטר בסחיטת כבשים למימיהן ופרכי: טאין זה מפרק לפי שהמסקה היואל לא גלל בחוכו, אכל אכור אטו זיתים וענבים, ומתיר בשלקות ופרכי: ללאו משקה הוא אלא אוכל. ושמואל אוסר בשניהם, ור' יוחנן מחייב בשניהם. ולכולם מותר לסחטן לגופן. ר"ח פסק שחייב כר' יוחנן שהלכה כמותו כנגד רב ושמואל, ואילו הרי"ף ושאר פוסקים אסרו כשמואל (לפי שאין דבריו של אחד במקום שנים, ועוד הא דבי מנשה מסייע להו דאמר דבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד). השו"ע בסי' שכ סע' ז פסק כרי"ף, והוסיף: ולר"ח וכו'. מעתה אפשר לו לרש"י לפסוק כרב ושמואל נגד ר' יוחנן וכשיטת הרי"ף. התוס' הפוסקים כר' יוחנן נגד רב ושמואל, לשיטתם שם בשבת דף קמה ד"ה ור' יוחנן שהביאו את דברי ר"ח, וכן ראה ר"ה דף לד ב ד"ה לדידי, ובכורות דף כא ב ד"ה ר' יוחנן. וראה אנצ"ת ערך הלכה עמ' שא מחלוקת ראשונים כיצד פוסקים בזה. הרי"ף כתב בע"ז דף עג ב (דף לו ב מדפי הרי"ף) דמסתברא כסוברים שהלכה כרב ושמואל במין במינו משום שאב"י ורבא כמותם, ולא אמר משום שהלכה כרבים נגד יחיד כמו שפסק גבי שלקות. ואפשר שאכן ביקש להכריח מאב"י ורבא דקיי"ל כרב ושמואל נגד ר' יוחנן, או דס"ל דהכא גבי מין במינו אין ר' יוחנן יחיד כנגד רב ושמואל כיון שר"ל מסייע לו (למעשה חזר בו הרי"ף כמובא בר"ן שם, משום שאפשר לבאר שאב"י ורבא כר' יוחנן, וכנ"ל. וכן כתב הרי"ף בפרק גיד הנשה דף לב א מדפי הרי"ף אחר הביאו את מחלוקת ר' יהודה וחכמים: וקיי"ל דכל איסורין שבתורה בששים. וראה ברי"ף בחולין דף לח א מדפי הרי"ף, שהרי"ף השמיט דין טיפת חלב שנפלה על חתיכה, וכתב שם הרו"ה לפי שבתחילת חבורו בהלכות היה מסופק אם הלכה כר' יהודה, ע"ש).

אכן עיקר ראית רש"י מרבא דהוא בתראי (ופשוט שמכח זה הכריע כרב ושמואל נגד ר' יוחנן). התוס' דחו ראיה זו ולדעתם רבא פסק כר' יוחנן, וז"ל: וההיא דחמרא לגו חלא וחמרא חדתא בעינבי, אומר ר"ת דאיכא לאוקומי בטבל ויין נסך דמודי בהו רבי יוחנן כדאמרינן במסכת עבודה זרה (דף עג:): (היינו דלא כרש"י שפירש משום דלא חשיב מין במינו וכנ"ל). תדע דהא רבא גופיה אית ליה הכא דמין במינו דליכא למיקם אטעמיה בס' וכו' (וכבר תורץ לעיל שרש"י סובר כר' אפרים שהובא בתוס'). ובהקומץ רבה (מנחות כג.) נמי קאמר רבא קסבר רבי יהודה כל מין ומינו ודבר אחר כו', מכלל דרבא גופיה לא סבירא ליה הכי (נראה שאף לתוס' אין זו ראיה שאין להשיב עליה). ובפרק כל שעה (פסחים דף ל א) דאמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו במשהו כרב, לא גרס ר"ת: במשהו כרב, וכן משמע בה"ג שלא היה כתוב בספרים כרב, שכתב שם: מדלא יהיב רבא שיעורא למילתיה ש"מ דאסור במשהו כרב (וכך ברי"ף לפנינו בפסחים בדף ז ב מדפי הרי"ף, והמילה כרב נתונה בסוגריים גגולות). ועל פי ה"ג מוגה בספרים, אלא גרסינן אסור פי' בנותן טעם כרבי יוחנן דהתם, ושם מפורש אמאי לא פסיק בהדיא כר' יוחנן, וכן פסק בשאלתות דרב אחאי דרבא כרבי יוחנן. עכ"ל. נמצא שמחלוקת רש"י ותוס' עומדת על הגירסא בפסחים דף ל.

אכן התוס' הוסיפו שאף בלא תיקון הגירסא יש לפרש: שאני חמץ דחמיר טפי דעובר בבל יראה ולא בדילי מיניה ואע"ג דקא מפרש התם טעמא דקאמר רב לטעמיה כו' רבא פסיק כרב ולא מטעמיה, וטעמיה דרב משום דסבר בעלמא דמין במינו במשהו וגזרינן בפסח שלא במינו אטו מינו, אבל לרבא אע"ג דבכל איסורין הוי בנותן טעם אפי' במינו מחמיר לאסור בפסח במשהו אפי' שלא במינו [ב], והא דלא חשיב חמץ בפסח בהדי טבל ויין נסך בברייתא דמסייע לרבי יוחנן משום דטבל ויין נסך הוי שלא במינו בנותן טעם וחמץ אפי' שלא במינו במשהו ואף רבי יהודה גאון פסק דוקא בחמץ קאי רבא כרב אבל בשאר איסורין הילכתא כרבי יוחנן ור"ל. עכ"ל.

אפשר לכאורה להכריע עפ"י שיטת רבא במקומות אחרים בהכרעתו במחלוקת רב ושמואל כנגד ר' יוחנן. דהנה בדף קמה א ד"ה כבשים, כתבו התוס' שרבא פסק בענין כבשים ושלקות כר' יוחנן, והיינו כנגד רב ושמואל וכנ"ל. מיהו אין דבריהם מוכרחים דאפשר שהסוחט בגד חייב משום מלבן, או שחייב משום דש אפי' לסוברים כרב ושמואל הפוטרים בסחיטת כבשים ושלקות משום דסחיטת בגד הוי כסחיטת זיתים וענבים, ראה מ"ב סי' שכ ס"ק מד שכתב כן בשם המרדכי. והדבר מפורש במאירי בשבת דף קמה, וראה עוד בתוספת אהל שבת חלק ב בהערה על המ"ב הנ"ל. עוד מצאנו

ב. המשך התוס': ועוד דבספרים ישנים לא גרסינן רב לטעמיה אלא ה"ג והא רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה שלא במינו בנותן טעם ומשני רב גזר בחמץ שלא במינו אטו מינו.

שרבא פוטר במשאצ"ג כר' שמעון, משום דס"ל כר' יוחנן נגד רב ושמואל בזה, ראה פנ"י בשבת דף מב א ד"ה אמנם, וכן הוא באג"ט מלאכת דש ס"ק יז אות ד, והתבאר בהרחבה בתוספת אהל שבת חלק א סימן שטז סעיף י. אכן אפשר שרבא הכריע גבי מין במינו כרב ושמואל, משום שאף רבי כרב ושמואל וכמפורש בדברי רש"י, ואילו במשאצ"ג פסק כר' יוחנן משום ר' יוסי ומשום שלא מפורש דרב כר' יהודה [ג]. נראה אפוא שכלל לא פשוט להכריע בגירסת הגמ' בפסחים עפ"י שיטת רבא במחלוקת רב ושמואל כנגד ר' יוחנן במקום אחר. בין כך ובין כך פשוט לרש"י שבע"ז דף סו אביי ורבא כרב ושמואל, וממילא ודאי שלשיטתו אין מקום להרהר שמא הגירסא בפסחים שגויה (אכן אפשר שלא פירש את דברי אביי ורבא בע"ז ביין נסך וטבל כר' יוחנן, משום הגירסא בפסחים). אפשר שלרש"י אין מקום לדון מדוע גבי מין במינו דחו אביי ורבא את דברי ר' יוחנן, דאפשר שטעמם כמוס עמהם, כגון מנהג, ועל כן גם אין ללמוד ממקום אחר שבו הכריע רבא כר' יוחנן נגד רב ושמואל אם נמצא כזה.

עוד הוסיפו התוס' ראה מרבי יהושע בן לוי. אף אם יש מקום לדון בראיתם, מכל מקום אין צריך לכך, שהרי רש"י פסק כפי שפסק משום דקיי"ל כבתראי והיינו כאביי ורבא שפסקו כרב ושמואל על אף דברי ר' יהושע בן לוי. ובדרך זו יש להתייחס לראית התוס' מרבי אליעזר בן יעקב דמין במינו בטל ומשנת ראב"י קב ונקי. מסתבר שאף התוס' הביאו את דברי ריב"ל וראב"י כדי לאשש את שיטתם דרבא פסק כר' יוחנן ויש לתקן את הגירסא בפסחים.

ו

סיכום

התבאר שפסיקתו של רש"י כר' יהודה דמין במינו אינו בטל, עומדת כנגד דברי התוס'. התבאר ששורש המחלוקת נעוץ בשיטת רבא דהוא בתראי. גם התברר דאפשר שרש"י כלל לא חזר בו ותמיד סבר דמין במינו אינו בטל, על אף הכתוב ברש"י בע"ז. על אף שכל הפוסקים פסקו כתוס' (ב"י בשם ריב"ש, וכן בחי' הרשב"א חולין צז ב: וכן הסכימו כל הגאונים) ולא כרש"י, נראה שהספק בהכרעת מחלוקת זו כבר קדם לרש"י, שכן הרי"ף ציין למחלוקת הפוסקים בזה והוא עצמו פסק בע"ז כר' יהודה וחזר בחולין ופסק כחכמים.

ג. דהנה בשבת דף כט ב: המכבה את הנר וכו' כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב, ור' יוסי פוטר בכולן (משום משאצ"ג) חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם (וחייב משום דצריכה לגופה, כמבואר בגמ' בשם רבא בשם ר' יוחנן). וכתב הרשב"א בתשובות ח"א סי' תא שהלכה כר' יוסי נגד סתם, והכא סתם ומחלוקת בצידה ואינו כסתם גמור, עיין תוס' שבת דף קנו ב ד"ה והא אמר ר' יוחנן. ואף שיטת רב אינה מפורשת בגמ', רק דייק כן המגיד משנה (שבת פ"א ה"ז).

להלכה, פסק השו"ע בסי' צח סעי' ב דמין במינו בטל ברוב, וכלל לא ציין שיש הפוסקים דמין במינו אינו בטל. נראה אפוא שאין להחמיר כרש"י, על אף שבספק תורה עסקינן, ועל אף שאפשר שכל דבריו מתקיימים, שכן לא הוכח שדבריו מוכרחים [ד]. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צח סעיף ג

בדין ספק מחמת חסרון ידיעה

א (הקדמה. ב) יו"ד סי' צח סעי' ג: ספק בשיעור ששים.
 [א] טור ב"י שו"ע. ב] מחלוקת הט"ז ונקוה"כ. ג] סי' פא סעי' ב:
ספק ספיקא בסירכא. ד) סי' נג סעי' ד, וסי' קי סעי' ט:
עוף שנשמט גפנו. [א] פסיקת השו"ע והרמ"א. ב] החילוק בין
 ס"ס בסירכא לס"ס בנשמט הגף עפ"י הב"ח בהבנת הרמ"א.
 ג] חילוק הב"ח אינו עולה עם המפורש בדרכי משה ויש לחלק
 באופן אחר כעולה ממנחת יעקב ופמ"ג. ד] שיטת הש"ך ברמ"א.
 ה] שיטת הט"ז ברמ"א. ו] שיטת השו"ע. ה) **סימן עה סעי' ב:**
עצם הקולית שניתק. ו) סי' קצ סעי' מו: ספק בנתכבס
הבגד. ז) אה"ע סי' קנה סעי' כב: להחמיר שלא תמאן.
ח) או"ח סי' רסא סעי' א: ספק בין השמשות. ט) ספק
ספקא במראות. [א] האפשרות לדון כל מראה דם כספק שמא
 אינו מד' דמים. ב] האפשרות להקל מטעם ס"ס במראה הנמצא
 בבדיקה ואינו גדול מגריס ואינו נראה כדם ממש. י) **התייחסות**
למחלוקת הפוסקים כספק חסרון חכמה. יא) סיכום.

א

הקדמה

האחרונים דנו לאור פסיקת השו"ע והרמ"א האם ספק הנובע מחסרון ידיעה נחשב לספק לעניין ספק דרבנן או לעניין ס"ס. הכל מסכימים שחסרון דעת של היחיד אינו עושה ספק באיסור דרבנן. יש שהקלו בחסרון ידיעה של כל הדור, ויש שסתמו להחמיר

ד. בריש הוריות מבואר שת"ח שהגיע להוראה ויודע שבית הדין הגדול טוען חייב להחמיר כהבנתו שלו וכנגד כל בית הדין הגדול. אך נראה שאין כן בנידון דידן, שהרי בכל הנ"ל הוכח שפסיקתו של רש"י אפשרית, אך לא הוכח שהיא מוכרחת, שהרי התוס' תלו דבריהם בגירסא אחרת בסוגיא בפסחים והרא"ש כתב שאפשר לפרש שרק גבי חמץ החמיר רבא. וביותר, שכבר מפורש ברי"ף שנחלקו בזה הפוסקים ואף הוא עצמו בפרק גיד הנשה חזר מפסיקתו בע"ז כר' יהודה.

בכל חסרון ידיעה. כמו"כ יש שהקלו בכל חסרון ידיעה בס"ס, לפי שממילא אין צריך לברר את הספק. להלן תתבררנה השיטות השונות, ומתוך כך יוכרע כיצד יש לפסוק בזה בדעת הרמ"א ובדעת השו"ע.

ב

יו"ד סי' צח סעי' ג: ספק בשיעור ששים

א. טור ב"י שו"ע

ז"ל הטור: וה"מ שאינו לפנינו כגון שנשפך אבל אם הוא לפנינו אלא שאינו בקי לשערור אפי' מדרבנן אין תולין להקל, הלכך כחל אע"פ שהוא דרבנן צריך ס' כנגד כולו. וכתב הב"י שמקור דברי הטור ברשב"א בת"ה הקצר (ב"ד ש"א, דף ז ב) [א], וכ"כ סמ"ג וכו' וגם פה לא כיון רבינו יפה במה שכתב הילכך כחל, דאדרבה מכחל יליף הרשב"א דין זה שכתב (ארוך שם) וז"ל: ומכל מקום כשהיתר ואיסור לפנינו ואי אפשר לעמוד על שיעורו אף על פי שהוא מאיסורים של דבריהם אסור והולכין בו להחמיר שהרי כחל מדרבנן ואפילו הכי אמרינן (חולין דף צז ב) דבדידיה משערינן משום דמאי דנפיק מיניה לא ידעינן עכ"ל. וכתב הר"ן (דף לה ב סוף דיבור ראשון) טעמו של דבר משום דבדבר שאי אפשר לעמוד עליו אי אזלינן לקולא יהיו כל האיסורים בספק וכל אחד ישער במה שנראה בעיניו ולפיכך ראו חכמים להשוות מדותיהן אבל במה שאינו בא אלא באקראי בעלמא כגון אם נשפך הרוטב וכיוצא בדברים הללו אזלינן לקולא. עכ"ל. עכ"ל הב"י. השו"ע פסק בסעי' ג: במה דברים אמורים, כשנשפך [ב], אבל איסור שנתערב בהיתר, והוא לפנינו, ואי אפשר לעמוד על שיעורו, אף על פי שהוא מאיסורים של דבריהם, אסור.

א. ז"ל הרשב"א שם: דברים אלו שאמרנו בשאין ההיתר והאיסור לפנינו אבל בשהם לפנינו ולא עמדנו על שיעור פליטתו הולכין בו להחמיר אפילו בשל דבריהם שכל שאסרו כשל תורה אסרו. ולפיכך כחל שנפל לתוך קדירה של בשר אף על פי שחלב הכחל מדברי סופרים ולא עמדנו על שיעור החלב שנפלט ממנה משערין בכל הכחל כמו שיתבאר עוד. וכעין זה בחי' הרשב"א חולין דף צז: דכל מדתן של חכמים כך היא ולעולם השוו מדותם ולא פלוג רבנן, ולא אמרו להקל בספק דרבנן אלא כשאין ההיתר או האסור לפנינו כגון שנאבד או נשפך קודם שבא לפנינו, משום דאמרינן אלו היה לפנינו היה בו ששים לבטלו.

ב. מנחת יעקב כלל פה ס"ק מז: נראה פשוט דדוקא דהיכא דהאיסור ידוע לפנינו ואי אפשר לעמוד על שיעורו אבל כשאינו ידוע לכתחלה כמה יש מהאיסור שנפל לתוך התערובת כגון ששמו קטן או עכו"ם איסור בקדרה ואינו ידוע כמה ועכ"פ יודע שיש רוב בקדרה והוא מין במינו כיון דמדאורייתא ברובא בטל הוי ספק דרבנן דפשיטא דאין זו דעת שוטים מאחר שאינו נביא ויודע כמה נפל והוי ממש כנשפך.

ב. מחלוקת הט"ז ונקוה"כ

ז"ל הט"ז בס"ק ו: במרדכי פרק השוכר נתן טעם דדעת שוטים אינו כלום וכ"כ בש"ד בזה וכעין זה כתב ב"י לקמן בס"י קץ בדין לבשה חלוק שנתכבס ונמצא עליו כתם בשם הרשב"א [הגהות הט"ז: לדעת הראב"ד], וז"ל: שאין זה כספיקא דרבנן, דספק הבא ממיעוט הכרה אינו ספק, דאם אין זה בקי ומכיר אחר יכיר, והיינו באפשר למיקם עלה דמילתא עכ"ל.

ויש להקשות ממה שכתב הטור סימן פא להתיר הגבינות בטרפות שע"י סירכא מפני שאם היינו בקיאים לברר אפשר שהיה להן היתר ע"י בדיקה, אם כן הוי ליה ספק ספיקא כו', אלמא דחסרון בקיאות שמיה ספק לענין איסור דאורייתא, דצריך ספק ספיקא, וכאן לא חשבינן ליה לספק כלל במקום שדי בספק אחד כיון שהוא דרבנן.

וצ"ל דדוקא כאן דיש חסרון בקיאות למי שאינו בקי אבל לאחרים ודאי יוכל להתברר זהו דוקא לא מיקרי ספק כלל, משא"כ בסירכא דהתם כל הדור אינם בקיאים בזה. אלא דקשה דאמאי הביא כאן הטור הלכך כחל כו' דאזלינן להחמיר והיינו מטעם שאי אפשר לנו לעמוד על השיעור וזה כולל לכל הדור.

ונראה לתרץ דיש כאן ב' צדדין בספק דחסרון בקיאות. הצד הא': במקום שיש ספק אם הוא מותר או אסור ואין שום תיקון לומר עד היכן הולך האיסור אלא א"ת אסור יהיה אסור לגמרי והיינו הך דהכא אם אינו בקי לשער, ובזה אמרינן דאם היה החסרון לכל הדור היינו הולכים בו להקל כיון שהוא ספק דרבנן, אבל אם החסרון ליחידים אין זה ספק. וצד השני: באם הספק הוא באיזה ענין נשער כי יש לנו שני שיעורים היינו ההיא דכחל שספק אם נשער בכחל עצמו או במאי דנפיק מיניה בזה אזלינן להחמיר אפילו אם החסרון לכל העולם כיון שיש על כל פנים שיעור אחר שיוצא מספק ודאי חוששין לו ולא אמרינן דהוה ספק דרבנן להקל כיון דהספק הוא מחמת חסרון ידיעה.

נמצא דהכי קאמר הטור כאן: אזלינן לחומרא אם הוא אינו בקי לשער כיון שיש אחרים שיודעים על כן אסור לגמרי, הלכך בכחל שהספק לכל העולם והוה הספק אם הוא אסור לגמרי או מותר, אזלינן לקולא והיינו ההיא דגבינות שחשבינן זה לספק והוה ספק ספיקא.

ובזה מתורץ גם קושיא של ב"י, דהקשה למה כתב הטור הלכך כחל והרשב"א למד דין זה מכחל. ולפי מה שכתבתי נוחא, דכבר יש פלוגתא בס"י פא בין הרשב"א להרא"ש בזה, דלהרשב"א אמרינן אפילו בספק לכל עולם מחמת בקיאות הוה כמו ביחיד, ולא נחשב לספק ומשום הכי אסורין הגבינות ולא חשב לספק ספיקא על כן שפיר יליף להך מילתא מכחל אף על גב דבכחל הוה ספק לכל העולם וכאן הוה ספק ליחיד, מכל מקום שוין הם לדידיה. אבל הטור כאן אזיל בסברא זו בטר אביו הרא"ש דיש חילוק בין חסרון הבקיאות, אי אפשר לו ללמוד דין דכאן מכחל כי באמת חלוקים הם, אלא דכתבו בלשון הלכך, כלומר כי היכי דגבי חסרון בקיאות ביחיד אמרינן כאן לחומרא הכי נמי בכחל

דהוה חסרון בקיאות דרבים אזלינן לחומרא לענין חילוק השיעור בין כולו למאי דנפיק מיניה והכל ניחא בסייעתא דשמיא.

גם בסי' פא סע' ב (ס"ק ד) כתבתי מעין זה דבמקום שתלוי בחסרון ידיעה יש להחמיר במקום שאפשר לעשות תקנה לצאת מן הספק [הגהות ט"ז: כגון לענין ביצה] אע"ג דהוא מדרבנן שם דהא מן התורה חד בתרי בטיל ע"ש. עכ"ל הט"ז.

חוו"ד בחידושים הביא את מסקנת הט"ז להלכה: ספק מחמת חסרון ידיעה לא נחשב לספק ודוקא כשהספק רק ליחידים אבל כשהספק כולל לכל הדור נחשב ספק, רק במקום דאיכא תקנה כגון גבי כחל שיש תקנה לשער נגד כולו וכדומה משוינן תקנה לשער נגד כולו.

אבל בנקוה"כ השיג על הט"ז: וכל דבריו דחוקים, ומעיקרא לא קשה מידי דהכא הוי שפיר חסרון חכמה כיון דלא אפשר לעמוד על שעורו, אבל התם מדינא כשר דהא אפשר למיבדק בפורשין ובנפחיה אלא דמחמירינן ואמרינן דלא בקיאי אנן בבדיקה הילכך ודאי ספק מעליא הוא, ודו"ק. עכ"ל. דברי הש"ך בנקוה"כ עולים עם סתימתו בס"ק ט דכל ספק התלוי בחסרון ידיעה לא מיקרי ספק. מקור דברי נקוה"כ בב"ח בסי' פא אות ה. להבנת שורש המחלוקת בין הט"ז והש"ך יובאו להלן פסיקת השו"ע והרמ"א בסי' פא ובסי' נג, ומתוך כך תתברר האפשרות להכריע ביניהם.

ג

סי' פא סע' ב: ספק ספיקא בסירכא

ז"ל הטור בסי' פא סע' ב, בענין גבינות שנעשו מחלב בהמה שנמצאה טריפה: ואם נטרפה ע"י סירכא כתב הרשב"א כיון שא"א לומר עכשיו ממש נטרפה, אסורות, וכל שידוע באמת שלא עכשיו ממש נטרפה א"כ כבר יצאה זו מחיים מחזקת הרוב ואין ידוע מכמה ובספק יש לאסור דספיקא דאורייתא לחומרא. וא"א הרא"ש ז"ל כתב להתיר בטריפות שע"י סירכא מפני שאם היינו בקיאים לברר אפשר שהיה להן היתר ע"י בדיקה א"כ הו"ל ספק ספיקא ספק טריפה ספק אינו טריפה ואת"ל טריפה אימור אחר כך נטרפה. עכ"ל.

וז"ל הב"י שם: ויש לתמוה על הרשב"א והר"ן למה אסרו בסירכא, כיון דספק ספיקא היא הוה להו למיתלי לקולא. ואפשר דהרשב"א והר"ן דנקטו סירכא לא נקטוה אלא מפני שהוא טרפות שאי אפשר לתלותו בשעת שחיטה ולא נחתו לפלוגי ביה כלל, ומשמע להו לפום ריהטא דלא הוה ביה אלא חד ספיקא, אבל בדאית ביה תרי ספיקי אין ספק דמודו דתלינן לקולא. ויותר נ"ל דכיון דבחלב שנחלב שלשה או ארבעה ימים קודם שחיטה ליכא אלא חד ספיקא דהיינו שמא טרפה שמא אינה טרפה דאין לומר בימים אלו אח"כ נטרפה דודאי סירכא יותר משלשה וארבעה ימים יש שנעשית וכיון שיצתה מחיים מחזקת הרוב ואין אנו יודעין כמה בחזקת איסור עומדת עד שידוע לך שלא נטרפה בשעת חליבת חלב גבינה זו. עכ"ל.

פשוט אפוא לב"י שאין הרשב"א חולק על האפשרות לראות בסירכא רק ספק איסור לפי שאם היינו בקיאין לברר אפשר שהיה להן היתר ע"י בדיקה, וממילא מודה שחסרון חכמה לכל אין מבטל את הספק. ומה שאסר בזה הרשב"א הוא משום שלהבנתו אין כאן אלא רק ספק אחד (ספק טרפה), דאי אפשר לומר: אימור אחר כך נטרפה כיון שודאי הסירכא כבר כמה ימים (ואין אנו יודעים כמה, וממילא הבהמה בחזקת איסור עומדת).

השו"ע בסע' ב פסק כרא"ש: ואם נטרפה על ידי סירכא אין אוסרים הגבינות שנעשו מחלבה משום דהוי ספק ספיקא [ג]. והרמ"א הוסיף: ויש אוסרין אפי' בסירכא מה שנחלב תוך ג' ימים וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה.

וז"ל הט"ז שם סוף ס"ק ד בביאורו לדברי השו"ע דהוי ס"ס: ואע"ג דאמרינן בסי' צח במידי דתלוי בחסרון בקיאות לא שמייה ספק ומשום הכי לא חשיב רשב"א כאן ס"ס, מכל מקום הרא"ש סבירא ליה דשאני הכא שאין שום אדם בזמן הזה יכול לסמוך עצמו על הבירור להתיר סירכא. עכ"ל. צ"ע כיצד עולים דברי הט"ז כאן עם מה שכתב בסי' צח כנ"ל. דהנה שם כתב שהב"י אחז בשיטת הרשב"א ולכן תמה על הטור, ודחה הט"ז את תמיהתו לפי שהטור אחז בשיטת הרא"ש. נמצא לפי ביאור הט"ז שהשו"ע סותר כאן בפסיקתו כרא"ש, את דבריו בב"י בסי' צח (ואף את פסיקתו שם שסתם דלא כטור שהעמיד בספק של יחיד, דז"ל השו"ע שם: ואי אפשר לעמוד על שיעורו, והיינו אפי' כל הדור).

ובאמת שבב"י כאן אין רמז לביאור הט"ז, ופשוט לב"י שאף הרשב"א מודה שבכל סירכא יש ספק, רק שלדבריו אין כאן ס"ס לפי שאי אפשר לומר את הספק השני: ואת"ל טריפה אימור אח"כ נטרפה (דהבהמה בחזקת טרפה עומדת). וכבר תמה פמ"ג במשב"ז סי' צח ס"ק ו על הט"ז שם מה ראה לפרש שהרשב"א אינו מתיר בסירכא משום חסרון חכמה (וראה חו"ד סי' צח ס"ק ה מה שכתב ליישב דברי הט"ז וצ"ע בדבריו).

נמצא אפוא שהן השו"ע והן הרמ"א (המתיר משום ס"ס רק מה שנחלב קודם ג' ימים) פוסקים להקל בס"ס בנידון דידן אע"ג שיש כאן חסרון חכמה, והדבר מוסכם על הט"ז ואפי' על הש"ך [ד].

ג. צריך בירור באיזו סירכא מדובר לדעת השו"ע. היינו באיזו סירכא אוסר המחבר מספק בגלל חסרון בקיאות בבדיקה ומטריף את הבשר (אך החלב מותר מס"ס), ואפשר שהכוונה לכתוב ברמב"ם ה' שחיטה פי"א ה' ו-ח. אבל ברמ"א בסי' לט סעי' ד כתב שאין אנו בקיאין בבדיקה (של ניפוח).

ד. ראה ש"ך ס"ק ט המפרש שאף השו"ע לא התיר אלא רק את הנחלב קודם ג' ימים דרק בזה יש ס"ס, ותמה על הרמ"א שביקש להתיר במקום הפסד אף את הנחלב תוך ג' ימים אע"ג דבזה כלל אין ס"ס ואין מי שמתיר בזה. ואילו הרשב"א אסר אף את הנחלב קודם ג' ימים כיון שהבהמה לעולם עומדת בחזקת טריפה דאין אנו יודעים מתי התחילה הסירכא שנמצאה. ואף הט"ז ביאר שהשו"ע התיר רק קודם ג' ימים. אבל

ד

סי' נג סע' ד, וסי' קי סע' ט: עוף שנשמת גפו

א. פסיקת השו"ע והרמ"א

שו"ע סעיף ד: נמצא הגף שבור ואינו יודע אם קודם שחיטה נשבר או אחר כך, טריפה. הגה: ויש מכשירין מכח ספק ספיקא, ספק שמא נשבר אחר שחיטה ואם תמצא לומר קודם שחיטה, שמא לא ניקבה הריאה (איסור והיתר הארוך) ויש לסמוך ע"ז להכשיר בנשבר, דהא יש מכשירין בלא"ה (ד"ע), אבל כשנמצא שמוט ולא ידעין אי קודם שחיטה או לאחר שחיטה, יש להחמיר ולאסור. ועיין לקמן סוף סימן ק"י. וז"ל הרמ"א בסי' קי סע' ט: עוף שבחזקת איסור עומד ונשבר או שנשמת גפו ספק מחיים או לאחר שחיטה, ואם תמצא לומר מחיים שמא לא נקבה הריאה, יש להתיר מכח ספק ספיקא אע"פ שיש לברר על ידי בדיקת הריאה אין לחוש, ועיין לעיל סימן נג [ה].

ב. החילוק בין ס"ס בסירכא לס"ס בנשמת הגף עפ"י הב"ח בהבנת הרמ"א

לכאורה קשה מדוע לעיל גבי סירכא הוסכם על הרמ"א דחשיב ספק ספיקא – ספק טריפה ספק אינו טריפה, ואת"ל טריפה אימור אחר כך נטרפה, ואילו כאן גבי נשמת הגף החמיר הרמ"א אם לא בהפסד גדול.

תשובה לדבר בב"ח. דהנה בסי' פא אות ה כתב הב"ח דאע"ג שספק התלוי בחסרון חכמה לא מיקרי ספק, הקלו בס"ס דחסרון חכמה, וז"ל: ויש לתרץ דהא דחשבינן ליה ספק גבי סירכא לאו משום דאי אפשר לברר, אלא אדרבה יכולין היינו לברר אלא שאנחנו מחמירין על עצמינו ומחזיקין עצמינו באינן בקיאים (ראה רמ"א סי' לט סע' ד ובש"ך שם ס"ק ו) ואע"פ שהבדיקה נאמרה בתלמוד, ולפיכך הוי ליה ספק, וכן משמע ממ"ש במרדכי וז"ל: ויש להתיר מטעם שאין אנו בקיאים לבדוק הסירכא ואפשר מי שהיה בקי ובודק בפורשין או בנפיחה [1](ראה שו"ע סי' לט סע' א) הוה כשר, א"כ ה"ל ספק ספיקא וכו', אבל ספר התרומה (האוסר ספק הבא מחסרון חכמה) איירי בשאר ברור שלא הוזכר בתלמוד אלא שאנן מדמין שאם היה חכם היה יכול לברר, כה"ג אינו

הגרי"א פירש שהשו"ע התיר אף תוך ג' ימים די"ל דרגע קודם השחיטה נגמרה הסירכא. ומה שנכתב: ואפי' על הש"ך, הוא משום השגת נקוה"כ על הטי"ז בסי' צח, ויתבאר עוד להלן.

ה. ראה גרי"א שציין לרא"ש בע"ז שכתב: וי"ל כיון דס"ס הוא לא הטריחוהו חכמים לבדוק להטעימו לקפילא. וכן ציין לסי' קפז שמתירין לאשה הרואה מחמת תשמיש להנשא לבעל שני בלא בדיקת שפופרת משום ס"ס – שמא אינו מן המקור ואת"ל מן המקור שמא לא תראה בבעל שני דלא כל האצבעות שוות.

ו. לכאורה צ"ל: בפורשין ובנפיחה, היינו ששורה את הריאה במים פושרין ונופח לתוכה ורואה אם יש ביעבוע.

קרוי ספיקא. תדע שהרי בספק דרוסה דלא בדקינן השתא ולא שרינן לה מטעם ספק ספיקא ספק נדרסה ספק לא נדרסה ואת"ל נדרסה שמא אם היינו בקיאינן היינו יכולים לברר דכשרה היא, אלא על כרחך צריך לומר דלאו מצד חומרא הוא דלא בדקינן לה, אלא חסרון ידיעה שאין אנו חכמים להבין ולבדוק אם היא דרוסה אם לאו, וכיוצא בזה כתב הרב מהר"ש לוריא (מכונות סי' פד ס"ק ב). עכ"ל. נראה שחילוקו של הב"ח מחייב לומר שגבי סירכא מחוייבים לבדוק את הריאה, ורק אם לא נמצא נקב נסמוך על בדיקתנו מטעם ס"ס (אבל גבי דרוסה אין אנו בקיאים כלל לבדוק ולכן מחמירין). דהנה ז"ל דרכי משה סוף סי' נו: וכתב בא"ו הארוך אע"ג דלא אמרינן ס"ס בדבר שיש לו חזקת איסור, מ"מ היכא דיש לו תקנה בבדיקה מותר, כגון אם נשבר הגף של עוף ולא ידעינן אי קודם שחיטה אי לאחר שחיטה ואת"ל קודם השחיטה שמא לא נקבה הריאה מותר מכח ס"ס, הואיל ויש לו תקנה אי נקבה הריאה או לא, אלא שאנו מחמירין ואין בודקינן, מ"מ הואיל ואיכא ס"ס מותר עכ"ל א"ו. ונ"ל דמ"מ הבדיקה בעי ומכח ס"ס סמכינן אבדיקותינו כנ"ל לדבריו, דאל"כ מאי מהני דיש לו תקנה בבדיקה מאחר שאין בודקים אותן. עכ"ל דרכי משה.

מעשה יש לשאול מאי שנא ס"ס בסירכא דמקילין בכל עניין משום שאפשר לבדוק את הריאה, מס"ס גבי נשמת הגף דאע"ג דאפשר אף כאן לבדוק אם הריאה נקבה, מ"מ מחמירין ואין מתירין אלא בהפסד גדול. תשובה לדבר בדברי הב"ח בסוף סי' נג ד"ה שלישיית, וז"ל: שלישיית, שנשבר או נשמת גף בעוף סמוך לגוף ולא מצינן לברורי אם נעשה קודם שחיטה או לאחר שחיטה, כתב מהרי"ק בשורש לה דטרפה, ואע"ג דאיכא ס"ס דאת"ל מחיים נעשה שמא לא ניקבה הריאה, אפ"ה כיון שהספק הוא תלוי בחסרון ידיעתינו אין ספק זה נכנס בכלל ס"ס כדי להתיר, וכן פסק בש"ע. גם סה"ת והסמ"ק פסקו כן גבי נשבר העצם או נשמת במקום שנטרף בו דאין להתירו מטעם נשמתה בחזקת היתר עומדת כמו גבי זאב, דהכא הספק תלוי בחסרון חכמה ואם היה בקי היה יכול להבחין אם נעשה קודם שחיטה אם לאו, וזו כיון שיש ריעותא אסרינן לה מספק וכו' וכך כתב מהרא"י להדיא בהגהת ש"ד סי' פ"ו. מיהו הרב בהגהת שו"ע ובת"ח כתב להקל כא"ו מטעם ס"ס, ואע"ג דאו"ה מתיר בין שנשמת בין שנשבר, הרב ז"ל הכריע לאיסור שנשמת ולהתיר שנשבר (כי בזה יש מתירין אף בלא ס"ס כמבואר ברמ"א). ואע"ג דבסוף סי' קי בשו"ע כתב להתיר אף שנשמת מטעם ס"ס אין זה חזרה ממ"ש כאן שהרי כתב לשם בסוף דבריו: וע"ל בסי' נג וכאן כתב וע"ל סוף סי' קי, אלמא תרוייהו קושטא ניהו, ובסי' קי כתב להלכה דמדינא אף שנשמת שרי מכח ס"ס וכאן כתב דלמעשה יש להחמיר ולאסור שנשמת ונפקא מינה דבהפסד מרובה יש להתיר להורות כהלכה כנ"ל והכי נקטינן. עכ"ל הב"ח.

מבואר בב"ח שגבי נשבר או נשמת אין זה ס"ס כיון שהספק אי קודם שחיטה או אחר שחיטה תלוי בחסרון חכמה ואין לנו בקי היכול להבחין. הב"ח לשיטתו אפוא, אינו אומר שהספק שמא ניקבה הריאה אף הוא ספק של חסרון חכמה, שכן ספק זה ניתן

לבידור כספק סירכא ע"י שנבדוק, לפי שבס"ס אנו סומכין על הבדיקה כנ"ל כיון שהוזכרה בתלמוד. בס"ס גבי סירכא אין כלל אפשרות לברר האם קודם שחיטה או אחר שחיטה, ולכן אין שייך בזה חסרון חכמה. אכן למעשה בהפסד מרובה פוסק הרמ"א כאיסור והיתר שאין לחוש לספק של חסרון חכמה ומותר אפי' בנשמת הגף (והיינו אם יבדוק את הריאה שאין בה נקב, כהבנת דרכי משה את האיסור והיתר וכנ"ל).

ג. חילוק הב"ח אינו עולה עם המפורש בדרכי משה ויש לחלק באופן אחר כעולה ממנחת יעקב ופמ"ג

מיהו המעיין בדרכי משה יראה בעליל שאין לפרש בדרכי משה כב"ח. דהנה ז"ל בסי' נג סוף אות ב: מיהו בנשמתה ולא ידעינן אי קודם שחיטה או לאחר שחיטה אין להקל הואיל ומהרי"ק לא רצה להקל מטעם ס"ס, נראה דס"ל דאין זה ס"ס גמור דהספק הב' שכתב האו"ה דהיינו שמא לא ניקבה הריאה אותו ספק היא מחמת חסרון ידיעתנו שאין אנו בקיאים בבדיקה. ולקמן סי' נז (אות יא) יתבאר שזה לא מיקרי ספק אמנם לקמן סי' נז (אות טו) יתבאר דלענין ס"ס לא בעינן בדיקה אם כן חסרון ידיעתנו אין מזיק לענין ס"ס ועיין לקמן. עכ"ל. מבואר בדבריו שהסברא להחמיר בנשמת הגף הוא משום שהספק שמא ניקבה הוא מחמת חסרון ידיעה, ודלא כב"ח שכתב שדוקא הספק אי קודם שחיטה אי אחר שחיטה הוא מחמת חסרון ידיעה כנ"ל. אלא שלפ"ז הדרא קושיא לדוכתה מאי שנא ס"ס דסירכא מס"ס דנשמת הגף.

וצ"ל כעט"ז המובא בש"ך סי' נג ס"ק טו, שכתב שהוא קרוב לודאי יותר שניקבה ואין כאן אלא ספק אחד ע"ש. ועוד, דבנשמת הגף שני הספיקות מחמת חסרון חכמה. וכך עולה מדברי פמ"ג שפ"ד סי' נג ס"ק טו שדקדק כן מהש"ך הנ"ל, וכתב באין הפסד מרובה אסור בנשמת דספק שמא לא ניקבה קרוב שניקב ועוד דספק שמא לאחר שחיטה הוא לפנינו ואם היה חכם היה יכול להכיר א"כ לא מיחשב לספק כלל וליכא אלא חד ספיקא ואסור. ע"כ. לפ"ז שוב אפשר להתיר בס"ס בסירכא אף בלא בדיקה וכסתמת הפוסקים בסי' פא, דאפשר שבאמת אין צורך בבדיקה דהלא אין אנו בקיאים ומ"מ כיון שהספק שמא ניקבה הוא שקול, והספק קודם שחיטה אינו נובע מחסרון חכמה, יש להקל ככל ס"ס.

לפ"ז שוב אין לומר כב"ח שהרמ"א בסי' קי הקל בנשמת הגף משום שמעיקר הדין הרמ"א פסק כאו"ה שאין אנו חוששין לספק הנובע מחמת חסרון חכמה במקום שאפשר לבדוק (היינו שינפח את הריאה), דהלא בסירכא אין צריך לבדוק וכנ"ל. צ"ל אפוא שבס"ס אין צריך לברר את הספק וממילא אין לחוש לחסרון חכמה אפי' אם לא נברר את הספק ע"י בדיקה, וכך מפורש בדרכי משה. דהנה ז"ל דרכי משה בסוף סי' נג: אמנם לקמן סי' נז יתבאר דלענין ס"ס לא בעינן בדיקה, א"כ חסרון ידיעתנו אין מזיק לענין ס"ס. וז"ל בסוף סי' נז: גם בענין ס"ס שפסק (א"ו) דבמקום שיש לה בדיקה יש לסמוך עליה, פליג עליה מהרא"י ז"ל בפסקיו סי' מז דכתב דכל ס"ס תלינן להקל אע"פ שיכולין

לברר ע"י בדיקה עכ"ל. אם כן משמע דהא דיכולין לברר גריעותא היא ואפי"ה אזלינן לקולא ושרי בלא בדיקה כלל. עכ"ל דרכי משה.

מעשה י"ל שמעיקר הדין פוסק הרמ"א כבסי' קי שבס"ס אין צריך לברר את הספק (וכמפורש שם בדברי הרמ"א: אע"פ שיש לברר על ידי בדיקת הריאה אין לחוש), וממילא אין גריעותא בחסרון חכמה, אבל בנשמת הגף ראוי להחמיר משום תרתי לריעותא – קרוב לודאי שהריאה ניקבה (לא מהני בדיקה אפי"ה בס"ס כי אין אנו בקיאינן) ושני הספיקות נובעים מחסרון חכמה. אבל בכל שאר ס"ס יש להקל אף בחסרון חכמה ואפי"ה בלא בדיקה כמו בס"ס דסירכא. כך עולה אף ממנחת יעקב כלל פז ס"ק לג.

ד. שיטת הש"ך ברמ"א

ז"ל הש"ך בסי' נג ס"ק טו אבל כשנמצא שמוט כו' – ובתשובת מ"ב (משאת בנימינן) סי' מ"א וסי' נ' האריך מאד ואמר דאף מהרי"ק אינו אוסר כלל היכא דאיכא ס"ס משמע אפילו בנשמת, ואף כי דבריו נכונים בזה, מ"מ בעיקר הדין האריך שלא לצורך דהדבר פשוט דדעת הרב דאין זה קרוי ס"ס כיון שהספק השני הוא מחמת חסרון ידיעה כדכתב בד"מ (וע"ל סי' נ"ה ס"ק ד' וסי' צ"ח ס"ק ט'). ובעט"ז כתב שהוא קרוב לודאי יותר שניקבה ואין כאן אלא ספק אחד ע"ש), ואישתמיטתיה למ"ב דברי ד"מ. ואף שציידד לשם לומ' דמ"מ הוי ס"ס ומסיק דבהפסד מרובה יש להקל אף בנשמת ע"ש, מ"מ פשוט הוא דגם הרב ס"ל דבמקום הפסד מרובה וכה"ג יש לחשבו שפיר ס"ס כדכתב בד"מ ס"ס נ"ז דס"ס כי האי חשיב ס"ס דאפילו בדיקה א"צ וא"כ חסרון ידיעה אינו מזיק וכ"כ לקמן סי' ק"י ס"ט בהגה דיש להכשיר בנשמת מטעם ס"ס והיינו דכ' הר"ב כאן: וע"ל ס"ס ק"י, ובס"ס ק"י כ': וע"ל סי' נ"ג, וכאן ר"ל דלמעשה יש להחמיר לאסור בנשמת אבל בהפסד מרובה וכה"ג יש להתיר וכ"כ הב"ח. מיהו שלא במקום הפסד מרובה אין להקל כלל דהא מהרש"ל באו"ש סי' מ"ה אוסר בנשבר הגף ספק קודם שחיטה ספק לאחר שחיטה, ומכ"ש דכאן הב' ספיקות הם מחמת חסרון ידיעה דגם הספק הראשון שמא קודם השחיטה הוא ג"כ חסרון ידיעה דאם היה חכם ובקי היה יכול להבחין כדכ' מהרא"י בהגהת ש"ד ס"ס פ"ז ויתבאר לקמן ס"ס נ"ה וכ"כ הב"ח. עכ"ל הש"ך.

לכאורה עולה מדברי הש"ך כמסקנה העולה לעיל שיש להקל בס"ס אפי' כשנובע מחסרון חכמה לפי שאין צריך לברר את הספק, ורק בנשמת הגף יש להחמיר משום תרתי לריעותא, וכך משמעות שפ"ד כאן בביאורו לש"ך, וכנ"ל. אלא שלפ"ז צ"ע מה ראה נקוה"כ בסי' צח להקשות על הט"ז מס"ס דסירכא בהביאו את שיטת הב"ח שטעם ההיתר שם משום דאפשר למיבדק בפושרין ובנפיחה וכנ"ל, והתבאר לעיל דהיינו דוקא כשבדק וכמפורש בדרכי משה בביאורו לשיטת איסור והיתר (המיקל באופן זה בספק חסרון חכמה, הגם שסבור שצריך לברר את הספק). ושמה אכן הש"ך הבין שהב"ח מקל בסירכא גם בלי לבדוק ועיקר כונת הב"ח לומר שאנו מחמירין בכל הסירכות למרות שרובן היו נמצאות בבדיקה ככשרות, ראה בש"ך סי' פא ס"ק ט שמעמיד את דברי הטור

והמחבר דוקא בסתם סירכות שאנו אוסרים מספק מכח שא"א בקיאין בבדיקה אבל ודאי איכא סירכות טובא דטריפות בודאי וכמו שנתבאר בסי' לט, ע"ש. וראה כאן בש"ך (ס"ק יד) שכתב בשם הב"ח: כל מאי דמכשירין מטעם ס"ס היינו היכא דאיסור והיתר שוין אבל היכא דאיכא למיתלי באיסור טפי מבהיתר תלינן לחומרא.

בקונטרס הספקות כתב הש"ך באות לד: ע"ל סי' נ"ג ס"ק י"ד נתבאר דין זה דנשבר או נשמט גף העוף, ועי' שם וגם לעיל סי' נ"ה ס"ק ד, נתבאר דחסרון חכמה לא הוי ספק לא לענין ספק אחד ולא לענין ספק ספיקא. עכ"ל. מסתימת הש"ך עולה שיש להחמיר בכל ס"ס הבא מחמת חסרון חכמה, ואילו מדבריו כאן בסי' נג משמע שדוקא בנשמט הגף דאיכא תרתי לריעותא וכנ"ל. אפשר שהש"ך החמיר בזה להלכה משום שחלוק הוא על הרמ"א שלא הצריך לברר את הספק, שכן אחר שכתב הש"ך בקונטרס הספיקות ס"ק לה, שהרשב"א מצריך בדיקה היכא דיכולין לברר, כתב למסקנה: הלכך נראה דהיכא דאפשר לבדוק כגון שהוא לפנינו ואין הפסד בדבר יש לבדוק אבל בלאו הכי אין להחמיר. עכ"ל. לפ"ז אפשר שאכן אין להקל (אם לא במקום הפסד מרובה) בכל ס"ס מחמת חסרון חכמה, מלבד בס"ס דסירכא שמקילין ע"י בדיקה וכעולה מהב"ח ומנקה"כ וכנ"ל [ז]. אכן מסתימת הפמ"ג על הש"ך כאן בס"ק לד, ובסי' נג שפ"ד ס"ק טו (הובא לעיל) משמע שמבין בש"ך כמו מנחת יעקב וכנ"ל, ורק בס"ס כעין נשמט הגף יש להחמיר.

ה. שיטת הט"ז ברמ"א

הט"ז בס"ק ח, כתב גבי הס"ס שהתיר הרמ"א בנשבר הגף: אין זה ס"ס גמור, דהך ספק שמא לא ניקבה הוא תלוי בחסרון בקיאות שלנו בבדיקה כ"כ המרדכי ואגודה בשם ה"ג ורש"ל מביאו וגם מהרי"ק סי' לה לא חשיב האי מלתא לס"ס. וע"כ החמיר רמ"א כאן בנשמט כיון שהוא מפורש בתלמוד לאיסור בלא בדיקה לא סמכינן אהאי ס"ס, ובסי' קי כתב רמ"א חד דינא בנשבר ובנשמט דבתרווייהו מותר מטעם ס"ס, וצ"ל דלקמן כתב מצד הנראה לו לפי הדין וכאן כתב מצד החומרא שכן משמע לשונו כאן שכתב יש להחמיר ולאסור וכן פי' מו"ח ז"ל דברי רמ"א ורש"ל פסק דגם בנשבר יש להחמיר בספק אימתי נעשה. עכ"ל.

במשב"ז כתב: ווא"י (ואיני יודע) אמאי לא אמר נמי דספק מחיים פשיטא דהוה חסרון חכמה, ועיין מ"י כלל פ"ז אות לג ופ"ה אות מח, דהט"ז גופא כתב בסימן פ"א אות ד' דסירכא לא הוה חסרון חכמה כיון שאין א' בקי, אם כן ה"ה כאן. ומיהו מחיים או לאחר מיתה מיקרי חסרון חכמה ומשום הכי ל"ק נמי מה שהקשה שם דס"ס א"צ לברר כלל כמבואר סי' קי, דכאן יש להחמיר דמחיים או לאחר שחיטה הוה חסרון חכמה דהוה

ז. וראה שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא יו"ד סימן נו ד"ה הנה בי"ד, שכתב שאף הרשב"א לא החמיר בזה כ"א באפשר לברר תרווייהו ספיקות בבדיקה שנעמוד על הברור של שניהם ולא ישאר לנו שום ספק.

לפנינו ואם היה חכם היה מכיר שמחיים. ובלבוש כתב דאין ספק הב' שקול דקרוב הדבר דניקב בנשמת וה"ה ביש עוקץ. עכ"ל משב"ז.

מבואר שקשה על הט"ז מדוע הקל הרמ"א בס"ס בסירכא ולא חשש לחסרון חכמה, אך החמיר בנשמת הגף, על אף שבשניהם ספק שמא ניקבה. אכן לדעת משב"ז אפשר היה לו לט"ז לחלק דבנשמת הגף מחמירין כי הספק מחיים או לאחר מיתה הוא חסרון חכמה של היחיד, ובזה החמיר הרמ"א בס"ס (ועל כן הקל בסירכא), ועוד דבנשמת הגף קרוב שניקב וכעט"ז (ולאור המתבאר לעיל אפשר היה להוסיף חילוק דהכא בנשמת הגף שני הספקות מחמת חסרון חכמה). לפ"ז מתחדש בפמ"ג שהרמ"א מעיקר הדין מתיר בס"ס אפי' בחסרון חכמה של היחיד וכעולה ממה שהתיר בסי' קי אפי' בנשמת הגף. ואפשר שראיה לדבר ממה שבדרכי משה סי' מט סע' ב כתב: אבל אם הספק אפשר להתברר אלא שאין החכם שבא לפניו בקי לראות וכו' זה לא מקרי ספק כלל כמו שיתבאר אי"ה סי' נז (נראה שכונתו לאות יא) א"כ אין כאן אלא ספק א' וטריפה, וע"ל ס"ס נז בדיני ס"ס. עכ"ל. נראה שדרכי משה שלח לסוף סימן נז שם התבאר דבס"ס אין צריך לברר את הספק וממילא אף ספק בקיאות של חכם אחד שמיה ספק. מיהו בשפ"ד בסי' קי על קונטרס הספיקות אות לד, גבי חסרון חכמה כתב: ויש כמה חילוקים אזכיר קצתם: ספק כחל וקדירה דלא ידעין כמה בלע או כמה נפיק, לכולי עלמא לא הוה ס"ס או ספק דרבנן להקל, דכל אחד יבוא לשער לפי אומד דעתו, ספק שחכם א' אינו יודע לשער או ספק הוראה זה לא מקרי ספק להלכה. ספק שעכשיו אין חכם שיוכל לברר כמו נשבר הגף (פשוט שצריך לתקן: נשמת הגף, דבנשבר מותר בכל עניין, וכ"כ במשב"ז סי' צח ס"ק ו) בהפסד מרובה יש להתיר. ע"כ. משמע שבספק שחכם א' אינו יודע אין להקל בס"ס אפי' בהפסד מרובה ודלא כעולה ממשב"ז הנ"ל. מאידך גיסא נראה לדקדק שאין להקל בס"ס אלא אם כן בהפסד מרובה דוקא כמו בנשמת הגף דאיכא תרתי לריעותא: קרוב לודאי שנקבה הריאה, ושתי הספיקות מחמת חסרון חכמה (ואחת מהן חסרון חכמה של היחיד ולא של הכלל), אבל בשאר ספיקות שאינן כנשמת הגף אפשר להתיר אף בלא הפסד מרובה. וכנ"ל.

ו. שיטת השו"ע

לכאורה השו"ע מחמיר בסי' נג בס"ס שהרי כתב: נמצא הגף שבור ואינו יודע אם קודם השחיטה נשבר או אחר כך – טרפה. זוהי לכאורה חומרא יתירה שהרי מחמיר אפי' בגף שבור אע"ג שיש מכשירין אף בלא ספק, וכ"ש שמחמיר בנשמת הגף. מיהו המעיין בש"ך ס"ק יב ובט"ז ס"ק ז יראה שמחוייבים להעמיד את השו"ע שיש בשבר עוקץ דבלא זה מתיר השו"ע אף בלא ס"ס כמבואר בסע' ב [ח]. ומבואר בסע' ב שאם יש עוקץ

ח. לכאורה אין זה כהבנת הרמ"א את השו"ע. אולם אפשר שהרמ"א יודה שבדעת השו"ע מחוייבים לפירוש הש"ך והט"ז אלא שהרמ"א ביקש להשתמש בשיטחיות לשון

מחוייבים לבדוק את הריאה (ע"י נפיחה) כי קרוב הדבר שהריאה נקבה. לפ"ז השו"ע אסר בס"ס דוקא כשהריאה אבדה (דאם היא לפנינו הלא יכול לבדוק לדעת השו"ע) [ט]. נמצא שלא נוכל מסוגיא זו להכריע בדעת המחבר בדין ס"ס כשספק אחד או שנים מחמת חסרון ידיעה, שהרי התיר את הבדיקה אפי' בנשמת הגף כמבואר בסע' ג. מעתה אין לנו אלא את אשר פשוט לשו"ע בס"י פא גבי סירכא דהוי ס"ס אפי' שהוא מחמת חסרון ידיעה. ולא עוד אלא שאין מה שדוחק בנו לומר שהשו"ע התיר בסירכא רק אם יבדוק, וממילא אפשר שמודה שבכל ס"ס אפשר להקל ואפי' בחסרון חכמה, כי אין צריך לברר. לפ"ז מיקל השו"ע טפי מהרמ"א שהרי מתיר אף שלא במקום הפסד גדול.

ה

סימן עה סע' ב: עצם הקולית שניתק

ז"ל השו"ע: עצם הקולית שניתק ממקומו במקום חיבורו בגוף, והיינו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה, טרפה בין בבהמה בין בעוף, והוא דאיככול (פי' שנרקבו) ניביה, והם היתרות שבעצם הכף שיוצאות על העצם הזכר ואוחזות אותו, אבל נפסקו שלא מחמת עיכול, כשרה. הגה: וכן אם לא נתעכלו רק מעוטין, ורובין קיים, כשר מדינא (רשב"א בתשובתו ובחידושו), אך י"א דאין אנו בקיאים באיככול ניביה, לכן יש לאסור כל שמוטת ירך שמא איככול ניביה. עכ"ל.

ז"ל הש"ך שם ס"ק ד: דא"א בקיאים כו' – וכתב הר"ף בהגהת סמ"ק אמנם אם מצאו שמוטה לאחר שחיטה ואינו יודע אם לאחר שחיטה או קודם שחיטה כשרה דודאי בשעה מועטת כזו לא איככול ניביה ובלבד שידע שלא היתה שמוטה בשעה שהובאה לשחוט עכ"ל. וכ"כ המרדכי פא"ט, והגהת מיימוני פ"י ומביאם ב"י וד"מ ות"ח כלל פ"ז דין ו'. ומשמע דלטעמא דבשעה מועטת כזו לא איככול ניביה דאפי' איפסק ניביה כשרה וכ"כ באגודה פא"ט סימן נ"ו. ומשמע מדבריהם שכתבו: ובלבד שידע שלא היתה שמוטה בשעה שהובאה לשחוט כו', דאי איכא ספיקא אם היתה שמוטה קודם לכן או לא, טרפה. וקשה דהא הוי ס"ס ספק לאחר שחיטה נשמת ואת"ל קודם שחיטה דילמא לא איככול ניביה. מיהו בהגהות שבסוף ס' או"ה כלל נ' דין ה' מתיר בכה"ג מטעם ס"ס, אבל משמעות הפוסקים דלעיל לא משמע הכי. ובתשובת מנחם עזריה סימן צ"ז שאלה מעשה בעוף א' שנשבר העצם מהארכובה ולמעלה ואין עור ובשר חופים את רובו ולא הרגיש השוחט בשבירה זו בשעת שחיטה אם יש להתירו מכח ספק ספיקא ספק לאחר שחיטה ואת"ל קודם שחיטה שמא לא יצא לחוץ קודם שחיטה. תשובה כבר ידעת

השו"ע לצרכיו, דדוחק גדול שהרמ"א יפרש את השו"ע כפשוטו אחר שהדבר סותר לסע' ב.

ט. וצ"ע דאם אבדה מסתבר להקל כדין נשפך. ונראה שהט"ז בס"ק ז' דקדק וכתב ומיירי שאי אפשר לבדוק הריאה, וכוונתו דאין כאן בקי. וראה בחי' בית מאיר כי בתשובות משאת בנימין מעמיד את השו"ע כשנבדקה הריאה ונמצאה נקובה.

שאינ מתירין שום איסור מכח ס"ס אלא בזמן שב' הספיקות מתהפכים וכאן א"א להפכן א"כ אין זה אלא ספק א' כו' עכ"ל, וכ"כ האגור בשם התוס' דכל ס"ס שאינו יכול להפכו לא מקרי ס"ס, א"כ בכאן י"ל דאינו מתהפך דליכא למימר ספק נתעכל או לא נתעכל ואת"ל נתעכל שמא לאחר שחיטה דאם נתעכל ודאי קודם שחיטה, דבשעה מועטת כזו לא נתעכל וא"כ כיון דנתעכל קודם שחיטה שף נמי קודם שחיטה ועוד דלאחר שחיטה לא שייך כלל לפלוגי בין נתעכל או לא. אבל צ"ע דבדוכתי טובי מוכח דאע"פ שאינו מתהפך קרי ס"ס ואע"ג דבדיני ס"ס בדין ט"ו חלקתי בזה ע"ש, מ"מ הכא כיון דנתעכל בלא נשמת אינו טרפה א"כ שפיר י"ל ואת"ל נתעכל שמא נשמת לאחר שחיטה. אלא נראה לומר דאע"ג דאיכא ס"ס כיון דהספק הוא מחמת חסרון ידיעה לא הוי ס"ס כדלקמן סי' צ"ח ס"ק ט' וסי' ק"צ ס"ק נ"ד דלא כתשובת משאת בנימין סי' נ' שכתב דלענין ס"ס לא איכפת לן במה שהוא חסרון ידיעה ע"ש. עכ"ל.

נמצא שהש"ך מכריח בדרכי משה ובתורת חטאת דס"ס הבא מחמת חסרון ידיעה לא הוי ס"ס. אבל במנחת יעקב כלל פו פז ס"ק יג, השיג על הש"ך, וז"ל: אבל צ"ע לפי מה שפסק הרב לעיל כלל מג סוף דין ז דהיכי דאיכא ס"ס מחמרינן (צ"ל: מקילינן, כך נראה לי פשוט) אף היכי דיש לו תקנה ע"י בדיקה וא"צ שום בדיקה, אם כן חסרון ידיעותנו לא מעלה ולא מוריד דהלא אף אם היינו בקיאין בבדיקה לא היה צריך לבדוק, אם כן חסרון ידיעותינו אינו מזיק. ועוד דלפי מה שכתבתי לעיל כלל פ"ה ס"ק מח בשם הש"ך עצמו ושאר פוסקים מבואר להדיא דכה"ג לא מקרי ספק חסרון ידיעה, לכן נ"ל עיקר דלכך לא מקרי כאן ס"ס כיון דאי אפשר להפכו וכו', עכ"ל.

נראה שהש"ך מודה שהרמ"א מיקל בזה בהפסד מרובה עפ"י מה שפסק הרמ"א בסי' קי. להבנת הש"ך ס"ס דנידון דידן שווה לס"ס דנשמת הגף דאין להקל בזה אלא בהפסד מרובה לפי שקרוב לודאי דאיעכול ניביה ואף שני הספקות מחמת חסרון חכמה. וצ"ע אפוא מה ראה מנחת יעקב להכריח דלית ליה לרמ"א ס"ס אם אינו מתהפך, אחר שאפשר שנידון דידן שווה לנשמת הגף שהרמ"א מחמיר בו.

ו

סי' קצ סעי' מו: ספק בנתכבס הבגד

ז"ל השו"ע יו"ד סימן קצ סעיף מו: חלוק שלבשתו בימי נדתה ונתכבס, וחזרה ולבשתו בזמן שהיא טהורה בלא בדיקה, אם נתכבס על ידי ישראלית ואינה בפנינו לשאול, חזקה בדקתו בשעת כיבוס, ואינה תולה בו. ואם היא בפנינו ואומרת שלא בדקתו, תולה לומר שמתחילה היה ולא עבר על ידי הכיבוס. ואם נתכבס ע"י שפחה או עובדת כוכבים, אפילו אינה לפנינו, תולה לומר שמתחילה היה. ואם אפשר לעמוד על הבירור, כגון שמכרת במראיתו, אם מקדיר דהיינו שנכנס לתוך הבגד, בידוע שקודם כיבוס היה. ואם מגלד, דהיינו שאינו נכנס לתוך הבגד, בידוע שאחר כיבוס היה. ואם אינה בקיאה בכך, חוששת להחמיר (דעת הראב"ד).

ז"ל הש"ך שם ס"ק סא: ואינה בפנינו כו' – נראה דגם החלוק אינו בפנינו דאם הוא בפנינו תבדוק במקדיר או מגליד ואם אינה בקיאה תחמיר כדלקמן בסמוך, אלא מיירי שנאבד החלוק דבכה"ג אין להחמיר כדכתב בפרישה סע' עא וכ"כ הרא"ה בב"ה דף קע"ט ע"ב וכן משמע ברשב"א בת"ה שכתב ואפשר שגם הרב לא אמר אלא בדאפשר למיקם עלה דמלתא ע"כ, ומביאו ב"י משמע אבל בנאבד דלא אפשר למיקם עלה דמלתא טהורה מספק דרבנן לקולא והכי אמרינן לעיל סימן צ"ח ס"ג דכשהוא לפנינו ואפשר למיקם עלה דמלתא אלא שאינו בקי בשיעורו לא הוי ספק אבל כשנשפך ואי אפשר למיקם עלה דמלתא הוי ספק דרבנן ולקולא ע"ש [י].

הש"ך שם ס"ק סד חוששת להחמיר – שאין זה כספק דרבנן דספק הבא ממיעוט הכרה אינו ספק דאם אין זה בקי ומכיר אחר יכיר, הרשב"א. וכן כתב הט"ז שם ס"ק לה: ואע"ג דכתמים דרבנן וספיקא לקולא מכל מקום כאן הוא בא ממיעוט ידיעה שאינו יודע להכיר וכיון דאיכא אינשי טובא דמכירין בזה אין הולכין בספיקא להקל, כן כתב הרשב"א ודכוותיה מצינן בסימן צח סע' ג' מה שכתבתי שם בשם המרדכי (היינו דדעת השוטים אינו כלום).

מפשטות לשון הרשב"א עולה לכאורה דספק מחמת ידיעה של כל הדור חשיב כספק, וכבר השגיח בזה הט"ז בס"י פא סוף ס"ק ד שכתב שמדברים אלו של הרשב"א משמע שסובר כרא"ש. וכל זה עולה עם המתבאר לעיל שאכן אף הרשב"א מתיר בספק הבא מחמת חסרון ידיעה, ואף הש"ך יודה לזה (כעולה מסתימתו כאן). מיהו נראה שאין דיוק זה מוכרח דכאן מיירי בספק באיסור דרבנן וממילא אין להקל בספק הבא מחסרון ידיעה ולא דמי לס"ס, ודלא כהבנת הט"ז ביו"ד סי' צח שדימה זה לזה.

דהנה בתוה"ש ס"ק מז ד"ה ואם אפשר לעמוד על הברור, כתב: לאפוקי נאבד או נתכבס החלוק אחר כך, דאז כל היכא שאין חזקתו בדוק ע"י הכבוס תולין בלפני כיבוס, דדוקא אם אינה בקיאה מחמירין מספק משום דהוי ספק חסרון ידיעה. בחי' רע"א ס"ק כ, כתב: ועיין מנחת יעקב (תוה"ש). ובתפארת למשה כתב והאינדא דאין אנו בקיאים בין מקדיר למגליד אף נאבד אסור, דמיד כשנמצא הכתם נאסרה מחמת דהוי ספק דהוי חסרון ידיעה וע"י שנאבד אחר כך לא הותרה. ועיין פמ"ג בשפ"ד (סי' נג ס"ק טו), ובלבושי שרד בפתיחה אות מד. עכ"ל. דברי תפארת למשה צריכים לכאורה ברור, מדוע בכלל נאסור במקדיר מחמת שאין אנו בקיאים והלא זהו ספק הבא מחמת חסרון ידיעה לכל העולם ואין לו תקנה (ועל כן אינו דומה לכחל שאסרו בזה משום שיש לו תקנה כנ"ל בט"ז). ואף המתירין בסירכא משום דהוי ספק שקול וכנ"ל אמורים להתיר ספק שקול זה. ואף לב"ח היה מקום להקל בספק זה אם נבדוק כיון שהבדיקה כתובה בגמ'. על כרחך צ"ל דהיא גופה הגזירה להחמיר מחוסר בקיאות (אפי' של כל העולם)

י. וראה סד"ט ס"ק פד ד"ה ועי' כתב הרשב"א, שחולק על הש"ך בביאור הרשב"א ואכמ"ל.

אע"ג דכתמים דרבנן (כשם שהחמיר בכחל, ולא מטעמו של הט"ז), ואין זה עניין לס"ס שמקילין בכהאי גוונא, וכן מצאנו במיאון וכדלקמן. וראה עוד תוה"ש סי' קצ ס"ק ל.

ז

אה"ע סי' קנה סע' כב: להחמיר שלא תמאן

ז"ל השו"ע אה"ע סימן קנה סעיף כב: י"א דהאידינא יש להחמיר שלא תמאן אחר י"ב שנה, אע"פ שנבדקה ולא נמצאו לה שתי שערות וגם לא בעל אחר י"ב שנה. וכתב שם בבית שמואל: משום דקי"ל גומות אע"פ שאין שערות ואין אנו בקיאין בזה, גם ס"ל א' בגבה וא' בכריסה היינו גבה וכריסה ממש ואין אנו בקיאין לבדוק כל הגוף, אע"ג אם לא בעל אינו אלא מדרבנן, מ"מ לא הוי כספק דרבנן כיון שהוא חסרון ידיעה דאין אנו בקיאין ועיין ביו"ד סי' צח. ומכאן מבואר אפי' חסרון ידיעה לכל העולם לא הוי כספק דרבנן, גם מוכח מכאן אפי' ספק שאין תקנה לדבר כי הכא אם היתה ממאנת היתה מותרת לקרוביו והשתא אין היתר לקרוביו מ"מ אין מקילין, ועיין בט"ז שם, מיהו יש לחלק. עכ"ל.

בשו"ת האלף לך שלמה חלק יו"ד סימן קח, ביאר כיצד אפשר לחלק: נראה כוונתו דהתם הוי איתחזק איסור ונהי דיש דעות דבספק דרבנן אף באיתחזק לקולא מ"מ בהצטרף יחד ספק בחסרון חכמה אף דהוי לכל העולם כיון דהוי אתחזק איסורא ג"כ לכ"ע יש לחוש לחומרא, אבל היכא דלא איתחזק איסורא י"ל כדעת הט"ז. ועוד עלה בלבי לומר דאף להב"ש היינו רק בספק אחד אז לא נחשב ספק בח"ח אף דהוי לכל העולם, אבל בס"ס י"ל דלכ"ע מצטרפין לס"ס היכא דהוי ספק לכל העולם כיון דהוי ס"ס מצרפין גם זה לספק. עכ"ל.

נראה שכוונת התירוץ הראשון לומר דספק זה אינו שקול דהלא רוב נשים בהיותן בנות י"ב שנים ויום אחד מביאות ב' שערות, ועל כן אחר י"ב שנים בסתמא אינה יכולה למאן ומוחזקת כאסורה אם לא תבדק (כמפורש בשו"ע שם סע' יט), ודמי לגף שנשמט וכנ"ל (ומ"מ הרמ"א הקל מעיקר הדין אף שנשמט הגף ולכן כתב במפורש שמיקל בס"ס אפי' בחזקת איסור). ובאמת צ"ע מדוע לא חשיב הכא שיש תקנה ע"י גט (ואע"ג שתאסר לקרוביו מ"מ דמי לכחל שאסרו עד ששים כנגד כולו).

חילוקו השני של האלף לך שלמה אינו מיישב את הט"ז, אלא חלוק על הט"ז שהרי פשוט בט"ז שיש לדמות ספק בדרבנן לס"ס בדאורייתא. נראה שסברת האלף לך שלמה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (פסחים דף ל ב), וממילא במקום שהחמירו משום חוסר בקיאות החמירו אף בדרבנן, וזהו הטעם בכחל שהחמירו בו כמו באיסור תורה (כגון בקדרה בת יומא שצריך כנגד כולה) וצריך ששים כנגד כולו, ודלא כט"ז, והוא הדין

כאן גבי מיאון, והוא הדין בכתמים דאין מקילין במקדיר דאין אנו בקיאין וכנ"ל בתפארת למשה [יא].

נראה שכל זה פשוט ברשב"א שלמד לאסור ספק ידיעה באיסור דרבנן של היחיד, מספק ידיעה באיסור דרבנן של הכלל כמבואר בכחל, וכן פשוט הוא לב"י. וכל מה שפלפל הט"ז וחילק בין כחל לשאר ספיקות של הכלל, נובע בכך שלא חילק בין ספק באיסור דרבנן לס"ס, וכבר הובא לעיל בשם שפ"ד שסברת הט"ז שאין הרשב"א מיקל בספק מחמת חסרון ידיעה, אינו עולה עם המפורש בב"י גבי ס"ס בסירכא. לפ"ז שוב אין הכרח במה שלמד הט"ז מכחל שאין להקל בספק הבא מחסרון ידיעה במקום שיש תקנה, דבאמת אין זו תקנה שהרי אסרנו עד ששים, ולאור כל המתבאר לעיל נראה להקל בזה, אך כאמור רק בס"ס ולא בספק דרבנן.

כאמור בדרכי משה (וכן עולה מהרמ"א בסי' קי) יש להקל בס"ס אפי' בחסרון חכמה משום שאין צריך לברר את הספק. לפ"ז עד שלא נמצא (ואני לא מצאתי) שאפשר להקל בספק דרבנן בלא לברר את הספק, לא נוכל להקל בספק דרבנן הנובע מחסרון חכמה.

ח

או"ח סי' רסא סעי' א: ספק בין השמשות

ז"ל השו"ע: ספק חשיכה והוא בין השמשות אין מעשרין את הודאי ואין מטבילין את הכלים וכו'. וכתב המ"ב בס"ק א עפ"י הב"ח: ואם נסתפק אם הגיע הזמן לבה"ש ג"כ אסור. ובביאור הלכה שם ד"ה בין השמשות: ולא הוי ס"ס, דספק חסרון ידיעה אינו נכנס כלל בגדר ספק [ואפילו לענין מעשר דהוא דרבנן וכ"ש לענין הדלקה, כ"כ הפמ"ג] משא"כ בין השמשות דהוא ספק לכל העולם [אחרונים (ראה לבר"ש)] ועוד נ"ל דמשי"ה לא הוי ספק דהוא משם אחד ספק יום ספק לילה. עכ"ל. לאור המתבאר לעיל שאפשר שמקילין בס"ס אף בחסרון ידיעה של היחיד (דבנשמת הגף הספק אי קודם שחיטה או אחר שחיטה נחשב לחסרון ידיעה של היחיד לפי שבקי אפשר שהיה יודע כנ"ל), נראה שיש לקבל את הפירוש השני [יב].

יא. אפשר שלכך כיון בתורת השלמים על קונטרס הספיקות ס"ק מה שכתב: ועיין בבאר שבע פרק אלו טרפות דף פ' ע"ד שכתב שם בשם האו"ה כלל נ דין ה' דאפילו לעינן ספק אחד דחסרון ידיעה מקרי ספק שפיר, והשיג הוא עליו ע"ש. ובאמת זה אינו דלהדיא מבואר באו"ה כמה פעמים דכה"ג לא מקרי ספק. וכן מבואר להדיא שם בכלל נ דין ה, ומה שכתוב במקצת ספרי האו"ה שם: ומיהו קרוי ספיקא, הוא בודאי טעות סופר וצריך להיות: ואין קרוי ספיקא, דאם לא כן לא יתיישב כלל לשון האו"ה שם, וכן מצאתי בספר מוגה וכן בתשובת צמח צדק סי' קז. עכ"ל.

יב. נראה שא"צ לומר שספק בין השמשות הוא בבחינת ספק לכל העולם, דבאמת זהו ספק גמור כמבואר בשו"ת האלף לך שלמה חלק או"ח סימן ו ד"ה ובהיותי בזה, וז"ל: עיין בתוס' פ"ק דעירובין גבי פרוץ כעומד דמצרפין הך ס"ס דא"א לצמצם, ובע"כ אף

ט

ספק ספקא במראות

א. האפשרות לדון כל מראה דם כספק שמא אינו מד' דמים

בנודע ביהודה מהד"ת יו"ד סימן קכא ד"ה ודעת הרמב"ן, בכיאר לדברי הרמב"ן, כתב דחסרון ידיעה שלנו במראות לא נחשב ספק. ודבריו צ"ב.

דהנה **סד"ט** בסי' קפח ס"ק ח ד"ה ובתשובת, הביא תשובת בית יעקב (ראה פ"ת ס"ק ט) שכתב דאשה שראתה קרטיין ונאבדו בלא בדיקה אם נמוחו או לאו, דמותר מטעם ספק ספיקא, ספק אם הוא אדום או לאו, ואת"ל שהוא אדום שמא לא היה נמוח, ואע"ג שהאשה אומרת שראתה קודם שנאבד והיה אדום, מ"מ כיון שיש מראה אדום שהוא טהור אלא שאין אנו בקיאים, חשוב ספיקא דהוי חסרון ידיעה לכל הדור כמ"ש הרא"ש פרק כל היד וז"ל: ובדורות הללו אין בקי לראות בדמים לשעון על חכמתו ולהפליא בין דם לדם ואפילו בימי חכמי התלמוד היו מן החכמים נמנעים לראות דמים כ"ש האידנא שאין לטהר שום דם ומראה אדמומית, עכ"ל. ואם כן בנידון דידן הוי ספק ספיקא, ואף דהוי ספק חסרון ידיעה מכל מקום הוי ס"ס תדע שהרי כתב הרמ"א לספק דספק מן המקור ספק מן הצדדים הוי ס"ס אע"ג דהוי ספק חסרון ידיעה, ועוד דבתשובת משאת בנימין סי' נ' כתב דגבי ס"ס אינו מזיק חסרון ידיעה, והש"ך סי' קי חלק עליו ואין דבריו נראין. ע"כ דברי תשובת בית יעקב כמובא בסד"ט.

סד"ט כתב: ולשיטתו בלא"ה לא קשה מידי, מהא דספק חסרון ידיעה שהרי הוכיח הט"ז ביו"ד סימן צח ס"ק ו דדוקא היכא דיש חסרון ידיעה ליחידים, אבל לאחרים יוכל להתברר הוא דלא מיקרי ספק, אבל היכא דהוי חסרון ידיעה לכל הדור לא מיקרי חסרון ידיעה ונכנס בגדר הספק, ואם כן בנדון דידן שאפילו בימי חכמי התלמוד נתמעט הבקיאות ובדורינו אין הכרה משום אדם להפליא בין דם לדם אם כן נכנס לגדר הספיקות. עכ"ל סד"ט. לאור מה שהתבאר לעיל ראוי היה לסד"ט לומר שאף שהרמ"א סבור שס"ס הנובע מחסרון חכמה אינו בכלל ספק ואפי' בחסרון חכמה של כל הדור, מ"מ היקל בזה הרמ"א משום שבס"ס אין צריך לברר את הספק וכפי שכתב בסי' קי גבי נשמט הגף. ואע"ג שהרמ"א בסי' נג החמיר בנשמט הגף, הכא גבי קרטיין חשיב כהפסד מרובה דבזה פוסקין כעיקר הדין המובא ברמ"א בסי' קי. ויותר יש לומר דאין הספק גבי קרטיין כספק בנשמט הגף דאית ביה תרתי לריעותא (שני הספיקות נובעים מחסרון חכמה והספק אם ניקבה הריאה קרוב לודאי), וממילא מותר אף שלא בהפסד מרובה.

למ"ד דספק חסרון ידיעה לכל העולם לא הוי ספק, היינו אם אפשר עכ"פ בשום אופן לדעת וכגון בנדון הבית שמואל הלי' מיאון שהי' אפשר בימים הקדמונים לבדוק, אבל בא"א לצמצם כיון דבשום אופן א"א לצמצם לא נחשב ספק חסרון ידיעה.

סד"ט הוסיף שהאפשרות לומר שיש ספק במראה הדמים תלוי במחלוקת ראשונים. הראב"ד (עמ' לז) כתב שרוב דמים שבאשה טמאים (ואומרים זאת אפי' לקולא), והרז"ה חלק עליו וכתב בסלע המחלוקת אות טז, שרוב דמים אינם טמאים. סד"ט הוכיח כראב"ד ועל כן ס"ל לסד"ט שאין להכניס זה בגדר ספק, דאזלינן בתר רובא, עפ"י מה שאמר הש"ך בי"ד סי' נג ס"ק יד בשם הב"ח וז"ל: כל מאי דמכשירין מטעם ס"ס היינו היכא דאיסור והיתר שוין אבל היכא דאיכא למיתלי באיסור טפי מבהיתר תלינן לחומרא. מיהו למסקנה כתב סד"ט: אך כבר כתבתי לעיל בסי' קפ"ג (ס"ק ב ד"ה ובוה) דדברי הש"ך אינן מוכרחים והבאתי ראיה מתוספות ומהריב"ש דהוי ספק ספיקא אפילו היכא דאיכא למיתלי באיסור טפי, יע"ש.

להלכה חלק סד"ט על בית יעקב בעניין הקרטין, וכתב: ועם כל זה אין זה ס"ס משום דהוי הכל משם אחד, ולא הוי אלא חד ספקא – אם הוא דם נדה או לאו דהספק הראשון אם היה לו מראה טמא או לאו ואם כן הך ספיקא הוא אי הוי דם נדה או לאו וגם בספק שמא נמוח או לאו נמי הך שם הוא דאי לא נמוח אמרינן דאין זה דם נדה אלא בריה וכו' ע"ש.

אף בשו"ת מהרש"ם חלק א סימן סח, כתב: ומצאתי בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קי"ב (מהראשונים, ר' חיים בן יצחק, לפני כשבע מאות שנים בגרמניה-אוסטריה), שהאריך בדין רואה מחמת תשמיש והדם משונה במראיתו מדם נדה, והעלה להקל מכח ס"ס. דשמא כיון שמשונה במראיתו אין זה ממראה ה' דמים, כיון שא"א בקיאים במראה דמים, וא"כ אפי' בא מן המקור טהור, ושמא מן הצדדים בא. ואח"ז האריך להוכיח דרוב דמים טהורים, וזהו כדעת הרז"ה שהביא הסד"ט סוף סי' קפ"ח שם. אבל מבואר שם בתשובה דגם אי נימא רוב דמים טמאים, אפ"ה יש לצרף לס"ס. ע"כ מהמהרש"ם.

וראה עוד בשו"ת אבנ"ז סי' רכב, שדן באשה שמרגישה זיבת דבר לח ורואה דם טהור ובתוכו מראה אדום מעט, וכתב שיש לטהרה מעיקר הדין משום ס"ס: ספק שמא מן העליה (עפ"י שו"ת שב יעקב הסובר שכיון שעיקר המראה טהור לא אמרינן בזה דרוב דמים מן המקור ואפשר שבא מהעליה) וספק שמא אינו מד' דמים. ואכמ"ל כיצד פסק להלכה, ע"ש ובמה שהוסיף בסי' רכג.

מעתה יש לדון מדוע נוב"י כתב דחסרון ידיעה שלנו במראות לא נחשב ספק, כנ"ל. אפשר לכאורה שחושש לראב"ד דרוב דמים טמאים ולש"ך האומר שאין להקל בס"ס דאיכא למיתלי באיסור טפי. עוד אפשר שחושש לדעת הרמב"ן שחכמים גזרו על כל הדמים שיהיו טמאים ושוב אין לעשות מזה ס"ס, ראה אבני נזר יו"ד סי' רכב (לפ"ז אפשר שדברי נוב"י אמורים שם רק בדעת הרמב"ן, שכן דן בשיטתו, ואפשר שיודה למה שכתב אח"כ אבנ"ז שמדברי הסוכרים גבי קרטין די ש"ס, מוכח שלא חששו לרמב"ן). עוד אפשר שלדעת נוב"י דוקא באבדו הקרטין אמרינן דהוי ס"ס, אבל אם

הדם לפנינו אין אומרים ס"ס, ודלא כעולה מרע"א שמיקל אף בזה [יג]. ובאמת שאין יתרון באבד הדם לאור דברי תפארת למשה הנ"ל [יד].

ב. האפשרות להקל מטעם ס"ס במראה הנמצא בבדיקה ואינו גדול מגריס ואינו נראה כדם ממש.

סד"ט סי' קפג ס"ק ד, חידש שהרואה בלא הרגשה אפי' ודאי בא ממנה ספק אם בא מהמקור, לפי שאין דרך לדם מועט כזה לבוא מן המקור וכמאמר הרופאים, ואפשר לתלות שבא מן הצדדים בצירוף עוד ספק. עפ"ז הקל בשו"ת צמח צדק בסי' קב בספק זהוב ספק אדום בפחות מגריס. לכאורה היה מקום להקל לפ"ז אף במראה אדום ממש שהרי יש כאן ס"ס: ספק מן הצדדים ואת"ל מהמקור ספק שמא אינו מד' מראות. מיהו נראה מסתימת סד"ט שודאי אין לדון זאת כס"ס לפי שזו גופה חומרא דר' זירא, ורק בהצטרף ספק אחר אפשר להקל. נראה על כן שהמיקל בזה אף במראה חום יש לו על מי לסמוך בצירוף האמור בסד"ט סי' קפח סק"א (פ"ת ס"ק א) שכתב: מצאתי כתוב, דם הנוטה לצבע ברזין שהוא כעין קליפת הערמונים ומשקה הקפה, טהור הוא, ואין צריך לומר בכתם, לפי שאינו נוטה לאדמומית. ע"כ. ואע"ג שעולה מדבריו שיש מקום להחמיר במקום שאינו כתם, מסתבר דלא מיירי בפחות מכגריס לאור חידושו הנ"ל עפ"י הרופאים, ובודאי נוכל לצרף את המקילים בחום כשראתה בלא הרגשה, אפי' ביותר

יג. ז"ל רע"א בשו"ת החדשות סימן ד ד"ה אולם מטעם: אולם מטעם אחר היה מקום לפקפק בהיתר זה ד"ל דמה דמיקל הרמ"א סי' קי בס"ס בחסרון ידיעה, היינו דווקא כההיא דהתם שנשמט הגף זה חסרון ידיעה דאין אנו בקיאים לבדוק הריאה בנפיחה כראוי, דאולי לא נפחו כראוי מ"ה כיון דמדינא בס"ס ל"צ כלל לברורי מש"ה אינו מזיק חסרון ידיעה דלא גרע מלא נבדקה הריאה כלל, משא"כ בני"ד דהשלחופית היתה ביד המורה וראה אותה לקוי ואולי אם היינו בקיאים היינו רואים לעין דהוא כשיעור רופא גררו י"ל דא"א לעשות מזה ס"ס, אולם מדברי השי"ך סי' נ"ג סקט"ו שכי' מדברי מהרא"י בהגהת ש"י סי' פ"ה דבנשבר הגף גם ספיקו דנשבר אחר השחיטה הוי סי' חסרון ידיעה דבקי יכול להבחין אם נעש' מחיי' או אח"כ ואעפ"כ כי' שם להקל בהפ"מ, מזה יש רא"י ברורה לנדון דידן וכו'. עכ"ל.

יד. כנ"ל בתפארת למשה (הובא ברע"א בסי' קצ ס"ק כ) כתב: והאידינא דאין אנו בקיאים בין מקדיר למגליד אף נאבד אסור, דמיד כשנמצא הכתם נאסרה מחמת דהוי ספק דהוי חסרון ידיעה ועיי' שנאבד אחר כך לא הותרה. ע"כ. לפ"ז לדין שמקילין בס"ס אפי' בחסרון ידיעה מפני שאין צריך בירור כמובא ברמ"א, אין יתרון בנאבד.

מכגריס ואפי' בבדיקה (משמרת הטהרה עמ' רצח) [טו]. ואת המקילים בזה אפי' כשראתה בהרגשה (בציץ אליעזר חלק ו' סימן כב, ח) [טז].

אפשר שלאור חידושו של סד"ט, אינו מן המתמיהים מי שמיקל בשעת הדחק במראה הנמצא בעד הבדיקה (כשבדקה עצמה בלא שהרגישה קודם לכן בפתיחת פי המקור, אלא שבודקת משום חובת הבדיקה בז' נקיים) שאינו גדול מכגריס, אפי' נוטה לאדום אך אינו כמראה דם ממש, בצירוף הבירור שאינה יושבת ז' נקיים מהתורה [יז], ובצירוף האמור לעיל במהרש"ם בשם מהר"ח אור זרוע גבי דם המשונה במראיתו מדם הנדה [יח]. וראה משמרת הטהרה פ"ח סעי' יב, שהתיר אפי' בדם ממש בפחות מגריס ועוד, אפי' אם בדקה בבדיקה פנימית ע"י עד רק שטוענת ברי לי שלא הרגשתי ביציאת הדם כי שמת לי מראש על כך (אך ביביע אומר ח"ט חזר בו) [יט].

על אף כל האמור הסברא נוטה לומר שחומרא דר' זירא נאמרה למרות כל הספיקות והצירופים הנ"ל ואין להקל במראה אדום אף שאינו כדם ממש כשנמצא בבדיקה אפי' שלא הרגישה ואפי' בפחות מכגריס ואפי' כשודאי אינה זבה מהתורה, כי זו גופא חומרא דר' זירא, ונראה שכן עמא דבר (וראה חו"ד סי' קצו ס"ק ג, באפשרות לצרף ספק נדה ספק זבה לספק מכה).

טו. ואין כאן המקום לדון בספק הרגשה שיש בבדיקה, ראה בתוספת אהל הלי נדה סימן קצ סעי' לג.

טז. ראה סיכום השיטות בעניין החוס בתוספת אהל הלי נדה סימן קפח סעי' א.

יז. ראה תוספת אהל סי' קפג סעי' א(ב) באפשרות לחשב את ימי הנדה והזבה ולהקל בעניין ז"י בצירופים שונים כשברור שמן התורה היא נדה ולא זבה. וראה שם בסימן קצו סעי' י שהכרעת הפוסקים שדם שודאי בא מגופה בלא הרגשה אינו סותר מהתורה ספירת ז"י. לכאורה אף אם אינה צריכה ז"י מהתורה מ"מ יש לחוש שעתה היא נעשית זבה קטנה מהתורה וצריכה יום כנגד יום ואף חייבת לבדוק. אכן ראה שם בסימן קפח סעיף א בדבר האפשרות שאם המראה נמצא עד היום השישי אפשר לומר לה שתשטוף (התברר בהרחבה שם בסימן קצו סעיף י) ותעשה בדיקה וזה יעלה לה ליום כנגד יום, ואם היא ביום השביעי תמתין עוד יום, ע"ש בהרחבה כי אכמ"ל.

יח. ראה שבט הלוי סי' קצ סעי' י ס"ק ה, שדן במחלוקת הפוסקים בבגד צבעוני הסמוך לגוף, והחמיר בזה בכתם יותר מגריס הנראה כדם ממש. כעין זה הכריע בשבט הלוי (סי' קצ סעי' י ס"ק ג ד"ה והחת"ס), בדין כתם שנמצא בקינוח אחר מי רגלים. אחר הביאו את החו"ד המחמיר בזה, כתב שקשה להקל אע"פ שהקינוח בדבר שאינו מקבל טומאה או צבוע, אלא כשקינחה אחר דקה מהטלת מ"ר. ומ"מ בדם ממש, הנטיה להחמיר מכח איזה צירופים, רק בשעה"ד גדול יש להקל כשקינחה אחרי דקה.

יט. לבירור הדברים ראה תוספת אהל סימן קצ סעיף לג.

י

התייחסות למחלוקת הפוסקים כספק חסרון חכמה

ז"ל שו"ת מהרש"ם חלק ג סימן יג ד"ה ומ"ש דכיון: כתב הרדב"ז ח"ג סי' תפ"ה דכל ספק פלוגתת הפוסקים הוא ספק חסרון ידיעה ועיין בתומים סי' ל"ד סוס"ק נ"ז, ואף דלא קיי"ל כן, כמ"ש בפתיחת הדע"ת אות ל"ג ובמה שהבאתי שם מדברי השלטי גבורים פ"ד דע"ז, מצאתי אח"ז בד"מ י"ד סוס"י רמ"ו שתמה עליו. ובמק"א כתבתי דיש לתרץ קושיית הד"מ מהא דקיי"ל תיקו דרבנן להקל, דשאני התם דהש"ס עצמו מסופק בזה משא"כ היכי דהפוסקים נחלקו.

יא

סיכום

הט"ז בסי' צח ס"ק ו העלה (כנפסק בחור"ד) דספק מחמת חסרון ידיעה לא נחשב לספק ודוקא כשהספק רק ליחידים אבל כשהספק כולל לכל הדור נחשב ספק (כמוכח מדין סירכא), רק במקום דאיכא תקנה כגון גבי כחל שיש תקנה לשער נגד כולו וכדומה משוינן תקנה לשער נגד כולו. בנקוה"כ דחה דבריו לפי שבסירכא דינא כשר דהא אפשר למיבדק בפושרין ובנפיחה אלא דמחמירינן ואמרינן דלא בקיאי אנן בבדיקה הילכך ודאי ספק מעליא הוא. מתוך עיון בדברי הרמ"א שהחמיר בסי' נג בגף שנשמט והקל בזה בסי' קי, התברר שלשיטת הרמ"א יש להתיר בכל ס"ס הנובע מחסרון חכמה כי אין צריך לברר את הספק וממילא אין גריעותא בחסרון חכמה, מלבד בגף שנשמט שהרמ"א כתב להחמיר (ב"ח: אם אין הפסד מרובה) לפי שבזה יש תרתי לריעותא: קרוב לוודאי שהריאה נקבה, והספק אם נשמט קודם שחיטה אף הוא מחמת חסרון חכמה. וכך פסק מנחת יעקב, וכן עולה מהפמ"ג. עפ"ד הוקשה על סתימת הש"ך בקונטרס הספיקות לאסור בכל ס"ס מחמת חסרון חכמה, אף שהש"ך ודאי מיקל אפי' בס"ס כנשמט הגף במקום הפסד מרובה כמפורש בדבריו בסי' נג. ומסתימת פמ"ג משמע שהש"ך כמנחת יעקב הנ"ל. עוד התברר שקביעת הט"ז שיש לדון ספק בחסרון חכמה באיסור דרבנן כמו בס"ס אינו מחוייב ומצינו שהקלו בזה רק בס"ס. ומה שביקש הט"ז להחמיר בס"ס בחסרון חכמה שאינו של כל הדור אף הוא אינו מוכרח כדמוכח מנשמט הגף שספק קודם שחיטה ניתן להתברר ע"י בקי כנוצר בפמ"ג (וכן משמע בדרכי משה סי' מט סע' ב בציינו לס"ס נז). ואף מה שרצה הט"ז להחמיר בספק חסרון חכמה שיש לו תקנה כמו בכחל אף הוא אינו מוכרח דאפשר שכלל אין ללמוד לדין ס"ס ממה שאסרו בספק חסרון חכמה באיסור דרבנן כנ"ל (משום שבס"ס אין צריך לברר את הספק). לא נמצאה ראייה שהשו"ע חולק על המסקנות שעלו בשיטת הרמ"א. עוד נדונה האפשרות להקל בס"ס גבי טומאת דם באשה, כשספק אחד הוא שמא אין המראה האדום מד' דמים המטמאים את האשה. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן צט סעיף ה אכילת מוצר המכיל ג'לטין

(א) הקדמה. (ב) סי' פז סע' י: העמדה בעור קיבה יבש כעץ. [א] רע"א מתיר להעמיד בעור קיבה יבש כעץ בפחות מששים. [ב] נוב"י מחלק בין עור קיבה שאינו אסור לבין שאר איסורין, אך יש שאינם מחלקים. [ג] אף המתירין בשאר איסורין כשנעשה כעץ, אפשר שאוסרין כשחזר להיות ראוי. [ד] האפשרות להקל מטעם פנים חדשות באו לכאן. **(ג) סי' צט סע' א-ב: עצמות איסור מצטרפות להיתר.** [א] טור ב"י שו"ע רמב"ם. [ב] שו"ת אחיעזר והרב אברמסקי: עצמות יבשות ודאי מותרות. [ג] בשו"ת יביע אומר דוחה את הגר"א קוטלר האוסר משום אחשביה. [ד] יש המתירין אף בעורות. **(ד) האפשרות לאכול מוצר שיש בו ג'לטין אף לדעת האוסרים לערבו. (ה) סיכום.**

א

הקדמה

ג'לטין משמש כחומר מייצב ומקריש. הוא מיוצר כיום (חוברת הכשרות של תנובה תשנ"ז) מעצמות בקר יבשות כעץ ללא כל לחלוחית וללא מח עצמות, ע"י שרייה ארוכה בחומצת מלח ואח"כ בסיד, ולאחר שטיפה בישול יבוש וטחינה לאבקה מתקבל הג'לטין. יש המיצרים ג'לטין מעורות חזירים או משאריות עורות מעובדים [א]. לאור המחלוקת בדבר כשרות הג'לטין אין מכניסים אותו למוצרים בהכשר מהדרין. תחליפים צמחיים לג'לטין בדרך כלל יקרים ופוגעים באיכות מרקם המוצר וטעמו. הרבנות מאפשרת להכניס ג'לטין למוצרים כשרים שאינם למהדרין. להלן יובאו השיטות השונות בעניין כשרות הג'לטין, ומתוך כך תתברר האפשרות ההלכתית לאכול מוצר המכיל ג'לטין גם למי שמקפיד לכתחילה על כשרות מהדרין (בתנאי שזו בעיית הכשרות היחידה במוצר).

א. אין כאן המקום לעמוד על תהליכי הייצור השונים המוזכרים בפוסקים, והם יוזכרו להלן רק במקום שיהיה בזה נפק"מ לדינא. ראה בשו"ת יביע אומר חלק ח יו"ד סימן יא: ייצור הג'לאטין הוא מעורות או מעצמות רכים (סחוס) של בהמות נבלות וטרפות, או מבהמות טמאות, ששורים אותם במלח וסיד ומנקים אותם היטב, ומייבשים אותם הרבה בחום השמש במשך כמה חדשים, ומערבים בהם חומרים כימיים מסויימים, וטוחנים אותם ונעשים כקמח דק, ונותנים אותם במאכלים שונים כדי להקפיאם. בשו"ת אחיעזר דיבר על יבוש של ארבעים ושמונה שעות. והגר"י אברמסקי דיבר על יבוש של כשנתיים בחום השמש בארץ הודו.

ב

סי' פז סעי' י: העמדה בעור קיבה יבש כעץ

א. רע"א מתיר להעמיד בעור קיבה יבש כעץ בפחות מששים.

ז"ל הרמ"א עפ"י המובא בב"י בשם שבולי לקט: עור הקיבה, לפעמים מולחים אותו ומייבשין אותו, ונעשה כעץ, וממלאים אותו חלב, מותר, דמאחר שנתייבש הוא כעץ בעלמא, ואין בו לחלוחית כשר (ב"י בשם שבולי לקט). וכתב הש"ך בס"ק לג דה"ה בבני מעיים, ומ"מ נראה דלכתחילה אין לעשות כן, וכן כתב רע"א (והיינו גם בעור הקיבה). וראה פ"ת ס"ק יט מתשובת רע"א סי' רז דמותר להעמיד לכתחילה כשיש ששים כנגד העור [ב]. לדברי רע"א הש"ך חשב שמא לא נתיבש לגמרי ולכן לא התיר לכתחילה, אך אין לחוש לזה בדאיכא ס' וליכא איסור רק מדין אין מבטלין איסור לכתחילה, ובזה יש לסמוך על הכתוב בש"ך (סי' צ"ב סק"ח וסי' קכ"ז) דאין בזה משום אין מבטלין כיון דהוי ספק אם מתערב איסור כלל, וגם אין כוונתו לבטל. עוד הוסיף רע"א דאף לדברי הנודע ביהודה דטעמא דהש"ך הנ"ל כיון דיכול לבא לידי איסור דאורייתא באם יבשל אח"כ ויעבור מה"ת על הבישול, אין לאסור אם יש ששים דלא יבוא לידי איסור תורה. וראה ש"ך סי' צח ס"ק כט שכתב עפ"י או"ה דהמעמיד ע"י איסור גמור, בטל מהתורה בששים ורק מדרבנן אינו בטל אפי' באלף.

עפ"ז יש שהתירו להשתמש בג'לטין הבא מעצמות יבשות (שיובשו זמן רב) או מעורות מעובדים אפי' של נבלות וטרפות, אם יש ששים כנגד הג'לטין. כך בשו"ת אחיעזר חלק ג סימן לג [ג], וכך הגר"י אברמסקי זצ"ל כנדפס בשו"ת ציץ אליעזר חלק ד בפתיחה לספר, דכיון שהתייבשו שוב אין בהם כל טעם. וכן כתב בשו"ת יביע אומר חלק ה, יו"ד סימן יא שיסוד ההיתר בזה נשען על דברי הרמ"א הנ"ל.

ב. נוב"י מחלק בין עור קיבה שאינו אסור לבין שאר איסורין, אך יש שאינם מחלקים.

ביביע אומר הנ"ל, כתב: אמנם הנודע ביהודה קמא (חיו"ד סי' כו) נשאל אודות שלפוחית של דג טמא שמייבשים אותה הרבה ונותנים אותה לתוך חבית של יין או לתוך משקה של מי דבש, כדי להשקיע את השמרים של היין למטה, וכן להצליל את המשקה, ונתעוררו כמה מגדולי הדור ע"ז, כי לכאורה יש לאסור משום דכבוש הרי הוא כמבושל, ואפילו אם יש ששים במשקה, הרי אין מבטלין איסור לכתחלה. ויש מהם שרצו להתיר מטעם שכבר נתייבשה ונעשית כעץ בעלמא שאין בו טעם כלל, ומביאים ראיה ממ"ש הרמ"א (סי' פז) להתיר כיו"ב בעור הקיבה שנותנים בו חלב, משום שכיון שנתייבש הוא

ב. כנה"ג: אף שהעור נתייבש והוא כעץ, מועיל להעמיד החלב שנותנים לתוכו ולעשותו גבינה.

ג. רבי חיים עוזר גרודזינסקי, פאר יהדות וילנא אשר בליטא לפני השואה, נולד בתרכ"ג בליטא נפטר בת"ש. היה בין מיסדי אגודת ישראל.

כעץ בעלמא. וכתב, אולם אומר אני שמלבד שהש"ך (שם ס"ק לג) כתב, דלכתחלה אין לעשות כן, עוד נראה דבנ"ד אפילו בדיעבד יש לאסור, דשאני התם שעור הקיבה היתר הוא, ואימתי יחול עליו האיסור, הוא רק בהצטרפו עם החלב, וכיון שנתייבש מקודם ונעשה כעץ, לא נשאר בו טעם לאסור החלב, ולא חל עליו שם בשר בחלב כלל, אבל השלפוחית שהיא של דג טמא ואסורה מן התורה, כבר חל עליה שם איסור, ולא נפקע ממנה האיסור גם לאחר שנתייבשה, אא"כ נתיבשה לגמרי עד שנפסלה גם לאכילת חלב, שהרי בע"ז (סח א) נחלקו ר' מאיר ור' שמעון בדין נבלה שאינה ראויה לגר שאינה נקראת נבלה, שלדעת ר"מ היינו דוקא בסרוחה מעיקרא, ור"ש ס"ל דסרוחה מעיקרא לא צריכא קרא למעוטי, וכי אתא קרא למעוטי נבלה שאינה ראויה לגר היינו בנסרחה אחר שנעשית נבלה. ובפלוגתא דר"מ ור"ש אין לנו הכרע הלכה כדברי מי, כי בעירובין (מו ב) איתא, איבעיא להו ר"מ ור"ש מאי, וקאי בתיקו. ואני תמה על רבינו שמואל הנגיד במבוא התלמוד שלו, שכתב, ר"מ ור"ש הלכה כר"ש, והוא נגד הסוגיא דעירובין. ואכן בספר הליכות עולם כתב, ר"מ ור"ש הלכה כדברי המחמיר, ולפ"ז בפלוגתא זו דנבלה סרוחה ראוי לפסוק כר"מ שהוא המחמיר, וא"כ בנ"ד יש לאסור. עכת"ד.

יביע אומר האריך להוכיח שר"מ ור"ש הלכה כר"ש כמבואר בירושלמי שביעית פ"ח ה"ז, והוסיף: וכן פסק במפורש הרשב"א בתורת הבית הארוך (בית ד שער א, דף קט ע"א) שהביא המחלוקת דר' מאיר ור' שמעון אי בעינן שתהיה סרוחה מעיקרא או לא, וכתב, דהלכתא כר' שמעון משום דר' אבהו ור' יוחנן וריש לקיש כולהו ס"ל הכי. גם הרב המגיד (בפ"ב מהל' מאכלות אסורות הל' כא) כתב בזה"ל: וכבר ביאר רבינו לקמן (בפי"ד הל' יא) שהאוכל אוכל אסור לאחר שהסריח והבאיש ובטל מתורת אוכל אדם פטור, וכן בדין, דקי"ל הלכה כר' שמעון דאמר נבלה שאינה ראויה לגר לא שמה נבלה. ע"כ. ומבואר שגם הרמב"ם מודה שהלכה כר' שמעון, ודלא כמ"ש הנודע ביהודה שם אליבא דהרמב"ם. אמנם בשו"ת מנחת ברוך (סי' מ) ס"ל כהנוב"י בדעת הרמב"ם. וכן נמשך אחר הנוב"י בשו"ת הר צבי (חיו"ד סי' פג). ע"ש. אך אין דבריהם מוכרחים, וכמבואר.

עוד הוסיף: ובאמת כי מראש צורים אראנו במקור דינו של הרמ"א (סי' פז) בבשר קיבה שנתייבשה כעץ, שהוא משבולי הלקט, אשר הובאו דבריו במילואם בספר מחזיק ברכה (סי' פז ס"ק לז, הובא דבריו בטור סי' פז מכ"י הערה יח), וכעת נד"מ, והוא בשבולי הלקט ח"ב (סי' לד דף קטו ע"ב), וז"ל: אמר לן רבי, כי מה שעושים שמולחים עור הקיבה ומייבשים אותו ואח"כ ממלאים אותו חלב, מותר, שאע"פ שמולחים הקיבה, לא אמרינן מליח הרי הוא כרותח וכי נותן בו חלב הו"ל בשר בחלב, משום שכיון שנתייבש העור לא הוי אלא כעץ בעלמא, ואין בו שום לחלוחית בשר. והא דתנן (חולין קטז). וע"ז לה א) שאין מעמידין בעור קיבת נבלה, התם ה"ט משום שהגויים אוכלים נבלות הם, ואין מייבשים את עור הקיבה, אלא ממלאים אותו חלב, אבל עור של קיבת בהמה שחוטה,

שאינה של נבלה, שמייבשים אותה מיד, מותר. ע"כ. הא קמן דמרא דשמעתתא הוא השבולי הלקט ס"ל להתיר גם בעור קיבת נבלה שנתייבש, אע"פ שהיא אסורה מעיקרא. וחיזק דבריו: ואנכי הרואה בשו"ת תפארת צבי (חיו"ד סי' עג, הובאו דבריו בפ"ת סי' פז ס"ק כא) שנשאל אודות תולעים אדומים שמייבשים אותם וצובעים בהם משקה יין שרף, והשיב להתיר ע"פ מ"ש הרמ"א (סי' פז) בדין קיבה שנתייבשה שמותר ליתן לתוכה חלב, והוא הדין לתולעים אלו. ותשובת הגר"ע היא לו נדפסה גם בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג אות ה) להתיר מטעם הנ"ל. והניף ידו שנית בשו"ת אחיעזר ח"ד (סי' לא), והוסיף, שאע"פ שהנוב"י כ' שבאיסור מעיקרו לא נפקע איסורו ע"י שנתייבש, כבר חלקו עליו בשו"ת תפארת צבי ושאר מחברים וכמ"ש הפתחי תשובה (וכדבריו מפורש בש"ך, ע"ש בפ"ת). ואפי" בשר איסור שנתייבש פקע איסורו וכו'. ע"ש.

ג. אף המתירין בשאר איסורין כשנעשה כעץ, אפשר שאוסרין כשחזר להיות ראוי.

במנחת יצחק חלק ה סימן ה (נז) כתב דכל מה שהתירו בעור הקיבה הוא דוקא בעודו קשה אבל אם חזר והתרכך אסור אפי" אם נפסל בתחילה מאכילת חלב. מקור דבריו בפמ"ג סי' פז שפ"ד ס"ק לג שהחמיר בעור קיבה שנתייבש ובושל או נשרה מעת לעת כיון דמתרכך ונותן טעם. מנחת יצחק הוסיף: והגם שהפתחי תשובה שם (סי' פ"ז ס"ק כ'), הביא בשם ספר תפארת צבי (חיו"ד סי' ע"ג), דלא ס"ל כהפמ"ג, וכן מבואר בש"ך (יו"ד סי' קי"ד ס"ק כ"א), בענין הכרכום, שכתב דאף אם ימצא חוט בשר יבש, לית לן בה, כמו בעור הקיבה עי"ש, וכ"מ בתשו' שבות יעקב (ח"ב סי' ע') עי"ש, אמנם אין ראוי, די"ל דתלוי במציאות, וכמ"ש בספר יד יהודה שם (סי' פ"ז בארוך ס"ק כ"ד וקצר ס"ק מ"ח), הובא בספר משמרת שלו' על הפמ"ג שם, דהכל לפי ענין היבשות, אם ראוי להתלחח בבישול שיהא ראוי לאכילה עי"ש. הרי דפשיטא להו, דאם חוזר ומתרכך, חוזר וניעור איסורו, ומוכח מדבריהם דהוי כן מדינא, ולא רק ענין של לכתחילה מחומרא, או מטעם אחשבי', אלא כך הוא מעיקרא דדינא, והמשמעות אף אם הגיע מקודם, להתייבשות גמור שאפשר, מ"מ אם חוזר ומתרכך, חוזר לאיסורו. עכ"ל.

ד. האפשרות להקל מטעם פנים חדשות באו לכאן.

בשו"ת אחיעזר כתב להתיר ג'לטין משום שנפסד לגמרי, וז"ל: אולם נראה באופן זה שנפסד לגמרי ע"י הסיד של מלח והפאספאר השורף ומכלה ואינו ראוי עוד לפליטה. דהיכי דהוי עפר נתבטל מתורת איסור וכמבואר בתמורה ל"א דלכי גביל הוי עפרא בעלמא וכמ"ש"כ הר"ן בע"ז ל"ט בטעם ההיתר מהמוסק בנבילה שנתייבשה לדבש לפי שנעשית מתחלה פגום.

אבל לדברי מנחת יצחק אין להתיר מטעם זה כי אין כאן יצירה חדשה כפי שכבר כתב הגאון מוהר"י אברמסקי שליט"א [זצ"ל], וז"ל: דבר ברור הוא, אשר הדושעלאטין הנעשה מעצמות אינו יצירה חדשה, שנשתנה מחומר הראשון אל חומר חדש לגמרי, ע"י

אמצעים כימיים, דזשעלאטין הוא אותו חומר עצמו, שישנם בעצמות בעיקרן, וכל האמצעים הכימיים שמשמשים בהם בתעשיית הדזשעלאטין, אינם באים אלא להפריד שאר חומרים שישנם בעצמות מחומר הדזשעלאטין שלא יפסידוהו עכ"ל הגר"י אברמסקי. והוסיף מנחת יצחק: וכמו"כ הוא בדזשעלאטין הנעשה מעור, כמבואר בקונטרסים הנ"ל, וכן ראינו בעצמנו במנשסטר כאשר בקרנו בית תעשי' כזה, בודאי ל"ש ההיתרים הנ"ל, אף להמקילים מהעדר להו"י דבר המותר, וצדקו דברי הגר"א רפו"פ שליט"א, דמה שהעורות הללו נעבדו בבורסקיות, לא ישתנה הדין למעליותא יותר להדזשעלאטין המוציאין מהם אח"ז, כנלענ"ד. עכ"ל. אף ביביע אומר העלה את האפשרות להקל מטעם פנים חדשות באו לכאן, אלא שאף הוא לא חלק על קביעתו של הגר"י אברמסקי.

ג

סי' צט סעי' א-ב: עצמות איסור מצטרפות להיתר

א. טור ב"י שו"ע רמב"ם

ז"ל הטור (עפ"י רמב"ן, ראה ב"י): חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירה של היתר, י"א שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ס' כנגדו ועצמות ההיתר מצטרפין עם בשר ההיתר ג"כ לבטל האיסור. ורבינו שמשון כתב שאפילו עצמות האיסור מצטרפין עם ההיתר לבטל האיסור וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל.

ז"ל ב"י: חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירה של היתר יש אומרים שעצמות האיסור מצטרפין עם בשר האיסור להצריך ששים כנגדו וכו'. הכי משמע פרק ג"ה (צח): גבי הא דמייתי לשיעורי האיסורים מזרוע בשלה מן האיל דלמ"ד דשיעורי האיסורים בששים עצמות האיסור מצטרפין לאיסור ועצמות ההיתר מצטרפין להיתר. וכתב הר"ן (לה סוע"א) בירושלמי פ"ק דערלה (סוף ה"ג) משמע דאף קליפי איסור מעלים את האיסור ואף לפי גמרא דילן אפשר לומר כן דלמאן דאמר בששים היינו טעמא דלא מצטרפין עצמות שבזרוע להיתר לפי שהן עצמן אוסרין מפני מוח שבהם ומחמת רכותן שיצא מהם לחות אבל עצמות יבשים וקליפים שאינם אוסרים אפשר שאף אותן של איסור מעלין את ההיתר אבל אין דעת הרמב"ן (בחי' צח: בהשמטות) כן עכ"ל. ורבינו שמשון בפ"ה ממסכת תרומות (מ"ט) הביא דברי הירושלמי וכתב דיש לחלק בין עצמות לקליפין דיש בעצמות לחות יותר ממה שיש בקליפין ואח"כ כתב דלא מסתברא כלל דהא גיד הנשה למאן דאמר (חולין צט): אין בגידים בנותן טעם אם נתבשל עם הירך מותר ומי עדיפי עצמות יותר מגיד לכך נראה דהא דיליף מזרוע בשלה ומשער בעצמות סימנא בעלמא הוא דאסמכתא היא כדאמרינן בשמעתין דמין במינו מדאורייתא ברובא בטיל. וכתב דבריו הרא"ש בפרק גיד הנשה (סי' ל) וכן פסק הרשב"א ז"ל בתורת הבית (הארוך ב"ד ש"א ו.) דעצמות של איסור מצטרפים עם ההיתר ואצ"ל שעצמות ההיתר

מצטרפים עם ההיתר ומ"מ עצמות שיש בהם מוח המוח שבעצמות של איסור אוסר ומצטרף עם האיסור עכ"ל.

השו"ע פסק: חתיכת נבלה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר, עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור. והרמ"א כתב: ויש מחמירים (או"ז) שלא לצרף עצמות האיסור עם ההיתר לבטל (אך גם אינם מצטרפות לאיסור, ש"ך ס"ק ב) ובמקום הפסד יש לסמוך אמקילין ומתירין, כי כן עיקר. הש"ך בס"ק א, הסכים עם הראשונים (רא"ה ר"ן) הסוברים דעצמות רכות מצטרפות לאיסור מפני מוח שבהן ומחמת רכותן ועצמות קשות מצטרפות להיתר.

הב"י לא הזכיר את דברי רמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ד הלכה יח שאסר עצמות, וז"ל: האוכל מנבלה וטריפה, או מבהמה וחייה הטמאים מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרנים ומן הטלפים ומן הצפרנים של עוף ממקומות שמבצבץ משם הדם כשיחתכו ומן השליא שלהן אע"פ שהוא אסור ה"ז פטור מפני שאלו אינן ראויין לאכילה ואין מצטרפין עם הבשר לכזית. הפוסקים נדרשו אפוא לרזן כיצד מתיישבת פסיקת השו"ע שעצמות האיסור מצטרפים להיתר, עם דברי הרמב"ם.

ב. שו"ת אחיעזר והרב אברמסקי: עצמות יבשות ודאי מותרות

בשו"ת אחיעזר כתב: ולכאורה בעצמות יבשות אין שום חשש, דהא עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור כמבואר ביו"ד סי' צ"ט, ואפי' בעצמות הרכין שהחמיר הש"ך כתבו הפוסקים דאם הסירו הבשר ונתיבשו דינם כשאר כל עצם וכלי מתכות ועץ. וא"כ פשוט דעצמות שנתיבשו אין בהם חשש איסור כלל. עכ"ל. לדבריו הרמב"ם אסר רק בעצמות הרכין או שיש בהם מוח, אבל לא בעצמות הקשים והיבשים שאין בהם שום טעם. אף הגר"י אברמסקי ביקש להתיר מהטעם הנ"ל ואף הוסיף ראיות.

ג. בשו"ת יביע אומר דוחה את הגר"א קוטלר האוסר משום אחשביה

ביביע אומר הסכים אף הוא שאין בעצמות איסור כלל אפי' מדרבנן. לדבריו מסתימת הטור והשו"ע אין הבדל בין עצמות קשים לעצמות רכים, ולעולם עצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור. וכמ"ש כן המנחת יעקב (כלל פה אות נ) בדעת הטור שסתם דבריו. וכ"כ בכף החיים (סי' צט סק"ב). לדברי יביע אומר לשיטת הרמ"א המחמיר לכתחילה שלא לצרף עצמות האיסור, לכאורה אף בזה יש להחמיר לאור דברי חו"ד שם בביאורים ס"ק ב, שביאור טעם האוסרים עפ"י האמור בר"ש והרא"ש הנ"ל שכתבו שעצמות האיסור מצטרפים להיתר לבטל האיסור מדאשכחן לגבי גיד הנשה דלמ"ד אין בגידין בנ"ט אם נתבשל עם הירך מותר, ומי עדיפי עצמות לאיסור יותר מגיד הנשה וכו'. ע"ש. וא"כ י"ל שגם העצמות של האיסור אסורים (כמו גיד הנשה), אלא שפליטתם אינה אוסרת, שאינו אלא טעם קלוש בלבד, כגיד הנשה שטעמו קלוש, ואינו אוסר כמו שכתב חו"ד ביאורים ס"ק ב (וראה באמרי ברוך על החו"ד מה שהקשה על חו"ד).

לדברי יביע אומר ודאי אין זו שיטת המחבר וכפי שכתב חו"ד בעצמו, ועל כן דחה את דברי הגאון רבי אהרן קוטלר שטען דאף למחבר יש לאסור עצמות, וז"ל: ובהיותי בזה ראיתי להגאון רבי אהרן קוטלר בשו"ת משנת רבי אהרן חיו"ד (סי' טז אות ט, וסי' יז אות יז), שכ' לתמוה על החוות דעת בשיטת מרן הש"ע הנ"ל, שהרי מפורש בד' הרמב"ם (פ"ד מהל' מאכלות אסורות) שעצמות האיסור אסורים, ואין מי שחולק על הרמב"ם בזה. וכן קשה על הט"ז שכ' שהלחלוחית של העצמות מותרת כיון שגם העצמות מותרים, והרי מפורש ברמב"ם שהעצמות אסורים מדרבנן. אלא נראה שגם המחבר מודה שלחלוחית העצמות אסורה אלא שטעמה קלוש ואינה אוסרת וכו', וכמו שהוכיחו הר"ש והרא"ש שעצמות האיסור מצטרפים לבטל האיסור דלא עדיפי לאסור יותר מגיד הנשה וכו', והרי שם הגיד אסור מן התורה, ולא שייך כלל הטעם שלחלוחית מותרת משום שהעצמות מותרים, אלא משום דהוי טעם קלוש וכו'. וכן מוכח ממ"ש הפמ"ג בס' תיבת גומא פר' וירא שגם באבר מן החי מצטרפים העצמות לבטל האיסור, אף שהעצמות אסורים וכו'. והוסיף (בסי' יז), שאפילו נאמר שהלחלוחית מותרת אין הכרח לומר שמציאות העצמות מותרת אלא שהלחלוחית מותרת משום שאין כאן טעם האיסור, כיון שהעצמות אינם ראויים לאכילה, ומה"ט מצטרפת גם לבטל את האיסור, אבל מ"מ אם ייעשו העצמות ראויים אפשר שיהיו אסורים, ולכן אפי' לדעת החוות דעת בביאור דברי המחבר, הג'לאטין אסור באיסור גמור. ועכ"פ הרי מפורש ברמב"ם שהעצמות אסורים מדרבנן. ולכאורה איך סתם המחבר היפך דברי הרמב"ם המפורשים שהעצמות אסורים. ונראה דס"ל שדוקא בעינם אסורים משום דאחשביניהו, משא"כ בתערובת שצריך לצרפם עם ההיתר לבטל האיסור הרי לא אחשביניהו כלל, אבל בנידון הג'לאטין שמערבם בכוונה להקפות המאכל וכיו"ב הרי אחשביניהו, והכל מודים לאסור. עכת"ד (הגר"א קוטלר).

ואנא דאמרי במחכ"ת לא זכר שר דברי הרשב"א בתורת הבית ובמשמרת הבית הנ"ל, אשר נגידים ידבר שאין בעצמות עצמם שום איסור, והוא תנא ופליג על דברי הרמב"ם דס"ל שיש איסור מדרבנן בעצמות, ומרן ז"ל הלך בעקבותיו כדקי"ל הלכה כבתראי. (והגאון מהר"א ענתבי בספר פני הבית (סי' קעא) כתב בשם מרן הב"י, שדעת הרשב"א שקולה כדעת רוב הפוסקים, ואפילו באלף לא בטיל. ע"ש. ובשו"ת מהרשד"ם (חלק חו"מ ס"ס מג) כתב, ומורי הגדול כמהר"י טאיטצק היה שוקל סברת הרשב"א ומחשיב אותה כנגד רוב הפוסקים. וכ"כ עוד (שם סי' קעד), ובכמה מקומות. ועי' להרב המגיה שו"ת הרדב"ז ח"ה (סי' ב' אלפים צה, דף יב ע"ג), שכתב כי ידוע מה שהעיד מרן על הרשב"א, שאם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, והרשב"א בכף שניה מכריע הוא את כולם. ע"ש. וכהנה רבות).

הנה בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג סוף אות ה) כתב, שמאחר שעשה מזה אבק דק לצורך ההקפאה בלבד אין בזה משום אחשביה, ויש להקל. ע"ש. ודבריו נכונים ואמתיים לדינא.

וכן יש להשיב על יתר דברי הרב משנת ר' אהרן הנ"ל, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים.

אלא שעדיין יש לחוש לכאורה לשמא נתבשלו עצמות האיסור שנעשה מהם הג'לאטיין, ביחד עם בשר האיסור שעמהם, ובלעו טעם האיסור, שבזה מפורש בטוש"ע (סי' צט ס"ב) שעצמות אלו מצטרפים עם האיסור, לפי שבלעו מבשר האיסור. ומיהו י"ל שמכיוון שאינם בני יומן (היינו שאחר שהתבשלו עם הבשר שהו יותר מכ"ד שעות) הו"ל נותן טעם לפגם, ואף שבכלי שאינו בן יומו גזרו חז"ל גזרה משום כלי בן יומו, בעצמות בעלמא לא גזרו. וכן כתב בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' לג אות ה), שהרמב"ם שאסר העצמות היינו דוקא בעצמות הרכים, אבל בעצמות הקשים והיבשים בודאי שגם איסורא ליכא, וא"כ פשוט שג'לאטיין שנעשו מעצמות שנתיבשו אין בהם חשש איסור כלל, וכדקי"ל ביו"ד (סי' צט) שעצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ואין לחוש מהעצמות שנתבשלו עם הנבלה ובלעו ממנה, שהרי באינו בן יומו נטל"פ מותר, ואף דלכתחלה אסרו גם בקדרה שאינה בת יומה, מ"מ באופן זה שנפסדו לגמרי ע"י הסיד של מלח והפאספאר השורף ומכלה כל הבלוע, ושוב אינם ראויים לפלטה, הילכך אין לחוש כלל. עכ"ל יביע אומר.

אכן במנחת יצחק ציין לפמ"ג סי' פז ס"ק כב שתמה על המנחת יעקב הסבור שבעצמות הקשים אין איסור בב"ח, שהרי מפורש בשו"ע בסע' ז עפ"י הרמב"ם: עור וגידים ועצמות ועיקרי קרניים וטלפים הרכים פטור (ש"ך ס"ק כב: אבל אסור). משמע שבכל עצמות יש איסור אם לא שנאמר דמילה "הרכים" קאי נמי על עצמות וזה אינו וצריך עיון. ע"כ מפמ"ג. וכתב על כך מנחת יצחק דאם בבב"ח יש איסור כ"ש בשאר איסורין (נראה שלפ"ז יבאר כגרא"א קוטלר דדוקא בביטול התיר השו"ע בסי' צט דלא אחשביה).

ד. יש המתירין אף בעורות

באג"מ יו"ד ח"ב סי' כג (וכן יו"ד ח"א ס"ס לז) מתיר ג'לטיין העשוי מעורות מעובדין לנעלים וכו' שאינם ראויים לאכילה. וכן התיר בשו"ת יביע אומר, וז"ל: והנה גם הג'לאטיין הנעשה מעורות בהמות נו"ט וטמאות, יש מקום להתירו ע"פ סברת רבינו יונה, בנוסף על פסק הרמ"א ביו"ד (סי' פז) בעור הקיבה שנתיבש כעץ. אע"פ שחז"ל החמירו בכמה ענינים לדון את העור כבשר, וכדברי הרמב"ם (פ"ד ממאכלות אסורות הל' יח) שהאוכל מעור בהמה נבלה וטרפה או טמאה, אע"פ שהוא אסור, ה"ז פטור. אבל במנחת יצחק אסר אפי' ג'לטיין הנעשה משיירי עורות מעובדים (שכבר עובדו בבורסקיות למזוודות ושאר כלי עור) כמו שאסרו בעצמות, והוסיף שאף יש לחוש דאולי מערבים בזה, גם אלו עורותיהן שהו כבשרן, דבודאי אינם מבחינים בבתי החרושת בין עור לעור, וגם יש לחוש על כמה תלתלי בשר שנשארים מחוברים בעור.

ד

האפשרות לאכול מוצר שיש בו ג'לטין אף לדעת האוסרים לערב

על אף דברי האומרים שאין להתיר להכניס ג'לטין למוצרים, נראה שהכל יודו שאף המהדר יכול לאכול מוצר שכבר הוכנס בו ג'לטין בהשגחת הרבנות, אם לא שיש בעיות נוספות בכשרות המוצר.

דהנה ז"ל אג"מ חלק יו"ד ב סימן לב: בדבר האיזו קרים שמעמידים בדבר איסור, הנה אם הוא איסור דאורייתא יש לאסור באם הוא לבד המעמיד. ואם הוא איסור דרבנן או ספק איסור דאורייתא, יש להתיר ביש ששים נגד האיסור אף שהוא מעמיד מדין ספק דרבנן ומדין ס"ס (כיון שמהרש"ל ביש"ש חולין פרק כל הבשר סימן ק"ו סובר דאפילו העמיד גבינות בעור קיבה של נבלה בטל בששים והובא בש"ך סימן פ"ז ס"ק ל"ה, והדגמ"ר הביא ראיה מרש"י חולין דף קט"ז למהרש"ל וכו').

אבל כל זה הוא לענין דיעבד שטעו ועשו ההעמדה מאיסור דרבנן או מספק איסור, דלכתחלה הוא אסור לבטל איסור לכתחלה אף באיסור דרבנן כדאיתא בסימן צ"ט סעיף ו' ואף בספק איסור אסור לבטל לכתחלה מכ"ש. וא"כ אסור ליתן הכשר ליהודי שיעשה ההעמדה בדבר איסור אף רק מדרבנן וספק איסור משום שאסור לבטל לכתחלה.

ואיסור דזעלאטין הוא רק ספק איסור, או הוא רק איסור מדרבנן שהלאו דנבלה ליכא על עור ועצמות, ורק שהרמב"ם כתב בפ"ד ממ"א הי"ח אע"פ שהוא אסור ה"ז פטור ולא ידוע לנו האיסור אם הוא מדאורייתא מאיזה למוד אך לא לאיסור לאו, או שהוא איסור מדרבנן ואין כאן המקום להאריך בזה. וא"כ אם הוא מעמיד ויש שם ששים נגדו יש להקל אם נעשה בטעות כדלעיל.

ואם העמדה דאיזו קרים נחשב העמדה אין זה דבר ברור ויש להחמיר להחשיבו למעמיד. ובכל אופן למעשה ליהודי הרוצה לעשות איזו קרים אסור לו להעמיד בדבר איסור אף דרבנן ואף ספק משום האיסור לבטל איסור לכתחלה, ואף שלא היה מעמיד כלל היה אסור לערב אף טפה אחת. וממילא צריכים למצא דבר מותר שיכול להעמיד האיזו קרים ששמעתי שיש דברים מותרים שמעמידים בהם. עכ"ל.

מבואר באג"מ שאף אם נאמר שג'לטין בגלידה חשיב מעמיד, ואף אם נאמר שג'לטין הינו ספק איסור מהתורה, מ"מ בדיעבד יש להתיר אם בטל בששים, מטעם ס"ס. לאור דברי היש"ש (החולק על הרמ"א) שאין איסור מעמיד בכל שהוא אפי' באיסור תורה, אלא בדבר שאוסר בכל שהוא (כיון נסך וחמץ בפסח) אבל לא בשאר איסורין (ומה שאסרו בקיבת נבלה ולא אזלינן בה אחר נתינת טעם הוא משום שבכל דבר של גוים לא הלכו בו חכמים אחר נתינת טעם ואין מטעימין אותן לקפילא אלא כיון דשייך בה טעמא אוסרים אותה לעולם כדי שלא יפרצו, וכמבואר בראב"ד), ועל כן יש להתיר בדיעבד מספק.

לכאורה יש מקום לומר שאף אג"מ לא הקל אלא כשעשו בטעות כמבואר בדבריו, אבל אם עושה כן לכתחילה בדרך קבע יש לקנוס אותו ולאסור אף לאחרים כמבואר בשו"ע סי' צט סעי' ה-ו שהמבטל איסור תורה במזיד אסור לו ולמי שנתבטל בשבילו. אולם הט"ז שם בס"ק ט כתב שטעה בדין וסבר שמותר להרבות לבטל האיסור, מקרי שוגג. ואף לסוברים דמקרי מזיד (רש"ל, כמובא בט"ז שם) נראה פשוט שבנידון דידן שביטל רק ספק איסור מותר לכתחילה, שהרי הש"ך סי' צב ס"ק ח התיר עפ"י תה"ד לבטל לכתחילה ספק איסור. וביותר, שבנידון דידן המבטל סומך על רבותיו, ובודאי אין לקנוס אותו וכ"ש שאין לאסור על האחרים.

ולא עוד, אלא שיש לדון שמא אדם הסובר דמעשה מסוים אסור, רשאי לומר לאחר הסובר שהמעשה מותר לעשות לכתחילה את המעשה, ואין בזה אף לא משום לפני עיור. עיין במבי"ט ח"א סי' כא דסובר שחייבים לנהוג קדושת שביעית גם בשל נכרים, ומ"מ כתב דאף שלכאורה נראה שהנזהרים לאכול בקדושה אסור להם לקנות ולמכור פירות שביעית למי שאינו נזהר, אולם לאחר דקדוק יפה כתב דנראה שמותר לקנות מהם ולא יחוש למה שהם מוסרים להם דמי שביעית וכו', כיון שהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר ולא נדון אותם כעיוורים שלא ליתן להם דבר שנראה להם היתר, עכ"ד. וכעין זה בכת"ס חיו"ד סי' ע"ז (ומתיר אף באיסור תורה!). ובמנחת שלמה להגרש"ז אויערבך שליט"א הביא את הנ"ל בסי' מד והוסיף עוד בד"ה ומבואר, וז"ל: וחושבני שהבא לשאול משני חכמים ואחד אוסר ואחד מתיר, כיון דכללא הוא דבשל סופרים הלך אחר המיקל כמו"ש בגמ' ע"ז דף ז א מסתבר שאף אם האוסר עומד וצווח ככרוכיא על המתיר שהוא טועה, מ"מ אם גם המתיר הוא חכם שהגיע להוראה, נראה שאם לאחר גמר הויכוח בין האוסר להמתיר, יחזור שוב השואל וישאל אותם איך עלי להתנהג, מסתבר שגם האוסר צריך לומר לו האי כללא שבדרבנן הלך אחר המקל, עכ"ל. לפ"ז יכול אף המחמיר לומר למבקש להקל, לסמוך על המקילין ולבטל את הג'לטין בששים, ואח"כ יוכל הוא עצמו לאכול מזה.

מיהו כל הנ"ל מיוסד על ההנחה שיש ששים כנגד הג'לטין. ואכן בחוברת הכשרות של תנובה צויין שבהכשר הרגיל הניתן על ידם יש ששים כנגד הג'לטין, בהזכירם את שו"ת אחיעזר (שהביא דבר זה כסניף, ומשמע כסניף בעלמא) ואת שו"ת הר צבי (יו"ד סי' פג). אולם יש מהפוסקים שלא הזכירו ביטול בששים כתנאי, וכך עולה ממאמרו של הגר"י אברמסקי ומהערות ציין אליעזר עליו, ומיביע אומר, שלא הזכירו כלל תנאי זה. בבירור עם מחלקת הכשרות ברבנות התברר שאין כשרות על מוצר המכיל ג'לטין מותנית בביטול בששים, אך על פי רוב הוא בטל בששים. נראה על כן שלאור כל הנ"ל יש מקום לסמוך על החזקה שיש ששים כנגד הג'לטין ובצירוף המתירין לכתחילה, להקל בשעת הצורך בג'לטין שכבר בוטל. ומסתברא שדבר חסר טעם כג'לטין בטל ברוב כי טעמו לא מורגש ע"י קפילא, ולולי חומרת הרמ"א להחמיר תמיד בששים אפשר שהיה בטל ברוב כדין תורה ואע"ג שהוא מעמיד, ראה הקדמת פמ"ג לתערובות חלק ג' סוף

פרק ראשון, דדבר המעמיד ואין בו טעם לכו"ע איסורו רק מדרבנן, דהואיל ופעולתו ניכרת גזרו ביה רבנן.

אכן הרוצה להחמיר יכול לטעון שלדעת הגר"י אברמסקי שחשש מפירצה וזלזול כנ"ל, מסתבר שראוי למדקדק שלא יאכל זאת בפרהסייה, שכן העולם אינו מבין בין האיסור לערב את הג'לטין לבין ההיתר לאכלו אחר שהתבטל.

יתר על כן, הרוצה להחמיר בג'לטין (אפי' אחר שבטל בששים), יכול ע"י צירוף שיטות לטעון שיש בזה איסור תורה. הוא יפרש שבאחשבייה חזר האיסור לאיסורו, ומה שאמר הרמב"ם שפטור היינו פטור ממלקות אבל אסור מהתורה (כאפשרות שמעלה אגרות משה כנ"ל). כמו כן לא יקבל אפי' כספק את שיטת רש"ל שמעמיד בטל בששים, ואף ידחה את דברי או"ה שהובאו בש"ך שמעמיד אסור בכל שהוא רק מדרבנן לאור דברי המג"א באו"ח סי' תמב ס"ק ט שמשמעות הטור דמעמיד אסור בכל שהוא מהתורה (המ"א שם כתב שדברי רש"ל שדבריו בטלים כנגד רבים [ד]) הוא אף ידון את הג'לטין כמעמיד גמור בלא ספק.

למעשה נראה שעל פי רוב לא יוכל המהדר לדעת אלו ספיקות נוספים יש במוצר שמנעו ממנו כשרות למהדרין, וממילא ההיתר המתברר לעיל לאכול ג'לטין שכבר התערב, אינו כ"כ מעשי. שוב ראיתי בקובץ תשובות לגר"ש אלישיב סי' עג אות ג' שהעיר שכיום מייצרים ג'לטין גם מפסולת בשר טרי ויתכן שנשאר בו טעם ולא נתייבש כעץ. בין כך ובין כך נאמר לי במחלקת הכשרות, שמעתה (תשס"ג) הרבנות הראשית מבקשת למנוע הכשר על כל ג'לטין ולחייב את המייצרים בג'לטין מדגים.

ה

סיכום

נחלקו הפוסקים האם להתיר להשתמש בג'לטין כחומר מייצב ומקריש. בשו"ת אחיעזר התיר את השימוש בג'לטין, וכן הסכים הגר"י אברמסקי מעיקר הדין, וכן פסק בשו"ת יביע אומר. הגר"א קוטלר אסר, וכן בשו"ת מנחת יצחק (שכתב שרוב מנין ובנין של גדולי התורה אסרו ג'לטין המיוצר מעצמות או מעורות פשוטות בלתי מעובדות), וכן בשו"ת אגרות משה חלק יו"ד ב סימן לב (אך התיר את העשוי מעורות מעובדים לנעלים וכדו'). אף הגר"י אברמסקי סיים דבריו בזו הלשון: אמנם כן להלכה לא נראה בזה איסור, אבל למעשה יש להתישב אם לא יכשלו על ידי הוראת היתר בדבר זה, אלא התועים והמתעים את אחרים באמרם שדיני התורה מקבלים שינוי כפי חפץ הרבנים ומורי הוראה בישראל. הלא הדזשעלטין בגלל שלא עמדו על מהותו ומחסרון ידיעה את אופן עשייתו, היה מקובל עד עתה בפי כל כדבר האסור, יען וביען שהדבר היה גלוי

ד. אך ראה שם בחק ליעקב ס"ק טו שכתב דאין דברי המ"א מוכרחים ואפשר שהטור מסכים לאו"ה. ואף צ"ע בעניין מה אמר המ"א שדברי רש"ל בטלים, ע"ש.

וידוע, שבעיקרו הוא בא מעצמות נבלה וטרפה, ומחסרון ידיעה יש שהוסיפו עוד ואמרו שעצם החומר של הדזשעלטיץ הוא בשר המח שבעצמות. ואין זה פחד שוא אם נחשוש שהוראת היתר בדזשעלטיץ תחזק את הדעה המשובשת הנפוצה כל כך בדורנו בזדון ובשגגה שהאיסור וההיתר הוא בידי הרבנים כחומר ביד היוצר. ועל כגון זה נאמר ביומא (דף מ' ע"א) אל תתנו מקום לצדוקים לרדות שיאמרו לפי רצונם הם עושים הכל (רש"י שם), וזה לשון רבינו חננאל במסכת שבת (דף קל"ט ע"א) ומהא שמעינן שאפילו דברים המותרים כגון אלו וכדומה להן המסורין לעם הארץ אין אדם רשאי להורות להן להיתר אלא יחמיר עליהן לאיסור. ע"כ (ויש לדון מחדש בדבריו לאור ההיתר הרווח כיום שהרבנות מתירה שימוש בג'לטיץ לכשרות רגילה).

התברר שאף לדעת האוסרים לערב את הג'לטיץ בפחות מאחד בששים משום האיסור לבטל איסור, מ"מ אפשר לאכול מוצר שיש בו ג'לטיץ כעולה מדברי האג"מ, אם ידוע שיש ששים כנגד הג'לטיץ (כך ודאי בכשרות של תנובה). ונראה שאף כשאין ידוע אם יש ששים אפשר לסמוך על כך שבדרך כלל יש ששים ולהקל בשעת הצורך בצירוף אותם שהתירו אף בלא להצריך ביטול בששים. היתר זה לא יועיל למהדר אם אינו בקי בשאר מרכיבי המוצר שלא קיבל כשרות מהדיין. אכן אפשר שע"י צירוף שיטות מחד וביטול שיטות חולקים לחלוטין (ולא לקבלם אפי" כספק) מאידך, יש איסור דאורייתא במוצר שמיוצב ומוקרש ע"י ג'לטיץ.

סימן צט סעיף ו

בדין "סוכר חלבי"

- (א) הקדמה. (ב) היתר אכילה בקדירה חלבית אחר אכילת בשר. (ג) מותר להכין תה עם "סוכר חלבי" אע"ג שרצונו לשתותו יחד עם בשר. (ד) אין לשין עיסה בחלב. (ה) סי' צה סע' ה: אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח. (ו) האם יש מקום להחמיר שלא מן הדין. (ז) רע"א מתיר מעיקר הדין לערב חלב פחות מששים בבשר. (ח) שלא להחמיר במקום שהתירו. (ט) סיכום.

א

הקדמה

בפינת קפה ציבורית שאין מקפידים להכניס לסוכר כפית נקייה, אפשר שכפית שיש בה שיירי חלב הוכנסה לסוכר, ובפינת הלכה ברדיו נאמר שצריך להזהיר את הציבור שהסוכר בגדר חלבי כדי שלא יכניסו לתוך התה מסוכר זה וישתו תוך שש שעות מסעודה בשרית.

נראה פשוט שבדיעבד כשכבר עשה את התה, אין לאסור, שהרי יש כאן ספק אם בסוכר יש חלב (ספק נפל חלב ואם נפל ספק שמא הוצא כבר ע"י מאן דהוא שעשה לעצמו כוס תה או כוס קפה, ואכמ"ל בדין ספק ספיקא דהלא באיסור דרבנן קיימינן), ואף אם נפל חלב עפ"י רוב נתערב בששים בסוכר [א]. גם אם נחשוש שהטיפה שנתערבה ניכרת שכן רואים גבשושי סוכר (שאינם בהכרח מחלב ואפשר שהם ממים הנמצאים על הכפית שנשטפה או מהתה והקפה) [ב], ודאי שהחלב שבסוכר בטל בששים בכוס התה (אף אם ניכר עפ"י הצבע שבסוכר חלב עם קפה יש לדון לאור מה שיתבאר להלן). ולא עוד אלא שנראה שאף מותר לשתות תה זה עם בשר ביחד כפי שיתבאר להלן והדבר מצוי כששותה את התה עם כריך בשרי. אכן עיקר הדיון להלן הוא על הצורך להרחיק מזה לכתחילה ובמיוחד שניתן לעשות בפנית התה שני כלים אחד לסוכר שאין מקפידים עליו ואחד לסוכר פרווה.

ב

היתר אכילה בקדירה חלבית אחר אכילת בשר

השו"ע בסי' פט סע' ג, כתב: אכל תבשיל של בשר מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה. בשו"ע לא מבואר דין אכילת תבשיל של גבינה אחר אכילת בשר. בכנה"ג בהגהות הטור אות מב כתב שצריך קינוח והדחה אך לא המתנה, וראה בבדי השלחן ביאורים ד"ה ויש מצריכים, שדקדק מפוסקים אחרים שאכן צריך המתנת שש שעות, וצ"ע בדבריו דש"מא זה דוקא לשיטת הרמ"א המחמיר בתבשיל [ג].

הרמ"א החמיר לדון תבשיל של חלב או בשר כגופו של חלב או בשר, וז"ל: ונהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר כמו אחר בשר עצמו ואין לשנות ולפרוץ גדר. ובמנחת יעקב ורעק"א ס"ק ג כתבו עפ"י רש"ל שנהגו העם להמתין שש שעות גם בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה. אף הב"י בסי' קעג כתב שכך המנהג.

אף הרמ"א מיקל אם אין בשר בתבשיל רק שנתבשל בקדירה של בשר, שמותר לאכול אחריו גבינה ואין בו מנהג להחמיר. הש"ך בס"ק יט, כתב שלדעת הרמ"א יש להקל אפי'

א. לכאורה די ברוב אם יש כאן דין יבש ביבש, דרק קמח בקמח חשיב לח בלח ולא שומשומין וחרדל, ראה שער התערובות לפמ"ג ח"ג פ"ג ד"ה וענין ביטול. אבל נראה שזהו מין בשאינו מינו (שהרי הטעם שונה אף כי המראה שווה) וממילא צריך ששים מדרבנן, ראה סי' קט.

ב. עפ"י המכניס כפית לחה לתוך הסוכר הסוכר נדבק לכפית וכלל לא נשאר מהלחלוחית בסוכר, ואם נפל גרגר שספג מעט מהחלב הרי זהו ביטול יבש ביבש הבטל ברוב.

ג. ראה שם שציין לחכ"א שכתב שהאוכל גבינה קשה צריך להמתין ו' שעות אף לתבשיל של בשר, ואם כן נראה דהוא ק"ו להא דדידן. וכן ציין לפמ"ג אור"ח סי' תצד א"א ס"ק ו – החותך צנון בסכין של חלב יש לומר שצריך להמתין ו' שעות אחר בשר לאכול.

בקדרה שאינה מקונחת יפה שיש בה קצת ממשות של בשר [ד]. לפ"ז יש לדון האם מותר לאכול תבשיל שנתבשל בקדירה חלבית שאינה מקונחת יפה אחר אכילת בשר. בדרכי תשובה ס"ק מב, כתב שבשו"ת טוטו"ד תליתאי סי' קפג כתב שחכם אחד רצה לומר דמ"ש הרמ"א דבנתבשל בקדירה של בשר מותר לאכול אחריו גבינה בדוקא נקיט הכי, דאילו כשאוכל בשר ממש ורוצה לאכול אחריו תבשיל שנתבשל בקדירה ב"י אסור כיון שהבשר מושך טעם הוי כאלו אוכל אותן ביחד, ואנן קיי"ל להלן סי' צה לאסור לכתחילה בבישול נ"ט בר נ"ט והוא ז"ל מדחה דבריו בשתי ידיים שדבר זה מביא לידי גיחוך שהדבר פשוט וכן עמא דבר ולית מאן דחש חומרות כאלו בעינן זה עיי"ש ועי' בס' משמרת שלום בשפ"ד סוף ס"ט י"ט שהביאו וסיים שכן נראה דעת הפרמ"ג באו"ח שם דרק בצננון שהוא חריף החמיר עיי"ש. נראה פשוט שקדרה בת יומא שאינה מקונחת יפה ויש בה ממשות שאפשר שאינה בטלה ברוב, חמורה יותר מנידון דידן לאור הספק והביטול שיש כנ"ל. מסתבר אפוא שבנידון דידן אף החכם המובא בשו"ת טוטו"ד תליתאי, יודה. ולא עוד אלא שלשיטת הרמ"א מעיקר הדין די בהמתנת שעה אחר בשר.

ג

מותר להכין תה עם "סוכר חלבי" אע"ג שרצונו לשתותו יחד עם בשר

הרמ"א בסי' צט סע' ו, כתב: כזית חלב שנפל למים נתבטל בששים ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר מותר אע"פ שאין בבשר ששים נגד החלב שהרי נתבטל במים. וכתב הש"ך בס"ק כב בשם ת"ח (פ"ה דין י"א) דאפילו לכתחילה מותר ליתן המים לקדרה של בשר כיון דכבר נתבטל. וכתב הפמ"ג בשפ"ד: אבל לערב החלב עם המים

ד. הפמ"ג הקשה על הש"ך ממה שהרמ"א בסי' צה סע' ב החמיר שלא לאכול תבשיל שנתבשל בקדרה בשרית יחד עם חלב, וממילא מובן מה שהרמ"א כאן חידש שמותר לאכול זה אחר זה. ותירץ: הא הב"י באו"ח סי' קעג כתב גם כן דנוהגין היתר בנתבשל בקדירה של בשר, ולדידיה מאי איריא זה אחר זה, אפילו בבת אחת שרי, אלא על כרחך בטוח בעין, אם כן הוא הדין לדין הדין אמת. עכ"ל. וצ"ע בתירוצו, דז"ל ב"י שם בס"י קעג: מיהו אם אין בשר בתבשיל אע"פ שנתבשל בקדרה שמבשלין בה בשר לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה. ואם מותר לאוכלו עם גבינה, כתבו רבינו בספר י"ד סי' צה. עכ"ל. מוכח שהב"י כתב שמותר לאכול אחריו גבינה, רק כדי לא להכנס למחלוקת בזה, ועל כן כתב מיד שבסי' צה יתברר שיש המתירין אפי' לאכול עם הגבינה. לפ"ז שוב אין בדברי הפמ"ג כדי לתרץ את הקושיא על הש"ך, וממילא צ"ע בהכרח חידושו של הש"ך. ומ"מ אף הב"ח פסק כש"ך, עיי"ש. וראה בספר האורה חלק א' [ק"י הלכות בשר בחלב ד"ה כל הבשר, שכתב: רבי (רש"י) אוסר לאכול חלב אחר דגים מבושלים בלא קנוח מפני שומן שבפרור ושבקערה. מסתבר שההיתר של הש"ך אינו עולה עם המובא בפמ"ג א"א ס"ק ו שצריך ו' שעות אחר אכילת בשר כדי לאכול צננון שחתכו בסכין של חלב, כנ"ל.

אין הערות

ליתן בבשר אסור כמו שכתב הצמח צדק סי' פ וכבר ביארנו לעיל דלא כבית לחם יהודה. אבל בית מאיר (הובא בילקוט מפרשים) דקדק מלשון הרמ"א כאן שאסור לכתחלה לתת לבשר. לדבריו הרמ"א חזר בו ממה שכתב בתורת חטאת, דאפשר שחשש לשיטת הרי"ף דחשיב דבר שיש לו מתירין, או משום חומרת בשר בחלב וכסברת הרי"ן. מבואר שבנידון דידן לדעת הש"ך ות"ח מותר לכתחילה לשתות את התה יחד עם הבשר, שכן ספק אם יש חלב, ואם יש, אפשר שהוא בטל בסוכר ובודאי שבטל בתה, והחלב לא ניתן לסוכר על מנת לשתותו יחד עם בשר רק נפל שם, ומסתבר שאף בית מאיר יתיר ככהאי גוונא לתת את הסוכר לתה ולשתות יחד עם בשר.

ד

אין לשיין עיסה בחלב

בסימן צז סע' א כתב המחבר: אין לשיין עיסה בחלב שמא יבוא לאכלה עם בשר. וכתב במשב"ז ס"ק א: והנה אי איכא ששים נגד החלב אי שרי לכתחלה לעשות כן, דעת הצמח צדק בסימן פ' דאסור דהוי כמבטל איסור לכתחילה כיון דדרך הפת ויין להשתמש עם בשר וחלב. וכנסת הגדולה בהגהות הטור אות ג' התיר יין לערב בו מעט חלב והסכים עמו מהר"ר אישקאפה יעוין שם. נמצאנו למדין לערב לכתחלה מעט חלב בפת כדי לאכול עם בשר לכולי עלמא אסור עיין סימן צט בש"ך אות כב ומנחת יעקב כלל פה אות מב, ואפילו לאכול כך יראה לאסור, כי פליגי לתקן היין דמשום הפסד הוי דיעבד הצמח צדק אוסר והכנסת הגדולה מתיר. ע"כ משב"ז. בנחלת צבי (ראה ילקוט מפרשים) הביא את דברי צמח צדק ודחה דבריו דאין זה חשיב כמבטל איסור לכתחילה. מסתבר שאף צמח צדק יודה כשאינו מכוין להכניס חלב לסוכר (להלן יבואר שכלל אין הכרח לדמות פת ויין לסוכר).

בדרכי תשובה ס"ק לא, כתב: עי' בשו"ת מהרי"ט חיו"ד סי' יח, שכתב דדוקא בהיה הרבה חלב בכדי נתינת טעם אבל יכול ללוש עיסה בחלב מועט כל שאין בו בני"ט ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה דאכתי היתרא הוא (ויכול לאכלו עם הבשר ממש כמבואר במהרי"ט) עיי"ש והביאו בארעא דישראל במערכת ה"א סי' ח לדינא עיי"ש, אבל יעוין במנח"י ריש כלל ט שהביא דברי המהרי"ט הנזכר והביא מתשובת צמח צדק דגם כשנתערב חלב בקמח כשיעור ס' אסור לאפות פת לאכל עם בשר משום דהוי מבטל איסור לכתחלה עיי"ש. איברא כי בש"ך להלן סי' צט ס"ק כב על מ"ש הרמ"א שם סעי' ו' דכזית חלב שנפל למים ונתבטל בס' ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר מותר שהרי נתבטל במים, כתב שם הש"ך דאפי' לכתחלה מותר ליתן המים לקדירה של בשר כיון שכבר נתבטל, ומבואר מדבריו לחלק בין אם נפל הכזית מעצמו בתחלה למים ובין אם הפילו הוא בידים דבנפל מעצמו מותר ליתן אף לכתחלה המים בבשר אבל אם לא נפל מעצמו לס' רק לפחות מס' אסור להוסיף מים בידים כדי לבטל המים וליתנו אח"כ לבשר וכ"ש שאסור לערב לכתחלה חלב במים בששים כדי ליתן המים לבשר ומבואר ממילא דבנידון של הצמח צדק בנפל חלב לקמח מעצמו מותר אף לכתחלה לאפות בו

פת לאכלו עם בשר, רק שאסור לערב לכתחלה מעט חלב בקמח כדי שיאפה מהקמח פת לאכלו עם בשר. ועי' בשו"ת בעי חיי (מהכנה"ג) חיו"ד סי' קלא שהוכיח בראיות דשרי אף לכתחלה לערב מעט חלב במים באופן שיש ס' בעיסה כנגד החלב ולאפות בו פת אפי' ע"ד לאכלו בבשר. אמנם יעויין בשו"ת גנת וורדים בגן המלך סי' קי"ו שדעתו להחמיר בזה עיי"ש. ועי' בס' ערך השלחן אות א' שהביא דבריהם ודעתו כדעת המחמירים בזה לכתחלה עיי"ש. ועמ"ז אות א' שהביא דבריהם ודעתו כדעת המחמירים בזה לכתחילה עיי"ש ועמ"ז סק"א מ"ש בזה וכ' אבל זה ברור דלערב מעט חלב בעיסה כדי לאכול הפת עם בשר אסור לכ"ע לכתחלה ואפי' לענין דיעבד אם כבר עירב נראה דאסור עיי"ש. אמנם יעויין בחו"ד בביאורים סק"ב וחידושים סק"ב שנראה מדבריו דאפי' ע"ד לאכול הפת עם בשר אין איסור אפילו לכתחילה כל שיש ס' בהעיסה נגד החלב שכתב דביש ס' שרי ולא חילק דלא שרי רק על דעת לאכלו לבדו ומשמע דאפי' עם בשר שרי. ועי' ביד יהודה בפיה"א סק"ב ובפיה"ק סק"ב מ"ש בענין והעלה דבכ"מ אסור לכתחלה ליתן אפי' מעט חלב לתוך העיסה אף שיש ס' בהעיסה נגד המעט חלב אך דיעבד אם כבר נתן בו המעט חלב בפחות מששים במזיד ולא עשה סימן בהפת להכירו כדת יש לסמוך על המקילין עכ"פ לענין שלא לאסור את הפת לגמרי וסגי אם נאסר עליו שלא לאכלו עם בשר עיי"ש. ועי' בהגהות חכמת שלמה שכתב לדינא דלאכלו עם בשר כמו שהוא בלא בישול יש לסמוך על המקילין בזה דכל שיש ס' בפת נגדה החלב שרי אבל לבשלו עם בשר אסור. עכ"ל דרכי תשובה. מבואר שאף למחמירים אין לאסור חלב שנתערב בששים בהיתר, אלא כשנותן החלב בכוונה על דעת לאכלו עם הבשר או שנותנו לדבר שדרכו לאכלו עם בשר (כמו פת או יין), ולדעת הצמח צדק אסור אפי' בנפל לתוכו, אבל רק משום החשש שיאכלנו עם בשר. פשוט אפוא, שבנידון דידן אף המחמירים יודו שאין לחוש שהרי אינו מכוין להכניס חלב לסוכר ולא לתה, וגם ספק אם נפל חלב לסוכר, ואף אם נכנס בטל בששים בסוכר, ואם לא בטל או שניכר הרי שודאי כשנתערב בתה בטל בששים, ואין דרך להשתמש בסוכר זה אלא אחר סיום הסעודה ולא בתוך הסעודה, וממילא ליכא מאן דחש להא.

ה

סי' צה סע' ה: אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח

ז"ל השו"ע בס"י צה סע' ה (עפ"י חולין בדף קיב): אין מניחין כלי שיש בו כותח אצל כלי שיש בו מלח, אבל מותר להניחו אצל כלי שיש בו חומץ. הגה: ודוקא אם הכלים מגולים. ואפילו הכי אם עבר ונתנו ביחד, מותר, ולא חיישינן שמא נפל אל המלח (הגהות ש"ד וארוך). וביאר הש"ך בס"ק כב (עפ"י הגמ'): הטעם דבמלח הכותח הנופל עליו הוי בעין ולא בטיל וחיישינן שמא ימלח בו בשר, אבל בחומץ ליתא לאיסורא בעיניה ובטיל בס'. ע"כ. לכאורה אף בנידון דידן יש לחשוש שחלב מועט שנכנס לסוכר הוא בעין ולא בטיל. מיהו נראה שאין הדברים דומים מכמה טעמים: בדרכי משה כתב שזהו דוקא בכותח מפני שהוא עב, אבל בחלב צלול מותר. אכן בלבוש וחכ"א אסרו אף

בחלב, וכן משמע משו"ע סע' ז שהתיר ליתן בתוך תיבה כד של בשר אצל של חלב (דבשר עם חלב אדם נזהר שלא יתערבבו). אכן היותר פשוט לומר שאין לחשוש לזה כלל כי הסוכר מיוחד לקפה ותה ואין מכניסים אותו לתבשיל של בשר. ועוד, דהסוכר בטל ברוב גבשושיות שנתגבשו ממים.

ו

האם יש מקום להחמיר שלא מן הדין

אכן יכול האוסר לומר שאה"נ בבית המדרש אין לחשוש, אבל יש לאסור בבית המדרש כדי שלא יבואו להקל בבית, דשם אפשר שישתמשו בסוכר לצורך בישול בשר. וראה ט"ז שעולה מדבריו שגזירת חז"ל איננה רק בפת אלא גם בשאר מאכלין. אבל האחרונים חלקו עליו (פר"ח ומנ"י בכלל ס' ס"ק ג) וסוברים דדוקא בפת גזרו חכמים כי על הלחם יחיה האדם והוא עיקר האכילה דבין אכילת בשר בין אכילת חלב אינו נאכל בלא פת ולכן חששו בו יותר שיטעה בו ויאכלנו במין שכנגדו אבל בשאר מיני מאכלים לא מצינו שגזרו בהם חכמים. ולדינא כתבו החכ"א והחוו"ד והערוה"ש להקל בזה. ובאמת בנידון דידן אפשר שאף הט"ז יקל שכן מבואר במשב"ז שהט"ז אסר במכתשת רק כשרוצה לכתוש לפי שעה לבשר ולהכשירו אחר כך, ע"ש. אבל בנידון דידן שבכל בית יש כלי קטן לסוכר שנועד לקפה ולתה ואין דרך לאכלם יחד עם בשר, וכשעקרת הבית מבשלת בשר עם סוכר (מה שלא מצוי כל כך) היא איננה משתמשת בסוכר זה אלא בסוכר אחר. ובאמת שעירוב חלב בסוכר בבית לא מצוי כלל שכן סתם אדם המכין לעצמו קפה שם תחילה את הסוכר ובודאי שאיננו מערב בכפית את החלב עם הקפה ואח"כ מכניס סוכר (ואם יש ילדים בבית שאינם מקפידים בזה, ודאי מחוייבת האשה לבשל מסוכר שאינו בשימוש). רק במקומות צבוריים יש לחשוש שתוכנס כפית מתוך חלב ישר לתוך הסוכר ע"י מאן דהוא שלא עפ"י דרכי הנימוס המחייבים לשטוף תחילה. נראה על כן שאין לגזור בבית המדרש אטו הבית, והכל יבחינו בין אכילת הסוכר אחר ארוחה בשרית, לבין בישול הסוכר יחד עם הבשר בבית, ואף אם לא יבחינו זהו חשש רחוק שבבית יש סוכר חלבי ואין מי שחש לזה ובדיעבד אף אם יבשלו את הבשר עם הסוכר איננו נאסר.

וראה בט"ז בסי' צה ס"ק יח, שהרש"ל כתב: משבח אני מנהג אשכנז שיש להם כלים עשויים למלח אחד לבשר ואחד לחלב דלפעמים בתוך הסעודה שידיו מלוכלכות מן הבשר לוקח שם מלח ואחר כך יקח לחלב וכן איפכא. אף בחומרא זו יש טעם, של חשש אכילת פירורי בשר יחד עם חלב, ואין ללמוד מכאן כלל להרחקה הראויה בנידון דידן.

ז

רע"א מתיר מעיקר הדין לערב חלב פחות מששים בבשר

בשו"ת רע"א מהדורה קמא סימן רז, דן על הגבינות שמעמידים אותן בעור קיבת כשירה, ויש בחלב הרבה פעמים ס' נגד עור הקיבה, וכיצד התירו לבטל לכתחילה בשר

בחלב. וכתב: הנה י"ל דבב"ח ביש ס' לאו מדין ביטול הוא, כיון דכל אחד בפ"ע מותר, והאיסור הוא ע"י חבורן יחד לא שייך ענין ביטול וכו' וכיון שכן לכאורה לא שייך בב"ח בכלל דאין מבטלין איסור, דהא לא מדין ביטול הוא, אלא דשלא בדרך נתינת טעם מעיקרא לאו שם בב"ח עלה, ויהי' הדין לכאורה דשרי לערב בשר בחלב בס', ואם כי באמת מסתימת כל הפוסקים לא משמע כן. ועיין בהגהת ש"ע יו"ד (סי' צ"ט) כזית חלב שנפל למים ונתבטל בס'. ואח"כ נפל לקדירה של בשר דמותר, ובש"ך שם (ס"ק כ"ב) דבת"ח כתב דאפילו לכתחילה מותר ליתן המים לבשר, כיון דכבר נתבטל החלב. משמע דלכתחילה אסור לערב החלב במים לבטל ליתן לתוך בשר. וא"כ מכ"ש דאסור לערב בב"ח ביש ס', וע"כ כיון דבשאר איסורים אסור לערב אסרו גם בב"ח דמחזי כמבטל איסור, ובדרך לא פלוג, מכל מקום מנין לנו לבדות זאת מדעתנו בלי ראי' מהש"ס, כיון דמסברא אינו בכלל ביטול איסור לכתחילה. ומסוגיא דחולין (דף צ"ז) קדירה של בשר לא יבשלו בה חלב, ואם בישל בנ"ט, הרי דלכתחילה אסור, אין ראייה, דהא מפרשינן התם דבנ"ט היינו ע"י טעימת קפילא, ומיירי בליכא ס' אם כן מה"ט אסור לבשל, דשמא באמת יהיב טעמא ועבר על איסור בישול בב"ח וכו'. עכ"ל. אכן למעשה לא התיר, וביאר טעם ההיתר בהעמדת חלב בעור קיבה כשרה אפי' לצמח צדק, ע"ש (כיון שמעורב רק עור שנתיבש ואינו רוצה לערב היבש כעץ, לזה אף אם באמת נשאר בו מעט לחלוחית הבשר, מ"מ על זה אין רצונו שיתערב, אלא דממילא הוא, וגם יש ספק שמא באמת אין לו לחלוחית בשר כלל).

ח

שלא להחמיר במקום שהתירו

בחולין דף מד ב: דרש מר זוטרא בשם רב חסדא: "כל מי שקורא ושונה ורואה טריפות לעצמו ושימש תלמידי חכמים – עליו הכתוב אומר: אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך" (תהלים קכח ב). רב זביד אמר: זוכה ונוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. אשריך – בעולם הזה, וטוב לך – לעולם הבא. המהרש"א פירש: אשרי כל ירא ה' ההולך וכו' – רצה לומר, מי שבא לידו ספק טריפות, והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאכלה, הנה אשריו בעולם הבא, שמנע עצמו מספק טריפה. אבל יגיע כפיך כי תאכל וכו' – יש לו מעלה יתירה דהיינו שמיגע עצמו וכפיו למצא היתר לספקו עד שאוכלה. הנה זה שזוכה ב' עולמות, דכתיב ביה: אשריך בעולם הזה – שהרי אוכלה, וטוב לעולם הבא – שהתייגע נפשו בתורה. עכ"ל.

בבני יששכר (מאמר חדש אדר, מאמר ב, שקל הקודש דרוש ז): למה תהיה כזאת שלפעמים תתבטל חתיכת איסור בהיתר והוא נאכל ע"פ התורה, כגון שנתבטל בששים או יבש ביבש ברוב? תדע שהוא ממחשבות הצור תם. הוא יתברך שמו יודע אשר הניצוץ הטמון באותה חתיכה האסורה ביחוד, יכול להברר על דינו. הנה השי"ת מזמין שתיפול החתיכה האסורה כזאת לתוך היתר, ותתבטל, ואכול יאכלו אותה ע"פ התורה ותתברר

הניצוץ הזה וכו'. ואם כן מצוה היא בדווקא שיאכל הישראלי החתיכה ההוא ולא יחמיר וכו'. על כן לדעתי הצעירה, אין זה מדרך החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמם, שלא לאכול משום מאכל שהיה עליו שאלת חכם, הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיות, כגון ע"י תערובת בששים וכיו"ב (ומה שכתוב: לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם, היינו דווקא בדבר התלוי בסברא).

וע"ע **מרדכי** חולין פרק כל הבשר אות תרפו, בשם תשובת ה"ר מאיר, שהיה מתלווץ בבני אדם שעושים כך, דהיה נראה לו כמינות וכחולק על התלמוד, וכמוסיף שהוא גורע. אך באם זהו דרך גדר ומשמרת שרי להחמיר. וכן הובא בפת"ש לקמן סי' קטז ס"ק י בשם סולת למנחה (עו ח) שכתב בשם תורת האשם שהמחמיר בדבר שלא מצאנו שהחמירו בו, כגון מה שנתבטל בששים הוי כמו אפיקורסות, ויצא שכרו בהפסדו.

ט

סיכום

התבאר שאין צורך להכביד על הציבור ולדקדק שבפינת תה צבורית יהיה סוכר שודאי לא השתמשו בו בכפית שאפשר שנשאר עליה מעט חלב, דודאי לא אסרו באופן זה כשאינו שותה את התה יחד עם בשר, ואף אם יקרה פעם שמאן דהוא יאכל כריך בשרי יחד עם תה כזה אין לחוש לזה דרבים הפוסקים שיתירו אף בזה, שכן בסוכר יש ספק חלב ואפשר שהתבטל בסוכר בששים ובודאי שהתבטל בתה בששים, ולא ניתן החלב בסוכר כדי לאכלו עם בשר אלא נפל שם. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן ק סעיף א

שיטת רי"ף ורש"י בדין בריה וחתיכה הראויה להתכבד

הראשונים הבינו שהרי"ף סבור שחזר"ל ובריה בטלים, ושכן עולה מפרש"י בסוגיא בע"ז. להלן יובאו דבריהם כמבוא לשיטת רש"י לש"ס כמתחדש בספרי "אהלי שלמה".

בחולין דף צו ב תנן: גיד הנשה שנתבשל עם הגידים, בזמן שמכירו – בנותן טעם, ואם לאו – כולן אסורין, והרוטב בנותן טעם וכן חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא שנתבשלה עם החתיכות, בזמן שמכירין – בנותן טעם, ואם לאו – כולן אסורות, והרוטב בנותן טעם. ובגמ' בדף צט ב: גיד הנשה שנתבשל. וליבטול ברובא! בריה שאני: וכן חתיכה של נבלה [וכו']: ותבטיל ברובא! הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו, אלא למ"ד: את שדרכו לימנות שנינו, מאי איכא למימר? שאני חתיכה – הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים.

ובע"ז דף עד א: תנן: אלו אסורין ואוסרין בכל שהו: יין נסך, ועבודת כוכבים, ועורות לבובין, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וציפורי מצורע, ושער נזיר, ופטר חמור, ובשר

בחלב וחתיכת צמר שנתצטלה בחלב ונאסרה צותן טעם וחזרה ונתערבה בצלף חתיכות אוסרת כולן כהגאה והאי תנא סבר צמר בחלב איסור הגאה, ושעיר המשתלח, וחולין שנשחטו בעזרה – הרי אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא. ובגמ': תנא מאי קחשיב? אי דבר שבמנין קחשיב, ליתני נמי חתיכות נבילה! אי איסורי הנאה קא חשיב, ליתני נמי חמץ בפסח! א"ר חייא בר אבא, ואיתימא ר' יצחק נפחא: האי תנא תרתי אית ליה, דבר שבמנין ואיסורי הנאה. רש"י פירש: אבל חמץ פרוסה בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהן לנהר והשאר נותן לכלבו וחתיכת נבילה אע"ג דדבר שבמנין הוא כיון דלאו איסור הנאה הוא בטלה ברובא וחדא שדי לכלבים ואינן שרו באכילה. עולה מדברי רש"י שתנא זה אינו אוסר בכל שהוא חתיכה הראויה להתכבד וחלוק הוא על התנא בפ' גיד הנשה, וממילא אף אינו אוסר בריה בכל שהוא.

אבל התוספות שם ד"ה למעוטי דבר שבמנין ואין איסורי הנאה – לכאורה משמע דאתא למעוטי דלא הוי במשהו וא"כ פליגא הך דהכא להדיא דפ' גיד הנשה (חולין דף ק א ושם) דקתני התם דחתיכת נבילה אינה בטלה משום דהוי דבר שבמנין אע"ג דלא הוי איסורי הנאה וקשיא דא"כ ה"ל לתלמודא לאתווי מתני' דהתם ולמפרכה מיניה אההיא דהכא לכך נראה לי למעוטי דקאמר הכא היינו דלא חשיב הכא דבר שבמנין ולא איסורי הנאה שלא ירד לשנות רק היכא דאיכא תרתי וכה"ג איכא פ"ק דב"ק (דף ה א) למעוטי מוסר (מלשין) ומפגל דהוי נמי פי' שלא ירד לשנותם אע"ג דמחייב עלייהו.

הרי"ף בע"ז דף לו ב (מדפי הרי"ף): אחר הביאו את המשנה הנ"ל כתב: וליתיה להאי כללא דקי"ל דחמץ בפסח אסור ואוסר בכל שהוא. וכתב הר"ן: מה שפירש רש"י ז"ל במאי דאמרינן האי תנא תרתי אית ליה דלדידיה חתיכת נבילה אע"פ שהיא דבר שבמנין בטלה היא כיון שאינה מאיסורי הנאה הך מתני' פליגא אמתני' דפרק גיד הנשה (דף צו ב) וכו' ולישנא דגמרא דהכא הכי דייק דפלוגתא היא מדאמרינן האי תנא תרתי אית ליה מכלל דאיכא תנא אחרינא דלית ליה תרתי ואפשר שזה היה דעתו של הרב אלפסי ז"ל שלא כתב אותה משנה שבפרק גיד הנשה וכתב כאן דליתיה האי כללא דהא איכא חמץ בפסח מכלל דס"ל דבשאר איתיה. והוסיף הר"ן שאין כן דעת הרמב"ם ורבותינו הצרפתים (היינו התוס' המיישבים בין הסוגיות כנ"ל) ואף הראב"ד יישב בין הסוגיות. אף הרא"ש בפרק גיד הנשה אות לד כתב כדברי הר"ן אך דחה את שיטת הרי"ף דבכל דוכתא משמע דחתיכה הראויה להתכבד לא בטלה.

פלתי בסי' ק ס"ק ב, ציין לרי"ף ולרש"י כמי שסוברים שבריה בטלה כשאר איסורין. אלא שיש לדון מניין לו כאיזו משנה פסק רש"י. נראה שפלתי סבור שמן הסתם רש"י יקבל את פסק הרי"ף. והרשב"א בתורת הבית ב"ד ש"א כתב שהרי"ף פסק כההיא דע"ז דהיא במקומה. ושמא אפשר להוסיף על הרשב"א ולומר שהרי"ף פסק כמשנה בע"ז דהוי ספיקא דרבנן לקולא, דהכל מודים שבריה וחתיכה הראויה להתכבד בטלים מדאורייתא ברוב וכדאיתא ברש"י בגיטין דף נד ב ד"ה לא יעלו: דמדאורייתא אין חילוק

בין חשוב לשאינו חשוב דהכל בטל דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות ורבנן הוא דגזור.

שיטת רש"י לפרש פשטן של סוגיות על חשבון מחלוקת הסוגיות מתבארת בהקדמה לאהלי שלמה, ע"ש.

סימן קא סעיף ג

בדין חתיכה הראויה להתכבד שאינה מבושלת

- (א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ', טור ב"י ופסיקת השו"ע.
 (ג) הסתירות בשו"ע והאפשרויות השונות לתרצן.
 [א] מנחת כהן ופרי חדש: השו"ע פוסק כרשב"א המיקל בחתיכה גדולה ומחמיר בחיה. [ב] יב"א עפ"י פוסקים: הלכה כסתימת השו"ע. [ג] חיזוק לשיטת יב"א לאור המתחדש שהרשב"א מיקל בחתיכה שאינה מבושלת. (ד) סיכום.

א

הקדמה

הראשונים נחלקו בגדר דהר"ל שאינה בטלה אפי' באלף. יש שהקלו אם אינה מבושלת לפי שאינה ראויה עכשיו לאכילה לאורחים, ויש שהחמירו אפי' במחוסרת חיתוך והפשטה כיון שראויה להיות מתכבדת ע"י תיקון. ויש שהקלו רק במחוסרת מעשה גדול כתרנגולת בנוצתה וכבש בצמרו. השו"ע סתם כשיטה המקילה ביותר, אך כתב שיש מחמירים. הרמ"א פסק כשיטה הממוצעת. האחרונים העלו סתירות בפסיקת המחבר ועל כן יש שביארו שהשו"ע פסק להלכה כיש מחמירים. להלן יתחדש שיש לקבל את שיטת הסוברים שהשו"ע פסק כסתימתו בסי' קא, ויתבאר מתוך חידוש בשיטת הרשב"א שנבוכו בה על כי לכאורה הקל במחוסרת חיתוך והחמיר במחוסרת בישול.

ב

סוגיית הגמ', טור ב"י ופסיקת השו"ע

בחולין דף צו ב, תנן: חתיכה של נבלה או של דג טמא שנתערבו עם החתיכות, בזמן שהוא מכירן בנותן טעם ואם אינו מכירן כולם אסורים והרוטב בנותן טעם. ובגמ' בדף ק א: וכן חתיכה של נבלה [וכו']: ותבטיל ברובא! וכו', שאני חתיכה – הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים. וכן הסכימו כל הפוסקים דהר"ל אינה בטלה (מלבד הרי"ף שלא הזכיר דין זה, ואכמ"ל ראה בספר זה סימן ק סעיף א).

ז"ל הטור בסי' קא: בענין חתיכה הראויה להתכבד כתב א"א הרא"ש ז"ל: רבו הדעות יש אומרים שתרנגולת בנוצתה וכן חתיכה חיה כיון שאינן ראויין עתה לא חשיבי ראויה

להתכבד ואפילו בהמה שלימה בטילה עד לאחר שנתבשלה וראויה ליתן לפני אורח לכבדו. ולא נהירא, דלא קאמר ראויה להתכבד אלא לשיעורא שתהא גדולה וראויה לכבד בה אורח לכשתתבשל אבל בשביל שהיא חיה או בנוצתה לא בטלה חשיבותא. וגם י"א דכבש שלם או אווז שלם אינו נקרא ראויה להתכבד שאין דרך ליתן לפני אורח כבש או אווז שלם וגם אלו דברי הבאי הם, וכי בשביל שראויה ליחלק חתיכות חשובות גרע טפי כ"ש דחשיב טפי את שדרכו למנות. עכ"ל הטור בשם אביו הרא"ש.

ז"ל הב"י בהתייחסותו לדברי הרא"ש המובאים בטור: בסוף פרק גיד הנשה (סי' לו), והביא ראיות לדבריו, וכתב שכן משמע מתוך דברי רבינו שמשון שפירש בשם ר"י בריש פרק התערובות (זבחים דף עב א) והוא כתוב שם בתוספות שלנו (ד"ה אלא למאן). והרשב"א בתורת הבית (ארוך ב"ד ש"א יג): כתב סתם כדברי האומרים דחתיכה שהיא גדולה יותר מדאי לא חשיבא ראויה להתכבד שמאחר שאין דרכן של בני אדם ליתן כיוצא בה לפני האורחים אינה חשיבא שעומדת היא לחתוך והביא ראייה מדפריך פרק התערובות (שם) וליבטלו ברובא ומשני משום דבעלי חיים לא בטלי אלמא שחוט בדכוותיה בטיל עכ"ל: וכ"כ ג"כ הר"ן ז"ל (לו: ד"ה וגרסי' תו). וסמ"ק (סי' ריד) כתב סתם שאם בהמה עם הצמר או עוף עם נוצה אין זה קרוי ראוי להתכבד ובטלה ואף על גב דלאחר מכן מסירים הנוצה והעור, מכל מקום כיון דבתחלת התערובות נתבטלו שוב אין חוזרין ונעורין וכתב בשערי דורא (סי' מ) שכן עשה מעשה רבי יעקב בתרנגולת נבלה שנתערבה בשתי שחוטות כשרות והתיר ר"ת דהואיל ולא ניטלה נוצתה אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמו שהיא, אבל חתיכת נבלה שלא נמלחה שנתערבה בכשרות אע"פ שאינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמו שהיא לא בטלה דמליחה לא הוי מחוסר מעשה ומיהו ראיתי כמה גדולים (עושים) שגם בנבלה שלא נמלחה אמרינן שהיא בטלה וכו'. בסוף דברי הב"י הובא בדק הבית: ולענין הלכה כיון דהא דחתיכה ראויה להתכבד לא בטלה אינו אלא מדרבנן הלכה כדברי המקילים.

שו"ע בסע' ג, פסק: תרנגולת בנוצתה שנתערבה באחרות, בטלה, שהרי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמות שהיא. ואף על פי שאחר שנתערבה הסירו הנוצה. וכן לא חשיבה ראויה להתכבד אלא אם כן היא מבושלת. וכן כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי, לא חשיבה ראויה להתכבד, שאין דרך ליתן לפני האורח כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי. ויש חולקים בכל זה. הגה: וכן נוהגין, מלבד תרנגולת בנוצתה דמחוסרת מעשה גדול, דנוהגים בה שהיא בטילה (טור בשם י"א ובמרדכי ובש"ד).

ג

הסתירות בשו"ע והאפשרויות השונות לתרצן

א. מנחת כהן ופרי חדש: השו"ע פוסק כרשב"א המיקל בחתיכה גדולה ומחמיר בחיה.

פר"ח ס"ק טו, הקשה מהשו"ע בסי' קי סע' ה, שכתב עפ"י הרשב"א: מי שלקח בשר ממקולין (פי' בית המטבחים) ואפילו חתיכה הראויה להתכבד וכו', אלמא ס"ל לשו"ע שמחוסר בישול נחשב כראוי להתכבד. וכן בסי' סט סע' יד כתב השו"ע: בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות בטלה ברוב ומותר לבשל כולם ואפילו היתה ראויה להתכבד. ובטעם ההיתר כתב תה"ד והובא בש"ך ס"ק נט ובט"ז ס"ק לה, דאין איסורה מחמת עצמה אלא מחמת דם הבלוע בה. וכתב רע"א שם בס"ק לד: יש לעיין הא המחבר פסק בלאו הכי (בסי' קא) דחתיכה חיה לא מקרי ראויה להתכבד, ע"י פמ"ג (סי' קב בשפתי דעת ס"ק יא). וכן בסי' קה סע' ט גבי חתיכות שנמלחו יחד, כתב שו"ע: ואם ידוע שלא נגע [החלב] אלא באחת ואין ידוע איזו היא כולן מותרות, דחד בתרי בטל אפי' הן ראויות להתכבד. וביאר הט"ז בס"ק כג, דאין אומרים באיסור בלוע חהר"ל. וראה שם בש"ך ס"ק לא, דמיירי כשיש בכל השלש לבטל החלב גופיה, דאי לאו הכי אינו בטל ברוב מטעם דשמא יבשלם ויתן טעם וכדלקמן סי' קט סע' א. על כן פסק פר"ח שמחוסר בישול חשיב כראוי להתכבד, ושכן דעת המחבר, וכן פסק במנחת כהן ח"ג פ"א.

מנחת כהן שם (ד"ה ואמנם) דקדק שהשו"ע פסק בסי' קי סע' ב כרשב"א שחתיכה גדולה בטילה. שפסק: בעלי חיים שנתערבו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן ובטילין והוא שנשחטו בשוגג, ואם סובר כהרא"ש דכבש בעורו הוי חהר"ל איך אמר שאם נשחטו בטל חשיבותן. וכבר הקשה הב"י כן על הטור שהביא דין זה של הרשב"א, דסותר את פסיקתו מסי' קא. נמצא לפ"ז שהשו"ע בסי' קי גילה דעתו שאין פוסק כסתמתו בסי' קא סע' ג שהרי החמיר בסע' ה בחיה, ואף גילה דעתו שאינו פוסק כיש מחמירין שהרי הקל בסע' ב בכבש בעורו.

ב. יב"א עפ"י פוסקים: הלכה כסתמת השו"ע

ביביע אומר חלק ה יו"ד סימן ח, הביא חבל פוסקים שפסקו כסתמת השו"ע בסי' קא ושכן המנהג בירושלים, וז"ל: ובעל כרחנו צ"ל שהמנהג פעה"ק ירושת"ו הוקבע בהנחה סוברת דאף דמרן סותר עצמו בזה, אנן בדידן נקטינן כמו שסתם בסי' קא להקל, משום דהויא סוגיא בדוכתה דעדיפא, שעיקר דין חהר"ל הוברר בסימן קא, שהוקדש כל הסימן לבאר פרטי דין זה כי שם ביתו. ובפרט שדין חהר"ל עיקרו דרבנן להכי נקטינן לקולא. אלא דאכתי לא איפרק מחולשא, דהא כ' מרן הש"ע (סימן קא ס"ח וס"ט): קורקבן שנמצא נקוב ונתערבה אותה תרנגולת באחרות, מדמין השומן שבקורקבן לשומן התרנגולות של מקום חיבור הקורקבן, ואם דומין לגמרי מכשירין האחרות. וכן ראש כבש שנמצא טריפה ולא נודע של איזה כבש הוא והקיפו הראש לצוארו של אחד

מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות ומכוונות יפה יש לסמוך ע"ז להתיר האחרות. ע"כ. אלמא דבלא"ה יש לאסור הכבשים בעורם. והרי תרנגולת בנוצתה או חתיכה גדולה ביותר לא חשיבא חהר"ל. (וגם המנחת כהן והפר"ח מודים להקל באלה, כמוכח מהשו"ע סי' קי סע' ב שלא פסק כרא"ש וכנ"ל). אם לא שנאמר שאע"פ שמרן הש"ע פסק ד"ז כלשון הגמ"י (פ"ו) והתה"ד (סי' קעט), שמהם מקור דין זה, ואינהו ס"ל דחתיכה גדולה מקריא חהר"ל, מ"מ לדידיה לא ס"ל הכי, ולא הביאם אלא משום דנפקא מינה לדין שיהיה מותר לבשל הכשרות כולם בקדרה אחת, כי לולא שנדמו הקורקבן לתרנגולת והראש לכבש, אף דחד בתרי בטיל, היה אסור לבשלם בקדרה אחת, וכמ"ש בסי' קט (וע' בחי' הג' רעק"א סי' קא). ועוד נ"מ לדין לגבי תערובת דחד בחד שע"י שנדמו ונתכוונו החתיכות זל"ז הותרה התרנגולת האחרת והכבש האחר [א]. עוד הוסיף: וכן ראיתי להגאון מהר"י בן ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (חיו"ד סי' פ) שכו', שהאמת יורה דרכו שאין להסתפק בזה לדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו, שכיון שבסי' קא הביא הסברא דחתיכה חיה לא מקרי חהר"ל בסתם, אף שאח"כ כ' ויש חולקים, הא קי"ל בכה"ג דהלכה כסתם, ומ"ש בש"ע סי' קי מי שלקח בשר מהמקולין אפילו חהר"ל וכו', היינו לומר אפילו לדעת יש חולקים דס"ל דחתיכה חיה מקרי חהר"ל אפ"ה כל מה שלקחו קודם שנולד הספק מותר לכ"ע, אבל בודאי שדעת מרן לפסוק דדוקא מבושלת חשיבא חהר"ל. עכ"ל.

ג. חיזוק לשיטת יב"א לאור המתחדש שהרשב"א מיקל בחתיכה שאינה מבושלת

במנחת כהן ח"ג פ"א ד"ה הדעת השלישית הביא ב' ראיות שהרשב"א סבור שחתיכה חיה ראויה להתכבד אם אינה גדולה, וז"ל: ראשונה ממה שכתב הרב בתורת הבית הקצר דף לט ע"ב, וז"ל: חתיכה של נבילה או של דג טמא או חתיכת בשר בחלב שנתערבה בחתיכה של היתר אם חתיכה קטנה היא שאין ראוי להתכבד בפני האורחין לכשתבשל אינה חשובה ובטילה, וכן אם היא גדולה ביותר וכו', אבל אם היתה בינונית שדרכן של בני אדם להתכבד בכיוצא בזה לפני האורחים אינה בטילה לעולם ואפילו נתערבו באלף שאין דבר חשוב בטל בעמדו בחשיבתו. עכ"ל. הנה שכתב הרב שאם היא קטנה שאינה ראויה להתכבד בפני האורחים לכשתבשל שהיא בטילה, נמשך מזה שאם החתיכה בינונית וראויה להתכבד בה לאחר שתבשל הרי זו אינה בטילה ואע"פ שעכשיו היא חיה. ועוד יש לי ראיה אחרת מדברי הרב שכתב בתורת הבית ריש דף מג (ב"ד ש"ב דף ל ב), שאם נמצא טריפה במקולין וכל מה שלקחו משם קודם שנודעה הטריפה מותר וכו', אבל ליקח משם ואילך אסור, במה דברים אמורים בחתיכות הראויות

א. ז"ל רע"א סי' קא ס"ק ו: אפשר דוקא עם אחרות דמדאורייתא בטל, בזה סמכינן על הדמיון, אבל לא חד בחד. ואולם מהראיה של הגמ' מההיא דחתיכת דג לעיל (סי' פג סע' ד) משמע דאף מדאורייתא סמכינן כההיא דדג דהוי מדאורייתא. עכ"ל.

להתכבד אבל שאר חתיכות מותרות ברוב כמו שביארנו אלא שראוי להחמיר במקולין מפני שאין הכל בקיאין בחתיכה הראויה להתכבד לשאינה ראויה עכ"ל. והנה אם חתיכה חיה אינה נקראת חתיכה ראויה להתכבד אם כן לא משכחת לה במקולין חתיכות ראויות להתכבד, ואיך אסר מן הדין ליקח חתיכה הראויה להתכבד והחמיר שלא ליקח החתיכות שאינם ראויות להתכבד כדי שלא יבואו ליקח אותן שהם ראויות. אלא ודאי סובר הרב שאף חתיכה שלא נתבשלה נקראת ראויה להתכבד אם היא בינונית, רוצה לומר לא גדולה יותר מדאי ולא קטנה, וזה נראה לי ברור. עכ"ל מנחת כהן.

פרי חדש בסי' קא ס"ק יב, הוסיף ראייה מפורשת על ראיותיו של מנחת כהן. דהנה הרא"ה בבדק הבית (ב"ב ש"ב דף קטז, דף כה ב, ד"ה עוד כתב), כתב: ודעת רבותי ז"ל דדוקא בנתערב לאחר שנתבשל והשתא חשיבה. וכתב על כך במשמרת הבית שם ד"ה אמר הכותב מה נעשה: ומה שאמר בשם רבותיו שלא אמרו חהר"ל אלא בשנתבשלה ואח"כ [נתערבה] באחרות, זה לא שמענו ולא ראינו מעולם מי שאמר כן, ואילו אמרוה רבותיו אשר אמר באמת לא היה נעלם ממנו כי לא בסתר ידברו. עכ"ל. מפורש אפוא שלרשב"א חתיכה ראויה להתכבד אפי' חיה.

איברא, דברי הרשב"א לכאורה קשים עד מאוד, לפי שנעלמו ממנו דברי רבו הרמב"ן (שהוא גם רבו של הרא"ה) בחידושי במסכת עבודה זרה דף עד א, שכתב: ואי מתים מוקמינן להו כשבשלן והן ראויין להתכבד בהן לפני האורחין. אלמא חתיכה חיה אינה ראויה להתכבד. ואף נעלמו ממנו דברי עצמו בחידושי ליבמות דף פא ב, וז"ל: ואי מתים נינהו מוקמינן להו בשבישלן והן ראויין להתכבד בהן בפני האורחין. ובאמת שסברת הרשב"א להקל מחד גיסא בחתיכה גדולה שמחוסרת חיתוך כנ"ל בב"י, ולהחמיר מאידך גיסא בחתיכה שאינה מבושלת, סברא קשה היא, דהא מחוסרת בישול מחוסרת תיקון טפי. וכבר נדחקו ליישב סברא זו. בכדי השלחן סי' קא סע' ג ביאורים ד"ה תרנגולת, כתב שחתיכה חיה היא החתיכה שמתכבד בה לבסוף בלא תוספת לה או גרעון ממנה אלא שצריכה החתיכה איזה תיקון והכשר, ובזה חשיב שפיר ראויה להתכבד משא"כ חתיכה גדולה צריך להוריד ממנה מקצתה ולשנותה שתהא ראויה להתכבד. עוד הביא בשם יד יהודה שחתיכה גדולה אינה ראויה להתכבד כי אפשר שיחתכו אותה לחתיכות קטנות. וראה עוד מה שנדחק בזה בנתיבי הוראה לרב יהודה דרעי סי' יז [ב].

ב. ז"ל שם ד"ה ואנא זעירא אמינא: דהנה המטבע שקבעו חכמים "חתיכה הראויה להתכבד", מורה לשני תנאים אשר בלעדיהם אין מתקיים משפט הדין של חהר"ל: (א) "חתיכה", היינו על שיעור החתיכה שתהא ראויה להתכבד. (ב) "הראויה להתכבד", היינו שתהא החתיכה ראויה להתכבד לא רק בשיעור גודלה אלא גם שתהא מבושלת כדי להגישה בפני אורחים. ומעתה שפיר י"ל דס"ל להרשב"א דלגבי התנאי הראשון של "חתיכה" בעינן שבפועל יהא שיעור גודלה ראוי להתכבד בו, שאל"כ אין כאן "חתיכה". אולם לגבי התנאי השני של "ראויה להתכבד", ס"ל להרשב"א דגם חתיכה חיה היא

והנראה שבאמת הרשב"א לא העלה בדעתו לומר שמחוסרת חיתוך אינה ראויה להתכבד ואילו מחוסרת בישול ראויה. דהנה הרא"ה כתב: דדוקא בנתערב לאחר שנתבשל, היינו שאם נתערב קודם הבישול ונודע רק אחר הבישול לא חשיב ראוי להתכבד. על כך השיב הרשב"א שמה שכתב הרא"ה: שלא אמרו חהר"ל אלא בשנתבשלה ואח"כ נתערבה באחרות, זה לא שמענו, אבל ודאי שמע מרבותיו שאם נתערבה קודם שנתבשלה אינה ראויה להתכבד אם נודעה התערובת קודם שנתבשלה. מעתה פשוט שאין סתירה בין דברי הרשב"א במשמרת הבית לדברי הרמב"ן ואף לא לדברי עצמו בחידושו כנ"ל. עפ"ז יש לפרש שכוונת הרשב"א בתורת הבית הקצר הנ"ל (ב"ד ש"א דף ח א), שחתיכה קטנה שאינה ראויה להתכבד בפני האורחים לכשתבשל, אינה חשובה ובטילה כשנודעה התערובת אחר הבישול.

ובאשר למקולין, המעיין ברשב"א שם יראה שכתב: וכתבו בתוספות רבותינו הצרפתים ז"ל דלא התיר רבי אלא מה שלקחו כבר מן המקולין קודם שנולד ספק זה אבל ליקח מכאן ולהלן אסור לפי שכל מה שנקח כבר לא נולד לו ספק אלא בפורש ובנמצא הלך אחר הרוב. עכ"ל. מעתה אפשר שהתוס' לשיטתם (כמובא ברא"ש) אוסרים אפי' חיה, וממילא הרשב"א בהתדיינו עמהם בגדרי דין קבוע, דן עמהם על חתיכה חיה שראויה להתכבד ואפי' גדולה וכשיטתם.

נראה שאף לב"י פשוט שהרשב"א התיר בחתיכה גדולה מבושלת אבל בחיה פשיטא שמותר אפי' בבינונית. דהנה הב"י הביא ג' שיטות: הרא"ש המחמיר אפי' במחוסרת הפשטה, הרשב"א המיקל במחוסרת חיתוך, והסמ"ק המיקל במחוסרת הפשטה. להלכה פסק השו"ע להקל אפי' במחוסרת בישול, אלא שלא ברור על מי סמך בזה, אם אכן הרשב"א מיקל במחוסרת חיתוך אך מחמיר במחוסרת בישול, ודוחק לומר שסמך על שיטה שהובאה ברא"ש בלא ציון שם אומרה ושנדחתה ע"י הרא"ש. על כרחך שפשוט לב"י שאם הרשב"א מיקל במחוסרת חיתוך ודאי יקל במחוסרת בישול, ומה שהקל הרשב"א במחוסרת חיתוך היינו במבושלת. וזהו פשט שו"ע שכתב בתחילה שתרנגולת בנוצתה שנתערבה באחרות, בטלה, שהרי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמות שהיא, ואח"כ הוסיף שאפי' אם היא מופשטת אך חיה אינה ראויה להתכבד, ואח"כ הוסיף שאפי' אם היא מבושלת אך גדולה אינה ראויה להתכבד. וראה באר הגולה ס"ק ו שציין שמחוסר חיתוך מקורו ברשב"א. אכן הש"ך בס"ק ט, כתב בד"ה וכן כבש שלם: אפילו הופשט עורו. וראה שפ"ד שכונתו בכיזור דברי המחבר. ותימה, והלא

בכלל חהר"ל מפני שאפשר לתקנה ולהגישה בפני אורחים. וזה החידוש שחידשו חכמים בלשון "ראויה", להורות על הראויה לעתיד. ואם לחשך אדם לומר, מדוע לגבי תנאי קמא של "חתיכה" לא אמרינן ביה "ראויה" לחיתוך, אף אתה אמור לו, דהאי חידוש של "ראויה" נאמר בתר התנאי של "חתיכה", וא"כ קאי רק על תנאי בתרא של "להתכבד", ודו"ק. עכ"ל.

המחבר כבר גילה דעתו שאם הופשט ולא התבשלה אינה ראויה, ומה רבותא יש בדברי השו"ע עפ"י ביאור הש"ך. אלא ודאי ה"ל לש"ך לפרש: אפי' התבשל! מקור סדר הדברים בשו"ע, בטור, וראה בפרישה שם ס"ק ד בביאורו לדברי הטור: וגם יש אומרים דכבש שלם וכו', שכתב: ונתבשלו! (ראה שם שכך הביין הב"י, אם כי הפרישה רוצה לפרש באופן אחר, ואכמ"ל בזה, וראה בספר זה סימן קי סעיף א).

אכן נדרשים לומר בדעת השו"ע שמקולין היינו רק לשיטה הסוברת שחתיכה חיה אינה בטילה, כדרך שצריך לומר ברשב"א וכנ"ל. אף בסי' סט סעי' יד, נדרשים לומר שהשו"ע הביא מדברי תה"ד לרווחא דמילתא. וכך דרכו של השו"ע בהרבה מקומות להעתיק תשובות ראשונים ואפי' אם בחלקם אינם תואמים להלכה הפסוקה ואפי' סותרים להלכה במקום אחר, ראה בספר זה בסימן צה סעיף ב, וכ"ש בנידון דידן שאין ההלכה בסעי' סט סותרת לסי' קא, רק שאינה נדרשת. ובסי' קה סעי' ט, אפשר להעמיד שנודע אחר הבישול. ובסי' קא סעי' ח ט נקבל את דברי יביע אומר.

ד

סיכום

השו"ע בסי' קא סעי' ג, סתם שחהר"ל אוסרת אפי' באלף רק כשהיא מבושלת ובגודל בינוני הראוי להתכבד. הפוסקים העלו סתירות מסתימות השו"ע במקומות אחרים שחתיכה חיה אינה בטלה. על כן פסק פר"ח שחתיכה חיה אינה בטלה, ולדבריו אף המחבר עצמו החמיר בזה. אבל ביביע אומר הסכים עם הפוסקים המקיימים את סתימת השו"ע בסי' קא סעי' ג. לחיזוק השיטה המובאת ביביע אומר, התחדש שהרשב"א המיקל בחתיכה גדולה, מיקל אף בשאינה מבושלת שכן כך מפורש בחידושו ובחידושי רבו הרמב"ן, ושכן מחייבת הסברא. הרשב"א סבור שאפשר שהחתיכה נתערבה עוד קודם הבישול (אך התערובת נודעה אחר הבישול), ודלא כרא"ה המצריך שהחתיכה תהייה מבושלת קודם שנתערבה. הוכח שאף הב"י הביין כמתחדש ברשב"א. אכן נדרשים לבאר שיש סעיפים שהשו"ע הביא דברי ראשונים אף שלעניין חתיכה חיה אינו סבור כמותם, והיינו בסי' סט סעי' יד ובסי' קא סעי' ח-ט, ובסי' קי סעי' ה. כל הנ"ל בשיטת השו"ע, אבל הרמ"א כתב שנוהגין כחולקין (והיינו כסמ"ק) שמחוסר בישול או חיתוך או מליחה, עדיין נחשב ראוי להתכבד, מלבד תרנגולת בנוצתה דמחוסרת מעשה גדול (ודקדקו האחרונים דכ"ש כבש בצמרו ועורו). וראה עוד להלן בספר זה בסימן קי סעיף א בירור בשיטת הרמ"א לאור סתימתו שם בסעי' א ולאור דבריו שם בסעי' ב. וראה פ"ת ס"ק ד שהביא מהחת"ס דחתיכה גדולה וגם חיה, אית לן רשב"א ור"ן ורא"ה ואף הרמב"ם, ע"ש (אפשר להוסיף את שיטת הרי"ף שהשמיט דין זה של חהר"ל כיון שסבור שלא אסרו אלא באיסורי הנאה, ראה ב"י בתחילת סי' קא וראה מה שהתבאר בזה בספר זה סימן ק סעיף א). וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קב סעיף ג

כלי של חלב שנתערב בכלים של בשר

(א) הקדמה. (ב) דחיית הרא"ה את הרשב"א ותשובת הרשב"א במשמרת הבית. א] לשון הרא"ה ומשמרת הבית. ב] בירור טענת הרשב"א שאין צריך להסיר איסור הניכר. ג] בירור טענת הרשב"א שאין לחשוש לטעם הנפלט מהכלי. ד] הבנת מהריב"ל שהרשב"א אסר קערת חלב שנתערבה בקערות בשר, ודחיית דבריו ע"י הב"ח והש"ך. **(ג) דחיית המהרי"ל את הרשב"א דהגעלה הוצאה מועטת. (ד) חידושו של הש"ך להשהות את הכלים שלא יהיו בני יומן.** א] שיטת הש"ך המחייב לשהות והתומכים בדבריו. ב] רע"א: אף כשאינו ב"י מותר רק משום ביטול ולכן אין צריך לשהות. ג] פ"ת עפ"י נוי"ב: אין מתירין לשימוש שרוצה להשתמש היום בכלי. **(ה) החולקים על הרשב"א ומתירין בלא טעם של הוצאות.** א] רש"ל: הכלי מתבטל משום שההיתר לא בא ממילא מכח זמן. ב] רמ"א: לא הוי דבר שיש לו מתירין דטעמא בעלמא הוא. **(ו) חומרת הב"ח להסיר כלי אחד. (ז) חומרת הט"ז להגעיל הכל אף דהוי דבר שאין לו מתירין. (ח) סיכום.**

א

הקדמה

השו"ע בסי' קב סע' ג פסק עפ"י הרשב"א: כלי שנאסר בבליעת איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב (כדין יבש ביבש) ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין (אע"פ שאפשר להגעילו). טעם הדבר מפורש ברשב"א: שכל שאין מתירין שלו באין מאליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין. וכעין זה הוגה בשו"ע. הש"ך בס"ק ח הביא שיש שהתירו בזה אף בלא הטעם שצריך להוצאות, ויש שאסרו בכל עניין ויש שהתירו רק כשהוצאות מרובות. הש"ך הכריע להקל בזה בהפסד מרובה ובשהייה מעת לעת כדי שטעם הכלי יפגם. להבנת הש"ך אין לחלק בין כלי איסור שנתערב לכלי של חלב שנתערב בכלים של בשר. להלן תתבררנה השיטות השונות, והעולה להלכה.

ב

דחיית הרא"ה את הרשב"א ותשובת הרשב"א במשמרת הבית

א. לשון הרא"ה ומשמרת הבית

הש"ך בס"ק ח, כתב: והרא"ה בב"ה דף קכ"ח ע"ב משיג על הרשב"א ואומר דהכא טעמא אחרינא איכא דאין לו ביטול לבד מטעמא דשיל"מ דכל היכא דניכר האיסור אין

לו ביטול וכיון דאפשר להוציא האיסור מתוכו ע"י הגעלה הוי כניכר האיסור, ותו לא סגיא (לא אפשר) בכלים אלו שלא יתן האיסור טעם בהיתר ע"ש שהאריך. עכ"ל הש"ך.

ז"ל בדק הבית (ב"ד ש"ד דף קכח, דף לח א): וזה אינו, דהכא טעמא אחרינא דאין לו בטול לבד מטעמא שיש לו מתירין דכל היכא דניכר האיסור אין לו היתר ואין לו ביטול ובכל דבר שאפשר להוציא האיסור מתוכו הרי הוא כניכר האיסור, וכיון שכן בזה שאפשר בהגעלה ולהפליט האיסור הרי זה כאלו ניכר ואין לו היתר. ותו דטעמא דיבש ביבש חד בתרי בטיל משום דליכא טעמא דאיסורא, אבל כל היכא דאיכא טעמא דאיסורא אסור, והכא לא סגיא דליכא טעמא דאיסורא אי מתרמיא ליה האי קערה או האי כלי ויהיב ביה היתירא, הילכך אפילו באלף לא בטיל, דהא לא סגיא בכלים אלו שלא יתן האיסור טעם בהיתר. ומעיקרא לא סגיא בהו בלאו הכי דהא לא אפשר בלאו הכי לית ליה בטול וזה דבר מחוור ומתוקן מאוד. עכ"ל.

במשמרת הבית שם השיב על טענות בדק הבית: אמר הכותב כאן כתב שפת יתר ויתר מה שכתב בשורת הדין שאף הדין אשר דן אינו כן. ותחילה אומר שיתר הרבה בדבריו במה שאמר דרך כלל דכל איסור ניכר אין לו היתר ואין לו ביטול, וכלל זה אינו, שהרי עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט נכרין הן ולכתחילה אין מערבין אותן עם רוב עצים מוכנים כדי להסיקן בתנור ואפילו הכי כשנפלו בתוך התנור והן ניכרין אפילו הכי מרבין עליהם עצים מוכנים ומבטלין אותו ברוב ומסיקן. וכמו שאמרו ג"כ בפרק במה מדליקין גבי מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים. ומה שחלק בין עצים אלו לתערובת יבש ביבש שעל כל פנים יאכל את האיסור ממש בעינו אפילו הכי מתירין מטעם דחד בתרי בטיל, זה שאינו אוכל לעולם ממשו של איסור אלא טעמו ולא ממשו ולא נודע באיזו לא כל שכן, וכ"ש לדעת רש"י ז"ל והרמב"ן ז"ל שאמרו דטעמו ולא ממשו לאו דאורייתא, וכ"ש דאפשר דאפילו טעמא דאיסורא ליכא ואילו איכא קפילא שרי אפומיה אפילו היא גופה אם עירה לתוכו רותח אלא ודאי כל מה שכתב כאן אין לו טעם. עכ"ל.

ב. בירור טענת הרשב"א שאין צריך להסיר איסור הניכר

דברי הרשב"א במשמרת הבית שאין צריך להסיר איסור הניכר, צריכים בירור. דהנה הרמ"א בסי' צט סע' ה כתב: וכל איסור שמבטלים בששים, אם מכירו צריך להסירו משם אף על גב דכבר נתבטל טעמו בששים. ולכן אם נפל חלב לתוך התבשיל ונתבטל טעמו בששים, צריך ליתן שם מים צוננים, וטבע החלב להקפיא ולצוף למעלה על המים, ויסירונו משם, דמאחר דאפשר להסירו הוי כאילו מכירו וצריך להסירו משם (הגהות מרדכי בחולין ובארוך כלל כ"ג). כיצד אפוא קיבל הרמ"א את דין הרשב"א גבי ביטול כלי של איסור, אחר שמחייב להסיר איסור הניכר. ובאמת צ"ע בדברי הרשב"א שהרי הגר"א בסי' צח ס"ק יח ציין מקורות לאיסור זה ע"ש, והב"ח בסי' צח אות ט כתב דזהו פשיטא. ובגליון מהרש"א כתב שהחייב להסיר איסור הניכר הוא מהתורה, ע"ש.

והרשב"א עצמו כתב בתשובה תכה דאיסור הניכר אין מבטלין אותו אפי' באלף. וראה עוד בעניין הוכר האיסור בסי' קד ט"ז ס"ק א וש"ך ס"ק ג, ופר"ח ס"ק ג.

אכן בפלתי סי' צח ס"ק ו, כתב: אם המאכל מתקלקל בכך, יש לצדד להקל דהא פסקינן לקמן בכלי בלוע איסור דבטל בתרי אף דנוכל להסיר האיסור בהגעלה מ"מ בטל חד בתרי והטעם כמ"ד הואיל וצריך הוצאות ומכ"ש במקום שהמאכל מתקלקל כמבואר לקמן בסי' קב דדין אחד להם בכל אופן, ואדרבה יותר יש להקל במקום שמאכל מתקלקל מן הדבר שצריך הוצאות, והגהות מרדכי אפשר לא ס"ל ג"כ הך דינא דלקמן בכלי, כי יש רבותא דחולקין, אבל לפי דלקמן מכ"ש הנ"ל. עכ"ל. מבואר דס"ל לפלתי שעל כרחך יש לפרש כאן שהרמ"א מתיר אם יתקלקל המאכל. אבל משב"ז סי' צח ס"ק ז, חילק ביניהן כי כאן הוא כמכיר האיסור. נראה שכונתו שעל אף שבכלים יכול להסיר את האיסור, מ"מ האיסור אינו ניכר, ולצורך הסרתו צריך להגעיל את כל הכלים, משא"כ כאן שע"י צינון המאכל יראה את האיסור בעין. עולה מהפמ"ג שבסי' צח חייב לצנון את המאכל אפילו אם יתקלקל, וכך פסק בערוה"ש ס"ק נז, וז"ל: ואיני יודע מה ענין זל"ז דהתם הוא באיסור בלוע שאין האיסור ניכר ורק מטעם דשיל"מ אסור ולזה קיי"ל דכיון שצריך להוציא הוצאות אין זה בכלל דשיל"מ, אבל כאן מדמינן לאיסור בעין ומה לי אם מתקלקל המאכל, דאטו מקלקול המאכל נותר איסור בעין, ולכן נ"ל דבכל ענין מחוייב להסיר. עכ"ל. נראה שפלתי סבור שהחיוב להסיר את האיסור הניכר ע"י צינון, אינו אלא מדרבנן, וממילא אפשר להקל במקום הפסד.

מעשה יש לדון בדברי הרשב"א, דמה ראייה יש מעצים שנפלו לתנור לנידון דידן, דהלא בעצי מוקצה אינו יכול להסיר את העצים ואף אין כאן אלא איסור דרבנן של מוקצה, ועל כן הקלו משום שמחת יו"ט שיוכל לבטלם. נראה שמחוייבים לומר שהרשב"א סמך על כך שהטעם הנפלט מהכלי הוא מדרבנן עפ"י הסוברים שטעם כעיקר מדרבנן והקלו בביטול הכלי על אף שאפשר להסיר את הטעם הבלוע ע"י הגעלה (או שמא מיקל אפי' באיסור תורה כשאינו איסור ניכר בעין רק בלוע). מיהו אנן קיי"ל דטעם כעיקר מהתורה כנפסק בשו"ע בסי' צח סע' ב, והטעם היוצא מכלי בן יומו אסור מהתורה, בלא ספק (ראה פמ"ג בסוף הקדמתו לבשר וחלב), ואף הרשב"א פוסק לחוש לסוברים שטעם כעיקר דאורייתא כדלהלן. צ"ע אפוא מדוע השו"ע לא חשש כאן לאיסור הניכר.

ג. בירור טענת הרשב"א שאין לחשוש לטעם הנפלט מהכלי.

אף טענת הרשב"א שאין לחוש לטעם האיסור, צריכה בירור. דהנה לטענת הרא"ה כלי שבושלה בו נבלה שהתערב בכלים שבושלו בהם קטניות, וחזרו ובישלו קטניות באחד מהכלים שבתערובת, ודאי יורגש טעם הנבלה כשיזדמן התבשיל שבושלו בכלי האיסור. אין זה עניין לכל שכן שכתב הרשב"א, דמה שהתירו את גוף האיסור ביבש ביבש מין במינו הוא רק מפני שאינו יודע איזו חתיכה היא של איסור. ומסתברא דאף רש"י ורמב"ן הסוברים שטעמו ולא ממשו ולא דאורייתא, לא יתירו ככהאי גוונא שחש בטעם האיסור, ומ"מ קיי"ל להלכה כר"ת שטעם כעיקר מהתורה. אף טענת הרשב"א שיש כאן רק ספק,

דשמה כלל אין טעם בכלי דאילו היה קפילא טועמו אפשר שלא היה מרגיש בטעם, אינה עולה עם ההלכה המפורשת בסי' צח סע' ב, שאין השו"ע מצרף ספק זה לספק ספיקא במקום שמסופק אם יש ששים כנגד האיסור ונשפך מהתערובת, דאנן קיי"ל טעם כעיקר מהתורה (ויש לחלק בין איסור הבלוע שאנו מחמירין בששים כנגד כל דפנות הכלי אע"ג שאפשר שהבליעה מועטת לבין ששים כנגד איסור בעין, כמפורש בחי' הרשב"א חולין דף צח א בענין טעימת קפילא).

ומחומר הקושיא נראה ליישב את דברי הרשב"א באחד מג' האופנים הבאים: האופן האחד: דברי הרשב"א מכוונים כנגד הרא"ה הסובר כרמב"ן שטעם כעיקר מדרבנן כמבואר בבית רביעי שער ראשון, ואף הרשב"א עצמו פסק כן מעיקר הדין רק שכתב להחמיר כר"ת והובאו דבריו בב"י בסי' צח סע' ב, וכן כתב במפורש ר' ירוחם בדעת הרשב"א כמובא שם בב"י. לפ"ז אף כאן סמך הרשב"א שמעיקר הדין טעם כעיקר מדרבנן. מטעם זה אף הקשה על הרא"ה מעצים שנשרו דאין כאן אלא איסור דרבנן. לפי פירוש זה קשה על השו"ע שהביא דין זה על אף שפסק טעם כעיקר מהתורה בלא ספק וכנ"ל. ואף קשה מניין לרשב"א להתיר איסור דרבנן כשניכר טעמו בשעת האכילה. האופן השני: הרשב"א לא עמד על קושיית הרא"ה. דהנה ז"ל משמרת הבית שם כנ"ל: זה שאינו אוכל לעולם ממשו של איסור אלא טעמו ולא ממשו ולא נודע באיזו, לא כל שכן. ע"כ. משמע שהרשב"א מתיר רק כשלא נודע באיזו, היינו שכלי שבלע נבלה התערב בכלים שבישלו שחוטה ולעולם אי אפשר להכיר בטעם האיסור. על כן פשוט לרשב"א שדבר זה מותר מכ"ש, ומסתברא דאף הרא"ה יתיר בזה לולי שאסר מטעם איסור הניכר שצריך להסירו. האופן השלישי: הרשב"א התיר אפי' מין בשאינו מינו על אף שעלול לטעום את טעם האיסור, וכך עולה מדברי הב"ח והש"ך החולקים על מהריב"ל, כדלקמן.

ד. הבנת מהריב"ל שהרשב"א אסר קערת חלב שנתערבה בקערות בשר, ודחיית דבריו ע"י הב"ח והש"ך

הש"ך הוסיף: ובת'ן' לב פסק דקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר לא בטיל ברוב כיון דהוי שלא במינו וכולן אסורין וכבר תפס עליו הב"ח. עכ"ל. מהר"י בן לב (חלק א סי' קיא) ביאר דבריו: שלא כתב הרשב"א ז"ל דבר זה אלא דוקא בכלי של איסור נבלה שנתערב בכלים אחרים של בשר שחוטה דהוי מין במינו וכמו שכתב הר"ן ז"ל בסוף פרק גיד הנשה וזה לשונו: מיהו כי אמרינן דיבש ביבש בטיל חד בתרי אפילו מדרבנן הני מילי מין במינו דכיון דמדאורייתא אפילו לח בלח ברובא בטיל לא אחמור רבנן ביבש דהא אי אפשר למיתי לידי איסורא דאורייתא אבל במין בשאינו מינו לח בלח אפילו מדאורייתא אזלינן בתר טעמא דאפילו ביבש נמי בעינן ששים כי היכי דאי (מבטל) [מבטל] להו כהדדי לא ליתי לידי טעמא דהוי איסורא דאורייתא, עכ"ל הר"ן. ויראה לי דאפילו שנתערב הקערה חולבת בששים של בשר שאינה בטלה אם היא בת יומא, משום דאפשר דאתי לידי איסורא דאורייתא דדילמא ישתמשו באותם הכלים בהיותם בני יומן

ואתי לידי טעמא דהוי איסורא דאורייתא. עכ"ל. והוסיף שיש לאסור להשהות כדי שלא יהיה בן יומו, שמא ישתמש בהיותו בן יומו [א].

מבואר שמהר"י בן לב מדקדק שהרשב"א התיר דוקא בכלי של איסור נבלה שנתערב בכלים אחרים של בשר שחוטה דהוי מין במינו, אבל קדרה חולבת בשל בשר אינה בטלה אפי' בששים ואסור להשהות את הכלים למחר שמא יבואו לבשל בהם. ביאור מהר"י בן לב לרשב"א מתרץ את הקשיים ברשב"א שהובאו לעיל, ועולה עם האופן השני לביאור דברי הרשב"א הנ"ל (היינו שהרשב"א לא עמד על קושיית הרא"ה). ונראה פשוט שמהריב"ל לא ראה את משמרת הבית, דאם כן היה תולה דבריו בלשון משמרת הבית: זה שאינו אוכל לעולם ממשו של איסור אלא טעמו ולא ממשו ולא נודע באיזו לא כל שכן.

אבל הב"ח דחה את דקדוק מהר"י בן לב ברשב"א, שכן סתימת הרשב"א מלמדת שהתיר אעפ"י שמשתמש בין במינו בין בשאינו מינו, ולא קשה אמאי כתב הרשב"א דין זה בכלי איסור שנתערב ולא כתבו בכלי בשר וחלב שנתערבו, יש לומר דכיון דמנהג ישראל לחרוץ כלי חלב אין רגילות שיתערבו אבל כלי איסור בכלי בשר רגילות הוא שיתערב ומילתא דשכיחא נקטו. עוד הוסיף הב"ח: גם תימה שבא להחמיר בכלי יותר מבחתיכה, דחתיכה גופא שנתערבה ביבש מדאורייתא בטלה ברוב ואם יבשלום אח"כ בקדרה ויתן טעם זה בזה לית לן בה דהתורה התירתו והאיסור נעשה היתר בביטולו ברוב ושוב אינו חוזר לאיסורו כדכתב הרא"ש (חולין פ"ז סי' לז) אלא מדרבנן הוא דבעינן ס' כמו בסופו אם יבשלם יחד כדכתב בספר התרומה (סי' נ) ואם לא היה מבשלם יחד לא היה אסור אפילו מדרבנן דאכל חדא וחדא תלינן דהיתרא היא א"כ בכלי שנתערב פשיטא הוא דאם לא ישתמש בכל הכלים אין כאן איסור אפילו מדרבנן דאכל חדא וחדא תלינן דהיתר הוא והלכך בטל הוא ברוב ואין חילוק בין כלי בשר בחלב ובין כלי איסור בכשר וכו' עכ"ל.

דברי הב"ח צ"ע. מה שכתב שהרשב"א התיר אף בכשר בחלב אינו מחוייב כעולה ממשמרת הבית וכנ"ל. ומה שכתב הב"ח בהמשך דבריו אף הוא צ"ע, דהלא מה שאמרו

א. ז"ל המשך דבריו: ואם נאמר דנשהה אותם הכלים עד שלא יהיו בני יומן כי היכי דלא ליתי לאיסורא דאורייתא א"כ אפילו שנתערב הקערה חולבת בתרתי של בשר תהיה מותרת כיון דלא אפשר למייתי לידי איסורא דאורייתא, והרשב"א ז"ל קא דייק ותני כלי של איסור שנתערב באחרים דנראה דדוקא של איסור ולא כלי של חלב שנתערב בכלי בשר. אלא ודאי דאית לן למיחש דדילמא ישתמש באותן הכלים בהיותם בני יומן ולא סגי דנימא להו שאין להם היתר בהיותם בני יומן כי היכי דאמר דבמין בשאינו מינו דאפילו ביבש בעינן ששים כי היכי דאי מבשל להו כהדדי לא ליתי לידי טעמא דהוי איסורא דאורייתא ולא סגי דנימא להו דאין להם היתר לבשל להו כהדדי הי"נ לא סגי דנימא להו דאין להם היתר בהיותם בני יומן.

שחתיכה שנתערבה ביבש בטלה ברוב ואם יבשלום אח"כ בקדרה ויתן טעם זה בזה אסור רק מדרבנן אם אין ס' כנגד האיסור, זה אינו אלא במין במינו כמבואר ברא"ש. אבל במין בשאינו מינו אם יבשלום ודאי אסור מהתורה וכעולה מדברי הר"ן שהביא מהריב"ל והובא אף בב"י בריש סי' קט. ואם כן ודאי אין ללמוד מכאן לתערובת כלים של בשר בחלב שבשעה שיבשל חלב בכלי הבשר שנתערב יחוש בטעם הבשר, ומה שייך בזה ביטול, וכקושיית הרא"ה וכדברי מהריב"ל. וכבר הקשה כן בשפ"ד כאן ס"ק ח ד"ה ומה שכתב מהריב"ל. בגליון מהרש"א ס"ק ז, כתב שלשיטת הב"ח אף אם יבשל אח"כ בשר בכלי חלב וירגיש הטעם מ"מ לית לן בה, וזה באמת קשה במובן, והוסיף: ועי' פרי מגדים בפתיחה לתערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה, ועיין פרי חדש ס"ק ח, דהכריע כהבן לב, ואף בכלי איסור שנתערבו בכלי היתר אם מין בא"מ, אסר אף אחר מעל"ע כיון דאיכא למיקם ע"י קפילא. עכ"ל.

פרי חדש ס"ק ח הסכים לדינא עם מהריב"ל. אחר שהביא את דברי מהריב"ל, כתב: וקשה על זה דאם כן לדבריו אין להתיר לבשל בכלי של איסור נבלה כי אם בשר דהוי מין במינו אבל לבשל קטניות וירקות אסור משום דאתי לידי טעמא וטעם כעיקר דאורייתא, ואי אפשר לומר כן בדעת הרשב"א דאם כן לא הוי ליה למסתם כולי האי, ועוד כן מוכח להדיא מדבריו במשמרת הבית דאף במין בשאינו מינו סבור כן. ע"כ. ודבריו צ"ע דהלא מהריב"ל לא אסר זאת ולא טען שהרשב"א אסר זאת, כיון שאף שהטעם ניכר בקטניות מ"מ אין האוכל יודע שזהו טעם של איסור שהרי בכל הכלים טעם של בשר.

אכן פ"ח הוסיף: אמנם אם אמרה הרב ז"ל נמי בקערה חולבת איני מכניס עצמי בכך, אבל בעיקר הדין יפה כיון הריב"ל ז"ל, וטעמא רבה איכא לחלק ביניינו וכו', אבל בקערה חולבת שנתערבה בקערות של בשר הא מצוי למיקם אטעמא למטעמיה לקפילא ארמאה והו"ל ממש כאיסור הניכר שאין לו ביטול וכו' אבל הכא על ידי טעמא ידע ואפשר שיפגע בקערה חולבת עצמה ויטעום וירגיש ממש איסור בשר בחלב בפיו. והב"ח והש"ך חלקו עם הרב הנז' בדין זה של קערה חולבת ולא כיוונו יפה שדין זה הוא דין אמיתי והסברא שכתבתי היא סברא ישרה וברורה למי שיש לו לב להבין הדברים על בורין וכו'. עכ"ל פ"ח.

מבואר בדבריו דאפשר שאף הרשב"א יודה בקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר הן משום דחשיב כאיסור הניכר דאפשר ע"י קפילא והן משום החשש שיטעם הישראל טעם איסור, ואין הבנה להיתר של הב"ח והש"ך. וראה פלתי ס"ק ה' סוף ד"ה ונשוב וכו', שהשיג על פ"ח, וס"ל דאין לומר שזהו איסור הניכר, דהא אפשר שיטעמנו קפילא ולא יתברר כלום דלאו בכל פעם נפלט טעם מהקדרה, תדע דאטו אם בישלו בכלי של איסור וטעמו קפילא ואמר דלית ביה טעם יהא מותר לבשל בו פעם שניה.

אף חו"ד ס"ק ג הסכים עם מהריב"ל, וז"ל: אמנם בבלועות ממינים שאינם שוים כגון כלי בשר שנתערב בין כלים חולבות אז יש לאסור לכאורה כטעם הרא"ה דהא כשיבשל יורגש טעם האיסור ויהיה ניכר האיסור וגרע מיבש ביבש מין באינו מינו דאסור מטעם אם יבשלם יתן טעם. ולהפוסקים דלא חילקו נראה דאף בזה מותר דהא בלא"ה צריך להמתין עד אחר מעל"ע שלא יהיה בן יומו כמ"ש הש"ך ואז אף אם יבשלם לא יבוא לידי שום איסור דהא נותן טעם לפגם מותר. חו"ד הוסיף שאין צריך לטרוח להטעים לקפילא משום שבטל ברוב, ומ"מ בכלי מתכות יגעיל כמבואר בט"ז.

מבואר שאף לחו"ד פשוט שאי אפשר להקל בכלי של חלב שנתערב בכלי של בשר, ומה שהקל בזה הש"ך הוא מפני שחייב להמתין עם הכלים המעורבים עד שיהיה הכלי שלא בן יומו. אכן בב"ח לא נרמז שחולק על מהריב"ל רק בכלי שאינו בן יומו ואף ברשב"א לא הוזכר דבר זה (וראה עוד להלן בהכרח דברי הש"ך לשהות מעל"ע), וממילא מסתימת הש"ך משמע שהיה מקל בזה אף בכלי בן יומו, לולי סברתו שיש להחמיר אף בכלי איסור בן יומו. וכך מפורש בפרי מגדים לקמן.

על אף שפמ"ג הקשה על ראיותיו של הב"ח כנגד מהריב"ל וכנ"ל, מקיים פמ"ג את דברי הב"ח והש"ך, דאכן מותר בכלי חלב שהתערב בכלי בשר אפי' בן יומו ואע"פ שעלול להרגיש את טעם האיסור. דהנה בסי' קה סע' ט פסק השו"ע עפ"י המרדכי: אם ידוע שלא נגע חלב אלא באחת ואין ידוע איזו היא כולן מותרות דחד בתרי בטיל אפילו הן חתיכות הראויות להתכבד. עכ"ל. חלב בבשר הינו מין בשאינו מינו כי שונים בטעמם כמבואר בשו"ע בסי' צח סע' א ובש"ך שם ס"ק א וט"ז ס"ק א. פרו"ח בסי' קה ס"ק מא כתב: ודע שכתב האו"ה כלל י"ד והסכים עמו הש"ך דלא קיי"ל הכי כמו שאמר המחבר בכה"ג דחד בתרי בטיל והדין עמהם דהא הכא מצינן למיקם אטמעמא דכל חתיכה וחתיכה והו"ל כאיסור הניכר שאין לו ביטול ואיך יעלה על דעת שום מורה להקל בזה וכשיאכל החתיכה שנגע בו החלב ימצא טעמו וממשו של חלב וירגיש בו בפיו וחד אוכל של איסור יטעם לו ולא דמי למין בשאינו מינו דעלמא יבש ביבש שיש לו ביטול דהתם מיירי כשלא נודע כלל האיסור וכו' ע"כ. וראה שם שסייע דבריו משו"ת מהריב"ל הנ"ל. אבל פמ"ג שפ"ד סי' קה ס"ק ל ד"ה ומה שכתב הש"ך בשם או"ה, דחה דברי פרו"ח והוכיח שהש"ך מסכים עם השו"ע דאף בכהאי גוונא בטל, וסיים פמ"ג: ואה"נ אם ירגיש האיסור אח"כ לא יאכל והביטול פועל שרשאי לטעום. לפ"ז אכן הב"ח והש"ך מתירין אפי' בכלי חלבי שנתערב בכלי בשר, וכעולה מהשו"ע עפ"י המדרכי, ודלא כשו"ת מהריב"ל פרו"ח וחו"ד, ואף פמ"ג בפתיחה לתערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה, כתב שהאמת עם פרו"ח על אף שגם שם הקשה על דבריו מהש"ך. וראה רע"א סי' קה ס"ק טז שדקדק להוכיח שאף הרא"ה כמהריב"ל (וצ"ע מדוע לא הביא ראיה מהרא"ה שאסר בעירוב כלים וכנ"ל). וראה עוד מה שהתבאר להלן בזה בספר זה בסימן קט סעיף א.

ג

דחיית המהרי"ל את הרשב"א דהגעלה הוצאה מועטת.

הש"ך בס"ק ח כתב: ומהרי"ל בתשובה סימן קס"ד חולק גם כן אהרשב"א דההוצאה להגעילו הפסד מועט הוא וכדחשבינן בפרק הזהב (דף נ"ג) ובפ"ז נדרים מעשר שני יש לו מתירין ע"י העלאה לירושלים כו' ע"ש, ויש לחוש לדבריו במקום שאין הפסד מרובה. עכ"ל הש"ך.

לכאורה תמוה שהן הרשב"א והן המהרי"ל תולים את שיטתם בתוס' בנדרים. דהנה בנדרים דף נח א תניא ר' שמעון אומר כל דבר שיש לו מתירין, כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש – לא נתנו בהן חכמים שיעור. ובתוס' בב"מ דף נג א ד"ה ליהדר, ביאור גבי מעשר שני: לעיל גבי אין בו שוה פרוטה לא פריך הכי דאיירי ברחוק מירושלים הרבה ומקרי בהכי אין לו מתירין אבל הכא דקתני משנכנס לירושלים ויצא משמע אפי' לא יצא אלא פסיעה אחת ואמאי ולעייליה. עכ"ל התוס'. ולמד המהרי"ל מהתוס' שכל שצריך להוציא עליו הוצאות יותר בכדי שוויו חשיב אין לו מתירין. לדעת המהרי"ל בפחות משוה פרוטה ורחוק הרבה טורחו ויציאתו הוי טפי משויו של מעשר וודאי לא מחייבין ליה ולא מקרי אית לו מתירין, אבל במי שנכנס לירושלים ויצא פסיעה אחת הוי דבר שיש לו מתירין כי מדובר בעגלה מליאה פירות או חבית גדולה של יין ושמן דאיכא טורח והפסד להכניסם ולכך בפסיעה אחת אי אפשר שיהא הפסדו יותר משויו, אבל הפסד קצת מיהא איכא. אבל בחי' הרשב"א בב"מ שם (דף נג א) ד"ה ושנכנס לירושלים הביא את דברי התוס', והוסיף: ומיהא שמעינן דלא מקרי דבר שיש לו מתירין כל שאין לו מתירין אלא בהפסד הוצאה, ונפקא מינה לקערה שנאסרה מחמת בלע שנתערבה בין הקערות דלא קרינן לה דבר שיש לו מתירין אע"פ שיש היתר בהגעלה. עכ"ל. מה ראה הרשב"א שלא לחוש לדיוקו של המהרי"ל בתוס'.

נראה על כן ששורש המחלוקת בדברי ר"ת. דהנה בע"ז דף עג ב: זה הכלל: מין במינו – במשהו, שלא במינו – בנותן טעם וכו', ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן – בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן – במשהו, ושלא במינן – בנותן טעם וזה הכלל – לאתויי טבל. בשלמא יין נסך, משום חומרא דעבודת כוכבים, אלא טבל מ"ט? כהיתירו כן איסורו, דאמר שמואל: חטה אחת פוטרת את הכרי. ובתוס' שם בד"ה טבל מאי: ותימה דהכא משמע דטעמא דטבל במשהו דכהתירו כן איסורו ובירושלמי (הוגה בצד הגליון: וכן בגמ' דידן נדרים דף נח א) קאמר דטעמא משום דטבל יש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל כגון טבל ושביעית ומעשר והקדש כשהן במינן אבל שלא במינן בנותן טעם והשתא תרי טעמי ל"ל, וי"ל דצריכי תרוייהו דאי ליכא אלא חד טעמא דיש לו מתירין הוי אמינא דוקא היכא דהבעלים בעיר דאז יש לו מתירין שהבעלים יכולים להפריש, אבל אי ליכא בעיר אע"ג דיכול לילך במקום שהבעלים שם מ"מ כיון שיש לו טורח והוצאה הוי כאין לו מתירין וכו'. עכ"ל. מבואר שהליכה לעיר אחרת חשיב טורח והוצאה אבל פחות

מכן לא ועולה הדבר עם שיטת המהרי"ל. אבל הרשב"א בתורת הבית שם כתב: ותירין רבנו תם ז"ל דההיא דר' יוחנן בשאין לו טבל אחר להתירו, ולא אמרו טבל דבר שיש לו מתירין אלא בשיש לו פרנסה אחרת להפריש עליו שאילו אתה מזקינן לקנות ממקום אחר פעמים אין לו והרי הוא נפסד כדי להתירו ולא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בשהוא יכול להתירו בלא שום הפסד ממון ממקום אחר, ותדע לך מדאמרינן בבבא מציעא פרק הזהב אמר חזקיה מעשר שני וכו' אלא שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בשיכול להתירו כדרכו בלא הפסד אחר וכו'. עכ"ל. מבואר שלדעת הרשב"א ר"ת מתיר (לולי טעם דכהיתרו כך איסורו) בכל טבל כשצריך לקנות ממקום אחר אע"ג דאפשר שההוצאה תהיה מועטת לפי שפעמים אין לו והרי הוא נפסד, ולא פלוג רבנן, ולא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בשהוא יכול להתירו בלא שום הפסד ממון ממקום אחר. לפ"ז מפרש הרשב"א שבב"מ אמרו התוס' דדוקא בפסיעה אחת חשיב יש לו מתירין ותו לא, ומסתברא דלאו דוקא בעגלה עמוסה או בחבית גדולה.

סתימת השו"ע להתיר בכל עניין, מלמדת שלמד ברשב"א דאכן לא פלוג ולעולם אין מצריכים הגעלה אפי' בהוצאה מועטת אטו הוצאה מרובה. אבל הרמ"א שהוסיף: לפי שצריך להוציא עליו הוצאות להגעילו, וכל כיוצא בזה, אפשר שסובר כמהרי"ל דדוקא בהוצאה ניכרת מתירין, או שלא השגיח ברשב"א דלא פלוג לפי שראה רק את דבריו הקצרים בתורת הבית הקצר כמובא בב"י. אכן יש לדון אם אפשר להכריע כרשב"א ולהקל בכל עניין, אחר שהדברים מיוסדים על דברי ר"ת שאינם בתוס' שלפנינו. בין כך ובין כך כבר הש"ך הכריע שיש לחוש לדברי המהרי"ל במקום שאין הפסד מרובה.

ד

חידושו של הש"ך לשהות את הכלים שלא יהיו בני יומן

א. שיטת הש"ך המחייב לשהות והתומכים בדבריו

הש"ך בס"ק ח הוסיף: וגם נ"ל שיש לשהות הכלים עד שלא יהיו בני יומן דאז שרי מן התורה וכ"כ בסוף תשובות מ"ב. אלא דכ' שם דהיינו דוקא להשתמש בהן בכלום יחד אבל בפני עצמו לא (היינו אין איסור), דכיון דליכא אלא טעמא לא הוי דשיל"מ ע"ש. ולפעד"נ דאפילו בכל אחד בפני עצמו אסור להשתמש עד אחר מעל"ע דהא הרשב"א והטור לא כתבו דלא הוי דשיל"מ אלא משום שצריך להוציא עליו הוצאות ובכה"ג דישי לו מתירין מן התורה בלא שום הוצאות לכ"ע אסור וגם לקמן ס"ק ט' העליתי דגם טעמא לא בטיל. עכ"ל.

בפ"ת ס"ק ו כתב: ועי' בכו"פ שכתב אף דמ"מ מדרבנן אסור (היינו אף לאחר שיששה מעל"ע דהלא טעם לפגם אסור מדרבנן) כמו כן כתבו חמץ בפסח הוי דשיל"מ אע"ג דלאחר פסח מדרבנן אסור [ועיין בתשובת ח"ס יו"ד סי' צ"ו מ"ש בזה]. ע"כ פ"ת. כרו"פ סוף ס"ק ה הוסיף: איברא דבלא"ה כיון דאם שם לתוכו דבר חריף הרי אוסר (אפי' אינו בן יומו, ראה סי' קג סע' ו), אם כן לא מיקרי דבר שיש לו מתירין דבעינן

שיהיה מותר לגמרי. ומכל מקום לדינא הנכון עם הש"ך דמהתורה להקל תוך מעת לעת, אבל אח"כ דהוי נותן טעם לפגם בזו ודאי יש לסמוך ארשב"א ואי דניחוש דיבשל בו דבר חריף כולי האי לא חיישינן ואפשר דדבר חריף גם כן לאו דין תורה הוא. עכ"ל. חו"ד ס"ק ג חייב שהייה בקדרה של חלב שנתערב בקדרות של בשר שעלול לטעום טעם של איסור כנ"ל.

ב. רע"א: אף כשאינו ב"י מותר רק משום ביטול ולכן אין צריך לשהות

פ"ת ציין לרע"א בתשובת סימן כז שהקשה על הש"ך. וז"ל במקורו: בש"ך הנ"ל (סימן ק"ב) כתב אאמ"ו נ"י בגליון במ"ש דבכלי שנתערב דיש להשהות הכלים עד אחר מעל"ע דאז שרי מה"ת, וזה לשונו, הא קי"ל (בסי' ק"ג) דבנותן טעם לפגם בעי' ג"כ רוב אלא דמבשל בכלי שאינו ב"י סמכינן דאיכא רוב נגד פליטה ולא אמרינן בזה לא ידעינן כמה נפק מיניה (עי' ש"ך סי' ק"ג ס"ק ה') וא"כ ההיתר דאינו ב"י יהיה גם כן משום ביטול, וממילא מותר מיד מטעם ביטול, גם בדברי הרשב"א עצמו דנקט הטעם כיון דצריך הוצאות להגעיל לא הוי ישל"מ, הא גם בלא"ה גם אם יגעיל הא יחזור ויבלע מהמים עם הבליעה בכולו, ומה"ט צריך באמת שיהיה במים ס' נגד הכלי וא"כ אף בהגעלה צריכים לרדן ביטול הבליעה במים ולא מקרי ישל"מ, כיון דסוף סוף ההיתר רק מכח ביטול, ולומר דימתין עד אחר מעל"ע ויגעיל, הא לרשב"א לשיטתיה גם בפגם ההיתר רק מכח ביטול, וצ"ע, עכ"ל בגליון. נראה שקושיית רע"א על הרשב"א היא ההוכחה לשיטת הש"ך. מקושיית רע"א על הרשב"א מוכח שאף הרשב"א מודה שכל שאפשר להקל את איסורו חשיב כיש לו מתירין, ולכן לולי ההפסד היה מחוייב להגעיל כי הגעלה היא היתר לכתחילה שתקנו חז"ל אע"ג שמיוסדת על ביטול בששים, מה שאין כן בשאר תערובות גזרו שלא יבטל לכתחילה. ממילא סבור הש"ך שהרשב"א מצריך לשהות יום אחד דכל שאפשר להקל את האיסור חשיב יש לו מתירין. אכן, אף שהש"ך אמר סברתו בדעת הרשב"א והטור, מ"מ מסתימת הרשב"א לא משמע כן, אם לא שנאמר דפשיטא ליה דסתם כלי אינו בן יומו. מיהו במשמרת הבית משמע שהתיר אפי' בן יומו, דאם לא כן היה מוסיף זאת לצדדי ההיתר כדי לדחות את קושיית הרא"ה.

ג. פ"ת עפ"י נוי"ב: אין מתירין לשימוש שרוצה להשתמש היום בכלי.

בפ"ת שם הוסיף: ובאמת לענ"ד בלא"ה לא הוי כאן דשיל"מ, לפמ"ש לקמן סימן קפ"ז ס"ה בצ"צ שם בשם הגאון בעל צל"ח ונו"ב דהא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל היינו לענין אכילה דממ"נ מה שיאכל היום לא יאכל למחר א"כ אכילה זו שרוצה לאכול היום באיסור יאכל למחר בהיתר, אבל לענין טלטול לאיזה צורך לא שייך דשיל"מ שהרי יכול לטלטלו היום וגם למחר ע"ש, א"כ ה"ה גם בזה לא הוי דשיל"מ דהא יכול להשתמש בכלי זה היום וגם למחר וא"כ השימוש שרוצה להשתמש היום בכלי זה אין לה מתירין. ע"כ. דברים אלו נדפסו גם בשו"ת נודע ביהודה מה"ת אה"ע סי' לח ד"ה ואחר. אף פמ"ג יו"ד סי' צט מ"ז ס"ק יב ד"ה ומדי, כתב: ואם היינו אומרים דבר שיש לו

מתירין לא בטיל היינו אכילה אבל טלטול בעלמא לא אמרו כנראה ממרוצת דברי הר"ן בביצה דף ב, ב, הוה א"ש. במ"א או"ח סי' שי ס"ק ח, כתב דאם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול בטל ברוב דאיסורו מדרבנן, ודוקא שלא היה ניכר קודם שנתערב, דבלא זה הוה דבר שיש לו מתירין. אפשר שאין דברי הנוב"י סותרים למ"א, שכן אפר כירה משמש לכיסוי טינוף כמבואר שם במחבר, וממילא דמי לאוכל. אם נקבל את דברי פ"ת, אפשר שהנוב"י יפרש שהש"ך הצריך שהייה מעת לעת רק כשאינו מוכרח להשתמש בו היום.

ה

החולקים על הרשב"א ומתירין בלא טעם של הוצאות

א. רש"ל: הכלי מתבטל משום שההיתר לא בא ממילא מכח זמן

ז"ל הש"ך בס"ק ח: כלי כו' לפי שצריך כו' – כתב מהרש"ל פכ"ה ס"ס פ"ו דלא היה צריך לזה הטעם של פיזור מעותיו כי בלאו הכי נמי כיון דלא בא ההיתר ממילא מכח זמן לא חשיב דשיל"מ עכ"ל. ולא ירדתי לסוף דעתו דהא אפילו בא ההיתר בלא זמן חשיב דשיל"מ כגון נדרים וכה"ג. עכ"ל הש"ך. רע"א ציין לרש"ל בלא להשיג עליו.

מנחת יעקב כלל לט ס"ק ח, תירץ (מובא בשפ"ד): נדרים מצוה לאיתשולי עליה (נדרים נט א) דהנודר ומקיימו כאילו הקריב קרבן על במה (בשעת איסור הבמות). מנחת יעקב תלה דברי רש"ל בר"ן על דברי הגמ' בנדרים דף נט א: בשלמא קונמות מצוה לאיתשולי עליהן וכו' תרומה מאי מצוה לאיתשולי עליה, וכתב הר"ן על כך: כיון שאין ההיתר בא מעצמו וליכא מצוה למעבד הכי לא מקרי דבר שיל"מ, והקדש דקא מני לעיל בדבר שיש לו מתירין בהקדש בדק הבית עסקינן דעל כרחין לפדייה קאי, עכ"ל הר"ן. הרי להדיא מדברי הר"ן דצריך להיות אחת משתיים או שהיתר יבא מעצמו או שיהא מצוה בהיתרו. פמ"ג הוסיף שטבל על כרחך ראוי לפרוש או כהתירו כך איסורו (ע"ז ע"ג ב. פירוש: דחיטה אחת פוטרת את הכרי).

אבל הרשב"א כתב בתורת הבית ב"ד ש"א דף קג: ומסתברא שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בדבר שהמתיר עתיד לבא בודאי, או שהוא בידו להתירו על כל פנים, כיצד ביצה שנולדה ביום טוב וכיוצא בהן המתיר ודאי שהרי למוצאי יו"ט מותר על כל פנים ולפיכך דין הוא שלא יבטל את האיסור הואיל ולערב יהא הכל מותר. וכן הדין לחדש דעיצומו של יום מתיר, ויום ששה עשר ממילא בא. וכן כשהמתיר תלוי במעשה והמעשה תלוי בידו וכגון טבל ומעשר שני והקדש שכל אלו קרויין דבר שיש לו מתירין וכו' וטבל הרי בידו לתקנו אם יש לו פרנסה ממקום אחר, וכן מעשר שני בידו לתקנו שהרי יוכל לפדותו ולאכלו בכל מקום, וכן הקדש יכול הוא לישאול עליו דהקדש טעות אינו הקדש, וכן קונמות הואיל ומצוה לאיתשולי עליהו מדר' נתן דאמר הנודר כאילו בנה במה וכל המקיימו כאילו הקריב עליה כדאיתא בנדרים פרק הנודר מן הירק. עכ"ל.

אין בדברי הרשב"א הסבר מדוע תרומה אין לה מתירין לאור דברי הגמ' הנ"ל (שהיא מקור שיטת הר"ן). במנחת יעקב ציין לט"ז ביו"ד סי' שכג ס"ק ב, שהשיב על כך. ה"ט"ז הקשה שם: ועוד תימה לי במאי דמסיק בפרק הנודר שזכרנו דבתרומה לא הוה דבר שיש לו מתירין כיון דאין מצוה לשיוולי, מאי שנא מכל דבר שיש לו מתירין דקי"ל בסי' קב דאם המתיר בידו לעשות בלי הפסד הוה דבר שיש לו מתירין, הכי נמי בתרומה הא על כל פנים בידו לילך ולהשאיל לת"ח אע"פ שאינה מצוה. ותירץ ה"ט"ז דהא דמהני שאלה בתרומות ומעשרות היינו כשניחם מצד הנתינה עצמה שחוזר ממנה מחמת איזה טעם שיש לו אפי' בלא תערובת אבל לא מחמת התערובת כי כל פתח וחרטה צריך שיהיה עיקר הנדר נעקר וכו', ע"ש שתלה דבריו בר"ת. לפ"ז פירש ה"ט"ז את כוונת הגמ' בנדרים: דלגבי נדר שפיר הוה דבר שיש לו מתירין כיון דמסתמא לא יקיים הנדר בלא התערובת שהרי מצוה לאתשוליה עליה, על כן הוה ודאי, ואע"פ שלא נשאל הוה כנשאל, ועל כן אין אנו מקילין בתערובת שלו, מה שאין כן בתרומה דבלאו התערובות לא קאי לשאלה על כן מהני ליה התערובות לבטל, כיון שאין לו היתר בלאו הכי, לא מקרי דבר שיש לו מתירין. ובנקוה"כ שם כתב דבתרומה כיון דליכא מצוה אם כן לא אתי למיתשיל עליה דאין נשאלין על ההקדשות אלא מתוך הדחק וכו'.

ב. רמ"א: לא הוי דבר שיש לו מתירין דטעמא בעלמא הוא

הש"ך בס"ק ח ציין למשאת בנימין הסובר דכיון דליכא אלא טעמא לא הוי דשיל"מ. סברא זו מפורשת ברמ"א בסע' ד, וז"ל: הא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל היינו דוקא אם האיסור בעין או שיש עדיין ממשות האיסור בתערובת אבל טעמו בטל. לפ"ז אפשר להתיר בתערובת כלים אף בלא הטעם של הוצאות. אבל הש"ך כאן דחה סברא זו, ובס"ק ט האריך לדחות את שיטת הרמ"א, ע"ש (וראה מנחת יעקב כלל עד ס"ק טז, שכל האחרונים תפסו על הרב בזה. אך ראה חו"ד ס"ק ד דהעיקר כרמ"א דכל שהסירו האיסור ולא נשאר אלא טעמו, בטל, ולאפוקי מלח בלח). ה"ט"ז בס"ק ט ביאר שאכן לדעת הרמ"א שני הסברים הם מדוע הותרה תערובת כלים (היינו הפסד ובלוע), ותלה הדבר באיסור והיתר שהביא את שני הטעמים. ובנקוה"כ כתב שאף באיסור והיתר אין מקור לשיטת הרמ"א, ע"ש.

1

חומרת הב"ח להסיר כלי אחד

המשך הש"ך: וגם מה שהחמיר הב"ח להסיר כלי אחד לחומרא בעלמא כמו שנהג מהר"ם גבי חתיכות עכ"ל לא דק, דהא כל הפוסקים הסכימו לקמן סימן ק"ט דא"צ להסיר אפילו בחתיכה, ומהר"ם דעבד הכי הא כתב מהר"א טעמא דצדיק ות"ח היה והחמיר שהיה נראה דרך גנאי שיזדמן אכילת איסור לפיו כו' ומביאו ב"י בס"ק ט"ז וזה לא שייך בכלים, ומ"מ כיון דליכא פסידא יש להחמיר כדברי הב"ח ודוק. עכ"ל. דברי הב"ח נאמרו על דעת שאין לתערובת דין דישראל"מ, אבל הסובר שלתערובת דין דבר שיש

לו מתירין (כרא"ה ומהרי"ל, וכדמשמע בש"ך שמחמירין לכתחילה כמותם), לא מהני שיסיר כל אחד בידיים, כמבואר בסי' קי סע' ה, דלא התירו אלא בנפל, ראה שפ"ד כאן ד"ה סוף דבר.

ז

חומרת הט"ז להגעיל הכל אף זהוי דבר שאין לו מתירין

הט"ז בס"ק ח כתב: נראה דאע"פ שמותר להשתמש בכל הכלים האלו שנתערבו כמ"ש הרשב"א, מ"מ אין להשהותם זמן מרובה אא"כ יכשיר כולם מספק כיון שהאיסור בטל ברוב הוה עלייהו דין יבש שבטל ברוב יבש שאסור לאוכלם כולם יחד (כמבואר בסי' קט), ויש כאן לחוש שמא בזמן מרובה ישתכח התערובות ויבא לערב התבשיל שמתבשל בכל התערובת יחד ויאכלם ויבא לידי איסור, על כן ראוי לו להכשיר כולם מספק כנלע"ד וכו'. עכ"ל. חומרא זו של הט"ז אינה מוכרחת דאפשר שכולי האי לא מחמירין בכלים שטעמם פגום, וכן עולה ממשאת בנימין שהובא בש"ך הסבור דאע"ג להתערובת אין לה מתירין כיון דליכא אלא טעמא, מ"מ אסור להשתמש בכל הכלים יחד כדין יבש ביבש, אבל באינו בן יומו מותר. ומשמע שאין הש"ך חלוק עליו בזה. וראה שפ"ד שם שתמה על משאת בנימין וש"ך דהלא אסור לבשל תערובת יבש ביבש אפי' באיסור דרבנן, ותירץ דאולי בקדירה שאינה בת יומא לא גזרו בכהאי גוונא ע"י תערובת דאינה אסורה אלא אטו בת יומא.

ח

סיכום

השו"ע פסק עפ"י הרשב"א שכלי שנאסר בבליעת איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב (כדין יבש ביבש) ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין אע"פ שאפשר להגעילו, לפי שכל שאין מתירין שלו באין מאליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין.

הרא"ה דחה היתר זה, דכיון שאפשר להגעיל חשיב כניכר האיסור ואין לו היתר, ועוד דכל היכא דאיכא טעמא דאיסורא אסור (כגון קדרה של בשר שנתערבה בכלים של חלב). הרשב"א במשמרת הבית דחה את דברי הרא"ה דאין חוששין לאיסור הניכר ואין חוששין לטעם. התבאר שהחובה להסיר איסור הניכר מוסכמת על הכל וכמבואר ברמ"א בסי' צט סע' ה, וראית הרשב"א מעצים של דקל שייכת רק אם נאמר שמעיקר הדין טעם כעיקר מדרבנן, וצ"ע אפוא בשיטת השו"ע הפוסק שטעם כעיקר מהתורה. אף דברי הרשב"א שאין לחוש לטעם האיסור צריכים בירור. מהריב"ל הכריח שהרשב"א אכן מודה לרא"ה לאסור כלי בשר שנתערב בכלים של חלב, אבל הב"ח והש"ך דחו דברי מהריב"ל. פר"ח הסכים עם מהריב"ל דסברא ישרה וברורה למי שיש לו לב להבין, ואף חו"ד סבור שהש"ך דחה דברי מהריב"ל רק בכלי שאינו בן יומו. אבל פמ"ג הוכיח משו"ע וש"ך דאפי' חתיכה בטילה בתרי אפי' מין בשאינו מינו ואם ירגיש טעם האיסור

לא יאכל והביטול פועל שרשאי לטעום. התברר שקשה להכריע במחלוקת זו מלשון הרשב"א.

מהרי"ל חולק גם כן על הרשב"א דההוצאה להגעילו הפסד מועט הוא. התברר שהרשב"א הקל בזה לפי שלפניו היתה גירסה שר"ת בהתיחסותו לגמ' בע"ז דף עג ב, ביאר דלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא בשוהוא יכול להתירו בלא שום הפסד ממון ממקום אחר (ואין מחלקין בין הפסד מרובה להפסד מועט), ואילו לפני המהרי"ל היתה גירסת ר"ת הנמצאת שם בתוס' ד"ה טבל מאי, דבכגון הליכה לעיר אחרת חשיב טורח והוצאה. אפשר אפוא שמטעם זה יש לקבל את הכרעת הש"ך כמהרי"ל ולא להקל בזה אלא בהפסד מרובה.

הש"ך הכריח שיש להמתין מעת לעת (ומשמע אף בהפסד מרובה) כדי שיפגם הטעם, כיון שיש לו מתירין מן התורה בלא שום הוצאות. כרו"פ הסכים עם הש"ך. אבל פ"ת ציין לרע"א דאין זה חשיב יש לו מתירין כיון שגם באינו בן יומו מתירין רק ע"י ביטול, ולנוב"י הסבור שאין מתירין לשימוש שרוצה להשתמש היום בכלי.

אכן רש"ל מתיר בכל עניין משום שההיתר לא בא ממילא מכח זמן. אף הרמ"א מתיר בכל עניין לפי שסבור שלא הוי דבר שיש לו מתירין דטעמא בעלמא הוא, אך הש"ך דחה דבריו שאינם עולים עם כל הפוסקים והסכים עמו מנחת יעקב, אך חו"ד החזיק ברמ"א.

להלכה פסק בשפ"ד שכלי שבישלו בו נבלה שנתערב בכלי בשר שחוטה בטל מעיקר הדין ברוב כדין יבש ביבש מין במינו (היינו כרשב"א והשו"ע, רש"ל ורמ"א), אבל ראוי להחמיר כדכתב הש"ך ולחוש לדברי הרא"ה והמהרי"ל דהוי דבר שיש לו מתירין, ויגעיל את כל הכלים וימתין מעת לעת ולא מהני בהגעלת כלי אחד. אבל בכלי חרס אפשר להקל דחשיב כאין לו מתירין ודי בהסרת כלי אחד. ובכלי בשר שנתערב בכלים של חלב צריך ס' שמא ידיחם יחד אפי' אם ימתין יום אחד לאור דברי הט"ז, אבל לדעת הש"ך מותר מעיקר הדין אפי' בו ביום אך ודאי צריך להמתין יום אחד. ונראה שבו ביום ודאי יש להחמיר לאור דבריו הקשים של פר"ח והסכמת חו"ד בס' קב, ופמ"ג בפתיחה לתערובות.

כלי מחוסר טבילה שנתערב בכלים שנטבלו, צריך לחזור ולהטבילו אף לשו"ע ורשב"א כי אין הפסד בחימום מים והוי דבר שיש לו מתירין (וכן כתב בשו"ת הר צבי יו"ד סי' צג, וכן הובא בדרכי תשובה סי' קכב ס"ק לו). אבל לרש"ל אף בזה חשיב כאין לו מתירין, ושמא אף לרמ"א דלא גרע מאיסור בלוע (שהרי אין השימוש בכלי אוסר את האוכל רק שיש מצוה לטבול, אך שמא סבור שגוף הכלי הוא איסור). וראה דרכי תשובה סי' קב ס"ק ד בשם העמק שאלה על השאלות (הנצי"ב) דלא מצינו חומרא זו דדשיל"מ במקום מצוה (ולא נאמרו הדברים בהקשר לטבילה), וראה שם מה שדן בדבריו דרכ"ת. וראה שם בשו"ת הר צבי שדן האם חייב לברך על הטבילה כשטובל את כל הכלים יחד, דאף שודאי יש שם כלי שצריך לטבילה, מ"מ אינו מקיים מצוה מן

התורה, שחיוב הטבילה מן התורה כבר נתבטל ברוב, ודמי לדמאי שאין מברך עליו, ע"ש.

סימן קג סעיף א ביטול בריה שטעמה פגום

(א) הקדמה. (ב) פלתי סי' ק ס"ק ב: סומכין על הסוברים שבריה בטילה. (ג) פלתי סי' ק ס"ק ד: תולעים הגדלים בפירות בטלים כי קודם שפירשו היו מותרים. (ד) ב"ח: תולעים קטנים ודאי לא פירשו. (ה) משכנות יעקב: בריה קטנה שאינה ניכרת בטילה. (ו) ערוה"ש: בריה מאוסה שנפשו של אדם קצה ממנה, בטילה כשאי אפשר למוצאה. [א] לדעת ערוה"ש השו"ע והרמ"א מסכימים שבריה מאוסה בטילה. [ב] דחיית הכרח ראיותיו של ערוה"ש. [ז] חידושו של ערוה"ש אינו סותר מקומות אחרים בשו"ע ורמ"א. [א] השו"ע בסי' ק סעי' ד אוסר בג' תולעים כי הוחזק בשלימות. [ב] השו"ע בסי' פד סעי' ט אוסר בעבר ובישל כשאין ס"ס משום שהמבטל איסור לכתחילה נאסרת עליו התערובת. (ח) נראה שיש מקום להתיר תבשיל שבריה נתערבה בו רק בצירוף ספק שמא נתרסק בבישול, ואף זה אינו מוכרח. (ט) שיטת ה"ט"ז: אפשר להשתמש בקמח בלא לבדוק. (י) סיכום.

א הקדמה

השו"ע בסי' פד סעי' ה פסק עפ"י הרא"ש: תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו. והרמ"א הוסיף והוא הדין במלח או שאר דברים שאינם משקה, ואסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל. וכתב הש"ך שם ס"ק יד: תולעים שקורין מילוו"ן, והיינו דוקא במילוו"ן שהם קטנים שאי אפשר לנפות הקמח בנפה וכברה כדי שישארו התולעים למעלה וכו'. ערוה"ש סי' ק סעי' יג, כתב: ודע דבכל המדינות הידועים לנו בימות הקיץ הרחש מצוי בכל מיני מאכל וביחוד אלו הנמלים הנקראים מילב"ן מצויים הרבה בכל מיני קמח ובכל מיני גרויפ"ן וכמעט שא"א להמלט מזה ובודאי הזריזים מדקדקים בכל האפשר להמלט מזה ועדיין כולי האי ואולי וק"ו כל המון בית ישראל שאינם מדקדקים ואוכלים מכל הבא בידם כשאינם רואים להדיא המילב"ן וחלילה לומר שכלל ישראל יכשלו באיסור גדול כזה ולא ניחא למרייהו דאמר עלייהו הכי וראוי לחפש זכות וכבר נתעוררו גדולים בדורות שלפנינו להמציא זכות בענין הגדול. עכ"ל. להלן תתבררנה השיטות השונות בזה ומתוך כך

ילובנו דברי השו"ע הרמ"א ושאר פוסקים בכל הקשור לביטול בריה בכלל ובריה מאוסה בפרט.

ב

פתי סי' ק ס"ק ב: סומכין על הסוברים שבריה בטילה

בחולין דף צו ב תנן: גיד הנשה שנתבשל עם הגידים, בזמן שמכירו – בנותן טעם, ואם לאו – כולן אסורין, והרוטב בנותן טעם. וכן חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא שנתבשלה עם החתיכות, בזמן שמכירין – בנותן טעם, ואם לאו – כולן אסורות, והרוטב בנותן טעם. ובגמ' בדף צט ב מבואר שגיד הנשה אינו בטל ברוב דבריה שאני. ואף חתיכה הראויה להתכבד אינה בטילה ברוב.

רוב הראשונים כתבו דבריה אפילו באלף אינה בטילה, והיינו מדרבנן. ז"ל הט"ז בס"ק א (עפ"י הראשונים [א]): חשיבות דבריה שלא תהיה בטילה היא מדרבנן דכיון שמן התורה יש חשיבות דלוקין על אכילתה אפילו היא פחות מכזית דהא סתמא כתיב (ויקרא יא מז) אצל מינים טמאים לא תאכל אותם אפילו הם קטנים (ראה מכות דף טז ב). ע"כ החמירו רבנן בתערובת שלהם אבל מן התורה היא בטילה כשאר איסורים, ונ"מ לענין ספק אי הוה בריה או לא הוה ספיקא דרבנן ובטל וכן בכל הדברים דאמרינן לקמן שאינם בטלים כגון ראוי להתכבד או דבר שבמנין, אבל אי הוה ודאי בריה או אחד מהני שאין מתבטלים אלא שהאיסור ספק בזה אפילו באלף לא בטל כגון ביצי ספק טריפה וכיוצא בו וכ"כ או"ה כלל כה דין ז. עכ"ל הט"ז.

אבל הרשב"א בתורת הבית (ארוך ב"ד ש"א יד ע"ג) כתב כדברי רבינו שמשון עפ"י הירושלמי דבריה בטילה בתשע מאות וששים. וכן סובר בה"ג שכל דבריו דברי קבלה כמ"ש בהג"א בהרא"ש פ' השוכר סי' י"א.

א. פרי"ח סי' ק ס"ק ג ציין לכל אותם הראשונים שאכן סוברים שבריה בטילה מהתורה ברוב מדכתיב אחרי רבים להטות וכדאיתא בפרק הניזיקין דף נד בגמ' וברש"י שם, וכן מבואר בדברי הר"ן בפרק ג"ה דבריה לא בטילה דרבנן היא, וכ"כ הרא"ש שם דמדאורייתא לא שנא דבר חשוב ולא שנא שאין חשוב חד בתרי בטיל, וכן הר"ש וכ"כ הרשב"א בתורת הבית דף קד ב. פרי"ח כתב שכן אף מבואר ברמב"ם בפרק טז מהל' מ"א שכל איסורין האלו מדבריהם. אבל בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קנח ד"ה ואם תשאל כתב: מדברי הר"מ ודאי לא משמע מידי, דאע"ג דקרי לאיסורין הללו מדבריהם לא ס"ל דרבנן, וכן מ"ש בריש פט"ו שטעמו ולא ממשו אסור מדברי סופרים. וכתב עליו הכ"מ דקם ליה בשיטת רש"י, ולא היא, אלא בשטת ר"ת אמרה, דהכי שמעינן להר"מ בכל מאי דהוי הל"מ דברי סופרים קרי ליה כדחזינן בקידושי כסף ודכוותיה וכו'. עכ"ל. וכבר רבים נחלקו בהגדרת דברי סופרים ברמב"ם ואכמ"ל, וביותר שכאן כתוב: מדבריהם, ולא מדברי סופרים. וראה עוד שם מה שדן פרי"ח בדברי המהרי"ל.

פלתי בסי' ק ס"ק ב, כתב: בריה אי באלף בטיל או לא יש מחלוקת, ולהיות כי לצורך נפש הוא כי בעו"ה במדינות הללו בימים החמים ממש אין פרי ומחיה ומזון לחם ודומה שאין בו רחש וא"א כמעט לבדוקן אמנם הוא מעט הכמות עד אשר אם נחתי לביטול במועט יבטלו, אמרתי מאין לנו עזרה אשר נענה ביום פקודה אנוסה לבית המלך מלכי רבנן ולחקור הדין ודעת קדושים נמצא הסוברים דבטלים באלף. עכ"ל. בהמשך דבריו בירר את שיטת בה"ג, רבינו שמשון והרשב"א שבריה בטילה באלף. ואף צירף לזה את העולה מרש"י ורי"ף שבריה בטילה כדין כל שאר דברים, וכמבואר בר"ן וברא"ש [ב]. פלתי הוסיף לרשימה גם את הראב"ד וא"ז, וכתב דבצירוף כל הנ"ל יש כאן ממש רוב דמקילין ביותר מאלף והדבר מדרבנן ולהקל שומעים, דלרוב קטנותם יש בקל כמה אלפים נגדם וא"כ כדאי הם הרי"ף רש"י ר"ש רשב"א ראב"ד א"ז בה"ג, להגין עליהו מיום חרון ומיום פקודה שלא נגעל נפשנו באכילת דברים אסורים. ע"כ.

ג

פלתי סי' ק ס"ק ד: תולעים הגדלים בפירות בטלים כי קודם שפירשו היו מותרים

השו"ע בסי' ק סע' א כתב שבריה נאסרת אינה בטילה רק אם אסורה מתחילת ברייתה (לאפוקי עוף טהור שנתנבל ושור הנסקל). בפתחי תשובה ס"ק א, ציין לפלתי ס"ק ד שלמד מכך להתיר תולעים הגדלים בפירות וקמח, שבטלים בששים, שהרי קודם שפירשו מותרים (אך הפלתי הוסיף: ח"ו להקל, רק עכ"פ יש התנצלות כי בעו"ה אי אפשר למיקם ביה ומי האיש אשר יאמר חף אני מפשע הזה בארצות האלה). בפ"ת ציין לחולקים על כרו"פ, ואף חו"ד בביאורים ס"ק ה, דחה דברי כרו"פ, שכן מוכח מהגמ' שלוקין על האוכל תולעת שפירשה אע"ג שאין בה כזית לפי שיש לה חשיבות של בריה. לדבריו, אין על התולעת קודם שפירשה שם של שרץ הארץ, וממילא נחשבת אסורה מתחלת ברייתה, והיינו משעה שפירשה.

ד

ב"ח: תולעים קטנים ודאי לא פירשו

בשו"ת ב"ח החדשות סימן כג, כתב: וכן מוכח ברוקח כפי מה שהועתק לשונו בהגהת ש"ד וז"ל תולעים הנמצאים בקמח מותרים ואם שרצו בקמח אסורים ואם נשארנו בנפה אסורים וכו', ואין שיהיה, מ"מ הדבר ברור דבמילווין קטנים שבקמח אם עדיין לא שרצו בקמח ואינם נראים אלא בכדיקה בחום השמש ובחום האש, אין מי שאוסר כיון שלא פירשו כל עיקר ואין שם ספק שמא פירשו. עכ"ל הב"ח (וכן ראה ב"ח טור יו"ד סוף סי' פד). אבל הט"ז בסי' פד ס"ק ח כתב על דברי הב"ח: ותמיה מאד בעיני, דלא נמצא

ב. מדס"ל לרש"י בע"ז דף עד א דתנן אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא וכו' ופירשו בגמ' דהאי תנא ס"ל דדוקא דבר שבמנין ואיסורי הנאה לא בטיל הא חד מינייהו בטל, וחולקת אמשנה דחולין ופסק הרי"ף כמשנה דשם.

מי שמתיר בתולעים שבקמח רק באגודה בשם רוקח כתב שמתיר והוא מטעם דלא חייש שמא פירשו, ואנן קיימא לן דחיישינן שמא פירשו כמ"ש בתרומת הדשן וכו' בפירות וע"כ אין שום חילוק בין המילבין בזה. זהו שפסק השו"ע שם סע' ה, כנ"ל: תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו, והסכים עמו הרמ"א. נראה שאף הש"ך שם ס"ק יד חולק על הב"ח, לפי שהעמיד את דברי השו"ע בתולעים קטנים שאי אפשר לנפותם בנפה וכברה.

ה

משכנות יעקב: בריה קטנה שאינה ניכרת בטילה

משכנות יעקב בסי' לא, (הובא בערוה"ש בס' ק סע' טז) אחר שכתב שיש לסמוך על כל הני רבנותא שהובאו לעיל, כתב עוד היתר, וז"ל: דהנה הגמ' מדמה בריה לחה"ל ועביד בינייהו צריכותא, והטעם הוא מפני החשיבות ודבר חשוב לא בטל וא"כ נראה דהיינו דוקא אם הבריה או החתיכה עומדת בעינה וניכרת רק שאין ידוע איזו האסורה כמו גיד וחתיכה שניכר ממשן בפ"ע וחשיבותן עליהן, אבל אם מעוצם קטנותן נאבד ממשן והוא דבר המתערב ממש ונדבק בפת או שנתערב בתבשיל וא"א להפרידן כלל כמו המילבין הקטנים ולא יהיה לעולם בעין בפ"ע רק תמיד בתערובות לא נודע מקומם איה לא נאמר עליו בריה שאני, כיון שאין לו מקום בפ"ע שיהא חשיבותו עליו וכו' עכ"ל. אבל ערוה"ש שם כתב: אבל יש למערער לערער על זה דהרי עכ"פ התורה חייבה עליו מלקות וכדאיתא בש"ס אכל נמלה לוקה חמש וכפי שנתבאר הוה הטעם שהחמירו חכמים ביטולן מפני שהתורה חייבה מלקות א"כ כל זמן שלוקין עליהם כשהן בפ"ע אינן בטילין בתערובתן. עכ"ל ערוה"ש.

נראה שעירעורו של ערוה"ש ניתן להדחות, ומה שהתורה חייבה בנמלה זה רק כשמכוון לאכלה בהדיא משום דאחשביה, אבל אם נתערבה ואינו מכיר בה ולעולם לא תוסיף לעמוד בפני עצמה (כי מעורבת ממש בפת או בתבשיל), בטילה, ולא גזרו בזה חכמים, דלא דמי לגיד הנשה. ואפשר שכוונת משכנות יעקב להקל רק בתרתי לטיבותא והיינו במילבין שגם קודם שנתערבו בתבשיל חיו בתערובת ולעולם אינם עומדים בפני עצמם ועל כן אין להם חשיבות כלל ולא דמי לנמלה שקודם שנתערבה עומדת בפני עצמה (שני הפירושים תלויים בפירוש המשפט: ולא יהיה לעולם בעין וכו', האם הכוונה לעתיד והיינו אחר שנתערב בתבשיל, או הכוונה להווה שכך מציאותם של המילבין שלעולם לא יהיו בעין). אכן אף דברי משכנות יעקב (עפ"י המובא בערוה"ש כנ"ל, מבלי לראות במקור) אינם עולים עם המפורש בשו"ע בסי' פד סע' ה שקמח שנמצאים בו תולעים אסור, וממילא פשוט שאסור לאפות ממנו דברי מאפה (דאין דרך לאכול קמח שלא בדרך אפיה).

ו

ערוה"ש: בריה מאוסה שנפשו של אדם קצה ממנה, בטילה כשאי

אפשר למוצאה

א. לדעת ערוה"ש השו"ע והרמ"א מסכימים שבריה מאוסה בטילה.

ז"ל ערוה"ש בסי' ק סע' יז-יח: ולפענ"ד יש היתר אחר לכל הדעות דהנה בס"ס ק"ד כתב רבינו הב"י (וכן נפסק בסי' קד סע' ג) דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהן כנמלים וזבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסן, ואפילו נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו, אם ההיתר רבה עליו, מותרים. ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסנת, בודק ומסנן. עכ"ל. ומעתה ק"ו הדברים, דאם במין בשאינו מינו דלרוב הפוסקים טעם כעיקר דאורייתא עכ"ז בדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהן א"צ ס', כ"ש בביטול בריה דזהו רק מדרבנן. והן אמת דבאכילה בפ"ע חייב מלקות, מ"מ חכמים כשגזרו מפני זה שלא יהיה להם ביטול א"א שיגזרו על דברים המאוסים. ועוד דאטו טעם זה דהגזירה היא מפני חיוב מלקות נאמרה בגמ' והרי רק יש מהפוסקים שכתבו כן ופשטא דלישנא משמע מפני החשיבות כחהר"ל ודבר שבמנין וכשם שהתורה חייבה מלקות על בריה משום חשיבות כדאיתא במכות כמו כן גזרו חכמים על ביטולה מפני חשיבותה, אבל התורה כשחייבה מלקות חייבה אף כשנסרחה הבריה כמ"ש הרמב"ם בספ"ב ממאכ"א ע"ש, וא"כ אינם גרועים דברים המאוסים מבריה סרוחה דטעמי המצות נעלמו מאתנו ונעו מעגלותיה לא תדע (פירוש לערוה"ש: ועל כן יש לאסור אף בריה מאוסה כשאוכלה לבדה), אבל בנתינת טעמים (פירוש לערוה"ש: היינו כשמעורבת ונותנת טעם לפגם) הא גם מן התורה נותן טעם לפגם מותר וכ"ש דרבנן לא יאסרו דבר הסרוח, ואם כן בדברים המאוסים לא יגזרו שלא יהיה לזה ביטול [ובשם מתירין אפי' בכזית בכא"פ כמ"ש הב"י שם].

המשך ערוה"ש: וראיה ברורה לזה מדברי בעל איסור והיתר הארוך כלל ל"ב דין ו, וז"ל: ואפילו בריה שלימה מוסרחת שנתערבה אף גופה בטל במינו ברוב כגון נמלה בכשרות וכשאינו מינו בס' כשאר איסורין שאע"פ שעדיין חשובה היא אפילו למלקות כדכתב הרמב"ם פ"ב דמאכלות אסורות דאפי' איסרחה הבריה ונשתנה צורתה לוקה דלא חילקה תורה בין שרץ המסריח לשאינו מסריח, מ"מ לענין ביטול בטלה חשיבותה. עכ"ל. וכ"כ רבינו הרמ"א בסי' קג סע' א, וז"ל: מיהו דברים החשובים כבריה או כיוצא בה אם אינם פוגמין בעצמן אע"פ שפוגמין התבשיל אינן בטילין, והרי אין לך פגום יותר מנמלה וזבוב ותולעת וכיוצא באלו שהרי הם מאוסים ונפשו של אדם קצה בהם כמ"ש ולכן הדבר פשוט שבטילין. וראיתי מי שכתב לחלק בין סרחון דאתי מעלמא לסרחון דידהו דבסרחון דידהו אינם בטילין [פמ"ג סי' ק ש"ד סק"א, ויש להוסיף על ערוה"ש: וכן ראה משב"ז סי' קג ס"ק ב בשם פר"ח, וכ"כ הגר"א]. ותמיהני דממ"נ אם מדמה למלקות הא גם בסרחון דאתי מעלמא חייב מלקות כל זמן שראוי רק לאכילה בדוחק, ואם לא נדמה למלקות א"כ אינו אלא מפני חשיבות היעלה על הדעת דבסרחון דידהו יש חשיבות, ומנ"ל לומר דבר נגד הסברא ונגד לשון האו"ה והרמ"א. וראיתי בדבריו שהביא שגם הגאון בעל פנים מאירות כתב דבריה הפגומה בעצמה בטלה

חשיבותה והגאון בעל חוות יאיר הודה לדבריו, וא"כ הדברים ברורים בס"ד והמקום ידן אותנו לזכות כשם שאנו דנין זכות על כלל ישראל. עכ"ל ערוה"ש.

מבואר שערוה"ש למד מהרמ"א בסי' קג סע' א, שנמלים זבובים יתושים ואף תולעים בטלים ברוב לכ"ע מפני מאיסותם. לדבריו אף השו"ע בסי' קד סע' ג מודה לזה דזהו כ"ש ממה שכתב הוא. וראה בערוה"ש סי' קד סע' טו שפירש כוונת השו"ע באופן שהדבר מפורש בדבריו, וז"ל: דאע"ג דנמחו והם בשלימותם כמובן, דנמלה מפני קטנותה אינה בת חלוקה ואף המיחוי שלה אינה, אלא שנאבדה בהתבשיל וא"א להכירה מפני קטנותה, ומ"מ מותר, דאין בה שום חשיבות, וזהו כההיתר שכתבנו בסי' ק' ע"ש. עכ"ל.

ב. דחיית הכרח ראיותיו של ערוה"ש

האו"ה לא התיר בנמלה שנתערבה: ראיתו הברורה של ערוה"ש מדברי בעל איסור והיתר הארוך כלל ל"ב דין ו, אינה מוכרחת. דהנה ז"ל האו"ה שם (שכבר הועתק לעיל בדברי ערוה"ש): ואפילו בריה שלימה מוסרחת שנתערבה אף גופה בטל במינו ברוב כגון נמלה בכשרות וכשאינו מינו בס' כשאר איסורין שאע"פ שעדיין חשובה היא אפילו למלקות כדכתב הרמב"ם פ"ב דמ"א דאפי' איסרחה הבריה ונשתנה צורתה לוקה דלא חילקה תורה בין שרץ המסריח לשאינו מסריח, מ"מ לענין ביטול בטלה חשיבותה. עכ"ל. וראה שם בהערת זר זהב שלשון האו"ה: כגון נמלה בכשרות, אין לו מובן כלל, ועל כן צריך להגיה: כגון נבלה בכשרות. לפ"ז שוב אין ראייה ללמוד מהאו"ה שבריה הפגומה מצד עצמה כנמלה, בטילה. אפשר אפוא שהרמ"א בסי' קג סע' א (שמקור דבריו באו"ה הנ"ל, כמבואר בדרכי משה וכדלקמן) אכן התכווין ממש כפירוש פר"ח גר"א ופמ"ג הנ"ל. וזה אף פשט דברי או"ה שם שכאמור הביא ראייה לדבריו מהרמב"ם, והרמב"ם הלא דיבר בבריה שאינה פגומה מצד עצמה רק שנסרחה. אכן צריך בירור באיזו נבלה עסקינן שהרי לנבלת עוף טהור אין דין בריה (שו"ע סי' ק סע' א), ונבלת עוף טמא שנתערבה בעופות כשרים מסתמא ניכרת, ומ"מ כך גם נפסק בשו"ע בסי' ק סע' א שעוף טמא אינו בטל באלף. ראוי להוסיף שפמ"ג סי' ק שפ"ד ס"ק א מסכים שנמלה שנסרחה בטלה חשיבותה ודלא כמשמע מפר"ח. וראה עוד בספר זה סימן קי סעיף א בירור בשיטת הרמב"ם האם בריה חהר"ל ודבר חשוב בטלים בשאינו מינן.

ראיה לשיטת פר"ח, גר"א, פמ"ג שלשו"ע והרמ"א אין בריה מאוסה בטילה: כנ"ל פר"ח גר"א ופמ"ג פירשו, שהרמ"א בסי' קג סע' א מיירי בבריה חשובה כגון עוף טמא שמעצמו אינו פגום רק שנסרחה ואינו ראוי לגר דאף אם אכלו בפני עצמו פטור, ולכן אינו אוסר את התערובת, אבל בריה הפגומה מצד עצמה כזבוב ושאר שרצים ומן התורה חייב כשאוכלה בפני עצמה, אף בתערובת אינה בטילה אפי' באלף, אם לא שנמחה גופה. כאמור ערוה"ש דחה פירוש זה. נראה שפירוש פר"ח ודעימיה מחוייב מהשו"ע בסי'

ק סע' ג (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א סי' קא): קדירה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל. המעיין ברשב"א יראה דמיירי ביתוש, ומסתמא אף השו"ע מיירי בכהאי גוונא דסתם בריה הנופלת למרק מאוסה היא.

וכן מוכח מהרמ"א עצמו. דהנה ז"ל דרכי משה סי' קא אות ב: כתב באיסור והיתר הארוך כלל כה דין יז הא דחתיכה הר"ל ובריה לא בטילה דוקא במינו אבל שלא במינו הוי בני"ט דומיא דשיל"מ עכ"ל, וכתב בית יוסף בסימן ק סע' ג בשם תשובת הרשב"א ח"א סי' קא על בריה שנפלה לירקות דאינה בטילה וזהו שלא כדבריו. עכ"ל דרכי משה. פשוט אפוא שהרמ"א חלוק על או"ה ולדעתו אין בריה בטילה אפי' מאוסה. ומעתה על כרחנו מחוייבים לפרש ברמ"א בסי' קג סע' א כפי שפירשו פר"ח גר"א ופמ"ג. וראה ברורה לדבריהם אף מדרכי משה סי' קג אות ג, וז"ל: עוד כתב באיסור והיתר הארוך כלל לב דין ו דאפילו בריה או שאר דברים חשובים אם הם נותנים טעם לפגם הם בטילים שפיר ברוב דמאחר שהאיסור פגום בטל חשיבותן אבל אם הם חשובין בעצמן אלא שנותנים טעם לפגם במאכל שנתערב בו אינן בטילין אם אינו מכירין כאילו היו נ"ט לשבח. עכ"ל. ולכאורה תמוה מדוע אין הדרכי משה כאן דוחה את דברי או"ה כדרך שדחה אותם בסי' קא אות ב. אלא על כרחך שדרכי משה מפרש כאן את או"ה כמבואר בפר"ח גר"א ופמ"ג דמיירי בבריה שלמה שנסרחה. על כן ברור מדוע הביא הרמ"א בסי' קג סע' א את דברי או"ה בכלל לב דין ו, על אף שדחה בדרכי משה את דברי האו"ה כלל כה דין יז לאור דברי השו"ע (והרשב"א) בסי' ק סע' ג שבריה שנפלה לירקות אינה בטילה (ואף בשו"ע לא הגיה הרמ"א על דין זה של השו"ע). נראה שלפר"ח גר"א ופמ"ג מצטרף הט"ז בסי' קא ס"ק יב שעמד על כך שדרכי משה חולק על האיסור והיתר בעניין ביטול בריה מאוסה, ע"ש. ולא עוד, אלא שנראה שאו"ה עצמו מודה שבריה שלימה אינה בטילה אפי' בשאינו מינו ואפי' מאוסה, ודלא כהבנת דרכי משה אותו, לאור המפורש באו"ה כלל כה דין ב שנמלה אינה בטילה. ז"ל או"ה שם: בריה כיצד כל דבר שהוא בריה והוא שלם אפי' אין בו חיות וכו' וכן זכוב ונמלה ושאר שרצים לאחר מיתתם כשהן שלמים אפי' בכל שהוא. וכבר עמד על כך במנחת יעקב [ג]. ובזה מתורצת קושיית הט"ז בסי' קא ס"ק יב, על האו"ה שדבריו סותרים [ד].

ג. במנחת יעקב כלל מ ס"ק יז כתב שהגירסא שהיתה לפני הדרכי משה (הני"ל סי' קא אות ב) אינה כגירסת האו"ה שלפניו, ובגירסא שלפניו לא מחוייבים לומר שבריה בטילה באינה מינה. ז"ל האו"ה לפי גירסתו: וכ"ש בשאר דברים שאינן מתבטלין שאינן בטלים במינם. ע"כ. ואם כן יש לדחוק ולומר דלא מיירי רק בדבר שבמנין וחתיכה הראויה להתכבד, ולא מיירי כלל בדין בריה שעיקר דינה נאסרה גבי אינו מינו בשקצים ורמשים.

ד. דהנה הרמ"א בסי' קא סע' ו גבי ביטול בריה וחתיכה הראויה להתכבד, כתב: ואין חילוק בין אם נתערבו במינם או שלא במינם (ד"ע ומשמעות הפוסקים ולאפוקי או"ה).

פנים מאירות וחויי אינם מתירים : ערוה"ש ביקש לסייע דבריו מפנים מאירות וחויי, כמובא בפמ"ג. אלא שהעיון במקור מלמד שאין לצרפם למתירים. דהנה פנ"מ ח"ב סי' סז, כתב שדבר פשוט הוא שבריה פגומה אינה בטילה. אלא שתמה על הרמ"א בסי' קג סע' א שמתיר בזה, דזהו נגד לשון הרשב"א שהובא בשו"ע בסוף סי' קד שהתיר רק כשנמחה גופן (תמיהת פנים מאירות על הרמ"א הובאה בפ"ת סי' ק ס"ק ג). פנים מאירות אף תמה על הב"י בסי' קג שכתב בשם ה"ר שם טוב פלכו: איסור שצריך שיעור גדול כגון בריה או תרומה אפילו פגום אסור, ובטור א"ח סי' תמ"ז מתבאר בשם שאין דעת רוב הפוסקים כן. עכ"ל הב"י. וכתב פנים מאירות דבטור לא נאמר כן לגבי בריה (רק לגבי חמץ). וכך פסק פנ"מ למסקנה לאור דברי הרשב"א. ואף חוות יאיר פסק בספרו שפרעוש אינו בטל כדין בריה. והן אמנם שאף בידי אן תשובה ברורה לדברי הרמ"א בסי' קג, אך למעשה לא זו חויי מפסיקתו שאין בריה בטילה אפי' פגומה, לאור דברי הרשב"א. ואם כן אין פנים מאירות וחוות יאיר מסייעים לערוה"ש להלכה, רק אפשר שמסכימים שיש לתמוה על דברי הרמ"א בסי' קג סע' א. לאור שיטת פר"ח ודעימיה אין לקבל את הבנת פנים מאירות בב"י, ויש לפרש דמה שאמר הב"י שבריה פגומה בטלה, אינו אלא בנסרחה אח"כ ולא בפגומה מצד עצמה.

נמצא שהשו"ע שפסק עפ"י הרשב"א בסי' ק סע' ג שבריה שאבדה במרק אינה בטלה, ודאי אינו מסכים עם חידושו של ערוה"ש, ואף לא הרמ"א כמוכח מסתימתו שמסכים עם השו"ע וכמפורש בדרכי משה וכו"ל. ותימה גדול על ערוה"ש. וראה ערוה"ש בסי' ק סע' יא, שהביא את פסיקת השו"ע בסי' ק סע' ג, והעמידה בפרעוש שאי אפשר למוצאו בסינון כגון שהמרק עב או שהבריה קטנה ועוברת דרך נקבי המסננת. וסיים בסוף הסעיף בזו הלשון: אמנם עוד יתבאר בזה בס"ד בסע' יז (שם הביא את חידושו הנ"ל). ערוה"ש סתם ולא פירש כיצד אפוא עולה סי' ק סע' ג עם חידושו. ערוה"ש אף לא ביאר כיצד עולים דבריו עם השו"ע בסי' ק סע' א (כמועתק מהטור): בריה דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וכו' אפי' באלף לא בטלה [ה].

וכתב הט"ז שם בס"ק יב שהרמ"א כאן חולק על האיסור והיתר שכתב בכלל כה דין יז דאם נתערבו באינן מינן דלא מהני חשיבותיהו ובטלי, והוסיף הט"ז: וחולק עליו רמ"א מדכתב רשב"א (בתשובה ח"א סי' קא) והשו"ע בסי' ק סע' ג בקדרה של ירקות שנאבד בה בריה דהכל אסור ש"מ אפילו שלא במינו לא בטילה הבריה ובאמת דבריו עצמם של או"ה סותרים זה את זה דבכלל מא כתב הרבה דינים בתולעים שאוסרים בתערובות. עכ"ל.

ה. אין לומר שערוה"ש יעמיד את סי' ק סע' ג וסע' א במקרה שאפשר לסנן את המרק וכדו', שהרי בבריה שאינה שלמה מחוייב לסנן אם יכול כמבואר בשו"ע סי' קד סע' ג.

ז

חידושו של ערוה"ש אינו סותר מקומות אחרים בשו"ע ורמ"א

א. השו"ע בסי' ק סעי' ד אוסר בג' תולעים כי הוחזק בשלימות

השו"ע בסי' ק סעי' ד פסק עפ"י הרשב"א (שו"ת ח"א סי' קיג) דירקות שנמצאו בהם שלש תולעים הירקות אסורים, אבל מי השלקות מסננן ומותרין. דבריו הובאו בערוה"ש שם סעי' יב. ברשב"א מבואר שהירקות אסורים כי הוחזקו למתולעים וצריכים בדיקה ובשלקות שהן מבושלין ומבולבלין אי אפשר לבדוק. לכאורה לשיטת ערוה"ש דבריה מאוסה בטילה היה מקום להתיר בזה. וכבר כתב שם הגר"א שסעי' זה אינו עולה עם שיטת האו"ה שנמלה בטלה (היינו כהבנת דרכי משה את האו"ה ושזו אף הבנת ערוה"ש את האו"ה ועליה סמך את שיטתו, ודלא כהבנת מנחת יעקב הנ"ל). אכן יכול ערוה"ש לפרש שכיון שנמצאו תולעים והוחזקו השלקות כמתולעים, אסור לאכלם שמא ימצאו תולעים נוספים, שהרי לפנינו שהתולעים לא נמחו (היינו שלא נתערבו באופן שאי אפשר למוצאם, ואף הבישול לא ריסקם) [1].

ב. השו"ע בסי' פד סעי' ט אסר בעבר ובישל כשאין ס"ס משום שהמבטל

ו. ז"ל הרשב"א חלק א סימן קיג: שאלת באשה שבדקה ירקות ומצאה בהן תולעים. ואחר ששלקן מצאה עוד בהן שלושה תולעים. ויש מי שמתיר את הכל בבדיקה כיון שהשאר בטל בששים. וראיתי מן הגדולים שהורו לאיסור משום דבתרי זימני הויא חזקה. ומכח השליקה נשתנית צורתן לצורת הירקות ושמה יש ואינן ניכרין ובריה אינה בטלה. תשובה רואה אני בזה לאיסור וכך אנו מורים בכל יום. ולא מן הטעם שאמרת שאין אני רואה בזה ענין תרי זימני. שאילו בדקה ומצאה תולעת אחת וחזרה ובדקה ומצאה אחרת לא הוחזקה זו בכך לומר שוב אין לו בדיקה יותר ממה שתבדוק ותמצא שתים בבת אחת. שאם אתה אומר כן כל שבדקת קודם ששלקי ומצאה וחזרה ובדקה ומצאה אחרת הכל אסור שכבר הוחזקו ואסרת כל הירקות שבעולם. אלא עיקר הענין שכל שנמצאו תולעים מרובין בקדרה בין בפעם אחת בין בהרבה פעמים צריכין בדיקה יפה. שהרי הוחזקו הירקות האלו בתולעים וכל שהוחזק צריך בדיקה לצאת מאותה חזקה. וכשהן חיינן יש להן בדיקה יפה. אבל במבושלין ומבולבלין אי אפשר לבדוק. ולפיכך אסורין שצריכין הן בדיקה ואין להם. אבל מי השלקות מותרין לפי שאפשר לסנן. וכן כל כיוצא בזה שאין בריה אוסרת אלא בזמן שהיא שלימה אבל המרוסקת בטלה. והשלמה המסננת קולטתה ואינה יוצאה. וכן אם בשלה בהן בשר אפשר לרוחץ אותו ולבדוק. עוד אמרת מנין לנו מן ההלכה שצריך לבדוק הירקות? דע שזו הלכה רווחת בישראל. ומפורש בגמרא שכל דבר שהרחש מצוי בו אסור לאכלו ולשתותו עד שיבדוק. וכדאמר שמואל הני תמרי דכדא בתר תריסר ירחי שתא שרו. דאלמא תוך תריסר ירחי אסירי בלא בדיקה מפני שמין התמרים מוחזקין ומצויין להתלע. וגרסינן לא לישיפי איניש שכרא בליליא בציבתא. דאלמא אף השכר אסור מפני שרחשין מתגדלין בו. ואי פרשי אסורי לשפות ולשתות ואינו צריך לפנים.

איסור לכתחילה נאסרת עליו התערובת.

השו"ע בסי' פד סע' ח, פסק: כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים, לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת. ובסע' ט כתב עפ"י הרשב"א: עבר ובישל תוך י"ב חדש, בלא בדיקה, אם יכול לבדוק, בודק. ואם לאו, מותר. וכתב הש"ך בס"ק כט: כתב הרשב"א עבר ובישל תוך שנים עשר חודש וכו'. כ"כ בתורת הבית (שם) וז"ל עבר ובישל תוך שנים עשר חודש בלא בדיקה אם יכול לבדוק בודק ואם לאו יראה לי שמותר הא למה הדבר דומה לבא זאב ונטל את בני מעיה של בהמה (חולין ט). דמעמידין אותה בחזקת היתר ועוד דהרי יש כאן שני ספיקות ספק היה שם רחש ספק לא היה שם ואת"ל היה שמא נימוח ונתבטל, ואע"פ שאמרו (חולין ק). בריה אינה בטלה לא אמרו אלא בריה שלמה אבל מחויה ואפילו חתוכה בטלה ולפיכך כל שיש בו שני ספיקות אפילו באיסורי תורה הולכין בו להקל עכ"ל. דברי השו"ע והש"ך הובאו בערוה"ש סי' פד סע' ע. לכאורה קשה, הלא הרשב"א תלה את ההיתר בס"ס – ספק היה שם רחש, וספק שמא נימוח (היינו נחתך כמפורש ברשב"א [ז]), ונתבטל. מבואר שכל שנימוח בלא שנחתך אינו נחשב כנימוח, ולא עוד, אלא אם ודאי לנו שנמצא בו רחש אין להתיר אפי' ספק נחתך. כיצד אפוא אפשר לקבל את שיטת ערוה"ש דבריה מאוסה בטילה אף כשראינו שנפלה לחבשיל והסברא נותנת שלא נחתכה (כגון שלא נתבשלה), רק שנמחתה באופן שלא נוכל למוצאה.

נראה שערוה"ש יתרץ שהרשב"א לשיטתו סבור שתולעים אינם מאוסים כמבואר בש"ך סי' פד סס"ק ל [ח], וממילא אין גופם בטל, ומה שערוה"ש בסי' ק התיר אין

ז. ז"ל ביי סי' קא סע' ו ד"ה והא דבריה: וכתוב בהג"ה (שי"ד סי, נ ד"ה ויש מפרשים) בשם מהר"א ז"ל יראה דאם הוא שלם לגמרי רק שנפל ממנו קצת על ידי בישול כמו שרגילות הוא להתפרפר ודאי חשיב בריה כי האי סברא משמע קצת פרק כיצד מברכין באשיר"י (סי' טז) גבי ההיא דירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) דאם אכל פרידה אחת של ענב או של רמון דחשיב כזית אבל אם נפרד ממנו קצת מגופו ושדרתו וכל שכן ראשו אפילו רובו שלם יש לסמוך שאר דעות דכתבו להתיר עכ"ל. וכן מפורש בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קא, גבי יתוש שנפל לקדרה: הא אם נחתך ממנה אבר או אפילו היא שלמה ונתרסקה ונפסדה צורתה אבד שמה והרי היא כשאר האיסורין ובטלה.

ח. השו"ע בסי' ק סע' ד, בהתירו את מי השלקות לא הצריך ביטול טעם בששים, ונראה על כן שלדעתו אף תולעים נותנים טעם לפגם. אבל הרמ"א בסי' פד סע' ט, כתב שהמוצא תולעת בפרי שנתבשל בקדרה משליכה כי אין לך פרי שאין בו ששים נגד טעם התולע שבתוכו. מוכח מדבריו שאין טעם תולעת חשיב כטעם פגום וצריך ביטול, וראה בש"ך ס"ק ל שציין לתורת חטאת שצירף לסברתו דעת רבים האומרים דאין טעם התולעת אוסר משום דהוא פגום (והיינו כזבוב, כמבואר בש"ך). וראה סי' קז סע' ב ברמ"א דקיי"ל כשו"ע שם שדברים המאוסים כזבוב אין פליטתם אוסרת. וראה ש"ך סי' פד ס"ק ל שהרשב"א מיקל בזבוב אך לא בתולעת. והט"ז שם בסי' פד ס"ק טו כתב

בתולעים, הוא מפני שסמך על הסוברים שאף תולעת פוגמת, כדי ללמד זכות על ישראל. עוד אפשר דהרשב"א כתב נחתכו לרווחא דמילתא, כשם שהס"ס נאמר לרווחא דמילתא (שהרי העמיד את הפירות בחזקתן, ואף סיים דס"ס מהני אפי' באיסור תורה על אף שנידון דידן הוא רק איסור דרבנן דודאי יש ששים כנגד האיסור).

והיותר נראה שכל האמור כאן ברשב"א ובערוה"ש הוא דוקא בעבר ובישל כמפורש בדבריהם. היינו שעבר על תקנת חכמים שלא לאכול דבר המסופק כמתולע בלא בדיקה, וכדברי הרשב"א בתשובה קיג: דע שזו הלכה רווחת בישראל, ומפורש בגמרא שכל דבר שהרחש מצוי בו אסור לאכול ולשתותו עד שיבדוק. וכדאמר שמואל הני תמרי דכדא בתר תריסר ירחי שתא שרו (חולין נח ב). דאלמא תוך תריסר ירחי אסירי בלא בדיקה מפני שמין התמרים מוחזקין ומצויין להתליע. ע"כ. המבשל בלא בדיקה עובר אפוא על איסור מפורש שלא לבטל בידים דבר האסור, וכנפסק בס"י צט סע' ה: אין מבטלין איסור לכתחלה, ואפילו נפל לתוך היתר שאין בו שיעור לבטלו, אין מוסיפין עליו היתר כדי לבטלו. עבר וביטלו, או שריבה עליו, אם בשוגג, מותר, ואם במזיד, אסור למבטל עצמו אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו (עפ"י הרשב"א). ע"כ. על כן התיר הרשב"א כאן רק בס"ס הנ"ל. אבל אם נפל איסור לתבשיל אין כאן ביטול איסור לכתחילה, ועל כן בטל אפי' כשודאי נמצא האיסור בתבשיל, אפי' בלא הספק שמא נתרסק מכת הבישול, כי די לנו שנתערב באופן שלא ניתן למוצאו.

איברא, ערוה"ש ביקש ללמד זכות על ישראל האופים מקמח המוחזק כמתולע, והיינו שמבטלים איסור לכתחילה. וזהו לכאורה נגד השו"ע בס"י פד סע' ה, שכתב: תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו. אפשר שאכן ערוה"ש לא בא אלא להתיר בדיעבד את העשוי ע"י נכרים, אך לא התיר לבטל ע"י ישראל איסור לכתחילה, ואין בהיתר זה משום סתירה מפורשת לשו"ע. מיהו הרמ"א שם הוסיף על דברי המחבר: והוא הדין במלח או שאר דברים שאינו משקה, ואסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל. וביאר הש"ך שם ס"ק טז דחיישינן שמא הנכרי יחזור וימכור אח"כ לישראל בענין שלא יהא האיסור ניכר כגון שיעשה מהקמח פת, והובאו דבריו בערוה"ש שם סע' מח. מבואר שאפי' אפה הנכרי פת, אסורה באכילה ואין התולעים בטלים בה אפי' שודאי אי אפשר למוצאם ואפי' שאפשר שנתרסקו בשעת

שטעם תולעת הוא טעם פגום ובטל כזבובים ויתושים. הט"ז בס"י קד ס"ק ו כתב שהב"ח ורש"ל חששו לדעת האוסרים פליטה אפי' של זבוב (ר' ירוחם בשם הר"מ והרא"ש, שערי דורא). וראה ש"ך בס"י קז בס"ק ז שרבו הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שהמנהג לחוש לדעת המחמירין. וצ"ע בהכרח דברי הש"ך שהרשב"א דן תולעים כאין טעמם פגום, ואכמ"ל (שוב ראיתי מובא מפורש מהרשב"א במשמרת הבית (ב"ד ש"א סוף דף קי) דאפילו תולעים הגדלים בפירות מאיסי וחשיבי בכלל נותנים טעם לפגום).

האפיה. תימה לכאורה על ערוה"ש שלא השגיח כאן במה שחידש בסי' ק, ושמה טרם עמד על חידושו. ומסתברא שכשעמד על חידושו בסי' ק זכר את אשר כתב כאן ועל כן כתב שכל מה שאמר אינו אלא ללמד זכות על ישראל. אלא שעדיין תמוה מה שכתב שם שדבריו מוסכמים על הכל וטרח להוכיח כן בדעת השו"ע והרמ"א, על אף דברי הרמ"א כאן שהפת אסורה.

מסתבר אפוא שערוה"ש בכתבו את חידושו בסי' ק בהסתמכו על דברי הרמ"א בסי' קג סע' א, הבין שאף דברי הרמ"א כאן בסי' פד ניתנים לביאור מחודש. דהנה מקור דברי הרמ"א בהגהות שערי דורא (כמובא בב"י בסע' ה) ושם כתוב: שמעתי שא"מ עשה מעשה כן שהתליעו חיטים וצוה להוליכן לנהר דונאי ולהשליכן בו ולא רצה להתיר למכור לגוי פן יאפה פת וימכרנו לישראל. השו"ע השמיט זה. אפשר שלדעתו אין כאן אלא חומרא בעלמא, לפי שאם יחזור הנכרי ויבקש למכור את המתולע לישראל הרי שהישראל ישגיח בדבר ולא יקנה ממנו, ואם יאפה ממנו פת הרי שהתולעים בטלים משום ששוב אי אפשר למוצאם (לשיטת השו"ע) ואף משום שאפשר שנתרסקו באפיה (כמפורש ברשב"א שבבישול יש ספק נתרסקו), וביותר שאין כאן אלא ספק איסור שהרי ספק פירשו וכמבואר בלשון השו"ע. וראה שם ש"ך ס"ק ח שתמה על השו"ע שחושש בקמח שמא פירשו ואילו בסע' ד גבי פירות לא חשש לפירשו אפי' חורו נקוב לחוץ (ובזה הרמ"א אכן אסר שם בסע' ד). אפשר שמטעם זה אף הרמ"א שינה מלשון הגהות שע"ד וכתב שאסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל, היינו בלא אפיה, דהישראל לא ישגיח שהם מתולעים, ואפשר שכלל לא מחוייב לבדוק את הקמח, ראה ט"ז ס"ק ט וס"ק יב.

אפשר שלדעת ערוה"ש בסי' ק, אף מותר לכתחילה לאפות מקמח מתולע ואין בזה ביטול לכתחילה, ומה שאסרו השו"ע והרמ"א בזה אינו אלא חומרא. דהנה התולעים המעורבים בקמח לרוב קטנותם אינם ניתנים לניפוי ובטלים מן התורה כבר בקמח, ואפשר שאף בטלים מדרבנן כיון שנותנים טעם לפגם ואי אפשר למוצאם, ואף יש בהם כמה ספיקות: ספק שמא לא פירשו, וספק הלכה כאומרים שבריה בטילה באלף. אפשר אפוא שלאור כל זאת, בשעת הדחק כשאין אפשרות אחרת (ובזה עוסק ערוה"ש), אין נחשב לביטול לכתחילה כשאופה את הקמח ומבטל ביטול גמור את התולעים, דאין זה אלא ביטול אחר ביטול.

ח

נראה שיש מקום להתיר תבשיל שבריה נתערבה בו רק בצירוף ספק שמא נתרסק בבישול, ואף זה אינו מוכרח.

כאמור, אי אפשר לקבל את דברי ערוה"ש כמוסכמים על הרשב"א השו"ע והרמ"א לאור דברי השו"ע (עפ"י הרשב"א) בסי' ק סע' ג שקדרה של מרק שנפלה שם בריה ונאבדה אסורה, והסכמת הרמ"א בדרכי משה עם דין זה. עוד נראה פשוט שאחר שהרשב"א באר שנמוח פירשו נחתך כמובא בש"ך בסי' פד ס"ק כט (כנ"ל), יש ללמוד

שזהו הביאור אף בנימוח שנמצא בשו"ע סי' קד סע' ג (שאף הוא מקורו ברשב"א). נראה על כן שאין להקל בבריה שאבדה בתבשיל אלא בצירוף הספק שמא נימוחה (והיינו נתרסקה) בשעת הבישול, ומה שאסרו בבריה שאבדה במרק לא מיירי במרק שבושל בשעה שהיתה הבריה בתוכו. לפ"ז יש לפרש את הרמ"א בסי' קג סע' א כמבואר בגר"א ובפר"ח, דאף בריה הפגומה מצד עצמה אינה בטלה בלא צירוף ספק שמא נתרסקה ע"י בישול. לשיטה זו נפרש דמה שהותר בסי' פד סע' ט בעבר ובישול משום ס"ס הוא דוקא כשעבר ובישול אבל אם נתבשל בלא שעבר כגון שנפלה בריה לתבשיל, ואין כאן ביטול איסור לכתחילה, אפשר להקל בספק אחד – ספק נימוח, היינו שמא נתרסקה ע"י בישול, דהו"ל ספק דרבנן. ובאשר לאמור בשו"ע בסי' פד סע' ה, אכן יש לאסור לכתחילה לאפות פת מקמח מתולע כעולה מהשו"ע והרמ"א, אבל אין לאסור כשנעשה ע"י נכרי כיון שיש כאן ספק שמא נתרסקו בנוסף לספיקות שהתבארו לעיל בשיטת ערוה"ש על סי' פד סע' ה.

אכן אין פירושו זה מוכרח, ואפשר שלא הקלו בתבשיל שיש בו ודאי בריה, אלא כשידוע לנו שהבריה נמוחה, וזהו שהתיר הרשב"א רק בס"ס, ולא לרווחא דמילתא נקט לה. וראה ש"ך סי' פד ס"ק טז שהרמ"א אסר למכור קמח מתולע לנכרי שמא ימכור לישראל פת שנאפתה מקמח זה. וראה משב"ז סי' פד ס"ק יב דספק שמא נימוחו לא הוה ספק השקול. לפ"ז יתפרש השו"ע בסי' קד סע' ג בידוע שנימוחו והיינו שנתרסקו, כגון שמצא את כנף היתוש. אף סתימת השו"ע בסי' ק סע' ג גבי קדירה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל, תתפרש אפי' בתבשיל שהיה על האש, ומיירי בשאין אנו יודעים שנמוחה שהרי אבדה שם. והדבר אף מפורש שם בסע' ב: דבר שהוא בריה שנתבשל עם ההיתר, אם אינו מכירו הכל אסור והרוטב בנותן טעם, ואם מכירו זורקו והאחרים והרוטב צריך שיהא בהם ששים כנגדו. ע"כ. אלמא אין הבישול מפקיע מדין בריה (אם לא שנדחק לפרש דמיירי בבריה גדולה וחזקה ולא בחרקים וכדו' שאפשר שאיזה איבר יתלש בזמן הבישול). וראה ט"ז סי' פד סוף ס"ק יז דבספק אחד – שמא נימוח בשעת תבשיל אין להקל ובהדיא כתב הר"ן סוף פרק אלו טרפות (דף יט ב סוף דיבור ראשון) דמשום כך חד ספיקא לא שרי הרשב"א. ע"כ. מיהו נראה שאין ראייה מהר"ן. דהנה הר"ן שם ביאר טעמו של הראב"ד שאסר אם נמצאו בתבשיל ג' תולעים, וז"ל הר"ן: דכיון שנמצאו שם כ"כ הוחזק בתבשיל זה שיש שם יותר, מאי איכא למימר שמא נימוחו ובטלו – משום חד ספיקא לא שרינן ליה, והדעת מכרעת כדבריו. עכ"ל. וצ"ל דזהו דוקא כשנמצאו ג' תולעים שלא נתרסקו וממילא הוחזק התבשיל למתולע בתולעים שלמים שהבישול לא ריסקן, אבל בנפל יתוש לקדרה המתבשלת על האש ולא נמצא אפשר דמקילין בחד ספיקא כנ"ל, וה"ה בתבשיל שהוחזק למתולע והתולעים נמוחו ואין מוצאים אותם אפשר להקל משום הספק שמא נתרסקו בשעת הבישול.

לכאורה אפשר להביא ראייה שהשו"ע והרשב"א מתירין אפי' בודאי הוחזק למתולע בספק אחד – שמא נימוח (היינו שמא נתרסק בבישול). דהנה השו"ע בסי' פד סע' ט אחר שכתב שאם עבר ובישל התבשיל מותר אם אינו יכול לבדוק, הוסיף עפ"י הרשב"א: ואם נמצאו קצת בקדירה, משליכם, ואוכל השאר (רמ"א עפ"י מהר"ם: כי אין לך פרי שאין בו ס' נגד טעם התולעת שבתוכו) ויש מי שאומר (ראב"ד) דהני מילי שלא נמצאו אלא אחד או שנים, אבל שלושה או ד', הכל אסור. לכאורה תמוה כיצד יתיר הרשב"א כשנמצאו ג' או ד', והלא מוחזק בתולעים ומחוייב בדיקה ומאי שנא מהא דפסק השו"ע בסי' ק סע' ד עפ"י הרשב"א: ירקות מבושלים שנמצאו בהם שלש תולעים הירקות אסורים. נראה על כן שודאי הרשב"א מודה לראב"ד והדבר מפורש בחידושי הרשב"א על מסכת חולין דף נח א, וז"ל: לפיכך צריך להזהר לשרותן תחלה במים צונן כדי שיפרש שם העתיד לפרוש ואח"כ ישים במים ורתחין ודיו בכך, ואם נמצאת אחת או שתיים בתוך הקדרה משליכה ואוכל את השאר. ע"כ. ונראה דמה שסתם הרשב"א בתורת הבית הקצר ב"ג ש"ד, להתיר בכל עניין הוא משום דמירי בשעת הבדיקה ולא אחר הבישול, דז"ל: ולפיכך הבא לבשלו בלא בדיקה כיצד הוא עושה. שורה אותן במים צוננין כדי שיכנס המים בחורין ויוציאו הרחש שבתוכן ויפרוש כל העתיד לפרוש ואחר כך ישים בקדירה אחר רתיחת המים כדי שימותו הנשארין בחורין ואם נמצאו קצת בתוך הקדירה משליך ואוכל את השאר. שאין בהם כל כך שיאסרו בפליטתו. עכ"ל. מבואר שמכניס את הפולים למים ורתחים ואז יוצאים תולעים ומשליכין שכן זהו חלק מתהליך הבדיקה ועם זריקת כל התולעים שנמצאו הרי שאפשר לבשל את הפולים כי עתה מוחזקים הם כנקיים. אכן אם נמצא אחר הבישול ג' תולעים חוזר התבשיל להיות בחזקת מתולע, וכל שנמצאו בו ג' תולעים שלימות נחשב כמתולע (ואינו כתבשיל שיש ספק שמא נימחו בו התולעים דהא קמן ג' תולעים שלא נימוחו) וחייב בבדיקה, ואם אי אפשר לבדוק אסור לאכלו. ומדוייק שאף הראב"ד אסר בג' תולעים רק בתבשיל דז"ל כמובא בר"ן חולין פרק שלישי דף יט ב מדפי הרי"ף: מיהו כתב הראב"ד ז"ל דדוקא שלא נמצאו אלא א' או ב' אבל ג' וארבעה הכל אסור ולא סגי ליה בזריקתן דכיון שנמצאו שם כל כך הוחזק תבשיל זה שיש שם יותר. עכ"ל הר"ן.

נמצא שיש מקום לאסור תבשיל העשוי מדבר המוחזק כמתולע גמור (ראה ש"ך סי' פד סס"ק כט, ולאפוקי מדבר שמיעוטו מתולע, ויתבאר עוד להלן), או תבשיל שידוע שנפלה לתוכו בריה, אע"פ שהתבשיל היה על האש יחד עם הבריה. מאידך גיסא יש מקום להקל בספק נימוח ע"י הבישול דהוי ספיקא דרבנן אע"ג שאפשר שאין זה ספק שקול. ויש לדון שמא כשנפלה בריה פגומה בתבשיל שאינו על האש ואי אפשר למוצאה, אפשר לבשלו על האש על מנת לבטל את הבריה כדין נימוח, ואין זה כביטול בידים דאפשר לסמוך לעניין זה על ערוה"ש על אף דבריו הדחוקים.

ט

שיטת ה"ז: אפשר להשתמש בקמח בלא לבדוק

הט"ז בסי' פד ס"ק ט ביאר שהרמ"א אסר למכור קמח מתולע לנכרי שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל והישראל יקנהו בלא בדיקה לפי שאין צריך לבדוק את הקמח ושאר דברים שמוחזקים למתולעים בתלוש כל זמן שלא ראינו שום ריעותא. ובס"ק יב דקדק זאת מלשון השו"ע: כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת, וכתב הט"ז: משמע באם אין דרכו להתליע אלא בתלוש א"צ בדיקה ועל כן אין חיוב בדיקה בקמח או בפירות יבשים כגון רוזיני וכיוצא בהם אם יש שם מילבי"ן קטנים דאין שם איסור אלא אחר שפירשו ונמצא דהוי ספק ספיקא, ובספק ספיקא מותר אפילו בשל תורה כמ"ש בית יוסף בשם הרשב"א גבי עבר ובישל תוך י"ב חודש, ועיין מ"ש בסע' ט. עכ"ל. במשב"ז ס"ק יב כתב שבקמח יש ג' ספיקות דשמה נימוחו בתבשיל. עוד הביא שמנחת יעקב הקשה על הט"ז דהלא בסע' ט מבואר שאף אם עבר ובישל חייב לבדוק אם אפשר, ותיירץ משב"ז דזהו דוקא במוחזקים להתליע במחובר דספק שמא נימוחו לא הוה ספק השקול, אבל במוחזקים להתליע בתלוש הוי ספק ספיקא גמור, שמא לא יש ושמא לא פירשו וכו', ואף דכל היכא דאיכא לברורי בקל מבררינן (סי' קי דיני ס"ס ס"ק לה) יש לומר לעיין נגד השמש הוה קצת טירחא. ע"כ. נראה אפוא שבקמח דאיכא ג' ספיקות נהגו לסמוך על הט"ז בלא לבדוק את הקמח כלל, ואין זה מבטל איסור לכתחילה כמבואר בתרומת הדשן סי' קעא, שהקל בשעת הדחק בטחינת חיטין מתולעות שמא התולעים יוצאים בשעת הטחינה, ואף אם טחנו התולעים בטלים בששים בתוך הקמח, ואין זה מבטל איסור לכתחילה כיון דספק הוא אם יתערב שום איסור כלל וגם אינו מכוין לבטל. ואף שתה"ד הקל רק בשעת הדחק, יש מקום לומר דזהו דוקא בנידון דידיה שהחייטים הותלעו וסברא גדולה שהתולעים פירשו דדמי לפירות, משא"כ בקמח מותלע הספק רחוק שפירשו. ומ"מ נראה שאף לשיטת הט"ז אין לנהוג כן לכתחילה רק להסביר את מנהג העולם.

אכן ערוה"ש לא הביא את שיטת הט"ז, לפי שהקמח המדובר בו בחזקת מתולע ולדברי ערוה"ש אין זה ספק כלל ודלא כט"ז. דהנה השו"ע בסי' פד סע' ח פסק: כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת. ובסע' ט פסק: עבר ובישל תוך י"ב חודש, בלא בדיקה, אם יכול לבדוק, בודק. ואם לאו, מותר. וכתב הש"ך שם בס"ק כט: וכתב האו"ה שם (כלל מא סוף דין ג) והיינו שלא הוחזקו פ"י בסתם, אבל פרטיים במדינה שהוחזקו בכך הוי ודאי ולא ספק עכ"ל. וכ"נ מדברי מהר"ם מלובלין בתשובה סי' כ"ז ע"ש.

אבל הט"ז בס"ק יז כתב: מעשה בחג השבועות שעשו הנשים כמעט של כל העיר לחמים ולפאדי"ן עם ראזינק"ש ואשה אחת בדקה רוזיני"י שלה ונמצאו בה מילבי"ן וכולם קנו ממקום אחד והלכו ומצאו גם אצל המוכר כן. נראה בעיני שאותן שלקחו קודם שנודע שיש שם מילבי"ן מותרין דזה דומה למ"ש בית יוסף בשם הרשב"א בדין

עבר ובישל תוך שנים עשר חודש בדברים שדרכן להתליע דיש כאן שני ספיקות ספק היה שם רחש ספק לא היה ואת"ל היה שמא נימוח ונתבטלה והכא נמי יש שני ספיקות האחד שמא באותו פעם שלקחו הם לא היו עדיין מילבי"ן עד שעה קטנה שאחר זה ואת"ל היו שמא נמוחו בתנור מחמת חום האש. ואין לומר שזהו נגד הסברא לומר שבשעה קטנה יתהוו המילבי"ן ונמצא שאין כאן אלא ספק אחד דנימוח, זה אינו, דהא גם שם בהיא דרשב"א כיון שדרכן להתליע הוה כודאי התליע שספק הרגיל לאו שמיה ספק כמ"ש בתרומת הדשן סי' קעא לענין חטין מתולעים ואפילו הכי חשבו רשב"א לספק ספיקא וכו'. עכ"ל.

בנקוה"כ ס"ק ה הקשה על הט"ז: נ"ל דלא טב הורה דגם אותן שלקחו קודם שנודע שיש שם מילויין אסורין דכיון דדרכם להתליע אם כן ספק הרגיל הוא ולאו שמיה ספק, וכן מוכח להדיא מדברי או"ה ומהר"ם מלובלין שהבאתי בש"ך ס"ק כ"ט. ומהרשב"א אין ראייה כלל דלא קאמר התם אלא בבישל פירות שדרכם להתליע במחובר כלומר כשמתלעים אין דרכם להתליע אלא במחובר אבל לא מיירי שדרכם להתליע וכן מבואר מאו"ה שם שכן הוא דעת הרשב"א ע"ש. עכ"ל נקוה"כ. ז"ל הרשב"א [ט].

מנחת יעקב כלל מו ס"ק יח, קיים את שיטת הט"ז, וז"ל: כוונת האו"ה שכתב פי' וכו' היינו משום דלא תקשה אדידיה דמתחלה כתב כל שהאיסור מצוי צריך בדיקה ואם עבר ובישל מותר וכו' הרי אף במיני קטניות שמצוי בהם תולעים אם עבר ובישל מותר, ואם כן איך כתב והוא שלא הוחזק, לכן כתב פי' וכו' דכוונתו שלא יהיו מוחזקים לודאי מתולעים כמו מצא בה ג' או ד' או שידעינן בודאי שכולם מותלעים כל זה ברור ופשוט להמעין היטב בדבריו, ודלא כמ"ש הש"ך בספר נקה"כ סי' פד שהשיג שם על הט"ז בס"ק טו גבי מעשה דחג השבועות וכו' וכתב שם דאם דרכן להתליע לא מקרי ספק ולא מתירנן מטעם ס"ס וכמ"ש האו"ה עכ"ל, קיצר וודאי לא עיין היטב בדברי הרשב"א ואו"ה שמוכח מדבריהם להיפך וכמ"ש וכו', נמצא דיפה הורה הט"ז שם על הראזניק"ש שעשו אנשי העיר מהם פלאדין ואח"כ בדקו אצל החנוני ומצאו בהם תולעים שאותן שלקחו קודם שנמצא בהם תולעים ואפו בהם פלאדין מותרים משום ס"ס. עכ"ל.

ערוה"ש סי' פד סע' עב הסכים עם הבנת הש"ך את דברי או"ה ומהר"ם מלובלין הנ"ל, שכן מפורש ברשב"א שם שכתב שם: שכל שהדבר מצוי בו חוששין לו ואע"פ שהוא במיעוט, דלמיעוט המצוי חששו כענין שחששו לסירכות שבריא עכ"ל. על זה כתב

ט. תורת הבית הקצר הבית שלישי השער הרביעי: פירות שדרכן להתליע באיביהן צריך בדיקה שכל שהאסור מצוי בו צריך בדיקה. ולפיכך תמרים שהרחש מצוי בהם בעודם מחוברים לקרקע לא יאכל מהם בלא בדיקה. וכן עדשים ופולין וזתים הרחש מצוי בהם הרבה במחובר ולפיכך צריכין בדיקה עברו עליהם שני עשר חדש משנתלשו אוכל והולך בלא בדיקה ואין נמנע שכל בריה שאין בו עצם אינו חי ואינו מתקיים שנים עשר חדש ולפיכך בידוע שאין רחש מן הרחשים הגדלים במחובר.

הרשב"א דבדיעבד כשעבר ובישלן מותר כמו בנאבדה הריאה, ומטעם ס"ס. עכ"ל. ערוה"ש ציטט מתורת הבית הארוך, בעוד הש"ך ציטט מתורת הבית הקצר, וממילא בנקוה"כ ציטט את תחילת הדברים מתורת הבית הקצר [י]. מבואר שדוקא בדברים שדרכן קצת להיות מתולעים, אבל דברים שמצוין בהם בודאי לא הוה ספק ספיקא שמא אין כאן תולעים (ראה שפ"ד שם).

נראה פשוט כדברי הש"ך וערוה"ש כמובא ברשב"א בתורת הבית הקצר והארוך. ונוסיף שכן מפורש אף בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רעד) כמובא בב"י בסע' ח' וז"ל: עדשים ופולין וזיתים בלי ספק הרחש מצוי בהם במחובר ולפיכך אע"פ שבדק קצתן אין בדיקת הקצת מטהרת חברותיה כי באמת אין הרחש מצוי ברוב ומכל מקום הוי מיעוט המצוי וכל שמצוי אין סומכין על בדיקת הקצת ולא אפילו על בדיקת הרוב והמשל בזה בדיקת הריאה שהוא מיעוט המצוי ואין סומכין המקצת על בדיקת המקצת ואפילו על הרוב עכ"ל. וכל זה מפורש בהגהת הרמ"א בסי' פד סע' ח עפ"י הרשב"א: ולא מהני בהם אם בדק הרוב, אלא צריך לבדוק כולם, דהוי מיעוט דשכיח.

נמצא אפוא שערוה"ש לא הזכיר את שיטת הט"ז לפי שהיא מיוסדת על שיטתו שיש ספק אף כשקרוב לודאי שהפרי או הקמח מותלעים, אך אין זו דעת הש"ך, ואף ערוה"ש דחה את דבריו מהמפורש ברשב"א.

אכן למעשה נראה שאפשר לסמוך על הט"ז לעניין קמח למרות השגת נקוה"כ גבי מעשה דשבועות. דהנה לכאורה יכול היה הט"ז לחלק בין דברי הרשב"א האמורים בפירות שדרכם (אם כי מיעוטם, לפי דעת הש"ך כנ"ל) להתליע במחובר, לבין רוזיני"י שמותלעים בתלוש כמפורש בט"ז סי' פד ס"ק יב וכנ"ל. לפ"ז היה מקום להקל במעשה דשבועות בצירוף ספק נוסף – שמא לא פירשו, ועל כך לצרף את הספק שמא לא היו כלל תולעים אפי' שאינו ספק שקול. אכן הט"ז לא צירף ספק זה במעשה דשבועות לפי שבסוף דבריו כתב דאותם שלקחו אחר שנמצאו תולעים ברוזני"י, אין כאן אלא ספק אחד

י. ז"ל הרשב"א: תורת הבית הארוך, הבית השלישי – השער השלישי: אלא ודאי משום דתמרי התלעה מצוי בהם אסורין לאכלן בלא בדיקה עד לבתר תריסר ירחי שתא שכל שהדבר מצוי בו חוששין לו. ואע"פ שהוא במיעוט דלמיעוט המצוי חששו כענין שחששו לסירכות שבריאה ואמרינן נמי בשילהי פירקין דאלו טרפות לא לישפי אינש שיכרא בליליא על גבי ציבתא מאי טעמא דילמא פריש לציבתא והדר נפיל לכסא אלמא לפי שיבחושין מצויין בשכר חששו להן מן הספק. והכא נמי לא שנא. וכן כתב הרמב"ם ז"ל זה לשונו כל מיני פירות שדרכן להתליע כשהן מחוברין לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת ע"כ. ולפיכך הפולין והעדשים הרכים אסורין לאכלן בלא בדיקה מפני שתולעת מצויה בתוכו באיביהן מלבד הרחש הגדול הנקרא קורקו שגדל בפולין לאחר שנתלשו מאיביהן. ומכל מקום נראה דדוקא לכתחילה אבל אם עבר ובשל בשאינו יכול לבדוק מותרין כדרך שאמרו בבהמה שאם בא זאב ונטל בני מעיה שהיא עומדת בחזקת היתר.

(שמא נתרסקו) ויש להחמיר בפרט באיסור של תורה דודאי פירשו המילבין מן הרוזיני" בשעת עריכה ולישה ושמא יאכל גוף האיסור. ע"כ. לפ"ז יש לומר דהט"ז יסכים שהתולעים הקטנים שבקמח אינם פורשים ממנו בשעת הלישה ואינם דומים לתולעים הפורשים מרוזיני" שהם פירות שנחתכו לבישול ודרך התולעים לפרוש מהם (וראה ערוה"ש סי' פד סע' מה, שתולעת שפירשה מן הפרי אסורה ואילו תולעת בקמח שפירשה מקורט זה לקורט זה מותרת דקמח אין לו תוך וכל הצבור נחשב כפרי אחד). מעתה יש לדון שמא אף החולקים על הט"ז יודו שמותר לאפות קמח ספק מתולע בלא בדיקה אף במקום שרוב הקמח מותלע, דאפשר להקל בצירוף ג' ספיקות הגם דספק שמא אין שם תולעים אינו ספק שקול.

וראה עוד שפ"ד סי' פד ס"ק לא, שכתב: בסולת למנחה (כלל מו דין י) הביא שפעם אחת היה הקמח מותלע בבואו מרחיים וצוה שינפה היטיב בנפה שאין רואה עוד תולע ושרי בהפסד מרובה, יע"ש, וסמך על מה שכתב הפרי חדש (ס"ק יז) דבקמח כל זמן שהוא בכד אף שפירש שרי, וכבר כתבתי (משב"ז ס"ק ז) שאין לסמוך על זה, וגם אין הנדון דומה אלא למה שכתב בתרומת הדשן סי' קעא, וכל שמנפין היטב ואין רואה, בהפסד מרובה וצורך גדול צריך עיון אם יש לסמוך על זה.

למעשה בימינו קמח הארוז בשקים חד פעמיים כמעט ואין שרצים מצויים בו (ראה ספר: כיצד להמנע מאכילת שרצים), ובודאי בקמח המנופה הנמצא בחנויות בשקיות קטנות, הגם שודאי ראוי לחזור ולנפותו. וראה ילקוט יוסף שהתיר בשעת הדחק לאכול לחם שנאפה במאפיה שאין בה השגחה על ניפוי הקמח בצירוף כמה ספיקות שנזכרו בפוסקים: שמא מקפידים על נקיות מטעם חוק המדינה ואין תולעים, שמא התולעים לא פירשו חוץ לקמח, שמא לא פירשו אלא בכלי של הקמח, שמא נימוחו בשעת לישה ועריכה, שמא נימוחו בתנור מחמת חום האש, ושמא לתולעת שבקמח אין דין בריה אפי' פירשה ובטלה ברוב. בקובץ תשובות לגרי"ש אלישיב סי' עד, התיר במסעדות וכדו' שאינם יכולים לעמוד בבדיקה יסודית ואף לא יצייתו לבדוק כל עלה בנפרד, לקחת ירקות המוחזקים כמתולעים ולשרות אותם במי מלח ואח"כ שופכים המי מלח ורוחצים אותם שוב במים ולבשלם בכמות שיש ספק אם בכלל נשארה שם תולעת אחת (בבישול לחמש מאות איש ויותר קרוב לודאי שכמה תולעים בסיר), דהוי ס"ס ספק יש שם תולעת ספק נימוחה.

›

סיכום

בחולין דף צט ב מבואר שבריה אינה בטלה וכן פסקו רוב הראשונים דאפי' באלף אינה בטלה, מלבד בה"ג ר"ש והרשב"א הסוברים דבאלף בטלה, ויש שהבינו שלרי"ף בטלה ככל שאר איסורין. אבל אם אין הבריה שלימה בטלה ברוב כדין אם היא מאוסה (כגון זבובים ויתושים, ויש אומרים אף תולעים) ואם אינה מאוסה בששים. האחרונים ביקשו ללמד זכות על האוכלים דברי מאפה מקמח שמוחזק כמתולע גמור. הם צירפו

לשיטות הסוברות שבריה בטלה באלף או אפי' בטלה כשאר איסורים כנ"ל, סברות שונות. כרו"פ: תולעים אלו מותרים קודם שפירשו ולכן אין להם דין בריה שאסורה רק אם מתחילת ברייתה היתה אסורה. משכנות יעקב: לא אסרו בריה שלעולם מצויה בתערובת ואינה עומדת בפני עצמה. ערוה"ש: לא אסרו בריה מאוסה שנתערבה בתבשיל ונמוחה (היינו שאי אפשר למוצאה, הגם שאפשר בהחלט שלא נתרסקה). ערוה"ש ביקש לומר את חידושו אף על דעת השו"ע והרמ"א. אולם התברר שאין דבריו עולים עם המפורש בשו"ע בסי' ק סע' א וסע' ג. לשיטת ערוה"ש אפשר ללמד זכות אף על האוכלים ירקות כחסה וכרוב בלא שנבדקו כראוי בהיותם בתוך סלט ירקות, לפי ששוב אי אפשר למצוא בו את התולעים הקטנים שבחסה ובכרוב. ופשוט שלשיטה זו יש להקל בקמח מתולע שנאפה שהרי יש כאן אף את הספק שמא נתרסקו בשעת אפיה. אף בלא חידושו של ערוה"ש יש מקום להקל בבריה שנמוחה בתבשיל שבושל על האש שמא נתרסקה, אפי' כשודאי לנו שבריה נפלה לתבשיל, אך לא במקרה שנמצאו בתבשיל ג' תולעים שלימות המלמדות שבתבשיל זה הבריה לא נמוחה מכח הבישול. ומ"מ פשוט שאין לבשל לכתחילה דבר המוחזק כמתולע דהוי מבטל איסור לכתחילה. למעשה יש שהחמירו שלא לצרף ספק שמא נימוח במקום שודאי יש בריה. ובאשר לקמח רבו הספיקות והמתיר בשעת הדחק לאכול מקמח שאפשר שלא נופה כראוי יש לו על מה לסמוך. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קג סעיף ז

בדין נ"ט בר נ"ט דאיסורא

(א) הקדמה. (ב) ביאור הגהות סמ"ק דבקדירה של איסור מונין מעת לעת מבישול שני משום שחתיכה נעשית נבילה. (ג) השו"ע מונה מבישול ראשון לשיטתו שאין חנ"ן בשאר איסורין. (ד) ביאור הש"ך דלכ"ע מונין מבישול שני דנ"ט בר נ"ט אסור בשאר איסורין, וממילא סתירה בפסיקת השו"ע. (ה) האפשרויות השונות ליישב את השו"ע ודחייתן. (ו) שתי אפשרויות ליישוב הב"י והשו"ע א] נ"ט בר נ"ט בשאר איסורים מותר בדיעבד. ב] השו"ע מתיר בדיעבד נ"ט בר נ"ט דאיסורא רק כעין המובא בסמ"ק. (ז) להלכה לאור הבנת הטור. (ח) סיכום.

א

הקדמה

הבית יוסף בסי' צה הביא את דברי הר"ן דלא שרי נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתרא כבשר בחלב, וכתב על כך הב"י שדעת כל הפוסקים שוה בזה. אולם בפסיקתו בסי' קג סע' ז

התיר לכאורה נ"ט בר נ"ט דאיסורא. הש"ך דחה את שיטת השו"ע, והמפרשים נלאו מלהסבירה. יתבאר שאין הכרח בראשונים לשיטת הש"ך, ויתחדש שהשו"ע אכן מתיר נ"ט בר נ"ט דאיסורא כדיעבד אחר שנתערב כעין המקרה המובא בספר התרומה. אף לרמ"א יש נפק"מ בד"ן זה, על אף שפוסק חנ"ן אפי' בשאר איסורין.

ב

ביאור הגהות סמ"ק דבקדירה של איסור מונין מעת לעת מבישול שני משום שחתיכה נעשית נבילה

ז"ל הטור בסי' צד: כתב בספר התרומה אע"ג שבשאר איסורים קדרה של איסור ששהתה מע"ל בלא איסור אם הוחמו בה חמין בתוך מעת לעת חשיבא כבת יומא שהרי טעם איסור שבקדרה פלט לתוך המים ולא היו בהן ששים לבטלה דבכולה משערינן ונעשית בת יומא וצריכה מע"ל לאחר חימום המים, בבשר בחלב אינו כן שאם בשלו בה בשר ובתוך מע"ל הוחמו בה מים ואחר ששהתה מע"ל לבשול הבשר בשלו בה חלב מותר אע"פ שהוא בתוך מע"ל לחימום המים.

הב"י הביא את דברי [הגהות] הסמ"ק לבאר את ספר התרומה, וז"ל: כן כתב גם כן סמ"ק (סי' ריג בהגהות דיני ביטול אות ו) בשם ספר התרומה. וטעמא דשרי בבשר בחלב יותר מבשאר איסורין אע"פ שהחמין שבנתיים משוו לה בת יומא והוי לשבח היינו משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא – מן הבשר לקדרה ומן הקדרה למים חמין שהוחמו בנתיים ומן המים חמין לקדרה והכל בהיתר, אבל בקדרה הבלועה מאיסור אין להתיר מטעם זה דלא שייך היתר דנ"ט בר נ"ט כי אם מהיתר להיתר כמו גבי בשר בחלב אבל גבי איסור אף על גב דלגבי האיסור עצמו הוי נ"ט בר נ"ט מכל מקום כל מה שיוצא ממנו אפילו ההיתר אסור משום דקיימא לן דחתיכה עצמה נעשית נבילה אפילו ההיתר שבה הילכך אף על גב דלגבי האיסור הנבלע במים חמין שהוחמו בנתיים הוי נ"ט [בר נ"ט] בהיתר [שבא אח"כ] מכל מקום המים עצמן לבדם אוסרין משום דחתיכה עצמה נעשית נבילה כדפרישית וכמו כן המים נעשו נבילה כשיבלעו מאיסור אבל גבי היתר בהיתר כמו בשר בחלב כשהמים בולעים מטעם בשר מכל מקום אין שם בשר על כל המים הילכך כשחוזר ונותן טעם בחלב אין לחוש כי אם מטעם הבשר שבתוך המים שחוזר ונכנס בחלב ואותו טעם דבשר שבמים הוי נ"ט בר נ"ט כדפרישית עכ"ל סמ"ק סימן רי"ג.

ג

השו"ע מונה מבישול ראשון לשיטתו שאין חנ"ן בשאר איסורין

הב"י בסי' קג סעי' ז פסק שאף בשאר איסורין מונין מבישול ראשון (כמו בחלב אחר בשר) ודלא כספר התרומה, ונימוקו עמו כמבואר בב"י בזו הלשון: ולי נראה להתיר מפני שכבר כתבתי בסימן צ"ב (קמו: ד"ה ולענין הלכה) שדעת רוב הפוסקים בעלי הוראה מסכמת לדעת רבינו אפרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא בבשר בחלב אבל לא בשאר איסורין ולפי דבריהם בקדרה בלועת איסור אפילו הוחמו בה מים בתוך

מעט לעת לית לן בה ולעולם חשבינן המעט לעת מעת שבישל בה האיסור. ואם בשל בה בשר ואחר כך חלב או איפכא ובתוך מעת לעת לבישול ראשון הוחמו בה מים בעל התרומה מודה דחשבינן מעת לעת מבישול ראשון כמ"ש בסימן צ"ד. מיהו היכא שהיא בלועה בשר וחלב שנתבשלו ביחד או בזה אחר זה בהא נראה לדברי הכל כשהוחמו בה מים בתוך מעת לעת חשיב כאילו חזר ונתבשל בה האיסור ומונין מעת לעת משעה שהוחמו המים דהא כולי עלמא מודו שהמים נעשו חתיכת נבלה דבבשר בחלב לדברי הכל חתיכה עצמה נעשית נבלה. וכן עולה מדברי השו"ע בסי' קג סע' ז: קדרה שהיא בלועה מבשר וחלב שנתבשלו בה ביחד או בזה אחר זה, וקודם שעבר לילה אחת הוחמו בה מים, חשיבה בת יומא עד שתשהה מעת לעת משעה שהוחמו בה המים. מבואר דדוקא בלועה מבשר וחלב, אבל לא שאר איסורין.

ד

ביאור הש"ך דלכ"ע מונין מבישול שני דנ"ט בר נ"ט אסור בשאר איסורין, וממילא סתירה בפסיקת השו"ע

הש"ך בסי' צד ס"ק כב, אחר הביאו את דברי הטור (סה"ת) וביאור הסמ"ק, כתב: וכ"כ ב"י בס"ס ק"ג להפוסקים דלא אמרי' חנ"נ רק בבשר בחלב לא משכחת להאי דינא בשאר אסורים (וע"ל ס"ס ק"ג בש"ע ובהג"ה). אבל ודאי הטור שכתב להא דסה"ת בסתם וכן לקמן בסי' קכ"א כתב בסתם להאי דינא ודאי דלא ס"ל הכי דהא איהו פסק נמי בסימן צ"ב דלא אמרינן חנ"נ בשאר איסורים, אלא נראה דס"ל דמטעם אחר לא שייך כלל נ"ט בר נ"ט בדבר איסור וכמ"ש הר"ן פרק כ"ה דלא שרי נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר בבשר בחלב דכיון דטעם שני עדיין היתר הוא כיון דאיקלש כולי האי לא חשיב לאסור, אבל במידי דאיסורא כל היכא דאיכא טעמא כלל אוסר עד סוף כל העולם עכ"ל, ועוד מוכח שם בהדיא דכתב כן אפילו למ"ד דלא אמרינן חנ"נ בשאר איסורים ע"ש. ועיי' בסי' צ"ה סק"ה. וכן משמע להדיא בש"ד ס"ס פ"ה ע"ש, ובתוס' פ"ב דעבודת כוכבים דף ע"ו ע"א סוף ד"ה בת יומא, והיינו דכתב הרא"ש בסוף עבודת כוכבים שם דאם נתבשל בה צריך מעל"ע מבישול אחרון. ובס' מעדני מלך שם כתב דמהך משמע דס"ל להרא"ש דאמרינן חנ"נ בכל האיסורים ואישתמיטתיה להטור וב"י דברי הרא"ש לשם ולית נגר ובר נגר דיפרקיניה ע"כ. ולא עמדתי על סוף דעתו דהדבר ברור כדפירשתי. וכן הרשב"א בתשובה סי' תקי"ו נמי כתב כהר"ן (והכי משמע להדיא מדברי הרא"ש פ' כ"ש) וסבירא ליה להרשב"א דלא אמרינן חנ"נ בשאר איסורי' וכ"כ ב"י בסי' צ"ה דדעת כל הפוסקים שוה בזה בדבר איסור לא שייך נ"ט בר נ"ט, וכתוב בת"ח כלל נ"ז דהוא פשוט והיינו מטעמא שכתב הר"ן וסייעתו דכיון דכבר נאסר לעולם הוא באיסורו עומד והלכך קדרה זו שהוחמו בה מים תוך מעל"ע חשיבא בת יומא דהא בדבר איסור לא שייך נ"ט בר נ"ט משא"כ בבשר בחלב וזה נ"ל ברור. עכ"ל הש"ך.

לדברי הש"ך מחוייבים לפרש שהטור מקבל את דברי התרומה ולא מטעמו (וכפי שפירש הפרישה ס"ק ח), והיינו משום שנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור וכפי שמפורש

בראשונים. מדברי הש"ך עולה שיש סתירה בב"י ובשו"ע. דהנה הב"י מחד גיסא כתב בס"י צה דדעת כל הפוסקים דאין מקילין בנ"ט בר נ"ט באיסורא וכן פסק בשו"ע בס"י צה סע' א וסע' ג, אך מאידך גיסא הביא את הסמ"ק שעולה מדבריו (וכמוסכם על הש"ך בדעת הסמ"ק) דמקילין אף באיסורא למנות מבשול ראשון, וכן הוא בשו"ע בס"י קג סע' ז.

ה

האפשרויות השונות ליישב את השו"ע ודחייתן

דגול מרבבה ס"ק ה ביקש ליישב את קושיית הש"ך, וכתב: נראה לי הטעם אף דלא שייך נ"ט בר נ"ט כמו שמאריך הש"ך, מ"מ כיון דלא אמרינן חנ"ן, א"כ מה שנפלט לתוך המים וחוזר ונבלע, אינו אוסר רק לפי החשבון כגון אם המים עשירים פעמים כמו הקדרה אם כן מה שנפלט מן הקדרה ונתערב במים היא אחד מעשרים וכשחוזרת הקדרה ובוולעת אינה בוולעת רק אחד מעשרים באיסור והשאר בוולעת מים ובכהאי גוונא א"צ בפעם שני רק ששים נגד אחד מעשרים שבקדרה ובסתמא יש בהאי גוונא ששים. ע"כ. כסברת דגול מרבבה מפורש בספר התרומה דז"ל בסע' עה: שהרי בהיתר אותו טעם הנפלט מקדירה למים וחזר ונבלע בקדירה מעט הוא שנבלע שעשר ידות נבלעו ממים. וכן באיסור והיתר הארוך כלל לד דין ז: אע"פ דלגבי איסור עצמו נותן טעם בר נותן טעם הוא, מכל מקום המים נעשה נבילה, ובהיתר אין לחוש רק מבליעת הבשר המדומע במים שהוא דבר מועט שהרי עשר ידות נבלע ממים משנבלע טעם הבשר לקדירה, ולגבי דבר מועט יש בתבשיל ששים עכ"ל. אבל שפתי דעת ס"ק כב, דחה את האפשרות ליישב את הב"י עפ"י סברת עשר ידות המובאת בתרומה ובאו"ה, לפי שהב"י בס"י צד וס"י קג לא הביא כי אם דברי הסמ"ק, ולא הזכיר כלל את סברת עשר ידות, ואם כן ודאי סובר הב"י דאין לסמוך על סברא זו מהטעם המבואר בפרישה בס"ק ח דרואין כאילו כל הנפלט חזר ונבלע. ואם כן ודאי דתיובתא דידיה אדידיה, דהא התיר הב"י בשאר איסורין דלא נעשה נבילה.

פרי חדש ס"ק כ, קיים את דברי הב"י, וז"ל: דבשלמא לאומרים בשאר איסורים חנ"ן המים שהוחמו בתוך מע"ל חזרו ונעשו נבלה ולפי' אף שהפליטה שאסרה המים היא פגומה אחר מע"ל שנבלעה בקדרה מ"מ הרי המים מושבחים הם והם גוף של נבלה ולפיכך מונים מע"ל משעת חימום המים, אבל להפוסקים שסוברים דלא אמרינן חנ"ן בשאר איסורין, משמע ודאי דלא משכחת להאי דינא בשאר איסורים דאעפ"י שנאסרו המים, מכל מקום לא נעשו חתיכת נבלה שאינם אסורים אלא מפני האיסור שנבלל בהם, וכיון שעבר מע"ל משעה ראשונה שנבלע בקדרה הרי הוא פגום, דלא מסתברא כלל למימר דלפי שנפלט האיסור לחוץ שמונין לו לפגמו משעה שנפלט לחוץ דהא ודאי ל"נ (לא נראה) כלל, אלא כל איסור בלוע אף שנפלט מונין לו מע"ל משעת בליעתו בתחילה בקדרה וזה ברור ועיקר וכו', ומה שהביא הש"ך מדברי הר"ן והרשב"א דבמידי דאיסורא לא שרינן נ"ט בר נ"ט אין לו ענין לכאן כלל. עכ"ל. וכן כתב בפרי תואר שם ס"ק

ו. אבל בשפ"ד שם דחה דבריו: ואני תמה על עצמי מאין הרגלים לומר כן, וגם בכרתי ופלתי אות ט' כתב דמונין מבליעה ב' והא ודאי כן הוא, ומדברי הסמ"ק גופא, שהביא הבית יוסף, מבואר כן וכו' ואין צריך ראייה כלל והסברא נותנת כן. עכ"ל שפ"ד. פשוט שכוונתו לדברי הסמ"ק: וטעמא דשרי בבשר בחלב יותר מבשאר איסורין אע"פ שהחמין שבנתיים משוו לה בת יומא והוי לשבח, וכו', אלמא מפורש שע"י החמין משתבח הטעם מחדש, ורק משום דנ"ט בר נ"ט יש להקל בבשר בחלב.

אכן שפ"ד הוסיף דאפשר שמקורו של פר"ח בביאור הב"י לשיטת היש מקילין שהביא הסמ"ק, וז"ל: הן אמת שהבית יוסף בסימן קג מביא דברי סמ"ק: ויש מקילין מאחר דאין בגוף האיסור בן יומו אין להחשיבו בן יומו. ע"כ. ואי אמרת בשלמא דמונין מבליעה ראשונה שפיר דאין להחמיר בנאסר יותר מהאוסר ועל האוסר טעם פגום יש לו. ע"כ. לפ"ז הב"י פסק כיש מקילין, דאין חימום המים משביח את האיסור. אולם המעייין בסי' קג בב"י יראה שאחר שהביא דעת המקילין שבסמ"ק, כתב: ולי נראה להתיר מפני שכבר כתבתי בסימן צ"ב (קמו: ד"ה ולענין הלכה) שדעת רוב הפוסקים בעלי הוראה מסכמת לדעת רבינו אפרים וכו', אלמא ס"ל לב"י שאפשר להחזיק בסברת ספר התרומה שחימום הקדרה משביח את הטעם הנפלט וכביאור הסמ"ק, וכנ"ל, וממילא פשוט שסומך על כך שאין לאסור נ"ט בר נ"ט בשאר איסורין וכהבנת הש"ך את הב"י [א]. שפ"ד נשאר במסקנתו בלא כל הסבר לישוב דברי הב"י והשו"ע.

א. הב"י בהמשך דבריו שם בסי' קג כתב: מיהו היכא שהיא בלועה מבשר וחלב שנתבשלו ביחד או בזה אחר זה בהא נראה דלדברי הכל כשהוחמו בה מים בתוך מעת לעת חשיב כאילו חזר ונתבשל בה האיסור ומונין מעת לעת משעה שהוחמו המים דהא כולי עלמא מודו שהמים נעשו חתיכת נבלה דבבשר בחלב לדברי הכל חתיכה עצמה נעשית נבלה. אבל לפי הטעם שכתב סמ"ק בהא נמי איכא למישרי דאע"ג דאמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה היינו לענין שאם נפלה לקדרה אחרת צריך ששים כנגד כולה מכל מקום כיון שאין שם גוף האיסור עצמו לא חמיר כולי האי לאסור הכלי להצריך למנות לו מעת לעת משעה שהוחמו בה המים. ונראה לי דאם כבר עבר עליו לילה אחת קודם שהוחמו המים אפילו בבלועה מבשר בחלב אין מונין מעת לעת אלא משעה שבשלו בה האיסור כיון דאיכא רבוותא דסברי שכבר אינה בת יומא ואע"ג דלא סמכינן עלייהו להתיר מה שנתבשל בה אז מכל מקום לענין זה שפיר דמי לסמוך עלייהו אבל אם קודם שעברה כל הלילה הוחמו בה מים נקטינן כדברי בעל התרומה אם היתה אסורה משום בשר בחלב כיון דלדברי הכל בבשר בחלב חתיכה עצמה נעשית נבלה כנ"ל. עכ"ל הב"י. מבואר שהב"י סומך על דעת המקילין רק אחר לינת לילה, אבל במקום שאין חנין התיר אף קודם לינת לילה כי בזה ספר התרומה עצמו מודה שאין לחוש לשבח הטעם כי הוי נ"ט בר נ"ט וכמבואר בסמ"ק. וראה שם בשפ"ד שהוסיף פירוש שני לדעת המקילין: דלית להו נעשה נבילה ואיסורא פגום הוא ומה שפלט הוה

ו

שתי אפשרויות ליישוב הב"י והשו"ע

א. נ"ט בר נ"ט בשאר איסורים מותר בדיעבד

מעתה נראה לחדש דס"ל לב"י דמוכח מהסמ"ק דמתירין נ"ט בר נ"ט בשאר איסורין בדיעבד כשכבר נתערב. דהנה ז"ל הב"י בסי' צה: כתב הר"ן (חולין דף מא א דיבור הראשון) דלא שרי נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר כבשר בחלב, דכיון דטעם שני אכתי היתרא הוא כיון דאקליש כולי האי לא חשיב למיסר אבל במידי דאיסורא כל היכא דאיכא טעמו כלל אוסר עד סוף כל העולם עכ"ל, וכ"כ הרשב"א בתשובה (ח"א סי' תקי"ו). ונראה שדעת כל הפוסקים שוה לזה, וכן כתב בפירוש בשערי דורא (סי' נו נט) דלא שרי דגים שעלו בקערה לאכלם בכוח אלא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אבל במחבת או יורה של גוי שיש בהן נותן טעם של איסור ונכנס טעמו של איסור במים אסור לכתחלה ללוש [פת] במים שנתחממו בהם, אף על גב דסתם כלים של גוים אינן בני יומן מכל מקום אסור ללוש [פת] בבתינו מן המים שחממו בהן דאין להתיר נותן טעם לפגם לכתחלה אבל לאכול מפת של גוי מותר דהיינו דיעבד עכ"ל. מבואר שכנגד ההיתר לכתחילה בדגים, אוסרים לכתחילה בנ"ט בר נ"ט דאיסורא, ועל כן מדוקדקים דברי שערי דורא: אסור לכתחילה ללוש פת במים, הא בדיעבד שרי, ואף משום טעם לפגם אין להתיר לכתחילה. ודוחק לומר שנ"ט בר נ"ט אסור אפי' בדיעבד ורק משום טעם לפגם אין אוסרים בדיעבד, דאם כן, מה עניין בישולי עכו"ם אצל נ"ט בר נ"ט דדגים, ומה עניין שערי דורא אצל הר"ן (להלן יתבאר שאין זו כונת שערי דורא).

נראה אפוא, שהב"י מקבל את דברי הסמ"ק כפשוטם, וס"ל דיש להתיר נ"ט בר נ"ט דאיסורא בדיעבד אי לאו דאמרינן חנ"ן בשאר איסורין, דהלא כל הדיון של ספר התרומה והסמ"ק סובב להכשיר את המאכל שכבר נתבשל בכלי האיסור, ולא להתיר לכתחילה לבשל בו שהרי אף באינו בן יומו אסור לבשל לכתחילה. ומה שהביא הש"ך ראייה לדבריו משערי דורא ס"ס פה, ותוס' ע"ז דף עו א סוף ד"ה בת יומא, אינה ראייה, כפי שכבר העיר בזה פמ"ג [ב]. ואף מדברי הר"ן והרשב"א שהביא הב"י אין להוכיח

נותן טעם בר נותן טעם וזה דוחק וצ"ע. עכ"ל. נראה שפירוש זה אינו על דעת הב"י, דהלא כתב שם בסי' קג להקל כדעת המקילין כשנעשה חנ"ן בצירוף לינת לילה.

ב. דהנה ז"ל התוס' שם: וה"ר ברוך כתב בספר התרומה שצריך לחקור שלא היה בכלי אפילו מים חמין לבד בתוך מעת לעת דמים חשיבי כמו האיסור לפי שנעשו נבילה כיון שלא היה בהן סי' לבטל פליטת הכלי דבדידיה משערינן וחזרו ונבלעו ודוקא בכלי של איסור אבל בכלי של היתר כגון בשר בכלי של חלב או איפכא אף על פי שהיו בו מים חמין בתוך מעת לעת אין לחוש שהרי הן היתר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא דוקא באיסור ועוד דאיכא נ"ט בר נ"ט דאפי' לפי המפרש גבי דגים שעלו בקערה אבל נתבשלו לא הכא איכא ג' נותני טעם של היתר הראשון שנבלע בכלי וממנו למים

דנ"ט בר נ"ט דאיסורא (באופן המוזכר בסמ"ק ובאופן המוזכר בב"י בסי' צה) אסור בדיעבד, ואכמ"ל [ג]. וכבר כתב שפ"ד סי' צד ס"ק כב שלולי סברת חנ"ך, לא היה מקום לאסור נ"ט בר נ"ט דאיסורא, כפי שביאר בגינת ורדים כלל סה דאיזה טעם יש בזה לומר דהיתרא איקלש טעמיה ואיסורא לא איקלש [ד].

ומן המים חזר ונבלע בכלי. עכ"ל. נראה שהשי"ך הבין שהחל מהמילים: ועוד דאיכא נ"ט בר נ"ט וכו', יש הסבר חדש מדוע בבשר בחלב הולכים אחר בישול ראשון (דאיכא ג' נותני טעם של היתר), וממילא מובן מדוע באיסור אסור אפי' אי אמרינן דאין חנ"ך בשאר איסורים, שכן אין מתירין נ"ט ב"ר נ"ט דאיסורא. מיהו נראה שלאור המתחדש, יש לפרש שהביאור השני מסביר רק מדוע בבשר בחלב הולכים אחר בישול ראשון אפי' למאן דאמר: עלו אין נתבשלו לא, והיינו שבאופן זה מותר אפי' לכתחילה כיון דהוי ג' נ"ט דהיתרא (אע"ג שנידון דידן מיירי בדיעבד שהרי הכלי הוא בשרי ואין להתיר לכתחילה אפי' אחר בן יומו), אבל אין בזה כדי לבאר מדוע באיסור הולכים אחר שעת בישול המים שהרי זהו בדיעבד ואפי' באיסורא יש להתיר לולי דאמרינן חנ"ך בשאר איסורין. ועל דרך זו יש לבאר בשערי דורא. שוב ראיתי ששפ"ד ס"ק כב ד"ה אמנם הדבר, כתב שאכן אין להכריע כשי"ך משערי דורא ותוס' כלל, וצ"ע. ע"כ.

ג. אע"ג שברשב"א שם מפורש דנ"ט בר נ"ט אסור אפי' בדיעבד הוא משום שמגדיר כנ"ט בר נ"ט כבר את הבישול הראשון, על פי שיטתו המיוחדת בהגדרת נ"ט בר נ"ט שהבי"י ודאי חלוק עליה, ראה מה שהתבאר בזה בספר זה בסימן צח סעיף א. אבל אפשר שהרשב"א יודה שבכגון המקרה דהסמ"ק התבשיל מותר כי עבר מעת לעת מהבישול הראשון והטעם שחזר ונבלע מהמים אינו טעם חשוב לאסור בדיעבד (ומה שאסר שם הרשב"א הוא רק כשתזרו ובישלו באותו כלי כמה פעמים כשהוא ב"י). הבי"י אף חלוק על הגדרת נ"ט בר נ"ט של הר"ן ואף זה התבאר במאמר הנ"ל. לפ"ז מה שכתב הבי"י שכל הפוסקים מחלקים בין נ"ט בר נ"ט דאיסורא לנ"ט בר נ"ט דהיתרא, כוונתו שאפשר שכל פוסק מחלק בזה עפ"י הגדרתו את נ"ט בר נ"ט, והבי"י עצמו תפס עפ"י הסמ"ק שבדיעבד מתירין.

ד. בשו"ת חתם סופר חלק ב (יו"ד) סימן קיג תמה על מי שכתב דנ"ט בר נ"ט דאיסורא לא מיתסר אלא למ"ד חנ"ך בשארי איסורין, וא"כ לרבינו אפרים וסיעתו נ"ט בר נ"ט שרי אפי' היכא שאיסורא בלע, דא"כ תיקשי להו ש"ס ערוך דבעי לחלק בין איסורא בלע להיתרא בלע. ע"כ. כונת חת"ס לגמ' בחולין דף קיא ב: קערה שמלח בה בשר – אסור לאכול בה רותח, וצונן שחתכו בסכין – מותר לאכול בכותח. מאי טעמא? אמר אביי: האי – היתרא בלע, והאי – איסורא בלע. לכאורה יכול היה הבי"י לדקדק דבאיסורא בלע אסור לאכול לכתחילה אך התבשיל לא נאסר. מיהו נראה שהבי"י כלל לא הביא את הגמ' דאפשר שהאיסור לאכול רותח בקערה שמלח בה בשר, אינו שייך לנ"ט בר נ"ט כיון שהטעם היוצא בפליטה חשיב כטעם ראשון ואוסר את התבשיל כדן תבשיל שבושל בכלי איסור בן יומו. אכן הרשב"א למד מכאן דזהו דין נ"ט בר נ"ט האסור אפי' בדיעבד, אך כאמור אין זו שיטת הבי"י. נראה שאף שפ"ד לא נתכוין

האפשרות שנ"ט בר נ"ט דאיסורא מותר בדיעבד, איננה נשללת מהנפסק בשו"ע. בסי' צה סע' א פסק השו"ע: דגים שנתבשלו או שנצלו בקדירה של בשר רחוצה יפה, שאין שום שומן דבוק בה, מותר לאכלם בכותח, משום דהוי נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. עכ"ל. לאור המתחדש לעיל מתבאר דנ"ט בר נ"ט מותר לכתחילה, ואילו נ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור לכתחילה, אבל אפשר שמותר בדיעבד כשכבר התערבב. אבל בסע' ג פסק השו"ע: קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת בחמין שהיד סולדת בהן, אפילו שניהם בני יומן, מותר, משום דהוה ליה נותן טעם בר נותן טעם דהיתרא. הש"ך בס"ק ט, דקדק מלשון השו"ע כאן ובאור"ח סי' תנב סע' ב (יש להזהר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד אא"כ אחד מהם אינו ב"י), שההיתר של השו"ע הוא רק בדיעבד אבל לכתחילה אין להדיחן יחד, ובזה הש"ך לשיטתו בס"ק ג דאף למחבר אין לגרום נ"ט בר נ"ט. לפ"ז מוכח בשו"ע דנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור אפי' בדיעבד והיינו בקערות שכבר הודחו, ונפל החידוש בבירא. מיהו פר"ח ס"ק יא (ראה שפ"ד ס"ק ט), כתב דאף שהמחבר אוסר לגרום נ"ט בר נ"ט בבישול דגים, מ"מ הכא קיל טפי דאין הטעם חשוב לפי שנבלע בכלי ולא במאכל, וכדכתב הרא"ש ונפסק בשו"ע בסי' תנב סע' א גבי כלי חמץ שמותר להגעילן קודם שעה חמישית. ומה שהתיר השו"ע רק בדיעבד הוא רק מחשש לסוברים דכלל אין זה נ"ט בר נ"ט כיון שהכלים מתערבין בזמן אחד (היינו כשיטת התוס' וספר התרומה), ולאפוקי משיטת הרמב"ן דזהו נ"ט בר נ"ט לכל דבר. לפ"ז שוב אין ראייה מכאן לאסור נ"ט בר נ"ט דאיסורא כשמוסכם על הכל דזהו נ"ט בר נ"ט.

ב. השו"ע מתיר בדיעבד נ"ט בר נ"ט דאיסורא רק בכעין המובא
בסמ"ק

באמת שביאור הב"י בשערי דורא אינו מוכרח, דהלא שערי דורא חושש לחנ"ן בשאר איסורין כמקובל אצל חכמי אשכנז וכמפורש בדבריו בסוף כלל פה שהביא האי דינא דספר התרומה וביאר טעמו משום חנ"ן, וכלשונו: דדוקא באיסור אומרים חתיכה עצמה נעשית נבלה. וכן בכלל סא, גבי צנון שחתכו בסכין של גויים, כתב: שזהו איסור הבלוע בירק אז צריך ששים בקדירה כנגד כל הירק דירק עצמה נעשית נבילה וצריך ששים כמוהו. עכ"ל (ולא טרחתי להוסיף ולחפש דברים מפורשים במקום אחר בשערי דורא). ממילא פשוט שלדעת שערי דורא המים שנתבשלו בכלי עכו"ם הם נבלה והנותנם בתוך העיסה אוסר את העיסה ואין זה עניין לנ"ט בר נ"ט, ולולי טעם לפגם היו אוסרים זאת אפי' בדיעבד. ומה שהתבאר לעיל דפירוש הב"י בשערי דורא מוכרח מלשון שערי דורא, הוא עפ"י המועתק בלשון הב"י, אבל המעיין בשערי דורא יראה שתחילה כתב:

לומר דנ"ט בר נ"ט דאיסורא מותר לכתחילה כמו דגים בכותח, שהרי יש בזה ביטול איסור לכתחילה, רק כוונתו דאם כבר נתערבב התבשיל שבושל בכלי איסור מסתמא טעמו הוקלש כשם שמסתמא טעם הבשר שנבלע בדגים הוקלש בתוך הכותח.

וכן מותר ללוש עיסה במים שמחממין במחבת חולבת אע"פ שאוכלין בשר עם זה הפת וכו' דהוי כמו דגים שעלו בקערה וכו' שהמים הן נ"ט דהיתר. ועל כך הוסיף שערי דורא: אבל במחבת או ביורה של גוי שיש בה נותן טעם של איסור וכו' (כמועתק בב"י). היינו, שביקש להשוות מחבת דהיתרא למחבת דאיסורא ולא נ"ט בר נ"ט דהיתרא לנ"ט בר נ"ט דאיסורא, שכן לדבריו חנ"ן בשאר איסורין וממילא אין מקום לדון על נ"ט בר נ"ט דאיסורא.

המבקש אפוא לומר שהב"י לא טעה בהבנת שערי דורא ולא נעלמה ממנו שיטתו דחנ"ן אף בשאר איסורין, יבאר שאכן הב"י העתיק את כל לשון שערי דורא על אף שכלל אין בזה נפק"מ לנ"ט בר נ"ט והביאו רק בגלל המשפט הראשון: דלא שרי דגים שעלו בקערה לאכלם בכותח אלא משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. לפ"ז השו"ע הקל בדיעבד בנ"ט בר נ"ט דאיסורא רק בכעין המקרה המובא בסמ"ק (לאפוקי ממים שנתבשלו בקדרה של איסור ואח"כ נתערבבו בעיסה), שכן נמצא כדבר הזה אף בראשונים אחרים שהקלו בכעין זה אפי' לכתחילה. הרמב"ן בחידושו בדף קח ב, כתב שאפשר להגעיל כלי איסור גדול לפי שאין המים נעשין נבילה דאין כאן חתיכה (אע"פ שהם נאסרים דאין בהם ששים כנגד הטעם), ואף אין לחוש לבליעה לפי שמה שהוא חוזר ונבלע בכלי אין בו בנותן טעם מן האיסור לתבשיל שנותנין בתוכו. מבואר אפוא שלרמב"ן אין אומרינן נ"ט בר נ"ט דאיסורא באופן זה שחוזר ונבלע בכלי כיון שהטעם נקלש. וראה ש"ך סי' צד ס"ק טו, שהביא את הרא"ש פרק כל שעה וז"ל: ואפי' להאוסרים נתבשלו הכא שרי (היינו להכשיר כלי חמץ קודם שעה חמישית) דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויים לאכילה הלכך אסור לאכלן בכותח אם נתבשלו בקדרה של בשר אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל עכ"ל (אבל משעה חמישית חמץ אסור בכל שהוא ולא מהני כמבואר ברמב"ן הנ"ל, וכן נפסק בשו"ע בסי' תנב) [ה].

ה. אכן אין הדבר פשוט שהב"י יכול לסמוך על הרא"ש, דאפשר שלא התיר בחמץ קודם שעה חמישית אלא רק משום דחשיב נ"ט בר נ"ט דהיתרא. וכבר הובא לעיל שהש"ך דקדק שהרא"ש סבור שאין חנ"ן בשאר איסורים ואעפ"כ הביא את דברי ספר התרומה לאסור מעת בישול המים, ולפ"ז סבור הרא"ש שאכן נ"ט בר נ"ט דאיסורא בכעין הסמ"ק אסור אפי' בדיעבד. אכן אפשר שהב"י יקבל את סברת הרא"ש שיש לחלק בין נ"ט בר נ"ט דדגים לנ"ט בר נ"ט שבבליעת כלי. ואפשר שיקבל את דברי הבי"ח בסי' צד אות ז שאע"ג שהטור בסי' צב כתב דהרא"ש הסכים לדעת הר"י אפרים מכל מקום כתב כאן מ"ש בספר התרומה ע"פ דעת רבינו תם ור"י לפי שנהגו לפסוק כמותם ולאסור חנ"ן בשאר איסורים, ולפ"ז שוב אין להוכיח מהרא"ש כש"ך. וראה רא"ש (חולין פ"ז סי' לח) שלדעת ר' אפרים דאין חנ"ן בשאר איסורין אפשר להגעיל כלי עכו"ם גדול ב"י, כי מעט איסור שנפלט מן היורה חוזר ונבלע בתוכה ומגעילו שנית ואותו איסור

ז

להלכה לאור הבנת הטור

שיטת הב"י מחייבת לפרש שהטור בסי' צד הביא את ספר התרומה, אך ליה לא ס"ל, דהלא לטור אין חנ"ן בשאר איסורין, כעולה מדברי הטור בסי' צב ובסי' קן. אלא שהבנה זו קשה מלשון הטור בסי' קג, שסתם כבעל התרומה בלבד: ומקרי בת יומא כ"ז שלא שהתה מעת לעת אחר שנתבשל בה האיסור ואם בתוך מעת לעת שבשלו בה חממו בה אפי' מים לבדם חשיבא בת יומא עד שתשהה מעת לעת לחימום המים לפי שמשערין בכל הקדירה וכשחממו בה המים בתוך מעת לעת לא היו במים ששים לבטלה וחזרו המים כולן איסור ואינו כן בבשר בחלב כדפרישית לעיל בהלכות בשר בחלב סימן צ"ד. עכ"ל. ואף שאפשר היה לפרש את דברי הטור בסי' קג כהפנייה לסי' צד, ששם נאמרו הדברים בשיטת ספר התרומה דאית ליה חנ"ן, מ"מ סתימתו הגמורה של הטור בסי' קכא, מעידה כמאה עדים שכך פוסק להלכה, דז"ל: ואם בתוך מעת לעת חממו בו אפי' מים לבדם צריך לשהות מעת לעת לבישול המים. לכאורה, מוכח שחייבים לקבל את הבנת הש"ך בטור דנ"ט בר נ"ט דאיסורא, אסור אפי' בדיעבד. וביותר, שהש"ך הביא סיוע לכך מהרא"ש הסבור שאין חנ"ן בשאר איסורין ואעפ"כ הביא את דברי ספר התרומה לחשוש מבישול המים.

אכן בשפ"ד ס"ק כב ד"ה עוד אבאר, הקשה על הבנת הש"ך את הטור, דהלא בסי' קג כתב הטור דהמים נעשה נבילה וזה כספר התרומה, אך הוסיף: אמנם כשנדקדק בלשון הטור שם לא כתב כן, אלא זה לשונו: וחזרו המים כולן איסור, וכבר עמד בזה הכנסת הגדולה בהגהות הבית יוסף אות לה, ויש לומר (לתרץ את הש"ך) דנעשה איסור רצה לומר לא לפי חשבון או דנותן טעם בר נותן טעם באיסורא לאסור כמו האיסור הראשון. עכ"ל שפ"ד. ובית מאיר (ראה ילקוט מפרשים סי' צד) הקשה על הש"ך כיצד אפשר שהטור בסי' צד פוסק כספר התרומה ולא מטעמיה, והלא מיד המשך הטור בדברי ספר התרומה דבצלים בלועים מאיסור ובשלם בקדרה של היתר צריך ששים כנגד כל הבצלים, והיינו משום חנ"ן בשאר איסורים, וע"כ מחוייבים לבאר שהטור הביא דין זה בשם ספר התרומה אך ליה לא ס"ל הכי לדינא, וממילא נמצא שאף הש"ך מוכרח לקבל את הבנת הב"י שהטור הביא גם את הדין הראשון רק לשיטת ספר התרומה אבל לדידיה דאין חנ"ן בשאר איסורין מונין מבישול ראשון. אבל ראה פרישה ס"ק ט שמתרץ אף כאן שהטור אכן אסר לא מטעם חנ"ן. וראה ב"ח סי' צד אות ז, שאע"ג שהטור בסי' צב כתב דהרא"ש הסכים לדעת הר' אפרים מכל מקום כתב כאן מ"ש בספר התרומה ע"פ

מועט בטל בששים במים. משמע שבלא הגעלה שנית אין להתיר להשתמש בכלי (אך אפשר שבדיעבד יתיר).

דעת רבינו תם ור"י לפי שנהגו לפסוק כמותם. אכן שיטת הטור בדין חנ"ן בשאר איסורים צריכה בירור [1].

ו. דהנה בסי' צח סעי' ה, דקדק הב"י שהטור פסק כרשב"א שבלוע נעשה נבלה. אבל בדרכי משה שם אות ח כתב שהטור לא הכריע כאן בעניין זה, רק בסי' קז גבי כף שהוציא בה זבוב פסק דהבלוע לא נעשה נבלה. אך הטי"ז בס"ק ח כתב שאין ראייה מסי' קז שכן שם מיירי בשאר איסורים ואין חנ"ן בשאר איסורים. לפי"ז תמוהה סברת הרמ"א אם לא שהבין שלטור חנ"ן בשאר איסורים, או שהבין שהטור בשום מקום לא סתם הלכה שאינה עולה גם עם שיטת הסוברים חנ"ן בשאר איסורים. וזהו שהטור בסי' קכא אסר מבישול שני (לדעת הרמ"א) ולא נצטרך לדברי הש"ך שמסי' קכא ראייה שלטור נ"ט בר נ"ט דאיסורא בכעין עובדא דהסמ"ק אסור. וראה בסי' קז גבי הזבוב בב"י ובב"ח (שביאר שהטור דיבר לשיטת הסוברים חנ"ן בשאר איסורים, וכן בב"ח בסי' צח אות י). בסי' צט סעי' ה פסק הטור שאין צריך לחקור אם נתנו מים בקדרה אחר שנתנו בה האיסור. וכתב הב"י שהטור לשיטתו דאין חנ"ן בשאר איסורים אבל דרכי משה אות ב הוכיח שדברי הטור נאמרו אפי' למ"ד חנ"ן בשאר איסורים דהלא לא הצריך לחקור אפי' בבשר בחלב דודאי חנ"ן מהתורה. נמצא שלדעת הרמ"א אין ראייה שהטור כאן סובר שאין חנ"ן בשאר איסורים, מאידך גיסא הרמ"א לא הפנה למקום שמפורש בטור שחנ"ן ועל כן הוכיח דבריו כאן רק מכך שהטור לא הצריך לחקור אף בבשר בחלב. בסוף סי' צח כתב הטור עפ"י הרא"ש בתשובה: קדירה שיש בה וכו' וכן כ"ט זיתים של היתר שנפל בהם כזית חלב, ובקדרה אחרת היו שלשים של היתר ונפל לתוכו כזית של דם, ונתערבו בשוגג, מותר. ובפרישה ס"ק לא, כתב דאין להקשות אמאי מותרין והלא קודם שנתערבו נעשה כל אחד מהן נבלה, דרבנו לטעמיה דלא ס"ל חנ"ן כי אם גבי בשר בחלב. אבל נראה שדרכי משה לא העיר בזה כיון שאפשר להעמיד את הטור בשנתערב קודם שנודע התערובת דבזה אין אומרים חנ"ן, כנ"ל בביאור דרכי משה לטור בסי' צט סעי' ה. נראה שמטעם זה לא השיג הרמ"א כאן בסעי' ט על השו"ע שהביא דברי הטור (וראה ש"ך סי' צח ס"ק לד). בסי' קא סעי' ב כתב הטור: אבל אם נאסרת מחמת שקבלה טעם מאיסורא ולא היו בה ס' לבטלו אפי' למי שסובר שנחשבת כנבלה אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד שלא נאסרה אלא מחמת טעם שקבלה. ע"כ. לכאורה מכאן ראייה לב"ח שהטור מביא אף הלכות למ"ד חנ"ן, ואפשר דאדרבא, מכאן ראייה כנגד הב"ח שהרי הטור דקדק לומר כאן שזה אף למ"ד חנ"ן, ומשמע שבמקום שסותם אינו אלא לסוברים שאין חנ"ן. בסי' עב סעי' ג תמה הטור על האומרים שאם העוף מנותח לנתחים והלב באחד מהם יש לחוש שמא אותה חתיכה נשארה לבדה ברוטב ונאסרה ואוסרת האחרות. וראה בב"י שסברת האוסרים משום שחוששים שהחתיכה נעשית נבלה באיסור דבוק. אכן הפרישה שם ס"ק ט כתב שתמיהת הטור אפי' לדעת הסוברים חנ"ן בשאר איסורים. ונראה שלדעת הטור אין לומר חנ"ן בדבוק (לא לשיטת הטי"ז שם ס"ק י, ואף לא לשיטת הש"ך שם ס"ק יח) דזו חומרא יתירא אחר שחנ"ן בשאר איסורים הוא רק מדרבנן. נמצא אפוא שאף בסי' עב

נמצא שאם נכריע שהטור אוסר נ"ט בר נ"ט דאיסורא אפי' בכעין הסמ"ק וכתענת הש"ך, הרי שקשה יהיה לקבל להלכה את השו"ע גם אם אכן עולה מדבריו שיש להתיר בדיעבד נ"ט בר נ"ט דאיסורא. אכן האוחזים בשיטת השו"ע דאין חנ"ן בשאר איסורין, ומבקשים לסמוך על המתחדש דהשו"ע מתיר בדיעבד נ"ט בר נ"ט דאיסורא, יוכלו לצרף לכך את הסברא דאף לשיטת הטור והש"ך מסתבר דהתבשיל אסור בדיעבד רק מדרבנן אבל מדאורייתא אין טעם קלוש כזה אוסר [ז]. ומ"מ נראה שאין להקל אלא בנ"ט בר נ"ט כעין המובא בסמ"ק, לאור הקושי שהובא לעיל בכיבור האפשרות שהב"י מתיר בדיעבד בכל נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ולאור מה שנמצא בראשונים (רמב"ן רא"ש) שאפשר להקל בכעין הסמ"ק אפי' לכתחילה (היינו להכשיר כלי גדול), וכנ"ל.

ובאשר לרמ"א. הרמ"א בסע' ז, הוסיף על פסיקת המחבר: והוא הדין בכל האיסורים לפי מאי דקיימא לן בכל האיסורים חנ"ן. ובמקום הפסד יש להתיר בכהאי גונא בשאר איסורין בכל ענין רק שיהא מעת לעת מזמן בישול האיסור. וכתב הש"ך בס"ק כ: פירוש במקום הפסד קצת, דאילו במקום הפסד גדול בלאו הכי מותר מטעמא דיש אומרים דאין אומרים חנ"ן באיסור לח שנבלע בהיתר לח, וכדלעיל סימן צב ס"ד בהגה, ע"ש. מבואר שהש"ך מבין שבמקום הפסד סומך הרמ"א על המקילין שבסמ"ק דלעולם הולכים אחר בישול ראשון (ראה גר"א). אבל עולה מדברי הש"ך דבמקום הפסד גדול היה הרמ"א מתיר אף בלא צירוף דעת המקילין לפי שהיה סומך כב"י שבמקום שאין חנ"ן מותר מבישול ראשון למרות השבחת הטעם שיש בחימום המים, כיון

אין ראה שהטור סותם להלכה כנגד הסוברים חנ"ן בשאר איסורין. בסי' כב ש"ך ס"ק י, מביא הש"ך שבתורת חטאת למד מדברי הטור שם (גבי ביטול הדם שבחוטין, ושאין צריך להוסיף ולבטל גם כנגד הקליפה) דאין קליפה נעשית נבלה. ולכאורה קשה, דמה שיידך ללמוד דבר זה מהטור הסובר שאין חנ"ן בשאר איסורין. למתחדש לעיל בהבנת הרמ"א את הטור, אתני שפיר.

ז. ראה פמ"ג שפ"ד ס"ק כב בד"ה שאלה, שדן דנ"ט בר נ"ט בשאר איסורין אסור מדרבנן, אך אין זה עניין לכאן, שהרי שם דן בשיטת הסוברים דנעשה חנ"ן, ושנבלה זו היא מדרבנן, אך אינו דן בעצמותו של טעם האיסור הקלוש אי הוי מדרבנן או מדאורייתא. אכן בסוף דבריו שם בד"ה והנה, הבין שחנ"ן בשאר איסורין מדרבנן אבל נ"ט בר נ"ט בשאר איסורין מדאורייתא. ומה שכתב משב"ז סי' צה ס"ק א דמתשובת הרשב"א משמע קצת דנ"ט בר נ"ט דאיסורא מהתורה, צ"ע. דהנה פשוט שלרשב"א אין חנ"ן בשאר איסורין וממילא אינו שייך לנדון בשפ"ד סי' צד ס"ק כב. ועוד דכבר הובא לעיל בהערה שהרשב"א מגדיר נ"ט בר נ"ט את הטעם הראשון ועל כן אוסר מהתורה תבשיל שנתבשל בכלי עכו"ם ב"י דזהו לדבריו נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ועל כן אף יאסור תבשיל שני ושלישי שבשלו בכלי בזה באותו יום כי עדיין קיים האיסור הראשון (ואפשר שהרשב"א מודה לסמ"ק שלולי חנ"ן בשאר איסורין אין למנות מבישול שני אלא רק מהראשון).

שהטעם שבקדרה אינו אלא נ"ט בר נ"ט וכו"ל. וראה דגו"מ שעמד על כך שאין זו שיטת הש"ך עצמו דהלא לשיטת הש"ך אין להקל בנ"ט בר נ"ט דאיסורא כלל, וממילא הש"ך ביאר כאן את הרמ"א אך ליה לא ס"ל.

ח

סיכום

הב"י למד מהראשונים שדין נ"ט בר נ"ט דאיסורא אינו כדין נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אולם מפסיקתו בסי' קג, דאף בשאר איסורין מונין מעת לעת מהבישול הראשון, מוכח שהתיר נ"ט בר נ"ט דאיסורא כעולה מפירוש הסמ"ק. הש"ך דחה את שיטת השו"ע, והכריח בטור לאסור אף אם אין חנין בשאר איסורים. דגו"מ פירש שאין חוששין לבישול השני משום שהטעם שחוזר ונבלע מעורב בעשר ידות של מים וכן מפורש בתרומה ובאו"ה, אבל פמ"ג הוכיח שאין לפרש כן בב"י, ואף דחה את פירוש פר"ח דהולכים אחר בישול ראשון אפי' אם נ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור. התחדש שאפשר לדחות את קושיות הש"ך, ולבאר את דברי הב"י בשני אופנים, האחד שהב"י אסר נ"ט בר נ"ט דאיסורא לכתחילה אך לא בדיעבד, והשני שאמר כן רק בנ"ט בר נ"ט דאיסורא כעין זה המדובר בסמ"ק. להלכה התבאר שהמבקש לסמוך על השו"ע יקל רק בנ"ט בר נ"ט דאיסורא כעין הסמ"ק בצירוף הסברא שאף לאוסרים בזה אין זה אלא איסור דרבנן. מביאור הש"ך בסי' קג ס"ק כ, משמע שאף הרמ"א מתיר נ"ט בר נ"ט דאיסורא כב"י (במקום שאין חוששים לחנ"ן בשאר איסורין). וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קח סעיף ב

בגדרי זיעה בקדירה ובתנור אפיה

(א) הקדמה. (ב) שו"ע סי' צב סעי' ב: כיסה קדירה אחר שטיפת חלב נפלה על חתיכה שבתוכה. (ג) רמ"א סי' צב סעי' ז: טיפה הנופלת ע"ג כיסוי. (ד) רמ"א סי' צג סעי' א: הכיסוי כקדירה עצמה. (ה) שו"ע סימן צב סעי' ח: מחבת של חלב שתחת קדירה של בשר. (ו) רמ"א סי' צב סעי' ח: בשר התלוי מעל קדירה. (ז) שו"ע סי' קכג סעי' כד: אגוא"ה ארדיינט"י. (ח) רמ"א סי' קח סעי' א: אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת. (ט) שו"ע ורמ"א סי' קח סעי' ב: שתי קדירות מגולות בתנור קטן וסתום. (י) האפשרות לבשל בשר אחר חלב בתנור שלנו. [א] בתנור עם תא אחד. [ב] בתנור עם שני תאים. (יא) בדין מיקרוגל. (יב) סיכום.

א

הקדמה

נחלקו ראשונים ואחרונים עד כמה דין זיעה העולה מתבשיל חם כדין התבשיל עצמו. להלן יובאו השיטות השונות, במקרים השונים בהם הוזכר דין זיעה. מתוך כך תקויים שיטת שו"ת טוב טעם ודעת לגר"ש קלוגר שאין לחוש לזיעה אחר זיעה על אף שיש מן הפוסקים שדחו דבריו. מתוך כך יתברר האם יש לחוש לזיעה בתנורים שלנו בבישול תבשיל של בשר אחר תבשיל של חלב.

ב

שו"ע סי' צב סע' ב: כיסה קדירה אחר שטיפת חלב נפלה על חתיכה שבתוכה

בחולין דף קח א תנן, טיפת חלב שנפלה על החתיכה, אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה – אסור. ניער את הקדירה, אם יש בה בנותן טעם באותה קדירה – אסור. ושם בעמ' ב: תניא: טפת חלב שנפלה על החתיכה, כיון שנתנה טעם בחתיכה – החתיכה עצמה נעשת נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה – דברי ר' יהודה, וחכ"א: עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות, אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה – בשלא ניער ושלא כסה, ודברי חכמים – בשניער וכסה. ופרש"י שם ד"ה ניער: הגיס בה במגיס המנער את הקדירה מתפשט הטעם בכלה, וכן המכסה אותה מפני השוליים עולין עד פיה ויורדין.

הרא"ה בבדק הבית (ב"ד ש"א. דף צט), כתב: פירש רש"י ז"ל: או כסה הקדירה, שכיון שכיסה אע"פ שלא ניער הרי ההבלא שהיא בכל הקדירה שהיא מים ועל ידה מתפשט הטעם בכל הקדירה בשוה. אבל הרשב"א במשמרת הבית שם דחה דבריו וכתב: אין הטעם מפני ההבל, אלא לשון רש"י ז"ל כך הוא: שמי השולים עולים על פיה ויורדים. ע"כ. וכן האמת, עד כשהקדירה מכוסה, מים רותחין שבקדירה מבעבעין ונפלטין בחוץ, ולולי שמגלין אותה ישפך כל הרוטב שבה. עכ"ל. נפק"מ בין שני הפירושים כשיש בקדירה רק זיעה בלא רתיחה המעלה את גוף הרוטב. לשיטת הרא"ה זיעה הממלאת קדירה מכוסה מערבת את הטעם והחתיכה כאילו כולה בתוך הרוטב. אבל לרשב"א אין כח בזיעה לפעול. לכאורה מסתבר כהבנת הרשב"א, דאם כהרא"ה מאי שנא בין זיעה הממלאת את הקדירה אף בלא כיסוי לזיעה הממלאת את הקדירה עם כיסוי. ושמא אף הרא"ה נתכוין להבל העולה עם הרתיחה שהוא ממש מים (כלשון הרא"ה: שהיא מים), אבל סתם זיעה אינה כרוטב. או שמא סבור הרא"ה שרק לזיעה הסגורה בתוך הקדירה יש כח לערב הטעם. הב"י בסי' צב סע' ב, העתיק את לשון רש"י.

ג

רמ"א סי' צב סע' ז: טיפה הנופלת ע"ג כיסוי

הרמ"א בסי' צב סע' ז, כתב עפ"י הארוך (כלל לא דין יא) וש"ד (הגהות סי' נו ס"ק א): טפה הנופלת ע"ג כיסוי של קדירה דינה כנפלה ע"ג קדירה נגד הרוטב והוא שהתחיל הקדירה להרתיח דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי ויורד משם אל הרוטב. הב"י בסוף סי' צב הביא את דברי הגהת שערי דורא. על כך כתב שם בדרכי משה ס"ק י: וכן כתב באיסור והיתר הארוך דאם נפלה טיפה על כיסוי קדירה דינו כדין נפל ע"ג הקדירה נגד הרוטב, והיינו אם התחיל הקדירה להרתיח פעם אחד דאז עולה הרתיחה עד הכיסוי עכ"ל.

צ"ע בדברי הרמ"א. דהנה ז"ל איסור והיתר כלל לא דין יא: ואם נפלה הטיפה על כיסוי של קדירה בחוץ נגד התבשיל, אם התחיל התבשיל להרתיח פ"א דמתוך שהיה מכוסה ולא היה יכול לראות ברתיחתו יש לחוש שמא באותו פעם או אח"כ עלה פעם אחת רתיחת הקדירה עד למעלה בכיסוי, דהא חשיב בגמרא כיסוי כמו נייער דכשמכסין את הקדירה אז עולה רתיחתה למעלה ומכסה הכל ומערב הכל יחד ואח"כ נגעו הרתיחות ע"פ כל הכיסוי והוי כמו הקדירה עצמה, וכן צריך ס' בתבשיל נגד הטיפה להתיר התבשיל והקדירה, אבל הכיסוי ודאי אסור לעולם כדין הקדירה שנפל איסור עליה וכו'. עכ"ל. מבואר שאין האיסור והיתר חושש לזיעה הממלאת את הקדירה תמיד בשעה שהיא חמה, אלא שמא פעם אחת עלתה רתיחת הקדירה למעלה ומכסה הכל ומערב הכל ונוגעת בכסוי. פשוט שאין שייך לומר על הזיעה התמידית שמא פעם אחת וכו', ואף לא: ומכסה הכל, ואף לא: נגעו הרתיחות וכו'. לשון איסור והיתר המעותקת בדרכי משה בקיצור כנ"ל, אינה כלשון המובאת לפנינו באיסור והיתר וכנ"ל, ואפשר לטעות ולהבין שאם התחילה הקדירה להרתיח פעם אחת, הרי שאז עולה תמיד הרתיחה שהיא הזיעה עד הכיסוי. ואכן כך הבין הרמ"א, וכדי שלא נטעה בדבריו דקדק הרמ"א לכתוב: דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי, וכנ"ל. אך כאמור אין זה לשון איסור והיתר.

נראה שלא לחינם שינה הרמ"א מלשון האיסור והיתר ומכוונתו. דהנה הט"ז בסי' צב ס"ק כח, כתב: רש"ל פרק כל הבשר סי' מו, חולק על זה, וכתב נהי דהרתיחה עולה עד הכיסוי מכל מקום הרוטב אין מצטרף עמה, ואם כן אם אין בכיסוי ששים [צ"ל ס' פעמים ס"א, פמ"ג] נגד האיסור שנפל עליה נעשה הכיסוי נבילה, עכ"ל. וכן מסתבר לענ"ד דשאני בקדירה נגד הרוטב שהרוטב עצמו הוא תמיד שם מה שאין כן בכסוי שמא באותו פעם שנפלה הטיפה לא עלתה הרתיחה עד הכיסוי ממש וספיקא דאורייתא לחומרא רק באיסור דרבנן יש להקל בזה נלענ"ד. עכ"ל הט"ז. מבואר שלדעת רש"ל אין הרתיחה שהיא הזיעה מצטרפת לרוטב להיות ששים כנגד הטיפה (צ"ע אם רש"ל הבין באיסור והיתר שהרתיחה העולה היא הזיעה, למרות שהוסבר לעיל שאין זה פשט לשון איסור והיתר). הט"ז הוסיף שלכאורה היה מקום להתיר מטעם שגוף הרוטב עולה עד הכיסוי, אלא שכיון שאין העליה תמידית יש לחשוש שמא באותה שעה שנפלה הטיפה לא עלה

גוף הרוטב וממילא הזיעה אסרה את הכיסוי (והיא הלא אינה מצטרפת עם הרוטב כמבואר ברש"ל) [א]. נראה שהרמ"א חש בקושיית הט"ז על דין האיסור והיתר, ועל כן קיים את דין האיסור והיתר ולא מטעמיה, וביאר שהזיעה התמידית היא המתירה את הכיסוי. הרמ"א אף חלוק על רש"ל הסבור שאין הרוטב מצטרף לזיעה.

אכן באו"ה מבואר בהמשך שם: יש ששים בתבשיל כנגד הטיפה אין התבשיל נאסר, ואין אומרים דשמא בשעת נפילת האיסור לא עלה רתיחה עד לאח"כ והכיסוי היתה חמה ודומה לנפלה לריקן שלא כנגד האש, דמספק לא מחזיקינן איסורא אלא חושבין אותה שעלה הרתיחה כל פעם בין לקולא בין לחומרא, או לא עלה כלל וכן כל כיוצא בזה ומותר המאכל. עכ"ל. מבואר שהאיסור והיתר אינו תולה את ההיתר בזיעה התמידית כרמ"א, ואף לא חושש כרש"ל שאם לא עלתה הרתיחה (שהיא גוף הרוטב) עד הכיסוי בשעה שנפלה הטיפה הרי שנעשה הכיסוי נבלה בגלל הזיעה שאינה מצטרפת לרוטב, ואף אינו חושש כט"ז להחזיק איסורא במקום של איסור תורה [ב].

נראה שנשמט אדם כלל מה סע' ט, ביקש לעשות שלום בין הרמ"א לאיסור והיתר. ז"ל: טיפה הנופלת על גבי כיסוי קדירה אם הקדירה מרתיח דהזיעה עולה תמיד ומגיע אל הכיסוי דינו כאלו נפלה על הקדירה כנגד הרוטב שהרי מבלבל הטעם תיכף ולא חיישינן שמא באותו פעם לא עלתה הרתיחה ומותר ממ"נ אם עלתה הרי מתפשט למטה ואם לא עלתה הרי גם כן לא יתפשט למטה (פ"ח בשם או"ה וכ"כ המנ"י כלל נה ס"ק יב דלא כט"ז) ואם לא התחיל להרתיח עדיין לא נאסר כלל מה שבקדירה וכו'.

א. במשב"ז כתב שהט"ז הסכים עם רש"ל ולא מטעמיה. אך לפי המבואר כאן י"ל שהט"ז מסכים עם רש"ל ומוסיף ביאור מדוע לדעת רש"ל אין להתיר מטעם שגוף הרוטב עולה. נראה שמשב"ז הבין שהט"ז סבור שהרוטב מצטרף לזיעה רק יש לחשוש שמא הרתיחה (שהיא הזיעה, אף לט"ז) לא עלתה באותו פעם. ובאמת פשט לשון הט"ז מלמד שאינו חולק על רש"ל כלל.

ב. במשב"ז שם כתב בשם פרי"ח ועוד, דמדין ניער וכיסה האמור בגמרא מוכח דלא חיישינן לחשש הט"ז שמא לא עלתה הרתיחה באותו פעם שכיסה, שהרי אם כיסה מבואר שהטיפה התערבבה בכל התבשיל, ועל כן פרי"ח אחז בשיטת הרמ"א. וראה עוד שם במשב"ז מה שהוסיף בזה. נראה שרש"ל וט"ז מבארים שההבל יכול לערב את הטיפה שנפלה לתוך הקדירה יחד עם התבשיל, אבל אינו מצטרף לרוטב. נראה שאיסור והיתר הלומד כרשב"א שגוף הרוטב עולה, סבור שאם מכסה מסתמא עולה הרוטב כדמוכח מדין טיפה שנפלה לקדירה. אכן אפשר מן הטעם הזה פירש ר"י שהכיסוי הנזכר בגמ' אינו כיסוי הקדירה אלא כיסוי החתיכה במימי הרוטב ע"י כף וכדו', ראה הגהות אשרי בפרק ז סע' כד, ודלא כפירוש רש"י. ובאיסור והיתר כלל כח דין א, הביא את שני הפירושים יחד: או שלא כיסה אותה בכיסוי מיד אחר נפילת האיסור עד שיעלה רתיחות הרוטב משוליה לפיה, או עד שמכסה על הכל. עכ"ל. עוד אפשר שלאיסור והיתר אין חנין בבלוע בכלים מדאורייתא.

עכ"ל. נראה שלהבנת נשמת אדם הזיעה עליה מדבר הרמ"א היא הרתיחה המעלה את גוף הרוטב, ולא האדים, ומה שכתב (הרמ"א) שהזיעה עולה תמיד, כוונתו הרבה פעמים. אפשר שנשמת אדם מצא סימוכין מלשון הרמ"א (שהועתקה גם בנשמת אדם) והוא שהתחיל הקדירה להרתיח דאז עולה הזיעה וכו', אילו היה הרמ"א חושש לאדים בלבד היה אוסר אף קודם שהתחיל להרתיח [ג].

לאור נשמת אדם אפשר להוסיף ולחדש שהרמ"א נקט בלשון זיעה, כיון שאין לנו אפשרות לדעת אם הרתיחה העלתה את גוף הרוטב שהרי הכיסוי מכסה על הקדירה, ועל כן עלינו לומר שאם יש זיעה על הכיסוי אפשר שזו לחלוחית הבאה מהרוטב עצמו מכח הרתיחה (ואין זה כנשמת אדם המבאר שהזיעה בלשון הרמ"א היא גוף הרוטב העולה).

ד

רמ"א סי' צג סעי' א: הכיסוי כקדירה עצמה

הב"י בס"ס צב, כתב בשם הגהות שערי דורא, שאם כיסו תבשיל של בשר בכיסוי קדירה של חלב, או להיפך, צריך ששים נגד כל הכיסוי. וכן מבואר באיסור והיתר כלל לא, הביאו דרכי משה סי' צג אות ב, וכן פסק הרמ"א בסי' צג סעי' א, וז"ל: ודין כסוי קדירה כדין קדירה עצמה. וביאר במשב"ז סי' צב ס"ק כח, דהזיעה פולטת מן הכיסוי ונופל לתבשיל.

המתבונן באו"ה לא ימצא הכרח לביאור משב"ז. ז"ל איסור והיתר כלל לא דין יט: לקח כסוי מקדירה של בשר צונן וכו' ומכסה בה קדירה חולבת רותחת שמרתיח ודאי, אם זוכר ומסיר אותה מיד והיא יבשה עדיין מבפנים הכל מותר אפי' אם הכסוי ב"י, ואפי' אם הסירה מקדירה רותחת רק שבדק בה שהיתה יבשה ונקייה דהא לא עלה רתיחת החלב אצלה, אבל אם שהתה מעט על הקדירה חולבת עד שיש לחוש בה שמא עלה פעם אחת הרתיחה אצלה ונתייבש אח"כ מהחום ומכ"ש כשמסירה מיד ונמצא לחה, אם הכיסוי היתה ב"י ודאי הכל אסור המאכל והקדירה והכיסוי ואפי' בדיעבד, דמאחר שעלה הרתיחה נידונית כתחייבת כף של בשר בתבשיל של חלב והיה צריך מעתה ששים במאכל נגד כל הכסוי וליכא, ונעשה נבלה ונאסר הקדירה והכיסוי מן המאכל וכו' ולא שייך ביה כשהכיסוי יבש שמספיקא לא מחזיקנן איסורא דמאחר שלא ראינו להדיא שעלה פעם אחת הרתיחה אצלה וכו'. עכ"ל.

פשטות לשון האו"ה כהבנת הרשב"א שאין ההבל בקדירה כדין הרוטב, ועל כן הכיסוי אסור רק משום החשש שמא עלתה פעם אחת הרתיחה, היינו גוף הרוטב, אבל לזיעה לא

ג. בבדי השלחן סי' צב ס"ק קנט, הבין שהרמ"א חושש לאדים ולכן הביא בשם יד יהודה שהרמ"א כתב: להרתיח, משום שרק אז חום האדים כיד סולדת, לבדי השלחן הוקשה הסבר זה ועל כן ביקש לדקדק מפמ"ג סי' צג משב"ז ס"ק ב שאם נפלה הטיפה קודם שהרתיח יש להחמיר בששים פעמים ששים בתבשיל כנגד הטיפה, ע"ש ובביאורים ד"ה והוא שהתחיל.

חיישינן, ודלא כהבנת פמ"ג את הרמ"א שהזיעה היא שמפליטה מהכיסוי. אם נקבל את הבנת נשמת אדם שהובאה לעיל הרי שאפשר שלדעת הרמ"א דין הכיסוי כדין הקדרה כיון שהרתיחה העלתה את גוף הרוטב וכדברי האיסור והיתר עצמו (והזיעה עליה דיבר הרמ"א בסי' צב היינו גוף הרוטב העולה ברתיחה, או שהזיעה מעידה שאפשר שהרוטב עלה שהרי איננו רואים את הרוטב העולה כשהקדרה מכוסה, וכנ"ל). אפשר שאף הרא"ה יודה לאיסור והיתר שאין ההבל מפליט מהכיסוי, שכן לא מצאנו בגמ' שיש בכח זיעה להפליט או להבליע בגוף הקדרה רק שיש בכחו לערב את הטעם שבחתיכה. אף בהגהות שערי דורא משמע שכיסוי נאסר מהרתיחה המעלה את גוף הרוטב [ד].

ה

שו"ע סימן צב סעי' ח: מחבת של חלב שתחת קדירה של בשר

ז"ל השו"ע בסי' צב סעי' ח (עפ"י תשובת הרא"ש): מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה. ובדגו"מ שם ס"ק יא כתב: וגם המחבת נאסרה שהזיעה נאסרה ואוסרתה ועיי' מ"א סי' תנא ס"ק מד, ועיי' לקמן סי' קח סעי' א בהגה שכתב: אלא א"כ הזיעה המחבת משניהם. ע"כ. נראה שלדעת דגו"מ חוששין שטיפות הזיעה שבלעו מטעם הבשר שבקדרה נופלות חזרה למחבת (ראה משב"ז סי' צב ס"ק כט), או שמא הוי כעין ניצוק, ראה סי' קה ברמ"א סוף סעי' ג. אך יש שחלקו

ד. דהנה בסי' לה ס"ק ה ד"ה כיסוי, כתב בהגהות: כיסוי מקדרה של בשר ושמוהו על קדרה של חלב אסור הכל, ואין שייך נותן טעם לפגם, שהרתיחה עולה ונוגעת בכיסוי תדיר ונעשית בת יומא. העתק מקובץ. עכ"ל. והובאו דבריו בדרכי משה סי' צג ס"ק א. דרכי משה כתב על כך: ואני ראיתי כל רבתי נוהגין כהג"ה זו וכן המנהג פשוט במדינתנו שאין פוסקין נותן טעם לפגם בכיסוי, ואני אומר כי דבר זה גורם הפסד ממון ישראל כי הוא דבר רגיל ושכיח והוא חומרא בלא טעם כי מי גרעה אותה רתיחה שעולה למעלה אצל הכיסוי מן הרוטב וגוף המאכל עצמו שבתוך הקדרה ומבשל בה. וכן פסק הרמ"א בסי' צג: יש מחמירים בכיסוי לומר דאע"פ שאינו ב"י דינו כאילו היה ב"י, וכן נוהגין בקצת מקומות וכן אני נוהג מפני המנהג, והוא חומרא בלא טעם. ומכל מקום במקום שיש שום צד להתיר בלאו הכי, או שהוא לצורך שבת או הפסד, יש להתיר. הרש"ל בהערות על הגהות שעי"ד (במכונות ועטרת שלמה) כתב: ונראה בעיני דדוקא באותם כיסויים שהן קצרים מלמעלה ויש בהן כעין חלל כמו שיש בהרבה כיסויים ואז א"א לקנח כל כך יפה שיהיה נקי מן הרתיחה והזיעה שעלה שם וכו'. עכ"ל. מבואר שהחשש בכיסוי הוא מעליית הרתיחה מהקדרה והיא המשאירה בעין במקום הצר. אכן אין מכאן ראיה שהגהות שערי דורא אינו חושש לזיעה הנבלעת בכיסוי ונפגמת כשאינה בת יומא. אך ודאי שלא נמצא מקור ראשוני לרמ"א לאסור כיסוי משום הזיעה בלבד.

עליו [ה]. מתחדש לכאורה ברא"ש שהזיעה עצמה אסורה ונבלעת בקדרה ואף במקום שאין לחשוש שגוף הרוטב עלה. ואכן הרא"ש למד את חידושו מדיני זיעה בטומאה, ומוכח שאין ללמוד את חידושו של הרא"ש מכיסוי של קדירה המובא בגמ' הנ"ל, וכבר עמד על כך הגאון ר' שלמה קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה ח"א סי' קעו, וז"ל:

הנה ע"ד שאלתו, וז"ל: הנה המנהג לעשות בתנור בית החורף תנור קטן עם בלעחין ומבשל על הבלעחין בעת שמסיקין התנור, ונתעוררתי אם מותר לבשל קדרה של בשר ואח"כ באותו יום קדרה של חלב, והעולם אין נזהרין בזה. עכ"ל שאלתו. והאריך בזה בפלפול. והנה שאלתו שכיח יותר לשאול בעיירות גדולות שנתחדשו הענגלישי קעכין ונשפך על הבלעך מתבשיל של בשר או חלב ואח"כ מבשלין להיפוך עליו. והנה רומ"מ קיצר בשאלתו אם דכוונתו ג"כ כשנשפך עליהם מן התבשיל וחושש על הזיעה שלמטה, או כוונתו על הזיעה שלמעלה על התנור קטן בית החורף.

והנה אם כוונתו על הזיעה שלמעלה ודאי אין בזה שאלה כלל. חדא, דלמעלה ליכא ברזל ובלעחין, רק טיט ואבנים, והוא עושה ודאי הזיעה לפגם וגם אינן מזיעין כלל. וגם אף אם היה גם למעלה בלעחין אין חשש, דהרא"ש והרמ"א בסי' צב לא חשש רק אם הוי הזיעה מכלי הבלוע ממאכל עצמו, אבל אם בתחלה נבלע רק מכח זיעה, להיות זיעה מחמת זיעה זה ודאי אין בו ממש, וראיות הרא"ש הוי נמי אם הזיעה ממאכל עצמו ולא מכלי, ואף האוסרין גם המחבת כמ"ש הדגול מרבכה והפמ"ג היינו דעכ"פ הקדרה בלועה מבשר עצמו ולא זיעה מכח זיעה, ולכך בזה ודאי אין כאן חשש כלל.

רק אף אם הוי כוונתך מכח למטה שנשפך ממנו מאכל על הבלעך אף שעתה אינו בעין, מ"מ הזיעה אוסר, גם זה אינו. לא מבעיא לפי מה שנראה לי דבאמת לכך דייק המחבר רק דהקדרה אסורה ולא כתב דגם המחבת אסורה, דס"ל דהזיעה אינו כמאכל עצמו רק אם הזיעה עולה מן המאכל עצמו לא באמצעות הכלי ולכך הקדרה אסורה דהזיעה עולה מחלב עצמה אבל המחבת הרי אין הזיעה יורד רק דרך הקדרה וזיעה מכלי אינו אוסר, וראיות הרא"ש ממכשירין דזיעה הוי כמאכל הוי נמי רק מברכה בבית דהוי הזיעה מן המים עצמן אבל דרך קדרה י"ל דאינו נחשב כממש. רק גם אף שנאמר כדעת הדגול מרבכה דגם המחבת אסורה נראה דהיינו דוקא אם המאכל מקושר עם הקדרה אז הוי הזיעה כממש כיון דיוצא מגוף המאכל רק דהוי דרך הקדרה אבל אם אינו מקושר עם

ה. ביביע אומר (חלק ה יו"ד סי' ז) כתב שבשו"ת פרי הארץ ח"ב (חיו"ד סי' יד) ביאר שלדעת הרא"ש אף שהזיעה עולה מן המחבת החולבת למעלה ואוסרת הקדרה, מ"מ מהבשר שבקדרה אינו יוצא זיעה כלפי מטה לאסור החלב, שהרי שולי הקדרה מפסיקים בין הבשר למחבת. והוסיף שאף בשו"ת בית היוצר (חיו"ד סי' כ) כתב שאין המחבת החולבת נאסרת. ושכ"כ בסי' יד יהודה. (וכן בפרי תואר ס"ק טז מבואר שהמחבת אסורה רק במקום שיש לחוש שהזיעה תפול למחבת).

המאכל וכבר הכלי ריקן אין בזיעה זו ממש. ועיין בחו"ד מה שמחלק בין אם המאכל מקושר או לא לענין אחר, ובזה ודאי יש לחלק כן, והרי ראיות הרא"ש הוי רק ממשנה דמכשירין ושם מיירי דהזיעה הוי מן הבעין לא כשאין בעין רק מכלי.

והנה רום מעלתו הביא תשובות הב"ח החדשות סי' כד, דפי' דברי המחבר במחבת, דהיינו דוקא בכירה שלהם שהיה חלל למטה והיתה המחבת נתונה למטה בתוך החלל והקדרה היתה למעלה מכסה פי הכירה בזה אין הזיעה יכולה להתפשט לצדדין אבל בכירה שלנו דהזיעה מתפשט לצדדין אין בו חשש וכו'. והנה היוצא לנו מזה דעכ"פ בחשש שלו אין בו חשש כלל.

ואבאר עוד מלתא בטעמא, דהרי לכאורה ראית הרא"ש מטומאה אינה ראייה דמה ראייה מטומאה לאיסור, דבטומאה בממשות תליא מלתא ולא בטעמא, ואף אם הוי נטל"פ וכדומה אוסר. אבל באיסור תליא בטעמא, ואם הוי נטל"פ מותר וכן בנ"ט בר נ"ט, א"כ דלמא זיעה אין בה טעם האוכל והוי טעם קלוש, ומה ראייה של הרא"ש. ובע"כ כוונת הרא"ש כך, דודאי גם במכשירין אין הזיעה מטמא דאין בו ממש, רק דהזיעה פועל דמחבר הדברים והוי כאלו נגעו זה בזה ומטעם נגיעה בגוף הדבר הוא טמא, וא"כ ה"נ באיסור אף דאין נוגעין זה בזה, הזיעה מחברין והוי כאילו נגעו זה בזה יחד ולכן אם היה הקדרה של בשר נוגע בחלב היה אוסר, כן נמי עתה אוסר. וא"כ תינתן באם הוי דבר בעין, אבל בב' קדרות אם היו נוגעין זה בזה נמי היה מותר, אם כן מה בכך דהוי זיעה. ולכך אם החשש שלו מחמת זיעה שלמטה שנשפך ממנו בעין, אין בו חשש מטעם הנ"ל, ואם החשש שלו מכח זיעה שלמעלה בלא"ה דאין בו חשש כיון דלא היה בו בעין מעולם, והוי זיעה רק מחמת זיעה וגם אין האיסור עתה בעין ולכך אין בזה חשש כלל וכו'.

והנה מה שפלפל רו"מ בזיעה הנוטף. הנה לדעתי עיקר הזיעה הוי האיסור רק מכח דהוי כנוגעין זה בזה, ואם כן אינו אוסר רק אם קצה אחד זיעה נוגע בזה וקצה השני של הזיעה נוגע בקצה השני, אז הזיעה מחברין ונחשב כאחד כאלו נוגע בזה ובזה, אבל אם אין קצה זיעה נוגע בזה וקצה השני בזה רק הוי הפסק ביניהם אין זיעה הנוטף אוסר, דזיעה אינו כמאכל ואין בו טעם רק הזיעה עושה לחברו זה בזה. והיינו אם הוי בלי הפסק ונקוט כלל זה בידך. עכ"ל.

מבואר בטוב טעם ודעת: שאין לחשוש לזיעה מחמת זיעה, היינו שאם בתחילה נבלע בגג התנור זיעה של חלב, אין לחשוש אח"כ שזיעת הבשר תפליט את זיעת החלב ויפלו יחד לקדרה. עוד חידש שאין בזיעה טעם רק שהיא מחברת בין החלב שבמחבת לקדרה של הבשר וכאילו נפל החלב שבמחבת על הקדרה של הבשר.

בשו"ת מהרש"ם חלק ג סימן רח, כתב שדברי טוב טעם ודעת תמוהים, וסתם ולא פירש. ביביע אומר (חלק ה יו"ד סי' ז) ביאר את התמיהה: ומה מאד תמיהני על הגאון ז"ל שדחה חשש זה [של זיעה] בשתי ידיים, ומה יענה ביום שידובר בו דין כיסוי הקדרה של בשר, שאין בו אלא זיעה בלבד, ואפ"ה אם נתנהו בתוך מעל"ע על קדרה חולבת

והזיע, צריך ס' נגד הכיסוי, וכמבואר בב"י והרמ"א הנ"ל, אע"ג דהוי זיעה מחמת זיעה. וע' להרמ"א בהגה (ס"ס צג) שאפילו אם הכיסוי צונן והקדרה חמה שניהם אסורים אם התחיל הכיסוי להזיע, דתתאה גבר. עכ"ל. לדברי יביע אומר דין כיסוי אף מוכיח כדגול מרבבה שאף המחבת שלמטה נאסרת, שהרי הזיעה שנבלעת בכיסוי חוזרת ויורדת למטה ואוסרת התבשיל, ומינה לזיעה שעולה מן המחבת החולבת אל שולי הקדרה של בשר שחוזרת ונופלת למטה ואוסרת המחבת. ע"כ.

מגודל הקושיא נראה ודאי שלא נעלם מעיני שו"ת טוב טעם ודעת דין הכסוי וביותר אחר שהוזכר אף בדגול מרבבה. דהנה כבר הובא לעיל שבאיסור והיתר ובשערי דורא פשוט שכיסוי קדרה בולע מגוף הרוטב העולה בשעת רתיחה, וממילא כל כיסוי מוחזק כבלע מרוטב ממש. פמ"ג (משב"ז סי' צב ס"ק כח, כנ"ל) חידש בדעת הרמ"א שיש לחוש שהכסוי של קדירת הבשר (שחזקתו שבלע מגוף רוטב הבשר בשעה שעלה התבשיל) שהונח על קדרה של חלב בולע מזיעת חלב (גם במקום שודאי לנו שלא בלע מרתיחת החלב שעלתה עד לכיסוי) ונעשה הכיסוי נבלה כיון שהזיעה מחברת את גוף החלב שבכלי עם טעם הבשר הבלוע שבכיסוי ואף מפליטה את טעם הנבלה חזרה לקדירה. אבל בתנור אין לחשוש שגג התנור בלע מגוף הרוטב של הבשר רק מזיעה, וממילא כשהוחם אח"כ חלב שוב אין בליעה אלא מזיעה ואין לחשוש שהגג נעשה נבלה ואף אין לחשוש לזיעה הנופלת מגג זה לתוך הקדרה של חלב דאין זה אלא זיעה מחמת זיעה, ואף הרמ"א לא אסר זאת. וכבר הובא לעיל שאפשר שהרמ"א מתבאר שלא כפמ"ג (כדי לא להעמיד את הרמ"א כחולק על איסור והיתר ומחדש דבר שלא נזכר קודם לכן בראשונים), ואין הזיעה מפליטה מהכיסוי, רק שאם התחילה רתיחה אנו חוששים שגוף הרוטב עלה עד הכיסוי רק שאין בידינו לדעת זאת שהרי הקדרה מכוסה, ולכן אנו דנים זיעה שעל הכיסוי כדין גוף הרוטב. נמצא שאין ללמוד מדין הכיסוי לדין הרא"ש וזהו שהרא"ש לא למד דבריו אלא מזיעה של טומאה. ואין ללמוד מדין הרא"ש לאיסור זיעה אלא שהזיעה מחברת בין החלב שבמחבת לקדרה שיש בה תבשיל של בשר ותו לא, וכהבנת טוב טעם ודעת, ואין בכל דברי הרמ"א הנ"ל סתירה לזה.

בבדי השלחן בסי' צג ס"ק יט, בביאורו לדברי הרמ"א דדין כיסוי קדירה כדין קדירה עצמה, כתב שזיעת הבשר עולה ונבלעת בתוכו והזיעה דינה כבשר עצמו וכשמימים אותו על קדירת חלב נפלט ממנו טעם הבשר על ידי הזיעה העולה מהחלב ויורד הטעם ונבלע בחלב ואוסרתו. מקור לביאור זה מצא בדי השלחן בביאור הגר"א. נראה שאין הכרח לזה בדברי הגר"א. דהנה הגר"א בסי' צג ס"ק ו, כתב בד"ה ודין כיסוי: כמ"ש בסימן (צ"ג סע' ח) [צ"ב סע' ז]. ובסי' צב סע' ז גבי טיפה שנפלה ע"ג כיסוי של קדרה כתב בס"ק לח: כמ"ש לעיל סע' ב דבניער או כיסה הוי כמו כולה בתוך הרוטב. ושם בסי' צב ס"ק לט בביאורו לדין מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, כתב: כנ"ל סעיף ב דבכיסה הוי כניער שההבל מתפשט בכלו וכאלו כולו בתוך הרוטב. מבואר שלדעת הגר"א יש ללמוד מדין נייער או כיסה שבסי' צב סע' ב שע"י

ההבל שבקדרה כאילו הכל בתוך הרוטב, אולם אין בזה לסתור את הבנת טוב טעם ודעת שהיינו דוקא לעניין החיבור שע"י הזיעה לרוטב עצמו והפלטה ע"י הזיעה מממשות הרוטב שנבלע בכיסוי, אך אין בזה ראיה שהגר"א אוסר אף זיעה מחמת זיעה. אכן הגר"א ודאי לומד שהרמ"א אוסר בקדרה משום הזיעה גרידא ולא משום החשש שמא הרוטב עלה ולכן מדמה את דין הרא"ש לדין זיעה שבקדירה (על אף שכאמור הרא"ש עצמו לא דימה בין שני דינים אלו).

נראה שהבנת טוב טעם ודעת מחוייבת באיסור והיתר. דהנה האיסור והיתר תלה את איסור הכיסוי בבליעה מהרוטב עצמו העולה בשעת רתיחה ולא מההבל וכנ"ל (היינו הן בבליעת הבשר בתחילה והן בבליעת החלב שלאחר מכן), אולם יחד עם זאת הביא האיסור והיתר שם בכלל לא דין יז, את דברי הרא"ש גבי מחבת של חלב, וכתב על כך איסור והיתר: והיינו אפילו בדיעבד ואע"פ שלא נגעו דופני המחבת בשולי הקדירה כדפי' טעמא כשנוגע בו חיישינן כל פעם שמא עולה עליה פעם אחת רתיחת התבשיל כדאיתא לעיל. ע"כ. ולכאורה תמוה מדוע דקדק איסור והיתר לחשוש בכיסוי לרתיחה העולה ולא לזיעה, אחר שהרא"ש במפורש חושש לזיעה. על כרחך צ"ל שהאיסור והיתר הבין שאין חוששין לזיעה מחמת זיעה, ואף זיעה של חלב אינה יכולה לעשות נבלה את הכיסוי אפי' כשבלע בתחילה מגוף הבשר, אבל הזיעה יכולה לחבר את החלב הנמצא במחבת עם הקדירה שיש בתוכה תבשיל של בשר, כבמקרה של הרא"ש. אכן קשה על שיטת טוב טעם ודעת מהרמ"א בסי' קח סע' א ויבואר להלן.

ו

רמ"א סי' צב סע' ח: בשר התלוי מעל קדירה

הרמ"א כתב עפ"י פסקי מהרא"י סי' קג שלמד זאת מדברי הרא"ש הנ"ל: אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי, ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב, ולא חיישינן לזיעה שעולה. לכאורה קשה מדוע אוסר את הבשר ביד סולדת, ומאי שנא מזיעה הנמצאת בקדירה שאינה מכוסה שאינה עושה את החתיכה שחוץ לרוטב שנפל עליה טיפה של חלב, כבתוך הרוטב. אכן בשו"ת הב"ח החדשות סי' כד, חלק על מהרא"י, והתיר אפי' יד סולדת. ונראה שדקדק שאכן אין זיעה אוסרת אלא בהיותה עצורה בתוך כלי סגור, ולכן אף העמיד את דברי הרא"ש שהביא השו"ע בסי' צב סע' ח, דוקא באופן שהקדירה של בשר סוגרת את פי הכירה. למעשה ביטל הב"ח את דעתו כלפי מהרא"י על אף שאין ראיה לדבריו מגמ', נראה פשוט שאף הב"ח מסכים שבשר שיהיה תלוי בתוך חלל הקדירה יבלע מהזיעה ולא התיר אלא כשהזיעה מתפשטת בחלל החדר "ואין לנו לומר שנבלע בודאי בבשר שתלה למעלה".

נראה שמהרא"י מפרש שזיעה העולה מקדירה פתוחה אוסרת את הבשר אף מחוץ לקדירה אך אין בכוחה להפליט ולכן אינה מערבת את הטיפה שנפלה על החתיכה שחוץ

לרוטב עם הרוטב. פשוט שאין להקיש מדין זה של מהרא"י לדין כיסוי ולאסור זיעה אחר זיעה.

פמ"ג משב"ז סי' צד ס"ק א: ודע שמה שכתב המחבר שמשערין בכל מה שנתחב מהכף בקדירה, ולא כתב מה שנתחב במאכל, יורה דהזיעה מפליט מהכף, ע"ש. וראה חו"ד בסי' צב ס"ק כו, כתב שכף של חלב שנתחבה בקדרה נאסרת עד מקום שי"ס בזיעה כי הזיעה נבלעת בתוכה, אך אין בכח זיעה זו להפליט. נראה שאף לדעתו אין זיעה בכלי פתוח מפליטה מתוך הכף לתוך הרוטב כי אינה מחוברת לרוטב, אך נבלעת בכף כשם שנבלעת בבשר. וראה עוד חו"ד סי' צד ס"ק א שדחה את דברי כרתי ופלתי שאסר את הכף משום הזיעה העולה מהתבשיל רק עד גובה הקדירה.

ז

שו"ע סי' קכג סעי' כד: אגוא"ה ארדיינט"י

ז"ל השו"ע בסי' קכג סעי' כד: אגוא"ה ארדיינט"י של עובדי כוכבים, אסור בהנאה כיון עצמו. הגה: ופירוש דבריו: יין שרוף שעושים מין נסך, אע"פ שאינו רק זיעה מן הנסך, הרי הוא כאיסור עצמו. עכ"ל.

מקור דבריו בריב"ש סימן רנ"ה, ואלו עיקרי דבריו: עוד שאלת: אותן המים שקורין אייגוא"ה ארדיינט"י, שעושים אומנים עובדי כוכבים לרפואה מעקרים ידועים וכתערובת יין נסך, אם מותרים בהנאה דרך רפואה שלא במקום סכנה. דאין עצמות היין בהן, אלא הזיעה שלו העוברת דרך הסמפונות, ואותו היין שהיה אדום בתכלית, נשתנה ויהי למים, והלך טעמו ריחו וממשו. תשובה: כל איסורי ע"ג, אפי' נשרפו והיו אפר, אפרן אסור, כדאמרינן בשלהי מסכת תמורה (דף לד): כל הנשרפין, אפרן מותר, חוץ מעצי אשרה, דאסורי ע"ג, כיון דכתיב בה: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, אין ליהנות כלל אפי' באפרה. ומה שאמרת, שאין כאן עצמות היין, אלא הזיעה שלו, זה היה בזיעה היוצאת מחמת הלחות, שלא ע"י חום, וכתנן בפ' שני דמכשירין: זיעת בתים, בורות, שיחין, ומערות, טהורה וכו'. אבל הזיעה היוצאת מן המשקין החמין, הרי הוא כמשקין עצמן וכדתנן במכשירין פ"ב, מ"ב: מרחץ טמאה, זיעתה טמאה. וכבר הביא זה הרמב"ם ז"ל פ"ז מהלכות טומאת אוכלין, וכתב בלשונו: כל העולה מן החמין, משקין הוא חשוב. וכן בפרק כל הבשר (ק"ט), בברייתא דטיפת חלב שנפלה על חתיכות בשר, תני התם: אמר ר' נראין דברי ר' יהודה בשלא נער ולא כסה, דאלמא, כל שכסה הקדרה, הרי הוא כאלו נער אותה, וזהו, מפני הבל העולה מן הקדרה, וכשהיא מכוסה, ההבל מתפשט בכל החתיכות, והטעם מתערב בכלן, כמו אם נער אותה ובלל את כלן בתוך הרוטב. ואם מפני תערובת העקרין ההם, אין להקל, דהא אמרי' בגמ' (ע"ג ל'), דאלונתית של כותי, אסורה בהנאה, והיא יין ומים צלולין ואפרסמון, דעבדי לה לבי מסותא וכו', אבל אלו המים, שהעיקר הוא היין, וגם טעם היין וריחו נשאר בו קצת, ולזה אסורין אפילו בהנאה. ע"כ מדברי הריב"ש.

מבואר שהריב"ש יסד את איסורו על ג' טעמים: על "לא ידבק בידך מאומה" האמור בע"ז, על דין זיעה האמור בטומאה, ועל ההבל המערב את הקדירה. הטעם השלישי הינו רק לשיטת הרא"ה, אבל לרשב"א גוף הרוטב העולה הוא המערב ולא הזיעה כנ"ל. אפשר שהשו"ע הסכים לריב"ש משום שני הטעמים הראשונים, ואין אפוא בהסכמתו לריב"ש משום גילוי דעת שחושש לשיטת הרא"ה. אפשר שאף הריב"ש יסכים לשו"ת טוב טעם ודעת שאין לחשוש לזיעה דזיעה, ומאידך גיסא אפשר שטוב טעם ודעת יסכים שזיעה שהפכה למים אסורה כגוף האיסור.

ח

רמ"א סי' קח סע' א: אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת

ז"ל הרמ"א בסי' קח סע' א, בהמשך לדברי השו"ע גבי איסור ריחא: אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין, אסור אפילו בדיעבד, וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר, אסור לאוכלו בחלב, אבל בזה אחר זה אין לחוש, אלא א"כ הזיעה המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדירה כדלעיל סי' צ"ג עכ"ל. מפורש לכאורה שהרמ"א אוסר זיעה אחר זיעה וקשה לכאורה לשו"ת טוב טעם ודעת הנ"ל. נראה ליישב כדלקמן.

דהנה באגרות משה יו"ד א סי' מ, כתב: מסופקני אם חוששין בסתמא לזיעת אוכלין, דלשון הרמ"א בסי' קח סע' א שכתב: בזה אחר זה אין לחוש אא"כ הזיעה המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה אם היו שניהן מגולין, משמע דבסתמא אין לחוש לזיעה אא"כ ידוע דהזיעה משניהם. ע"כ. לפ"ז פשוט לאגרות משה שיש לחוש לזיעה אחר זיעה, ע"ש. מיהו מפשט דרכי משה לא משמע כן. דהנה ז"ל כאן בסי' קח אות ג: ובתשובת מיימוני השייכים להלכות מאכלות אסורות סי' ה: אם אפו על כירה פשטיד"א וכפו עליו כלי של ברזל ושוב אפו תחתיו פלאדין בלא ליבון או להיפך השיב ר"י להתיר כי לא מציינו פיטום וריחא בכלי שיחזור ויפטם לאוכל גם לדברי הפוסקים ריחא מילתא היא ואפילו בכלי בן יומו רק שלא יגע ממש עכ"ל. וכו' וצ"ע דמ"ש מכיסוי שעל הקדרה שאוסר כמו שנתבאר לעיל סי' צג. מיהו יש לחלק בין דבר מכוסה כגון פשטידא ופלאדין ובין דבר שלא היה מכוסה ואפילו אם היו מגולה מכל מקום אין בהם לחלוחית וזיעה כמו בקדרה. עכ"ל. וכן כתב בתורת חטאת כלל לה סימן ו. מבואר שבאפיה וצליה אין לחשוש לזיעה כיון שהיא מועטת, ומשמע אפי"ה אם עינינו רואות מעט זיעה אין זו זיעה חשובה, דלא מציינו איסור זיעה אלא בקדרה, ודלא כאגרות משה. מעתה נראה לפרש שמה שכתב הרמ"א: אלא א"כ הזיעה המחבת, כוונתו לזיעה ממשקין (היינו אם יכסו במחבת כלי שיש בו תבשיל של בשר ואח"כ כלי שיש בו תבשיל של חלב), ולכן הוי ככיסוי של קדירה, ומה שכתב הרמ"א: אלא אם כן הזיעה, אינו מכוון לאפיה של פשטיד"א ופלאדי"ן ובודאי לא של פת ובשר. לפ"ז הרמ"א דן את המחבת כמו כל כיסוי של קדרה דחיישין שבסתמא העלתה הרתיחה את גוף הרוטב עד הכיסוי, ואח"כ די בזיעה בלבד כדי להפליט את הבלוע מהקדרה, אבל אין חוששין לזיעה אחר זיעה במקום

שודאי לא בלע מגוף הרוטב כמו בתנור. ומה שכתב הרמ"א כאן: אלא אם כן הזיע משניהם, הוא משום לא פלוג, אבל בתנור שאין כל אפשרות שגוף הרוטב יעלה ע"י רתיחה עד גג התנור אין אוסרין בזיעה אחר זיעה וכדברי טוב טעם ודעת.

גם אם נקבל את הבנת אגרות משה ברמ"א, אין ללמוד מכאן לחשוש לזיעת אוכלין (לאפוקי מזיעת משקין) בתנור שגגו רחוק מכיסוי של קדירה, וכבר עמד על כך בית מאיר א"ח סי' תסא. ואכמ"ל במחלוקת הפוסקים בדין זיעת אוכלין [1]. בין כך ובין כך דברי הגהות מיימוניות מצטרפים להבנה שקודם הרמ"א לא נזכר בראשונים חשש זיעה בכיסוי של קדרה (רק חשש שמא יעלה גוף הרוטב בשעת הרתיחה, וזה ודאי לא שייך בדברים יבשים).

ט

שו"ע ורמ"א סי' קח סע' ב: שתי קדירות מגולות בתנור קטן וסתום

השו"ע בסימן קח סע' א, כתב: אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א', ואף על פי שאין נוגעים זה בזה. ואם צלאן, הרי זה מותר. ואפילו היתה האסורה שמינה הרבה והמותרת רזה. ואם התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים, ופיו פתוח, מותר לצלותם בו ובלבד שלא יגעו זה בזה. ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו, מותר לצלותם אפילו בתנור קטן ופיו סתום. ובסע' ב הוסיף: בד"א, בצלי. אבל אם בא לבשלם בקדרה, זה לעצמו וזה לעצמו, אפילו בתנור קטן ופיו סתום, מותר, ואף על פי שפי הקדרות מגולה. עכ"ל. מבואר שלדעת השו"ע מותר לבשל שתי קדירות בתנור קטן ופיו סתום אע"ג שודאי הבל הזיעה של שתי הקדירות מתערב, ואינו אוסר את התבשיל בקדירה של ההיתר. אף אם נאמר שאין לחשוש לזיעה אחר זיעה וכדברי שו"ת טוב טעם ודעת, כאן הלא יש לחשוש שזיעת האיסור תפול מגג התנור לקדירת ההיתר ובוזה ודאי השו"ע אוסר כדמוכח מדין אגוא"ה ארדיינט"י הנ"ל. אפשר שאכן השו"ע אסר אגוא"ה ארדיינט"י רק מטעם "לא ידבק בידך מאומה" האמור בע"ז, ועל כן אף לא אסר בסי' צב סע' ח את מחבת החלב כסתימת הרא"ש, אע"ג שאפשר שזיעת החלב חוזרת עם טעם הבשר למחבת החלב. ואפשר שהשו"ע אינו חושש כאן לזיעה כיון שהגג עשוי טיט ואבנים, ואינו מזיע, ואף אם מזיע מעט הרי שהזיעה פגומה מהטיט (ראה לעיל בשו"ת טוב טעם ודעת).

לכאורה היה מקום לחשוש שזיעת האיסור מחוברת עם זיעת ההיתר ונמצא כאילו האיסור והיתר נוגעים זה בזה כדין הזיעה העולה ממחבת של חלב לקדירה של בשר (שו"ע סי' צב סע' ח כנ"ל), אולם יש לחלק ששם זיעת החלב נוגעת בקדירה שיש בה בשר ממש וחמיר טפי מזיעה הנוגעת בזיעה, ואף דגול מרבבה לא אסר את המחבת אלא משום הזיעה הנופלת לתוכו (שבלועה בטעם הבשר שבקדירה) אבל לחיבור גרידא אין

1. ראה מנחת יעקב כלל לה ס"ק כא, פ"ת סי' צב ס"ק ו בשם פמ"ג. אגרות משה ויבעי אומר.

חוששין (וכן מפורש במשב"ז סי' צב ס"ק כט שחשש לנפילת הזיעה), וממילא בתנור מטיט ואבנים שאין הזיעה יורדת אין לאסור. אף לפי שו"ת טוב טעם ודעת שהזיעה אין בה ממש רק שהיא מחברת בין המחבת לקדירה שמעליה זהו חיבור רק לכיון מעלה ולא לכיון מטה, היינו שהקדירה נאסרת אך לא המחבת [ז].

הרמ"א כאן בסע' ב הגיה על דברי השו"ע: ודוק שהתנור פתוח קצת, אבל אם הוא סתום מכל הצדדים כדרך שמטמינים החמין לצורך שבת, אסור (מהרי"ו סימן מ"ד ואו"ה והגהת ש"ד בשם מהר"ם). ואפילו בדיעבד יש מחמירין ואוסרין אם האיסור וההיתר מגולה (כך משמע בהגהת ש"ד) ובמקום הפסד מרובה יש להקל. עכ"ל. בדרכי משה ס"ק ב מבואר טעם החומרא, ז"ל: כתבו בתשובת מהרי"ו סי' מז, דאסור להטמין תבשיל של בשר עם תבשיל של חלב דחישנין שמא יזוב מאחד מהן תחת חבירו אמנם בדיעבד אין לחוש לזה כיון שהקדרות מכוסות עכ"ל. וכ"ה בהגהות שערי דורא סי' לה וז"ל: ונראה למהר"ם שראה מעשה בחמין הטמונים ונמצא טריפה באחד מהן והתירו האחרים ודוקא שהיו האחרים מכוסים דאל"כ אסורים כמו פשטידא ופלאדין עכ"ל. משמע דאם התנור סתום מכל צד יש בו משום ריחא מילתא אפילו בקדרה דהוי כמו פשטידא ופלאדין שכתב המרדכי ריש ג"ה ובשערי דורא דאסור לכ"ע וכן כתבתי לעיל בשם הארוך, וא"כ צ"ל דמ"ש הרשב"א דבקדירה לית ביה משום ריחא מילתא, היינו כשהתנור פתוח, אבל כשהתנור סתום כמו שטומנין אסור אף בבישול וכ"מ באו"ה כלל לט דין כב. עכ"ל דרכי משה. במנחת יעקב כלל לה ס"ק לד כתב שהרמ"א לא חשש לסברת מהרי"ו שהרי אף בתנור פתוח קצת קיים החשש שמא יזוב אם הקדרות פתוחות. נמצא לפ"ז שהרמ"א חשש רק לסברת מהר"ם המובא בהגהות שערי דורא דריחא מילתא אפילו בקדרה. לפ"ז אף הרמ"א מודה לשו"ע שאין לחשוש לזיעה בתנור אפי' סתום, ואף לריחא לא חשש בשתי קדירות במקום הפסד. המ"א אף דדק שהרמ"א מתיר לכתחילה להכניס שתי קדרות לתנור למשך שעה שעתיים בלא לחשוש אפי' לריחא, ולא חלק אלא בכעין הטמנה. דהנה ז"ל המ"א או"ח סי' תמו ס"ק ד: וכתב רמ"א דבמקום הפסד יש להקל, ונ"ל דוקא בפתוח קצת במקום שהעשן יוצא, דבסתום לגמרי אף בשאר איסורים כתב רמ"א דאין להקל אלא במקום הפסד וכו', וכ"ז בצלי אבל בבישול כיון דבשאר איסורים שרי לכתחלה לבשל בתנור אחד, א"כ ש"מ דלית בו ריח כלל, א"כ בחמץ עכ"פ בדיעבד שרי. ואף שרמ"א כ' דאם התנור סתום אף בבישול אסור אפי' בדיעבד, הלא הוא בעצמו כתב בת"ח שבגמ' ובכל הפוסקים אית' להתיר בבישול,

ז. ראוי להעיר שאין הכרח בשיטת השו"ע. דהנה מקור דבריו ברשב"א וכמובא בב"י בסוף סי' צז, אולם אין הכרח שהרשב"א התיר גם בתנור סתום, וכבר עמד על כך בשלחן גבוה ס"ק ח שהשו"ע מדעת עצמו אמר כן, ראה הגהות והערות לשו"ע (הוצאת מכ"י) אות י. ומי"מ למעשה כתב בכף החיים סי' קח אות נ' שיש להורות לספרדים ההולכים עם פסק השו"ע כשו"ע, וכ"כ פרי"ח וכ"פ זב"צ.

אלא שמאחר שבאו"ה ומהרי"ו החמירו בחמין הטמונין לשבת, אין להקל עכ"ל. וכמדומה שלא היה באו"ה של רמ"א כמ"ש לפנינו, וצ"ל דחמין חשוב כצלי ואפיה דבבישול קי"ל שמותר, עכ"ל. והאמת אתו, דהא הרשב"א כתב הטעם שאין הבישול אוסר משום דאין לו ריח, ועינינו רואות דחמין הטמונים לשבת יש להם ריח חזק, ולכן ס"ל למהרי"ו דאוסר. וז"ל יש"ש פג"ה ואם התנור סתום והקדירה אינו מכוסה יפה שיש בה נקב שיכול לפטם ממנו ולחוץ אסור, שקדירה טמונה שאין לה מקום לצאת הריח ידוע שהטמנה גורמת הפיטום ונאסרה אף בבישול עכ"ל, אבל אם מבשלין בחול בשעה או בשתיים וסותמין התנור לפי שעה אין להחמיר כ"א בהטמנה של שבת, ואפשר שגם רמ"א נתכוין לזה. ואף שהב"י בסי' צ"ז חולק על הרשב"א ומביא ראיה מהגמ' שהטעם משום שהקדירה מפסקת ולכן בשו"ע לא סיים מ"ש הרשב"א שאין ריח המתבשל כ"כ אוסר, וא"כ אף בהטמנה או בצלי קדר בתנור יש להקל, מ"מ נ"ל דדברי הרשב"א נכונים דהא אע"פ שהריח אינו יוצא מהצדדים מ"מ יוצא מלמעלה, והא ראיה דגבי פשטי"ד בעינן שלא יהיה בו נקב למעלה וכו'. עכ"ל מ"א. וכן פסק בחו"ד בקיצור דינים לסי' קח אות ה: בישול או צלי קדר שכל אחד בקדרה בפני עצמו אפילו תנור קטן וסתום לגמרי מותר כשהטמין לצורך שעה. וראה שם בחידושים ס"ק יד דמשמע שלכתחילה מותר רק בפתוח קצת (היינו שלשעה מותר רק בדיעבד אף כשאין הפסד גדול). פשוט לאור כל זה שהרמ"א יתיר לכתחילה בשתי קדירות בתנור קטן סתום בזה אחר זה, ואפי' בתנור של מתכת, דאין חוששין לזיעה אחר זיעה, וכפי שפסק בשו"ת טוב טעם ודעת וכנ"ל.

›

האפשרות לבשל בשר אחר חלב בתנור שלנו

א. בתנור עם תא אחד

התבאר לעיל שפשט דברי רש"י שאין לחוש לזיעה שבקדירה, וכיסוי הקדרה גורם לעירוב הטעם ע"י הרתיחה המעלה את גוף הרוטב עד הכיסוי, וכמבואר ברשב"א. אף באיסור והיתר שהוא המקור לאיסור הכיסוי מפורש הטעם משום הרתיחה העולה ולא משום זיעה בעלמא. אכן הרמ"א חידש שיש לחשוש לזיעה בכיסוי, אולם התבאר שהגר"ש קלוגר בשו"ת טוב טעם ודעת דקדק שאף הרמ"א לא אסר זיעה אחר זיעה (והרא"ש אסר רק כשבקדרה העליונה יש תבשיל של בשר, כמובא בשו"ע סי' צב סע' ח). לפ"ז התבאר שהרמ"א חשש לזיעה רק בכסוי הבלוע בטעם ממש (ואפשר שגזרו בכיסוי משום לא פלוג). לפ"ז הגר"ש קלוגר מתיר לבשל בשר אחר חלב בתנור אחד. לדבריו אף דגול מרכבה יודה לזה. והתבאר שאין דבריו סותרים את האמור בפמ"ג והגר"א. לשו"ת טוב טעם ודעת מצטרפים פוסקים נוספים. בשאלת יעב"ץ (ח"א סי'

צג) התיר בתנור שרגילין לבשל בו בתוך כלים ולא חשש לזיעה ומסתמא מסכים שאין זיעה אחר זיעה. וכן פסק בשו"ת ישכיל עבדי חיו"ד סי' ד [ח].

אכן יש שחששו לזיעה אחר זיעה ואסרו בתנורים שלנו בשר אחר חלב. מהרש"ם בתשו' ח"ג (סי' רח), שנשאל על מנהג העולם שנהגו לאפות ולבשל מאכלי חלב בתנורי ברזל, והזיעה עולה למעלה, ואח"כ בתוך מעת לעת מבשלים בתוכם תבשילי בשר. וכתב, שאין להקל בזה לכתחלה. בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סי' כג, דקדק מדברי הרמ"א בסי' קח סע' א דאף זיעת אוכלין אסור אפי' בזה אחר זה ואפי' בתנור ואפי' בדיעבד. באגרות משה יו"ד ח"א סי' מ, כתב שבתנורים שלנו שסתומים בגג וכותלים (ואולי יש להוסיף: ועשויים ברזל לאור המתבאר לעיל) ודאי מזיע או שיותר נוטה שיזיע, ולכן אסר אפי' בזיעת אוכלין, הגם שמדברי הרמ"א אין לאסור בזיעת אוכלין אלא כשודאי מזיע. במנחת יצחק ח"ה סי' כ כתב שאף שאין חוששין לזיעה בדבר יבש כדמוכח מתורת חטאת, מ"מ הרגילות בתנורים שלנו שאופים ומבשלים דברים המזיעים הרבה, כנודע מהמציאות. אף יביע אומר ח"ה יו"ד סי' ז, חשש לזיעה אחר זיעה בתנור. וראה עוד בבדי השלחן סי' צב סע' ח ביאורים ד"ה לכתחלה. הפוסקים הנ"ל התעלמו מדברי השו"ע גבי תנור קטן וסתום בסי' קח סע' ב ואף מדברי הרמ"א (וביאור דבריו במ"א) כנ"ל, וצ"ע.

למעשה אף המחמירים התירו בדיעבד. בשו"ת מהרש"ם סמך על כך שהזיעה נשרפת. באג"מ התיר בדיעבד כיון שהוא ספק אם הזיע ואין לאסור אם היה אחר המעל"ע דהבליעה היא נו"ט לפגם, ומצד חשש שמא נפל מהזיעה שבעין איזה טפות הוא יותר מששים לפי המסתבר יותר וכיון שהוא רק ספק, איכא ס"ס שמא לא היה זיעה כלל ואף אם היה זיעה שמא נפלו רק טפות שאיכא ששים נגדם כהמסתבר. עוד הוסיף באגרות משה חלק יו"ד א סימן נט: ומסתבר שבאפיה אין לחוש לזיעה אלא לבשול קדרה מגולה, וגם נראה דכשהאש למעלה אין לחוש לזיעה אף בקדרות מגולות שהוא נשרף עוד קודם שתגיע הזיעה להתנור. ואף ביביע אומר התיר בדיעבד אפי' בתבשיל.

מנחת יצחק, כתב: והנה בתשו' בית היוצר (סי' כ' כ"א) דן ג"כ בזה, ע"ד הנשים הצנועות שאינן מקפידין להשתמש בקדירה של בשר וחלב בזא"ז כבראטרעהר, דיש לחשוש מחמת חששות הנ"ל, והצדיק אותם, דלא מיבעיא אם המקום נקי מבעין, ומעמידן דף אחר תחת הקדירה, דבוראי ליכא חשש איסור לכתחילה של ב' קדירות, ונכון לעשות כן, אלא אף בלא זה אין חשש, דמיד מתלבן ע"י ההיסק, וכמבואר בשאלת יעב"ץ, ובנוגע לזיעה, צירף כמה מספיקות הנ"ל, דלמא נתייבש מחמת חום, ודלמא לא

ח. ע"ש שחילק בין כיסוי קדרה שאין מקום לזיעה להתפשט לבין תנור שיש מקום לזיעה להתפשט והיא אף יוצאת בשעה שפותחים את התנור, וצ"ע בהכרח דבריו. הוא לא דן בבעיית בליעת הזיעה בתנור, וממילא אף לא בענין זיעה אחר זיעה.

נפל לתוך התבשיל, ודלמא עולה רק למעלה ולא למטה, וגם דבודאי איכא ס' בקדירה, והיכא דבודאי לא בא לידי טעם, י"ל דמבטלין, כמו בקדירה גדולה (בסוס"י צ"ח), ודלמא כספיקא של הרא"ש, דחם אינו מקבל הזיעה, ועוד צירף בבשר בחלב זא"ז, דלמא הוי רק טעם קלוש, דאיין ראוי לחול עליו איסור בב"ח, כמו בנותן טעם בר נותן טעם ע"כ הוי היתר גמור, והמחמיר על עצמו תע"ב עכ"ד. על כך הוסיף מנחת יצחק: והנה לא העיר לחלק בין אם היסקו מבחוץ או מבפנים, ועל כרחק מטעם הנזכר בדברינו כנ"ל, ומה שחילק בין בב"ח לשאר איסורים, לא נראה כן מדברי הרמ"א (סי' ק"ח) הנ"ל, דהרי משמע שסובב שם, גם על מה שכתב מקודם, והה"ד אם אפו בכה"ג פת עם בשר וכו' עיי"ש, ומכ"ש בחלב ממש אחרי בשר או להיפוך, ולמעשה גם הוא סיים דהמחמיר תע"ב, ובתשו' חלקת יעקב (ח"ב סי' קל"ו) התמיר מאד בזה עיי"ש. למסקנה כתב מנחת יצחק: אמנם מה נעשה לאחינו בני ישראל, ובתוכם כמה בני תורה, שלומדים תורה מתוך הדחק, ואיין להם היכולת, לרכוש להם תנור לבשר ולחלב ולפארווע לכ"א בפ"ע, ואף אין רצונם, שלא להכלל בכלל ברכה, נלענ"ד, דבאם אפשר לכתחילה שיקנו להם תנור של גאז או אלקטרי שהיסקו בפנים, מה טוב, דאז ע"י לבון הקל, לכ"ע שרי אף לכתחילה, כיון דהיתרא בלע, וכמ"ש בטו"ז (סי' תנ"א סק"ח ומג"א סקי"א), דאם היתרא בלע, אף בנבלע ע"י האור מהני הגעלה, ולבון הקל הוי כהגעלה, כמ"ש הרמ"א שם (סעיף ד'), וכן איתא להדיא לענין בשר וחלב שם (סי' תק"ט סעיף ה') עיי"ש, ומהנכון שיהי' לו דף מיוחד לבשר וחלב ופארווע לכ"א בפ"ע, והזיעה בודאי לא נקרא תשמישו ע"י האור, כמ"ש בתשו' ערוגת הבושם (או"ח סי' קי"ט), ומהני ליבון הקל אף באיסורא בלע עיין שם. (ט"ו) אבל אם איין להם רק תנור שהיסקו מבחוץ, נראה דכדי לצאת גם ידי התע"ב, דבשעה שעושה הלבון הקל, יעמוד גם בפנים קדירה עם מים, עד שירתח ויעלה זיעה הרבה, דאז יהי' גם הגעלה מבפנים, כמו הבליעה ע"י הזיעה וכו'. עכ"ל.

ביביע אומר אף הוא ציין לצירוף הספיקות שהביא בית היוצר הנ"ל במנחת יצחק, כדי לקיים את המנהג. והוסיף על כך: ויש לצרף עפ"י ישכיל עבדי עוד סניף חשוב להיתר, מה שרגילים להסיק את התנור כרבע שעה או שליש שעה לפני כל אפיה ובישול, וחום התנור יוכל לשרוף בנקל חוט או קש הבא במגע עם התנור, וא"כ אף אם נשאר משהו מהזיעה וההבל, אש אוכלתו, כלה ענן וילך, ולא ישאר ממנו מאומה. ובסיום דבריו כתב: ולפמ"ש"כ לעיל יש להקל עכ"פ בדיעבד גם בתבשיל לח אפילו בתוך מעל"ע, וכמ"ש ג"כ בשו"ת בית היוצר ומהרש"ם והאבן יקרה ובאר חיים מרדכי, ובפרט לפי מה שהבאנו דעת הרבה מגדולי האחרונים דס"ל שכל עיקר איסור זיעה הוא רק מדרבנן, ומ"מ לכתחלה נראה ודאי שיש להחמיר שלא לבשל בקדירה מגולה תבשיל לח אפילו אחר מעת לעת, ורק באוכלין כגון אפיית עוגות – גבינה לאחר צליית בשר, יש לצרף דעת הסוברים שאין דין זיעה באוכלין, ולכן יש להתיר: לאחר מעת לעת מצליית הבשר, ובמגש המיוחד למאכלי חלב, ובתנאי שיסיקו את התנור לפני האפיה כשליש שעה,

באופן שחום התנור יסלק כליל את הזיעה המועטת במדה שישנה בתנור. והנוהגים להקל בזה באוכלים גם בתוך מעת לעת אין למחות בידם, שיש להם על מה שיסמוכו. עכ"ל.

לאור המתחדש לעיל בכיזור שו"ת טוב טעם ודעת, היה מקום להחזיק ביד המקילין, וביותר בצירוף כל הסברות להקל הנוספות שזכרו בפוסקים הנ"ל, ובצירוף הדיעות שאיסור זיעה הוא רק מדרכנן. מ"מ נראה שלמעשה אין להקל בזה אחר שעתה כבר התפשט בכל ישראל להיות להם תנור עם שני תאים אחד לחלב ואחד לבשר, ואף לעניים שבישראל.

ב. בתנור עם שני תאים

בספר כשרות ושבת במטבח המודרני להרב לוי יצחק היילפרין, בח"ג (עמ' קסז). הוצאת תשל"ט): אסר בשימוש בשר וחלב בתנור בעל שני תאים המחוברים ביניהם בחיבור יציקתי (בתנור זה משמש גג התחתון כרצפה לעליון) אפי' כשמבשל זה אחר זה, מסברת חם מקצתו חם כולו. אך הוסיף: אלא שאולי יש לחלק בדבר בין תא אחד לשני תאים, כי בשני תאים שנשתמש באחד לבשר ובשני לחלב הרי לא יתכן שתהיה זיעה בעין, מלבד בליעה חודרת דרך דפנות, וגם זה אינו אלא ספק בש"ס אם הטעם מפעפע בכל הכלי או לא, אולי באופן זה אין לאסור מצד המנהג שהובא במג"א הנ"ל (היינו שלא להגעיל כלי בשר לכלי חלב), וצ"ע. עכ"ל. למעשה כתב שסוגי תנורים המצויים כיום (הספר נדפס בתשל"ט) בעלי שני התאים, שגג התחתון נפרד מרצפת התא העליון וחומר בידוד מפסיק ביניהם, אלא שפס מתכתי צר מחבר את שניהם, וחיבור התא עצמו עם הפס אינו יציקתי רק חיבור חיצוני ע"י ברגים וכדו' וממילא אין העברת טעם מתא אחד לשני דרך הפס הזה (כמבואר בהגהות הגרע"א לשו"ע או"ח סי' תנא על מג"א ס"ק כד לענין ידות הכלים, שאם אינו גוש אחד עם הכלי אלא שנתחברו ביתידות הרי הידות והכלי כשני כלים דאין מפעפע מזה לזה עיי"ש). בנוגע לפס עצמו יש לדון משום ביטול בששים כי בדרך כלל יש בתא עם התבנית והמאכלים ששים כנגד הפס וכדי להסיר גם חשש זה יש לכסות את קצות הפסים המוכנסים לתוך התאים מכאן ומכאן בנייר כסף וכדו' ולמנוע בכך לכל אפשרות של בליעה והעברת טעם ממקום למקום. ע"כ מדבריו.

לאור המתחדש לעיל בדבר האפשרות שלא אסרו זיעה אחר זיעה, נראה שיש מקום להקל בשני תאים (ובמיוחד שלעדוהו של הרב היילפרין לא מצוי התנור מהסוג הראשון). ונראה שאפשר לצרף אף את שיטת הב"ח שמעיקר הדין אין לאסור זיעה של חלב שיד סולדת בה העולה לבשר וגם מתפשטת לצדדין (אף שלמעשה אסר בזה עפ"י תה"ד), דמסתברא דנידון הב"ח חמיר טפי מזיעה המתפשטת בתוך הדפנות לתא העליון ואח"כ כביכול יוצאת ע"י הזיעה העולה מהתבשיל שבתא העליון וחוזרת ונופלת לתוך התבשיל. למעשה, נראה שהבא לקנות תנור חדש, מהיות טוב, ראוי שיקנה תנור המיוצר באופן ששני תאיו מופרדים לחלוטין בהכשר.

יא

בדין מיקרוגל

בתחומין ח (במאמר ההקדמה) נכתב בהתייעצות עם הרבנים הראשיים: הכשרת תנור "מיקרוגל" לשאלת רבים הרינו מודיעים כי ניתן להשתמש בתנורי מיקרוגל בפסח בדרך של כלי בתוך כלי, דהיינו הכנסת כלי החימום, כשהוא מכוסה, לתוך כלי סגור נוסף (כגון כלי אחסון למקרר או אפילו קופסת קרטון סגורה המותאמת לממדי התנור). לפני השימוש בפסח יש לנקות היטב ולהשבית את התנור ל – 24 שעות (הערה: אין לפתוח בפסח את הכלי החיצוני בתוך חלל התנור). עצה זו יפה גם להפרדה בין בשר וחלב: לייחד תיבת קרטון או פלסטיק לחימום החלבי, בו בזמן שהתנור "החיצוני" נשאר "בשרי". ע"כ. פשוט שכל זה במקרוגל שאין בו גוף חימום המיועד להשחמה ודינו כדין תנור רגיל.

עוד הובא שם מאמרו של פרופ' לב, שכתב: המציאות מראה שכאשר קדירה מכוסה בנייר, בחומר פלסטי או בזכוכית, אין האדים מחממים את הדפנות הצדדיים אפילו בשיעור כיד סולדת [ט]. אם הקדירה פתוחה והרבה אדים נפלטים, על אף שרוב האדים נשאבים החוצה (ע"י מאוורר המיועד לכך), יש להניח שהדפנות יתחממו כדי 50 מעלות, דהיינו מעל טמפרטורה של יד סולדת. טוב אפוא, לכסות תמיד את כלי הבישול במכסה כל שהו. על כך העיר העורך: לפי נסיון שערכנו בשני תנורים מסוגים שונים מסתבר שהדפנות והאזור בצדדים אינם מגיעים ליד סולדת, כי האדים נשאבים כהרף עין. ותשובת המחבר: בנסיון מעבדתי בתנור תוצרת וכו' תוצרת ארה"ב מסוג וכו' בהספק גבוה של 1500 וואט והספק בישול של 50% מדדתי שטמפרטורת דפנות הצדדים לאחר חימום מים בכוס מגולה במשך 18 דקות היתה 58 מעלות צלזיוס. המדידה מסובכת ולא ניתן לבצע בתרמומטר רגיל. ע"כ.

לאור כל המתחדש בתנור רגיל, היה מקום להקל במיקרוגל אפי' בלא כיסוי שהרי אינו מתחמם כ"כ כנ"ל בגלל המאוורר הפולט את האדים, וכן משום שאפשר שבישול במיקרוגל אינו דרך בישול מהתורה לעניין בשר בחלב כדרך שי"א שבצליה וטיגון אין בישול ובחמה אין בישול (ראה בספר זה בסי' צא סע' ב בגדרי בישול באיסור והיתר ובשבת וראה ילקוט יוסף איסור והיתר ח"א עמוד מז עמ' קסג ועמ' קסז בדבר האפשרות שאין דרך בישול במיקרוגל). בין כך ובין כך לא ברור מדוע הצריכו שני כיסויים, אחר שפרופ' לב מלמד שהמציאות מראה שכאשר קדירה מכוסה בנייר, בחומר פלסטי או בזכוכית, אין האדים מחממים את הדפנות הצדדיים בשיעור כיד סולדת. וראה שכיסוי

ט. נראה שזיעה חמה נבלעת ופולטת גם בדפנות קרים, אך הדפנות החמות מלמדות שחום הזיעה במקרוגל כיד סולדת בהגיעה לדפנות.

מועיל אפי' בתנור רגיל כמבואר כאן בשו"ע סע' א (וכן ראה סי' צב סע' ח ברמ"א גבי קדירת חלב מכוסה שתחת קדירה של בשר) [י].

יב

סיכום

בגמ' מבואר שאם כיסה קדירה אחר שטיפה נפלה על חתיכת בשר שבתוכה (הנמצאת ע"ג החתיכות), מתערבת הטיפה עם כל מה שבקדירה. ובטעם הדבר פרש"י: שמי השוליים עולין עד פיה ויורדין. וביאר הרשב"א שכדברי רש"י האמת, כי כשהקדירה מכוסה, מים ורתחין שבקדירה מבעבעין ונפלטין בחוץ, ולולי שמגלין אותה ישפך כל הרוטב שבה. איסור והיתר כתב שדין טיפה שנפלה על כיסוי של קדירה כדין טיפה שנפלה ע"ג קדירה נגד הרוטב, שאפשר שבאותו פעם עלתה הרתיחה פעם אחת למעלה בכיסוי ונתערבה הטיפה בתבשיל, אך הכיסוי אסור שהרי בלע גם מהרוטב שעלה. אבל מדברי הרמ"א בסי' צב סע' ז משמע שהזיעה העולה מהתבשיל היא המערבת את הטיפה שנפלה עם התבשיל ולפ"ז יש מקום להבין שהכיסוי נאסר משום בליעת זיעה ושזיעה מפליטה מהכיסוי. אולם בשו"ת טוב טעם ודעת דקדק מדברי הרא"ש שהובאו בשו"ע בסי' צב סע' ח שאין זיעה אוסרת אלא בכעין דברי הרא"ש: מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה. אך אין ללמוד מהרא"ש לאסור זיעה אחר זיעה ועל כן יש להתיר לבשל בשר בתנור ואח"כ חלב כי גג התנור לא בלע אלא מזיעת הבשר ואין לחשוש שזיעת החלב תפליט זיעה זו ותורידה לקדירה. לדבריו אין בדברי הרמ"א לסתור דבריו. אולם מהרש"ם תמה עליו וכן ביביע אומר הקשה עליו מדין הכיסוי. לישיב דברי שו"ת טוב טעם ודעת התבאר שאפשר שאף הרמ"א לא אסר בקדירה משום הזיעה אלא רק חידש שהזיעה מפליטה את בליעת הכיסוי (וכך משמע מפמ"ג), והיותר נראה שהרמ"א איננו חולק על איסור והיתר רק ביאר שאם אנו רואים זיעה על הכיסוי אנו חוששים שמא הרתיחה העלתה את גוף הרוטב. הבנה זו קשה לכאורה מדברי הרמ"א בסי' קח סע' א שכתב שאם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין מותר בזה אחר זה אלא אם כן הזיע המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדירה כדלעיל סי' צ"ג. התבאר שיש להכריח ברמ"א שזיעת אוכלין אינה אוסרת וכוונתו שאם הזיעה מכוח משקין שבקדירה שאז אסור בזה אחר זה כי חוששין שמא עלתה הרתיחה. מתוך כך

י. בתשובה למכתבי, קבלתי מהרב ישראל רוזן ראש מכון צומת הבהרה. לדעתו דין מקרוגל כדין תנור רגיל ויש לחשוש שאכן מגיעה הזיעה ל"ס, וביותר יש לחוש שהקרינה השורה בכל חלל התנור מוסיפה לחמם את הזיעה. למעשה הסכים שדי בכיסוי אחד כגון שקית פלסטית או צלחת הפוכה ואין צריך הרמטיות כלפי הזיעה דקלישא. לדבריו מה שנכתב בתחומין שני כיסויים הוא משום שכך מקובל ב"שוק הכשרות" למהדרין, כגון מזון במטוסים שהאוכל מחומם בתנור טרף.

התברר שמה שהתיר השו"ע בסי' קח סע' ב לבשל שתי קדירות בתנור קטן סתום ולא חשש לזיעה, הוא משום שאינו חושש לזיעה כלל אם לא באופן של הרא"ש (ואע"פ שזיעת האיסור עלולה לפול לקדירת ההיתר), או אפשר שמירי בתנור שגגו טיח ואבנים שאינו מזיע ואם מזיע פוגם את הזיעה. אף הרמ"א מסכים עם המחבר אם מבשל כשעה שעתיים אך לא בהטמנה ממושכת, כמבואר במ"א ובחוו"ד.

מתוך כך התבאר שרבים מהפוסקים האחרונים אסרו את השימוש בתנור לבשר וחלב בזה אחר זה לפי שהבינו שיש לאסור זיעה אחר זיעה ודלא כמובא בשו"ת טוב טעם ודעת וכנ"ל. ויש שהתירו בדיעבד, ויש שהתירו אף לכתחילה בצירוף מספר ספיקות יחד עם ליבוץ קל בתנור ע"י חימומו למשך זמן לחום הגבוה ביותר, ומה טוב אם ימתין מעת לעת. למעשה נראה שהעולם כבר מחמיר בדין זה ומקפיד לקנות תנור עם שני תאים. אכן יש מי שכתב שאין להתיר אפי' בשני תאים המחוברים ביציקה אחת. למעשה בתנור המצוי יש חומר בידוד בין גג התחתון לרצפת העליון מלבד פס מתכתי צר המחבר את שניהם, ובו אפשר להקל. ומה טוב שהקונה תנור חדש יקפיד על שני תאים נפרדים לגמרי בהכשר. ובמיקרוגל נראה להקל ע"י שיכסה תמיד את תבשילי הבשר או החלב. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קט סעיף א

בדין ביטול יבש ביבש מין בשאינו מינו כשודאי ירגיש טעם האיסור

(א) הקדמה. (ב) יבש ביבש מין במינו. [א] סוגיית הגמ' ופסיקת הראשונים כמובא בב"י. [ב] רא"ש: האיסור נהפך להיות היתר. [ג] הרשב"א: אסור לאוכלן יחד או לבשולן יחד. **(ג) יבש ביבש מין בשאינו מינו.** [א] טור: לכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה. [ב] התרומה: צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם. [ג] ביאור מחודש ברשב"א לאור דברי הט"ז וחוו"ד, וביאור שיטת הרא"ש במין בשאינו מינו. **(ד) שיטות השו"ע והרמ"א. (ה) בירור בשיטת הש"ך. (ו) סיכום.**

א

הקדמה

מוסכם על רוב הראשונים שיבש ביבש מין במינו בטל ברוב (מלבד רמב"ם רש"י ראב"ד המצריכים שישים). הרא"ש כתב שהאיסור נהפך להיתר, אבל דרכי משה כתב בדעת הרשב"א שאין האיסור נהפך להיתר. ובאשר למין בשאינו מינו הטור כתב שלכאורה דינו כמין במינו, אך הביא שספר התרומה מצריך ששים שמא יבשלם. להלן תתברר הזיקה שבין שתי השיטות בדין מין במינו לבין שתי השיטות במין בשאינו מינו,

והנפק"מ לדינא בזה לעניין איסור תורה בתערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו כשודאי ירגיש את טעם האיסור בכל כף וכף שמכניס לפיו.

ב

יבש ביבש מין במינו

א. סוגיית הגמ' ופסיקת הראשונים כמובא בב"י

בפרק גיד הנשה (דף צט ב – דף ק א) אהא דתנן ג"ה שנתבשל עם הגידים בזמן שאינו מכירו כולם אסורין וכן חתיכה של נבלה או של דג טמא שנתבשלו עם החתיכות בזמן שאינו מכירן כולן אסורות, מקשינן בגמרא וליבטלי ברובא, ומשני אגיד – בריה שאני, ואחתיכה משני – בחתיכה הראויה להתכבד. משמע דאי לאו טעמא דבריה וחתיכה הראויה להתכבד הווי בטלי ברוב וה"נ משמע בר"פ התערובות (זבחים דף עב א) ובריש ביצה (דף ג ב). וכתבו התוספות (חולין דף ק א ד"ה בריה שאני) והרא"ש (פג"ה סי' לז) והרשב"א (תוה"א ב"ד ש"א דף יז א) והר"ן (חולין דף לו א ד"ה גרסי בגמ'), דאפילו איסורא דרבנן ליכא כדמשמע הכא. ואף על פי שראב"ד (הובא בר"ן שם בתחילת הדיבור) פירש דהא דמקשי וליבטיל ברובא לאו ברובא ממש קאמר דהיינו חד בתרי דהא מדרבנן ששים בעינן אלא ברביה קאמר דהיינו ששים, וכן נראה מדברי רש"י, וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם שכתב בפרק ט"ו (מאכ"א ה"ד) נפל חלב כליות לחלב האליה ונמוח הכל אם היה חלב האליה (בשנים כחלב) [כשנים בחלב] הכליות הרי הכל מותר מן התורה אפילו חתיכת נבילה שנתערבה בשתי חתיכות של שחוטה הכל מותר מן התורה אבל מד"ס הכל אסור עד שיאבד דבר האסור מעוצם מיעוטו וכו', כבר הביאו הרשב"א והר"ן ראה וכו'. וכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך (ב"ד ש"א יז ריש ע"ג) שעל הסכמה זו שהסכימו רובן של ראשונים דיבש ביבש בטל ברוב ממש אנו סומכין ועושיין מעשה וכן פסק בספר התרומה (סי' נ ד"ה הלכך) (וסמ"ק) (וסמ"ג) [לאוין קמ וקמא נג].

ב. רא"ש: האיסור נהפך להיות היתר

ז"ל הרא"ש בחולין פ"ז סי' לז (הביאו הב"י): אבל דבר שאין בריה ולא חתיכה הראויה להתכבד בטל ברוב ואפילו איסור דרבנן ליכא כדמשמע הכא. ויראה שמותר לאוכלן כאחת וכו', דלא משום ספיקא שרינן ליה דאפילו אי אכיל ליה חדא חדא ליכא אלא חדא ספיקא וספיקא דאורייתא לחומרא. אלא משום דגזירת הכתוב הוא דכתיב אחרי רבים להטות הלכך חד בתרי בטל ונהפך איסור להיות היתר ומותר לאוכלן אפילו כולן כאחת. ומדרבנן החמירו במין במינו היכא שנתבשל יחד קודם שנודע תערובתו ולא נקרא עדיין עליו שם היתר להצריכו ששים אע"ג דלא יהיב טעמא גזירה אטו מין בשאינו מינו. אבל מין ומינו בדבר יבש ונודע תערובתו נעשה היתר גמור ואפילו מדרבנן לא אצרכוה ששים כיון דאף אם נתבשל לא יהיב טעמא וכו'. הלכך נראה דאם בשל שלשתן כאחד או בשלן עם חתיכות אחרות דהכל מותר ולא אמרינן נהי דכל זמן שהוא

יבש הוא בטל ברוב מ"מ כשבשלו נפלט טעמו ואוסר. דלא מצינו דבר המותר לאוכלו שיהא צירו אסור וכו'. ואע"ג דמין במינו אוסר עד ששים היינו קודם שנודע תערובתו וגזרו חכמים שיאסר בששים אע"פ דלא יהיב טעמא גזירה אטו מין בשאינו מינו דיהיב טעמא אבל אחר שנודע תערובתו ונתבטל ברוב ונהפך האיסור להיות כולו מותר ויכול לאוכלן אפילו בבת אחת שוב לא יתכן לומר שתאסור פליטתו.

מיהו אם ניתוסף עליו איסור. עד שנתרבה על ההיתר מצא מין את מינו ונייעור. וכן הדין בכל איסורין שנתבטלו לא מיבעיא מין בשאינו מינו ביתר מששים ואחר כך נתוסף איסור שמצטרף עם הראשון לאסור שהרי נצטרף יחד טעם האיסורין ונותן טעם בהיתר. וגם מין במינו בדבר לח ביתר מששים מצטרף האחרון עם הראשון אע"ג דלא יהיב טעמא וכו'. אלא אפילו מין במינו בדבר יבש שנתבטל ברוב היתר אפילו מדרבנן ואחר כך נתוסף איסור מצא מין את מינו ונייעור. והטעם הנכון שבו משום דאף כי נתבטל האיסור ברוב היתר והותר לאכילה אם אחר כך הוכר האיסור מתוך ההיתר פשיטא שאסור לאוכלו. וכאשר נתערב בו שוב איסור הכיר מין את מינו ונייעור מבטולו וניתוסף עליו. והוי כאילו הוכר האיסור וכו' ואין כאן עוד ביטול וחזר להיות אסור מכאן. עכ"ל הרא"ש.

מבואר ברא"ש דיבש ביבש מין במינו נהפך האיסור להיתר מגזרת הכתוב ואינו מדין ספק, ולכן מותר לאכול את ג' החתיכות יחד אע"ג שודאי אוכל איסור, ואף מותר לבשלן אחר שנודעה התערובת ואין לחוש לפליטה מהאיסור כי הוא נהפך להיתר. אעפ"כ אם נתוסף עליו איסור חוזר ונייעור ודמי להוכר האיסור דפשיטא דאסור לאכלו.

ג. הרשב"א: אסור לאוכלן יחד או לבשלן יחד

אבל הרשב"א בתורת הבית ב"ד ש"א (דף קז, דף יז ב), כתב: אבל יבש ביבש שהוא יכול לאכול כל החתיכה בפני עצמה אוכל כל חתיכה בפני עצמה וכשאוכל זו אני אומר לא זו היא האסורה וכן בכל אחת ואחת וכשאוכל האחרונה שבכולן אני אומר במה שכבר נאכל היה האיסור וזו של היתר היא ולפיכך אוכל כל אחת בפני עצמה ואינו חושש דכיון שיש שם כדי שיעור ביטול דאורייתא דמדאורייתא חד בתרי בטיל. ואפשר לומר בכל אחת שמא עכשיו אינו אוכל את האיסור, הקילו בו אף מדבריהם שלא להצריכו ששים כשאר האיסורין ודוקא לאכול כל אחת בפני עצמה אבל לבשלן יחד אסור שהרי חזר האיסור להתערב עם ההיתר והרי הוא כשאר האיסורים הנבללין. ומיהו אפשר שאם בישל מקצתן לצד אחד ומקצתן לצד אחד שהכל מותר. ומן הטעם שכתבתי שבשעה שאוכל אלו שנתבשלו יחד אני אומר עכשיו אינו טועם את האיסור שמא בתוך האחרים הוא שנשאר וכן בשעה שחוזר ואוכל את השאר אני אומר שמא האיסור כבר נאכל ואלו כולן היתר אבל לערב את הכל ולאכול אסור. עכ"ל. וראה ט"ז סי' קט ס"ק א שמן התורה מותר אפי' שלושתן יחד, וכתב במשב"ז שם שכך פשוט ברשב"א.

הרא"ה שם כתב על דברי הרשב"א: עוד כתב דטעמא דמילתא דיבש ביבש חד בתרי בטיל משום דכיון דליכא טעמא והרי הוא אוכלן אחת אחת על כל אחת ואחת שהוא אוכל אני דן לא זו היא האסורה ובאחרונה אני דן שהאיסור במה שכבר נאכל. ע"כ. וזה אינו נכון כלל שהרי על כל פנים אחת מהן הוא אוכל באיסור. אבל הנכון דרובא דאורייתא הוא כל היכא דליכא טעמא וגזירת הכתוב הוא, וכיון דכן כל היכא דליכא בליעה כלל אוקמוה אדינא דאורייתא. וכל מין במינו נמי אפי' כל היכא דע"י בשול מדינא דאורייתא בטיל דכל היכא דליכא טעמא מדאורייתא ברובה בטל, אלא דכיון דע"י בשול דאיכא בליעה ודכוותה במין ושאינו מינו איכא טעמא אחמור רבנן ובעו ששים והיכא דיבש ביבש אוקמוה רבנן אדאורייתא.

נראה שהרא"ה מבין שלדעת הרשב"א אין האיסור הופך להיות היתר ועל כן כשאוכלן יחד גזרו אטו שאינו מינו כמו מין במינו לח בלח, אבל כשאוכל כל אחת בפני עצמה מותר כדין תורה משום הספק, וזהו שכתב הרשב"א שאם מבשלן יחד חזר האיסור להתערב עם ההיתר, ודלא כרא"ש הסבור שהאיסור נהפך להיתר וממילא מותר לבשלן יחד כי לא מצינו דבר המותר לאוכלו שיהא צירו אסור (לפ"ז מה שהסכים הרא"ה שבבישול חשיב כלח בלח וגזרו אטו שאינו מינו, היינו דוקא כשבושל קודם שנודעה התערובת וכשיטת הרא"ש. ולהלן תתבאר אפשרות שאסר אף כשבושל אחר שנודעה התערובת). אף בדרכי משה אות ד, כתב שלדעת הרשב"א אין האיסור נהפך להיתר, וז"ל: ונראה כי הרשב"א דאוסר (בבישול) אזיל לטעמיה דצריך לאוכלן אחד אחד, ואם כן לא אמרינן דאיסור חזר להיות היתר, אלא מתירין לאכול בב' בני אדם משום דכל אחד י"ל שהוא אוכל היתר ושרי מספיקא וכו'. עכ"ל.

בחלקת יואב (תניינא סי' טז ד"ה והנלפע"ד) כתב: הא דאיסור מיעוט בטל ברוב היתר הוא רק מטעם דנהפך איסור להיות היתר דאם לא היה נהפך היה אסור מהתורה אף לאכול כל אחד בפני עצמו מטעם כל קבוע כמחצה על מחצה דמי דאף באינו ניכר הוי קבוע מהתורה כיון שלא נהפך להיות היתר כמו שאמר הר"ן בפרק גיד הנשה סי' תתכ"ח בד"ה ובנמצא [א]. ועל כן הכריח שאף הרשב"א שאוסר לאוכלן יחד ודאי היינו רק

א. ראה שם שהוסיף: וע"ז תמהו כל האחרונים (עיי' פמ"ג פתיחה להלכות תערובות פ"א ח"א) מנא הא מילתא דמיעוט איסור בטל ברוב היתר, והרי מקרא דאחרי רבים להטות לא שמעינן רק דאין לנו לחוש על המיעוט רק אמרינן שזהו מהרוב וכמו בדיינין דאמריי שהאמת הוא עם הרוב, אבל בתערובות שאנו יודעים שהמיעוט אמת כמו הרוב איך מותר לאכול התערובות. ואין לומר דאמרינן על כל מה שנוטל לאכול דהוא היתר, זה ליתא, חדא הרי גם בתערובות לח בלח אמרינן ביטול, ועוד דגם ביבש ביבש אי לאו דנהפך הוי קבוע מהתורה. ולפענ"ד פשוט דזה נפיק מהא דאמרה תורה בדיינים דהמיעוט מחויב להסכים עם הרוב ולחתום על הפסק וכו' (אך כ"ז אם הם יושבין ביחד, אבל אם אינם ביחד אף שאנו פוסקין כהרוב מ"מ אין המיעוט מחוייבין לבטל דעתם).

מדרבנן, דאם לא כן איך מותר לח בלח ברוב מהתורה. וראה משב"ז ס"ק א שכתב: ומה שהתמירו שלא לאכול בבת אחת, הוא דעת הרשב"א, ומדרבנן הוא, ומן התורה מודה הרשב"א דמותר לאכול בבת אחת וכ"מ בארוך והוא פשוט. ושמא לפ"ז אף הרמ"א סבור שהאיסור אינו נהפך להיתר רק מדרבנן. אבל אפשר שהרמ"א סבור שלדעת הרשב"א אין האיסור הופך להיות היתר ולא התירה תורה בזה אלא משום ספק ואע"ג שספק דאורייתא לחומרא מהתורה, מ"מ כאן התירה התורה את הספק שנאמר אחרי רבים להטות. על כן אסור לו לאוכלן יחד אם מדין תורה או רק מדרבנן. נראה שזו דעת הגר"א דבס"ק ו ביאר בדעת הרשב"א דטעם הביטול דעל כל אחד שאוכל אומר זה הוא ההיתר מה שאין כן בבת אחת, ולאפוקי משיטת הרא"ש שהביאה הגר"א בס"ק ו, וז"ל: והרא"ש פליג על כל זה ומתיר אף לאכלן בב"א וכתב דהאיסור נהפך להיתר ולא משום ספיקא, דגזירת הכתוב היא אחרי רבים להטות וכו'. ע"כ. אלמא לדעת הרשב"א התורה התירה זאת רק משום ספק ולא משום שהאיסור נהפך להיתר (וממילא אפשר שמהתורה אסור לאכלן יחד, או אף שמהתורה מותר מ"מ חכמים עשו כאן גדר הואיל ושורש ההיתר משום ספק, וכנ"ל).

חלקת יואב לא ביאר מה ראו חכמים לומר שהאיסור לא הפך להיתר ולגזור שלא לאוכלן יחד ולא לבשלן יחד. נראה שאכן אפשר לבאר שאף לרשב"א האיסור נהפך להיתר ושפיר גזרו חכמים, ויתבאר הדבר מתוך שיטות הראשונים והאחרונים בדין יבש ביבש מין בשאינו מינו.

ג

יבש ביבש מין בשאינו מינו

א. טור: לכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה הרא"ש סתם דבריו בענין יבש ביבש מן בשאינו מינו. אולם הטור כתב: ולכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה כגון שנפרד לחתיכות דקות שאין ניכר בין זה לזה. נראה שהטור מבין מהרא"ש שגזירת הכתוב חלה אף על מין בשאינו מינו ואף בזה נהפך האיסור להיתר, ומותר לאכול את ג' החתיכות יחד אע"ג שיטעם טעם האיסור דאין לחלק בין האוכל את גוף האיסור שמותר במין במינו אע"ג שידוע שאיסור בפיו, לבין האוכל את גוף האיסור ואף חש בטעמו יחד עם טעמים אחרים. וכך כתב פמ"ג בשער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה, בכיאורו לטור, דכל שאי אפשר להפריד ולהכיר בטל הוא אף שטועם טעמא דאיסורא, דגזירת הכתוב הוא אחרי רבים להטות. ע"כ. אין זה דומה לתערובת בלח שההיתר הופך לאיסור ע"י שקיבל טעמו של האיסור, דטעם כעיקר. לפ"ז מוכרחים לומר שאף אם בישל את התערובת אחר שנודעה התערובת, אין לאסור (אע"ג שטועם טעם איסור) וכביאור הרא"ש למין במינו דלא

עכ"ל. צריך בירור בשיטת הר"ן לאור המובא בש"ך סי' קי ס"ק יד, שלדעת הר"ן אין קבוע אלא קבוע דחנניות הנזכר בגמ' והמובא בשו"ע סע' ג, דאין בו אלא חידוש.

מצינו דבר המותר לאוכלו שיהא צירו אסור [ב]. ההבנה שאף במין בשאינו מינו (בדוגמא שהובאה בטור) נעשה האיסור להיתר גמור, מחייבת לומר שאף אם ביטלו את התערובת אחר שנודעה, ולא היה ששים בהיתר כנגד האיסור, מותר (אם לא שנגזור בזה מאיזה טעם). והדבר מפורש באו"ה כלל כג דין ח, והובאו דבריו בש"ך סי' צח ס"ק ו, והיינו כנלמד משיטת הרא"ש במין במינו יבש ביבש (וראה עוד להלן ביאור פשט לשון הרא"ש לאור דברי הטור ואו"ה). נראה שלמעשה הסכים הטור עם ספר התרומה כמובא לקמן.

ב. התרומה: צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם

קושיית האיסור והיתר על ספר התרומה:

הטור הוסיף: אבל בעל התרומות כתב דוקא שנתערב במינה אבל מין בשאינו מינו אפי' יבש ביבש צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם. באיסור והיתר הנ"ל (כג ח) דחה דברי סה"ת: דאי מכיר בתערובתו קודם הבישול היה מותר אף לבשלן יחד לבדן לכתחילה כדאיתא ברא"ש, ואי לא ידע בו עד שיתבטלו אם כן צריך ס' מטעם דהוי אסור לח (כמו שכתב הרא"ש בדין יבש ביבש לח בלח). מבואר שלהבנת או"ה אין דברי סה"ת עולים עם שיטת הרא"ש שהאיסור נהפך להיתר.

אכן איסור והיתר מסכים שיבש ביבש בששים, אע"ג שודאי אין הטעם משום שאם יבשל יתן טעם, וז"ל: משום דמין בשאינו מינו חמור יותר מבמינו אף בדבר יבש שאין נ"ט זה בזה לפי שנקרא דבר שיש לו תקנה דיכול קצת להכיר האיסור ולהסיר. ומ"מ בטל שפיר בס' דמאחר שהוא כ"כ מועט ואינו מוצאו נקרא שפיר דבר שאין לו תקנה, ועוד דהתורה לא התירה כי אם מן במינו. עכ"ל. מבואר שלסברת או"ה אין לאסור יבש ביבש בששים אלא מטעם דיכול קצת להכיר. אכן הש"ך בסי' צח ס"ק ו, כתב שטעמו של או"ה דחוק [ג]. הרשב"א בחידושו דף צז ב, כתב: ומיהו במין בשאינו מינו אף ביבש אסור עד דאיכא ששים, וכדאמר רבה (זבחים דף עט א וכעין זה בחולין דף צז ב) אמור רבנן ברובא ואמור רבנן בששים, מין במינו ברובא מין בשאינו מינו בס', וטעמא דמלתא משום דאם בא לבשל יחד הרי טעמו של איסור ניכר בו ולפיכך אף ביבש אינו

ב. ואכמ"ל בשיטת הטור בדוגמאות נוספות למין בשאינו מינו שהובאו בש"ך סי' ח, ויתבאר במאמר הבא.

ג. דהנה מה שחידש שביטול בששים מהני מצד המיעוט ולא מצד ביטול טעם הוא דבר חדש. והן אמנם הרמב"ם במא"א פט"ו סעי' ד', כתב כן, אך הרמב"ם לשיטתו דזה אף במין במינו, ונראה ששיטת הרמב"ם מיוסדת על הבנתו שטעם כעיקר מדרבנן, וממילא הצורך בששים נובע משום מיעוט האיסור, ואין זו שיטת האו"ה שכתב בכלל כג דין א, שהלכה כר"ת דטעם כעיקר. ומה שכתב דאפשר שהתורה לא התירה מין בשאינו מינו, נראה שכוונתו אפי' קודם בישול, לפי שטעם טעם האיסור. וראה בש"ך סי' קט ס"ק י, מה שדן בדברי הגהת מהרא"י בש"ד, שלתוס' מין בשאינו מינו אסור מהתורה.

בטל ברובא. נראה שהטור יעמיד את דברי רבא במין בשאינו מינו שנותן טעם ולא ביבש ביבש. וראה יפה תואר סי' קט ס"ק ד דלא הוזכרה גזירה זו (יבש ביבש מין בשאינו מינו בששים) בגמרא, ראה פמ"ג בשער התערובות ח"א פ"ב ד"ה ודע דהרשב"א.

לדרכי משה סה"ת כרשב"א שאין האיסור הופך להיתר :

דרכי משה כמובא לעיל, למד שלדעת הרשב"א אין האיסור נהפך להיתר אפי' במין במינו, ופשוט אפוא שאף בשאינו מינו אם יבשל אפי' אחר שנודעה התערובת יתן האיסור את טעמו בהיתר. לפ"ז יש להעמיד את ספר התרומה כביאור דרכי משה לרשב"א. וכבר הביא הרשב"א בחידושיו לדף צז ב את ספר התרומה.

לט"ז סה"ת כרא"ש, ובישול חשיב כהוכר האיסור :

הט"ז בס"ק ב, הקשה על סברת סה"ת להצריך ס' כדי שלא יבוא לידי איסור תורה, וז"ל: וקשה לי שכיון שקודם הבישול נתבטל ברוב ואי בעי שרי למיכליה מדאורייתא ונעשה כהיתר גמור ולמה יאסר אח"כ מן התורה בבישול, ומאי שנא מההיא דסי' צח בסע' ב בנתערב במינו ואינו מינו דאמרינן מינו רבה עליו ואין איסור במה שיתן האיסור אח"כ טעם באינו מינו כיון שכבר נעשה היתר ומן התורה אין צריך ס' ה"נ נימא הכי, וי"ל דשם אע"פ שגם האיסור נ"ט לאינו מינו, מכל מקום אין הטעם נרגש בפני עצמו, מה שאין כן בדין זה שטעם האיסור נרגש בפני עצמו. עכ"ל הט"ז. וביאר משב"ז דבאינו מינו טעמא לא בטיל והוה כהוכר האיסור ומן התורה אסור כשבשלים יחד, ומיהו ביבש אוכל מן התורה ואי טעים טעמא דאיסורא וודאי פולט ומדרבנן אסור.

חוו"ד : לסה"ת חשיב כהוכר האיסור אף כשאוכל את כל התערובת יחד.

הסבר הט"ז ומשב"ז מאפשר לחבר בין ספר התרומה לרא"ש, שהרי מודה הרא"ש בהוכר האיסור, ואפי' מין במינו חזר לאיסורו, כגון כשרבה עליו האיסור. לפ"ז אפשר שאף הרא"ה אסר במין בשאינו מינו שנתבשל אפי' אחר שנודעה התערובת, ראה מה שדובר בזה לעיל. אלא שלפ"ז צריך בירור מדוע ספר התרומה מצריך ששים שמא יבשל, והלא אף אם יאכל בלא בישול ודאי יחוש בטעם האיסור וממילא צריך להיות אסור מהתורה דחשיב כהוכר האיסור. נראה על כן שלדעת הט"ז אין לקבל את מה שכתב משב"ז בדעת הטור (כנ"ל) שאף כשאוכל את ג' החתיכות ובתוכם חתיכת האיסור מין בשאינו מינו, מותר מהתורה, דכל שאי אפשר להפריד ולהכיר בטל הוא אף שטועם טעמא דאיסורא, דגזירת הכתוב הוא אחרי רבים להטות. לדעת הט"ז התורה התירה מין בשאינו מינו ביבש רק כשספק אם נכנס איסור לפיו (כגון שנפרך לחתיכות קטנות כדברי הטור אך אינו ודאי שבכל כף שמכניס לפיו יש מן האיסור), ראה חוו"ד ס"ק ה, וזהו שכתב משב"ז ס"ק ג: ואי טעים טעמא דאיסורא וודאי פולט ומדרבנן אסור, כנ"ל (הא אם ודאי יחוש בטעם כגון שאוכל את כל התערובת, ודאי אסור לאוכלה). חוו"ד ס"ק

ה הוסיף שגזרו אף במין במינו שלא לאוכלן שלשתן יחד, כיון דכשנגדו באינו מינו אסור מן התורה (היינו כשאוכלן יחד).

באמרי ברוך (הובא בילקוט מפרשים) על ש"ך ס"ק י, כתב: והמעין היטב בלשון בעה"ת יראה דפשיטת משמעות דבריו מורים דבא"מ יבש ביבש אף מה"ת אינו בטל ברוב ורק מין במינו בטל ברוב מה"ת מטעם משום שטעם של איסור אינו יכול להיות ניכר אפילו כשיבשלם יחד ומינה דבאינו מינו כיון שיכול להיות ניכר ע"י בישול אף בעודו יבש ביבש אין הביטול מן התורה, אמנם לא כן דעת הר"ן דהא מסיים לא ליתי לידי טעמא דהוי איסור דאורייתא וכו'. עכ"ל. אם נקבל את דיוקן, הרי שכוונת סה"ת דאם מחוייב בכל טעימה לטעום מטעם האיסור הוי כאוכל את כל התערובת ואסור מהתורה במין במינו וכהבנת חו"ד. והרשב"א בחידושיו לחולין דף צז ב כתב כעין המובא בספר התרומה: מין בשאינו מינו בששים דאם בא לבשלן יחד הרי טעמו של איסור ניכר בו ולפיכך אף ביבש אינו בטל ברובא. ובחלקת יואב (תניינא סי' טז, ד"ה ודע) כתב: ודע דלכאורה נראה מדברי הרשב"א דמין בשא"מ ביבש מה"ת לא בטל מטעם דחשיב תיכף ניכר האיסור ע"י הטעם ולא מחמת גזירה שמא יבשלן. וכן נראה מדברי הרא"ה שהובא בש"ך סי' קב ס"ק ח. וכן בדברי בעל התרומות שבטור סי' קט אינו מבואר שהוא מחמת גזירה, רק בדברי הר"ן וכו'. ע"כ. ואם כן אף הרשב"א מצטרף לכך שבמקום שודאי יחוש את טעם האיסור אינו בטל ברוב מהתורה אפי' בלא בישול.

ג. ביאור מחודש ברשב"א לאור דברי הט"ז וחו"ד, וביאור שיטת הרא"ש במין בשאינו מינו.

לאור דברי הט"ז וחו"ד אפשר לחדש שאף הרשב"א סבור שהאיסור נהפך להיתר וכשיטת הרא"ש, ודלא כדרכי משה שלמד שלדעת הרשב"א אין האיסור נהפך להיתר וכנ"ל. ומסתברא דהט"ז כתב דבריו בס"ק ג אחר שהסכים עם פסיקת המחבר כרשב"א וכעולה מדבריו בס"ק א. היינו, הרשב"א מסכים עם ספר התרומה (כפי שהביאו בחידושיו) שמין באינו מינו אסור שמא יבשלם יחד (אך בלא בישול אין איסור מהתורה במקום שלא בהכרח יחוש בטעם האיסור). ואם יאכל את ג' החתיכות יחד ויחוש בטעם, אסור מהתורה אף בלא בישול (כחו"ד, ולכך מצטרפים גם אמרי ברוך וחלקת יואב כנ"ל). ומין במינו אסור אפי' שבושל אחר שנודעה התערובת גזרה אטו שאינו מינו, ואסור לאכול את ג' החתיכות יחד גם כן גזירה אטו שאינו מינו. ועולים הדברים אם מה שכתב משבצות זהב דפשיטא שהרשב"א אוסר יחד מדרבנן.

מעשה יש לדון אף בשיטת הרא"ש בדין יבש ביבש. דהנה הטור כתב לעיל דאפשר שאין חילוק בין מין במינו למין שאינו מינו, ומסתמא סבור שאין בדברי הרא"ש ראייה כנגדו, אך מאידך גיסא העלה הט"ז סברא דאף לשיטת הרא"ש (שהאיסור נהפך להיתר) יש לאסור מהתורה במין בשאינו מינו שנתבשל אפי' אחר שנודעה התערובת לפי שבזמן

הבישול האיסור הוכר, וממילא לאסור מדרבנן גם קודם הבישול שמא יבוא לבשל וכשיטת ספר התרומה.

נראה שאכן דברי הרא"ש סתומים וניתנים להתפרש בשני אופנים. ז"ל הרא"ש (מתוך דבריו שהובאו לעיל): ומדרבנן החמירו במין במינו היכא שנתבשל יחד קודם שנודע תערובתו ולא נקרא עדיין עליו שם היתר להצריכו ששים אע"ג דלא יהיב טעמא גזירה אטו מין בשאינו מינו, אבל מין ומינו בדבר יבש ונודע תערובתו נעשה היתר גמור ואפילו מדרבנן לא אצרכוה ששים כיון דאף אם נתבשל לא יהיב טעמא וכו'. ע"כ.

להבנת הטור את הרא"ש מין בשאינו מינו כמין במינו, דאם איתא דמין בשאינו מינו שנתבשל אחר שנודעה התערובת אסור מהתורה כהבנת ספר התרומה, מדוע לא גזרו במין במינו אטו מין בשאינו מינו, כדרך שכתב הרא"ש גבי מין במינו שנתבשל קודם שנודעה התערובת, ועל כרחק אפוא לומר, שאף במין בשאינו מינו הפך האיסור להיתר. זוהי אף הבנת או"ה שאין הרא"ש מצריך ששים במין בשאינו מינו מהחשש שמא יבשל אלא מטעם אחר וכנ"ל.

אבל להבנת הט"ז משמע מדברי הרא"ש דדוקא במין במינו לא הצריכו ששים דאף אם נתבשל לא יהיב טעמא, אבל במין בשאינו מינו דיהיב טעמא ודאי אסור דחשיב כהוכר האיסור, ועולים דברי הרא"ש עם ספר התרומה דאם נתבשל אסור מהתורה. נראה שלשיטת הט"ז יש לפרש ברא"ש דאם נתבשל קודם שנודעה התערובת הרי זה ככל מין במינו לח בלח שגזרו בו אטו שאינו מינו לח בלח, אבל אחר שנודעה התערובת אין לגזור אטו תערובת מין בשאינו מינו כי זה דבר לא מצוי שתהיה תערובת מין בשאינו מינו שנודעה התערובת בלא שהוכר האיסור (ומה שהרא"ש מתיר לאכול את ג' החתיכות יחד במין במינו, אפשר שגם כן לא גזרו בזה אטו שאינו מינו, או שלהבנתו מותר מהתורה לאוכלן יחד דלא חשיב כהוכר האיסור וכביאור משב"ז לטור).

נמצא לפ"ז שנקודת המחלוקת בין הרא"ש לרשב"א כדלקמן: לרא"ש אין גזרין אטו שאינו מינו (כי אינו מצוי), ולכן מותר לכתחילה לבשל את תערובת מין במינו ואף לאכול את ג' החתיכות יחד, ואילו לרשב"א אף שהאיסור נהפך להיתר, גוזרים בשניהם אטו שאינו מינו, דבשאינו מינו אסור מהתורה כשהוכר האיסור והיינו כשטועם את טעמו אם אוכל את ג' החתיכות יחד או אחר שמבשלן.

עפ"ז תתיישב קושיית חלקת יואב (תניינא סי' טז ד"ה ובאמת הא דהרשב"א): ובאמת הא דהרשב"א ז"ל אוסר בנתבשל אחר הביטול ביבש, וחולק על הרא"ש ז"ל, תמוה מאוד דהרי דברי הרא"ש מוכרחין דאל"כ איך תרומה עולה בק"א לר' יהודה (שבת דף קמא) וטוחנם ואופה אותם אח"כ, והרי אסור מה"ת לר' יהודה כיון דנעשה לח בלח (ומין במינו בכל שהוא), ולא עוד, אלא אפילו ביבש יהיה אסור לר"י מחמת גזירה שמא יבשלם ויהיה אסור מה"ת, כמין בשא"מ לדידן, וכו', אלא על כרחק דכל שנתבטל שוב אינו חוזר להיות אסור לכשנתבשל וכהרא"ש ז"ל, רק במין בשאינו מינו הטעם משום דהוי כהוכר האיסור ע"י הרגשת הטעם. עכ"ל. לאור המתבאר לעיל דברי הרשב"א

מיושבים, דכיון שהוא משום גזירה אף לר' יהודה עולה בק"א. אם נקבל את הכרחו של חלקת יואב הרי שנוכל להכריע בפירוש הרשב"א שהאיסור נהפך להיתר כביאור המתחדש לאור דברי הט"ז והחוו"ד, ולדחות את הבנת דרכי משה ברשב"א שאין האיסור נהפך להיתר.

ד

שיטת השו"ע והרמ"א

השו"ע פסק כרשב"א במין במינו שלא לאוכלן יחד ולא לבשלן יחד, ולא הזכיר היתר בתערובת בשאינו מינו, ומסתמא מסכים עם ספר התרומה כעולה מהב"י. לפ"ז אפשר שסבור שאין האיסור נהפך להיתר כהבנת דרכי משה את הרשב"א וספר התרומה. או אפשר שסובר כט"ז שעל אף שהאיסור נהפך להיתר מ"מ במין בשאינו מינו שבשול אחר שנודעה התערובת אסור מהתורה דחשיב כהוכר האיסור, וגזרו במינו אטו בשאינו מינו. ואף לאוכלן יחד בלא בישול אסור, גזירה אטו שאינו מינו דאסור מהתורה כשאוכלן יחד אפ' בלא בישול.

אבל הרמ"א (כמובא בדרכי משה) סבור שלרשב"א אין האיסור נהפך להיתר, אך נקט לעיקר הדין כרא"ש שהאיסור נהפך להיתר, ושיש להקל בהפסד. וראה באורח משור על הדרכי משה (הארוך) שכתב שלפ"ז הרמ"א אוהז מעיקר הדין בשיטת האו"ה (כדרכו לפסוק כאו"ה) שאם בשלו מין בשאינו מינו אחר שנודעה התערובת, אינו נאסר מהתורה שהרי האיסור נהפך להיתר, ומה שהצריכו ששים לפי שקצת יש לו תקנה וכנ"ל. וראה שם שביקש עפ"ז ליישב כמה קושיות של הש"ך על הרמ"א. אולם שפ"ד ס"ק ט ד"ה והאורח משור, דחה דברי האורח משור עפ"י תורת חטאת כלל לט. דבדין ז פסק כרא"ש בדיעבד אם בישלן יחד (ובדין ה פסק כרא"ש אם אוכלן יחד), אבל בדין ד כתב כסה"ת והר"ן שבאינו מינו צריך ששים כיון דאם יבשלם ביחד יתן טעם. וכתב שפ"ד דעל כרחק שתורת חטאת מודה לסברא דבישול מין בשאינו מינו חשיב כהוכר האיסור (ולכן אסור אף לרא"ש, דלשיטת הרשב"א פשיטא שאסור דהא אין האיסור הופך להיתר). לפ"ז הרמ"א פסק מעיקר הדין שהאיסור הופך להיות היתר כדברי הרא"ש, אך לכתחילה יש לחשוש לשיטת הרשב"א שאינו נהפך להיות היתר ולכן אסור לאכול את ג' החתיכות יחד במין במינו.

ה

בירור בשיטת הש"ך

בש"ך ס"ק י מבואר שאף אם אוכל את כל התערובת יחד במין בשאינו מינו אינו אסור מהתורה (והיינו כשיטת משב"ז בטור כנ"ל, ודלא כחוו"ד הנ"ל שודאי חולק על הש"ך, ע"ש), שהרי העמיד את התוס' בקמח דהוי לח בלח ולא העמידם בכל תערובת שאוכלה יחד. לפ"ז ודאי מסכים הש"ך שהאיסור נהפך להיות היתר, וכך עולה מדבריו בס"י צח ס"ק ו שכתב שהרא"ש מסכים לספר התרומה, ועל כרחק משום שבבישול הוכר

האיסור. אלא שלפ"ז צריך בירור מדוע הסכים הש"ך עם השו"ע לפסוק כרשב"א שבמין במינו אין לאכול את כל התערובת יחד, אע"ג שלשיטת הש"ך אין לגזור בזה אטו מין בשאינו מינו (וראה ש"ך סי' צט ס"ק כא שהקל במין במינו יותר מהרא"ש וכתב שאינו חוזר וניעור אם הוסיפו על התערובת). ושמא סבור הש"ך שחכמים ביקשו לעשות הרחקה מן האיסור כמה שאפשר, בלא לתלות איסור זה אטו שאינו מינו, אלא שצ"ע למקור גזירה זו (מה שאין כן בדעת הט"ז שהגזירה שלא לאוכלן יחד כלולה בגזירה הכללית של אטו שאינו מינו).

עוד קשה מדוע כשמין בשאינו מינו בושל חשיב ניכר האיסור ואסור מהתורה, ואילו כשאוכל את כל התערובת יחד ולועסה בפיו עד שמתערבת כלח בלח אינו נחשב כניכר האיסור אע"ג שמרגיש בטעם האיסור ומותר לבלוע מהתורה (אין קושיא זו על סה"ת דאפשר להעמידו בתערובת שלא בהכרח מכניס איסור לפיו בכל טעימה, כנ"ל בשיטת הט"ז וחוו"ד. ואכמ"ל בראיות שהביא החו"ד בס"ק ה, ולא בדברי הש"ך ס"ק י, וראה פמ"ג שער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה ומה שכתב הש"ך).

ו

סיכום

הרא"ש כתב שיבש ביבש מין במינו נהפך האיסור להיתר ועל כן אפשר לאכול את כל התערובת יחד ואף לבשלה אחר שנודעה. הרשב"א כתב שמדרבנן אין לאכול את כולן יחד ואף לא לבשלן. דרכי משה כתב שהרשב"א סבור שאין האיסור נהפך להיות היתר, וכן עולה מהרא"ה. התבאר שאין הכרח בהבנה זו לאור דברי הראשונים ואחרונים במין בשאינו מינו. היינו, הטור כתב שלכאורה אין חילוק בין מין במינו למין בשאינו מינו ומסתברא שבשניהם הופך האיסור להיתר כעולה משיטת הרא"ש גבי מין במינו. אף או"ה הבין מהרא"ש שאין איסור תורה במין בשאינו מינו אפי' התבשל יחד ואין לאסור תערובת יבש ביבש בששים אלא משום שנחשב כניתן לתיקון קצת. אבל סה"ת כתב שבמין בשאינו מינו צריך ששים שמא יבשל. התבאר שאפשר לומר שספר התרומה כהרשב"א שאין האיסור נהפך להיתר. אולם הט"ז כתב שאף אם האיסור הופך להיתר אסור מהתורה לבשל מין בשאינו מינו משום שנותן טעם וחשיב כהוכר האיסור, ולפ"ז ספר התרומה כהרא"ש. לפ"ז התחדש שאפשר שאף הרשב"א מסכים שהאיסור נהפך להיתר ומה שאסר לבשל מין במינו זה גזירה אטו שאינו מינו דאסור אף לשיטת הרא"ש כעולה מהט"ז והש"ך, ומה שאסר לאכול את התערובת ביחד אף זה גזירה אטו שאינו מינו שאסור מהתורה משום הטעם כמבואר בחו"ד. ומה שאסר סה"ת רק משום שמא יבשל זה בתערובת שאין הכרח שבכל טעימה ירגיש בטעם האיסור.

השו"ע פסק כרשב"א והרמ"א הסכים עם הרא"ש במקום הפסד. הב"י ודאי הסכים עם ספר התרומה. אפשר אפוא, שהשו"ע מסכים עם הבנת דרכי משה ברשב"א שאין האיסור נהפך להיתר ומטעם זה אף אסר ספר התרומה מן התורה כשנתבשל. אבל אפשר שסובר כט"ז שהאיסור נהפך להיתר ואעפ"כ אם נתבשל מין בשאינו מינו חשיב כהוכר האיסור

ואסור מהתורה, ואף אם אוכל את כל התערובת יחד מין בשאינו מינו חשיב כהוכר האיסור ואסור מהתורה ועל כן גזרו אף במין במינו שלא לאכול את כל התערובת יחד וכרשב"א. באורח מישור כתב שהרמ"א פסק כאו"ה דהאיסור הופך להיתר אף במין בשאינו מינו ואף בבישול אינו אסור מהתורה, וחולק על ספר התרומה. אבל פמ"ג הוכיח מתורת חטאת שודאי מסכים עם ספר התרומה לפי שאף לרא"ש חשיב בזה כהוכר האיסור. שיטת הש"ך נשארה בצ"ע, דמחד גיסא סבור שאף אם אוכל את כל התערובת יחד במין בשאינו מינו אינו אסור מהתורה ועל כרחק משום שהאיסור נהפך להיות היתר, וכך עולה מדבריו בסי' צח ס"ק ו שכתב שהרא"ש מסכים לספר התרומה. מאידך גיסא הסכים הש"ך עם השו"ע לפסוק כרשב"א שבמין במינו אין לאכול את כל התערובת יחד, אע"ג שלשיטת הש"ך אין לגזור בזה אטו מין בשאינו מינו (וצריך לדחוק שיש כאן הרחקה חדשה של חכמים להרחיק מהאיסור, אף שאין לה מקור). עוד קשה על הש"ך מדוע כשמין בשאינו מינו בושל חשיב ניכר האיסור ואסור מהתורה, ואילו כשאוכל את כל התערובת יחד ולועסה בפיו עד שמתערבת כלח בלח אינו נחשב כניכר האיסור אע"ג שמרגיש בטעם האיסור ומותר לבלוע מהתורה. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קט סעיף ב

בדין ביטול יבש ביבש מין באינו מינו כשעלול להרגיש טעם האיסור

(א) הקדמה. (ב) פרי חדש: אין ביטול לאיסור שירגיש טעמו בפיו. (ג) פמ"ג: מוכח מהשו"ע הרמ"א והש"ך דלא כפרי חדש, אך הלכה כפרי חדש. א] שו"ע סי' סט סעי' יד. ב] שו"ע סי' קה סעי' ט. ג] שו"ע סי' קא סעי' ב. ד] שו"ע סי' קב סעי' ג. ה] שו"ע סי' קז סעי' א. ו] פמ"ג מסכים להלכה עם פרי"ח. (ד) חו"ד מבאר סברת החולקים על פרי"ח, אך פוסק כפרי"ח. (ה) כרו"פ: רק במקום שאי אפשר לברר ע"י קפילא בטל אע"ג שיחוש בטעם האיסור. ו] סיכום.

א

הקדמה

ז"ל הטור: חתיכה שאינה ראויה להתכבד שנתערבה באחרות יבש ביבש בטלה אפילו חד בתרי. ולכאורה נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה, כגון שנפרד לחתיכות דקות שאין ניכר בין זה לזה. אבל בעל התרומות כתב דוקא שנתערב במינה אבל מין בשאינו מינו אפי' יבש ביבש צריך ששים כיון דאם יבשלים יתן בהם טעם. עכ"ל. פסיקת ספר התרומה מוסכמת על השו"ע, ועל כן סתם בסי' קט שדוקא מין

במינו בטל ברוב, והרמ"א כתב במפורש שמין בשאינו מינו בטל בששים, ובתורת חטאת כלל לט דין ד הביא את דברי ספר התרומה. נראה שאף פסיקתו של ספר התרומה דיבש ביבש בטל מהתורה בששים מוסכמת. בספר זה בסימן קט סעיף א, הובאה מחלוקת ש"ך חו"ד בדין תערובת יבש ביבש הבלולה באופן שודאי בכל טעימה יחוש בטעם האיסור, דלדעת הש"ך ס"ק י אין בזה איסור תורה כי האיסור נהפך להיות היתר, ואילו לחו"ד ס"ק ה, חשיב כהוכר האיסור ואסור מהתורה כאילו נתבשלה התערובת, והוכרע כחו"ד.

להלן יתברר דין תערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו שעלול להרגיש את טעם האיסור, כגון במקרה שששים במראה ואין שוים בטעם וידוע היה מה האיסור ואח"כ נתערב, כעולה מפירוש הש"ך בס"ק ח במהרא"י (לדוגמא: חתיכת בשר שבלעה חלב ואינה ראויה להתכבד ונתערבה בשאר חתיכות). בירור זה אינו רק בגדר איסור תורה אלא אף בגדר איסור דרבנן, דהלא אם נתערב בששים דמותר לכ"ע, הלא יש חשש שכשיכניס לפיו את החתיכה יחוש בטעם האיסור.

ב

פרי חדש: אין ביטול לאיסור שירגיש טעמו בפיו

פר"ח בס"ק ז, כתב: ודע דהא דיבש ביבש במין בשאינו מינו אית ליה ביטול בס', דוקא בדלא ידיע ולא מינכר האיסור וליכא למיקם אטעמא דאיסורא, אבל אי איכא למיקם אטעמא כגון חתיכה בלועה מחלב שנאסרה ונתערבה עם חתיכות אחרות או כלי חולבת שנתערב בכלים אחרים של בשר, בהני גווני איכא למיקם אטעמא דאיסורא והו"ל כאיסור הניכר שאין לו ביטול. ועוד, שכשיאכל אותה חתיכה של איסור ירגיש החלב בפיו. ודברים אלו הם קלורית לעין ונכונים וברורים וכמ"ש לעיל בס"ק ח בס"ד, ע"ש.

ג

פמ"ג: מוכח מהשו"ע הרמ"א והש"ך דלא כפרי חדש, אך הלכה כפרי חדש

א. שו"ע סי' סט סעי' יד

פמ"ג בשפ"ד ס"ק ח ד"ה כתב פר"ח, דחה דברי פר"ח, וכתב: אני ההדיוט לא זיכיתי להבינם, והא בסימן סט סעי' יד, בשר שלא נמלח בטל חד בתרי, והא אפשר למיטעמיה, ושם לא ערער הפר"ח כלום, וכבר כתבו לעיל מזה. עכ"ל. וצ"ע בהכרח ראיתו של הפמ"ג.

דהנה ז"ל השו"ע בס"י סט סעי' יד: בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה ונתערבה אותה חתיכה בחתיכות אחרות, בטלה ברוב, ומותר לבשל כולן, ואפי' היתה ראויה להתכבד. רמ"א: וכן הדין בנתבשל בלא מליחה ונתערב אח"כ באחרות (או"ה). (דין זה הביא הרמ"א גם בס"י קא סעי' ב). וביאר הש"ך שם בס"ק נה: ונתערבה אותה חתיכה

באחרות – פירוש שנתערבה בחתיכות אחרות שלא שהו עדיין ג' ימים ולא נמלחו עדיין מותר לבשל כולן כשימלח כולן, א"נ מיירי שכבר נמלחו כולן ואחת נמלחה אחר ששהה ג' ימים והאחרות נמלחו תוך ג' ימים דמותר לבשל כולן בלא מליחה. והקשה הש"ך שם בס"ק נז: צ"ע דהא קי"ל לקמן סי' ק"ט דמין בשאינו מינו צריך ששים מטעם דאם יבשלם יתן טעם אם כן הכא אמאי סגי ברוב הא דהם יתן טעם כשיבשלה וכו', מיהו אמהרא"י והמתבר לק"מ דאפשר דס"ל דכיון דבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה היא חומרת הגאונים יש לומר דהגאונים לא גזרו כולי האי וכו', אבל על הר"ב קשה דכתב וכן כו', משמע דבטל נמי ברוב וכדכתב בת"ח כלל ב' דין ג' בהדיא והא בשר שנתבשל בלא מליחה מדינא אסור וכו', ואפשר דהכא לא אתא אלא לאשמועינן דלא נאסר משום חתיכה ר"ל ורוב הוא לאו דוקא אלא צריך ששים וצ"ע. ע"כ. מבואר שס"ל לש"ך דהוי מין בשאינו מינו וממילא לפי הבנת פר"ח אין לזה ביטול כלל שהרי יטעם טעם האיסור בחתיכה כשיאכלנה, וזו אפוא קושיית פמ"ג על פר"ח. הש"ך לשיטתו שאף כשודאי אוכל מהאיסור עצמו בכל בליעה ובליעה ואף חש בטעם האיסור, בטל ברוב מהתורה וכנ"ל, וממילא פשיטא שאף בנידון דידן מיקל כשבטל בששים.

נראה ליישב את פר"ח. דהנה פר"ח שם בס"ק מח כתב שייש ליישב את קושיית הש"ך הנ"ל עפ"י מה שדחק הש"ך בסי' קי סוף ס"ק ט, דבאיסור דרבנן אין צריכים ביטול בששים (יבש ביבש מין בשאינו מינו). לפ"ז יש לומר שפר"ח סבור שיש להקל בזה אף במקום שאפשר שירגיש טעם האיסור (ומ"מ מסתבר שחייב לפלוט כשירגיש בטעם). והדבר מפורש בפרי תואר סי' קב ס"ק ד שקיבל את שיטת פר"ח, אך הוסיף: היכא דהוי איסור דרבנן לא הטריחוהו לכל זה דלא גזרו לעשות כל התקנות להכיר האיסור, וכפי שיובאו דבריו להלן.

ובפלתי שם ס"ק יד משמע שאוסר אף באיסור דרבנן (אך לא בחומרת הגאונים) ולכן כתב בשיטת הרמ"א דאין צריך להטעים לקפילא דמיירי דבאמת הוי מין במינו [א]. אף בגליון מהרש"א ס"ק קיב כתב: בתשובת גינת ורדים כלל א סי' כט בחלק א חיו"ד כתב בפשיטות דם איברים טעם בשר יש לו, וצ"ע. ע"כ [ב]. מחלוקת ש"ך ופמ"ג כנגד פר"ח מצויה במקומות נוספים.

ב. שו"ע סי' קה סעי' ט

בסי' קה סעי' ט, פסק השו"ע עפ"י המרדכי: אם ידוע שלא נגע חֶלֶב אלא באחת ואין ידוע איזו היא, כולן מותרות דחד בתרי בטיל אפילו הן חתיכות הראויות להתכבד (ש"ך ס"ק לא: ע"כ מיירי כשיש בכל השלש לבטל החלב גופיה, דאי לאו הכי אינו בטל ברוב

א. זה המשך לשונו: כמ"ש הר"ן דכל חתיכה מלא דם רק לא אסרו רק דם הטח למעלה ולא מה שבתוך חתיכה אבל מ"מ דם הוא ורחמנא שרי וא"כ איך יטעום קפילא ירגיש טעם דם המותר הנבלע בחתיכה וכו'.

ב. זהו שו"ת גינת ורדים, ולא ספר גינת ורדים של פמ"ג.

מטעם דשמא יבשלם ויתן טעם וכדלקמן סי' קט). וכן ברמ"א בהמשך שם: ואם אינו ידוע איזה נגע הכל שרי. חלב בבשר הינו מין בשאינו מינו גבי טעם, כמבואר בשו"ע בסי' צח סעי' א ובש"ך שם ס"ק א וט"ז ס"ק א.

וכתב פר"ח בס"ק מא: ודע שכתב האו"ה כלל יד, והסכים עמו הש"ך (ס"ק ל), דלא קיי"ל הכי, כמו שאמר המחבר בכה"ג דחד בתרי בטיל, והדין עמהם דהא הכא מצינן למיקם אטעמא דכל חתיכה וחתיכה והו"ל כאיסור הניכר שאין לו ביטול, ואיך יעלה על דעת שום מורה להקל בזה וכשיאכל החתיכה שנגע בו החלב ימצא טעמו וממשו של חלב וירגיש בו בפיו וחקך אוכל של איסור יטעם לו ולא דמי למין בשאינו מינו דעלמא יבש ביבש שיש לו ביטול, דהתם מיירי כשלא נודע כלל האיסור וכו'. ע"כ. וראה רע"א ס"ק טז שהוכיח שזו אף שיטת הרא"ה (וצ"ע מדוע לא ציין לרא"ה האוסר מטעם זה תערובת כלים, כמובא בש"ך סי' קב ס"ק ח, וכדלהלן).

אבל בשפ"ד שם ס"ק ל ד"ה ומה שכתב הש"ך בשם או"ה, אחר שהביא את דברי פר"ח, כתב: ואני העני תמה על עצמי דהא בסי' קט בש"ך אות ח, יבש באינו מינו שנפרך לחתיכות דקות, ואפי' נדחוק בזה, מ"מ מהרא"י גופא כתב שוין במראה וחלוק בטעמא אלמא בטל הוא, ואה"נ אם ירגיש האיסור אח"כ לא יאכל והביטול פועל שרשאי לטעום וכבר כתבנו בזה בכמה מקומות. ע"כ. וראה שם בשפ"ד שאף או"ה אינו חולק על דין זה ומה שהסכים עמו הש"ך אינו שייך לנידון דידן.

מבואר בשפ"ד סבור שהש"ך מסכים עם שיטת השו"ע בסי' סט סעי' יד, ובסי' קה סעי' ט, דיבש ביבש בטל מין בשאינו מינו אע"ג שעלול להרגיש בטעם, ושכן משמעות הדוגמא של הטור בסי' קט, ושכן מחוייב מדברי הש"ך שם ס"ק ח בביאורו לדברי מהרא"י. מודה פמ"ג שאם אכן ירגיש טעם האיסור חייב לפלוט המאכל מפיו (ראה משב"ז סי' צח ס"ק ב בשם ריב"ש שלועס ופולט איסורו מדרבנן, וראה עוד שם ט"ז ס"ק יא, וש"ך ס"ק כט). מדוקדק בפר"ח בסי' קט ס"ק ו, שלא הביא כדוגמה השלישית של הש"ך, אך באמת צ"ע מה ראה פר"ח לומר בסי' קה שהש"ך כמותו אחר מה שמוכח מסי' קט ס"ק ח בש"ך שחלוק עליו. ואף בסי' קב מוכח שהש"ך חלוק על פר"ח כדלהלן. **בפרי תואר** שם (סי' קה) ס"ק יז, כתב: כבר העליתי למעלה בסי' צח סעי' ב דלדעת בה"ג ורמב"ם והרא"ש והרשב"א והר"ן חלב ובשר הוי מין במינו, ולזה כתב רבינו חד בתרי בטיל ולא חלק אם יש בחתיכה ס' כנגד החלב ודלא כהפרי חדש וסיעתו. ע"כ. אכן זו שיטה יחידה דכבר הסכימו האחרונים שחלב ובשר אינם מין אחד, ראה שו"ע סי' צח סעי' א וש"ך ס"ק א וט"ז ס"ק א.

ג. שו"ע סי' קא סעי' ב

לכאורה בסי' קא סעי' ב מוכח שלא כפר"ח, דז"ל השו"ע: אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד אלא אם כן איסורה מחמת עצמה כגון נבילה ובשר בחלב וכו' (מקור הדברים במשנה ע"ז דף עד א). משמע דאם אינה ראויה להתכבד בטלה (ברוב או בששים), אע"ג

שיש לה טעם בשר בחלב, והוי כאיסור הניכר ע"י שיטעימנו לקפילא, ואם לא יטעים יש חשש שאם יאכלנה ירגיש טעם האיסור. אכן פלתי ס"ק א ד"ה והנה, דן באפשרות שמדובר בחתיכה שנתבשלה אחר שנתערב בה החלב ונסחט ממנה טעם החלב ובכל זאת נשארת באיסורה דאפשר לסחטו אסור, ואח"כ נתערבה בחתיכות אחרות, או דמייירי דנתערב (החתיכה שבלעה מחלב) בחתיכות של בבי"ח של חיה ועוף דהוי ג"כ טעם בשר בחלב, וכו', ע"ש (והיינו לעניין איסור הנאה). וראה עוד בדי השלחן סי' קא סע' ב ביאורים ד"ה ובשר בחלב (בסוף הדיבור).

ד. שו"ע סי' קב סע' ג

בסימן קב סע' ג פסק השו"ע עפ"י הרשב"א: כלי שנאסר בבליעת איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב (כדין יבש ביבש) ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין (אע"פ שאפשר להגעיל את כל הכלים) שכל שאין מתירין שלו באין מאליהן וצריך לפזר מעותיו ולהוציא הוצאות במתירין אינו בכלל שיש לו מתירין. וכתב הש"ך שם בס"ק ח: ובת' נ' לב פסק דקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר לא בטיל ברוב כיון דהוי שלא במינו וכולן אסורין וכבר תפס עליו הב"ח.

אבל פר"ח שם ס"ק ח, החזיק בשיטת מהריב"ל, וז"ל: יפה כיון הריב"ל ז"ל, דהא בקערה חולבת שנתערבה בקערות של בשר מצי' למיקם אטעמא למטעמיה לקפילא ארמאה והו"ל ממש כאיסור הניכר שאין לו ביטול וכו' אבל הכא על ידי טעמא ידע, ואפשר שיפגע בקערה חולבת עצמה ויטעום וירגיש ממש איסור בשר בחלב בפיו. והב"ח והש"ך חלקו עם הרב הנזכר בדין זה של קערה חולבת ולא כיוונו יפה, שדין זה הוא דין אמיתי והסברא שכתבתי היא סברא ישרה וברורה למי שיש לו לב להבין הדברים על בוררין וכו'. עכ"ל פר"ח, וסיים: אבל אם האיסור וההיתר הבלוע בכלים הוו מין בשא"מ אין להקל בהם כלל ואף בדיעבד יש לאסרם ואף בשאינם ב"י אין להתירם כלל והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהין. אף בפרי תואר ס"ק ד, כתב דהיכא שיש לחוש שיכשל באיסור תורה והוא מנכר כנו' ולא נתבטל דאסור ודאי וסברא זו נראה לי שכל אשר רוח ה' בקרבנו לא יפנו ממנה אנה ואנה, ובהיכא דהוי איסור דרבנן לא הטריחוהו לכל זה דלא גזרו לעשות כל התקנות להכיר האיסור. נמצא שכאן מודה פר"ח שחולק הוא על הש"ך.

אף כאן בשפ"ד ס"ק ח, הקשה על פר"ח: ואני תמה דהטור והש"ך בסי' קט אות ח מצייר נפרך כו' או שווין במראה וחלוקין בטעמן, וכבר התעוררתי בזה בפתיחה. אכן מודה שפ"ד כאן שאין ראייה בדברי הב"ח כנגד מהריב"ל, ע"ש.

ה. שו"ע סי' קז סע' א

ז"ל השו"ע בסע' א: המבשל ביצים הרבה, בקליפתן, לא יוציאם מהמים שנתבשלו בהם עד שיצטננו, או יתן עליהם מים צוננים לצננם ואחר כך יוציאם, משום דחיישינן שמא ימצא באחת מהן אפרוח, ואם היה מוציא מהם קודם שיצטננו שמא היתה נשאר

אותה שיש בה אפרוח עם האחרונות והיתה אוסרתן, לפי שלא היה נשאר שם ששים לבטלה. הש"ך בס"ק א ציין לסה"ת המחמיר בביצים אך מיקל בדגים בכהאי גוונא, וז"ל הש"ך: ודעת ר' ברוך בעל סה"ת וסייעתו שהביאו כל הפוסקים לשם ומסכימים לדעתו הוא דנהי דאיכא למיחש דנאסרו הך' או הלי' שבסוף העירו מ"מ בטלים ברוב לפי שדרך להיות הרבה דגים קטנים דיש רוב נגד אותן שנאסרו ואין אותן שנאסרים חוזרים ואוסרים השאר בנגיעתן דכיון דאין איסורן מחמת עצמן אין חוזרין ואוסרין בלא רוטב וכמו שנתבאר בסי' ק"ה ס"ז וכבר עירה כל הרוטב לבסוף לכלי ובקערה ליכא רוטב א"נ הרוטב שבקערה כבר נעשה כלי שני ואינה אוסרת כלל וכמ"ש בסימן ק"ה ס"ק ד' א"כ לא נתערבו אלא ביבש ובטלים ברוב. עכ"ל. הש"ך ציין שרוב הפוסקים פוסקים כסה"ת והעמידו במין בשאינו מינו היינו שהדג טמא אינו מינו. לפ"ז הש"ך לשיטתו שמין בשאינו מינו בטל ברוב אפי' אם נחוש לטעם (ואין כאן צורך בששים כנגד הדגים שקיבלו את טעם הדג הטמא, דהם עצמם הוו לגבי אחרים מין במינו, ע"ש בש"ך). אבל פר"ח בסוף ס"ק א, אסר במין בשאינו מינו עפ"י שיטתו, דהא איכא למיקם אטעמא ואין ביטול לאיסור הניכר, ע"ש. ונראה שמעמיד את סה"ת במין במינו.

ו. פמ"ג מסכים להלכה עם פר"ח

להלכה הסכים פמ"ג עם פר"ח. ז"ל פמ"ג בשער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה: והנה מה שהחליט הפר"ח כן בהחלט גמור, כל שאפשר לברר ע"י טעימה לא מיבטיל בטיל, זה אמת ויציב. ואל תשיבני ממה שכתב הטור (סי' קט) כגון שנפרך לחתיכות דקות, הרי האיסור ידוע ונרגש בטעם בפה, אפילו הכי כל שאי אפשר להפריד ולהכיר בטיל הוא אף שטועם טעמא דאיסורא. י"ל דגזירת הכתוב הוא אחרי רבים להטות כו'. אמנם מה יעשה במ"ש מהרא"י הביאו הש"ך בסי' קט אות ח' (כפי מה שהגיה) דשויין במראה וחלוקין בטעמן בטל מן התורה ומדרבנן בענין ס', והא כשאוכל נרגש טעם האיסור ואפילו מן התורה אסור. וכי תימא דאין הכי נמי, הא התרומת הדשן בהגהותיו לשערי דורא סי' ט"ל מביא זה אי הוה ד"ת או דרבנן, וכהאי גוונא הוה ד"ת שהרי יוכל להכיר האיסור בפיו. גם בכלי חולב בין כלי בשר בסי' קב שכתב הש"ך והב"ח דבטל ברוב, והא ודאי קשיא דלאח"כ שיבשל בשר ומרגיש טעם החלב הוה ד"ת, ובניכר האיסור לא שייך ביטול כמ"ש הפר"ח וכו'. ע"כ [ג].

הבנת פמ"ג לדוגמת הטור קשה עד מאוד. להבנתו האיסור כלול בכל התערובת ובכל הכנסת כף לפיו הוא חש באיסור וממשיך לאכול, וכיצד אפוא יכול פר"ח להסכים שמותר בזה מן התורה כשבטל ברוב. והן אמנם הש"ך בסי' קט ס"ק י מסכים עם הבנה זו וכנ"ל מ"מ כבר דחאה חו"ד שם ס"ק ה, וכנ"ל. אכן פר"ח בסי' קט ס"ק ו, הביא את דוגמת הטור וספר התרומה למין בשאינו מינו שבטל ברוב מהתורה וצריך ששים מדרבנן, מיהו נראה פשוט שפר"ח מבין שמדובר בתערובת שלא בהכרח יכניס לפיו

ג. צ"ע, מדוע לא ציין פמ"ג לשו"ע ורמ"א בסי' סט סעי' יד וסי' קה סעי' ט.

איסור בכל טעימה, ואף כשיכנס האיסור לפיו הוא לא יהיה לברו אלא ברוב היתר, ולא התירו בזה אלא משום שאי אפשר להטעים לקפילא [ד].

ד

חו"ד מבאר סברת החולקים על פר"ח, אך פוסק כפר"ח

ז"ל חו"ד ביאורים סי' קא ס"ק ז: ראיתי לכתוב בכאן סוף סימן זה מה שמצאתי בספר נוב"י סי' ל, בפשטיד"א הממולאה בגבינה שבלעה בשר שנאסרה שאין בו דין ראוי להתכבד, דנהי דהגבינה הוא איסור מחמת עצמו משום בשר בחלב, מ"מ הא עיקר מה שראוי להתכבד הוא עם העיסה, ובעיסה אין בו רק איסור בלוע דלא שייך בזה ראוי להתכבד כמש"ל בסע' ב ובטל ברוב. ע"כ מהנוב"י. והנה לענין ראוי להתכבד יפה כתב, אך מ"מ קשה לי היאך שייך כאן ביטול ברוב כיון שגוי קפילא יכול לטעום כל פשטידא בפני עצמו אם יש בו טעם כמ"ש הש"ך בסי' צב סוף ס"ק ח, ע"ש, וה"נ אפשר להודע הדבר לכל קפילא. ונראה דטעמו כיון שכתב הרא"ש סוף ע"ז, גבי סתם כלים אינן ב"י דכיון דאיכא ס"ס, א"צ לברר ע"י קפילא [ה]. מכ"ש במקום דאיכא ביטול ברוב גמור דמדאורייתא אמרינן בכל אחד שהוא מהרוב כמ"ש הש"ך בסי' קט ובמקום רובא ודאי דאפילו איכא לברורי א"צ לברר דהא מה"ט לא בדקינן אחר כל הי"ח טריפות מכ"ש דא"צ כאן לברר ע"י קפילא כמו בנתבשל בכלי שאב"י הנ"ל, ובדבר שירגיש בו טעמא דאיסורא ישליך ואותו שלא ירגיש בו יאכל כמו בכלי הנ"ל וכו', ולפ"ז חתיכה הבלועה מאיסור שנתערבה באחרות בס' דלא שייך שוב סברא דאם יבשלם יתן טעם,

ד. פר"ח כתב שבסי' קא ס"ק כ הביא דוגמא נוספת למין בשאינו מינו, ונראה שכוונתו לס"ק כא שהביא מהדוגמא השניה של הש"ך דהיינו: היו כאן ג' מינים חלוקים במראה ובטעם וידוע דאחד מהם נשחט שלא כהוגן, כדוגמת הש"ך עצמו (וכל כיוצא בזה, כגון: ג' מינים חלוקין ונמצא ריאה של אחד מהם טריפה, מנח"כ). במקרה זה ודאי שאין לחוש לטעם האיסור, אלא שצ"ע מדוע במקרה זה צריך ששים שמא יבשל, שהרי אף אם יבשל לא יחוש בטעם שהרי אינו יודע מהו האיסור, ראה פמ"ג שער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה גם הא דאמרינן, דמשמע שאף בזה אמרינן דחשיב כהוכר האיסור בשעת בישול. וראה עוד הערת דגו"מ על דוגמא זו שבש"ך. אכן צ"ע בפר"ח סי' קט ס"ק ח שהסכים עם הש"ך בס"ק י כנגד מהרא"י, אע"ג שמשמעות הדבר שמדאורייתא מותר יבש ביבש מין בשאינו מינו אפי' ודאי מרגיש בטעם (כהבנת חו"ד את הש"ך), וזה ודאי אינו יכול לעלות עם שיטת פר"ח, ואפשר שיש לו הבנה אחרת בש"ך וצ"ע.

ה. ז"ל הרא"ש בע"ז פרק ב סימן לה (ויש טעות במקור שצויין בחו"ד): ואע"ג דמסתמא העובד כוכבים משתמשין בכליהם בכל יום. אפ"ה שרינן להו משום דהוה ספק ספיקא. ספק אם נשתמשו בו היום ואפילו נשתמש בו היום שמא נשתמש בו בדבר שהוא פוגם בעין. וא"ת וליטעמיה קפילא. וי"ל כיון דספק ספיקא הוא לא הטריחו חכמים להטעימו לקפילא.

א"צ להטעים כל אחד לקפילא ומותר לאכול כולם ואותה חתיכה שירגיש בה טעמא דאיסורא יזקנה והשאר מותר דלא כפר"ח ס"ק כב. ע"כ החו"ד.

נראה שלהלכה חו"ד מסכים עם פר"ח. דהנה בסי' קב ס"ק ג, גבי כלי של חלב שנתערב בכלים של בשר, הסכים עם מהריב"ל ופר"ח, וז"ל: אמנם בבלועות ממינים שאינם שוים כגון כלי בשר שנתערב בין כלים חולבות אז יש לאסור לכאורה כטעם הרא"ה דהא כשיבשל יורגש טעם האיסור ויהיה ניכר האיסור וגרע מיבש ביבש מין באינו מינו דאסור מטעם אם יבשלם יתן טעם. ולהפוסקים דלא חילקו, נראה דאף בזה מותר דהא בלא"ה צריך להמתין עד אחר מעל"ע שלא יהיה בן יומו כמ"ש הש"ך, ואז אף אם יבשלם לא יבוא לידי שום איסור דהא נותן טעם לפגם מותר. עכ"ל. מבואר שדוקא באינו בן יומו הסכים לש"ך. איברא, חו"ד לא ביאר שם מה ישיב פר"ח לסברא הנ"ל (ובאמת שבהמשך דבריו שם חזר על הסברא להקל כנלמד מסתם כלים של נכרי, וצ"ע). ושמא אכן יש לחלק בין ס"ס שבסתם כלי נכרי, לבין ביטול ברוב כשברור שיש לפנינו איסור הניתן להכירו (ולא דמי ל"ח טריפות דיש רובא דרובא להיתר ואף יש חזקת כשרות), וצ"ע.

יש להעיר שלמעשה אין הכרח שהנוב"י חלוק על פר"ח, דיש המפרשים את המציאות של השאלה דלא כחו"ד [1]. ואף מסתבר שהב"ח והש"ך חולקים על מהריב"ל אפי' בכלי בן יומו, דלא נזכר עניין זה במהריב"ל או בב"ח, וזו אכן שיטת פמ"ג בשער התערובות הנ"ל שהביא דין זה כראיה שהש"ך חלוק על פר"ח בנוסף לראיה מהש"ך בסי' קט ס"ק ח, כנ"ל. מאידך גיסא מפורש בפר"ח סי' קב ס"ק ח דאפי' בכלי שאינו בן יומו אסור והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהים כנ"ל.

נמצא: שלפר"ח אין להתיר תערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו אם עלול לחוש בטעם האיסור. מאידך גיסא עולה מפמ"ג בדעת השו"ע רמ"א ש"ך, וכן מחו"ד בדעת הנוב"י, שאף במקום שאפשר לברר ע"י קפילא א"צ לברר, ומותר לאכול מהתערובת כדרכו ואם יחוש בטעם של איסור יפלוט. להלכה הסכימו פמ"ג וחו"ד עם פר"ח, ואין הכרח שנוב"י חלוק על פר"ח, אך נראה שמוכח שהש"ך והב"ח בדין תערובת כלים חולקים על פר"ח.

1. ראה אמרי ברוך על החו"ד בסוף סי' קא, שמסביר שהפשטידא אצל הנוב"י לא היתה ממולאת בגבינה רק שהיה בה טעם תמאה והממולא היה דבר אחר. גם בדרכי תשובה סי' קט ס"ק מא ד"ה ועיין, מבואר שהנוב"י מודה לפר"ח כיון שהשומן הוא רק טיחא בעלמא אין מקום להרגיש אם הוא שומן או חמאה (על כן חכ"א הביא את דברי הנוב"י לצד פר"ח), ע"ש.

ה

כרו"פ: רק במקום שאי אפשר לברר ע"י קפילא בטל אע"ג שיחוש בטעם האיסור

לכרו"פ שיטה ממוצעת, ואפשר שזו אף שיטת השו"ע. בכל מקום שאפשר לברר ע"י נכרי מחוייב לברר, אבל אם אינו יכול לברר מותר אע"ג שודאי יטעם טעם של איסור באחד החתיכות ויצטרך לפלוט.

בפלתני בסי' קא ס"ק א ד"ה והנה, הסכים לשיטת פר"ח דאין להתיר תערובת שאפשר להטעימה לנכרי, וז"ל בביאורו לשו"ע שם סע' ב, גבי חתיכה הבלועה מבשר בחלב שנזכר לעיל: והנה במה דקתני במשנה בע"ז אלו אוסרין בכל שהוא וקחשיב בשר בחלב, ויש להבין איך שייך ביטול במה דאפשר להתברר דהא יכול הקפילא לטעום החתיכה אם יש בו טעם חלב אסור, ואם לאו מותר ואיך שייך ביטול במקום דנוכל לברר ועיין מ"ש פר"ח גבי כלי שנתערב ע"ש. וראה שתירץ בזה דמיירי באופן שאינו יכול להטעים לקפילא כמובא לעיל.

ובפלתני בסי' קב ס"ק ה ד"ה ונשוב, דחה את טענת פר"ח גבי תערובת כלי של חלב בכלים של בשר דזהו איסור הניכר דאפשר להטעים לנכרי, וז"ל: ומ"ש הפר"ח דאפשר להכיר האיסור ע"י התבשיל לא ידעתי דזולת הגעלה איך אפשר להכיר, וכי ודאי יוצא הבלוע לתוך התבשיל, והגע עצמך אם בשלו בקדירה איסור והיתר וטעמה קפילא ואין בו טעם איסור וכי מותר על סמך זה לחזור ולבשל בו שנית הלא אמרינן בפעם אחת פלטה ופעם אחרת לא פלטה ואם כן תו ליכא היכרא, וכו'. אף כאן לא חשש פליתי לכך שבשעה שהישראל יאכל יחוש בטעם האיסור, שכן לדעתו כל שאי אפשר לברר ע"י קפילא חשיב כאיסור שאינו ניכר וממילא לא איכפת לן במה שהישראל יטעם טעם האיסור (ומסתברא שמודה שצריך לפלוט), ולכן סיים: וגם לא שייך דאם יבשל יתן טעם כמ"ש הב"ח [ז].

מבואר שלדעת כרו"פ אין אפשרות לברר את טעם הכלי ע"י קפילא ולא הוי כאיסור הניכר. תמיהת כרו"פ על פר"ח נובעת מכך שהבין שלדעת פר"ח אפשר להכיר את טעם הכלי ע"י קפילא, מיהו נראה שלדעת פר"ח לא איכפת לן במה שאי אפשר לברר את מצב הכלי, שכן יש למנוע את האפשרות שיכניס לפיו איסור ויחוש לטעמו, וזהו שכתב דאסור אפי' בדיעבד, והרוצה לאכול מחוייב להטעים את התבשיל לנכרי תחילה, אבל לכלי אין תקנה אפי' אינו בן יומו, דהוי רק איסור דרבנן (אבל אם אינו בן יומו ובישל ודאי מותר התבשיל דהלא אף בלא ספק מותר בדיעבד טעם לפגם).

פלתני מחמיר יותר מפר"ח, ומחייב להטעים לקפילא אפי' באיסור דרבנן, ראה מה שהתבאר בזה לעיל בביאור דברי השו"ע בסי' סט סע' יד. אף שם שאל פלתי על טעימת

ז. ותימה שלא השגיח בתמיהת פמ"ג על ראית הב"ח ראה שפ"ד סי' קב ס"ק ח.

הקפילא ולא על טעימת ישראל, עפ"י שיטתו שאם אי אפשר להטעים לנכרי ממילא אין חשש שהישראל יאכל אע"ג שודאי יחוש בטעם האיסור.

בסי' קה סע' ט על דברי השו"ע: ואם ידוע שלא נגע אלא באחד מהם וכו' (הובא לעיל), צוין לכרתי בס"ק כב, אולם הביאור נשמט בדפוס. נראה דכאן סבור פלתי שאי אפשר להטעים לנכרי דהלא אפשר שהטעם לא התפשט בכל החתיכה ואין משמעות לטעימה בלא אכילת כל החתיכה, ולכן התירו לישראל לאכול אע"ג שיחוש בטעם האיסור. כנ"ל פר"ח דחה את המחבר בזה שהרי לשיטתו אסור לישראל לאכול אע"ג דאי אפשר לברר ע"י קפילא (ואכן פר"ח לא טען שם דאפשר בטעימה ע"י קפילא).

נראה שכרו"פ לומד שיטתו מסתם כלים של נכרי דאינם בני יומן. דהנה פשוט שלהבנת כרו"פ אי אפשר לברר אם יש בכלי טעם של ב"י לאור דברי כרו"פ דלעיל דאף אם נחמם מים בכלי ולא יורגש טעם אין בזה ערובה שבבישול אח"כ לא יורגש הטעם, וממילא אי אפשר ע"י קפילא. מאידך גיסא בשעה שיאכל הישראל את התבשיל ודאי אפשר שיתברר שיש בו טעם של איסור בן יומו, וממילא מסתבר שמחוייב הישראל לפלוט האיסור מפיו. להבנת פלתי צ"ל שלא הטריחו את הישראל להטעים את התבשיל תחילה לקפילא משום דהוי ס"ס וכדכתב הרא"ש וכנ"ל (הובא בדברי החו"ד הנ"ל), ומסתברא דלס"ס של הרא"ש מצטרפת האפשרות שאין טעמם של בני אדם שווה וממילא אף שאפשר שקפילא ירגיש בטעם אפשר שהישראל לא ירגיש ועל כן בצירוף הס"ס אין מצריכים הטעימה לקפילא. אין זה כחוו"ד שלמד שאע"ג שאפשר לברר עוד טרם הבישול אם הכלי בן יומו ע"י חימום מים והטעימה לקפילא, מ"מ אין צריך לעשות כן כי לא הטריחוהו לברר בס"ס אע"ג שאפשר שיחוש בטעם האיסור בפיו. ז"ל חו"ד סי' קב ס"ק ג ד"ה ואין להקשות: אין להקשות הא אפשר לברר ע"י טעימת קפילא שיבשל בו מים ויטעימו לקפילא ויבורר איזו של בשר, ז"א דהא כתב הרא"ש גבי סתם כלים אינן ב"י דא"צ להטעימו לקפילא כיון דאיכא ס"ס. ע"כ. מבואר שחו"ד לומד שלדעת הרא"ש אפשר לבדוק קודם הבישול ואעפ"כ א"צ לבדוק.

ו

סיכום

נחלקו הפוסקים בדין תערובת יבש ביבש מין בשאינו מינו שעלול להרגיש את טעם האיסור, כגון במקרה ששנים במראה ואין שוים בטעם וידוע היה מה האיסור ואח"כ נתערב, כעולה מפירוש הש"ך בס"ק ח במהרא"י. לפר"ח אין להתיר תערובת זו אפי' בששים. פמ"ג למד מהשו"ע הרמ"א וב"ח והש"ך, שאף במקום שאפשר לברר ע"י קפילא א"צ לברר, ומותר לאכול מהתערובת כדרכו ואם יחוש בטעם של איסור יפלוט. וכן דעת חו"ד בנוב"י. להלכה הסכימו פמ"ג וחו"ד עם פר"ח, ואף אין הכרח שנוב"י חלוק על פר"ח. אבל לכרתי ופלתי שיטה ממוצעת, ואפשר שזו אף שיטת השו"ע: בכל מקום שאפשר לברר ע"י נכרי מחוייב לברר, אבל אם אינו יכול לברר מותר אע"ג שודאי

יטעם טעם של איסור באחד החתיכות ויצטרך לפלוט. פר"ח מודה שבתערובת כמובא בטור ובספר התרומה, כגון שנפרך לחתיכות דקות, בטל מהתורה בששים כיון שמדובר באופן שלא בהכרח יהיה האיסור בכל כף וכף שמכניס לפיו, ואי אפשר להטעים לקפילא כי אינו יודע באיזו כף נמצא האיסור, ואף כשיטעם הישראל את טעם האיסור לא יהיה האיסור לבדו שהרי בלול, ומסתברא שחייב לפלוט כשיטעם מהאיסור. חו"ד הביא ראייה לשיטת הנוב"י מסתם כלי של נכרי שסומכין מכת ספק ספיקא שאינו בן יומו אע"ג שאפשר שיחוש בטעם ולא הצריכו קפילא (ואם יחוש בטעם יפלוט). לשיטת פלתי צריך לומר שאין ראייה מסתם כלי של נכרי כיון שאי אפשר לבדוק את הכלי אם הוא בן יומו ע"י הרתחת חמין ולכן התיירו את התבשיל. לפר"ח צ"ל שאין לדמות ס"ס לביטול יבש ביבש לפי שניכר טעמו ונחשב כהוכר האיסור לפנינו ואינו בטל. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קי סעיף א

בגדרי חתיכה הראויה להתכבד ודבר חשוב

(א) הקדמה. (ב) סוגיית הגמ' בדין דבר חשוב וחר"ל, ופסיקת ההלכה. (ג) הזהות שבין חר"ל ודבר חשוב בדברי הראשונים. (ד) פסיקת השו"ע והרמ"א האם דבר חשוב בטל בשאינו מינו. א] הסתירה ברמ"א. ב] ש"ך: בריה וחר"ל ודבר חשוב אינם בטלים באינו מינו אף לשו"ע. ג] הגר"א: חר"ל ודבר חשוב בטלים באינו מינו לשו"ע. ד] מנחת כהן: דבר חשוב בטל לשו"ע ולרמ"א, אבל לא חר"ל! ה] פר"ח ופמ"ג: כש"ך. ה) כבש בצמרו ותרגולת בנוצתה לשו"ע ולרמ"א. ו) סיכום.

א

הקדמה

האחרונים עמדו על סתירה לכאורה ברמ"א בסתימתו בס"י קי סע' א ובהגהתו בסע' ב, בעניין חתיכה הראויה להתכבד ודבר חשוב שבמנין, לאור פסיקותיו בס"י קא סע' ג וסע' ו. ביישוב הסתירות יש שהעלו את האפשרות שהרמ"א מחלק בין חר"ל לבין דבר חשוב שבמנין. אפשרות זו תבחן לאור סוגיות הגמ' ושיטות הראשונים באשר לזהות שבין חר"ל ודבר חשוב, ולאור האפשרויות האחרות ליישב את סתירות הרמ"א.

ב

סוגיית הגמ' בדין דבר חשוב וחהר"ל, ופסיקת ההלכה

בפ"ג דערלה (מ"ז) תנן: שהיה רבי מאיר אומר את שדרכו לימנות מקדש (כלומר אוסר בכל שהוא אפילו אחד באלף) וחכמים אומרים אינו מקדש אלא ו' דברים בלבד, רבי עקיבא אומר ז'. ואלו הן: אגוזי פרך ורמוני בדן וחביות שתומות וחולפי תרדין וקולסי כרוב ודלעת יונית רבי עקיבא אומר אף ככרות של בעל הבית. ובביצה דף ג, ב, נחלקו בדעת ר' מאיר (כך רש"י שם): רבי יוחנן אמר את שדרכן לימנות שנינו, וריש לקיש אומר כל שדרכו לימנות שנינו. היינו שלדעת ר' יוחנן אין דין דבר חשוב אלא לדבר שלעולם אינו נמכר אלא במנין, וכן הסכימו רוב הפוסקים וכן פסק הרמ"א. אבל התרומה פסק כריש לקיש, והרמב"ם פסק כר"ע וכן פסק השו"ע. על אף המחלוקת מוסכם על כולם שחתיכה הראויה להתכבד אף היא אסורה ודין אחד לה ולדבר החשוב, כעולה מסוגיות הגמ' כדלקמן [א].

בחולין דף צו ב תנן: חתיכה של נבלה או של דג טמא שנתערבו עם החתיכות, בזמן שהוא מכירן בנותן טעם ואם אינו מכירן כולם אסורים והרוטב בנותן טעם. ובגמ' בדף ק א: וכן חתיכה של נבלה [וכו'] : ותבטיל ברובא ! הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו והא נמי פעמים שנמנית, לדאס עשוי למנות החיכותיו למנין אורחיס קזימן, אלא למ"ד: את שדרכו לימנות שנינו ומיוחד למנין הוא ללא בטל כגון תכלין אבל דבר העשוי לינתן באומד אע"פ שנמנה לפעמים בטל אמאי לא בטלה, מאי איכא למימר? שאני חתיכה – הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחיס. מבואר שפשוט שלריש לקיש חהר"ל אינה בטלה שהרי ודאי נכללת היא בכל שדרכו לימנות, ומתחדש שאף ר' יוחנן מודה בזה. אלא שלא ברור האם מודה בזה מפני שאף היא בכלל את שדרכו לימנות ודלא כהוה אמינא, או מפני שלחהר"ל יש חשיבות אע"פ שאינה בכלל את שדרכו לימנות. ובאשר לשיטת חכמים, כלל לא הועלתה האפשרות שיוודו בחהר"ל, אבל אפשר שלמסקנת הסוגיא יודו אף הם מפני חשיבותה המיוחדת של חהר"ל.

ובע"ז דף עד א, תנן: אלו אסורין ואוסרין בכל שהו: יין נסך, ועבודת כוכבים, ועורות לבובין, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וציפורי מצורע, ושער נזיר, ופטר חמור, ובשר בחלב, ושעיר המשתלח, וחולין שנשחטו בעזרה – הרי אלו אסורין ואוסרין בכל שהוא. ובגמ', תנא מאי קחשיב? אי דבר שבמנין קחשיב, ליתני נמי חתיכות נבילה! אי אסורי הנאה קא חשיב, ליתני נמי חמץ בפסח! א"ר חייא בר אבא, ואיתימא ר' יצחק נפחא: האי תנא תרתי אית ליה, דבר שבמנין ואיסורי הנאה. וליתני אגוזי פרך ורימוני בדן, דדבר שבמנין ואיסורי הנאה הוא! הא תנא ליה התם: הראוי לערלה – ערלה, הראוי לכלאי הכרם – כלאי הכרם. מבואר בשאלת הגמ' שבכלל דבר שבמנין חהר"ל. לא

א. אין כאן המקום לדון בשיטת הרי"ף שאינו אוסר חהר"ל כשאינה אסורה בהנאה, ראה מה שהתבאר בזה בספר זה סימן ק סעיף א.

נזכר בשיטת מי, האם בשיטת ר"ל ור' יוחנן או אפי' בשיטת חכמים. ואם בשיטת חכמים עסקינן הרי שהמשנה מונה דברים חשובים נוספים שאינם ברשימה של ז' הדברים החשובים.

ובזבחים דף ע ב, תנן: כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אפילו אחת בריבוא – ימותו כולן. ובגמ' בדף עב א: וניבטלו ברובא! וכי תימא, חשיבי ולא בטלי, הניחא למאן דאמר: כל שדרכו לימנות שנינו ונהא נהמות נמי הרצה בני אדם המקפידין עליהן ומוכרין אותן זמנין, ואע"פ שיש בני אדם שאין מקפידין כל כך ומוסופין יתירה או מוכרין העדר יחד, אלא למאן דאמר: את שדרכו לימנות שנינו מאי איכא למימר? והני אין דרכן מיוחד למנין שיש המוסופין יתירה או מוכרין העדר בלא מנין. דתנן: מי שהיו לו חבילי תילתן של כלאי הכרם וכו' ואיתמר עלה, רבי יוחנן אמר: את שדרכו למנות שנינו, רשב"ל אומר: כל שדרכו למנות שנינו. הניחא לריש לקיש, אלא לרבי יוחנן מאי איכא למימר? אמר רב פפא: האי תנא, תנא דליטרא קציעות הוא, דאמר וכו'. רב אשי אמר: אפי' תימא רבנן, בעלי חיים חשיבי ולא בטלי. עכ"ל.

וכתבו התוס' שם ד"ה אלא למאן: אלא למאן דאמר את שדרכו לימנות שנינו מאי איכא למימר – תימה מי גרע שור גדול מאת שדרכו למנות, הא אפילו חתיכה בעלמא חשיבא את שדרכו למנות משום דחשובה להתכבד בפני האורחים כדאמרין בפ' גיד הנשה (חולין ק א), וכל הנך י' דברים דחשיבי את שדרכו לכאורה בכולהו לא חשיב כשור הגדול, ועוד דבפ' בתרא דע"ז (דף עד.) חשיב שור הנסקל ואמרי' התם האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסור הנאה ולא פריך הניחא למאן דאמר כל שדרכו כו' כדפריך הכא ובביצה פ' קמא (דף ג:) ובפ' גיד הנשה (חולין ק.) שמע מינה דלכל הפחות חשיב את שדרכו, ועוד מדפריך התם דניתני אגוזי פרך ורימוני באדן ולא פריך מחבילי תלתן משמע דחשיב כששה דברים ונראה לפרש דמשום חטאות המתות פריך הכא למאן דאמר את שדרכו דמשמע אפי' חטאת העוף כדתניא במס' קינים (פ"ב מ"ג) או שפרח מבין המתות ימותו כולן. עכ"ל. פשוט בתוספות שחהר"ל חשובה כדבר שדרכו למנות וממילא אף לר' יוחנן אינה בטלה, ולא עוד אלא שאפי' חכמים ור"ע מודים שאינה בטלה כששה דברים.

ג

הזהות שבין חהר"ל ודבר חשוב בדברי הראשונים

ז"ל הרא"ש (חולין פ"ז סי' לו): בחתיכה הראויה להתכבד רבו דעות, יש מן הגדולים שאמרו דוקא חתיכת איסור שנתבשלה עם חתיכת היתר הראויה לכבד בה אורחים, אבל חתיכה חיה ואפילו שלימה בטלה ברוב, ודברי הבל הם, דהא דקאמר ראוי להתכבד בפני האורחים לאו למימר שתהא ראויה כמו שהיא עתה אלא משום שיעור נקטינן דגדולה כי האי שראויה ליתן לפני אורח נכבד אחר שנתבשל חשובה כזאת שדרכו למנות ולא בטלה. ומשום שהיא חיה לא בטיל חשיבותא. מידי דהוה אששה דברים שמקדשים המנוין בפרק בתרא דערלה משום דחשיב את שדרכו למנות ובכללן חלפי תרדין וקולחי

כרוב ודלעת יוונית. ובחייך איירי דתרדין וכרוב ודלעת אין דרך לבשלן שלימין אלא מחתכין אותן לחתיכות דקות ואז בטילי אלא ע"כ בחייך איירי ולא חזו השתא לאכילה אפילו הכי לא בטלי משום חשיבותא, ה"ה נמי חתיכה הראויה להתכבד בפני האורחים לא בטל חשיבותה אע"ג דלא חזי השתא לאורחים.

וכן הנהו דפרק בתרא דמסכת ע"ז (דף עד א) דקתני ואלו אסורין ואוסרין בכל שהוא ומפרש בגמרא דהאי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה וקתני התם ציפורי מצורע ופטר חמור ועגלה ערופה וחולין שנשחטו בעזרה ואע"ג דהשתא לא חזו למיכל לא בטילי משום חשיבותיהו דחשיב את שדרכו למנות. ובגמרא פריך עלה וליחשוב נמי חתיכת נבילה אלמא דחתיכת נבילה הראויה להתכבד היא דומיא דהנך דקתני דלא בטלי מפני חשיבותם אע"ג דהשתא לא חזו למיכל. וכן משמע מתוך דברי רבינו שמשון ז"ל שפירש בשם ר"י בפרק התערובת אהא דקאמר התם (דף עב א) על תערובת חטאות המתות ושור הנסקל אלא למ"ד את שדרכו למנות מאי איכא למימר. וכתב רבינו שמשון תימה מי גרע שור גדול מאת שדרכו למנות דהא אפילו חתיכה חשוב את שדרכו למנות בפרק גיד הנשה, מפני שראויה להתכבד בפני האורחים. אלמא חתיכה הראויה להתכבד אפי' כשהיא חיה לא בטלה, וכן בהמה שלמה חיה לא בטלה.

וגם שמעתי דיש אומרים דכבש שלם או אווז שלם לא מיקרי ראויה להתכבד לפני האורחים לפי שאין דרך לתת לפני אורח כבש שלם או אווז שלם. גם אלה דברי הבאי הם וכי בשביל שראוי לחלק לכמה חתיכות חשובות גרע טפי. כל שכן דחשיב טפי את שדרכו למנות, וכן דעת ר"י כמו שכתוב לעיל.

וגם יש אומרים שתרנגולת בעודה בנוצתה לא חשיבא ובטלה. גם זה אינו כיון שאחר תיקונה ובשולה ראויה להתכבד בה אורח גם עתה חשיבא את שדרכו לימנות כאשר הוכחתי ממשנה דערלה ומפרק בתרא דמסכת ע"ז. עכ"ל הרא"ש.

נמצא שלדעת הרא"ש דין חהר"ל ודבר חשוב שבמנין דין אחד הוא, וכפשט הגמ': אי דבר שבמנין קחשיב, ליתני נמי חתיכות נבילה! על כן למד הרא"ש שחהר"ל אינה מתבטלת בין שאינה מבושלת, בין שצריכה חיתוך, ובין שצריכה תיקון גמור כתרנגולת בנוצתה.

הרשב"א בתורת הבית (ארוך ב"ד ש"א יג): סתם כדברי האומרים דחתיכה שהיא גדולה יותר מדאי לא חשיבא ראויה להתכבד שמאחר שאין דרכן של בני אדם ליתן כיוצא בה לפני האורחים אינה חשיבא שעומדת היא לחתוך והביא ראייה מדפריך פרק התערובות: וליבטלו ברובא, ומשני משום דבעלי חיים לא בטלי, אלמא שחוט בדכוותיה בטיל עכ"ל. וכ"כ ג"כ הר"ן בחולין לו ב מדפי הרי"ף ד"ה וגרסי' תו. נראה פשוט שהראיה שהביאו הרשב"א והר"ן להוכיח שחתיכה גדולה בטלה, אינה ראייה אליבא דהרא"ש, שהרי הרא"ש אחז בשטיט ר"י הנ"ל שהעמיד את הגמ' בעוף קטן שאינו ראוי להתכבד! לכאורה צריך בירור מה יענה הרשב"א לקושיית ר"י: מי גרע שור גדול מאת שדרכו למנות הא אפילו חתיכה בעלמא חשיבא את שדרכו למנות משום דחשובה להתכבד

בפני האורחים. ונראה דהיא היא, כיון שהשור צריך הפשטה וחיתוך לא חשיב כחתיכה הראויה להתכבד, וכעין דברי הגהות סמ"ק. דהנה הסמ"ק סי' ריד, כתב: ודין חתיכה הראויה להתכבד ר"ל כמו שהיא עתה, אך אם בהמה עם הצמר או עוף עם הנוצה אין זה ראויה להתכבד ובטלים. וכתב בהגהות סמ"ק שם: וי"ל דהא פסקינן הלכה כר' יוחנן דאמר את שדרכו לימנות, לעולם דוקא אין בטול ותרנגולת אין דרכה למנות לעולם דאפילו בהמה גסה לא חשיב תלמודא את שדרכו למנות לעולם מדפריך תלמודא גבי שור הנסקל הניחה למאן דאמר וכו'. נמצא שאף לסמ"ק דין חהר"ל להתכבד ודבר שבמנין חד הם ולכן בהמה בצמרה ועוף בנוצתו אינם ראויים להתכבד ואינם דבר שבמנין. היש"ש בפ"ז סי' נא כתב, שתרגולת בנוצתה וכבש בצמרו מאוסים הם עתה, אף חשיבותא דדבר שבמנין לית להו, וכן אין רגילות כלל למכור בהמה או עוף שחוטים קודם הפשטה ונטילת הנוצות, ובש"ך סי' קא ס"ק ז כתב דכיון שמחוסרים תיקון כ"כ לא הוי נמי דבר שבמנין. ונראה שכן דעת הרשב"א במחוסר חיתוך (שיטת הרשב"א שבישול אינו בכלל מחוסר הכנה, התבארה לעיל בסימן קא סעיף ג).

הרמב"ם פסק בפ"ו מהמ"א (ה"ג, ה, ו, ז, ט) כרבי עקיבא דשבעה דברים בלבד הם שאוסרין בכל שהן מפני שהם דבר חשוב, וכתב דה"ה לחתיכה הראויה להתכבד שהיא אוסרת בכל שהוא מפני שהיא חשובה, וכן ג"ה מפני שהיא בריה בפני עצמה חשיב ולא בטיל, וכן כל בעלי חיים חשובים הם ואינם בטלים. וכתב עוד: יראה לי דכל דבר שהוא חשוב אצל בני המקום מן המקומות כגון אגוזי פרך ורמוני בדן בא"י באותם הזמנים שהוא אוסר בכל שהו לפי חשיבותו באותו מקום ובאותו זמן ולא הזכירו אלו אלא לפי שהן אוסרין בכל שהן בכל מקום וה"ה לכל כיוצא בהם בשאר מקומות ודבר ברור הוא שכל האיסורים האלו מדבריהם. עכ"ל.

וכתב ב"י ובהכי ניחא לדעתו למה לא מנו חכמים חתיכה הראויה להתכבד ובריה דקי"ל דלא בטלי, דהנך מילי דמנו לא מנאום אלא לדוגמא לומר דכל דחשוב כעין הנך לא בטלים ואף ע"פ שאמרו אינו מקדש אלא ששה דברים בלבד לא להוציא כל שאר דברים נתכוננו אלא להוציא מדרכי מאיר דאמר את שדרכו לימנות מקדש ואתו אינהו ואמרו דליתא אלא אף ע"פ שדרכו לימנות לא הוי חשוב בהכי עד שיהיה כל כך חשוב כמו ששה או שבעה דברים הללו. וסובר הרמב"ם דאע"ג דחכמים נקטו בדוקא הנך ששה היינו משום דהנך חשיבי בכל דוכתא, אבל אה"נ שאם בשום מקום חשיב להו אי זה מין שהוא מזרע הארץ ופרי עץ כל כך כמו חשיבותן של אלו דמקדש ולא בטיל ומינה נשמע לחתיכה הראויה להתכבד ולבריה דחשיבי כי הנך ששה דברים דלא בטלי והא דלא מנו להו רבנן אף ע"פ שבכל מקום ובכל זמן הם חשובים משום דרבנן לא איירו אלא בדבר שגידולו מן הקרקע דומיא דחבילי תלתן דאיירי ביה רבי מאיר כנ"ל עכ"ל ב"י (וראה

רש"י ביצה דף ג ב ד"ה וחכמים אומרים: כל פירות שבעולם בטלים חוץ מששה דברים הללו) [ב].

יחיד הוא המאירי, שכתב ביבמות דף פא ב: ומתוך כך נראה לי שהחשיבות המונע את הבטול חלוק לשלשה דרכים: מהם שאין להם חשיבות גדול מצד עצמם אלא שהם דברים חלוקי מינין ואלו שאין להם בטילה הם החשובים שבמין, ומתוך שהם דברים שבמנין ושהם חשובים אין להם בטילה, ומין זה הוא אגוזי פרך וחבריו, שהרי מצד עצמם אין להם חשיבות כל כך. והשני הוא שחשובין אם מצד חומר איסורן אם מצד עצמן כאלו שבעבודה זרה על אי זה מן הדרכים שפירשנו. והשלישי הוא שהחשיבות מצד עצמן כגון חתיכה הראויה להתכבד. עכ"ל. נראה שלדעת המאירי אין צריך לומר שחז"ל להתכבד יש לה חשיבות של מניין, רק שחכמים קבעו ג' גדרים לחשיבות (ובנוסף לכך בריה, ובע"ח). ואכמ"ל כיצד עולה שיטה זו עם הסוגיות.

ד

פסיקת השו"ע והרמ"א האם דבר חשוב בטל בשאינו מינו

א. הסתירה ברמ"א

ז"ל דרכי משה סי' קא אות ב: כתב באיסור והיתר הארוך כלל כה דין יז, הא דחתיכה הר"ל ובריה לא בטילה, דוקא במינו, אבל שלא במינו הוי בנ"ט, דומיא דשיל"מ עכ"ל. וכתב בית יוסף בסימן ק סע' ג בשם תשובת הרשב"א ח"א סי' קא על בריה שנפלה לירקות דאינה בטילה, וזהו שלא כדבריו. עכ"ל דרכי משה. בתורת חטאת כלל מ דין ו, הוסיף ראיה שאף חז"ל אינה בטלה בשאינה מינה, וז"ל: וכן משמע בשערים דלא כוותיה שכתב דטיפת חלב לא מקרי ראוי להתכבד, הא לאו הכי לא בטיל בבשר אע"ג דהוה שלא במינו. עכ"ל. לדברי תורת חטאת יש לחלק בין דבר שיש לו מתירין שבטל באינו מינו לבין חז"ל ובריה, וז"ל: דשאני דבר שיש לו מתירין דאין החשיבות מצד האיסור עצמו אלא מאחר שיהיה לו היתר אח"כ לא רצו חכמים שיתבטל, וכל שנתערב שלא במינו אין ההיתר נקרא על דבר האסור אלא על שם דבר שנתערב בו והוי כמי שאין לו מתירין כנ"ל, ודבריו הובאו בט"ז סי' קא ס"ק יב [ג]. וכן פסק הרמ"א בסי' קא סע' ו: ואין חילוק בין נתערבו (חז"ל ובריה) במינם או שלא במינם.

ב. הבי"י לא ביאר כיצד פסק הרמב"ם כנגד ר"ל ור' יוחנן שפסקו כר"מ. אף בדברי הגר"א אין הסבר לכך, דז"ל הגר"א בס"ק ב: פסק כרבנן לגבי ר"מ ובפלוגתא דחכמים ור"ע פסק כר"ע משום דמחלוקת ואח"כ סתם הוא כמ"ש שם כיצד וכו'. ע"כ. ושם סובר הרמב"ם כרשב"א ביבמות דף פא ב, שר"ל ור' יוחנן נחלקו בדעת חכמים ולא בדעת ר"מ, ע"ש. וצריך בירור בפשט הסוגיות לשיטה זו, ואכמ"ל.

ג. היינו שאם נתערבה ביצה שנולדה ביו"ט בביצים, הרי שאם נתיר את התערובת התרנו ביצה שהרי התערובת היא של ביצים, אבל אם נתערבה בשאינה מינה התרנו את

אבל בסי' קי סעי' א, כתב השו"ע (כמועתק מהרמב"ם מ"א פט"ז הל' ג): דבר חשוב אוסר במינו בכל שהוא והם שבעה דברים וכו', והרמ"א לא הגיה שאף באינו מינו. ולכאורה סתירה.

ב. ש"ך: בריה וחהר"ל ודבר חשוב אינם בטלים באינו מינו אף לשו"ע

הש"ך בסי' קי ס"ק א: הרמ"א לא הגיה משום דס"ל דהרמב"ם והמחבר לא נקטו מינו אלא משום דלא משכחת לה שלא במינו, דהא יהא ניכר האיסור, ונמשך אחר הטור ס"ס ק"ט שכתב דדבר יבש שלא במינו היינו כגון שנפרך לחתיכות דקות א"כ דבר חשוב שאינו נפרך לחתיכות דקות לא משכחת לה שלא במינו. ובת"ח ובהג"ה שם דכתב דאפילו שלא במינו אינו בטל לא נקטיה אלא משום בריה דאיירי התם, שנתערב במרק ותבשיל דבריה אע"פ שהיא קטנה אינה בטלה. זהו נ"ל בדעת הרב. ומ"מ אף שלא במינו אוסר דבר חשוב בכל שהוא ומשכחת לה שפיר נתערב שלא במינו כמ"ש בסי' קי"ט סק"ח ע"ש. וראה פמ"ג דהיינו: שהיו כאן אגוזי פרך ורימוני באדן וכיוצא, ואחד מהן של ערלה וכדומה, ואח"כ שכח איזה מהן הוא, דכולן אסורות (וראה דגול מרובה סי' קט ס"ק ב).

ג. הגר"א: חהר"ל ודבר חשוב בטלים באינו מינו לשו"ע

ז"ל הגר"א בסי' קי ס"ק א, בד"ה דבר חשוב אוסר במינו: הוא לשון הרמב"ם, ומשמע דוקא במינו, דלא כמ"ש לעיל סי' קא ס"ו בהג"ה, ואף שיש לדחוק (היינו כש"ך) משום דלא משכחת לתערובת יבש מין בשאינו מינו דלא מינכר, מ"מ שפת יתר הוא, אלא ע"כ דוקא קאמר. עכ"ל. אם נקבל את דברי הגר"א שהרמב"ם בדוקא קאמר, מחוייבים לכאורה לומר שהרמב"ם סבור שאף בריה וחהר"ל בטלים בשאינו מינו, שהרי שם בהלכה ה, בהמשך לדין דבר חשוב, כתב: וכן חתיכה של נבלה וכו', ובהל' ו: וכן גיד הנשה וכו' (וכבר דקדק כן מנחת כהן ח"ג פ"ב), וכבר התבאר לעיל שדין חהר"ל ודבר חשוב דין אחד הוא. נראה שראיה לכך אפשר למצוא ברמב"ם פט"ו הל' יב, וז"ל: יראה לי שאפילו דבר שיש לו מתירין אם נתערב בשאינו מינו ולא נתן טעם מותר. לא יהיה זה שיש לו מתירין חמור מטבל, שהרי אפשר לתקנו ואף על פי כן שלא במינו בנותן טעם כמו שביארנו, ואל תתמה על חמץ בפסת, שהתורה אמרה כל מחמצת לא תאכלו לפיכך החמירו בו כמו שביארנו. עכ"ל. מבואר שהרמב"ם לא מצא דבר שאינו בטל באלף בשאינו מינו אלא רק חמץ בפסת שנמצא לכך רמז בתורה, אלמא דבר חשוב וחהר"ל שאינם בטלים באלף רק מדרבנן בלא שיש לכך רמז בכתוב ודאי שבטלים בשאינם מינו והוא הדין בריה. ובאיסור והיתר כלל כה דין ז כתב: ונקט הרמב"ם והמרדכי דשיל"מ, וכ"ש שאר דברים שאין מתבטלין דקילי טפי דספיקן מותר שהן

שאינו מינו כי התערובת נקראת על שם הרוב. וראה שם בטי"ז שציין לטעם אחר בשם הר"ן.

דווקא במינו, אבל שלא במינו בטלין שפיר בשיעור' ואפי' אם נשאר גוף האיסור בתוך התערובות.

לפ"ז יידרש הגר"א לחלק בדעת השו"ע בין בריה שאינה בטלה גם כשנתערבה בשאינה מינה כמוכח מהשו"ע בסי' ק סע' ג שפסק כרשב"א: קדרה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל, לבין חהר"ל. אלא שאם השו"ע חושש להחמיר כמפורש ברשב"א ראוי היה שיחמיר אף בדבר חשוב לפי שאף בזה גילה הרשב"א את דעתו, דז"ל בתשובה סי' ל ובחידושו: וכן אינך כלהו בשנתערבו דוקא במינן, שאילו שלא במינן, ניכרין הן וזורקן והשאר מותר, ואי בשנימוחו כבר נתבטל חשיבותן שאינן דבר שבמינן ובטלין הן. ודקדק פר"ח סי' קי ס"ק א שאם לא ניכר אינו בטל כמו במינו. ובאמת שהגר"א בסי' קא ס"ק כב, ובסוף סי' ק, ציין לאו"ה והביא ראיה מגמ' שבריה לא בטלה, ולא הזכיר את שיטת הרמב"ם בזה. ואף דברי האו"ה אינם מוחלטים בזה שהרי בכלל כה דין ב כתב דבריה לא בטלה וציין לזכוב ונמלה, והט"ז בסי' קא ס"ק יב כתב שהאו"ה סותר עצמו מכלל מא שם כתב הרבה דינים בתולעים שאוסרים בתערובות. [ד].

נראה שלדברי הגר"א, הרמ"א לא הגיה כאן על אף שחולק על השו"ע, כיון שסמך על מה שכתב בסי' קא, או שמפרש את השו"ע כש"ך, ואפשר שאף הגר"א לא אמר דבריו אלא בדעת הרמב"ם.

ד. מנחת כהן: דבר חשוב בטל לשו"ע ולרמ"א, אבל לא חהר"ל!

במנחת כהן ח"ג פ"ב, דייק שלרמב"ם אכן בריה וחהר"ל בטלים בשאינו מינן וכנ"ל, אך הסכים שיש לקבל את פסק הרמ"א שאינן בטלים עפ"י הראיה שהביא מהרשב"א, ושכן פסק השו"ע בסי' ק סע' ג. עוד הוסיף שאף הטור לא כתב אלא גבי דשיל"מ שבטל בשאינו מינו (ובאמת שמפורש בטור ריש סי' ק שבריה כנמלה אינה בטלה). לאור זאת חידש מנחת כהן שהשו"ע והרמ"א מודים לרמב"ם בדבר חשוב, אך חולקים עליו בדין בריה וחהר"ל לפי שחשיבותם גדולה מחשיבות בעלי חיים וז' דברים החשובים, ראה שפ"ד ס"ק א. פר"ח ס"ק א שלל את האפשרות לחלוק בין בריה וחהר"ל לבין דבר חשוב (בלא לציין את מנחת כהן), דמה טעם ומה סברא יש לחלק ביניהם. לאור המתבאר לעיל בשיטות הראשונים עולה מכולם שדין חהר"ל ודבר חשוב דין אחד להם והיינו כפר"ח, ודוחק לפרש את השו"ע עפ"י המאירי אחר שהשו"ע פסק כרמב"ם ובכ"י

ד. במנחת יעקב כלל מ ס"ק יז כתב שהגירסא שהיתה לפני הדרכי משה (הני"ל סי' קא אות ב) אינה כגירסת האו"ה שלפניו, ובגירסא שלפניו לא מחוייבים לומר שבריה בטילה באינה מינה. ז"ל האו"ה לפי גירסתו: וכ"ש בשאר דברים שאינן מתבטלין שאינן בטלים במינם. ע"כ. ואם כן יש לדחוק ולומר דלא מיירי רק בדבר שבמינן וחתיכה הראויה להתכבד, ולא מיירי כלל בדין בריה שעיקר דינה נאסרה גבי אינו מינו בשקצים ורמשים.

עמד על זהות דין חהר"ל ודבר חשוב. ואף בדעת הרמ"א קשה לדחוק שעזב את כל הראשונים ואחז בשטת המאירי.

ה. פרי"ח ופמ"ג: כש"ך

פרי"ח ס"ק א הסכים עם הש"ך. לדבריו אף הרמב"ם מודה שאינם בטלים בשאינו מינן אם אינם ניכרים. ומוכח כן מפרק ט"ז סע' א, דז"ל הרמב"ם: כל השיעורים האלו שנתנו חכמים לדבר האסור שנתערב במינו המותר בשלא היה הדבר האסור מחמץ או מתבל, או דבר חשוב שהוא עומד כמות שהוא ולא נתערב ונדמע בדבר המותר, אבל אם היה מחמץ או מתבל, או דבר חשוב אוסר בכל שהוא. עכ"ל. וכתב פרי"ח שהרמב"ם השווה כאן דין דבר חשוב עם מחמץ ומתבל, וכי היכי דמחמץ ומתבל איתנהו, אך בשאינו מינו (כמפורש ברמב"ם וכו"ל) ה"ה נמי לדבר חשוב, ומאי דנקטיה במינו, אפשר דלרבותא נקטיה (היינו שדבר שאינו חשוב בטל מהתורה במינו ברוב ובשאינו מינו רק בששים). אין בדברי פרי"ח תשובה על הדיוק הנ"ל מהרמב"ם בפרק טו, היינו שלא הביא כדבר שאינו בטל בשאינו מינו אלא חמץ (תבלין לא היה צריך הרמב"ם להביא שהרי אין משמעות לגזירת תבלין במינו, ועוד שאיסור תערובתו מהתורה שהרי נותן טעם). לדברי פרי"ח כן מוכח ברשב"א ממה שאסר מרק שנפל יתוש לתוכו וכו"ל, וכן ממה שכתב גבי רמונים כנ"ל.

פמ"ג שפ"ד א פסק להלכה, כש"ך ופרי"ח, שחהר"ל ודבר חשוב (ופשוט שבריה) אינם בטלים אפי' בשאינו מינן.

ה

כבש בצמרו ותרנגולת בנוצתה לשו"ע ולרמ"א

הטור בריש סי' קי סע' ב, כתב עפ"י הרשב"א: בעלי חיים שנתערבו באחרות, ונשחטו, בטל חשיבותן ובטלין, והוא שנשחטו בשוגג. וכתב ב"י: וא"ת היכי קאמר דכשנשחטו בטל חשיבותן, דהא אע"ג דבטל מינייהו חשיבות בעלי חיים אכתי אית בהו חשיבות חתיכה הראויה להתכבד. וי"ל דהרשב"א לטעמיה דסבר דכבש שלם לא חשיב ראוי להתכבד כמו שנתבאר בסימן קא, וכבר כתב שם רבינו שהרא"ש חולק בזה ולפי דעתו אף ע"פ שנשחטו לא בטלו עד שיחתכו לחתיכות שאינן ראויות להתכבד. ויש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שאם נשחטו בטל חשיבותן דמשמע שאע"פ שהם שלימים בטלים ובסימן ק"א פסק כהרא"ש דכבש שלם חשיב ראוי להתכבד. עכ"ל.

בדרכי משה כתב עפ"י איסור והיתר, שיש להעמיד את דברי הטור בבעלי חיים קטנים שאינן ראויים להתכבד לאחר שחיתתן.

השו"ע בסע' ב העתיק את דברי הטור לאור פסיקתו של השו"ע בסי' קא שבע"ח שנשחט ומחוסר הכנה אינו חהר"ל, והרמ"א העמיד דין זה בבע"ח קטנים.

הב"ח תמה על הרמ"א, דבסי' קא סע' ג פסק דאפי' תרנגולת בנוצתה בטילה וכ"ש כבש בעורו וצמרו (ואם כן לא היה צריך להעמיד בבע"ח קטנים), וכנראה דדבריו

סותרים זא"ז עכ"ל. לדברי הב"ח יש לישב את הטור שכבש בצמרו בטל ואינו ראוי להתכבד אע"ג שתרנגולת בנוצתה ראויה להתכבד כמפורש ברא"ש, דהסרת נוצות לא הוי מעשה גדול כהפשטת כבש. וצריך בירור עד כמה דבריו מוכרחים, דודאי הו"ל לרא"ש להזכיר שמודה בדבר זה. ולא עוד, אלא שבציינו לר' שמשון מלמד ששור הנסקל חשיב חהר"ל אע"פ שצריך הפשטה (ולכן הוצרך להעמיד בעוף וכו"ל). ובמנחת כהן (ח"ג פ"א ד"ה הדעת הראשונה היא להרא"ש) כתב במפורש בדעת הרא"ש דהוא הדין בכבש בעורו.

הש"ך בס"ק יג, יישב את קושיית הב"ח על הרמ"א: ולק"מ, דהא כתב בת"ח כלל מ"ב סוף דין ג, דהא דכבש בעורו וצמרו בטל, היינו דוקא משום חה"ל (ר"ל משום דצריך תיקון גדול ומחוסר מעשה גדול לכשתהיה ראויה להתכבד) אבל מ"מ אינו בטל מטעם דבר שבמנין (כיון דחשוב הוא דלענין דבר שבמנין לא איכפת במאי דמחוסר מעשה) כדלקמן כלל מ"ב (ונ"מ אם הוא במקום שאין מוכרים אותו במנין בטל) עכ"ל. וכ"כ בסוף כלל מ"ב דוקא בע"ח קטנים שלאחר שנשחטו בטל חשיבותן ולא הוי אח"כ חתיכה הראויה להתכבד או דבר שבמנין כו'. לזה כתב כאן ודוקא בע"ח קטנים שאינן ראויין להתכבד, ר"ל לא חשיבי וא"כ לא הוה דבר שבמנין. ולעיל סי' ק"א לא כתב דבטל אלא מטעם חה"ל וזה ברור. ומ"מ לענין דינא ע"ל סימן ק"א ס"ק ז. עכ"ל הש"ך. ובסי' קא ס"ק ז, כתב הש"ך גבי תרנגולת בנוצתה שבטלה: משמע מדברי המחבר והפוסקים דגם דבר שבמנין נמי לא הוי וכמ"ש מהרש"ל באו"ש ובספרו פג"ה סי' נ"ג שמחוסר תיקון גדול כ"כ לא הוי נמי דבר שבמנין, והכי מוכח להדיא במרדכי פ"ק דביצה ע"ש וכן נראה דעת הב"ח, דלא כת"ח כלל מ' ד"ג שכתב דאף דבטלה מכח חה"ל לא בטלה מכח דבר שבמנין. וע"ל סי' ק"י ס"ק י"ג. עכ"ל הש"ך. נראה שלאור דברי הראשונים שאין חילוק בין חהר"ל לדבר חשוב שבמנין, ראו כל הפוסקים שלא לחלק אף בענין זה.

ואכן במנחת יעקב כלל מ' ס"ק ו, דחה את דברי הש"ך וכתב שאף לדעת הרמ"א ותורת חטאת תרנגולת בנוצתה וכבש בעורו וצמרו כיון שמחוסר תיקון גדול לא הוה נמי דבר שבמנין וכהסכמת הפוסקים ראשונים ואחרונים. על כן ביאר מנחת יעקב את הרמ"א באופן מחודש עפ"י דברי תורת חטאת בכלל מב דין ג. וז"ל תורת חטאת שם: כתב הטור יו"ד בעלי חיים שנתערבו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן ובטילים והוא שנשחטו בשוגג עכ"ל. ומיירי בבעלי חיים קטנים שלאחר שנשחטו בטל חשיבותן ולא הוויין אח"כ אפילו חתיכה הראויה להתכבד או דבר שבמנין, אבל בעלי חיים גדולים אע"פ שנשחטו ובטלה חשיבותן מכח דבר שבמנין, מ"מ הם חשובין מכח חתיכה הראויה להתכבד דאע"ג דהם שלמים ועומדין לחלקן לחלקים לא בטל חשיבותן (אלא) [נ"ל: ולא] בטילה כמו שנתבאר בטור סי' קא וכתבתי לעיל דהכי נקטינן וכן תירץ באו"ה, וב"י הניח דברי הטור בתימה. עכ"ל. ודקדק במנחת יעקב שם ס"ק ג, שכוונת ת"ח בנשחטה והוסר העור או הנוצה ולכן אינה בטילה אם היא גדולה, אבל אם לא הופשטה הבהמה או לא

הוסר הנוצה בתרנוגלת אז לא הוּו כלל לא דבר שבמנין ולא חתיכה הראוי להתכבד, וזהו שכתב הרב: דהם שלמים ועומדין לחלק לחלקים, דמשמע שכבר הופשט. לדברי מנחת יעקב זו אף כוונת הרמ"א בסי' קי סע' ב. לכאורה קשה על דברי מנחת יעקב, שהרי ברגע שנשחטו בטלו אפי' הם גדולים, וכיצד אפוא אחר ההפשטה חוזר האיסור וניעור. וכבר הובא בב"י שהסמ"ק כתב דכיון שנתבטלו בשחיטה שוב אין חוזרים וניעורים אחר ההפשטה. ונראה דמיירי שלא נודעה התערובת עד אחר ההפשטה.

אבל הגר"א בסי' קי ס"ק ו, כתב על הגהת הרמ"א: כיש חולקים בסי' קא ס"ג וכמ"ש תוס' בזבחים עב א ד"ה אלא, תימה כו' ונראה לפרש כו'. וכתב זה לתרץ דברי טוש"ע אף להיש חולקים הנ"ל, אבל לפי מ"ש בהג"ה שם א"צ לזה. עכ"ל. מבואר שלדעת הגר"א אין לדחוק ברמ"א כש"ך ולחלק בין חהר"ל לדבר חשוב, ואף אין לדחוק כמנחת יעקב ולהעמיד בהופשט, אלא יש לפרש שדברי הרמ"א נאמרו לביאור דברי הטור, אך לא להלכה. וצריך בירור עד כמה דרכו של הרמ"א בפרשנות שאינה אליבא דהלכתא.

הט"ז בס"ק ב ביאר בדעת הטור דבע"ח כחוש חשוב אף שאינו ראוי להתכבד, ואם נשחט אף שהופשט אינו ראוי להתכבד כיון דכחוש הוא (וזהו כעין תרוץ הרמ"א המעמיד בבע"ח קטנים).

ו

סיכום

השו"ע בסי' קי סע' א כתב שדבר חשוב אינו בטל במינו. מפרשי השו"ע דנו האם דבריו בדוקא והאם סתימת הרמ"א מלמדת על הסכמה עם השו"ע על אף שבדין חהר"ל כתב שאינה בטלה אף בשאינה מינה. מנחת כהן כתב שהשו"ע והרמ"א מחלקים בין חהר"ל ובריה שאינם בטלים גם בשאינו מינן לבין דבר חשוב הבטל בשאינו מינו. התבאר שקשה לקבל תירוץ זה לאור דברי הראשונים שדין אחד לחהר"ל ולדבר חשוב. פר"ח ופמ"ג הכריעו כתירוץ הש"ך שדברי השו"ע נאמרו במצוי לפי שדבר חשוב ניכר בשאינו מינו אך מעיקר הדין אין חילוק בין מינו לשאינו מינו, ונפק"מ בכגון שהיו לפניו אגוזי פרך ורימוני באדן וכיוצא, ואחד מהן של ערלה וכדומה, ואח"כ שכת איזה מהן הוא, דכולן אסורות.

השו"ע בסע' ב פסק עפ"י הטור: בעלי חיים שנתערבו באחרות, ונשחטו, בטל חשיבותן ובטלין, והוא שנשחטו בשוגג. וכתב על כך הרמ"א שדוקא בבעלי חיים קטנים. הב"ח הקשה מדוע הרמ"א העמיד בקטנים אחר שלשיטתו בסי' קא תרנוגלת בנוצתה וכבש בצמרו בטלים ואינם כחהר"ל. הש"ך תירץ שאף שלרמ"א אינם כחהר"ל מ"מ הינם דבר חשוב שבמנין אך כתב שאין כן דעת שאר הפוסקים שלא חילקו בדבר. במנחת יעקב כתב שאף הרמ"א לא חילק בזה וכונתו לבע"ח מופשטים. לאור דברי הראשונים שאכן לא חילקו בין חהר"ל ודבר שבמנין, נראה לקבל את דברי מנחת יעקב, או את דברי הגר"א שהרמ"א כתב כן רק על דעת הסוברים שאף תרנוגלת בנוצתה וצמר בכבשו

ח"הר"ל וכשיטת הטור והרא"ש. בין כך ובין כך צריך בירור מדוע הטור והשו"ע לא הביאו דין דבר חשוב בסי' קא סע' א-ב, יחד עם דין חתהר"ל. וראה בסוף הספר טבלה לסיכום סימן זה.

סימן קכ סעיף ז

בדין טבילת קומקום חשמלי מפלסטיק וטוסטר מצופה טפלון

(א) הקדמה

א

הקדמה

כבר דנו הפוסקים בדין טבילת כלים חשמליים וכפי שיובא להלן. כאן יתברר דין שני כלים שהשתנו בצורתם בשנים האחרונות. קומקום המתכת הפך לקומקום של פלסטיק ובתוכו גוף חימום הנמצא בתוך המים המוכנסים לקומקום. אף הטוסטר שינה צורתו: מבחוץ עשוי כיסוי פלסטיק. בתוך הפלסטיק יש תושבת מתכת שטוחה בלא בית קיבול שהיא גוף חימום, ועליה מניחים את הלחם או דבר יבש אחר. לאחר מכן סוגרים במכסה עליון התואם לגודל התושבת, שאף בו יש גוף זהה לתחתון. גוף החימום בשני החלקים מצופה טפלון (חומר פלסטי דק שבדקים המונע התדבקות האוכל וכמצוי במחבתות).

כלי חשמל קשה להטביל מחשש שיכנסו בו מים ויתקלקל, יש לדון אפוא, האם ניתן לפטור מכשירים אלו מטבילה משום שהמתכת שבהם אינה משמשת ככלי סעודה אלא כאש, ובטוסטר לכאורה אפשר להוסיף קולא מצד ציפוי הטפלון.

ב

בירור האפשרות שגוף החימום כמספרים של ירק

א. שיפוד חייב בטבילה

בע"ז דף עה ב: דברים שנשתמש בהן ע"י האור, כגון השפודין והאסכלאות (כעין רשת שצולין עליה) – מלבנן ומטבילין והן טהורין. וכן נפסק בשו"ע בסע' ד: טריפיד"ש ששופתים עליהם קדירות, אינם טעונות טבילה. אבל פדיליא"ש, טעונות טבילה מפני שנותנים עליהם המאכל עצמו. ש"ך ס"ק ט: מפני שצולין עליו ממש האוכל כן הוא לשון הסמ"ק, והיינו שקורין בל"א רויז"ט. לפ"ז לכאורה גוף החימום שבטוסטר ובקומקום כדין שיפוד שנותנים עליו את המאכל.

ב. מחלוקת הב"ח, הפרישה והט"ז, בדין מספרים של ירק

שם בגמ': אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: אפי' כלים חדשים במשמע, דהא ישנים וליבנן כחדשים דמו, ואפילו הכי בעי טבילה. מתקיף לה רב ששת: אי הכי, אפי' זוזא דסרבלא נמי! א"ל: כלי סעודה אמורין בפרשה. ופרש"י ד"ה זוזא דסרבלא: מספרים שגוזזים בהן בגדי צמר הואיל וגזירת הכתוב היא, ולא משום פילוט איסור, דהא חדשים

ולא בלעי מידי מצרכת לה טבילה. עפ"ז כתב הטור שמספרים וכיוצא בהן אינם מצרכי הסעודה. וכתב על כך הפרישה ס"ק ח: נלע"ד, ר"ל מספרים שקונבין את הירק בהן אפ"ה לא מחשב מעיקר תיקון צרכי הסעודה וכן משמע הלשון, ודו"ק. עכ"ל.

ז"ל השו"ע בסע' ה: סכין של שחיטה (או סכין שמפשיטין בו), (ארוך), יש מי שאומר שאינו צריך טבילה. הגה: ויש חולקין (תשב"ץ). וטוב לטובלו בלא ברכה. הברזלים שמתקנים בהם המצות, אינם צריכים טבילה (ארוך). וכן כיסוי שכופין על הפת לאפותו, אבל כיסוי קדירה צריך טבילה (הגהות אשירי). הט"ז בס"ק ז, כתב: נראה דכיון דכתב רמ"א על סכין של שחיטה טוב לטובלו בלא ברכה, הוא הדין בכלי ברזל שמתקנים המצות דחד טעמא הוא (וזה גם כונת הרמ"א לדעת הט"ז). עוד קיבל הט"ז את דברי הפרישה שמספרים של ירק א"צ טבילה דדמי לסכין של שחיטה שאין צריך טבילה למרדכי, וממילא לרמ"א ראוי להחמיר אף בזה. דימוי מספרים של ירק לסכין של שחיטה, מחייב לומר שמיידי בירק שדרך לבשלו אחר קניבתו, דאי בירק הראוי לאכילה מאי שנא לכאורה מסתם סכין (ראה רש"י שבת דף קיד ב ד"ה אי הוה מיבעי לן, דמעמיד קניבת הירק לצורך בישול).

ג. שיטת הש"ך עפ"י הבנת פר"ח ופרי תואר

אבל הש"ך בס"ק יא, בהתיחסותו לדברי הרמ"א שברזלים של מצות אינם צריכים טבילה, כתב: קשה דבאו"ה כלל נ"ח דין ב' דימה הברזלים לסכין של שחיטה שמפשיטין בו, דאין צריך טבילה, דכיון דהדבר שמתקנים אותו צריך עדיין תיקון אחר, וא"כ כיון דכתב הרב דבסכין של שחיטה יש לטבול בלא ברכה, ה"ה הברזלים. ונראה דס"ל להרב דהברזלים גרעי טפי שא"א לשמשן למאכל אחר, משא"כ סכין של שחיטה שאפשר לשמשו למאכל אחר [א], וכ"כ בגליון או"ה שם דהמחטים שתופרים בהם העופות אין נידון כסכין של שחיטה וסכין שמפשיטין בו, הואיל וא"א לשמשן למאכל אחר. ע"כ. ולפי זה מ"ש הב"ח ס"ד דמספרים שגוזזין בה ירק הוה ליה צרכי סעודה כי היכי דלגבי חבלה מיקרי דברים שעושין בהם אוכל נפש בח"מ סימן צ"ז עכ"ל, לא נהירא, דהא א"א לשמשו למאכל אחר, אלא נראה כמ"ש בפרישה דמספרים של ירק א"צ טבילה, ול"ד לגבי חבלה דהתם אפילו דברים שאינם צרכי סעודה מניחין לו כל שהן כלי אומנתו וכו'. עכ"ל.

אבל פרי חדש ס"ק יג, קיים את דברי הב"ח ולאוו מטעמיה, וס"ל דאין לחלק בין סכין שמחתכין בו אוכלים דצריך טבילה לבין מספרים שגוזזין ומחתכין בהם ירק דק דק, ודחה את סברת הש"ך, דמה בכך שאי אפשר להשתמש בו למאכל אחר סוף סוף הרי משתמש במספרים לעניין מאכל. אבל בפרי תואר כתב דס"ל לש"ך דכיון שאין עיקרון של מספרים לצרכי סעודה אלא לשאר דברים אחרים, לא הוו צרכי סעודה. פשוט

א. אבל המרדכי שכתב סכין של שחיטה אינה ראויה לדבר אחר דהא אוסר לחתוך בה אפי' צונן.

מדברי הפרי חדש (ממה שהקשה מסכין שמחתכין בו אוכלין) שהש"ך אינו מצריך טבילה אפי' מספרים של ירק הראוי לאכילה, וכך אף עולה מדברי הפרי תואר (ואפשר שכך עולה מסתימת הש"ך שלא חילק). לפ"ז מתחדש שאע"ג שהכלי נוגע במאכל ואע"ג שהמאכל ראוי לאכילה אין צריך טבילה כיון שאי אפשר להשתמש בו למאכל אחר כלשון הש"ך, וממילא יש להתיר אף בגוף חימום אע"ג שנוגע במאכל ואע"ג שהמאכל ראוי לאכילה, שהרי אי אפשר להשתמש בו למאכל אחר (וקצת משמע בפרי תואר שכוונתו שאין המספרים עומדות לקניבת ירק אלא לתשמישים אחרים, אבל זה ודאי דוחק בפשט הש"ך, שהרי הכל יודו שכלי שאינו עומד למאכל מותר להשתמש בו שימוש עראי לאכילה).

ד. שיטתו המחודשת של פרי תואר וערוך השלחן

פרי תואר חידש למעשה שיש לחלק בין מספרים העומדות לחיתוך ירקות שצריכים בישול ודינם כסכין של שחיטה וממילא אינן צריכות טבילה (ולרמ"א צריך להחמיר), לבין מספרים העומדות לחיתוך ירקות הראויים מיד לאכילה שהם ככלי סעודה וכשאר סכינים (וכן חילק בערוך השלחן סע לו). לדברי פרי תואר, הפרישה לא חילק כך, שכן לדבריו אף בירקות הראויין לאכילה אין להצריך טבילה במספרים כיון שראויים לאכילה אף בלא החיתוך, ותיקון זה של הקניבה לא מיקרי כ"כ תיקון לפי שאינו מוכרח. לפ"ז גוף חימום המכשיר את האוכל לאכילה והמאכל נוגע בו חשיב כלי סעודה אע"ג שאין שימושו לאכילה, ודמי למספרים של ירק הראוי לאכילה.

ה. ראייה מרחיים של פלפלין

איברא, נראה שאף הש"ך סבור שאין להצריך טבילה רק במספרים העומדות לקניבת ירק הצריך בישול, וכעולה מהקשר הדברים (סכין של מילה וברזלים של מצות), ודלא כפר"ח ופרי תואר הסוברים שהש"ך התיר אף בירק הראוי לאכילה. דהנה הרמ"א בסע' ז, כתב שרחיים של פלפלין שבתוך העץ יש ברזל קבוע שטוחנין בו צריך טבילה. וכתב על כך הש"ך בס"ק יד: כתב ד"מ בשם הגמ"י דהתחתון המקבל התבלין אין צריך טבילה, וכ"כ באו"ה שם דין פ"ה דהתחתון המקבל השחוק א"צ דכולו עץ. עכ"ל. ולכאורה יש לתמוה דהעליון ודאי אינו ראוי לשמש אלא לטחינת הפלפלין ובמה שונים הם ממספרים העומדות לירק הראוי לאכילה. אלא על כרחך כיון שהרחיים נוגעים במאכל והמאכל ראוי לאכילה, חייבים טבילה אע"ג שאין הרחיים ראויים אלא לטחינת הפלפלין, ולא דמי למספרים דאית בהו תרתי לרעותא: אינם ראויים לתשמיש אחר, ומשמשים לירק שאינו ראוי לאכילה, ודינם כברזלים שמתקנים בהם את המצות שאינם צריכם טבילה כלל אף לרמ"א (ולאפוקי מסכין של שחיטה שאע"פ שמחתך בשר הצריך בישול, מ"מ הלא ראוי אף לשימוש אחר כמבואר בש"ך). נראה שמטעם זה סתם פמ"ג (פ"ת ס"ק ז) שריב אייזין (מגרדת) שמפריין בה לחם וקריין חייבת טבילה (והיינו אף לש"ך).

ביאור זה בדעת הש"ך, עולה גם מדברי רע"א. דהנה על דין רחיים של פלפלין כתב רע"א: ורחיים של קאפע להט"ז (סק"ד) [ס"ק ז] טובלים בלא ברכה כיון דהקאפע בעי' בישול, ולהש"ך (סקי"א) י"ל דא"צ טבילה דלא חזי לדבר אחר. עכ"ל. מבואר שלדעת רע"א הש"ך אינו מצריך טבילה רק בתרתי לריעותא – עדיין צריך בישול, ולא חזי לדבר אחר, אבל ברחיים של פלפלין ראויים הפלפלין לאכילה ושוב לא מהני מה שאין הרחיים ראויים לדבר אחר (אך ראה ערוה"ש סע' לג שהקשה על הש"ך וכתב דאין לך מחוסר תקון מן פלפלין שאין זה שום מאכל ולא תבלין אלא שנותנין אותם בתבשיל או בצלי). נמצא לפ"ז שיש להטביל גוף חימום שמבשל בו כדין רחיים של פלפלין, וכדין מספרים העומדין לחיתוך ירק הראוי לאכילה הצריכים טבילה לכו"ע. ומ"מ לאור דברי הש"ך בס"ק יג יש לדון שמא רחיים של פלפלין יש לטבול בלא ברכה שהרי העץ מעמידו, ואפשר אפוא שאף מעמיד גוף החימום בטוסטר הוא מפלסטיק וכן בקומקום, ויש כאן רק טבילה מספק.

ג

האפשרות להקל בגוף חימום משום שמחובר לכותל

א. חידושו של שו"ת חלקת יעקב

ז"ל שו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן מא, בענין כלי העשוי לחמם טהה וקפה בכח החשמל שבו. ומהותו כך הוא – יש חתיכת מתכת ארוכה חלולה ועבה ובתוך המתכת נמצאים חוטי חשמל שעל ידם נתחמם המתכת, וכשרוצין לבשל או לחמם איזה תבשיל תוחבין מתכת הנ"ל לתוך קדרה ובצד השני של המתכת מחובר חוט ארוך קלוע מחוטי החשמל ואותו החוט תוחבין לכותל ובאופן כזה כשהמתכת מחובר להכותל נתחבר לכח החשמל ומחמם או מבשל, והשאלה אם המתכת הנ"ל צריך טבילה כדין כלי סעודה, אבל דא עקא שאי אפשר להטבילו ולתחבו לתוך מים כי על ידי שנכנסין מים לתוכו מתקלקלים חוטי החשמל שבתוכו.

בני"ד שכלי מתכת הנ"ל נוגע בתבשיל או החמין ועושה פעולה הנדרשה, ודאי דצריך טבילה כרחיים של פלפלים ושאר כלים שמשתמשים בהם לסעודה, ולרוב השיטות טבילה מה"ת, ובני"ד שאי"א לטבול צריכין לחפש איזה היתר.

אכן לפע"ד יש היתר ברור להשתמש אף בלא טבילה, לפי המבואר בתשו' שבות יעקב סי' ל"א מובא בהג' יד אפרים (חפשתי בשבות יעקב לא מצאתיו וכמדומה שט"ס וצ"ל שב יעקב) בקדרה של נחושת הקבועה בתנור בית החורף שנוהגין שאין צריך טבילה ונתן טעם למנהג כיון שקובעין אותו בתנור והתנור קבוע בקרקע ולא נעשה לכתחילה להשתמש בהם אלא במחובר בקרקע ואין מטמאים בשום טומאה דהיינו טומאת נגיעה כגון מת ושרץ ומכש"כ בטומאה זו יעו"ש, ועי' בנוב"י ב' סימן קל"ז שהאריך בשם הרא"ש דכל שנעשו הסילונות לשמש את הקרקע אף דאין מחוברין אל הקרקע רק מונחים על שטח הקרקע אינם מקבלים טומאה, ואף דלענין מקואות מחמירין כשאינם

מחוברין אף כשנעשו לשמש הקרקע, היינו משום דמאן מפיס והרואה שמתירין ע"י סילון של מתכת יקח גם סילון שלא נעשה לשם זה, אבל מעיקר הדין אף בנעשה לחוד אף כשאינם מחוברים לקרקע אין מקבלים טומאה, וא"כ בני"ד כיון שמתכת הלזה נעשה לכתחילה רק להשתמש כשהוא מחובר לכותל ואף דבשעה שאין משתמש בו אינו מחובר לכותל, מ"מ כיון שנעשה רק להשתמש כשהוא מחובר אין מקבל טומאה. עכ"ל.

ב. בשבט הלוי מבטל קולא זו

בשו"ת שבט הלוי חלק ב סי' נז אות ג, כתב: ואשר שאלת בענין דוד שמבשלים בו מים ע"י אלקטרי האיך להתנהג בזה בענין טבילת כלים כי חלק האלקטרי שבו יכול להתקלקל על ידי המים בשעת טבילה.

כבר נשאלתי ע"ז וכיו"ב הרבה פעמים, ופשוט דאם הוא קדרה שמבשלים בו או שאר כלי סעודה עפ"י המבואר יו"ד סימן ק"כ אין שום היתר לפטרו מטבילה מחשש קלקול חלק האלקטרי, ושכיחי היום מחכות ברזל שצולים בהם בתוכם ע"י רשת חוטי האלקטרי שבתוכו שבודאי יתקלקל ע"י המים לא ראיתי שום עצה להשתמש בו רק אם יקבעו החוטים אחרי הטבילה או יתקנו אותם שוב. ואל ישיאך לכך להתיר עפ"י מי שרצה לומר דכיון דמחוברים ע"י החוט לכותל נקרא כלי המחובר לקרקע שפטור מן הטבילה, דלענ"ד זה הבל ורעות רוח דהא גופא דכלי תלוש שחברו לקרקע דפטור מן הטבילה ג"כ מפוקפק ועיין ביד אפרים יו"ד שם ובס' ערוך השולחן שם סל"ט ובד"ת ס"ק ה', והא דידן פשיטא דעפ"י הלכה לא נקרא מחובר לענין זה לפטרו מטבילה ואין להאריך בפשוט.

ג. חלקת יעקב מחלק בין גוף חימום לבין כלי שיש בו גוף חימום

נראה ששבט הלוי בא לאפוקי מסברת חלקת יעקב הנ"ל, אולם בנידון זה של שבט הלוי אף חלקת יעקב מודה, ולא התיר אלא בגוף חימום גרידא שאינו בתוך כלי. דהנה ז"ל בשו"ת חלקת יעקב יו"ד סימן מג: בדבר שאלתך שקניית לך כלי לחמם טהא וקפה, ובשוליו נבנה מכונה חשמלית בכדי לבשל ולחמם, וא"א להביאו לתוך המים כי יתקלקל בכך – והשאלה בשתים, אי מחויב בטבילה, ואי חלק התחתון שבו נבנה המכונה לא הוי חציצה – ובאופן החיוב, האיך אפשר לטבלו כיון שמתקלקל כבואו למים, ואם יש איזו עצה אחרת. אחר שכתב שהדבר פשוט שהכלי מחויב בטבילה ובכלל זה כל חוט החשמל והתקע, הוסיף לבאר שם באות ג: מה שהבאת מתשובתי לעיל סי' מ"א בשאלה כיו"ב להתיר עפ"י תשו' שב יעקב בדבר המחובר לקרקע דלא מקבל טומאה אי"צ טבילה גם לטומאה זו, והכ"נ בשאלתי בשם בחתיכת מתכת ארוכה וחלולה ובתוכה מכונת חשמל וכשרוצין לחמם או לבשל, תוחבין מתכת הלזה לתוך כלי שהמאכל בשם, דכיון דאי"א להשתמש במתכת הלזה רק ע"י חיבור לחשמל שבכותל הוי כנעשה לשמש עם הקרקע דלא מקבל טומאה, וממילא אי"צ ג"כ טבילה. והנה נתעוררתי מחכם אחד סיוע לסברתי מהגאון תפארת ישראל לכלים פי"א מ"ב אות י"ד וז"ל ונ"ל אף דבכל הנך

גם כשחוברו לקרקע יהיו נעזין ונדין אילך ואילך, וגם בקלות יסירן מחבורן ורגיל להסירן ולטלטל, אפה"כ אמק"ט עכ"ל. והנה בשאלתי שם יכולין לסמוך להתיר, כיון דחתיכת מתכת הלזו לא נעשה רק לשימוש זה לתחבו לחשמל שבכותל המחובר אבל בני"ד שהקדירה לעצמה ראויה לשמש בה מאכלים שונים או משקאות שונות וראויה ג"כ לחברה להכותל, א"כ דמי יותר להאי דמבואר בכלים פ"כ מ"ד לענין עריבה, עשאה אבוס לבהמה אף על פי שקבעה בכותל טמאה, וכביאור התפא"י שם האבוס אינו מוכרח שיהי' מחובר – ואף דיש לחלק וכו', וממילא לא מקרי רוב תשמישו עם הקרקע. וע"ש כיצד יטבול למעשה את הכלי.

נראה שעל אף שחלקת יעקב מחלק בין גוף חימום המחובר לכותל לבין כלי שיש לו תשמישים נוספים מלבד החימום, יסכים שקומקום חשמלי דינו כגוף חימום גרידא, שהרי הפלסטיק אין צריך טבילה [ב].

ד

סברת אגרות משה להקל בטוסטר

ז"ל שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ג סימן כד: בדבר הטאסטר לע"ד אין צריך טבילה דהרי איתא בע"ז דף ע"ה ע"ב דכלי סעודה אמורין בפרשה, ולכלי סעודה נחשבו דברים שהוא צורך לסעודה מצד הבשול אף שאין מביאין אותם להשלחן ומקום הסעודה, ודברים שהם מביאין בהם את מיני האוכלין ומשקין להשלחן ומקום הסעודה, אבל הטואסטר שמייבשין שם פת אפוי בטוב וראוי לאכילת כל אדם אין להחשיבו צורך הסעודה בשביל מה שיש שרוצים לייבש הפת שנעים להו קצת יותר מאחר שלא חסר כלום להפת גם בלא זה. וקצת ראייה מהא דנקט בבב"ב שם דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היוורות הקומקמוסין ומחמי חמין מגעילין ומטבילין והן טהורין שלכאורה למה נקט גם מחמי חמין דהרי הן בכלל יורות וקומקמוסין, שלכן משמע שהוא לרבותא שאע"פ שהם נעשו רק להחם מים שראוי בין לשתות ובין ללוש גם במים צונן שהיה מקום לומר שלא יצטרכו טבילה קמ"ל דגם הם צריכין טבילה משום שצורך גדול הוא לכל האינשי מים חמין יותר ממים צונן. וא"כ אין לנו אלא מחמי חמין שהוא צורך גדול לכולי עלמא, אבל יבוש הפת ע"י הטואסטר שאף להרגילין בזה אינו דבר נחוץ ורובא דעלמא ורוב אכילות אף להרגילין בזה הוא פת האפוי כמו שהוא, אין להחשיבו כלי דצורך סעודה. עכ"ל. וראה שם שהביא ראייה נוספת לדבריו.

ב. כלי פלסטיק אינם צריכים טבילה (דאין לחדש גזירה, כן דעת רוב הפוסקים), ויש שמצריכין בלא ברכה דדמי לכלי זכוכית שגזרו בהם משום כלי מתכות שניתכין באש, ואכמ"ל (ראה יביע אומר ח"ד חיו"ד סי' ת, ציץ אליעזר ח"ז סי' לו, מנחת יצחק ח"ג סעי' עו-עח).

נראה שאף טוסטר דידן משמש בעיקר לשבח מאכלים הראויים בלאו הכי. אכן עולה מדברי אג"מ שלולי סברתו המחודשת לא היה מיקל בטוסטר מצד שאינו כלי בפני עצמו רק גוף חימום וכפי שכך הוכרח לעיל מדין רחיים של פלפלין, ואף אינו מקבל את סברת חלקת יעקב בענין חיבור לכותל.

ה

האם יש צד להקל בציפוי טפלון

א. כלי המחופה אבר מבחוץ

בע"ז שם: קוניא ומחלתו של חרס וחופין אותו בחופיא של אנרן פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר כתחלתו וחד אמר כסופו ונתר סופו אזלינן שחיפתו מחתת וכלי מחכות הוא ונעי טבילה והלכתא כסופו. וכתבו התוס' שם והרא"ש דהני מילי במצופין בפנים, אבל כשאינו משתמש במקום האבר לא הוי דומיא דכלי סעודה דמדין. אבל המרדכי כתב שאבי העזרי כתב דבין מצופה מבפנים בין מחופה מבחוץ ולא מבפנים טעון טבילה דלא חילקו חכמים בין מבפנים למבחוץ. והר"פ הורה להטבילם בלא ברכה עד כאן. והר"ן כתב דאיכא מ"ד דהא דאמרינן גבי קוניא הלכתא כסופו, דוקא כשהוא מצופה קוניא מבית ומבחוץ ולפיכך כל שאינו מחופה טובלו בלא ברכה עד כאן.

השו"ע בסע' א פסק: הקונה מהעובד כוכבים כלי סעודה של מתכת או של זכוכית, או כלים המצופים באבר מבפנים, אף על פי שהם חדשים צריך להטבילם. ש"ך ס"ק ד: במרדכי כתב בשם הר"ב דאפילו אינו מצופה אלא מבחוץ באבר יטבלנו בלא ברכה ומביאו ב"י וד"מ. נמצא שכלי המצופה בטפלון אינו חייב טבילה לשו"ע כיון שהאבר מבחוץ, ולמרדכי חייב בטבילה ללא ברכה, ומסתברא דהפוסקים הביאו את המרדכי להחמיר כשאפשר.

ב. דין מעמיד

אולם בנידון דידן יש לדון גם מצד המעמיד שהרי ברור שהמעמיד הוא המתכת. דהנה השו"ע בסע' ו פסק: כלי עץ שיש לו חשוקים של ברזל מבחוץ שמעמידין אותו אינו טעון טבילה. ומקור דבריו בטור שכתב שאפי' לר"מ הסובר גבי טומאה שהכל הולך אחר המעמיד, הכא שאני שאין התשמיש דרך אותו הצד. אבל הש"ך בס"ק יב, כתב: צ"ע דבב"י פסק הלכתא דיש לטובלו בלא ברכה דמספקא לן אי אזלינן בתר המעמיד או לא, ומביאו ד"מ במסקנתו, וכ"כ בסוף הלכות טבילות של מהרי"ל דיש לטובלו בלא ברכה וכ"כ האו"ה כלל נ"ח דין מ"ט דיש להטבילין בלא ברכה או עם כלים אחרים. אף מסקנת הט"ז להלכה בס"ק ט, לטבול בלא ברכה (אחר שהבין שהרמ"א פסק בסע' י שהולכים אחר המעמיד, אך ראה ט"ז ס"ק יב, וצ"ע). נמצא שלשו"ע אפשר שכלי מתכת מצופה טפלון אינו צריך טבילה דאין הולכים אחר המעמיד, ואילו לש"ך ולט"ז צריך טבילה בלא ברכה (ולרמ"א בברכה).

ג. ציפוי הטפל לכלי

בשו"ת מהרש"ם חלק ג סימן כ, דן בכלי אימייל (היינו כלי מתכת המצופים בציפוי דק של חרס), שהסתפקו האם הציפוי של אבר או של חרס. לדבריו מסתמא הטיחה לצורך השימוש בכלי מחשש היזק החלודה העולה בכלי ברזל, וא"כ הטיחה טפלה לכלי וצריך טבילה, וזאת בנוסף לשיטת רוב הפוסקים שכל ציפוי טפל לכלי לעניין טומאה (מלבד לשיטת הרמב"ם שהכל תלוי בציפוי), ובפרט שהציפוי אינו מעמיד. ובודאי בציפוי שהוא לנוי. למעשה פסק לטבול בלי ברכה רק בכלי המצופה משני צדדיו (ככלי אימייל) כי אז יש מקום לומר שהציפוי עיקר.

לפ"ז מחבת טפלון ודאי צריכה טבילה שהרי מצופה רק מצד אחד בציפוי לצורך הכלי. למעשה בספר "טבילת כלים" לרב צבי כהן, כתב בפ"א סע' צא לטבול בלא ברכה (נראה שיש לחוש שבכל ציפוי הולכים אחר מקום השימוש אפי' כשבטל לכלי, ראה גר"א ס"ק טז בסופו).

ו

צירוף הסברות המיקלות כדי לא להטביל במקום הדחק

לאור כל הנ"ל נראה שאם קשה לטבול טוסטר וקומקום חשמלי, יש מקום להקל בצירוף כל הספקות שהובאו לעיל. צירוף ספיקות שלא להצריך טבילה משום קושי בטבילה נמצא ברע"א בסע' א על דברי הרמ"א. וז"ל: בכנה"ג כתב ויש לחקור הני חביות דידן של חרס גדולות המצופות באבר שמימים בהם יין באיזה מקוה יטביל, דודאי לא יכילו אותם מי המקוה מתוך גדולתן. ומצאתי בתשובה כ"י להחכם מהר"י זאבי דאין תקנה כי אם ע"י הערמה לתתם לעובד כוכבים במתנה ולהשאילם ממנו. וכתב עליו החכם מהר"י מלידא ז"ל דלו נראה דא"צ טבילה דדוקא כלי סעודה בעי טבילה ואלו החביות אינן רק כדי להכניס בהם היין לקיום והסכים עמו רבו. אבל באו"ה מצאתי דכלים גדולים של מתכות ששומרים בהן היין צריכין טבילה. ואולי י"ל דהאו"ה לא כ"כ אלא בכלי מתכות דלכ"ע צריך טבילה אבל בחרס מצופה באבר דיש מחלוקת אי צריך טבילה באלו חביות גדולות יש לסמוך ע"ז לשמור בהן היין בלא טבילה. ולפ"ז המצופות באבר מבפנים ומבחוץ דהוי ככלי מתכות גמור צריכות טבילה. עכ"ל. אפשר שבנוסף לספקות הנ"ל יש לצרף את הספק שמא טבילת כלים מדרבנן למיעוט הפוסקים.

יש להוסיף שמה שנמצא בפוסקים שבקל החמירו בכל ספק להטביל (בלי ברכה), הוא משום שעפ"י רוב בקל אפשר להטביל, ראה ברמ"א אור"ח סי' שיט סע' ו, אחר הביאו מחלוקת, כתב: וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק.

ז

האפשרויות השונות כמוצע בפוסקים להשתמש בכלי חשמל הצריך טבילה

הרוצה להחמיר יוכל לעשות כמובא בספר "טבילת כלים" פרק יא סע' נא: אם חושש שכשיכניס את כלי החשמל למי הטבילה, יכנסו מים ויקלקלוהו, יש כמה עצות לזה (כמלוקט מהפוסקים):

א) ידיח אצבע אחת או שתי אצבעות במי המקוה בשיעור טופח על מנת להטפוח, ובאצבעות אלו יסתום את הסדקים במקום כניסת חוט החשמל, לא בדוחק ממש אלא קרוב לרפוי.

ב) יטול מטלית ויטבילנה במי המקוה ויסחטנה שישרו בה מים רק בשיעור טופח על מנת להטפוח ויניח על הסדקים במקום כניסת חוט החשמל.

ג) אם גם לחלוחית מים כזו עלולה לקלקל את המכשיר, יכול להניח דבק או שעוה וכיוצא בזה בתוך הסדק שחושש שדרכו יכנסו המים למכשיר ויקלקלוהו ויבטל כך את החור הזה לפחות שבעה ימים, ובימים אלו ייחד את המכשיר לתשמישים אחרים ולא לחימום או לבישול בחיבור לחשמל.

ד) יש מתירין לתת את המכשיר במתנה לגוי ולחזור ולשאלו ממנו, ולהשתמש בו לעולם בלא טבילה (עצה זו הובאה לעיל בשם רע"א. וראה ט"ז ס"ק יח שכתב שתקנה זו היא רק לשעה).

ה) כלי שבפירוקו מתבטל מלהיות כלי, והרכבתו יכולה להעשות ע"י אומן דוקא ולא ע"י הדיוט, ימסרהו לחשמלאי יהודי שיפרקו ויבטלו מתורת כלי ואח"כ ירכיבו מחדש ועל ידי זה ייחשב הכלי שנעשה על ידי ישראל.

ח

סיכום

התבאר לעיל שגוף חימום העומד לבישול במגע ישיר עם האוכל, חייב בטבילה כדין רחיים של פלפלין (ואפשר שטבילה זו מספק שמא הולכים אחר המעמיד, ואין לברך אם מעמיד גוף החימום בטוסטר מפלסטיק וכן בקומקום). הובא שבשו"ת חלקת יעקב הקל בזה משום ששימושם רק בחיבור אל הכותל. מטעם זה אפשר להקל בטוסטר ובקומקום פלסטיק (אך לא בכלי מתכת העומדים לשימוש בפני עצמם ויש בהם גם גוף חימום). לסברא זו אפשר לצרף את סברת אג"מ להקל בטוסטר אם אינו עומד לתיקון גדול באוכל רק לאפייה מועטת של פת שכל בני אדם אוכלים אותה גם בלא טוסטר. לצדדי היתר אלו נוסף הספק בטוסטר שיש בו ציפוי טפלון. צירוף צדדי ספק לבטל חיוב טבילה בכלי שקשה לטובלו, כבר הובא ברע"א. יחד עם זאת הובא שהרוצה להחמיר יוכל לנהוג באחד האופנים שהובאו בספר "טבילת כלים" כשטובל כלי חשמל שודאי צריך טבילה.

טבלאות

הנחיה כללית לטבלאות

- א. במקום שעלולה להיות אי התאמה בין המאמר לטבלה, הכתוב במאמר הוא הקובע.
- ב. כדי להכניס את הטבלאות למסגרת עמוד של ספר בלא להקטין את האותיות עוד יותר, נדרשנו במספר טבלאות לשבור את רצף הקווים האנכיים של הטבלה, והלומד המשכיל יידע לקרוא את הטבלה כאילו הקו רצוף.
- ג. עידכון לטבלאות ואפשרות לטבלאות על מאמרים נוספים אפשר למצוא באתר האינטרנט המופיע בתחילת הספר.

סימן פח סעיף ב
בדין היכר בכב"ח ובנדה

טור י"א : לא מהני היכר	טור שיטה ראשונה : מהני היכר	
<p>וי"מ דלא אסרו אלא בתפיסה אחת כלומר שהן בהוצאה אחת כגון אחים שקנו אתרוג בתפיסת הבית דיש נוחלין (ב"ב קלז ב) ופריך תפיסה אחת ס"ד מה לי בהוצאה אחת ומה לי בשתי הוצאות אם מכירין זה את זה ומשני כעין תפיסה אחת דהיינו שמכירין זה את זה. ולפי זה לא איירי כלל שיהא מותר לאכול על שלחן אחד בשביל הפסק שבינתיים. עכ"ל.</p> <p>נראה שרש"י ור' גרשום כהיש מפרשים שבתוס', לפי שלא הזכירו היכר כלל, ומסקנת הגמ': כעין תפיסה אחת, היינו שמכירין זה את זה, כמבואר בר' גרשום. אבל הריטב"א למד בפשטות שרש"י כתירוצו הראשון של התוס' תפיסות.</p>	<p>תוס' בד"ה כעין תפיסה אחת – ואם יש דבר מפסיק לא הוי כעין תפיסה אחת כההיא דמסכת ע"ז בפרק רבי ישמעאל (דף נ.). גבי אבני מרקוליס דאמר כאן בתפיסה אחת כאן בשתי תפיסות והיכי דמי כגון דאיכא גובה ביני וביני ולפיכך נוהגין עכשיו כשזה אוכל בשר וזה אוכל גבינה על שלחן אחד מניחין לחם או קנקן או שאר כלים להפסיק בינתיים או אוכל על מפה אחרת דהוי כעין שתי תפיסות.</p>	<p>שתי השיטות בתוס' בדין בשר וחלב</p>
<p>גר"א סי' פח ס"ק ב: לפירוש שני בתוס' לא מועיל היכר. וכ"פ בהגהות מרדכי פרק קמא דשבת דאסור, וכתב אע"ג דאמרינן בפרק קמא דשבת דף יג א, הכי השתא התם דעות איכא שינוי ליכא, משמע דהיכר דאיכא איכא שינוי מותר, ההיא דחויא היא, דלא תפשוט מינה, אבל למסקנא הא אמרינן תא שמע אל ההרים לא כו' ואיכא למימר דהכי נמי באכילה. מספר ראבי"ה עכ"ל שם.</p> <p>בהלכות נדה סי' קצה סע' ג כתב הגר"א שלפירשו השני של התוס' לא מועיל היכר אף בנדה, ושכן כתב בהגהות מרדכי שם וחכמי נרבונא אוסרין לנדה לאכול בשלחן בעלה ודרשינן אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך והכי איתא בשאלתות דרב אחאי אשה נדה אסורה למיכל על פתורא דגברא כדתנן לא יאכל וכו'.</p>	<p>גר"א בסי' קצה סע' ג: אבל לפירוש הראשון של התוס' צריך לבאר עפ"י ר"ת שם בשבת בתוס' ד"ה ופליגא דר' פדת, דמוכח דבבשר וחלב על כרחך מותר בשינוי, דאם לא כן לא מוכח דפליגא, והוא הדין לאכול עם הנדה דדמי לבשר בחלב כמ"ש בגמ' שם ולא דמי לשכיבה דאסור מן התורה משום לא תקרבו וכמ"ש שם שלא נשא פנים לתורה וכו'. ע"כ</p>	<p>גר"א: אף שתי שיטות בנדה וכעולה משבת דף יג</p>
<p>לא הביא היתר של שינוי, ובנדה בקערה אחת לא מהני שינוי, אך על שולחן אחד לא גזרו (ודלא כרמ"א הסובר ששולחן אחד חשיב שינוי למי שרגיל בקערה אחת).</p>	<p>לכאורה מתיר בנדה על שולחן אחד דחשיב היכר לרגילין לאכול בקערה אחת (רמ"א). וצ"ל דאף בנדה לא מהני היכר, ועל שלחן אחד כלל לא גזרו.</p>	<p>שיטת הרמב"ם</p>

סימן פט סעיף א האם צחצוח שיניים מקצר המתנה בין בשר לחלב

לאכול בשר. אמר ליה רב אחא בר יוסף לרב חסדא: בשר שבין השיניים מהו? קרי עליה: (במדבר יא) "הבשר עודנו בין שיניהם". אמר מר עוקבא: אנא, להא מלתא, חלא בר חמרא לגבי אבא, דאילו אבא – כי הוה אכיל בשרא האידנא לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא, ואילו אנא – בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא – אכילנא

דף קה א: בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: כמה ישהה בין בשר לגבינה? א"ל: ולא כלום! איני, והא אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה [משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו] גבינה – מותר לאכול בשר! אלא, כמה ישהה בין גבינה לבשר? א"ל: ולא כלום! גופא, אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה, גבינה – מותר

רש"י: משום דבשר מוציא שומן והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו	רמב"ם: שש שעות מפני הבשר של בין השיניים שאינו סר בקינוח	
הלכה כרש"י, וכשאין טעם ניקור מועיל אפי' תוך שש. מסקנת הגמ' דבשר בין השיניים איקרי בשר, מלמדת שעל אף שחוששין לטעם, מ"מ תמיד צריך לנקר בשר שבין השיניים אפי' אחר שש שעות כמבואר ברא"ש. והלועס לקטן אין צריך להמתין (כי אין לו טעם) אם שיניו נקיות.	דוחה את הרמב"ם קשה לי לפי דברי הרמב"ם, דעיקר טעמא דבעי שהייה זמן סעודה משום בשר שבין השיניים הוא, אם כן מאי פריך בשר שבין השיניים מהו. ועוד קשה אמאי הצריכו חכמים להמתין זמן סעודה, ולא אמרו שצריך שינקר את שיניו בטוב	רש"ל
מבאר את רש"י כרש"ל	לרמב"ם בתוך ו' אינ מועיל ניקור ואח"כ אין צריך ניקור. הגמ' שואלת האם יש לסמוך על ניקור הבשר שבין השיניים שלא יהא צריך להמתין ו"ש, ומשיבה שאין לסמוך כי עדיין אני קורא עליו המקרא הזה הבשר עודנו בין שיניהם	ב"ח בטור
נראה שמבאר את רש"י כרש"ל	אפי' בתוך שש מועיל ניקור (ולכן כתב הרמב"ם שאינו סר בקינוח) ¹ .	ערוה"ש (מאירי)
(מסתבר שלרש"י א"צ לנקר אחר שש)	לרמב"ם בשר הנמצא אחר ו"ש צריך לנקר (רב חסדא נשאל על הבשר הנמצא בשיניים אחר ו"ש אם עדיין שם בשר עליו, והשיב דמיקרי בשר כמבואר ברא"ש).	פר"ח
לרש"י אף לועס לקטן צריך לשהות כיון שנמשך טעם בפה אפי' לא בלע ²		לבוש

1. שאלת הגמ' בשר שבין השיניים מהו, נ"ל שיפרש הרמב"ם דבתמיה שאל, כלומר כיון דעיקר האיסור הוא מפני בשר שבשיניים לזה שאלו מהו, כלומר איזה חשיבות יש בו שבשבילו נצטרך להמתין ו' שעות, והשיב לו מקרא דהבשר עודנו בין שיניהם שהתורה קראתו בשר.

מתחדש בשיטת רש"י: הטעם בפה עד שעה וחומש על כך שאלו: בשר שבין השינים מהו? כלומר, האם נחשוש שמא אין עיכול הרוק פועל על הבשר בזמן קצר שכזה כיון שהוא עדין בעין, ועל כך השיב דאין הרוק מעכלו בזמן קצר וממילא צריך לנקרו. ובא מר עוקבא והקפיד מסעודה לסעודה שהוא משך שש שעות דבזה ודאי מתעכל אף הבשר שבין השיניים ושוב אינו נחשב לבשר, ודוקא כשלא ניקר. או אפשר שהחמיר על עצמו אפי' אם ניקר.

והיותר נראה דכיון שנקט בסתם לשון מסעודה לסעודה בלא לנקוט זמן (וכדברי התוס' בדף קה א ד"ה לסעודה דלא פלוג ואפי' בסילק ובירך) משמע שכל שרעב ותאב לסעודה אחרת, כבר נתעכל האוכל וכנ"ל, וחומרתו של מר עוקבא, דלא תימא דהמתנת שעה אחת מהני אפי' בתוך אותה סעודה, קמ"ל שאין להקל אלא רק בסילק השולחן ובירך ובהמתין שעה. ומ"מ צריך לנקר בשר שבין השיניים, וכבר פשוט בב"ח שלטעמו של רש"י מהני ניקור אפי' בתוך שש, וכן מפורש באו"ה הנ"ל שהצריך בלועס לתינוק להמתין מסעודה לסעודה בגלל טעם הפה, ולא הזכיר חשש בשר בין השיניים, שכן אפשר לנקרו.

2. (נראה שלדעת הטור אילו היינו חוששין רק לטעם שבפה היה מועיל קינוח להעבירו ומוכח שחוששין לטעם העולה מהקיבה)

סימן צא סעיף ב
לביאור הש"ך סימן צא ס"ק ג, ומסקנת המתחדש בתוספת אהל

ש"ך	תורת חטאת ודרכי משה	
	<p>ז"ל הש"ך: אבל באמת נ"ל דמה שכו' הא"ח כלים של עובד כוכבים שהודחו יפה, היינו דידיעין שהודחו יפה כגון שהדיחם ישראל עכשיו, ואין ר"ל דדוקא הדחה בעינן דהא הא"ח כ"כ בשם הרא"ה והרא"ה ס"ל בספר בדיק הבית דף ע"ג שהקנוח יפה הוא בכ"מ כהדחה ע"ש עכ"ל. ומ"ש הארחות חיים שאינו מוציא דבר קשה יבש ביבש היינו לאפוקי תבלין ושאר דברים החריפים לחים, וע"ל סימן קכ"א ס"ק י, אבל אה"נ שאינה מוציאה דבר קשה אפילו לח מיהו כל זה בדרך עראי אבל אם בא להשתמש בהן דרך קבע אפילו צונן אסור גזירה שמא ישתמש בהן חמין, וכמ"ש הרב בהג"ה סימן קכ"א ס"ה.</p>	<p>האורחות חיים (כתב כן בשם הרא"ה ומביאו ב"י בס"ס ק"ה) דכלים של עובד כוכבים שהודחו יפה מותר ליתן בו תבלין או בצל או שאר דברים חריפים שאינו מוציא דבר קשה יבש ביבש</p>
<p>ובעה"ע מיירי בלא קנוח דודאי אם קינח הכלי בענין שאין בו שמנונית כלל אין סברא כלל להצריכו הרחה דהא לא נגע באיסור ומה שבלע בו אינו מפליט בצונן.</p>	<p>(אפשר שבעל העיטור התיר רק במידי דבעי הדחה, משום שחסר אחד התנאים הנ"ל) ז"ל ת"ח: אמנם אך יש לחלק דכלי איסור שמשתמשין בו בחמין אסור להשתמש בו היתר צונן וכ"כ הטור י"ד בהדיא בסימן קכ"א אמנם אם נשתמשו בו איסור צונן מותר להשתמש בו היתר צונן לכתחלה ולכן התיר הרשב"א למלוח בשר בכלי של יין נסך אפילו לכתחלה וכן מצינו בכלי חמץ שמוותר להשתמש בו מצה (לפ"ז הרמ"א סבור שבעה"ע מודה לא"ח שמוותר יבש ממש בכלי שבלע בצונן, דלא דמי לבשר מבושל) אי נמי בכלי שאינו רחוק דרכי משה: אסור בשר וכיוצא בו דאית ביה לחוחית.</p>	<p>הטור י"ד סי' צ"א בשם בעל העיטור כתב דכל מידי דבעי הדחה כגון בשר צונן בקערה של איסור צונן אסור לכתחלה דלמא אכיל בלא הדחה ודוקא בשר מבושל דלאו אורחיה בהדחה אבל מידי דאורחיה בהדחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחלה ע"כ ומשמע דתבלין וכיוצא בהן דאין דרכן להדיח אסור ליתן בכלי איסור (וסותר לאור"ח)</p>
	<p>המשך דרכי משה: אבל דבר יבש כגון מצה בכלי חמץ שרי, ואפשר לחלק בין חמץ לשאר איסורין, ועוד נראה דיש לחלק בין דבר שבלע איסור בחמין או אסור להשתמש בו צונן כדאיתא לקמן סימן קכא (ד"מ אות ד) אבל דבר שמשמשין בו איסור צונן מותר להניח בו היתר צונן דומיא דחמץ ומצה, וזה התירוף נ"ל עיקר.</p>	<p>דרכי משה: כלי שנשתמש בו חמץ משתמש בו מצה [י"ג: צונן] וכ"כ הטור סי' תנא אם כן שמע מינה דמותר להשתמש בצונן בכלי איסור אע"ג דלא ידיחו לבסוף.</p>

סיכום העולה להלכה בדעת הרמ"א והשו"ע

לכתחילה ובקבע: התחדש בתוספת אהל בדעת הרמ"א (לאור דבריו בסי' צא ב, וסי' קכא ה) שמותר להשתמש בכלי שבלע בצונן ועתה רוצה להשתמש בו ביבש צונן (ובמלח ותבלין המחמיר תע"ב), ובתנאי שהכלי מורק ונשטף, ואף מותר להשתמש בו בלח דבעי הדחה כבשר שנמלח, ובכלי חרס שבלע בצונן ומורק ונשטף (דחשיב כדיעבד דאי אפשר להגעילו) מותר אף בלח צונן ואפילו דברים חריפים כחומץ. נראה שהש"ך מבין שהרמ"א אוסר להשתמש בקבע אפי' ביבש שמא יבשל בכלי, (וכן כתב במנחת יעקב כלל יז אות יא). אלא שנשאר בצ"ע.

לכתחילה בעראי: מותר אפי' בכלי שבלע בחמין ואפי' אם לא הודח ושופשף היטב, אפי' בצונן לח (ולזה מסכימים אף הש"ך והט"ז). ולש"ך מותר אפי' בכלי שלא הודח עם נותן בו דבר דבעי הדחה.

סימן צב סעיף ב בדין חתיכת בשר שנפל עליה חלב

ב"ח ותי' ג' בש"ך	רש"ל ודרישה ותירוץ שני בש"ך	תירוץ הדרכי משה ותירוץ ראשון בש"ך	הסתירה לכאורה בין שני פסקי הטור והשו"ע
<p>החתיכה שמינה ארוך מש"ך: פשיטא דמילתא לא משמע הכי. (לתירוץ זה צריך לחדש שאף שהבשר שמן מ"מ אינו מפעפע מחתיכה (לחתיכה)</p>	<p>טיפת חלב הוא צלול ומתפשט בקל בכל החתיכה (ודוקא בקדרה שיש בה הבל ולחלוחית, כמבואר בר"ן, ולאפוקי מצלי שנאסר רק כדי נטילה כמו בד"א) ארוך מש"ך: דעת כל הפוסקים דחתיכה שנתבשלה והיא חמה שוה לצלי בכל ענין (וממילא סגי בנטי')</p>	<p>חלב איסור המפעפע כשמן. ש"ך מקשה: חלב איסור כחוש ועל כן אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב וכך עולה מסי' קה סע' ז. ט"ז: צ"ע רב ליישב זאת. פר"ח מיישב: חלב מפעפע קצת ולכן אוסר את כל החתיכה, אך אין פעפוע גדול כדבר שמן ולכן אינו מתפשט לחתיכות אחרות כרו"פ מוסיף: דוקא בהבל הקדרה, אבל בצלי בעי נטילה אפי' אם יש ס' בחתיכה אפי' בשמן, שמא מפעפע רק קצת</p>	<p>טור סימן צב כתב: טיפת חלב שנפלה על חתיכת בשר שבקדרה אם יש בה ס' לבטל החלב מותרת ואם לאו אסורה (ומשמע דכל החתיכה אסורה כפשט התוס') ואין השאר שבקדרה מצטרף עמה לבטל החלב ופר"י דוקא שכל החתיכה חוץ לרוטב כגון שהחתיכה שתחתיה קצתה חוץ לרוטב וזו מונחת עליה דכולה חוץ לרוטב. וכן בשו"ע סע' ב: אם יש בחתיכה מטעימת חלב נאסרה אותה חתיכה (וראה ש"ך וט"ז).</p>
<p>החתיכה כחושה</p>	<p>באיסור גוש די בנטילה אפי' בהבל הקדרה. פר"ח: ודאי לר"ן אפי' גוש מפעפע בכל החתיכה ע"י ההבל</p>	<p>באיסור כחוש (וכמפורש בהמשך דברי הטור).</p>	<p>הטור בסי' קה (וכן בשו"ע סע' ה) כתב: וכן אם נפל איסור על חתיכה שבקדרה שהיא חוץ לרוטב ולא ניער הקדרה ולא כיסה אותה אינו אוסר אלא כדי נטילה. בד"א ככחוש אבל שמן מפעפע בכל</p>
<p>א) על הש"ך לפרש מדוע כאן גבי טיפת חלב שנפלה על הבשר אין אפשרות להתיר ממה נפשך כמו בסי' קה (היינו שאם יש בכל הקדרה ס' נגד האיסור נתיר גם את אותה החתיכה בנטילה, ממה נפשך: אם הוא שמן מצטרף הכל לבטל, ואם הוא כחוש סגי בנטילה). וע"כ צריך להכריע בין השיטות!¹ ב) צריך להכריע מדוע בחלב שנפל לא צריך נטילה (אף שיש בחתיכה ס') אם משום דחשיב צלול והבל הקדרה (תי' ב), או משום דהחלב הוי קצת שמן (תי' א)²</p>	<p>ש"ך: קצרותי כיון שפוסקים כרמ"א משערין לעולם בסי'. רע"א: יש ב' נפק"מ המחייבים להכריע בין התירוצים:</p>		

1. צ"ע, דהלא לדעת הש"ך אין דבר שמן מתבטל בחתיכות. דהנה השו"ע בסי' קה סע' ז, כתב: אבל בלעה
מן הדברים המפעפים בטבען כגון שומן אוסרת חברתה בין בצלי בין בנוגעית זו בזו חם בחם וכו' ויוצא
מחתיכה לחתיכה. וראה שם ט"ז ס"ק כב שתמה על השו"ע שבסע' ז הביא דעת הרשב"א שדבר שמן
מפעפע מחתיכה לחתיכה, ואילו בסע' ט גבי מליחה כתב: ולענין שאר חתיכות שנמלחו יחד אם אין בכל
אחת מהם בפני עצמה ששים לבטל החלב (בסגול) אסורות ואין מצטרפין יחד לבטל החלב, והיינו

כמהר"ם שפסק שאין מפעפע מחתיכה לחתיכה. ובנקה"כ ס"ק ז כתב שהשו"ע פסק בסע' ז רק לחומרא דמפעפע מחתיכה לחתיכה, ולכן אם אין ששים בכל חתיכה היא נאסרת שמא לא התפשט הכל בשוה. וראה משב"ז ס"ק כא, שפר"ח ומנחת כהן ביארו שהשו"ע פסק בצלי כרשב"א אפי' לקולא, ע"ש. לפ"ז יפרש הש"ך שאף הרמ"א פסק לקולא דוקא במליחה (ז"ל הרמ"א שם בסע' ט: דאם איכא ששים בין הכל ביחד נגד כל החתיכה שהחלב דבוק בה אז הכל שרי), וכמבואר בדברי הרמ"א: יש לסמוך בכי האי גוונא אדברי המקליין וסבירא להו דאינו אוסר במליחה רק כדי קליפה כדי שלא נצטרך לשער בין איסור שמן לכחוש. פשוט אפוא שלדעת הש"ך לדידן אין בשום איסור שנפל על חתיכה אפשרות להתיר מטעם ממה נפשך את החתיכה ע"י נטילה אם יש ס' בכל החתיכות, שכן אין החתיכות מצטרפות אפי' באיסור שמן לקולא, ומאידיך מספק שמן אנו חוששים שהאיסור התפשט בכל החתיכה ולא סגי בנטילה.

2. נראה שלדעת הש"ך אין הכי נמי, כיון שאין בידינו להכריע בין השיטות (לאור כל העיון דלעיל), כוונתו שעלינו להחמיר בכל עניין ע"י נטילה וששים, מלבד בחלב שנפל לחתיכה בקדרה, שע"י הבל הקדרה נבלע בכל החתיכה (לפי ששמן קצת וצלול) וא"צ נטילה, ואינו אוסר את החתיכות האחרות כדין כחוש, וכעולה מכל הראשונים וכסתימת הגמ', ואין לנו ללמוד מכאן להקל בשום מקרה ששונה ממציאיות זו, ובכך מדוקדקים ביותר דברי השו"ע. נראה שדין חלב שנפל על חתיכת בשר מיוחד מכל שאר האיסורים אף בכך שאין החתיכה שנאסרה אוסרת את שאר החתיכות הגם שלכאורה היה מקום לחוש לכך מדין ספק שמן.

סימן צב סעיף ד
בפסיקת ההלכה בדין אפשר לסוחטו וברידין חנ"ן

שאר איסורים		בשר בחלב		
אפשר לסוחטו אסור	אפשר לסוחטו מותר	אפשר לסוחטו אסור	אפשר לסוחטו מותר	
כבשר בחלב		חנ"ן והחתיכה אינה חוזרת להיתרה, וכן הלכה.	אין חנ"ן והחתיכה חוזרת להיתרה	רש"י, ר"ת רמ"א
הלכה כמ"ד אפשר לסוחטו מותר ולכן אין חנ"ן והחתיכה חוזרת להיתרה				טור בר' אפרים
הלכה כמ"ד אפשר לסוחטו אסור ולכן החתיכה אינה חוזרת להיתרה, ומ"מ אין חנ"ן.				ב"ח וש"ך בר' אפרים (וכן במאירי)
הלכה כמ"ד אפשר לסוחטו מותר ולכן אין חנ"ן אך החתיכה אינה חוזרת להיתרה (אע"ג שבבב"ח חוזרת להיתרה) ¹				רשב"א בר' אפרים וכן פסק שו"ע
הלכה כמ"ד דאפשר לסוחטו מותר ולכן אין חנ"ן, אך החתיכה אינה חוזרת להיתרה כמו בבשר בחלב.				רמב"ן והסכמת הרשב"א

1. וקשה לרשב"א מאי שנא מבב"ח שחוזרת להיתרה למ"ד אפשר לסוחטו מותר. ועל כן הסכים לרמב"ן, אבל הב"י ביאר את שיטת ר' אפרים עפ"י תורת הבית: משום דכיון דחתיכה זו נאסרה א"א לה לחזור להיתרה א"כ יהיה ברור לנו שיצא איסור זה ממנה ונתפשט בה ובכל החתיכות בשוה וכו' (אך לא הסביר מאי שנא מבב"ח).

ביחס שבין אפשר לסוחטו לבין חנ"ן

(אינו בספר, ואין כאן אלא הצעה ועדיין צ"ע)

בשאר איסורים	בבשר בחלב	
אע"ג שאין חנ"ן אפשר לסוחטו אסור (ולכן החתיכה נשארת באיסורה, בדעת ר' אפרים אע"ג שרש"י ודאי חולק על ר' אפרים) וזו לכאורה הבנת הש"ך ¹	אסור לסוחטו גורם לחנ"ן	רש"י
אין חנ"ן ולכן ודאי אפשר לסוחטו מותר וממילא פשוט שאף החתיכה עצמה מותרת.	החתיכה נעשית נבלה ולכן אפשר לסוחטו אסור והחתיכה אסורה (ואין זה כרמב"ן המבאר אפשר לסוחטו ביחס לנפלט).	טור רא"ש
אפשר לסוחטו מותר ואעפ"כ החתיכה אסורה וצ"ע (והתשובה בב"י).	למ"ד אפשר לסחטו מותר אין נבלה והחתיכה מותרת	רשב"א בר' אפרים
אפשר לסוחטו מותר והחתיכה אסורה כמו בבב"ח	למ"ד אפשר לסחטו מותר אין נבלה והחתיכה אסורה	רמב"ן

1. אלא שצ"ע אם אפשר הבנה כזו דאפשר שמטעם זה פשוט לרש"י שאפשר לסוחטו אסור עושה חנ"ן בשאר איסורים, וכיצד אפשר אפוא לחדש זאת.

סימן צד סעיף א חם מקצתו חם כולו

סי' צב סעי' ה	סי' צד סעי' א	סי' קכא סעי' ו
טיפה שנפלה על הקדרה שאצל האש הקדרה נאסרה	תחב כף לקדרה משערין במה שתחב אפי' במתכת	הכשר כשהשתמש במקצת הכלי : שו"ע כרשב"א : כל הכלי רמ"א כר"ן : מקצת הכלי דכבכ"פ
משב"ז כרו"פ מסקנת הש"ך, רע"א	כלי אפי' מתכת שרק חלקו חם מהתבשיל אין מפעפע בכולו וצריך הגעלה רק במקצתו (ומ"מ אם נפל איסור על חלקו הקר צריך הגעלה שם).	בלע מכח האש ומפעפע בכולו ולכן לשו"ע מגעיל את כל הכלי ולרמ"א רק את מקצתו כי כבולעו כך פולטו ¹ (אבל לכתחילה הרמ"א חושש לרשב"א כדמוכח בס"י תנא).
פרי חדש סי' קכא טו	כף של בשר שתחבה ביורה חולבת אע"פ שלא תחבה אלא מקצתה נאסרה כולה מפני הזיעה וצריך להכשיר כולה (פמ"ג : כל התחוב בקדרה נאסר אף שאינו תחוב בתבשיל)	[א] לא שאני לן בין הגעלה לליבון ובכל גוונא סגי להכשיר מקצת הכלי שנשתמש בו ודלא כהש"ך שפסק כהרא"ה. [ב] שו"ע חזר בו כמוכח מהכף ³ [ג] מיהו לא מקרי בישראל במקצת אלא בשטח המחבת כגון שהיא ארוכה והניח מקצתה על האור בתבשיל המקצת האחר שמבחוץ אין צריך הכשר. ⁴
מ"א	כלי שחם במקצתו אינו מפליט מחלקו הקר אבל בולע בכולו וצריך הגעלה בכולו ואפי' כלי עץ.	[א] הגעלת מקצתו מועילה לרמ"א רק כדי להשתמש באותו המקצת. [ב] לכתחילה הרמ"א חושש לרשב"א כבסי' תנא
גר"א	באו"ח : כמ"א מלבד בכלי עץ שאינו בולע בכולו (אבל ביו"ד כתב שלדעת הרמ"א כלי שהשתמש במקצתו אין המקצת האחר בולע כלל).	חולק על המ"א בעניין א' ומתיר אף להשתמש במקצת שלא הוגעל. ואף בעניין ב' הרמ"א מחמיר רק בידות הכלים בפסח.
מ"ב	כמ"א והגר"א	כגר"א
ב"ח ט"ז ?	כלי עץ לא בולע, ודלא כאו"ה	הרמ"א מחמיר לכתחילה רק בחמץ, אבל צריך להחמיר כשיטת השו"ע

1. כרו"פ כתב שהרמ"א מתיר הגעלת מקצת הכלי רק אם כל הכלי חם דכבולעו כך פולטו וכשם דבלע ע"י האש כך יפלוט מהמקצת שלא בתוך המים הרותחים רק אם אותו המקצת שחוץ למים יהיה חם. (ושמא י"ל שהרמ"א סתם בזה ומתיר בכל גווני משום שאין מגעילין כלים אלא כשאנים בני יומן).
2. ודאי אם ההכשר הוי ממש מעין מה שנאסר, דהשתא נמי איכא זיעה, דמהני, משום כבכ"פ.
3. צ"ע מה ראה לומר כן, אחר שאפשר להעמיד השו"ע כאן באוקימתא המזכרת בס"י צב סעי' ה

4. צ"ע מה ראה פר"ח לדחוק שהרמ"א בסי' קכא סע' ו כתב דכבולעו כך פולטו לרוחא דמילתא, טפי ה"ל לפרש דמיירי בקדרה שבישל במקצתה ונבלע האיסור בכולה מכח הזיעה וכבולעו כך פולטו (והיינו דוקא באופן שתהייה זיעה על המקצת שלא הוגעל ממש). ראוי להעיר שלפי תירוץ כרו"פ ופמ"ג הבליעה מתפשטת אף במחבת ארוך שמקצתה על האור ואע"ג שאין זיעה.

סימן זה סעיף ב לביאור שיטת השו"ע והרמ"א בסימן צד סעיף ה

<p>המשך הרמ"א : קדירה שבשלו בה ירקות או מים ותחבו בה כף בן יומו, והקדירה אינה בת יומא, או להפך, או שיש במאכל ששים, הכל שרי.</p> <p>ונוהגין להחמיר לאכול המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו, ולאסור הכלי שאינו בן יומו (ארוך כלל ל"ז), ואינו אלא חומרא בעלמא, כי מדינא הכל שרי.</p>	<p>השו"ע עפ"י הסמ"ק : אם בשלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת, ואחר כך חזרו ובשלו בה מים פעם אחרת ותחבו בה כף של בשר, ושתי הכפות היו בני יומן ובשום אחד מהפעמים לא היה במים ששים, אסור להשתמש בקדירה לא בשר ולא חלב, אבל שאר דבר מותר לבשל, מאחר שהיתה חדשה שלא בשלו בה מעולם.</p> <p>הגה : מיהו אם עבר ובישל בה בשר או חלב, מותר, דהוי גותן טעם בר גותן טעם</p>	
<p>החומרא בעלמא אינה עולה עם פסק הרמ"א בסי' זה סע' ב להתיר נ"ט בר נ"ט בדיעבד, ולהתיר את הכלי שאינו בן יומו שם סע' ג. אבל הט"ז בסי' זה ס"ק ט כתב שהרמ"א החמיר בכלי שאינו בן יומו רק בתבשיל משום מראית עין ולא בהדחה</p>	<p>פסיקת השו"ע מקורה בחומרא בעלמא שהביא הרמ"א, ודברי הרמ"א "ואינו אלא חומרא בעלמא כי מדינא הכל שרי" אמורים אף על השו"ע. אין הט"ז מבאר מדוע השו"ע עצמו לא כתב שדבריו חומרא בעלמא לאור פסיקתו בסי' זה.</p>	<p>ט"ז ס"ק ו וס"ק ט</p>
<p>(עולה מדבריו שהחומרא בעלמא אינה עולה עם שאר פסקי המחבר והרמ"א ולכן אינה להלכה, אע"פ שהאמור בשו"ע עפ"י הסמ"ק הוא להלכה).</p>	<p>השו"ע מתיר נ"ט בר נ"ט עפ"י הבנתו את הסמ"ק רק כשכבר נתערב עם הבשר או החלב, ואף הרמ"א אינו מתיר נ"ט בר נ"ט לכתחילה וכאן חשיב לכתחילה כי אפשר בשאר דברים, ועולה הדבר עם שאר פסקי הרמ"א.</p>	<p>ט"ז בדף אחרון</p>
<p>לשיטת החומרא בעלמא אף שיטת השו"ע מקורה בחומרא בעלמא והשו"ע מחמיר ומטריף קדרה ישנה שאינה בת יומא אע"ג שבוילעת נ"ט בר נ"ט, אע"ג שבסי' צג סע' א' פסק השו"ע שמעיקר הדין מותר בשאר דברים בטעם פגום של ב"ח (הרמ"א לא כתב על דברי השו"ע חומרא בעלמא כיון שאפשר לפרשו באופן אחר כנ"ל). ומ"מ פשוט שאין השו"ע מחוייב להתפרש באופן זה דאפשר שיתפרש כשיטה שאינה מחמירה ברמ"א</p>	<p>לשיטה שאינה מחמירה יש לבאר שהשו"ע אוסר להשתמש בקדרה בחלב או בשר דוקא בקדרה חדשה, אבל בישנה שאינה בת יומא היה מיקל ולא מתייחס כלל לבליעת נ"ט בר נ"ט (ובישנה בת יומא היה אוסר הכל, אך זה נגד השו"ע בסי' זה סע' ג גבי כלי בן יומו שהודח בקדרה בת יומא). למעשה טוען הש"ך בס"ק טו שהשו"ע שגה בסמ"ק ואף דבריו סותרים למה שפסק בסי' זה ובודאי אין לחוש לדבריו, ואף לפוסקים כרמ"א שנ"ט בר נ"ט אסור לכתחילה מ"מ כאן חשיב בדיעבד ומותר דהוי ג' נ"ט.</p>	<p>ש"ך ס"ק כ וס"ק כא</p>
<p>אין חובה לחוש לחומרא בעלמא המטריפה כלי בגלל נ"ט בר נ"ט. דלא כמנחת יעקב שפסק כט"ז בס"ק ו להחמיר כחומרא בעלמא לאסור את הכלי שאינו בן יומו, ולהקל למי שאינו רוצה בחומרא בעלמא בדין השו"ע בב' כפות</p>	<p>עולה מתורת חטאת שיש להחמיר כסמ"ק משום שיש להחמיר בכל נ"ט בר נ"ט לכתחילה שלא במקום הפסד הקדרה או האוכלין (מלבד במים). פסיקה זו עולה עם שאר פסקי הרמ"א בסי' זה, ועולה אף עם דברי הט"ז בדף אחרון.</p>	<p>מתחדש להלכה</p>

סימן צו סעיף ג
צנזן שחתכו בסכין של בשר

ההבנה המחודשת	ההבנה המקובלת בשו"ע	לשון השו"ע
<p>סכין מקונח יש עליו ספק שמנונית כמבואר בנקה"כ סי' פט ס"ק א ושם ברע"א ס"ק ה. ספק שמנונית זו נפגמת כשאין הסכין בן יומו. אבל סכין שאינו מקונח יש עליו שמנונית גמורה שאינה נפגמת</p>	<p>ש"ך ב: אע"פ שהוא מקונח ונקי בודאי, דאגב חורפיה דצנזן וסילקא ודוחקא דסכינא פלט סכין גוף הטעם שבו והוי כמו איסור בעיז הלכך ל"ד לשאר נ"ט בר נ"ט דלעיל סי' צ"ה דמותר. וכך בט"ז ס"ק ג ובגר"א. קשה: לפ"ז אין שיטת השו"ע עולה עם המוסכם בראשונים שהמתיר דגים שנתבשלו או נצלו אוסר בסכין רק מפני השמנונית</p>	<p>סי' צו סע' א: צנזן או סילקא שחתכם בסכין של בשר בן יומו, או שאינו מקונח, אסור לאכלם בחלב עד שיטול ממקום החתך כדי נטילת מקום, שהוא כעובי אצבע.</p>
<p>הצורך בהדחה משום השמנונית</p>	<p>צ"ע מדוע צריך הדחה בסכין נקי</p>	<p>המשך: או שיטעם ממנו ולא יהא בו טעם בשר, שאז מותר בהדחה המשך: ויש אומרים דהוא הדין לאינו בן יומו והוא מקונח, ואם לא נטל מהם כדי נטילת מקום וגם לא טעמם ובשלם בחלב, צריך ששים כנגד מה שנגע מהסכין בהם.</p>
<p>מספר התרומה לומדים שיש לאסור בצנזן כמו בחלתית והיינו דוקא אפי' בסכין מקונח שיש עליו ספק שמנונית.</p>	<p>לשיטה זו אוסרים אף בסכין נקי שאין עליו שמנונית אפי' אינו בן יומו כעולה מספר התרומה</p>	<p>וה"ה לחתכם בסכין של עכו"ם</p>
<p>דוקא כשירדע שהסכין ב"י, אבל סתם סכין נכרי מקונח ואינו ב"י.</p>	<p>פר"ח הוכיח מכאן שהשו"ע אסר גם צנזן שנחתך בסכין נקי, דאם לא כן היה אוסר כאן אף במדוכה בת יומא, דהלא שמנונית שע"ג מדוכה אינה נפגמת אף כשאינה ב"י. בית מאיר כתב שהרמ"א מתיר בזה בדיעבד דאם לא כן קשה כיצד אפשר שהתיר בדיעבד בדגים שעלו או נתבשלו.</p>	<p>סי' צו סע' ג: תבלין שנדוכו במדוכה של בשר בן יומו, אסור לאכלם בחלב (עפ"י סה"ת). רמ"א: וי"א אפילו אינו בן יומו.</p>
<p>סתם מדוכה יש עליה ספק שמנונית ודינה כסכין וכנ"ל. אף הרמ"א מבאר את השו"ע כמתחדש לעיל ולכן אוסר כאן אפי' בדיעבד, אבל בפליטה בלא חשש שמנונית אי אפשר שיאסור בדיעבד אחר שכבר הכריע בסי' צו שדגים שנתבשלו או נצלו ונתערבו בכוח מותר לאכלם.</p>	<p>הש"ך בס"ק כא הביא שהר"ן מבאר שנצרכים בקישוא לגרידה משום השמנונית שקרוש על פני הסכין. אולם בשפ"ד שם תמה עליו לפי שלדעת השו"ע שאסר בסכין נקי צ"ל דקישות חריף, ומוכח מלפת שיש פליטה בדוחקא לבד אף בלא חריפות כפשט רש"י.</p>	<p>סי' צו סע' ה: חתך קישואים בסכין של בשר, מותר לאכלם בחלב בגרידה בלבד, שיגרוד ממקום החתך. ואם חתך בו לפת, אפילו גרידה אינו צריך, אלא הדחה בעלמא.</p>
<p>סתם סכין יש עליו ספק שמנונית וצריך גרידה או הדחה אפי' באינו ב"י משום השמנונית כעולה מהראשונים. דלא הקלנו בספק שמנונית אלא כדי לא לאסור הכל כבחלתית או בנטילה, אבל כל מה שאפשר לתקן בקל (הדחה וקליפה), מתקנין אפי' בשמנונית פגומה דלא הותר טעם לפגם אלא בדיעבד.</p>		

ההבנה המיוחדת	ההבנה המקובלת בשו"ע	לשון השו"ע
השו"ע אסר כאן משום ודאי שמנונית, אך מתיר בספק שמנונית	מכאן שהשו"ע אסר שמנונית שאינה ב"י וממילא הוא הדין בסכין, ועל כן מחוייבים לפרש שסכין מקונח שבסי' צו סע' ה הוא סכין בלא כל שמנונית.	סי' קג סע' ה: כל קדרה שאינה בת יומא חשיבה טעמה לפגם וכו' והוא שתהיה מודחת שלא יהא שומן על פניה וכו', ויש מתירין אפילו בישל בה קודם שהדיחה.
סתם סכין של נכרי אינו ב"י וספק השמנונית שע"ג נפגמת, ואעפ"כ צריך להדיח את מקום החיתוך (והקולף משוכח) דכל מאי דאפשר לתקן מתקנינו, וכך עולה מסתימת רש"י	ש"ך ו: מדסתם המחבר משמע דאיירי בסתם סכין וס"ל כהרשב"א דאע"ג דקי"ל סתם כלי עכו"ם אינן ב"י, שאני סכין דמתוך שתשמישו תדיר מסתמא שמנוניתו טוח על פניו ואוסר אפי' אינו בן יומו	סי' י סע' א: סכין של עכו"ם וכו' ונעצו בקרקע קשה עשר פעמים ואח"כ שחט בו מותר, ואם שחט בו בלא שום הכשר, מדיח בית השחיטה, ואם קלף הרי זה משובח.
באינו ב"י א"צ ס' נגד ספק השמנונית שהיא כפגומה, אך צריך קליפה דכל מה דאפשר מתקנים, ואף בצנן סתם סכין מקונח וכשאינו ב"י א"צ כדי נטילה נגד ספק השמנונית רק הדחה (ולאפוקי מרותח שצריך כדי קליפה כי נבלע מכח הרותח). פירוש הש"ך והט"ז לצורך בנטילה נובע מפירושם שסכין מקונח בצנן הוא נקי בלא שמנונית כלל.	ש"ך וט"ז: אף בסכין שאינו ב"י צריך ס' נגד השמנונית שאינה נפגמת בנוסף לקליפה. בצנן צריך כדי נטילה ולא סגי בקליפה כי: ש"ך כט – החריפות משיבחה את בלע קליפת הסכין וביחד עם השמנונית צריך כדי נטילה. ט"ז סי' צו א: החריפות אינה מבליעה בכל הצנן משא"כ ברותח שלכן אפי' קליפה א"צ מעיקר הדין.	סי' צה סע' ז: בשר רותח שחתכו בסכין חולבת, כל החתיכה אסורה אם אין בה ששים כנגד מקום הסכין שחתך הבשר. אבל אם אינו ב"י, או אם אינו יודע שהוא ב"י, אינו אוסר אלא כדי קליפה.
צ"ל שאין חריפות מפליטה מתוך הסכין ואפשר שאף לא מקליפת הסכין ואין ראייה מחלתית דשם מיירי בספק שמנונית שהחריפות משיבחה אותה. לפ"ז אף נעיצה בשחיטה מתירה לכתחילה אולם פשט שו"ע כהבנת הש"ך שאין נעיצה מתירה לכתחילה, וצריך לומר שחום בית השחיטה מפליט מקליפת הסכין ולכן אין הנעיצה מסייעת אבל חריפות אינה מפליטה כלל ולכן מותר לכתחילה ע"י נעיצה	רע"א ובית מאיר התקשו לאור דברי ש"ך, מדוע מותר לכתחילה בחריף ולא חיישינן לפליטת טעם פגום מתוך הסכין. ובט"ז אפשר לדחוק שחריף מפליט רק מקליפת הסכין, על אף שאמר בסי' י סע' ו שנעיצה רק מסירה שמנונית. צ"ע בש"ך הסובר שנעיצה אינה מתירה שחיטה לכתחילה משום פליטה אף שאין חום בית השחיטה מפליט מגוף הסכין רק מהקליפה, ואילו נעיצה מתירה חריף לכתחילה	סי' קכא סע' ז: סכין ישן, הניקח מעכו"ם, אם בא להשתמש בצנן, נועצה י' פעמים בקרקע קשה. ואפילו לחתוך בו דבר חריף כצנן
הכרעה במחלוקת הט"ז והשו"ע תלויה בהכרעה בסע' א האם השו"ע התיר לכתחילה שחיטה ע"י נעיצה כהבנת הט"ז או רק בדיעבד כהבנת הש"ך.	ט"ז ס"ק טו: לא דמי לסכין של כותים דסע' א דבעינן נעיצה, דשאני סכין של כותים דנשתמש בה תדיר ונדבק בו הרבה מאד על כן לא תסור ממנו בהדחה בעלמא. אבל הש"ך בס"ק כב, כתב: דהשו"ע מצריך נעיצה כששוחט הרבה טריפות ומתיר אח"כ לשחוט לכתחילה, ואף על גב דבסכין של כותים לעיל לא מהני נעיצה לכתחילה, היינו משום שבלע טובא ע"י רתיחה ממש משא"כ הכא.	סי' י סע' ג: סכין ששחט בה טריפה, אסור לשחוט בה עד שידיחנה בצנן או יקנחנה בדבר קשה. ונוהגין עתה לקנחנה בישערה בהמה הבין כל שחיטה ושחיטה, ושפירדמי. ואם שחט בבלא הדחה, ידח בית השחיטה ואם רגיל לשחוט בו טריפות תדיר, צריך נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה.

סימן צח סעיף א
בדין טעם כעיקר ונ"ט בר נ"ט

הדחת כלים	בישול איסור ואח"כ חמין	געולי עכו"ם מדוע נאסר התבשיל וכיצד הכשירו כלי גדול מכלי מדין	איסור בישול חלב בקדרה של בשר	בגדר נ"ט בר נ"ט המותר בדגים	טעם כעיקר
		חשיב כטעם ראשון	חשיב כטעם ראשון	רק בעלו	ריב"ן (מדאו'?)
שמא הכלים יגעו זה בזה. או שהטעמים נפגשים קודם ההקלשה במים ואוסרים את המים כחנ"ן	כתרומה	לר"ת שיש חנ"ן אסור להכשיר כשאין ס'. לר' אפרים מותר להכשיר בלא ס' כיון שמשערין באיסור עצמו מהני בהגעלה שניה (רא"ש: כי מעט הבלוע מתבטל).	חשיב טעם ראשון שמיד שיצא נתערב בחלב וחנ"ן.	אפי' נתבשלו או נצלו, דהוי טעם שני כיון שנקלש	תוס' ר"ת: מדאו'
שני הטעמים נפגשים אחר שהוקלשו במים אע"ג שמחוברים עדיין למקור הטעם.		התבשיל אסור מדרבנן. בתשובה פסק דאין חנ"ן. מותר להגעיל אפי' למ"ד טע"כ מהתורה ואפי' למ"ד חנ"ן כי חנ"ן רק בחתיכה, וממילא אפשר כנ"ל בר' אפרים.	טעם הנפלט נפגש עם חלב ממש והחלב נעשה נבלה.	כשהדגים ניתנים לכותח טעמים נקלש, ואין טעם החלב הנבלע בדגים אוסר כי אין טעם בטעם אוסר.	רמב"ן מדרבנן
הסכים עם הרמב"ן		א"א להגעיל כלי גדול אפי' אם אין חנ"ן כי טכ"ע מחייב לומר דנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור, שהרי הטעם שבתבשיל הוא נ"ט בר נ"ט כבדגים. לכאורה אין לרשב"א סברת' ידות ולכן אוסר אפי' בשלו בסיר כמה פעמים אע"פ שאין חנ"ן.	כתוס'	כתוס'. בישול הדגים מכשיר את הכלי.	רשב"א להחמיר כר"ת
כתוס' או שהטעם במים אינו קלוש כי מחובר למקור הטעם בזמן הבישול	מבשול שני כי יש חנ"ן		כנצל	בנתבשלו אך לא כנצל	התרומה ?
בדיעבד כרמב"ן	ראה סי' קג סע' ז	אין חנ"ן ומסתמא יתיר הגעלה ע"י ב' פעמים	כתוס'	כתוס'	שו"ע כר"ת
כתוס' ותרומה	ראה סי' קג סע' ז	יש חנ"ן ואי אפשר להגעיל	כתוס'	בדיעבד כתוס' לכתחילה כריב"ן	רמ"א כר"ת

סימן צח סעיף ב ביאור שיטת רש"י בפסיקתו כר' יהודה שמין במינו אינו בטל

בזבחים דף עז ב, תנן: דם [קדשים] שנתערב במים אם יש בו מראה דם כשר, נתערב ביין רואין אותו כאילו הוא מים, נתערב בדם בהמה או בדם חיה רואין אותו כאילו הוא מים, רבי יהודה אומר אין דם מבטל דם. במנחות דף כב א: א"ר יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו: ולקח מדם הפר ומדם השעיר – הדבר ידוע שדמו של פר מרובה מדמו של שעיר (ושניהם מעורבים, ואעפ"כ קראו הכתוב דם השעיר), רבנן סברי: מכאן לעולין (למזבח) שאין מבטלין זה את זה, ור"י סבר: מכאן למין במינו שאינו בטל.

ר"ת: הלכה כחכמים מין במינו בטל	רש"י: הלכה כר' יהודה מין במינו אינו בטל	סוגיות הגמרא
<p>ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן – בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך, במינן – במשהו, ושלא במינן – בנותן טעם וזה הכלל – לאתויי טבל. תניא כוותיה דרבי יוחנן ור"ל. תוס': הלכה כר' יוחנן נגד רב ושמואל ואף רבא מודה</p>	<p>רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל איסורין שבתורה, במינן – במשהו, שלא במינן – בנותן טעם; זה הכלל לאתויי כל איסורין שבתורה. תניא כוותיה דרב ושמואל רש"י: הלכה כרב ושמואל כמוכח מרבא דהוא בתראי</p>	<p>1) ע"ז דף עג א: מתני'. יין נסך אסור ואוסר בכל שהוא. יין ביין ומים במים – בכל שהוא; יין במים ומים ביין – בנותן טעם. זה הכלל: מין במינו – במשהו, ושלא במינו – בנותן טעם. בגמ' בעמ' ב: זה הכלל לאתויי מאי?</p>
<p>אין הלכה כרבי.</p>	<p>השתא קם ליה רבי בשיטתיה דר' יהודה.</p>	<p>2) בחולין קט א: אי אמרת בשלמא דרבנן במין במינו הכא כר' יהודה ס"ל ובאפשר לסוחטו פליגי, היינו דקאמר רבי נראין דברי ר"י בהא, ודברי חכמים בהא.</p>
<p>(חלב קרוש כפירשא, וכלל אופן בטל בששים)</p>	<p>אסור כי חנ"ן ומין במינו אינו בטל ואין החלב כפירשא.</p>	<p>3) להעמיד בחלב שנמלח בקיבה</p>
<p>אין גורסין: במשהו כרב, אלא גרסינן אסור, פי' בנותן טעם כרבי יוחנן, וכן פסק בשאלתות דרב אחאי דרבא כרבי יוחנן. אף אם לא נתקן הגירסא יש לפרש: שאני חמץ דחמיר טפי דעובר בכל יראה ולא בדילי מיניה ורבא פסיק כרב ולא מטעמיה. וכן פסק ר"י גאון</p>	<p>ד"ה אמר רבא הלכתא כו' – שמע מינה דפסק רבא הלכתא דכל איסורין שבתורה במינן במשהו, ולא שני לן בין חמץ לשאר איסורי' אלא בהא מילתא, דגזר שלא במינן אטו מינן, שמעינן מינה: חלב שנפל לקדירה – אוסר במשהו, וכן הלכה, והא דקיי"ל כל איסורין שבתורה בס' – בשלא במינן הוא.</p>	<p>4) בפסחים דף ל א: אחר שהובא מחלוקת רב שמואל ור' יוחנן, אמר רבא: הלכתא, חמץ בזמנו, בין במינו בין שלא במינו – אסור במשהו כרב.</p>

ר"ת: הלכה כחכמים מין במינו בטל	רש"י: הלכה כר' יהודה מין במינו אינו בטל	סוגיות הגמרא
<p>בכל האיסורין בששים כפשוטו</p>	<p>ופרש"י בד"ה: ה"ג וכן כל איסור שבתורה – בששים וכן הלכה רווחת בישראל דמין בשאינו מינו בששים חוץ מחמץ, אבל מין במינו מוקמינן בפסחים (דף ל) הלכתא במשהו כרב, וטעמא משום דכל איסורין שבתורה מין במינו במשהו כרב ובחמץ גזירה שאינו מינו אטו מינו.</p>	<p>(5) בע"ז דף סט א: [עכברא] נפל לגו חלא, מאי? וכו' והלכתא: אידי ואידי בשיתין, וכן כל איסורין שבתורה.</p>
<p>תדע דהא רבא גופיה אית ליה הכא דמין במינו דליכא למיקם אטעמיה בששים. ואין נראה לומר כן דכיון דאזל בתר שמא לא היה קורא אותו מין במינו.</p>	<p>רש"י: ומין במינו – בין דהיתרא ובין דאיסורא דליכא להבחין טעמו. אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא וליכא קפילא – עובד כוכבים דליטעמיה משערינן בס'. ורבינו אפרים היה דוחה, דהכא איירי בחמרא חדתא בעינבי וקרי ליה מין במינו לפי שטעמם שוה ויש להם דין מין בשאינו מינו דרבא אזיל בע"ז בתר שמא.</p>	<p>(6) בחולין דף צז: אמר רבא: אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן בקפילא, ואמור רבנן בששים. הלכך: מין בשאינו מינו דהיתרא – בטעמא, דאיסורא – בקפילא, ומין במינו דליכא למיקם אטעמא, אי נמי מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא בס'.</p>
<p>רש"י כאן פסק בעצמו כחכמים. ר"ת: איכא לאוקומי בטבל ויין נסך דמודי בהו רבי יוחנן כדאמרינן בע"ז דף עג</p>	<p>בד"ה: וכל מין במינו במשהו – לקמן פסקינן דלאו הלכתא הכי, אלא אפילו מין במינו בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך. עכ"ל. אלא שצ"ע היכן לקמן פסק כן. ואדרבא בדף סט פסק כר' יהודה. כ"ח: זה לא מרש"י, או קודם חזרה (הג' אשר"י). וצריך בירור מדוע לא נזכרה חזרה זו ברש"י גבי מליחת חלב בקיבה. ולר"ן אף בדף סט רש"י פסק כחכמים</p>	<p>(7) בע"ז דף סו א: חמרא (נסך) חדתא בענבי – אביי אמר במשהו – בתר טעמא אזלינן, אידי ואידי חד טעמא הוא, דהוה ליה מין במינו, ומין במינו במשהו. ורבא אמר בנותן טעם – בתר שמא אזלינן, והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד, וה"ל מין בשאינו מינו, ומבשא"מ בנ"ט.</p>

**סימן צח סעיף ג
בדין ס"ס מחמת חסרון חכמה**

<p>שו"ע ורמ"א סי' נג סעי' ד נמצא אחר שחיטה גף שמוט רמ"א בסי' נג החמיר אף דהוי ס"ס : (א) ספק ניקבה הריאה (ב) ספק נשמטה אחר שחיטה. בסי' קי סתם הרמ"א הקל</p>	<p>שו"ע ורמ"א סי' פא סעי' ב חלב שנחלב מבהמה שבשחיטתה נמצא בה סירכא מותר משום ס"ס : (א) ספק ניקבה (ב) ספק נסרכה אחר חליבה</p>	
<p>הספק השני הוא מחמת חסרון חכמה ואינו ניתן להבדק כמו הספק שמא ניקבה ולכן יש להחמיר בזה אם לא בהפסד מרובה, כי בהפסד מרובה מקילין בספק מחמת חסרון חכמה כעולה מהרמ"א בסי' קי.</p>	<p>על אף שספק ניקבה נובע מחמת חסרון חכמה מ"מ אם נבדוק ונמצא שלא ניקבה נסמוך על הבדיקה כי יש כאן ס"ס</p>	<p align="center">ב"ח</p>
<p>מחמירין בס"ס דנשמט הגף כי תרתי לריעותא : קרוב לודאי שניקבה הריאה ושני הספיקות מחמת חסרון חכמה, אבל בכל שאר ס"ס אין להחמיר כי על אף שחסרון חכמה אינו יוצר ספק מכל מקום בס"ס מתירין כי א"צ לבדוק את הספק.</p>	<p>מקילין בס"ס הנובע מחמת חסרון חכמה כי אין צריך לבדוק ואף כאן א"צ לבדוק</p>	<p align="center">עולה מדרכי משה וכך פסק מנחת יעקב וכך עולה מהפמ"ג</p>
<p>בש"ך סי' נג פירש כעולה מדרכי משה, וצ"ע בסתירה מנקוה"כ ואף ממה שסתם בקונטרס הספיקות לאסור בכל ס"ס מחמת חסרון חכמה.</p>	<p align="center">בנקוה"כ פירש כב"ח</p>	<p align="center">ש"ך ברמ"א</p>
<p>בס"ק ח : מחמירין כי הספק שמא ניקבה הוא מחמת חסרון בקיאות. אך צ"ע מאי שנא מס"ס בסירכא. פמ"ג : הט"ז יכול היה לומר שהספק שמא אחר שחיטה הוא חסרון חכמה של היחיד (לפ"ז משמע שבהפסד מרובה מקילין אף בספק כזה).</p>	<p>בסי' צח כתב שהקלו בזה כי זהו חסרון בקיאות של כל הדור.</p>	<p align="center">ט"ז ברמ"א</p>
<p>אפשר שמתיר בס"ס דנשמט הגף כדין ס"ס בסירכא</p>	<p>אפשר שמתיר בס"ס אפי' בחסרון חכמה כיון שא"צ לבדוק.</p>	<p align="center">שו"ע</p>

סימן צט סעיף ו
בדין סוכר חלבי

מתירין	מחמירין	
<p>בכנה"ג כתב שאחר בשר מותר תבשיל של גבינה מיד ע"י קינוח והדחה</p>	<p>שו"ע פט ג: אכל תבשיל של בשר מותר לאכול אחריו תבשיל של גבינה. כדי השלחן ביאורים ד"ה ויש מצריכים, דקדק מפוסקים שצריך ו' שעות.</p>	<p>אכילת תבשיל גבינה אחר בשר</p>
<p>שו"ת טוטו"ד: מותר תבשיל מקדרה חלבית שאינה מקונחת יפה אחר בשר, וחומרא בדבר זה מביא לידי גיחוך.</p>	<p>ש"ך ס"ק יט: מותר (לרמ"א ולשו"ע או"ח) גבינה אחר תבשיל מקדרה בשרית שאינה מקונחת. יש שדקדק מהש"ך שאסור תבשיל מקדרה חלבית שאינה מקונחת יפה אחר בשר</p>	<p>אכילת תבשיל מקדרה חלבית שאינה מקונחת יפה אחר בשר</p>
<p>בית מאיר: הרמ"א חזר מת"ח ואסר לתת לבשר. נראה שבנידון דידן אף בית מאיר יתיר לתת את הסוכר לכתחילה לשתות את התה יחד עם הבשר. שכן ספק אם יש חלב, ואם יש, אפשר שהוא בטל בסוכר ובודאי שבטל בתה, וכל זה בצירוף ההיתר של ת"ח שהרי החלב לא ניתן לסוכר על מנת לשתותו יחד עם בשר רק נפל שם.</p>	<p>רמ"א צט ו: כזית חלב שנפל למים נתבטל בס' ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר מותר אע"פ שאין בבשר ס' נגד החלב שהרי נתבטל במים. וכתב הש"ך בס"ק כב בשם ת"ח דאפילו לכתחילה מותר ליתן המים לקדרה של בשר כיון דכבר נתבטל. וכתב הפמ"ג בשפ"ד: אבל לערב החלב עם המים ליתן בבשר אסור כמו שכתב הצמח צדק ס"י פ וכבר ביארנו לעיל דלא כבית לחם יהודה.</p>	<p>לשתות תה עם "סוכר חלבי" יחד עם בשר</p>
<p>בנחלת צבי (ראה ילקוט מפרשים) הביא את דברי צמח צדק ודחה דבריו דאין זה חשיב כמבטל איסור לכתחילה. דרכי תשובה צז לא: שו"ת מהרי"ט מתיר ללוש עיסה בחלב מועט כל שאין בו בנ"ט ואין בזה משום מבטל איסור לכתחילה. וכן בשו"ת בעי חיי (מהכנה"ג) התיר אף לכתחילה לערב מעט חלב במים באופן שיש ס' בעיסה כנגד החלב ולאפות בו פת אפי' ע"ד לאכלו בבשר. וכן נראה מחו"ד ס"ק ב</p>	<p>שו"ע צז א: אין לשיין עיסה בחלב שמא יבוא לאכלה עם בשר. וכתב במשב"ז ס"ק א: צמח צדק אוסר לערב לכתחילה חלב ביין אפי' יש ס' נגד החלב, דהוי כמבטל איסור לכתחילה כיון דדרך הפת ויין להשתמש עם בשר וחלב, ואפי' במקום הפסד פשוט שבנידון דידן אף צ"צ יתיר שהרי אינו מכוין להכניס חלב לסוכר ולא לתה, וגם ספק אם נפל חלב לסוכר, ואף אם נכנס בטל בששים בסוכר, ואם לא בטל או שניכר הרי שודאי כשנתערב בתה בטל בששים, ואין דרך להשתמש בסוכר זה אלא אחר סיום הסעודה ולא בתוך הסעודה, וממילא ליכא מאן דחש להא.</p>	<p>להכניס חלב לסוכר כדי לשתותו בתה עם בשר</p>
<p>רע"א: אין מקור בש"ס לאסור</p>	<p>משמע שהש"ך אוסר</p>	<p>לתת חלב לבשר ביותר מס'</p>

בחולין דף מד ב: דרש מר זוטרא בשם רב חסדא: "כל מי שקורא ושונה ורואה טריפות לעצמו ושימש תלמידי חכמים – עליו הכתוב אומר: אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו, יגיע כפיו כי תאכל אשריך וטוב לך" (תהלים קכח ב). רב זביד אמר: זוכה ונוחל שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא. אשריך – בעולם הזה, וטוב לך – לעולם הבא.

המהרש"א פירש: אשרי כל ירא ה' ההולך וכו' – רצה לומר, מי שבא לידו ספק טריפות, והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאכלה, הנה אשריו בעולם הבא, שמנע עצמו מספק טריפה. אבל יגיע כפיו כי תאכל וכו' – יש לו מעלה יתירה דהיינו שמייגע עצמו וכפיו למצא היתר לספקו עד שאוכלה. הנה זה שזוכה ב' עולמות, דכתיב ביה: אשריך בעולם הזה – שהרי אוכלה, וטוב לעולם הבא – שהתיגע נפשו בתורה.

סימן קא סעיף ג לבירור פסיקת השו"ע בדין חתיכה הראויה להתכבד

ב"י: הרא"ש מחמיר אפי' במחוסרת הפשטה, הרשב"א מיקל במחוסרת חיתוך, והסמ"ק מיקל במחוסרת הפשטה.

<p>יבי"א: השו"ע מיקל אף בחיה. מתחדש: אף הרשב"א מיקל בחיה ואף השו"ע הביין כן כרשב"א</p>	<p>מנחת כהן ופרי חדש: השו"ע פוסק כרשב"א המיקל בחתיכה גדולה אפי' מבושלת ומחמיר בחתיכה בינונית חיה</p>		<p>פסקי השו"ע</p>
<p>יביע אומר (עפ"י פוסקים): נקטינן כמו שסתם השו"ע להקל, משום שכאן עיקר דין החר"ל. ובפרט שדין החר"ל עיקרו דרבנן ויש להקל בזה (כמפורש בבדק הבית כאן). מתחדש: השו"ע פוסק כרשב"א המיקל בחיה. זהו פשט סדר השו"ע, תרנגולת בנוצתה, ואפי' מופשטת חיה ואפי' מבושלת גדולה. ודלא כש"ך שפירש: "וכן כבש שלם" אפי' הופשט עורו, אלא כפרישה שפירש: ונתבשרו.</p>	<p>מוכח מסעיפים אחרים בשו"ע שהמחבר אינו פוסק כסתימתו כאן, ואף לא כיש חולקים, אלא כשיטת הרשב"א שחתיכה גדולה אינה ר"ל וחתיכה חיה ר"ל. (קשה עליהם: על מי סמך הבי"י בסתימתו להקל אם לא על הרשב"א, ודוחק לומר שסמך על שיטה שהובאה ברא"ש בלא ציון שם אומרה ושנדחתה ע"י הרא"ש).</p>		<p>סי' קא סע' ג: תרנגולת בנוצתה שנתעברה באחרות, בטלה, שהרי אינה ראויה להתכבד לפני האורחים כמות שהיא. ואף על פי שאחר שנתעברה הסירו הנוצה. וכן לא חשיבה ראויה להתכבד אלא אם כן היא מבושלת. וכן כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי, לא חשיבה ראויה להתכבד, שאין דרך ליתן לפני האורח כבש שלם או חתיכה גדולה יותר מדאי. ויש חולקים בכל זה.</p>
<p>יביע אומר: השו"ע כתב זאת לומר דאפילו לדעת יש חולקים דס"ל דחתיכה חיה מקרי ר"ל אפי"ה כל מה שלקחו קודם שנוולד הספק מותר לכ"ע.</p>	<p>בשר במקולין אינו מבושל ומוכח שאין השו"ע פוסק כסתימתו בסי' קא סע' ג, ומחמיר בחיה.</p>	<p>סי' קי סע' ה (עפ"י הרשב"א): מי שלקח בשר ממקולין ואפילו חר"ל, ונמצאת טרפה במקולין ולא נודעו חתיכות טריפה, ואינו יודע מאיזו לקח, כל מה שלקחו מהמקולין קודם שנמצאת הטרפה, מותר. שלא נפל הספק בקבוע אלא לאחר שפירש, וכיון שהרוב כשר, מותר. אבל (ליקח) מכאן ואילך, אסור, ואפילו חתיכה שאינה ר"ל שמה יטעו בר"ל.</p>	
<p>צ"ל דלרווחא דמילתא נקט.</p>	<p>טעם ההיתר בתה"ד: אין איסורה מחמת עצמה אלא מחמת דם הבלוע בה. רע"א שם לד: יש לעיין הא המחבר פסק בלאו הכי בסי' קא דחתיכה חיה לא מקרי ר"ל.</p>	<p>בסי' טט סע' יד (עפ"י תה"ד): בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ונתעברה אותה חתיכה בחתיכות אחרות בטלה ברוב ומותר לבשל כולם ואפילו היתה ר"ל.</p>	
<p>אפשר להעמיד בנודע אחר הבישול</p>	<p>ט"ז בס"ק כג: אין אומרים באיסור בלוע חר"ל.</p>	<p>סי' קה סע' ט בדין חתיכות שנמלחו יחד, כתב: ואם ידוע שלא נגע [החלב] אלא באחת ואין ידוע איזו היא כולן מותרות, דחד בתרי בטל אפי' הן ר"ל.</p>	
<p>מנחת כהן: מוכח שהשו"ע אינו פוסק כיש מחמירין (רא"ש) שהרי כבש בעורו אינו בטל, אלא כרשב"א שחתיכה גדולה בטילה (אבל בינונית חיה ר"ל כדמוכח ממקולין בסע' ה).</p>		<p>סי' קי סע' ב: בעלי חיים שנתעברו באחרים ונשחטו בטל חשיבותן ובטילין והוא שנשחטו בשוגג.</p>	
<p>יביע אומר: נפקא מינה לדידין שיהיה מותר לבשל הכשורות כולם בקדרה אחת, כי לולא שנדרמו הקורקבן לתרנגולת והראש לכבש, אף דחד בתרי בטיל, היה אסור לבשלם בקדרה אחת, וכמ"ש בסי' קט. ועוד נ"מ לדידין לגבי תערובת דחד בחד שע"י שנדרמו ונתכוונו החתיכות זל"ז הותרה התרנגולת האחרת והכבש האחר.</p>	<p>(קשה שהרי כבש בצמרו ודאי בטל לשו"ע וכנ"ל. ועל כרחך יודו למה שכתב יב"א).</p>	<p>סימן קא ס"ח וס"ט: קורקבן שנמצא נקוב ונתעברה אותה תרנגולת באחרות, מדמין השומן שבקורקבן לשומן התרנגולות של מקום חיבור הקורקבן, ואם דומין לגמרי מכשירין האחרות. וכן ראש כבש שנמצא טריפה ולא נודע של איזה כבש הוא והקיפו הראש לצוארו של אחד מהכבשים ונמצאו החתיכות דומות וכו'.</p>	

המשך סימן קא סעיף ג לבידור שיטת הרשב"א

מתחדש חתיכה חיה אינה ר"ל כמו חתיכה גדולה	הבנת מנחת כהן ופרי חדש חתיכה חיה ר"ל	לשון הרשב"א
<p>כוונת הרשב"א שחתיכה קטנה שאינה ראויה להתכבד בפני האורחים לכשתבשל, אינה חשובה ובטילה כשנודעה התערובת אחר הבישול.</p>	<p>מנחת כהן ח"ג פ"א ד"ה הדעת השלישית: הנה שכתב הרב שאם היא קטנה שאינה ראויה להתכבד בפני אורחים לכשתבשל שהיא בטילה, נמשך מזה שאם החתיכה בינונית וראויה להתכבד בה לאחר שתבשל הרי זו אינה בטילה ואע"פ שעכשיו היא חיה.</p>	<p>תורת הבית הקצר דף לט ע"ב, וז"ל: חתיכה של נבילה או של דג טמא או חתיכת בשר בחלב שנתערבה בחתיכה של היתר אם חתיכה קטנה היא שאין ר"ל בפני האורחין לכשתבשל אינה חשובה ובטילה, וכן אם היא גדולה ביותר וכו', אבל אם היתה בינונית שדרכן של בני אדם להתכבד בכיוצא בזה לפני האורחים אינה בטילה לעולם ואפילו נתערבו באלף שאין דבר חשוב בטל בעמדו בחשיבתו.</p>
<p>מחוייבים לומר שהרשב"א אמר כן כנגד התוס' כפי שמפורש שם, והם ודאי פוסקים שחיה ר"ל.</p>	<p>מנחת כהן שם: והנה אם חתיכה חיה אינה נקראת חתיכה ראויה להתכבד אם כן לא משכחת לה במקולין חתיכות ראויות להתכבד, ואיך אסר מן הדין ליקח חתיכה הראויה להתכבד והחמיר שלא ליקח החתיכות שאינם ראויות להתכבד כדי שלא יבואו ליקח אותן שהם ראויות. אלא ודאי סובר הרב שאף חתיכה שלא נתבשלה נקראת ראויה להתכבד אם היא בינונית.</p>	<p>תורת הבית ריש דף מג (כ"ד ש"ב דף ל ב): שאם נמצא טריפה במקולין וכל מה שלקחו משם קודם שנודעה הטריפה וכו', אבל ליקח משם ואילך אסור, במה דברים אמורים בחתיכות הראויות להתכבד אבל שאר חתיכות מותרות ברוב כמו שביארנו אלא שראוי להחמיר במקולין מפני שאין הכל בקיאין בחתיכה הראויה להתכבד לשאינה ראויה עכ"ל.</p>
<p>הרא"ה כתב: דדוקא בנתערב לאחר שנתבשל, היינו שאם נתערב קודם הבישול ונודע רק אחר הבישול לא חשיב ראוי להתכבד. על כך השיב הרשב"א זה לא שמענו. אבל ודאי הרשב"א שמע מרבו שאם נתערבה קודם שנתבשלה אינה ראויה להתכבד אם אינה מבושלת.</p>	<p>פרי חדש: מפורש שלרשב"א חתיכה ראויה להתכבד אפי' חיה.</p>	<p>הרא"ה כבדק הבית (כ"ב ש"ב דף קטז, דף כה ב, ד"ה עוד כתב) כתב: ודעת רבותי ז"ל דדוקא בנתערב לאחר שנתבשל והשתא חשיבה. במשמרת הבית שם: ומה שאמר [הרא"ה] בשם רבותי שלא אמרו חז"ל אלא בשנתבשלה ואח"כ [נתערבה] באחרות, זה לא שמענו ולא ראינו מעולם מי שאמר כן, ואילו אמרו רבותי אשר אמר באמת לא היה נעלם ממנו כי לא בסתר ידברו.</p>
<p>מוכח שחתיכה חיה אינה ראויה להתכבד. ובאמת לומר שהרשב"א מקל מחד גיסא בחתיכה גדולה שמחוסרת חיתוך כנ"ל כב"י, ומחמיר מאידך גיסא בחתיכה שאינה מבושלת, סברא קשה היא, דהא מחוסרת בישול מחוסרת תיקון טפי.</p>	<p>מקור זה נעלם ממנחת כהן ופרי"ח</p>	<p>רמב"ן (רבם של הרשב"א והרא"ה) בחי' לע"ז דף עד א, כתב: ואי מתים מוקמינן להו כשבשלן והן ראויין להתכבד בהן לפני האורחין. הרשב"א בחי' ליכמות דף פא ב, וז"ל: ואי מתים ניהו מוקמינן להו כשבשלן והן ראויין להתכבד בהן בפני האורחין.</p>

סימן קג סעיף א
ביטול בריה מאוסה

ערוה"ש: סי' ק סע' יז-יח: הדברים ק"ו, דאם במין בשאינו מינו דלרוב הפוסקים טעם כעיקר דאורייתא עכ"ז בדברים מאוסים שנפשו של אדם קצה בהן א"צ ס', כ"ש בביטול בריה דזהו רק מדרבנן. והן אמת דבאכילה בפ"ע חייב מלקות, מ"מ חכמים כשגזרו מפני זה שלא יהיה להם ביטול א"א שיגזרו על דברים המאוסים.

ש"ע	ביאור ערוך השלחן לשו"ע	החולקים
<p>1) שו"ע סימן קד סע' ג: דברים המאוסים, שנפשו של אדם קצה בהם, כנמלים וזבובים ויתושים שכל אדם בודל מהם למיאוסן, ואפילו נתערבו בתבשיל ונמחה גופן לתוכו, אם ההיתר רבה עליו, מותרים. ומכל מקום כל שאפשר לבדוק ולהעביר במסנת, בודק ומסנן.</p>	<p>סי' קד סע' טו פירש כוונת השו"ע באופן שהדבר מפורש בדבריו, וז"ל: דאע"ג דנמחו והם בשלימותם כמובן, דנמלה מפני קטנותה אינה בת חלוקה ואף המיחוי שלה אינה, אלא שנאבדה בהתבשיל וא"א להכירה מפני קטנותה, ומ"מ מותר, דאין בה שום חשיבות, וזהו כההיתר שכתבנו בס"י ק'.</p>	<p>נמחה גופם היינו נתרסק.</p>
<p>2) שו"ע סימן קג סע' א: כל דבר שטעמו פגום, אינו אוסר תערובתו. ואפילו אין טעמו פגום מחמת עצמו, שבפני עצמו הוא מוטעם ומשובח, אלא שפוגם תערובתו, מותר. הגה: מיהו דברים החשובים כבריה או כיוצא בה, אם אינן פגומים בעצמן אע"פ שפוגמין התבשיל, אינן בטלים אפילו באלף (וכן כתב הארוך כלל ל"ב)</p>	<p>ותמיהני [על המחלקים בין סרחון דאתי מעלמא לסרחון דידהו, דבסרחון דידהו אין דממ"נ אם מדמה למלקות הא גם בסרחון דאתי מעלמא חייב מלקות כל זמן שראוי רק לאכילה בדוחק, ואם לא נדמה למלקות א"כ אינו אלא מפני חשיבות, היעלה על הדעת דבסרחון דידהו יש חשיבות, ומנ"ל לומר דבר נגד הסברא ונגד לשון האו"ה והרמ"א.</p>	<p>יש לחלק בין סרחון דאתי מעלמא לסרחון דידהו, דבסרחון דידהו אינם בטילין. פמ"ג סי' ק ש"ד סק"א, ובמשב"ז סי' קג ס"ק ב בשם פר"ח, וכ"כ הגר"א. מוכח כמותם מדרכי משה סי' קא אות ב שדחה את או"ה כלל כה דין יז דבריה בטילה במין בשאינו מינו עפ"י הב"י בס"י ק סע' ג שפסק כרשב"א. ומאידך גיסא הסכים דרכי משה סי' קג אות ג עם האו"ה בכלל לב דין ו שבריה מאוסה בטלה. ובאמת שמפורש באו"ה (כה ב) לאסור נמלה.</p>
<p>3) שו"ע סימן ק סע' א: בריה, דהיינו כגון נמלה או עוף טמא וגיד הנשה ואבר מן החי וביצה שיש בה אפרוח וכיוצא בהם, אפילו באלף לא בטל</p> <p>4) שו"ע סימן ק סע' ג: קדרה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה, אסור הכל.</p>	<p>צע"ג כיצד יפרש כאן ערוה"ש</p>	<p>מקור דין זה ברשב"א שדן ביתוש שנפל לקדרה אפשר שהיתוש נפל אחר שהמרק נתבשל ועל כן אין כאן ספק נמוח ולכן אסור.</p>

החולקים	ביאור ערוך השלחן לשו"ע	שו"ע
	<p>יכול ערוה"ש לפרש שכיון שנמצאו תולעים והוחזקו השלקות כמתולעים, אסור לאכלם שמא יימצאו תולעים נוספים, שהרי לפנינו שהתולעים לא נמחו (היינו שלא נתערבו באופן שאי אפשר למוצאם) ואף הבישול לא ריסקם.</p>	<p>5) שו"ע סימן ק סע' ד: ירקות מבושלות שנמצאו בהם ג' תולעים, הירקות אסורים; אבל מי השלקות, מסננן ומותרים. וכן הבשר, ירחצנו ויבדקנו ומותר.</p>
<p>ש"ך בס"ק כט עפ"י רשב"א: הא למה הדבר דומה לבא זאב ונטל את בני מעיה של בהמה (חולין ט). דמעמידין אותה בחזקת היתר. ועוד דהרי יש כאן שני ספיקות ספק היה שם רחש ספק לא היה שם ואת"ל היה שמא נימוח ונתבטל, ואע"פ שאמרו (חולין ק). בריה אינה בטלה לא אמרו אלא בריה שלמה אבל מחויה ואפילו חתוכה בטלה ולפיכך כל שיש בו שני ספיקות אפילו באיסורי תורה הולכין בו להקל עכ"ל הרשב"א.</p>	<p>הרשב"א לשיטתו סבור שתולעים אינם מאוסים כמבואר בש"ך סי' פד סס"ק ל וממילא אין גופם בטל, ואנו סומכים על האומרים שתולעת פוגמת. עוד אפשר דהרשב"א כתב נחתכו לרווחא דמילתא, כשם שהס"ס נאמר לרווחא דמילתא. והיותר נראה שבלא ס"ס היה אסור כאן משום שעבר על דברי חכמים שלא לבשל בלא בדיקה והוי כמבטל איסור בידים.</p>	<p>6) שו"ע סי' פד סע' ח: כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחבורים, לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכו שמא יש בו תולעת. ובסע' ט כתב עפ"י הרשב"א: עבר ובישל תוך י"ב חדש, בלא בדיקה, אם יכול לבדוק, בודק. ואם לאו, מותר</p>
<p>(אפשר שהשו"ע והרמ"א מודים דאם כבר נאפה ע"י נכרי, מותר שמא נמוח, דהוי ספק דרבנן)</p>	<p>אפשר שהרמ"א שינה מלשון הגהות שע"ד וכתב שאסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל, היינו בלא אפיה (ודלא כש"ד שחשש שמא הנכרי יאפה וימכור), דהישראל לא ישגיח שהם מתולעים, ואפשר שכלל לא מחוייב לבדוק את הקמח כי א"א לנפות ואף מדרבנן בטלים כי נותנים טעם לפגם וספק שמא לא פירשו, וספק הלכה כאומרים שבריה בטילה באלף.</p>	<p>7) שו"ע סי' פד סע' ה: תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו. הרמ"א: והוא הדין במלח או שאר דברים שאינו משקה, ואסור למכרו לגוי שמא יחזור וימכרנו לישראל.</p>

אחר דחיית שיטת ערוה"ש נראה שאין להקל בבריה שאבדה כתבשיל אלא בצירוף הספק שמא נימוחה והיינו נתרסקה בשעת הבישול, ומה שאסרו בבריה שאבדה במרק, לא מיירי במרק שבושל בשעה שהיתה הבריה בתוכו. לפ"ז יש לפרש את הרמ"א בס"י קג סע' א כמבואר בגר"א ובפר"ח, דאף בריה הפגומה מצד עצמה אינה בטלה בלא צירוף ספק שמא נתרסקה ע"י בישול. לשיטה זו נפרש דמה שהותר בס"י פד סע' ט בעבר ובישל משום ס"ס הוא דוקא כשעבר ובישל אבל אם נתבשל בלא שעבר כגון שנפלה בריה לתבשיל, ואין כאן ביטול איסור לכתחילה, אפשר להקל

בספק אחד – ספק נימוח, היינו שמא נתרסקה ע"י בישול, דהו"ל ספק דרבנן. ובאשר לאמור בשו"ע בסי' פד סע ה, אכן יש לאסור לכתחילה לאפות פת מקמח מתולע כעולה מהשו"ע והרמ"א, אבל אין לאסור כשנעשה ע"י נכרי כיון שיש כאן ספק שמא נתרסקו בנוסף לספיקות שהתבארו לעיל בשיטת ערוה"ש על סי' פד סע' ה.

אכן האפשרות להקל בכל בריה שנתבשלה משום ספק נמוח אינה מוכרחת, ואפשר שלא הקלו בתבשיל שיש בו ודאי בריה, אלא כשידוע לנו שהבריה נמוחה, וזהו שהתיר הרשב"א רק בס"ס, ולא לרווחא דמילתא נקט לה. וראה ש"ך סי' פד ס"ק טז שהרמ"א אסר למכור קמח מתולע לנכרי שמא ימכור לישראל פת שנאפתה מקמח זה. וראה משב"ז סי' פד ס"ק יב דספק שמא נימוחו לא הוה ספק השקול. לפ"ז יתפרש השו"ע בסי' קד סע' ג בידוע שנימוחו והיינו שנתרסקו, כגון שמצא את כנף היתוש. אף סתימת השו"ע בסי' ק סע' ג גבי קדירה של מרק שנפל שם בריה ונאבדה אסור הכל, תתפרש אפי' בתבשיל שהיה על האש, ומיירי בשאין אנו יודעים שנמוחה שהרי אבדה שם.

סימן קג סעיף ז
נ"ט בר נ"ט דאיסורא

הבנת הטור (שהביא את סה"ת אע"ג שלשיטתו אין חנ"ן) לאור ביאור השו"ע	ביאורו לשו"ע, והקושי בביאור	
<p>לדעת הש"ך אין הטור סותר עצמו לפי שהוא סבור שיש למנות משעת הבישול אע"ג דאין חנ"ן בשאר איסורין, משום דנ"ט בר נ"ט דאיסורא אסור (כתרומה אך לא מטעמו).</p> <p>שפ"ד כב: בסי' קג לכאורה מפורש בטור שהמים נעשו נבלה (ומוכח אפוא שהטור הביא כן רק בדעת התרומה, אך ליה לא ס"ל). אמנם כשנדקדק בלשון הטור שם לא כתב כן, אלא זה לשונו: וחזרו המים כולן איסור, וי"ל דנעשה איסור רצה לומר לא לפי חשבון או דנ"ט בר נ"ט באיסורא לאסור כמו האיסור הראשון.</p> <p>בית מאיר: מוכח מהמשך הטור גבי בצלים (שצריך ס' כנגד כל הבצלים) שהטור הביא דין זה בשם ספר התרומה אך ליה לא ס"ל (אך ראה פרישה ס"ק ט, שמתרין אף כאן שהטור אכן אסר לא מטעם חנ"ן).</p>	<p>השו"ע סותר עצמו בסי' צה התיר רק נ"ט בר נ"ט דהתירא כעולה מכל הראשונים ובסי' קג ז פסק שמונין משעת הבישול הראשון ולא משעת חימום המים היות ואין חנ"ן בשאר איסורין, ולא חשש לנ"ט בר נ"ט דאיסורא.</p> <p>קשה: העמדת השו"ע כסותר עצמו</p>	<p>הש"ך סי' צד ס"ק כב.</p>
<p>הטור הביא את ספר התרומה אך ליה לא ס"ל.</p>	<p>הנפלט למים וחוזר ונבלע, אוסר רק לפי חשבון. קשה: שפ"ד ס"ק כב: הב"י לא הזכיר סברא זו.</p>	<p>דגול מרבכה ה'</p>
<p>(צ"ל שהטור הביא את ספר התרומה אך ליה לא ס"ל).</p>	<p>הטעם נפגם אחר מעת לעת מהבישול הראשון. קשה: שפ"ד: ואני תמה על עצמי מאין הרגלים לומר כן ושמא סמך על המקילין (וצ"ע דמוכח בב"י שסומך עליהם רק בצירוף).</p>	<p>פר"ח כ</p>
<p>הטור הביא את ספר התרומה וליה לא ס"ל. וקשה מפשט לשון הטור בסי' קג סע' ו וכן בסי' קכא שסתם: ואם בתוך מעת לעת חממו בו אפי' מים לבדם צריך לשהות מעת לעת לבישול המים (ואף הרא"ש הביא דין ספר התרומה למרות שאין לו חנ"ן).</p>	<p>השו"ע אוסר נ"ט בר נ"ט דאיסורא רק לכתחילה כעולה לכאורה מפשט הב"י בהביאו את שע"ד קשה: פשט שערי דורא מלמד שאוסר משום חנ"ן.</p>	<p>אפשרות מחודשת (לכאורה)</p>
<p>כתב דהרא"ש הסכים לדעת הר' אפריים מ"מ כתב כאן מ"ש בספר התרומה ע"פ דעת רבינו תם ור"י לפי שנהגו לפסוק כמותם.</p>	<p>השו"ע מתיר נ"ט בר נ"ט דאיסורא כעין זה של הסמ"ק, בדיעבד, כמבואר ברמב"ן.</p> <p>קשה: נראה שאכן זו הבנת הב"י אך צ"ע כיצד הבין את הטור.</p>	<p>אפשרות מחודשת שניה</p>

פרי חדש ס"ק כ, קיים את דברי הבי"ו, וז"ל: דבשלמא לאומרים בשאר איסורים חנ"ן המים שהוחמו בתוך מע"ל חזרו ונעשו נבלה ולפי"ו אף שהפליטה שאסרה המים היא פגומה אחר מע"ל שנבלעה בקדרה מ"מ הרי המים מושבחים הם והם גוף של נבלה ולפיכך מונים מע"ל משעת חימום המים, אבל להפוסקים שסוברים דלא אמרינן חנ"ן בשאר איסורין, משמע ודאי דלא משכחת להאי דינא בשאר איסורים דאעפ"י שנאסרו המים, מכל מקום לא נעשו חתיכת נבלה שאינם אסורים אלא מפני האיסור שנבלל בהם, וכיון שעבר מע"ל משעה ראשונה שנבלע בקדרה הרי הוא פגום, דלא מסתברא כלל למימר דלפי שנפלט האיסור לחוץ שמונין לו לפגמו משעה שנפלט לחוץ דהא ודאי ל"נ (לא נראה) כלל, אלא כל איסור בלוע אף שנפלט מונין לו מע"ל משעת בליעתו בתחילה בקדרה וזה ברור ועיקר וכו', ומה שהביא הש"ך מדברי הר"ן והרשב"א דבמידי דאיסורא לא שרינן נ"ט בר נ"ט אין לו ענין לכאן כלל. עכ"ל.

הרמב"ן בחידושיו בדף קח ב, כתב שאפשר להגעיל כלי איסור גדול לפי שאין המים נעשין חנ"ן דאין כאן חתיכה (אע"פ שהם נאסרים דאין בהם ששים כנגד הטעם), ואף אין לחוש לבליעה לפי שמה שהוא חוזר ונבלע בכלי אין בו בנותן טעם מן האיסור לתבשיל שנותנין בתוכו.

בית מאיר (ראה ילקוט מפרשים סי' צד) הקשה על הש"ך כיצד אפשר שהטור בסי' צד פוסק כספר התרומה ולאן מטעמיה, והלא מיד המשיך הטור בדברי ספר התרומה דבצלים בלועים מאיסור ובשלם בקדרה של היתור צריך ששים כנגד כל הבצלים, והיינו משום חנ"ן בשאר איסורים, וע"כ מחוייבים לבאר שהטור הביא דין זה בשם ספר התרומה אך ליה לא ס"ל הכי לדינא, וממילא נמצא שאף הש"ך מוכרח לקבל את הבנת הבי"ו שהטור הביא גם את הדין הראשון רק לשיטת ספר התרומה אבל לדידיה דאין חנ"ן בשאר איסורין מונין מבישול ראשון. אבל ראה פרישה ס"ק ט שמתרץ אף כאן שהטור אכן אסר לא מטעם חנ"ן.

סימן קח סעיף ב בגדי זיעה בקדרה ובתנור

האפשרות שלא לחוש לזיעה אחר זיעה	החשש לזיעה אחר זיעה	סוגיית הגמ', שו"ע ורמ"א
<p>הרשב"א במשמרת הבית שם דחה דברי הרא"ה, וכתב: אין הטעם מפני ההבל, אלא לשון רש"י ז"ל כך הוא: שמי השולים עולים על פיה ויורדים. ע"כ. וכן האמת, עד כשהקדרה מכוסה, מים ורתחין שבקדרה מבעבעין ונפלטין בחוץ, ולולי שמגלין אותה ישפך כל הרוטב שבה. (ושמא הרא"ה מודה לרשב"א וכונתו להבל העולה עם הרתיחה שהוא ממש מים).</p>	<p>הרא"ה: פירש רש"י ז"ל: או כסה הקדרה, שכיון שכיסה אע"פ שלא ניער הרי ההבלא שהיא בכל הקדרה שהיא מים, ועל ידה מתפשט הטעם בכל הקדרה בשוה.</p>	<p>1) חולין דף קח א תנן, טיפת חלב שנפלה על החתיכה, אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה – אסור. ניער את הקדרה, אם יש בה בנותן טעם באותה קדרה – אסור. ושם בע"ב: אמר רבי: נראין דברי ר' יהודה – בשלא ניער ושלא כסה, ודברי חכמים – בשניער וכסה. רש"י שם: הגיס בה במגיס המנער את הקדרה מתפשט הטעם בכלה, וכן המכסה אותה מפני שמי השוליים עולין עד פיה ויורדין.</p>
<p>מקור דברי הרמ"א באיסור והיתר (לא יא), אבל שם מבואר שהכיסוי נאסר כי יש לחוש שמא באותו פעם או אח"כ עלה פעם אחת רתיחת הקדירה עד למעלה בכיסוי, דהא חשיב בגמרא כיסוי כמו ניער דכשמכסין את הקדירה אז עולה רתיחתה למעלה ומכסה הכל ומערב הכל יחד ואח"כ נגעו הרתיחות ע"פ כל הכיסוי והוי כמו הקדירה עצמה, וכן צריך ס' בתבשיל נגד הטיפה להתיר התבשיל והקדרה. ואם יש ס' בתבשיל כנגד הטיפה אין התבשיל נאסר, ואין אומרים דשמא בשעת נפילת האיסור לא עלה רתיחה עד לאח"כ והכיסוי היתה חמה ודומה לנפלה לריקן שלא כנגד האש, דמספק לא מחזיקנן איסורא אלא חושבין אותה שעלה הרתיחה כל פעם בין לקולא בין לחומרא, או לא עלה כלל וכן כל כיוצא בזה ומותר המאכל (ובזה מיושבת קושיית הט"ז).</p> <p>מנשמת אדם משמע שמבין שהזיעה של הרמ"א היא גוף הרוטב שעולה ברתיחה וכאיסור והיתר. או אפשר לחדש שלדעת הרמ"א הזיעה מגלה שאפשר שהרוטב עלה שהרי איננו רואים את הרוטב העולה בקדרה מכוסה.</p>	<p>ט"ז בס"י צב ס"ק כח, כתב: רש"ל פרק כל הבשר סי' מו, חולק על זה, וכתב נהי דהרתיחה עולה עד הכיסוי מכל מקום הרוטב אין מצטרף עמה, ואם כן אם אין בכיסוי ששים נגד האיסור שנפל עליה נעשה הכיסוי נבילה, עכ"ל. וכן מסתבר לענ"ד דשאני בקדירה נגד הרוטב שהרוטב עצמו הוא תמיד שם מה שאין כן בכסוי שמא באותו פעם שנפלה הטיפה לא עלתה הרתיחה עד הכיסוי ממש וספיקא דאורייתא לחומרא רק באיסור דרבנן יש להקל בזה. ע"כ.</p> <p>אכן הרמ"א לומד שהזיעה עולה תמיד ומצטרפת לס' עם התבשיל ודלא כרש"ל וממילא שוב אין צריך לחוש לקושיית הט"ז שאין הרתיחה מעלה את גוף הרוטב כל הזמן.</p>	<p>2) רמ"א סי' צב סעי' ז: טפה הנופלת ע"ג כיסוי של קדירה דינה כנפלה ע"ג קדירה נגד הרוטב והוא שהתחיל הקדירה להרתיח דאז עולה הזיעה תמיד ומגיע אל הכיסוי ויורד משם אל הרוטב.</p>
<p>איסור והיתר: גוף הרוטב העולה ברתיחה הוא המפליט. ואפשר שזו אף כוונת רמ"א</p>	<p>משב"ז צב כח: הזיעה פולטת מן הכיסוי ונופל לתבשיל</p>	<p>3) רמ"א סי' צג סעי' א: דין כסוי קדירה כדין קדירה עצמה.</p>

האפשרות שלא לחוש לזיעה אחר זיעה	החשש לזיעה אחר זיעה	סוגיית הגמ', שו"ע ורמ"א
<p>טוב טעם ודעת: אין ללמוד מהרא"ש לאיסור זיעה, אלא שהזיעה מחברת בין החלב שבמחבת לקדרה שיש בה תבשיל של בשר ותו לא. התבאר שאין בדברי הרמ"א הנ"ל בדין כיסוי כדי לסתור יסוד זה</p>	<p>מדין זה נלמד שהזיעה עצמה אסורה והיא נבלעת בכלי ואוסרתו ומפליטה ממנו.</p>	<p>4) שו"ע סי' צב סע' ח (רא"ש): מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה. ובדגו"מ שם ס"ק יא כתב: וגם המחבת נאסרה שהזיעה נאסרה ואוסרתה ועיין מ"א סי' תנא ס"ק מד, ועיין לקמן סי' קח סע' א בהגה שכתב: אלא א"כ הזיעה המחבת משניהם. ע"כ.</p>
<p>הריב"ש יסד את איסורו על ג' טעמים: על "לא ידבק בידך מאומה" האמור בע"ז, על דין זיעה האמור בטומאה, ועל ההבל המערב את הקדירה עפ"י הרא"ה. אפשר שהשו"ע הסכים לריב"ש משום שני הטעמים הראשונים. ואפשר שמסכים שזיעה שהפכה למים דינה כאיסור עצמו.</p>	<p>זיעה כגוף האיסור עצמו</p>	<p>5) שו"ע סי' קכג סע' כד: אגוא"ה ארדיינט"י של עכו"ם אסור בהנאה כיוון עצמו. הגה: ופירוש דבריו: יין שרוף שעושים מייין נסך, אע"פ שאינו רק זיעה מן הנסך, הרי הוא כאיסור עצמו. עכ"ל.</p>
<p>נראה ליישב שכוונת הרמ"א לזיעה ממשקין ולכן דין המחבת כדין כיסוי שגוזרין אם הזיע שמא עלתה הרתיחה.</p>	<p>מפורש לכאורה שהרמ"א אוסר זיעה אחר זיעה</p>	<p>6) רמ"א סי' קח סע' א, בהמשך לדברי השו"ע גבי איסור ריחא: אם אפו או צלו איסור והיתר תחת מחבת אחת מגולין, אסור אפילו בדיעבד, וה"ה אם אפו בכה"ג פת עם בשר, אסור לאוכלו בחלב, אבל בזה אחר זה אין לחוש, אלא א"כ הזיע המחבת משניהם דאז אסור אפילו בזה אחר זה, אם היו שניהם מגולין, דהוי ככיסוי של קדירה כדלעיל סי' צ"ג עכ"ל.</p>
<p>מבואר לכאורה שלדעת השו"ע והרמ"א אין לחוש לזיעה העולה משתי קדירות בתנור קטן וסתום. אפשר שאכן מכאן ראייה שהשו"ע אינו חושש לזיעה הנופלת לקדרה (או המחוברת לקדרה) ואסר אגוא"ה ארדיינט"י רק מטעם "לא ידבק בידך מאומה" האמור בע"ז.</p>	<p>אפשר שהשו"ע אינו חושש כאן לזיעה כיון שהגג עשוי טיט ואבנים, ואינו מזיע ואף אם מזיע מעט הרי שהזיעה פגומה מהטיט.</p>	<p>7) שו"ע קח א: אין צולין בשר כשרה עם בשר נבלה או של בהמה טמאה בתנור א', ואף על פי שאין נוגעים זה בזה וכו' ובסע' ב: בד"א, בצלי. אבל אם בא לבשלם בקדרה, זה לעצמו וזה לעצמו, אפילו בתנור קטן ופיו סתום, מותר, ואף על פי שפי הקדרות מגולה. עכ"ל. רמ"א: ודוקא שהתנור פתוח קצת, אבל אם הוא סתום מכל הצדדים כדרך שמתמינים החמין לצורך שבת אסור, ואפי' בדיעבד יש מחמירין ואוסרין ובמקום הפסד מרובה יש להקל. מ"א: הרמ"א אסר רק בכעין הטמנה שהיא לזמן ארוך.</p>

סימן קט סעיפים א-ב
בדין יבש ביבש

<p>מין בשאינו מינו טור : לכאורה כמין במינו סה"ת : צריך ס' שמא יבשלם</p>	<p>מין במינו רשב"א : אסור מדרבנן לאוכלן יחד או לבשלם יחד. רא"ש : אחר שנודע התערובת נהפך האיסור להיתר.</p>	
<p>(לפ"ז, הטור כרא"ש ואף בשאינו מינו הופך להיתר. וסה"ת כרשב"א)</p>	<p>לרשב"א אין האיסור נהפך להיתר. חלקת יואב: אם האיסור לא נהפך להיתר הרי הוא כקבוע ואינו בטל וכן דעת הרשב"א</p>	<p>רא"ה ודרכי משה</p>
<p>אף מין בשאינו מינו הופך להיתר, אך הצריכו ס' משום שיש לו תקנה דיכול קצת להכירו. וצ"ע מדוע ספר התרומה מחייב.</p>	<p>מעיקר הדין הלכה כרא"ש</p>	<p>או"ה</p>
<p>ט"ז ג: ע"י הבישול הוכר האיסור ואף הרא"ש אוסר כסה"ת. חוו"ד ה: אסור מהתורה לאכול את כל התערובת בגלל הטעם אפי' קודם הבישול, ולא כש"ך ס"ק י. לפ"ז מה שאסר ספר התרומה מחשב שיבוא לבשל זה כשאוכל באופן שלא בהכרח יחוש בטעם כגון אחד אחד, או שלא בהכרח שבכל כפית יש מן האיסור.</p>	<p>חוו"ד ה: אסור לאוכלן יחד אטו מין בשאינו מינו. לפ"ז יש לבאר שאף הרשב"א מודה שהאיסור הופך להיות היתר, ומ"מ אסור לאכלן יחד אטו שאינו מינו כחוו"ד, ולא לבשלן יחד אטו שאינו מינו כהבנת הט"ז דחשיב הוכר האיסור. אין ביאור זה עולה עם ש"ך ס"ק י החולק על חוו"ד באכילת מין בשאינו מינו.</p>	<p>מתחדש ברשב"א לאור הט"ז וחוו"ד</p>
<p>מן הסתם כספר התרומה שאם בושל אסור מהתורה, ואף כאן ניתן לשני פירושים: כי אין האיסור נהפך להיות היתר. אף כרא"ש דחשיב כהוכר האיסור וכט"ז.</p>	<p>כרשב"א הניתן לשני פירושים: אין האיסור נהפך להיתר וכהבנת דרכי משה את הרשב"א. אפשר לפרש כמתחדש וממילא אף הרשב"א מודה שהאיסור נהפך להיתר</p>	<p>שו"ע</p>
<p>אורח מישור: מעיקר הדין פסק כאו"ה שאין הבישול אסור מהתורה. שפ"ד ט: מוכח מת"ח כט"ז ג דחשיב כהוכר האיסור ואסור אפי' לרא"ש</p>	<p>לכתחילה לחשוש לרשב"א, ובמקום הפסד כרא"ש.</p>	<p>רמ"א</p>
<p>הרא"ש מסכים עם ספר התרומה דחשיב הוכר האיסור אבל קודם שנתבשל מותר מהתורה מין בשאינו מינו אפי' אם אוכל את כל התערובת יחד ודלא כחוו"ד (וצ"ע מאי שנא מהוכר האיסור ע"י בישול).</p>	<p>מדוע מסכים הש"ך עם השו"ע שפסק כרשב"א, והלא לדעת הש"ך האיסור נהפך להיתר ואף אין לגזור אטו שאינו מינו כי מן התורה מותר לאכול את כל התערובת מין בשאינו מינו אפי' ביחד.</p>	<p>צ"ע בש"ך</p>

סימן קט סעיף ב
תערוכת מין בשאינו מינו כשבהכרח יחוש בטעם

פר"ח ס"ק ז: ודע דהא דיבש ביבש במין בשאינו מינו אית ליה ביטול בס', דוקא בדלא ידיע ולא מינכר האיסור וליכא למיקם אטעמא דאיסורא, אבל אי איכא למיקם אטעמא כגון חתיכה בלועה מחלב שנאסרה ונתערבה עם חתיכות אחרות או כלי חולבת שנתערב בכלים אחרים של בשר, בהני גווני איכא למיקם אטעמא דאיסורא והו"ל כאיסור הניכר שאין לו ביטול. ועוד, שכשיאכל אותה חתיכה של איסור ירגיש החלב בפיו. ודברים אלו הם קלורית לעין ונכונים וברורים וכמ"ש לעיל בסי' קב ס"ק ח. פמ"ג שער התערובות ח"ג פ"ג ד"ה והנה: והנה מה שהחליט הפר"ח כן בהחלט גמור, כל שאפשר לברר ע"י טעימה לא מיבטיל בטיל, זה אמת ויציב. חו"ד קב ג: הלכה כפר"ח.

שו"ע רמ"א	ש"ך בטל אפי' עלול להרגיש טעמו וצריך לפלוט	פרי חדש אין ביטול לאיסור שירגיש טעמו בפיו	כרתי ופלתי אין ביטול כשאפשר לברר ע"י קפילא
הטור: נראה שאין חילוק בין נתערבה במינה בין שלא במינה, כגון שנפרד לחתיכות דקות שאין ניכר בין זה לזה. אבל בעה"ת כתב דוקא שנתערב במינה אבל מין בשאינו מינו אפי' יבש ביבש צריך ששים כיון דאם יבשלם יתן בהם טעם. הלכה כסה"ת	שפ"ד: אין איסור תורה אפי' אם ודאי יחוש בכל טעימה טעם האיסור, כי האיסור נהפך להיות היתר (וא"צ לפלוט כי אוכל גם הרבה היתר). ש"ך ח: התירו גם בתערובת ששויים במראה ושונים בטעם. (אע"ג שעלול לטעום איסור)	פמ"ג פתיחה: בנפרך לחתיכות גזה"כ. חו"ד ס"ק ה: חשיב כהוכר האיסור ואסור מהתורה כאילו נתבשלה התערובת. וצ"ל שלא בהכרח בכל כף יש מהאיסור והתירו כי בפיו רוב היתר ואינו יכול להטעימו לנכרי תחילה, וצריך לפלוט אם ירגיש.	
רמ"א סט יד: בשר שנתבשל בלא מליחה בטל ברוב	שפ"ד קט ח: מוכח כש"ך שבטל אע"ג שהדם נותן טעם.	באיסור דרבנן לא גזרו להכיר האיסור (ואף הרמ"א לא מצריך ס' וכדחיקת הש"ך שם) אף שאפשר להטעימו לקפילא, ואף אין צריך ס' (פרי תואר). ומ"מ כשיחוש האיסור יפלוט	חשיב מין במינו וקפילא אינו יכול להבחין (אבל לולי זה היה אוסר אף בדרבנן).
שו"ע קה ט: אם ידוע שלא נגע חלב אלא באחת ואין ידוע איזו היא, כולן מותרות דחד בתרי בטיל (וכן ברמ"א)	ש"ך צח א: חלב ובשר מין במינו. שפ"ד קה ל: הש"ך ודאי מתיר בזה. ומ"מ צריך לפלוט כשמרגיש טעם איסור.	פר"ח מא: לא קי"ל הכי, ואיך יעלה על דעת להקל בזה וכשיאכל החתיכה שנגע בו החלב ירגיש בפיו טעמו וממשו של חלב. פרי תואר: חלב ובשר מין במינו.	נראה כשו"ע כי אינו יכול להטעים לנכרי דאפשר שטעם החלב לא התפשט בכל החתיכה. ומ"מ אם ירגיש בטעם יפלוט

כרתי ופלתי אינן ביטול כשאפשר לברר ע"י קפילא	פרי חדש אינן ביטול לאיסור שירגיש טעמו בפיו	ש"ך בטל אפ"י עלול להרגיש טעמו וצריך לפלוט	שו"ע רמ"א
כרתי ופלתי ס"ק א: מיירי בחתיכה שנתבשלה אחר שנתערב בה החלב ונסחט ממנה טעם החלב ובכל זאת נשארת באיסורה דאפשר לסחטו אסור, ואח"כ נתערבה בחתיכות אחרות, או דמיירי דנתערב בחתיכות של כב"ח של חיה ועוף, ע"ש בכרו"פ.	כרתי ופלתי ס"ק א: יפה כיון הריב"ל ז"ל, דהא בקערה חולבת שנתערבה בקערות של בשר מצי' למיקם אטעמא למטעמיה לקפילא ארמאה והו"ל ממש כאיסור הניכר שאין לו ביטול. פר"ת: באיסור דרבנן מותר.	ראיה לש"ך שהרי אם אינה ר"ל בטלה (ברוב או בס'), אע"ג שיש לה טעם בשר בחלב, ויש חשש שיטעם האיסור.	שו"ע קא ב: אין לה דין חהר"ל אלא אם כן איסורה מחמת עצמה כגון נבילה ובשר בחלב (עפ"י משנה ע"ז עד א).
פלתי ה: כש"ך, כי אי אפשר לברר ע"י קפילא דאף שיחמם מים אפשר שלא יפלט האיסור (אבל לפר"ח יטעים את התבשיל לקפילא).	פר"ח ח: יפה כיון הריב"ל ז"ל, דהא בקערה חולבת שנתערבה בקערות של בשר מצי' למיקם אטעמא למטעמיה לקפילא ארמאה והו"ל ממש כאיסור הניכר שאין לו ביטול. פר"ת: באיסור דרבנן מותר.	ש"ך ח: ובת' ו' לב פסק דקערה של חלב שנתערבה בקערות של בשר לא בטיל ברוב כיון דהוי שלא במינו וכולן אסורין וכבר תפס עליו הב"ח. שפ"ד: אין ראיה כנגד מהריב"ל.	שו"ע קב ג (עפ"י רשב"א): כלי שבלע איסור, שנתערב באחרים ואינו ניכר, בטל ברוב (כדין יבש ביבש) ואין דנין אותו כדבר שיש לו מתירין (אע"פ שאפשר להגעילו) כיון שאין מתירין שלו באין מאליהן וצריך לפזר מעותיו.
התירו כי אי אפשר לברר ע"י קפילא.	צ"ע מדוע מותר סתם כלי נכרי בלא להטעים התבשיל תחילה לקפילא, ומאי שנא מתערובת כלי בשר בחלב.	חוו"ד: ביטול ברוב עדיף מס"ס, ומ"מ אם ירגיש הטעם יפלוט	הלכה: סתם כלי נכרי אינו כ"י. רא"ש: הוי ס"ס, ספק אם נשתמשו בו היום וספק נשתמשו בדבר פגום, וא"צ להטעים לקפילא כיון דס"ס לא הטריחוהו.

סימן קי סעיף א
דברים שאינם בטלים באלף האם בטלים בששים בשאינו מינו

דבר חשוב שו"ע סי' קי: אינו בטל במינו	חתיכה הראויה להתכבד רמ"א סי' קא סע' ו: אינו בטל אפי' בשאינו מינו	בריה רמ"א שם: אינו בטל אפי' בשאינו מינו	דבר שיש לו מתירן שו"ע סי' קב א: בטל בשאינו מינו
סי' קי ס"ק א: לרמ"א אינו בטל אף באינו מינו, ואף השו"ע מודה אלא שאינו מצוי ולכן לא כתב במפורש	ש"ך ס"ק יח: דברי הרמ"א באו לאפוקי מדעת או"ה שבטל		ש"ך: אף לרמ"א בטל כמבואר בת"ח כי אין ההיתר נקרא על הדבר האסור אלא ע"ש דבר שנתערב בו והוי כמי שאין לו מתירין.
סי' קי ס"ק א: לשו"ע דוקא במינו אינו בטל, והרמ"א תולק שאף בשאינו מינו לא בטל	דעת הרמ"א דלא כאו"ה. אבל לשו"ע בטל בשאינו מינו כדין דבר חשוב כמבואר בגר"א בסי' קי	השו"ע כרמ"א כמבואר בסי' ק סע' ג"ד ראה שם בגר"א ודלא כאיסור והיתר שבריה בטלה בשאינה מינה	כשו"ע
שפ"ד סי' קי ס"ק א: אפי' לרמ"א בטל בשאינו מינו ולכן לא הגיה	כרמ"א	כרמ"א	כשו"ע
ט"ז	כרמ"א ולאפוקי מאו"ה	ט"ז קא ס"ק יב: הרמ"א בא לאפוקי מהאיסור והיתר שבטל באינו מינו, אלא שדברי או"ה סותרים שהוי אסר מאכל עם תולעים	ט"ז ס"ק ה: הר"ן מבאר שדבר שיש לו מתירין נידון כדבר המותר שאף לדעת חכמים אינו בטל במינו בדבר המותר כמוכח מדם הפר ודם השעיר, אבל באינו מינו בטל